
3 1761 07474807 0

HET

KOLONIAAL MONOPOLIESTELSEL NADER TOEGELICHT.

HET

KOLONIAAL MONOPOLIESTELSEL

GETOETST AAN

GESCHIEDENIS EN STAATSHUISHOUDKUNDE,

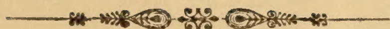
DOOR

D. C. STEIJN PARVE,

INDISCH AMBTENAAR, LAATST GOUVERNEMENTS-COMMISSARIS VAN TIMOR, MET VERLOF IN NEDERLAND,

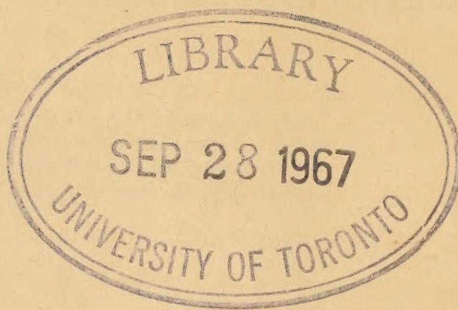
NADER TOEGELICHT DOOR DEN SCHRIJVER.

Celui là blasphème, qui dit que Dieu a mis la raison humaine en contradiction avec elle-même, de telle manière qu'elle conseille sous le nom de politique ce qu'elle défend sous le nom de morale.
MABLIJ.

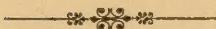

ZALT-BOMMEL,
JOH. NOMAN EN ZOON.
1851.

18.

VOORREDE.

De aanleiding die ik vond tot de uitgifte van dit werk en van de talrijke bijlagen is zoo omstandig in het werk zelve opgegeven, dat het overbodig wordt haar nog in eene voorrede te ontwikkelen. Onderscheidene bijlagen zijn zoo wel voor den lezer hier te lande als in Indië geheel nieuw, en vormen eene bijdrage tot de geschiedenis van het koloniaal beheer, die altijd eene raadpleging waardig zal blijven. Welligt, en dit is de hoop des schrijvers, zal het belang der bijlagen toegevend maken voor de redeneringen, die hij, tot ondersteuning van zijn stelsel, op nieuw heeft bijgebragt.

Sedert dit werk ter perse werd gelegd, is een boekje in het licht verschenen, dat eene nadrukkelijke bevestiging bevat van de gevaren van een koloniaal monopolie, die reeds in mijn vorigen arbeid werden afgeschilderd. Ik bedoel hier het onlangs bij M. WIJT EN ZONEN *te* Rotterdam, *verschenen werkje:* De Vermeerdering van Java's bevolking, beschouwd als de grootste bron van rijkdom voor Nederland, door den heer W. BOSCH, chef van de geneeskundige dienst in Indië.

Met ontegensprekelijke en officiële cijfers wordt door dezen kundigen schrijver aangetoond:

1°. *Dat door de werking van het kultuurstelsel*, zoo als het is ingevoerd, *de rijstbouw is teruggegaan*, *en dat*, *het daardoor verkregen product*, *ontoereikend is*, *om de bevolking overal* behoorlijk *te voeden;*

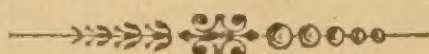
2°. *Dat de verdiensten*, *bij de verpligte kultuur*, *geheel onvoldoende zijn*, *om de Javanen overal in staat te stellen de te kort komende rijst en andere levensnoodwendigheden aan te koopen*, *welke door schaarschte meer dan verdubbeld zijn in prijs;*

3°. *Dat sedert de uitbreiding van het kultuurstelsel*, *de bevolking door te gering loon op haren uitgebreiden arbeid zich in het gebruik der eerste levensnoodwendigheden heeft moeten bekrimpen*, *waardoor b. v. de consumtie van het zout met* 30 *pCt. is verminderd.*

4°. *Dat de bevolking dus onvoldoende en slecht gevoed wordende*, *in physieke ontwikkeling teruggaat*, *ook maar geringen arbeid kan verrigten en in ziekten vervalt;*

5°. *Dat door de gezamenlijke werking der aangevoerde oorzaken*, *de mortaliteit op eene zorgelijke wijze toeneemt en* den toewas der bevolking belet.

Treffend worden deze stellingen bewezen door berekeningen, *die*, — *men moet dit in gemoede verklaren*, — *voor geene tegenspraak vatbaar zijn. Zonder zich te bedriegen kan men voorspellen*, *dat dit merkwaardige werk bestemd is om eene wijziging van het bestaande stelsel te verhaasten. Met juistheid kan worden beweerd*, *dat geen bestuur*, *na zulke feiten en daadzaken*, *zou willen en durven volharden bij een stelsel dat zulke ijzingwekkende uitkomsten oplevert.*

INHOUD.

In de maand Mei van het verleden jaar werd door mij een werkje uitgegeven getiteld: »*het koloniaal monopoliestelsel, getoetst aan geschiedenis en staatshuishoudkunde.*" Reeds in de voorredė werd opgemerkt, dat bij de uitgifte van dat werk inzonderheid was beoogd de behandeling van de vraag in hoe ver de lessen der koloniale geschiedenis en staatshuishoudkunde bij het tegenwoordig stelsel zijn in acht genomen, en in hoever eene verzaking van dezelfde lessen met eenen gunstigen uitslag werd bekroond. Een naauwgezet onderzoek van deze vraag en eene raadpleging der financiële geschiedenissen, zoowel van Nederlandsch als van Britsch-Indië, bragten mij na eene gemoedelijke en, zoo ik geloof, uitvoerige behandeling der zaak, tot eene ontkennende beantwoording. Voor mij zelven althans ontstond de overtuiging, dat de toenadering tot het oude stelsel van dwangarbeid en monopolie, voor het moederland en de kolonie, ongunstige uitkomsten had opgeleverd, en dat de voordeelen, die door Nederland van zijne gezegende Aziatische volkplantingen worden getrokken, niet beantwoorden aan de ontelbare en drukkende offers, die der bevolking van Indië worden opgelegd. Met een blik op het verledene, trachtte ik mijne overtuiging ook door an-

deren te doen deelen. De staatsschuld, waaronder Nederland gebukt gaat, is grootendeels een gevolg van den achteruitgang der koloniale financiën onder een vroeger stelsel van verpligte levering der tropische voortbrengselen aan het bestuur van Indië en van overvoer door kunstmiddelen van diezelfde voortbrengselen naar de markt van Nederland. De gewigtigste taak, die ik dus had te verrigten, was om te onderzoeken of men de zekerheid heeft, dat dezelfde schromelijke teleurstellingen en moeijelijkheden duurzaam zullen kunnen worden vermeden, thans, nu sedert eenige jaren, dat stelsel der oude bankbreukige compagnie, volgens de eigene bewoordingen van den stichter van het bestaande koloniaal kultuur- en handelstelsel op nieuw is ingevoerd. De uitkomst van mijne onderzoekingen leverde de slotsom, dat bij eenig nadenken de toekomst der koloniale financiën weinig geruststellends opleverde, maar dat zelfs het verledene de bewijzen vertoonde van de hagchelijkheid van het tegenwoordig koloniaal dobbelspel, waarbij de welvaart, de solvabiliteit van kolonie en moederstaat op ééne enkele kaart zijn gewaagd. Want de teleurstellingen op de ongewisse en wankelende prijzen van één enkel koloniaal product, kunnen de openbare financiën nogmaals in eenen schier reddeloozen toestand brengen.

Het Gouvernement koopt in Indië tegen vaste prijzen eene jaarlijksche hoeveelheid van minstens 800,000 pikols koffij, uitmakende eene hoeveelheid van ongeveer honderd millioenen ponden. Elke cent, die dus van het pond minder wordt behaald, wanneer diezelfde koffij hier te lande weder voor

'slands rekening wordt verkocht, doet de schatkist eene inkomst derven van één millioen gulden. En nog onlangs was de prijs van dat artikel stelselmatig van 35 cents per A. ℔ gedaald tot 17 à 18 cents. Alleen op het artikel der koffij wordt dus ten behoeve van 's lands schatkist, ruim tien millioen gulden 's jaars minder gerealiseerd. Ten aanzien der suiker, is deze achteruitgang nog grooter. Reeds tweemalen is dan ook de koloniale kas buiten staat geweest tot de gewone jaarlijksche bijdrage, namelijk in de jaren 1842 en 1848. Wel is waar dat men, tot vergoêlijking der teleurstelling van het jaar 1848, verwijst op staatkundige gebeurtenissen. Doch een' opslag van het oog op de prijscouranten der koloniale voortbrengselen doet zien, dat de mededinging de prijzen reeds sedert vele jaren stelselmatig had verminderd, en dat alleen eene tijdelijke mislukking van oogsten soms eene kortstondige rijzing had veroorzaakt.

Een bewijs, en zoo ik bescheiden veronderstel, een onwraakbaar bewijs van de hagchelijkheid en onhoudbaarheid van het tegenwoordig koloniaal monopolie- of handelstelsel openbaart zich onmiddellijk bij eene becijfering der inkomsten en uitgaven van het bestuur van N. Indië. Het is niet noodig hier te herinneren, dat de voorstanders van het stelsel met veel zelfverheffing boogen op de omstandigheid, dat de inkomsten van het bestuur, dat is de opbrengst der geregelde belastingen, thans eene nooit gekende hoogte hebben bereikt. Dit is dan ook werkelijk het geval, want nog nimmer werden van den Javaan grooter offers gevorderd zoo-

wel in geld als in arbeid! De belasting der landrente, die bij de invoering van het tegenwoordig systema *f* 4.103.540 's jaars had bedragen, was reeds in 1850 voor de bevolking verzwaard tot *f* 10.728.323.

In 1833 werd aan de verpachtingen door de bevolking nog slechts *f* 6.175.002 opgebragt. In 1850 was de opbrengst van dit hoofdstuk der begrooting van inkomsten gestegen tot *f* 10.407.122.

Het zout-monopolie legde der bevolking in 1831 eene last op van *f* 2.137.922. En in 1850 was deze last reeds opgevoerd tot *f* 4.647.055.

Alleen deze drie bronnen van inkomsten, zijn dus voor de bevolking drukkender gemaakt tot een bedrag van ongeveer dertien millioen.

In 1831 bragt de bevolking van Indië aan geregelde belastingen eene som op van *f* 18.554.522. Thans is die opbrengst gestegen tot ongeveer 44 millioen, wanneer men alles medetelt, wat bij onderscheidene verrekeningen te haren laste wordt gebragt.

Te gelijker tijd wordt bij herhaling beweerd, dat de uitgaven voor Indië, afgescheiden van die voor den opkoop der tropische producten, niet belangrijk zijn vermeerderd. Dit is ook werkelijk het geval, alzoo de bevoegdheid tot zulk eene vermeerdering aan het Indische bestuur bij koninklijke voorschriften is ontzegd.

Te regt vraagt men nu waar de 26 millioen zijn gebleven, die de kolonist thans jaarlijks meer dan vroeger stort in de koloniale schatkist? Ware de handelsspeculatie in tropische producten, altijd even

voordeelig gebleven of niet door eenen schromelijken achteruitgang allengs aan grooter verliezen blootgesteld geweest, dan moest thans de schatkist van het moederland uit de kolonie eene bate genieten van minstens 25 millioen gulden. En men weet maar al te wel dat dit geenszins plaats vindt.

Deze omstandigheid toont genoegzaam aan, dat het tegenwoordig stelsel alleen is volgehouden, en dat de belangrijke verliezen, die het Gouvernement op zijn monopolie ondervindt, voor het oog der natie zijn verholen, door den Javaan al meer en meer te verzwaren naar mate de opbrengst der gemonopoliseerde producten achter uitging. Met een weinig nadenken en ook zonder eenige kennis van de koloniale aangelegenheden, erlangt men de gewisheid, dat zulk een stelsel voor geene duurzame toepassing vatbaar is. Immers het rijkste land der wereld zou spoedig aan eene verarming lijden, wanneer daaruit, buiten de zware geldelijke lasten der bevolking, nog eene jaarlijksche waarde van ongeveer veertig à vijftig millioen gulden aan de edelste voortbrengselen des lands, de vruchten van den veegen arbeid des onderdaans, werd weggevoerd, zonder dat zulk eene uitputting door eenigen terugvoer werd vergoed.

Ziedaar hetgeen ik mij in gemoede verpligt achtte eenigzins uitvoerig onder de oogen mijner medeburgeren te moeten brengen, opdat het bestuur later, bij eene milde wijziging van de tegenwoordige koloniale inrigtingen en bij eene aanstaande wettelijke regeling van het bestuur der Nederlandsche volkplantingen, zich in zijne weldadige bedoelingen

ondersteund mogt zien door de openbare meening hier te lande.

Wat hiervan zij, het sprak van zelf, dat men nimmer de gebreken aantoont van een stelsel, zonder dat zulk een stelsel verdedigers vindt in hen, die bijbragten tot invoering of uitbreiding van hetzelve. Van de misbruiken der Engelsche compagnie gewagende heb ik reeds opgemerkt:

» *De Compagnie vond dan ook nergens verdedigers, dan in eenige harer ambtenaren en andere personen, wier belang aan haren handel was verbonden. Immers de krachtigste verdedigers van misbruiken zijn zij, die van de misbruiken leven. En van hare ambtenaren de erkenning te verwachten van de gebreken eens stelsels, waaronder velen rijk en groot waren geworden, was van hen de erkenning te eischen van vroegere dwalingen en mistastingen. Zulk eene bekentenis ware een zelfverloochening, die de gewone menschelijke krachten te boven gaat*"

Niets was daarom natuurlijker dan dat spoedig zich eenige stemmen verhieven tegen de door mij voorgedragen stellingen en becijferingen.

Aanvankelijk vatte ik het voornemen op, om ommiddellijk overtegaan tot eene wederlegging der tegen mijn werkje geopperde bedenkingen. Ik meende echter later aan dit voornemen geen gevolg te moeten geven; maar al te zeèr had het voorbeeld van anderen mij geleerd, dat eene polemiek ten opzigte van koloniale onderwerpen, spoedig ontaardt in hatelijkheden, waarbij de zaak zelve vaak wordt over het hoofd gezien, en men veelal door bitschheid van uitdrukking en hartstogtelijkheid van toon

zoekt aantevullen wat ontbreekt aan stevigheid van argumenten.

Hetzelfde doel, namelijk eene bezadigde en onbevooroordeelde nasporing der waarheid, zou, meende ik, beter worden bereikt indien ik later, zonder te treden in eene opzettelijke wederlegging van eenig tegenschrift, als een vervolg op mijn' eersten arbeid eenige nadere betooggronden en bewijsstukken aan het oordeel des publieks onderwierp. En het is aan dit voornemen dat ik thans gevolg geef, van harte hopende dat dit vervolg, dezelfde toegevendheid moge ondervinden, die aan mijn eersten arbeid is wedervaren.

Indien ik hier spreek van den hatelijken toon, waarop te vaak de koloniale geschriften zijn gestemd, dan is dit geenszins, omdat ik alle schrijvers in dezelfde veroordeeling of afkeuring wil doen deelen. En voor mij zelven gevoel ik hier de behoefte om openlijk regt te doen wedervaren aan de heuschheid, waarmede de kolonel P. VAN SWIETEN in eene wederlegging is getreden van eenige punten van mijn geschrift. Doch niet alle schrijvers zijn doordrongen van het besef van hetgeen zij aan zich zelven en aan hunne lezers verschuldigd zijn. Tot staving daarvan zou ik kunnen verwijzen op eene anonyme brochure, waarbij de naamlooze schrijver, onder het voorwendsel eener daadzakelijke wederlegging, slechts het bewijs heeft geleverd, dat geene liefde voor de zaak maar vuige hartstogt zijne pen heeft bestierd.

Welk een oordeel zal door elk' edeldenkenden lezer worden geveld over een schrijver, die de

mom der anonymiteit misbruikt tot eene ingeving, dat ik uit 's lands dienst zou moeten worden verwijderd, en zulks op grond dat ik geheime stukken zou hebben geopenbaard en mij in oppositie zou hebben gesteld tegen het bestuur. Voor de eigene waardigheid des schrijvers, ware het gewis beter geweest dat hij, alvorens zijne *lasterlijke* aanzegging te uiten omtrent de openbaring van geheime stukken, indachtig ware geweest aan hetgeen reeds op de eerste bladzijde der voorrede van mijn werk wordt gezegd. »Overigens hadden wij gaarne gewenscht eene meerdere uitvoerigheid te kunnen in acht nemen, doch zouden daardoor zijn vervallen in de opname van bijzonderheden en oorkonden, wier mededeeling ons welligt niet vrij stond." Niet aan mij, maar aan zijne eigene onkunde, wijte het de anonyme schrijver, indien hij mijne becijferingen en aanhalingen niet heeft kunnen terugvinden in de tallooze brochures, officiële mededeelingen en koloniale rekeningen of begrootingen, die openbaar zijn gemaakt. Aan diezelfde onwetendheid moet waarschijnlijk worden toegeschreven, dat de verbolgen schrijver onbekend is met de omstandigheid, dat mijn voornemen tot uitgave van het *koloniaal monopoliestelsel* aan eenige bewindslieden niet onbekend was en dat ik, wel verre van met die uitgave eenig denkbeeld van oppositie te paren, haar integendeel heb verhaast, omdat ik in mijnen bescheiden kring, wenschte bij te dragen tot aanneming der destijds bij de tweede kamer aanhangige en later aangenomene scheepvaart-wetten.

Geen fatsoenlijk man verlaagt zich om in het strijdperk af te dalen, wanneer hem de handschoen wordt toegeworpen als door den anonymen schrijver.

Waren deze omstandigheden niet genoeg, om mijne bewering te regtvaardigen, dat maar al te vaak hartstogtelijkheid het grootste aandeel heeft aan koloniale geschriften, dan zou ik kunnen verwijzen op eenen anderen anonymen bestrijder. In een artikel ingezonden aan en geplaatst in de nieuwe Rotterdamsche Courant van den 5 en 8 van het vorig jaar zien wij cijfers op cijfers gestapeld. *Vermits*, zegt de schrijver, *mijne hoedanigheid van Indisch ambtenaar aan de door mij medegedeelde opgaven en cijfers, en aan de daaruit afgeleide gevolgtrekkingen en redeneringen, welligt meer waarde zoude kunnen doen hechten dan dezelve verdienen, zoo is het, ter voorkoming van eene verkeerde opvatting ten aanzien van het bestaande koloniale stelsel, nuttig geacht de onjuistheid althans van sommige dier opgaven en cijfers aan te toonen, daar het te ver zou leiden, allen te wederleggen.*

Het zou hier ten eenenmale nutteloos zijn om te trachten den sluijer op te lichten, waarachter de schrijver van het bedoelde artikel zich heeft verhuld. Dit is thans te minder noodig geworden voor de zaak, welke ik heb voorgestaan, omdat ik sedert het verschijnen van dat artikel een medestrijder heb gekregen, wiens gezag zeker niet door hem zal worden gewraakt. Ik bedoel hier den minister van koloniën, wiens latere redevoeringen en mededeelingen aan de Staten-Generaal de meeste der door hem bestreden

en door mij aangevoerde daadzaken hebben bevestigd. Immers die mededeelingen bevatten de stellige verklaring, dat werkelijk het tarief van N. Indië is gegrond op het stelsel van bescherming der nationale nijverheid, een stelsel waarvan ik de verderfelijkheid heb trachten aan te toonen, — dat werkelijk het Gouvernement in Indië in het geldelijk tekort voorziet door stortingen der Nederlandsche Handel-Maatschappij enz. Bij diezelfde mededeelingen is ook door den minister van koloniën verklaard, dat het administratief kapitaal eene vermindering zal ondergaan, een maatregel, die door mij werd voorgestaan, doch door den schrijver van het artikel werd bestreden.

Op één enkel punt van wederlegging door hem bijgebragt, acht ik het echter niet ondienstig de aandacht te vestigen, omdat het tegelijk zal kunnen dienen om te doen uitkomen, welke goede trouw bij de beoordeeling van mijn werk door den schrijver heeft voorgezeten.

Op pagina 77 der brochure, wordt door mij gezinspeeld op de teleurstellingen, die zijn verbonden aan een stelsel, waarbij de welvaart van kolonie en moederland afhankelijk is gemaakt van de rijzing en daling van eenige koloniale voortbrengselen. Daarbij wordt door mij verwezen op de omstandigheid, dat reeds vroeger 39 millioen van de Handel-Maatschappij zijn geleend, en dat deze som thans nog onbeduidend is verminderd, daar het Gouvernement nog ruim 32 millioen schuldig blijft. Het spreekt van zelf, dat nimmer door mij is bedoeld of gezegd, dat deze som geheel moet worden uitgekeerd aan de Handel-Maatschappij. Alleen werd be-

toogd, dat deze geldelijke last voor de natie weinig verminderd is en altijd drukt tot een bedrag van 32 millioen. In 1844 werden, bij de wet van 23 November, 22 millioen aan de Handel-Maatschappij afgelost, welke gevonden werden uit de buitengewone leening, uitgeschreven bij de wet van 6 Maart van datzelfde jaar. In stede van 32 millioen aan de Handel-Maatschappij, is dus de schatkist nog 10 millioen aan dat Handelsligchaam en 22 aan de natie schuldig gebleven. En deze laatstgenoemde sommen maken toch wel volgens de gewone regelen der rekenkunst te zamen 32 millioen, zoodat ik volkomen geregtigd was om te beweren, dat de natie altijd met dezelfde schuld belast blijft en daarvoor rente moet betalen.

Intusschen tracht de schrijver in de *Nieuwe Rotterdammer Courant* den oppervlakkigen en nadenkenden lezer diets te maken, dat door mij zou zijn beweerd, dat het Gouvernement thans nog 32 in stede van 10 millioen aan meergenoemd Handelsligchaam is schuldig gebleven. Blijkbaar verwacht hij hier van zijne gebrekkige aanhaling uit mijne brochure eene groote uitwerking. Zich verlatende op de goede trouw van mijnen anonymen bestrijder, heeft welligt menig lezer zich zelven toegeroepen: »Onbekend met de koloniale aangelegenheden, »ben ik niet staat al de becijferingen en stellingen »van den heer STEYN PARVÉ te beoordeelen. Maar »ik weet zeer wel, dat wij thans nog slechts 10 »millioen aan de Handel-Maatschappij zijn schuldig »gebleven. Indien de heer PARVÉ dus beweert, dat »deze schuld nog 32 millioen beloopt, dan maakt

»hij zich schuldig aan eene grove misstelling, die »alle geloofwaardigheid aan het overig gedeelte van »zijn' arbeid moet doen ontzeggen."

Doch op mijne beurt zij het mij vergund hier te vragen, welk denkbeeld men zal opvatten van de onzijdigheid en kieschheid eens schrijvers, die, om zijne lezers op het dwaalspoor te brengen, zich vergenoegt met eene verminkte aanhaling uit mijn werk, en voor zijne lezers verzwijgt, dat ik bij herhaling, van de bedoelde schuld gewag makende, de wet heb aangehaald, waarbij 22 millioen zijn geconverteerd tot nationale schuld, en ook het cijfer van 10 millioen vermeld heb als het resterende bedrag onzer geldelijke verpligting aan de maatschappij.

Op pag. 251 is door mij met even zoo vele woorden gezegd:

»*De Indische bevolking brengt thans jaarlijks* 26 *millioen meer op aan belasting dan in* 1830*; het is de vrucht van haren veegen arbeid. En hoe weinig is daarvan in den schoot van het moederland gevloeid? Soms was de koloniale remise niet eens voldoende tot betaling der rente, welke Indië verpligt is te voldoen. De schatkist van het moederland is reeds twee malen verpligt geweest, die betaling zelve gedeeltelijk te bestrijden. Bovendien is een gedeelte van de vroegere schuld van de kolonie aan de handelmaatschappij reeds op de natie overgebragt, die met de voldoening der intrest blijft belast, daar van die vroegere schuld van* 39 *millioen,* 22 *millioen zijn gevonden uit de middelen, daargesteld bij de wet van* 6 *Maart* 1844.

Indië heeft dus niet eens de voldoening van te

zien, dat de aanmerkelijke lasten, die het heeft te dragen, strekken om het moederland te redden uit zijne financiële verwikkelingen."

Verder is door mij opgemerkt (pag. 259):

»*Hier moeten wij echter eene tegenwerping niet over het hoofd zien, welke tegen eene wijziging van het koloniaal monopolie kan worden gemaakt, en wel dat de verbindtenissen, die het Gouvernement jegens de Handel-Maatschappij heeft aangegaan, welligt zoodanige wijziging zouden beletten. Ware deze tegenwerping gegrond, dan zou zij op zich zelve reeds het bewijs leveren, dat het bestaande contract eene krenking is der gewigtigste belangen van het moederland en de kolonie, want zij zou bewijzen, dat die belangen om eene nietige schuld van* tien *millioen op eene roekelooze wijze waren in de waagschaal gesteld, door elke verbetering onmogelijk te maken. Gelukkig echter is naar ons oordeel aan het bestuur de bevoegdheid verbleven, om aan het stelsel de wijziging te geven, die het noodig acht. De intrekking van het administratief kapitaal stelt van zelf reeds het Gouvernement in de gelegenheid, om zijne schuld af te lossen, zonder buitengewone inspanning, en dus de beschikking te behouden over het product.*

De groote redenaar der oudheid, sprekende van de godsdienst der Romeinen, beweerde dat twee Wigchelaars elkander niet konden aanzien zonder in lagchen uit te barsten. Deze uitwerking heeft ook de schuld van de kolonie aan de Handel-Maatschappij op vele Indische ambtenaren. Alleen eene herziening der intrestrekening tusschen beide partijen, zou welligt eene belangrijke verandering brengen in de verhou-

ding tusschen den debiteur en den crediteur. En evenwel heeft men, op grond van eene betrekkelijk zoo geringe geldelijke verpligting, eene verbindtenis kunnen sluiten, waarbij over veertig à vijftig millioen 'sjaars, en dus voor 25 jaren, over minstens duizend millioen gulden wordt beschikt."

Indien echter eene uiting van zijn gevoelen omtrent openbare aangelegenheden, hoe bezadigd en heusch ook ingekleed, soms bloot stelt aan oppervlakkige en trouwelooze beoordeelingen, aan geheime en naamlooze aanvallen, dan heeft zij ook soms eenig genot. Men vergeve het mij, indien ik niet zonder voldoening gewag make van de omstandigheid, dat eenige der door mij voorgestelde wijzigingen ten aanzien van het koloniaal beheer, na de uitgifte van mijn werk, werkelijk reeds zijn tot stand gekomen. Reeds is hiervoren gesproken van de ministeriële toezegging eener verandering ten aanzien van het administratief kapitaal, waarvan de vermindering ook door mij werd aanbevolen. Volgens die toezegging zal waarschijnlijk een gedeelte van dat kapitaal worden benut tot verbetering van het Indische muntstelsel, een gebruik hetwelk gewis algemeen zal worden goedgekeurd, indien die wijziging werkelijk opofferingen vordert.

Met vele anderen werd door mij eene wijziging voorgestaan in de Indische scheepvaart-wetten. Ook deze wijziging is thans wettelijk vastgesteld en reeds in Indië ingevoerd, zoodat thans de Nederlandsche schepen met de Nederlandsch-Indische zijn gelijkgesteld door een amendement, hetwelk gebragt is in de Nederlandsche scheepvaart-wetten. En waarom

zou ik het ontveinzen, dat ik mij aangenaam gestreeld vond toen in 's lands vergaderzaal, bij de beraadslaging over dit gewigtig onderwerp, een beroep werd gedaan op mijne meening en ook eene aanhaling uit mijn werk werd voorgelezen.

Men duide het mij niet ten kwade, dat ik dit alles vooraf heb laten gaan, alvorens te komen tot de volvoering der taak, die ik mij thans heb voorgesteld, de aanvoering namelijk van eenige nadere argumenten en uittreksels, welke tot ondersteuning kunnen dienen van het stelsel, dat ik bij mijn vorigen arbeid heb voorgestaan. Deze argumenten zullen zich hoofdzakelijk bepalen tot het stelsel van kolonisatie en vrije kultuur en handel, daar ik in een ander uitvoerig werk, dat binnen eenige dagen ter perse zal worden gelegd, — en waarbij gehandeld zal worden over de wijze van beheer en verantwoording der koloniale financiën, zoo als zij bij art. 60 der grondwet voortaan zullen moeten geregeld worden, — eene opzettelijke plaats zal wijden aan de behandeling van eenige der financiële punten, welke in mijn vorig werk worden overwogen, doch later tegenspraak hebben ontmoet.

Ook nu veroorloove men mij dezelfde betoogwijze te volgen, en mij tot nadere toelichting van mijne vroegere stellingen en redeneringen te beroepen op het gezag der geschiedenis en de geschriften van ervaren staatslieden en ambtenaren.

Om hierin echter met orde en regelmaat te werk te gaan, zal ik kort de geschiedenis nagaan der kultuur en van den handel in Indië, sedert dat onze onschatbare Aziatische volkplantingen in 1816

weder aan Nederland werden cijnsbaar gemaakt. Daartoe zal ik welligt in eenige herhalingen moeten treden van reeds vroeger voortgebragte feiten. Doch de lezer zal daardoor, zoo ik geloof, een beter overzigt verwerven van het geheel onderwerp.

Vooraf moet ik opmerken dat de taak, welke ik mij hier heb voorgesteld, oneindig gemakkelijker en aangenamer is geworden, sedert de uitgifte van mijne eerste brochure. Onlangs toch zijn op last van de tweede kamer der Staten-Generaal, door den Minister van koloniën, onderscheidene rapporten en andere oirkonden overgelegd, waarbij het alomvattend onderwerp van kolonisatie en van vrijen handel en kultuur is behandeld, met eene uitvoerigheid en zaakkennis, welke noch vroeger noch later is geëvenaard.

Ook is niet lang geleden een werk in het licht verschenen, den titel voerende: *Bijdragen tot de kennis van het koloniaal beheer, getrokken uit de nagelatene papieren van wijlen den minister van staat* ELOUT, *oud-Kommissaris-Generaal van Nederlandsch Indië.* Zelden verscheen een werk dat meer helderheid verspreidde over de invoering van het tegenwoordig stelsel van dwangarbeid en monopolie. En zelden werd een stelsel van vrije kultuur, vrijen handel en kolonisatie, met grootere standvastigheid en zaakkennis voorgestaan, dan zulks blijkt gedaan te zijn door den gewezen Kommissaris-Generaal en Minister van koloniën ELOUT.

Ik behoef dan ook niet te zeggen, dat de verschijning der geschriften van de heeren DU BUS DE GISIGNIES en ELOUT door mij met levendige vreugde werd begroet. Maar al te vaak hadden eenige voor-

standers van dwangarbeid en monopolie de door mij voorgedragene stellingen en berekeningen doen voorkomen als even zoo vele nieuwigheden en utopiën, als de vruchten van een verhit, dichterlijk brein. De thans door de zoo evengenoemde staatslieden en door zoo vele anderen geschreven rapporten bewijzen intusschen, dat de *kundigste* regenten, die de kolonie hebben bestuurd, immer een stelsel van kolonisatie hebben voorgestaan, en dat dit stelsel, wanneer het werd toegepast, immer voor moederland en kolonie goede vruchten heeft opgeleverd. Zulke medestrijders als de heeren ELOUT en DU BUS te zien optreden in hunne nagelatene en thans bekend geworden schriften, moest natuurlijk voor mij een verblijdend verschijnsel zijn. Doch bewust, dat ik slechts de weerklank was van mannen als V. IMHOFF, MOSSEL, G. K. VAN HOGENDORP, D. VAN HOGENDORP, RAFFLES, ELOUT, DU BUS enz., achtte ik mij reeds dadelijk verpligt in mijn vroeger geschrift te moeten bekend stellen, dat geen uitsluitend nieuwe of eigene denkbeelden, doch feiten en aanhalingen uit de werken van ervaren mannen, ten grondslag lagen van mijn' arbeid.

Gaarne zou ik geregtigd zijn, mij den uitvinder en schepper te noemen van het door mij ontwikkeld stelsel, een stelsel dat eene rasse zegepraal te gemoet gaat. Doch ik zou mij alsdan hebben opgesmukt met de vederen van den paauw.

Maar ter zake. Reeds in mijn vroeger werk heb ik aangetoond, welke noodlottige teleurstellingen het stelsel van monopolie en verpligte leverantiën onder de Oost-Indische compagnie zoo wel voor de

volkplantingen als voor Nederland heeft opgeleverd, en hoe dat ligchaam eindelijk in het laatst der vorige eeuw te gronde ging en bezweek onder een' schuldenlast van *f* 134,701,868, eene schuld, welke door het moederland werd overgenomen en tegenwoordig een aanzienlijk gedeelte uitmaakt van de geldelijke verpligtingen, onder wier rentelast de natie gedrukt gaat. Deze noodlottige achteruitgang was ontstaan, niettegenstaande door de Staten van Holland telkens aanzienlijke subsidiën en ondersteuningen waren verleend. Deze subsidiën bedroegen alleen van 1 Mei 1781 tot ult°. Mei 1790 de ontzettende som van *f* 67,707,585. Het bleek bij een opzettelijk onderzoek, dat deze ongeloofelijke bankbreuk hoofdzakelijk moest worden gezocht in het door de compagnie gevolgd stelsel van koloniaal beheer, waarbij het bestuur met zijne attributen van souverein ook die paarde van koopman en monopolist, dat is, niet alleen zich met de regering des lands inliet, maar ook de voornaamste tropische voortbrengselen aan zich liet leveren en ze op de markt van het moederland liet veilen en verkoopen.

Het was met het oog op de teleurstellingen, die zulk een handels- of monopoliestelsel had opgeleverd en vroeg of laat noodwendig opleveren moet, dat de Staten van Holland bij het voorstel tot ontbinding der Oost-Indische compagnie ook eene concept-resolutie aanboden, waarbij onder anderen werd verklaard:

» *Dat de wezenlijke oorzaken van het afnemen van den bloei der Maatschappij en het diep verval,*

waartoe zij eindelijk in deze laatste jaren is gebragt, nimmer gezocht zijn geworden in die ware bronnen, waaruit dezelve inderdaad zijn voortgesproten, en welke voornamelijk gelegen zijn, in het gebrek van tijdige aandacht op de verandering van het gansche handelswezen van Europa, en wel bijzonderlijk op de langzamerhand toenemende concurrentie der industrie van andere omliggende natiën tot het drijven van den handel."

Daar ik hier gewag maak van eene vereeniging van de attributen van souverein, monopolist en koopman in het vroeger Indische bestuur, en betoogd heb, dat hetzelfde stelsel thans, volgens de herhaaldelijk uitgedrukte bedoelingen van deszelfs stichter den heer VAN DEN BOSCH, op nieuw is in het leven geroepen, en aangezien ik daarom voor de volkplanting en het moederland weder dezelfde noodlottige gevolgen voorspel, acht ik het hier de plaats eene opmerking te wederleggen, die aangevoerd is tegen de definitie van het tegenwoordig stelsel. Geheel ten onregte zou door mij namelijk dat stelsel beschreven zijn als eene gelijke vermenging daartestellen van attributen.

Deze bedenking heeft mij ongemeen genoegen gedaan. Zij heeft mij de zekerheid gegeven, dat zelfs bij de hevigste voorstanders van het verledene het besef ontkiemt der verderfelijkheid van alles wat naar monopolie zweemt, en dat ook bij hen het bewustzijn ontstaat, dat een koloniaal beheer op zulken grondslag gevestigd niet duurzaam voordeelig kan zijn.

Het zal mij echter, geloof ik, maar al te gemakkelijk zijn, om aan te toonen, dat ik mij in

mijne omschrijving van de tegenwoordige koloniale instellingen niet heb bedrogen. Welligt zou het genoegzaam wezen om hier aantevoeren, dat schier niemand het stelsel der Molukkos ooit anders heeft genoemd dan een koloniaal monopolie. Doch zien wij liever wat op Java geschiedt ten opzigte van één enkel der onderscheidene voortbrengselen, waarvan het Gouvernement zich den uitsluitenden en verpligten inkoop heeft voorbehouden. Ik bedoel hier de koffij. Het is bekend en ook reeds vroeger uitvoerig door mij beschreven, dat de bevolking daarover eertijds de onbelemmerde beschikking had.

Hierin werd echter in 1832 door het Indische bestuur eene verandering gebragt, want het bepaalde, dat voortaan alle koffij in 's lands pakhuizen zou moeten worden geleverd. Opdat men omtrent de bedoelingen van het bestuur geen twijfel zou behouden, geef ik hier de resolutie der regering, waarbij deze uitsluitende levering bevolen werd, in haar geheel weder:

»LEVERING VAN KOFFIJ AAN HET GOUVERNEMENT.

Resolutie van den Gouverneur-Generaal in Rade, van 8 Augustus, 1832, n⁰. 35;

Gelezen, enz.;

Gelet, enz.;

Is, na rijpe overweging, goedgevonden en verstaan, onder de nadere goedkeuring des Konings, en behoudens de verdere verordeningen tot de uitvoering der volgende bepalingen vereischt, voorloopig vast te stellen:

Eerstelijk. Dat, met intrekking in zoo ver, van

de vigerende regulatiën, te beginnen met het jaar 1833, alle belastingschuldige koffij, door den inlander op Java geteeld wordende, boven het aandeel daarvan, als belasting verschuldigd, door de bevolking, in dat loopende jaar, tegen marktprijs, aan den lande zal moeten worden geleverd.

Ten tweede. Dat alle aan het Gouvernement geleverde koffij, over welke, tot kwijting der aan het moederland verschuldigde betalingen, niet zal behoeven te worden beschikt, in het openbaar, aan den meestbiedende zal worden verkocht.

Ten derde. Te bepalen, dat aan de voorgaande artikelen inmiddels door de geconcerneerde Residenten op Java, de meeste publiciteit in hunne residentiën zal moeten worden gegeven, en dat dezelve voorts in het Staatsblad en in de Javasche courant zullen worden geïnsereerd.

Ten vierde. Enz.

Extract, enz.

Accordeert met het register der resolutiën van den Gouverneur-Generaal in Rade.

De Adjunct Secretaris der Indische Regering,
VAN OLPEN.”

Om nu te beoordeelen of zulk eene bepaling werkelijk een monopolie daarstelt, behoeft men slechts een werk te raadplegen, welks gezag gewis door niemand zal worden ontkend; ik meen het Handelswoordenboek van MAC CULLOCH. Onder het woord *monopolie* vinden wij aldaar gezegd: »*Door dit woord wordt gewoonlijk bedoeld eene vergunning van de kroon of van eenig ander bevoegd gezag,*

waarbij aan eene persoon of een zeker getal van personen het uitsluitend regt wordt toegekend, om de eene of andere koopwaar of koopwaren te koopen, *te verkoopen, te vervaardigen, in te voeren of uit te voeren.*

En nu vrage men, of het Indische bestuur zich zelven niet een *monopolie* heeft toegekend, toen het zich zelven de uitsluitende bevoegdheid voorbehield, om *alle* door de bevolking der Gouvernements landen geteelde koffij *te koopen.* En deze uitsluitende bevoegdheid strekt zich niet alleen uit over de bevolking der Gouvernements gronden. Het zoogenaamde servituut der particuliere landen in de residentie Buitenzorg verpligt de koffijtelende bevolking, om haar product uitsluitend aan het Gouvernement af te staan.

In hoever wijders het koloniaal bestuur, door den inkoop der tropische producten en den verkoop hier te lande, tevens koopman of handelaar is, even als de voormalige Compagnie, zal ons het Wetboek van Koophandel leeren.

Bij artikel 2, 3 en 4 van het Indische Wetboek van Koophandel wordt met even zoo vele woorden gezegd:

Art. 2. »*Kooplieden zijn diegenen, welke daden van koophandel uitoefenen, en daarvan hun gewoon beroep maken.*

Art. 3. Door daden van koophandel verstaat de wet, in het algemeen, het koopen van waren, om dezelve weder te verkoopen, in het groot of in het klein, hetzij ruw, hetzij bewerkt, of om alleen het gebruik daarvan te verhuren.

Art. 4. Onder daden van koophandel begrijpt de wet insgelijks:

1°. *Den commissiehandel:*

2°. *Alles wat tot den wisselhandel betrekking heeft, zonder onderscheid welke personen zulks ook moge aangaan, en hetgeen orderbriefjes betreft, alleenlijk ten opzigte van kooplieden:*

3°. *De handelingen van kooplieden, bankiers, kassiers, makelaars, houders van administratie-kantoren van publieke fondsen, zoo ten laste van Nederlandsch Indië en van het Koningrijk der Nederlanden als van vreemde mogendheden, allen in hunne betrekking als zoodanig:*

4°. Alles wat betrekking heeft tot aannemingen, tot het bouwen, herstellen en uitrusten van schepen, alsmede het koopen en verkoopen van de schepen voor de vaart, zoo binnen als buiten Nederlandsch Indië:

5°. Alle expeditiën en vervoer van koopmanschappen:

6°. *Het koopen en verkoopen van scheepstuigagie en scheepsmondbehoeften:*

7°. *Alle reederijen, verhuringen of bevrachtingen van schepen, mitsgaders bodemerijen en andere overeenkomsten betreffende den zeehandel:*

8°. *Het aangaan van huur van schippers, stuurlieden en scheepsgezellen, en derzelver verbindtenissen, ten dienste der koopvaardijschepen:*

9°. *De handelingen van factoors, cargadoors, convooi-loopers, boekhouders en andere bedienden van kooplieden, ter zake van den handel van den koopman, in wiens dienst zij werkzaam zijn:*

10°. Alle assurantiën."

Men ziet het hier. Niet ik, maar de wet zelf, noemt het koloniaal bestuur een koopman en verklaart zijne handelingen te zijn *daden van koophandel.* Slaat men trouwens een oog op het budget van Nederlandsch Indië, dan bespeurt men terstond, dat de afdeeling C van het hoofdstuk VII der uitgaven niet anders wordt bestempeld dan met den naam van: *koophandel.*

Wie ziet bovendien niet in, dat de verderfelijkheid van de koloniale instellingen niet is gelegen in namen en woorden, maar in de zaak? Alle koloniale besturen zonder uitzondering, die de voortbrengselen hunner volksplantingen opkochten en in het moederland weder verkochten, die dus afhankelijk bleven van het golvend spel der prijzen, zijn vroeg of laat te gronde gegaan en gedrukt door eenen ontzettenden schuldenlast. En alzoo ook ons koloniaal en financiëel beheer, het welzijn van de volkplanting en van Nederland, op een gelijksoortig stelsel zijn gegrond, moeten ook spoedig dezelfde oorzaken leiden tot dezelfde uitkomsten.

Ik herhaal het evenwel, dat de bedenking tegen mijne definitie mij heeft verblijd. Reeds deinst men terug voor de benamingen van monopolie en handel in het koloniaal bestuur. Dit is een eerste stap om spoedig ook terug te deinzen voor de zaak zelve.

Na de vernietiging van het bestuur der compagnie bleef Nederland door den oorlog met Engeland grootendeels buiten gemeenschap met Indië. Het stelsel der compagnie bleef echter voortdurend dat van het bestuur. De benarde tijden, welke Java door gestadige blokades ondervond, maakten alle ontwikkeling moeijelijk.

Toen echter in 1811 Java door de Engelschen werd veroverd, en de heer RAFFLES daarover het bestuur aanvaardde, verving een nieuw stelsel van vrije kultuur, van geregelde belasting en van vrijen handel de oude inrigtingen, die gegrond waren op monopolie, verpligte contingenten enz. Ofschoon reeds in 1814 de Nederlandsche koloniën bij een traktaat van 13 Augustus door Engeland aan ons werden teruggegeven en het onder het Britsch tusschenbestuur ingevoerde stelsel slechts korten tijd in werking was, werden nogthans zijne voordeelen dadelijk zigtbaar in de snelle toeneming der inkomsten van het Gouvernement.

Deze toeneming stelde het Engelsche bestuur niet alleen in staat, om het beheer van Java op eenen beteren voet in te rigten, maar zelfs om in drie jaren eene schuld af te lossen van 8½ millioen rijksdaalders. Dit bedrag was tijdens de verovering op Java aan schuldpapier in omloop en was uitgegeven door het vroeger bestuur. Het werd onmiddellijk door lord MINTO overgenomen, erkend en was reeds in 1813 geheel afgelost.

Zoolang de Engelschen het bezit hadden van Java, waren zij verpligt den reuzenstrijd met Frankrijk te voeren. Het zoogenaamde continentaal stel-

sel belette het debiet van koloniale waren, daar zij op het vaste land van Europa niet mogten worden ingevoerd en werden verbrand. Het sprak van zelf, dat er dus geen voordeel en geene aanmoediging bestonden tot ondernemingen van koffij- of suikerkultuur. Immers behoeft het geen betoog, dat geen bijzonder ondernemer zijne kapitalen in eenigen tak van landbouw steekt zonder verzekerd te wezen van den afzet zijner goederen, en dat de meerdere voortbrenging ook eenen meerderen aftrek zal ontmoeten? Slechts aan monopoliserende en handeldrijvende regeringen is het voorbehouden geweest, om op deze eenvoudige regels een inbreuk te maken en steeds den omzet van hunne handelsoperatiën uit te breiden, ofschoon eene daling der verkoopprijzen juist tot eene inkrimping der speculatie moest lijden, en ofschoon zij reeds herhaaldelijk verpligt waren geweest hunne koopwaren als gedeeltelijk onverkoopbaar op te houden.

Hoewel reeds in 1814 aan ons teruggegeven, zagen onze volkplantingen echter eerst in 1816 deze teruggave tot stand gebragt. Den 19 Augustus van dat jaar had te Batavia de plegtige overname plaats, en werd het bestuur onzer Aziatische bezittingen weder in den naam van Nederland aanvaard door de Kommissarissen Generaal Mr. C. F. ELOUT, G. A. G. P. Baron VAN DER CAPELLEN en A. A. BUYSKES.

Moeijelijk was de taak, die deze hooge staatslieden wachtte bij den aanvang van hun beheer. Immers gold het hier niet de voortzetting van het verledene op dezelfde bazis of zelfs de hervorming van slechts eenige takken van administratie, maar wel de

vestiging der grondslagen van een geheel nieuw bestuur, waarbij dus alle zedelijke en stoffelijke belangen op nieuw ter sprake moesten komen.

Haasten wij ons hier te zeggen, dat nimmer het koninklijk vertrouwen beter werd geschonken dan aan deze drie mannen. Zelden zag men drie staatslieden begiftigd met zoo vele gaven van hoofd en hart.

Toen zij hunne gewigtige werkzaamheden zouden aanvangen, sprak het van zelf, dat de eerste en gewigtigste vraag ontstond, welk stelsel van bestuur moest worden aangenomen. Vele der oude ambtenaren, nog doordrongen van de beginselen, welke vóór het Engelsch bestuur hadden gewerkt, streden met aandrang voor een' terugkeer tot de voormalige instellingen der Compagnie, dat is voor een stelsel, waarbij de regering zich in het bezit stelt van de voornaamste voortbrengselen des lands, om daarmede tot eigen gewin te woekeren en de winsten te doen vloeijen naar het moederland.

Van eene andere zijde zag men vele ambtenaren en vooral particuliere ondernemers optreden, die met warmte spraken voor een milder stelsel, zoo als door het Engelsch tusschen-bestuur was ingevoerd. En reeds dadelijk werd de Indische regering van verschillende zijden aangezocht tot den afstand van gronden aan bijzondere personen.

Al de tot dit gewigtig onderwerp betrekkelijke stukken werden gezonden aan den Raad van financiën, waarvan de heer MUNTINGHE een lid uitmaakte.

Reeds den 11den Februarij 1817 werd door dezen

Raad een omstandig verslag van zijne bevinding en meening uitgebragt. Uitvoerig trad de Raad van financiën in eene beschouwing van de uitkomsten, die het vroeger stelsel der voormalige Compagnie had gehad, zoo wel voor de financiën van het moederland als voor de welvaart der kolonie. Slechts geldelijke teleurstellingen had de moederstaat ondervonden; teleurstellingen, waardoor Nederland gebukt ging onder den schuldenlast, dien het van Indië had moeten overnemen.

En wat Indië zelf betrof was de uitkomst van het stelsel van verpligte leveranciën en handel in de voortbrengselen des lands, welligt nog noodlottiger geweest. Armoede des volks, magteloosheid des bestuurs, misbruiken onder de ambtenaren, zie daar de wrange vruchten van monopolie en handelsslavernij. Met sombere maar niet overdrevene kleuren schetste de Raad de gevolgen van zulk een stelsel.

»Van den aanvang af van dit onderzoek, zeide dat ligchaam, dan reeds aangetoond en betoogd hebbende, dat het stelsel van handel, gelijk hetzelve door ons is omschreven, onafscheidelijk is van eene aaneenschakeling van dwang en willekeur, zullen wij thans, met verlof van Uwe Excellentiën, blootelijk onderzoeken, in hoe verre *handel* en *dwang* of *geweld*, naar eene algemeene beschouwing van den aard der zaken, verkieselijke gronden zijn van bestier en regering, en welke gevolgen zij, daartoe aangenomen wordende, natuurlijk moeten te weeg brengen.

»Wij zien wel Uwe Excellentie op de eerste melding van het woord *geweld*, als een grondslag ter

regering, terugtreden, en de voorgestelde vraag des onderzoeks onwaardig keuren.

»Dan het zij ons gegund Uwe Excellentie te vertoonen, dat men een wezenlijk stelsel van dwang en willekeur zoo dikwerf, dan eens onder de voorstelling van het *zachte juk*, waaronder de Javaan zich gansch gewillig bukte, dan eens onder de benaming van een *aloude adat* en de gebruiken en instellingen der Javanen heeft zoeken te bedekken en smakelijk te maken, dat het waarschijnlijk bij een onderzoek, dat *alleen waarheid* ten doel heeft, zijn nut kan hebben de zaken *bij hare ware namen* te noemen, en zulks te meer, wijl ons bij de jongste berigten uit Europa nog blijken zijn te voren gekomen, dat personen van meer dan gewone begaafdheden en ondervindig in Indische zaken het op zich durven nemen, om dit stelsel van dwang onbewimpeld en onvoorwaardelijk der Regering en der Natie in ons Vaderland aan te prijzen; pogingen, die wij niet anders kunnen beschouwen dan van de allernadeeligste strekking te zijn, van eene strekking, om den gezegenden toestand, waarin ons Vaderland, door het herstel en de verheffing van een geliefkoosd vorst en Koning, gebragt is, op een zeer teeder punt te benadeelen en te ondermijnen; van eene strekking, om de religie, zoowel van Z. M. onzen geëerbiedigden Koning, als de begrippen der gansche Natie omtrent hare Indische aangelegenheden te verrassen en te verwarren, en om beiden, Vorst en Volk, wederom in te leiden in dien doolhof van onzekerheid en twijfeling omtrent den waren staat onzer Indische bezittingen, waarvan de

treurigste kenmerken op meest alle publieke maatregelen, sedert 20 of 30 jaren herwaarts, zijn gedrukt geweest."

Van de onzekerheid der winsten van een handelend en monopoliserend bestuur gewagende, zeide de commissie:

»Hoe beperkt, hoe wankelbaar was dan de grondslag niet, welken de handel uit zijnen aard slechts konde opleveren voor een uitgestrekt bestuur en al hetgeen daar verder op moet rusten?

»Konden dus van eene regering, welke den handel tot haren grondslag nam, wel andere uitkomsten verwacht worden, dan de ondervinding ons heeft geleerd, dat zij dadelijk opleverde?

»Moest men onder zulk een bestuur, bij elke uitbreiding van den handel boven de wezenlijke behoeften, de winsten niet zien verminderen, terwijl de onkosten en uitrustingen vermeerderden, wijl bij eene voorzigtige inkorting van den handel, het winstgevend kapitaal wederom in evenredigheid kleiner werd en dus dezelfde nadeelige werking had op de uitkomsten van het geheel?

»Onder zulk een bestuur moest men dan *dezen* dan *genen* tak van nijverheid begunstigd zien, dan handwerken en landbouw zien bevorderd of tegengegaan, dan uitbreiding, dan inkorting van cultuur, dan aanplanting, dan uitroeijing zien bevelen.

»En even als dit bestuur moest handelen omtrent de aankweeking der voortbrengselen zelve, moest het, volgens den geest van zijn stelsel,

ook handelen ten aanzien van de beschikking, welke daarover aan den planter of handelaar gegeven werd.

»Waren de producten gewild en winstgevend, zoo lag de regering, volgens den aard der zaak, er dadelijk de hand op.

»De inkoop en leverantie kon, onder zoodanige omstandigheden, aan niemand gegund worden dan aan haar zelve.

»Hielden daarentegen de grootste winsten op, zoo liet zij hare leverantie varen en liet het artikel aan den vrijen handel over; waren haar, in sommige gevallen, de inkoopsprijzen te hoog, zoo drukte zij die terstond ter neder door den uitvoer te verbieden; werd haar daarentegen het geheele artikel onverschillig, zoo stelde zij natuurlijk den uitvoer weder vrij.

»Dat deze loop van zaken, welke uit den aard van een stelsel van handel voortvloeit, ook inderdaad de loop geweest is, welken de maatregelen van onze voormelde O. I. Maatschappij bij elke gelegenheid gevolgd hebben, zouden hare boeken en archieven schier op elke bladzijde kunnen uitwijzen.

»De klagten derhalve, onder zulk een bestuur, over gebrek aan vlijt, gebrek aan nijverheid, moesten onophoudelijk zijn, en men heeft zich alleen te verwonderen, dat alle drijfveêren tot menschelijke werkdadigheid onder hetzelve niet geheel zijn uitgedoofd."

De verderfelijke invloed, dien zulk een bestuur door verpligte leveranciën enz. op de bevolking der

kolonie moest uitoenen, ontging evenmin de aandacht van den Raad:

»Wij zullen hier, zeide hij, thans niet onderzoeken, of zulk eene inrigting ook zweemt naar de uitoefening van dat verschrikkelijk regt, hetwelk de eene helft van het menschdom zich over het andere heeft aangematigd, om zijne natuurgenooten met geweld te dwingen, landen, die niet de hunne zijn, tot profijt van altijd baatzuchtige en dikwijls onredelijke, ja onmededoogende bezitters, te bebouwen.

»Wij zullen hier ook niet onderzoeken, of die onmetelijke oogsten van Javasche voortbrengselen, tot welker afhaal geen schepen genoeg uit het vaderland kunnen worden gezonden, niet dikwerf met het zweet, bloed en de tranen der ongelukkige Javanen zouden zijn besproeid geworden.

»Wij zullen ons alleen vergenoegen met aan te merken, dat dat zachte juk, hetwelk de Javaan gewillig draagt, en die persoonlijke diensten, welke hij met lust en graagte voor zijne meerderen en gebieders, vooral onder zijnen eigenen landaard, verrigt, niet zijn die ondragelijke lasten, welke hem tot profijt van altijd baatzuchtige en dikwijls onredelijke bezitters worden opgelegd, maar blootelijk die geringe personele diensten en opofferingen, welke hij tot vermeerdering van den staat en luister of tot onderhoud van zijne vorsten en hunne aanhoorigen, zich gaarne laat welgevallen. Dan hoe gering zijn deze dienstbaarheden niet onder een Indisch bestuur, hetwelk, op zich zelve staande, zich noch met uitgebreide plannen van handel,

noch van cultuur, noch van binnenlandsche verbetering inlaat? Men zoude zich derhalve grovelijk bedriegen, indien men onderstelde dat, hoe gewillig de Javaan dit zachte juk onder zijne oorspronkelijke gebieders en onder hunne wijze van bestuur ook moge opnemen, hij even geduldig het ondragelijke juk zoude torschen, hetwelk hem onder een baatzuchtig stelsel van handel wordt opgelegd. Om dit van hem volvoerd te krijgen, is wezenlijke dwang en geweld noodig; het bloot gevoel van eerbied en ontzag voor zijne hoofden en regenten wordt hier ontoereikende. Dit moet nog ondersteund worden door een gevoel van vrees, spruitende uit de zekere bewustheid, dat geen de minste daad van ongehoorzaamheid aan eene order van zijnen regent ongestraft of ongewroken zal worden gelaten.

»Welk eene onbehoorlijke mate van gezag, onder zulk een stelsel, dan niet in de handen der inlandsche regenten moet worden gelaten, valt ligter te beseffen dan te beschrijven; het zij ons genoeg Uwe Excellentiën, zoo wij hopen, de overtuiging te hebben gegeven, dat dwang en geweld tot de wezenlijke vereischten behooren van het stelsel.

»Van daar dan ook de traagheid en tegenzin, welke elken stap van den Javaan in het verrigten van zijne verpligte taak kenmerkten; men zag hem niet dan schoorvoetende den berg naderen, waar hij onder zijn opzigter of mandoor, niet voor zich zelven, maar voor anderen ging planten; het was niet dan door gedurende aansporingen en, als het ware, door zachte slagen, dat hij tot den arbeid kon worden genoopt. De gelijkenis van zijnen ge-

liefkoosden buffel paste volkomen op hem in dezen onnatuurlijken stand, waartoe men hem had vernederd; doch men laat hem niet vrij, men laat hem niet aan zich zelven over, om zijn' zin en gewin te doen, of hij verkrijgt, als het ware, de vlugheid van het gedierte des velds; de kruinen der bergen versiert hij met zijnen handenarbeid, aan derzelver hellingen hangt hij zijne akkers ten toon, over heuvelen en dalen leidt hij zijne wateren, en het gansche veld bekleedt hij met het gewas door zijne handen geplant."

Ik heb mij het genoegen niet kunnen onthouden, om de schitterende en eeuwige waarheden, die hier door de kommissie op zulk eene sierlijke en krachtige wijze worden ontwikkeld, op nieuw onder de oogen des lezers te brengen, ofschoon zij reeds in mijn vorigen arbeid waren opgenomen. Voor den gemoedelijken en onpartijdigen beoordeelen zijn zij, geloof ik, voldoende, om een stelsel af te keuren, dat op dwang en monopolie berust.

Geen wonder dan ook, dat de wijze en milde beginselen, die bij het rapport werden voorgestaan, den onvoorwaardelijken bijval verwierven van de hooge staatslieden, die over het lot der kolonie zouden beslissen. Deze kundige mannen besloten, om het reeds door de Engelschen ingevoerde stelsel van vrije kultuur, vrijen handel en vrije beschikking over het product te handhaven en uit te breiden. Van daar dat de Kommissarissen Generaal, bij het nederleggen van hunne aanzienlijke waardigheid en toen zij, bij het regerings reglement

voor Indië van 22 December 1818, de grondslagen legden voor het toekomstig bestuur van dat heerlijk gewest, onder anderen bij de artikelen 105, 106 en 107 bepaalden:

»Art. 105. Het staat aan alle ingezetenen van Nederlandsch Indië vrij, zich zoodanig middel van bestaan uit te kiezen, of zoodanigen handel te drijven, als zij goedvinden, voor zoo verre er ten aanzien van eenige bijzondere punten, geene bepalingen, om des algemeenen belangs wille, bestaan mogten.

Art. 106. De Regering moedigt, door alle middelen binnen haar bereik, den landbouw aan; zij beraamt, of stelt aan het departement van koloniën voor, de beste middelen, om aanvankelijk of bij voortgang, den landbouw, door uitgifte van landen en de vermeerdering van eene Europesche bevolking en landbouwers uit te breiden.

Art. 107. Over het algemeen is het aan alle ingezetenen van Nederlandsch Indië vrij en onverlet, om op de gronden, hun in eigendom toekomende, of in huur, pacht, dan wel ten gebruike uitgegeven, zoodanige voortbrengselen aan te kweeken, als zij verkiezen, en daarover naar goedvinden te beschikken.

De voortbrengselen echter, welke, volgens de nog bestaande verordeningen, voor rekening van den lande worden aangekweekt, of welker aankweeking en levering aan den lande, tegen bepaalde prijzen, eene verpligting van de ingezetenen in sommige oorden is, zijn het eigendom van den lande.

De Regering vestigt eene bijzondere en gestadige oplettendheid op dit onderwerp, en neemt de meest

doelmatige maatregelen, ten einde het belang van den lande in overeenstemming te brengen met de belangen der ingezetenen."

En deze vrijgevige bedoelingen waren reeds gedurende hun bestuur in toepassing gebragt. Dit blijkt onder anderen uit de bepalingen door hen omtrent de koffij-kultuur in werking gebragt. De publicatie van den 7 November 1817 bepaalde daaromtrent als volgt:

"*Behoort bij besluit van Commissarissen Generaal, van den 7 November* 1817, n°. 17, (*Staatsblad*, n°. 55.)

La. C.

PUBLICATIE.

Commissarissen Generaal over Nederlandsch Indië, aan alle degenen, die deze zullen zien of hooren lezen, Salut! doen te weten.

Wij hebben in uitdrukkelijken last van den koning, om de inlandsche bevolking tegen alle willekeur te beschermen; haar lot te verbeteren; haar het genot van eigendom en van de vruchten van haren handen-arbeid te verzekeren, en alzoo haar, zoo wel als andere zijner onderdanen, in de gelukkige gevolgen zijner Vaderlijke regering te doen deelen.

Wij zijn van harte en vastelijk gezind, om aan dien last te voldoen, en waar wij kunnen, alle beletselen uit den weg te ruimen. Wij hebben onze oogen geslagen op den landbouw, en bijzonderlijk op de koffijteelt in die gedeelten van Java, waar het vroegere stelsel door nieuwere inrigtingen vervangen is. Wij keuren de gronden dier inrigtingen goed,

maar wij hebben met leedwezen gezien, dat de Javaan de noodige bescherming niet heeft genoten, en dat geene behoorlijke zorg is gedragen, om hem de vruchten van zijne vlijt en nijverheid te verzekeren.

Hij is in den verkoop van de voortbrengselen van zijnen grond, vooral van de koffij, aan de misleidingen en aan de opkoopingen van het gewas blootgesteld gebleven. Het is om den Javaan tegen deze misleidingen en het nadeel, dat hij daardoor lijdt, vooral ten aanzien der koffij te beschermen, dat wij thans eene nieuwe inrigting omtrent de bewerking der koffijtuinen hebben ontworpen.

Wij kennen het vertrouwen, hetwelk de Javaan stelt op de hoofden zijner dessa en op de ouderen des volks onder henlieden; deze zullen hen met alles, wat deze nieuwe inrigtingen betreft, ten volle bekend maken. De hoofdtrekken van dezelve zijn deze:

Dat men niet, dan uit eigen wil en toestemming, de bewerking der koffijtuinen behoeft te aanvaarden.

Dat dezelve dessa'sgewijze zullen bewerkt en onderling verdeeld worden.

Dat de bewerker niet meer van het produkt der koffij zal behoeven af te geven, dan van zijne sawa-velden, de helft, twee vijfden, of een derde, naar mate de tuinen van de eerste, tweede of derde soort zijn.

Dat de bewerker over het overige gedeelte van het product, naar zijn eigen zin en geneigdheid en tot de hoogste prijzen, zal kunnen beschikken.

Dat hij echter dat gedeelte dat hem toekomt, al-

tijd tegen eenen vasten prijs, die hem jaarlijks zal worden bekend gemaakt, aan het Gouvernement zal kunnen leveren, niet als eene verpligting, maar om hem tegen de bedriegerijen van degenen, die hem eenen minderen prijs aanbieden, te beveiligen.

Dat hij, gebrek hebbende aan geld, zich in het vervolg, ook tot het erlangen van een voorschot, aan het gouvernement zelf zal kunnen vervoegen, en daardoor den woeker en baatzucht vermijden.

Dat hij wijders ook waar het hem gelust, en om zijne tuinen en velden, koffijboomen in het klein zal mogen planten, en van alle de pagger-koffij, slechts twee vijfden van het produkt zal behoeven op te brengen.

Dat hij zijn gewas aan niemand behoeft te verkoopen, dan aan wien hij wil; dat noch de residenten, noch andere ambtenaren, noch regenten, aan alle welke zelfs uitdrukkelijk verbòden wordt, de koffij voor eigen rekening te koopen, of daarin eenigen handel hoegenaamd te drijven, hem kunnen noodzaken tot den afstand of verkoop; dat hij niet behoeft zijn gewas te geven aan opkoopers tegen eenen minderen prijs, dan waarvoor hij bij het Gouvernement zelf te regt kan.

Dat hij over de gelden, uit dien verkoop voortkomende, en over zijne andere eigendommen vrijelijk kan beschikken. Dat hij van alle dwang, in één woord, bevrijd en tegen alle misleiding bevestigd is, en zich altijd op de bescherming van het Nederlandsch Gouvernement verlaten kan.

En opdat niemand hiervan onwetendheid voorwende, zal deze in de Nederlandsche, Chinesche

en inlandsche talen, worden gepubliceerd en geaffigeerd alomme, waar zulks gebruikelijk is.

Lasten en bevelen voorts, dat alle hoogere en lagere collegiën en ambtenaren, justicieren en officieren, ieder voor zoo verre hem aangaat, aan de naauwkeurige uitvoering de hand zullen houden, zonder eenige oogluiking des persoons.

Gegeven te Sourabaije den zevenden November des jaars achttien honderd en zeventien.

De Commissaris-Generaal over Nederlandsch Indië.

Ter ordonnantie van dezelve,

De Adjunct-Secretaris,

P. MERKUS.

Slechts twee jaren, dat is van 19 Augustus 1816 tot 16 Januarij 1819, had het bestuur van Kommissarissen Generaal geduurd. En evenwel had het geldelijke en andere uitkomsten, die nimmer in de geschiedenis van Nederlandsch Indië zijn overtroffen.

Om de snelheid van den vooruitgang der kolonie te beschrijven, zal het niet ondienstig zijn hier eenige daadzaken bij te brengen. De uitvoer van koffij, die in 1816 onder het Engelsch bestuur en ten gevolge van het continentaal stelsel nog slechts 50.000 pikols had bedragen, steeg uit hoofde van de vrijwillige aanplantingen onder het bestuur des heeren ELOUT

in	1822	tot	204.616	pikols.
»	1823	»	285.153	»
»	1824	»	242.190	»

In den tijd van vijf à zes jaren, dat is na een tijdsverloop, waarin de koffijboom naauwelijks vruch-

ten afwerpt, was de voortbrenging dus reeds vier en vijfmalen vermeerderd.

Onder het vroeger stelsel van alleenhandel ontving Java gedurende de voordeeligste tijden 's jaars dertig schepen. Reeds in 1819 werd dat eiland bezocht door 171 schepen.

Ook voor hen, die het groote koloniale vraagstuk uitsluitend beschouwen uit het oogpunt der batige saldo's, levert het bestuur van den heer ELOUT het onloochenbaar bewijs, dat een mild en liberaal koloniaal stelsel voor het moederland groote voordeelen oplevert. Terwijl vroeger de kolonie immer met tekortkomsten en leeningen had moeten worstelen, leverde het geldelijk beheer gedurende het tijdvak van 1817 tot 1819 immer voordeelige excedenten. Immers bedroegen de inkomsten en uitgaven

in 1817	lasten	*f* 17.399.426	baten	*f* 18.278.105
» 1818	»	- 19.804.216	»	- 23.452.482
» 1819	»	- 21.071.513	»	- 22.240.374

Hier zien wij dus reeds onmiddellijk, dat het bestuur van den heer ELOUT een batig slot opleverde van *f* 5.695.806. Doch dit excedent moet nog worden vermeerderd met eenige andere posten. Ten behoeve van vroegere besturen was uit de Indische kas betaald eene som van *f* 4.105.211. Naar het moederland werd gedurende dit tijdvak geremitteerd eene som van *f* 2.112.537.24.

Onmiddellijk na de sluiting van het traktaat met Engeland in Augustus 1814 was reeds eene uitrusting aangevangen van ambtenaren, officieren en andere personen bestemd, om naar Indië te gaan,

ten einde aldaar het Engelsche bestuur te vervangen. De terugkeer van NAPOLÉON uit Elba en de worsteling der honderd dagen hadden het vertrek der expeditie vertraagd. Eerst in Mei 1816 hielden de Kommissarissen Generaal hunne eerste zitting te Batavia. Het Engelsch bestuur op Java maakte echter vele bedenkingen tegen de overgave der kolonie, die dan ook, zoo als reeds is gezegd, eerst den 19 Augustus 1816 zich mogt verblijden in haren terugkeer onder het Nederlandsche gezag. Aldus bleven de kosten der geheele Indische administratie voor rekening van het Nederlandsche bestuur, terwijl de inkomsten voortdurend in de Engelsche kas vloeiden.

Wanneer men daarbij bedenkt, dat het personeel en materiëel van een leger van veertien duizend man werd daargesteld, dat de geheele koloniale oorlogsvloot in hetzelfde tijdvak werd in het aanzijn geroepen, dan geloof ik geregtigd te zijn te vragen, of men niet een regeringsstelsel moet goedkeuren, dat in twee jaren tijds zulke belangrijke en buitengewone dingen tot stand brengen kon en bovendien nog een aanzienlijk voordeelig geldelijk excedent kon afwerpen.

Reeds vroeger is door mij aangetoond, dat ook destijds, onder eenen *vrijen* handel, het grootst gedeelte der tropische voortbrengselen eenen uitweg vond naar het moederland, en dat dit resultaat werd verkregen zonder kunst- of dwangmiddelen, zonder eenige bescherming of tusschenkomst der regering. Maar eene nog treffendere omstandigheid leert ons een overzigt van den handel van dien tijd.

Wanneer men namelijk de waarden van den toenmaligen in- en uitvoer door particulieren vergelijkt met die van het tegenwoordig stelsel, dan komt men tot de overtuiging dat zij niet zijn vermeerderd.

En nogthans zijn eerst in 1830 vijf nieuwe residentiën, namelijk Baglen, Banjoemaas, Patjitan, Madion en Kediri met eene gezamenlijke bevolking van 1.600.000 zielen, onder het Nederlandsch gezag gekomen. Bovendien wordt beweerd, dat de bevolking aanzienlijk is toegenomen. Neemt men dit alles in aanmerking, dan is de particuliere handel van Java, zoo als hij ten gevolge der instellingen van Kommissarissen-Generaal was aangegroeid, thans eerder *verminderd* dan vermeerderd. Want ook de inkomsten der nieuwe gewesten zouden van de tegenwoordige saldo's moeten worden afgetrokken. Vooral in dat geval valt de vergelijking gewis uit in het voordeel der vroegere beginselen van bestuur.

Hen, die met de koloniale geschiedenis gemeenzaam zijn, moet ik hierbij vooral ook opmerkzaam maken op de gemoedsgesteldheid, die destijds en heden de kolonie bezielde. Terwijl de mildere en edelmoedige beginselen, die door de heeren ELOUT en zijne ambtgenooten verkondigd werden, thans nog in Indië in gezegend aandenken zijn, openbaart zich nu overal wrevel en misnoegdheid tegen een stelsel, waarbij de teederste belangen der kolonie eene onmiskenbare krenking erlangen.

Waar zou ter wereld een land duurzaam kunnen bloeijen, waar zou zijne bevolking met haar lot tevreden zijn, wanneer 40 a 50 millioen schats, de edelste

vruchten van hare vlijt, jaarlijks worden weggevoerd zonder eenige middellijke of onmiddellijke vergoeding?

Na het vertrek van de Kommissarissen-Generaal ELOUT en BUIJSKES bleef de heer VAN DER CAPELLEN als Gouverneur-Generaal belast met het bewind der kolonie. Reeds is in mijn' vorigen arbeid hulde gebragt aan de goede hoedanigheden van dezen landvoogd. Tegelijk heb ik aangetoond, dat de geldelijke resultaten van zijn beheer niet zoo ongunstig waren als men wel heeft willen beweren, ten einde de geldelijke voordeelen van een later beheer te meer te kunnen verheffen.

Dezelfde onpartijdigheid moet echter doen erkennen, dat de heer VAN DER CAPELLEN zich niet genoeg wist te onttrekken aan den invloed van eenige oude ambtenaren, die nog al te sterk doordrongen waren van de beperkende beginselen der compagnie. Daardoor werden onder zijn bestuur afwijkingen ingevoerd van de, met zijne medewerking, door Kommissarissen-Generaal uitgevaardigde vrijgevige en wijze voorschriften; afwijkingen, die eene verderfelijke uitwerking hadden op de productie en den handel der kolonie.

Reeds spoedig openbaarde zich de neiging tot deze afwijking in de navolgende publicatie van 9 Januarij 1821 (Indisch Staatsblad n°. 5):

»PUBLICATIE VAN 9 JANUARIJ 1821, OMTRENT HET OPRIGTEN VAN PARTICULIERE PAKHUIZEN, BUITEN DE VERBLIJFPLAATSEN DER RESIDENTEN OP HET EILAND JAVA.

WIJ GODERT ALEXANDER GERARD PHILIP BARON VAN DER CAPELLEN, Commandeur van de Orde van den Nederlandschen Leeuw, Secretaris van Staat, Gouverneur Generaal over Nederlandsch Indië, enz., enz., enz.

In Rade.

Aan allen, die deze zullen zien of hooren lezen, Salut, doen te weten:

Alzoo aan de Hooge Regering is gebleken, dat het vestigen van handels-etablissementen en het oprigten van pakhuizen, zoo door Europeanen als anderen, op plaatsen, welke zijn gelegen buiten het dadelijke toezigt der plaatselijke autoriteiten, veelal de strekking heeft, om aan den inlander, op eene middellijke wijze, de vrije beschikking over zijn product te ontnemen, om tevens het doen van voorschietingen op het gewas te bevorderen, en om in allen geval den inlander terug te houden van het voeren van zijn product naar die plaatsen, waar eene vrije en talrijke mededinging, de hoogste prijzen belooft, en dat het mitsdien noodig is, te dezen aanzien eenige voor de inlandsche bevolking beschermende bepalingen in te voeren;

Zoo is het, dat Wij hebben goedgevonden en verstaan, bij deze Onze openbare Publicatie aan een ieder, wie hij zij, te verbieden om, zonder eene speciale schriftelijke vergunning van de plaatselijke

autoriteiten, op eenigen afstand van de gewone verblijfplaatsen der Residenten, pakhuizen op te slaan, of handels-etablissementen op te rigten, dan wel de reeds bestaande te laten stand houden en voortduren, sub pœne dat een ieder, die zal bevonden worden tegen dit verbod te hebben gehandeld, zal onderworpen zijn, aan zoodanige arbitraire dispositie, als het Gouvernement, in elk geval, zal oorbaar achten; wordende echter van de bovengemelde restrictie bij deze expresselijk uitgesloten, de pakhuizen die de inlanders, dan wel de bezitters van particuliere landen, oprigten tot bewaring van hun product, en welke mitsdien bij voortduring, zonder verhindering, zullen mogen worden opgeslagen, mits, in het laatste geval, bij uitsluiting tot het voormelde oogmerk dienende, en gelegen zijnde binnen de limieten derzelve landerijen.

En opdat niemand hiervan onwetendheid voorwende, zal deze alomme worden afgekondigd en aangeplakt in de Nederduitsche, Inlandsche en Chinesche talen.

Lasten en bevelen voorts, dat alle hoogere en lagere collegiën en ambtenaren, justicieren en officieren, ieder voor zoo veel hem aangaat, aan de naauwkeurige uitvoering dezer de hand zullen houden, zonder eenige oogluiking of aanzien des persoons.

Gegeven te Batavia, den negenden Januarij des jaars een duizend acht honderd een en twintig.

VAN DER CAPELLEN.

Ter Ordonnantie van den Gouverneur-Generaal in Rade,

De Algemeene Secretaris,

J. C. BAUD.

Ofschoon deze bepaling gewis met goede bedoelingen werd uitgevaardigd, had zij het onvermijdelijk gevolg, dat alle aanwending van groote kapitalen en de daarstelling van groote ondernemingen werden bemoeijelijkt, vooral ook door de toepassing der plaatselijke ambtenaren, die zich spoedig doordrongen van de restrictive bedoelingen van het bestuur. Inzonderheid ten aanzien der kultures had deze publicatie eene noodlottige uitwerking. Daar het eerbiedwaardig en rijk gedeelte der koloniale handelaars en kapitalisten geene handels-etablissementen in de binnenlanden kon oprigten, om koffij en andere veldvruchten op te koopen, sprak het van zelf, dat de landbouwende klasse en de geringe inlanders door het bestuur prijs werden gegeven aan de geringe Arabieren en Chinezen, die een soort van monopolie voor den opkoop ontvingen en aan hunne knevelarijen en aan hunne woekerzucht zonder eenige mededinging den teugel konden vieren.

Om het tegenwoordig koffij-monopolie des bestuurs te verdedigen wordt meestal door zijne voorstanders gewezen op de omstandigheid, dat de Javaan, tijdens de invoering van de tegenwoordige instelling, slechts eene geringe belooning voor zijn product genoot. Zij vergeten echter te gelijk te vermelden, dat, ten gevolge der destijds en thans nog bestaande beperkingen, de Europesche handelaar en kapitalist geen koffij kon opkoopen en dat dus de Javaan overgeleverd bleef aan de willekeur van kleine bloedzuigers.

Men zal echter zeker niet beweren, dat, indien de mededinging onvoorwaardelijk was toegelaten,

de Javaan niet het vol genot der marktprijzen zou hebben genoten. Of zou ook de Europeaan in Indië aanlandende geheel van aard veranderen, en den prikkel der concurentie verliezen, die hem overal elders aanspoort? Had men dezen prikkel ook op Java toegelaten, dan had ook de koffij-kultuur door tusschenkomst van Europeesch kapitaal en Europeschen speculatiegeest al meer en meer uitbreiding ontvangen. Met de toeneming van grondgebied en bevolking had zij de tegenwoordige productie overtroffen.

Reeds in mijn vorig werk zeide ik daaromtrent:

»In 1828 werden uit Java uitgevoerd 416,171 pikols koffij. Dit had plaats toen vijf der belangrijkste residentiën, die thans 250,000 pikols opleveren, niet aan het Gouvernement waren onderworpen, en Java werd geteisterd door de rampen van eenen vernielenden oorlog.

»Destijds waren in de Gouvernementslanden aanwezig 49,802,051 koffijboomen, grootendeels staande in de omheiningen rondom de huizen, en daarom bekend onder den naam van *paggerkoffij*. Thans bedraagt het aantal aanwezige boomen een getal van ongeveer 230 millioen, waarvan ruim 90 millioen geplant zijn in tuinen, gelegen op verre afstanden van de woningen der bevolking. Indien elke boom slechts de helft afwierp van hetgeen in alle andere landen wordt verkregen, of slechts gaf wat ook op Java vóór 1830 werd geoogst, dan zou dit eiland thans jaarlijks twee à drie millioen pikols moeten uitvoeren. Gemiddeld is de uitvoer echter niet meer

dan 800,000 pikols. Ziedaar het onmetelijk verschil tusschen Gouvernements-dwangcultuur en vrijen arbeid! Bij eene exploitatie door particulieren, zou de Javaan de helft en welligt twee derden van het bestaande aantal boomen kunnen omhakken, om zijnen arbeid te verligten, en hij van het overige gedeelte meer produkt verkrijgen dan thans; terwijl hij bovendien elken dag, van het oogenblik, waarop hij begint te planten, eene gereede betaling zou genieten."

Een andere stap tot het stelsel der restrictiën werd door den Gouverneur-Generaal VAN DER CAPELLEN gedaan door de afkondiging der Publicatie van den 6 Mei 1823, waarbij de particuliere landverhuringen in de rijken van Djocjokarta en Soerakarta werden ingetrokken en aan de Europeanen werd verboden, om voortaan landen van de Vorsten en grooten te pachten.

De gevolgen van dezen maatregel zijn reeds vroeger door mij geschetst en ook elders zoo dikwijls ter sprake gebragt, dat het nutteloos zou wezen daarbij hier stil te staan. Opdat echter de lezer eene volledige kennis der zaak verkrijge, plaats ik hier achter het verslag van den Gouverneur-Generaal VAN DER CAPELLEN van den 4 Junij 1823, waarbij aan het opperbestuur hier te lande van dezen maatregel kennis werd gegeven en daarop de koninklijke goedkeuring werd ingeroepen. Ook voeg ik daarbij den brief van den minister van koloniën aan den Kommissaris-Generaal DU BUS van den 26 November 1826, waarbij die intrekking werd afge-

gekeurd en last werd gegeven, om de landverhuringen in de Vorstenlanden op nieuw toe te laten en zelfs aan te moedigen.

Hoogst opmerkelijk vooral is hetgeen in den ministeriëlen brief onder anderen wordt gezegd omtrent de oorzaak en de aanleiding van den Javaschen oorlog:

»Hoe onvolledig de beoordeeling van de zaak bij gebrek van het zoo lang gewachte nader rapport moest zijn, gaf eene andere en niet minder gewigtige reden aanleiding, om de opzettelijke beschouwing des bedoelden maatregels (de intrekking der verhuringen) niet langer uit te stellen, namelijk het gerezen vermoeden, dat de tegenwoordige rustverstoringen op Java in een naauw verband staan met de afschaffing der landverhuringen in het algemeen.

»Dit vermoeden, waaromtrent slechts *één* oordeel bestaat bij de meeste van Java teruggekeerde personen en in de meeste van daar ontvangen brieven, vindt zich ook nog bevestigd door het schrijven van den Panumbahan BOEMI NOTTO aan Uwe Excellentie, waarvan een afschrift bij Uwer Excellenties depêche van 27 Maart jl. L[a]. W aan dit departement is medegedeeld, en waarbij deze Prins onbewimpeld de thans in de binnenlanden van Java heerschende onlusten aan de publicatie van 6 Mei 1823 toeschrijft en de hoop te kennen geeft, dat aan de Javaansche vorsten en grooten in het gebied van Soerakarta en Djocjokarta op nieuw de bevoegdheid zal worden toegekend, om hunne landen te mogen verhuren als van ouds."

Den 4 Februarij 1826 werd de heer VAN DER

CAPELLEN als bestuurder van Indië opgevolgd door den Commissaris-Generaal DU BUS DE GISIGNIES. Bij de punten der Instructie van dezen hoogen Staatsdienaar, vastgesteld bij het koninklijk besluit van den 13 September 1825, nº. 79, werden ook inzonderheid zijne aandacht en bemoeijenis gevorderd op den staat van den landbouw in Indië, en wel bij de navolgende artikelen:

Art. 44. »De koffij-kultuur, zoowel in de Preanger-landen, alwaar de gedwongen teelt nog bestaat, als in de overige residentiën, alwaar de tuinen aan de inlanders zijn verhuurd, zal een voorwerp van opzettelijk onderzoek en overweging van den Commissaris-Generaal zijn. Hij zal bepaaldelijk nasporen, of in de residentiën alwaar de verhuring bestaat, in waarheid de tuinen telken jare met een vijfde vermeerderen, of deze vermeerdering aan het oogmerk beantwoordt, en, zoo neen, welke andere meer doelmatige inrigtingen de thans bestaande zouden behooren op te volgen. Omtrent dit alles zal hij een beredeneerd verslag inzenden, voorzien van zijne consideratiën; lettende dat het Onze begeerte is, dat, behoudens de handhaving van het stelsel van *vrijen handel en cultuur*, in het grootste gedeelte van Java ingevoerd, alle middelen binnen het bereik der Regering worden aangewend, om de productie van koffij te vermeerderen, en dat voortbrengsel tot de laagst mogelijke prijzen voor den handel verkrijgbaar te doen worden.

Art. 45. Den staat, de werking en de uitkomsten van het zoogenaamd stelsel van landrenten zal

de Commissaris-Generaal met zorg nagaan, en daaromtrent dienen van zijne consideratiën en advies, met bevoegdheid, om intusschen al zulke maatregelen te doen nemen, als strekken kunnen, om dat stelsel doelmatiger te doen werken.

Art. 48. Daar het wenschelijk is, dat een einde worde gemaakt aan de bestaande twijfeling, waarop de in bijzondere handen overgegane landerijen voortaan zullen worden bezeten, zal de Commissaris-Generaal zich doen voorleggen al wat in die materie is verrigt sedert de in het jaar 1819 plaats gehad hebbende benoeming eener commissie van onderzoek, en zoo spoedig mogelijk een bepaald en beredeneerd voorstel deswegen inzenden aan het ministerie van marine en koloniën."

Onmiddellijk na zijne aankomst in Indië verrigtte de heer DU BUS de voorbereidende werkzaamheden, ten einde aan dit gewigtig gedeelte van zijnen lastbrief naar eisch te kunnen voldoen. Hij nam daartoe het advies in van de Indische regering en van andere personen en autoriteiten, die met het onderwerp bekend waren of daarbij belang hadden. Speciaal werd de aandacht der adviseurs gevestigd, op de verschillende wijzen van kolonisatie, waarvoor Java vatbaar zou kunnen zijn. Deze waren:

Eerstens eene kolonisatie van Europesche landbouwers in den eigenlijken zin bestemd, om door eigen handenarbeid werkzaam te zijn;

Ten tweede eene kolonisatie in het groot en op den ruimsten grondslag, door grond te koop of in pacht te geven op zoo lange termijnen, dat het na-

genoeg op hetzelfde nederkomt, aan een iegelijk zonder onderscheid van natie, die slechts ten aanzien van zijn gedrag voor de publieke rust en veiligheid de noodige waarborgen aan het Gouvernement geeft, niet om door eigen handen te ontginnen, maar om door vlijt en nijverheid en kennis van den landbouw, inzonderheid ten aanzien van nieuwe takken van cultuur, ondernemingen in het groot te doen, handenarbeid te gebruiken en te betalen, de werkzaamheid van den inlander daarmede aan te wakkeren en alzoo zijn lot te verbeteren, kapitalen langs dezen weg in omloop te brengen, eene steeds toenemende uitbreiding te geven aan die culturen, die den inlander bekend zijn en nieuwe daarbij te voegen, de productie van het land te vermeerderen, alle andere takken van industrie voedsel te geven en den handel te zien bloeijen en toenemen op deszelfs zekerste grondslagen: rijke voortbrengselen in Indië, die eenen uitweg zoeken naar vreemde markten, en eene bevolking die het wel gaat, die behoeften heeft en de middelen om die te voldoen;

Ten derde eene kolonisatie, waarbij vermeden wordt, dat een te groote toevloed van vreemdelingen en vreemd kapitaal welligt bezwaren van eenen anderen aard zou in hebben, en waarbij dus enkel sprake was van Nederlanders of vreemdelingen, die, ten gevolge van eenen zekeren tijd van inwoning, door huwelijk met Nederlandsche of Indische vrouwen of anderzins, eene nadere betrekking tot de kolonie zouden verkregen hebben.

Bij den brief van den 25 Mei 1826 n⁰. 17, waarin hieromtrent door den Kommissaris-Generaal DU

bus het gevoelen der Indische Regering werd gevraagd, werd onder anderen op den voorgrond gesteld, dat de milde bepalingen omtrent kolonisatie en vrijheid van kultuur, welke bij het regerings-reglement van 1818 waren voorgeschreven, zoo min als de in het algemeen vrijheid ademende beginselen ten aanzien van alle industrie en handel bij het opperbestuur, eenige wijziging hadden ondergaan, maar wel integendeel waren beschouwd als in allen deele berekend, om den bloei en de welvaart der kolonie te bevorderen.

Vooral werd ook opgemerkt, dat destijds en in de eerste jaren, die daarop gevolgd waren, de berigten van wege de Indische regering in Nederland ontvangen, ten aanzien van den welstand der kolonie, de ontwikkeling van industrie en handel, den goeden staat van 's lands geldmiddelen enz., in allen deele gunstig waren gebleven, en dat zij, althans voor het vervolg, de schoonste uitzigten hadden opgeleverd; doch dat later de Indische Regering van de op hoog gezag verkondigde beginselen was afgeweken en onder anderen ook speciaal bij de publicatie van 20 Mei 1823, met dat gevolg, dat de staat der kultuur op Java geene bevredigende uitkomsten meer opleverde.

Na zich volledig te hebben doen voorlichten bragt eindelijk de Kommissaris-Generaal du bus den 1 Mei 1827 een uitvoerig verslag uit aan het ministerie van koloniën. Nimmer werd het gewigtig punt der kolonisatie van Java met meer uitvoerigheid en naauwgezetheid overwogen, dan in dit merkwaardig rapport. Ik schroom niet te verklaren, dat

hetzelve, met het reeds hiervoren genoemd verslag van den heer MUNTIGHE in 1817, de belangrijkste oorkonde is, die in het koloniaal archief is te vinden.

Nimmer werd het beginsel van vrijheid van kultuur in de kolonie van meerdere zijden beschouwd, en nimmer werden met meer duidelijkheid en kracht van betoog alle bezwaren tegen dat beginsel wederlegd dan bij dit gewigtig staatsstuk. Het te ontleden of gedeeltelijk hier in oogenschouw te nemen zou onmogelijk zijn. Onlangs werd het op last der tweede kamer van de Staten-Generaal en wel op voorstel van den heer VAN HOËVELL aan de leden rondgedeeld. Het is echter bij het lezend publiek niet bekend, en in Indië zelf nimmer openbaar geworden. En nogtans verdient het eene gezette en dagelijksche raadpleging door allen, die zich in Indië wijden aan 's lands dienst, aan den handel of aan eenigen anderen tak van kultuur of nijverheid en die belang stellen in koloniale aangelegenheden. Ik heb daarom gemeend mijnen lezers, zoowel hier te lande als in Indië, eene groote dienst te bewijzen door het, ondanks zijne uitgebreidheid, hierachter te plaatsen. Vergezeld van andere rapporten, die óf in het geheel niet, óf wel slechts onvolmaakt bekend zijn, en niet aan de tweede kamer der Staten-Generaal zijn overgelegd, vormt het een geheel zamenstel, dat voor dagelijksche raadpleging bijzonder nuttig is.

Hoogst belangrijk zijn de redeneringen en feiten, die daarin voorkomen. Om dit te bewijzen zal ik slechts van eenige enkele gewagen. Na gesproken te hebben van het beheer der inlandsche grooten in de vorstenlanden zegt de heer DU BUS:

»Wij zien wel opstanden en ongeregeldheden van Vorsten en grooten (wien dan steeds hunne bevolking ten dienste stond en gereedelijk volgde), hetzij tegen hun eigen heer, hetzij tegen onze overheersching; maar wij zien geen opstanden en tegenkantingen, van wege de bevolking tegen hare eigene heeren en grooten."

Onmiddelijk wordt deze geschiedkundige en menschkundige opmerking ook op het landbezit door Europeanen toegepast:

»Zooveel wat de inlandsche grooten en Vorsten betreft. Zal de Europesche planter, wien deze hunne regten overdragen, in een ongunstiger daglicht verschijnen?

»Het heeft ook te dien aanzien niet aan allerhande voorstellingen ontbroken, waarbij men den Europees, die hier zijn tijd en nijverheid en kapitalen in ontginningen en aanplantingen komt besteden, ontdoet als het ware van alle mogelijke beginselen van zedelijkheid, van menschelijkheid, en, ik zal niet zeggen van zeer kiesche of buitengewone, maar van zeer alledaagsche en gewone braafheid. — Dan eens wordt hij voorgesteld, den eersten stap aan boord zettende op het vaartuig, dat hem naar herwaarts zal overvoeren, met het eenig en hem gedurende geheel zijn verblijf uitsluitend bijblijvend denkbeeld behebt, om zoo spoedig doenlijk en langs alle middelen schatten te verzamelen, waarmede hij naar het Vaderland terugkeere; dan weder betreurt men de menschen te moeten nemen zoo als

zij zijn, en niet zoo als zij moesten zijn, of zij uit den aard noodwendig allen bloedzuigers waren; dan weder stelt men eene kolonisatie van Chinezen in het Cheribonsche voor oogen, waar misbruiken hebben plaats gevonden en onlusten uitgebroken zijn, en voorspelt men zich van Europesche planters gelijke misbruiken, en van deze gelijke gevolgen, omdat menschen menschen en pachters pachters blijven, en ieder pachter en planter noodwendig de verdrukker zijner ondergeschikten zijn moet.

»Daar zijn toch beginselen van pligt en menschelijkheid, waarop men zich eenigzins verlaten kan. De Europees, die ontginnen en planten wil en daartoe naar herwaarts overkomt, en zijne kapitalen met zich voert, die het *sine qua non* van elke onderneming van dien aard zijn, is ook buitendien daardoor reeds geen gemeen gelukzoeker. Geldmiddelen, en die moet hij hebben, veronderstellen vrij regelmatig toch reeds eenen zekeren stand in de maatschappij, eene zekere opvoeding, en een en ander geven dan toch eenigen waarborg, dat hij zich wel zal gedragen, en niet alles zal opofferen aan die geldzucht, die men hem als eenige drijfveer van al zijn doen en pogen aanwrijft. Daar zijn toch ook wetten bovendien en een behoorlijk toevoorzigt, om tegen misbruik te waken, om ongeregeldheden te weren, om mishandelingen te straffen. De vorsten zelven hebben daarvoor gezorgd met doorgaans in hunne piagems de geheele overeenkomst met den planter afhankelijk te maken en te houden van de goede en billijke behandeling, die zij daarbij bij voortduring voor hunne bevolking

bedongen hebben. Maar ook ons eigen bestuur kan daartoe maatregelen nemen, en heeft al wat noodig is tot zijne dienst, om die met kracht te handhaven. Men kan in de eerste plaats, en dit is mijne stellige voordragt, de verhuringen in de vorstenlanden uitsluitend bepalen tot zoodanige personen, als daartoe speciaal verlof van de regering zullen bekomen hebben. In het verleenen van dit verlof kan en moet met alle vereischte omzigtigheid worden te werk gegaan, en niemand worden toegelaten dan van een onbesproken gedrag, en van wien men zich hetzelfde ook in zijne nieuwe betrekking met eenige reden beloven mag. Wel verre eindelijk van het lot der inlandsche bevolking te willen prijs geven, of het maar zelfs in de waagschaal te stellen, zou ik niet ongenegen zijn, om, wanneer een plan van kolonisatie in de vorstenlanden wierd aangenomen, en dit eenmaal van de volle belangstelling van het Indisch bestuur verzekerd was, nog een stap verder te gaan en, ingeval van deze zoozeer gevreesde mishandeling en onderdrukking, de discretionnaire magt aan de Regering te laten verblijven, om de pacht onmiddellijk te schorsen en den planter te verwijderen, onder zoodanige verdere schikkingen, als in de eerste plaats de belangen van den verhuurder zullen komen te vorderen en wijders het belang van den pachter zelven zal medebrengen.

»Zoodanige maatregelen kunnen, naar ik mij voorstel, ruim tegen de beduchtheid opwegen, dat het geldelijk belang van den huurder diens eenige drijfveer zijn zal, en hem dit over alle andere overwegingen zal doen heenstappen. De meest baatzuchtige

planter, wanneer hij zijn belang wel inziet, zal, voor het overige, in dat belang zelf wel de meeste aanmoediging tot eene billijke behandeling zijner bevolking vinden. Alleen te midden eener bevolking van inlanders, die zijne regten kent en de hare, is zijne persoonlijke veiligheid verbonden aan de gevoelens van genegenheid, die hij haar zal weten in te boezemen.

»In allen gevalle, om te planten en te werken, heeft hij menschen noodig en die vloeijen toe of af, naar mate hij ze beter of slechter behandelt. Het kan hem niet wèlgaan, of hij moet eerst zorgen dat het hun wèlgaat. En dit zijn geen bloote redeneringen.

»Diezelfde verhuringen, waarover en waartegen zooveel geschreven is, hebben dit punt met name proefondervindelijk en zeer stellig uitgemaakt. Ik vind dan ook, in al wat tegen die verhuringen geschreven is, zeer vele redeneringen, onderstellingen en wat dies meer zij, ten nadeele van kolonisatie en kolonisten in het algemeen; maar in al wat vóór of na de publicatie van den 6den Mei is geschreven geene enkele stellige klagt tegen niet één enkelen der planters in de vorstenlanden, ten aanzien van mishandelingen, waaraan zij zich metderdaad schuldig zouden gemaakt hebben. Bij de hevigheid, waarmede deze zaak is behandeld, mag men evenwel veronderstellen, dat zij niet achterwege zouden gebleven zijn, indien er grond voor geweest ware."

Ziedaar hetgeen reeds in 1827 door een wijs en zaakkundig landvoogd werd gezegd!

En nogtans zijn er, die nu nog beweren, dat het verblijf van den Europeaan in de binnenlanden van

Java gevaarlijk kan zijn voor de algemeene rust. Alsof vrees, eigenbelang en zoo vele andere drijfveeren, hem niet natuurlijk moesten noopen tot eene billijke en althans zachte bejegening van grooten en geringeren onder de Javaansche bevolking.

Uit het rapport van den heer DU BUS blijkt onder anderen ook, dat slechts vier of vijf jaren nadat de landverhuringen in de residentiën Djocjokarta en Soerakarta waren aangevangen, de opbrengst der koffijkultuur reeds werd geschat op c. c. twee maal honderd duizend pikols.

Toen de intrekking derzelfde landverhuringen werd bevolen, werd tegelijk eene commissie benoemd ter verevening der zaken tusschen de gewezen Europesche huurders en de inlandsche vorsten. In een' brief van den 21 Julij 1826 L^t. N, werd deze commisise onder anderen gebragt tot de navolgende bekentenis:

»Wij zijn aan dezelfde goede trouw verschuldigd »eene zeer belangrijke omstandigheid bekend te ma»ken, die wij niet kenden toen wij over de zaak »der verhuurde landerijen moesten oordeelen. Zij »is deze: dat in de Vorstenlanden de koffij-planta»giën zijn aangelegd, en worden onderhouden, ge»plukt enz. door vrijwillige personen, die dit werk »voor daghuur doen."

Ik moet op deze laatste omstandigheid vooral de aandacht vestigen, omdat zij in een helder daglicht stelt, dat de Javaan, *mits betaald wordende*, niet ongenegen is tot den arbeid. Hij staat echter hierin

met alle andere volkeren der wereld gelijk, dat hij niet gaarne arbeidt voor ..... den Koning van Pruissen, te weten, dat hij alleen dan gewillig tot inspanning wordt gevonden, wanneer hij de gewisheid heeft dat hij niet door het bestuur of door zijne hoofden zal worden beroofd van de vruchten van zijne werkzaamheid.

Later verklaarde ook de heer ELOUT, dat tengevolge van de door hem uitgevaardigde verordeningen, de productie van suiker door vrijen arbeid, alleen in de Residentie Samarang, tot ongeveer 100,000 pikols was gestegen.

In 1826 was de uitvoer van suiker op Java gevallen tot 16,000 pikols en zulks ten gevolge der restrictieve maatregelen van den Gouverneur-Generaal VAN DER CAPELLEN. In 1829 was onder het bestuur van den heer DU BUS dat cijfer reeds gestegen tot 108,000 pikols, terwijl in 1830 ruim 200,000 pikols werden uitgevoerd.

Thans levert de kleinste Residentie van Java, namelijk de Residentie van Batavia, ongeveer 150,000 pikols suiker op. Deze opbrengst is de vrucht van vrijen arbeid, die verrigt wordt door werklieden, welke op vele mijlen afstands wonen en afkomstig zijn van de Gouvernements-landen.

Toen de voorstellen van den Kommissaris-Generaal DU BUS tot eene kolonisatie op Java bij het opperbestuur werden ontvangen, bevond zich aan het hoofd van het Departement van koloniën dezelfde staatsman, die vroeger als Kommissaris-Generaal van Nederlandsch Indië de grondslagen had gelegd van een mild bestuur der kolonie. Ik bedoel den heer ELOUT.

Reeds bij een omstandig verslag van den 13 Mei 1828 werd het rapport van den heer DU' BUS door dezen minister aan de koninklijke beoordeeling en goedkeuring onderworpen. Zich hoofdzakelijk vereenigende met deszelfs inhoud en strekking, stelde de heer ELOUT tevens voor, om aan het ontwerp al dadelijk uitvoering te geven en bood hij daartoe den Koning een concept-besluit aan. Dit besluit steunde op de overweging: »dat eene uitgifte van gronden op het eiland Java bevordelijk kan zijn aan de vereenigde belangen van Nederland en deszelfs Oost-Indische bezittingen."

De gewigtigste bepalingen kwamen op de ondervolgende neder: »Op het eiland Java zouden door den Gouverneur-Generaal pachtgronden worden uitgegeven. Die uitgiften zouden echter niet mogen geschieden dan aan Nederlanders door geboorte, wetduiding of naturalisatie, voorts aan zoodanige vreemde Europeanen als reeds ingezetenen van N. Indië zouden zijn bij de afkondiging aldaar van het besluit, en eindelijk aan Javanen en andere Oosterlingen, die bevonden zouden worden de middelen en de geschiktheid te bezitten, om landontginningen te ondernemen. De pachtgronden zouden in het algemeen zijn de zoodanige, welke geschikt zijn voor de teelt van voortbrengselen voor de Europesche markt en waar de nabijheid van volkrijke districten den pachters gelegenheid geeft, om de vereischte arbeiders voor hunne ondernemingen te kunnen huren. Vooreerst zouden de uitgiften zich bepalen tot het Bantamsche en de Residentiën beoosten Cheribon gelegen, de laatstgemelde daarin niet begrepen. On-

der de uit te geven pachtgronden zouden in geen geval begrepen worden de zoodanige, welke reeds door Javanen ontgonnen waren of hetzij als gemeene weide of anderszins tot de dorpen of dessa's behooren. Aan de pachters zou kunnen worden toegestaan, om arbeiders op andere eilanden in te huren en naar Java over te brengen. De pachten zouden aanvankelijk bepaald worden op veertig jaren, met vrijlating aan de pachters, om, na ommekomst van dertig jaren, eene verlenging van dien termijn te vragen. Grondhuurders, die zich schuldig maakten aan het onderdrukken der Javaansche bevolking, zouden kunnen worden genoodzaakt, om hunne landen binnen een' te bepalen tijd aan anderen over te doen, onder dien verstande altoos, dat zoodanige maatregelen niet anders zouden kunnen genomen worden dan krachtens een regterlijk gewijsde op aanklagte van den Procureur-Generaal of dengenen, die het regt der hooge overheid waarneemt. De Indische regering zou zoo spoedig mogelijk aan het opperbestuur een voordragt doen omtrent den algemeenen maatstaf van huur of pacht, die door den Koning zou worden vastgesteld, terwijl reeds dadelijk tot geruststelling der ondernemers werd bepaald, dat de pachtpenningen zeer laag zouden worden gesteld, dat zij zouden zijn onderscheiden in drie klassen naar mate de gronden onder de 1e, 2e of 3e soort konden worden gerangschikt, dat in geen geval eenige pacht zou worden gevorderd gedurende de eerste vijf jaren der uitgifte, en dat gedurende de daarop volgende vijf jaren slechts halve pacht zou worden voldaan.

Degenen, die, in stede van zelven landen te ontginnen, mogten verkiezen zich de noodige grondstoffen voor hunne suikermolens, indigomakerijen of andere trafieken te bezorgen door middel van overeenkomsten met de Javasche bevolking, zouden daartoe in de gelegenheid worden gesteld. De meer bijzondere bepalingen nader op dit stuk te beramen zouden ten grondslag moeten hebben, aan den eenen kant de bescherming der inlandsche bevolking tegen willekeur en misleiding, en aan den anderen kant de meest mogelijke zekerheid voor de ondernemers, dat zij gedurende een toereikend aantal jaren de grondstoffen voor hunne trafieken benoodigd, op billijke voorwaarden zouden kunnen bekomen. Aan degenen, die overeenkomsten van dezen aard met de inlanders zouden gesloten hebben, zou op hun verzoek door den Gouverneur-Generaal moeten worden aangewezen eene genoegzame uitgestrektheid gronds tot het oprigten der gebouwen voor hunne fabriek of trafiek benoodigd. Telken drie maanden zou de Gouverneur-Generaal aan het departement van koloniën een omstandig verslag doen van de gedurende den loop van dezelve gedane verzoeken ter bekoming, hetzij van pachtgronden, hetzij van land tot het oprigten van fabrieken, met opgave in hoever dezelve door de Regering ingewilligd of geweigerd waren, en in het laatste geval om welke redenen."

Voor hem, die den inhoud en de strekking van dit concept-besluit aandachtig nagaat, zijn hunne wijsheid en mildheid onmiskenbaar. Met overtuiging kan worden beweerd, dat zelden een landelijk stelsel

werd ontworpen meer geschikt, om Java tot den hoogsten trap van welvaart en rijkdom op te voeren, waarvoor dat gezegend eiland vatbaar is. Terwijl aan den landbouw en andere takken van nijverheid de krachtigste aanmoediging wordt gegeven door den prikkel van Europeschen ondernemingsgeest en Europeesch kapitaal, even als later bij het zoogenaamd stelsel van kultuur heeft plaats gehad, zien wij bij de ontwerpen van de heeren ELOUT en DU BUS echter de gevaarvolle klippen vermeden, waarop de tegenwoordige instellingen onfeilbaar schipbreuk moeten lijden, en waarop, luidens de geschiedenis van alle koloniën, alle instellingen van denzelfden aard hebben schipbreuk geleden.

Deze klippen zijn vooreerst de dwang, waaronder de bevolking wordt ten arbeid gedoemd, en die, onvermijdelijk overdreven door de eerzucht en het winstbejag der ambtenaren, ras van die bevolking eene inspanning doet vorderen, die niet geëvenredigd is aan hare krachten en aan het productief vermogen van den grond, en ten tweede de hagchelijkheid en de ongewisheid van de openbare finantiën, wanneer het bestuur zich meester maakt van de vruchten der volksvlijt, daarmede handel drijft, zijne welvaart en zijne solvabiliteit afhankelijk maakt van de grilligheid der marktprijzen en, ofschoon het bedrijf eens koopmans uitoefenende, nogtans buiten magte blijft, om even als die koopman zijne zaken uit te breiden of te beperken naar mate zij al of niet voordeelig zijn.

Zoowel het stelsel van de heeren ELOUT en DU BUS als het later door den heer VAN DEN BOSCH

ingevoerde systema van kultuur hadden beide de strekking, om aan de sluimerende productieve krachten van Java een nieuw leven, eene nieuwe ontwikkeling te schenken. Doch het reeds door mij aangegeven criterium bewijst, dat bij eene geschiedkundige en financiële critiek der beide instellingen de superioriteit ontegensprekelijk verblijft aan de mildere en meer liberale beginselen, waarvan bij het eerstgenoemde stelsel werd uitgegaan.

Te beweren, dat op den gezegenden bodem van Java bij een wijs stelsel van kolonisatie geene kapitalen zouden zijn toegevloeid, zou eene ongerijmdheid zijn. Waar toch ter wereld vergoedt de grond beter de aangewende inspanning en het aangewende kapitaal? Waar zijn de arbeidsloonen goedkooper en dus meer aanmoedigend voor den ondernemer? Dit begrepen ook de heeren DU BUS en ELOUT. Maar het was hun ook bewust, dat de ondernemingsgeest van bijzondere personen zich alleen dáár ontwikkelt en waagt, waar veiligheid voor personen en bezittingen bestaat. Van daar de in het concept-besluit opgenomen bepaling, dat de grondhuurders niet anders zouden kunnen worden gedwongen tot overdragt van hunne landen dan ten gevolge van een *regterlijk gewijsde.*

Dáár, waar de particuliere vlijt zich onbelemmerd beweegt, volgen de rijzing en daling der arbeidsloonen ook de gewone wetten, waardoor zij overal elders worden beheerscht. Met de vermeerdering der behoefte aan arbeiders stijgt ook de belooning, die voor den arbeid wordt gevorderd. Doch deze stijging heeft slechts plaats zoolang de

ondernemer nog met winst kan arbeiden. Onder eenen natuurlijken en ongedwongen staat van zaken worden dus de rijzing en daling der arbeidsloonen even als die van alle andere prijzen veroorzaakt door de verhouding tusschen de aanvraag en het aanbod, door het evenwigt tusschen het voordeel des arbeiders en het voordeel van den ondernemer, die hem te werk stelt. Onder een stelsel van dwangarbeid is deze waterpas niet denkbaar.

Doch van geene zijde onderscheidde het stelsel van de heeren DU BUS en ELOUT zich gunstiger dan van die der geldelijke belangen van de kolonie en het moederland. Aan den particulieren ondernemingsgeest overlatende, om zijne kapitalen aan te wenden, moest het bestuur met de toeneming van de volksvlijt en met de vermeerdering der algemeene welvaart, ook de baten der schatkist zien toenemen, zonder dat het zelf bleef prijsgegeven aan eenige geldelijke teleurstelling of eenig verlies. Men heeft reeds gezien, dat onder de voormalige compagnie de staat eene schuld had moeten overnemen van 134 millioen, het gevolg der handelsspeculatie van dat ligchaam. Zelfs het volmaaktste bestuur is onder een handelsstelsel niet bij magte zulke schromelijke verliezen te verhoeden. Deze zijn het gevolg van oorzaken, die onafhankelijk zijn van zijn invloed. Doch een goed bestuur, dat zich niet met handelsondernemingen inlaat, is volkomen in staat geldelijke teleurstellingen voor te komen, wanneer het zijne uitgaven regelt naar de inkomsten. Men raadplege de geschiedenis van alle koloniën der wereld, en zij geeft overal en ten allen tijde dezelfde

waarschuwingen, dezelfde lessen, dezelfde voorbeelden.

Terwijl aldus door de heeren ELOUT en DU BUS een ontwerp werd voorbereid, waardoor voor Oost-Indië een nieuw tijdperk moest aanvangen, en eindelijk de gezonde, de eenig en eeuwig ware beginselen van koloniale staatkunde en staatshuishoudkunde zouden zegevieren, trad een ander staatsman op het tooneel, die weldra op den gang der koloniale aangelegenheid eenen alvermogenden invloed zou uitoefenen en daaraan eene geheel tegenstrijdige rigting zou geven. Ik bedoel hier natuurlijk den heer J. VAN DEN BOSCH.

Deze Officier was kort voor de beraadslagingen in Nederland over het verslag van den heer DU BUS uit de West-Indiën teruggekeerd, alwaar hij de hooge waardigheid van Kommissaris Generaal had bekleed en nieuwe regelingen had daargesteld ten aanzien van den landbouw, de openbare financiën en het muntwezen. De ongunstige toestand, waarin onze West-Indische volkplantingen verkeeren en lange jaren verkeerd hebben, is maar al te wel bekend, om hier nader te worden beschreven. Moeijelijk valt het te beslissen in hoever deze ellendige staat van zaken moet worden toegeschreven aan de organieke voorschriften, die de heer VAN DEN BOSCH heeft uitgevaardigd, dan wel aan plaatselijke oorzaken onafhankelijk van den wil en de inzigten van dezen staatsman.

Hoog aangeschreven in het vertrouwen des Konings, werd de heer VAN DEN BOSCH na zijne terugkomst uit de West-Indiën onmiddellijk geraadpleegd ten aanzien van het stelsel van landelijk beheer, dat voor Oost-Indië en in het bijzonder voor Java zou moeten worden aangenomen.

Aanvankelijk deelde de heer VAN DEN BOSCH zijne gedachten omtrent het rapport van den heer DU BUS mede in eene korte nota. Deze nota, waarvan door hemzelven verscheidene afschriften zijn verspreid, is echter niet door den druk bekend geworden en ook niet aan de Saten-Generaal overgelegd. Zij is nogthans eene belangrijke bijdrage tot de kennis van de beraadslagingen van dien tijd en vooral nuttig bij de raadpleging der andere en hiervoren reeds genoemde staatsstukken over het ontwerp van kolonisatie. Men zal mij dus gewis dank wijten, indien ik het hier met de overige opneme.

Het is hoogst belangrijk de bedenkingen na te gaan, die daarbij door den heer VAN DEN BOSCH tegen het stelsel van kolonisatie worden geopperd.

Deze bedenkingen zijn hoofdzakelijk gegrond op de bewering, dat goedkooper producten konden worgeteeld in West-Indië door slaven-arbeid dan op Java door vrijen arbeid, en dat de toestand der wereldmarkten geene vermeerdering der koloniale producten toeliet. Onder anderen zeide de Heer VAN DEN BOSCH met even zoo vele woorden:

»Ik doe volkomen regt wedervaren aan de lumineuse wijze, waarop het stelsel van kolonisatie in het onderwerpelijk rapport behandeld is. Alle bedenkingen daartegen meermalen ingebragt, zijn daarbij rijpelijk overwogen en wederlegd, De groote voordeelen, die hetzelve voor den Javaan kan opleveren, zijn voldoende aangetoond, gelijk mede de strekking, die daarvan kan worden verwacht, om den

inlander meer aan het Nederlandsch Gouvernement te verbinden en van zijne hoofden af te trekken.

»Een eenig punt echter en wel een punt van het hoogste belang, waarvan de reussite van het ontwerp geheel afhangt, is daarbij niet in aanmerking gekomen.

»Het mogelijk debiet namelijk der voortbrengselen voor de markt van Europa geschikt, welke men zich voorstelt, middelens de voorgedragene inrigting te doen telen.

»Het is eene erkende daadzaak, dat geen product van industrie met voordeel kan worden geteeld, tenzij daarvan het debiet kan worden verzekerd.

»Dit nu hangt af vooreerst van de behoeften aan zoodanig product, en in de tweede plaats van de mogelijkheid, om zoo hetzelve ook al elders in vereischte hoeveelheid kan worden voortgebragt, daartegen te kunnen markten.

»Is de markt reeds voldoende voorzien van zoodanige voorwerpen, kan men die alleen tot hooger prijs leveren dan anderen, dan is het debiet onmogelijk, en de onderneming moet op de ruïne uitloopen van dengenen, die er zijn kapitaal in aanwendt; overbodig zal het zijn dit te betoogen, de zaak is in zich zelve klaarblijkelijk en algemeen erkend.

»De markt van Europa is thans overvloedig voorzien van die koloniale voortbrengselen, welke op Java in het groot kunnen worden geteeld.”

Het zal wel altijd eene moeijelijk op te lossen vraag blijven, hoe de heer VAN DEN BOSCH onmiddellijk later een stelsel van landbouw op Java in het leven riep,

waarbij de productie dierzelfde *koloniale waren, waarvan de markt in Europa overvloedig was voorzien*, door allerlei kunst- en dwangmiddelen moest worden vermeerderd, zonder dat voor die productie eenige grens of beperking werd gesteld.

Ik behoef zeker niemand indachtig te maken, dat de beide redeneringen van den heer VAN DEN BOSCH, zoowel omtrent de goedkoopte van den negerarbeid als omtrent de onmogelijkheid eener uitbreiding van den afzet van Tropische voortbrengselen, door de geschiedenis van latere tijden deerlijk is gelogenstraft.

Kort na zijn' terugkeer in het Vaderland werd hij reeds bekleed met de hooge waardigheid van Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië. Deze benoeming bragt natuurlijk mede, dat alle de tot het gewigtig onderwerp van kolonisatie betrekkelijke stukken werden gesteld in zijne handen en daarop zijn gevoelen werd ingewonnen.

Dit gevoelen werd uitgebragt in een advies van den 6 Maart 1829, hetwelk onlangs almede aan de tweede kamer der Staten-Generaal is medegedeeld en als behoorende tot de collectie hier achter wordt terug gevonden. Daarbij werden onder anderen ook de grondtrekken afgeteekend, waarop, naar het oordeel van den heer VAN DEN BOSCH, het landelijk stelsel op Java moest worden ingerigt.

Blijkbaar zijn daarin zigtbaar eene voorliefde voor en eene toenadering tot de inrigtingen der voormalige Compagnie.

Deze toenadering werd dan ook later door hem onbewimpeld voorgestaan in onderscheidene schrif-

turen en voorstellen, die nog vóór zijn vertrek uit Nederland aan het ministerie werden ingediend.

Ik moet op deze omstandigheid inzonderheid de aandacht vestigen. Reeds meermalen is het mij, zoo als ik reeds hiervoren gezegd heb, door eenige oude ambtenaren zeer euvel geduid, dat ik de tegenwoordige koloniale instellingen heb vergeleken met de inrigtingen der oude Compagnie. Bewust, dat het stelsel van monopolie, dwanglevering en Gouvernements-handel geheel strijdt tegen den geest der eeuw en tegen het instinct onzer natie, zijn eenige voorstanders van de tegenwoordige koloniale instellingen inzonderheid opgetreden tegen deze vergelijking. Vroeger heb ik hier reeds aangetoond, dat mijne definitie dier instellingen was gegrond op eene ware voorstelling der zaak en op de bepaalde verklaringen van het wetboek van koophandel.

Eene lezing der schrifturen van den heer VAN DEN BOSCH laat bovendien daaromtrent geen twijfel over. Bij herhaling is door hem zelven erkend en verklaard, dat hij de inrigtingen der voormalige Oost-Indische Compagnie had trachten te doen herleven zoo als zij door den voormaligen Commissaris-Generaal NEDERBURGH waren ontworpen.

Geen wonder dan ook, dat zijne voorstellen en bedoelingen reeds dadelijk eenen hevigen tegenstand ontmoetten bij het hoofd van het Departement van koloniën, den heer ELOUT. Deze tegenstand ging zelfs zoo ver dat hij de portefeuille nederlegde, toen de koninklijke goedkeuring de voorstellen van den heer VAN DEN BOSCH had bekrachtigd. Merk-

waardig zijn hier de woorden van zijn zoon in de reeds hiervoren bedoelde bijdragen:

»De vruchten, zegt deze, van het kultuurstelsel hebben de verwachting van den Minister ELOUT verre overtroffen; maar hij achtte dat van zijn stelsel vruchten even groot, onafhankelijk van commerciële bemoeijingen en dus duurzamer, te wachten waren; en als staatsman bleef hij tot aan zijn einde, om de hoogere belangen beide van het moederland en Indië, het kultuurstelsel afkeuren, zoodat hij zelfs, op de door den Gouverneur-Generaal VAN DEN BOSCH gedane betuiging van zoo gaarne de eer van het welgelukken zijner pogingen met hem te hebben willen deelen, antwoordde, ook die eer, hoe welkom hem de betuiging ware en hoe hoogen prijs hij stelde op eene welwillendheid, die is blijven voortduren, ten koste zijner beginselen niet te mogen begeeren."

De heer ELOUT had daarbij kunnen voegen, dat alle regeringsstelsels en vooral die, welke gegrond zijn op *bescherming* en *dwang*, immer, uit den aard der zaak, aanvankelijk eenen schijn van voorspoed moeten vertoonen; doch dat de wezenlijkheid altijd later de bedriegelijkheid van dien schijn heeft bewezen.

Vóór zijne aftreding als minister werd door hem menige lans gebroken ten voordeele van zijn stelsel en tegen de beginselen, die door de voorstanders der oude Compagnie worden verdedigd.

Ook de heer J. C. BAUD, destijds Directeur van

koloniën, had zich geschaard aan de zijde van den heer VAN DEN BOSCH. In eenige aanteekeningen op eene pro memoria van dezen laatsten op het reeds genoemd rapport van den heer VAN DEN BOSCH van den 6den Maart 1829, zeide de heer ELOUT onder anderen met betrekking tot de inrigtingen der voormalige Oost-Indische Compagnie het volgende:

»Ik houde het door de ondervinding bewezen, dat het oude stelsel der Oost-Indische Compagnie veel minder geschikt is, om aan Nederland de voordeelen te bezorgen, welke het moederland regt heeft van eene kolonie te wachten.

»Het is ongelukkig dat men de vroegere omstandigheden en wat daarin is voorgevallen, alleen van de voordeeligste zijde wil doen zien, en de overgroote bedenkingen, welke de ondervinding tegen den toenmaligen stand van zaken bij alle doordenkenden heeft doen opkomen, geheel voorbij ziet; en dat nu wordt aangegrepen de ongunstige toestand, waarin Java gekomen is en die met het stelsel van industrie niet in het minste verband staat, maar aan geheel andere oorzaken, ja aan de afwijking van dit stelsel te wijten is, ten einde maar dadelijk het oude als het redmiddel op te geven, zonder dat men zelf in het oog houdt, dat al ware het in abstracto in de toen bestaande omstandigheden goed, de tijden, zaken en menschen eene zoo groote verandering hebben ondergaan, dat het oude er niet meer op past. Was dat oude Indische bestuur zoo heerlijk, als het nu weder wordt opgevijzeld, van waar dan die klagten ten tijde van het bestuur der

Oost-Indische Compagnie? van waar de bemoeijenissen van den Souverein? van waar de Staats-Commissie van de heeren VAN DER DOES VAN NOORDWIJK c. s.? van waar de inrigting van het vijfde Departement? van waar de zendeng van Commissarissen Generaal NEDERBURGH en FRIJKENIUS in 1791, eene Commissie van welke ik bijna de eer gehad had secretaris te zijn? van waar verder zoo vele andere Staats-Commissiën? van waar de voorslagen van eene derzelven, van welke de heer NEDERBURGH lid was, en de groote veranderingen, waarin hij zelf toestemde?

»Is men dan geheel vergeten het overgroot verlies op de actiën der Oost-Indische Compagnie? rekent men dan niet de millioenen schats, welke in het Vaderland onder garantie van de Staten van Holland zijn opgenomen, en daarna in de algemeene staatsschulden verzwolgen? En zoo men mij niet wil toegeven, dat dit de gevolgen van het stelsel waren (doch, naar mijn oordeel, ten onregte), wel ik roep dan dezelfde redenering voor mijn systema in.”

Met regtmatige zelfvoldoening herdacht de heer ELOUT tegelijk zijn vroeger bestuur, en zeide hij ten aanzien der vrijheid van kultuur onder anderen:

»Gedurende mijn verblijf op Java heeft er een lange tijd bestaan, dat er geene aanmoedigingen noodig waren en dat er van alle zijden suiker geteeld werd, zonder eenige de minste hulp of premiën van de Regering.”

Bewust dat het eigenbelang der ondernemers de zekerste prikkel tot vooruitgang is, zeide hij verder van de suiker-kultuur:

»Met die teelt zal het zijn als met alle anderen. Omstandigheden kunnen er op werken, doch men late hier den vrijen loop aan de nijverheid; deze weet best wat haar nuttig is en welke voortbrengselen zij met het meeste profijt telen kan."

Verder voerde hij tot verdediging aan van zijne eigene voorstellen aan den Koning en vooral van het door hem aangeboden concept-besluit over de kolonisatie:

»De artt. 14 en 16 van het Ontwerp van Besluit omtrent de Kolonisatie geven zeker aan de bepalingen door Commissarissen-Generaal gemaakt eene wijziging, welke in het doel lag, maar niet werd opgevolgd. De last toch aan de Indische Ambtenaren, om de Europesche landhuur tot hulpe te zijn in de overeenkomsten met de Inlanders, is daarin duidelijk bepaald. Het denkbeeld om een minimum van loon te bepalen acht ik in de Javaansche huishouding niet aan te prijzen en in het algemeen aan bedenking onderhevig. Maar in die artikelen zie ik niets dat naar het oude stelsel van de Compagnie zweemt.

»Men moet al aanstonds hier op den voorgrond plaatsen dat in vele gevallen het blijkbaar is geweest, dat de Javaansche dorpelingen of wel de oudsten en hoofden van hen teelden, omdat zij over de teelt vrijelijk beschikken konden. Van daar dat

door vele kooplieden voorschotten op hun gewas verleend werden; en tevens wordt aan alle die planters de keuze gegeven, om hunne vruchten, die zij na de betaling hunner lasten overhielden en niet naar hun genoegen konden verkoopen, aan het Gouvernement tegen zekeren bepaalden prijs over te geven.

»Welk een hemelsbreed verschil is niet tusschen dat systema en de verpligte leverantiën en contingenten van het oude stelsel!

»Men moge de overreding dwang noemen, maar de arbeider kan over hetgeen hem op eene zachte wijze is voorgeschreven, beschikken.

»Ik houde het dus wel degelijk voor iets nieuws en even zeer voor gevaarlijk, om in sommige streken dat stelsel weder in te voeren. Het is dus niet op het voetspoor der Oost-Indische Compagnie dat men werkzaam geweest is of zijn moest."

Verder leerde hij omtrent hetzelfde onderwerp:

»De dwang thans op Java gebezigd is van geheel anderen aard, dan die welken den Javanen onder het oude stelsel werd opgelegd.

»Juist is het onderscheid tusschen dwang van kapitalen en omstandigheden en den dwang van het gezag. De dwang tot arbeid in eene geciviliseerde Europesche maatschappij is van een zedelijken aard en aan niemand wordt de arbeid door dwang opgelegd, mits hij maar der maatschappij niet nadeelig zij.

»Den ouden dwang is de Javaan ontwend. Het

is bij de dwangmiddelen van den Gouverneur-Generaal DAENDELS gebleken. Boomen werden er geplant, maar de groei bleef achter. Hoe voorzigtig en naauwkeurig moeten dus de berekeningen niet gemaakt worden; hoe feilbaar zijn die in de binnenkamers, en hoe huiverig moet men niet zijn, om enkel op zulke berekeningen af, hetgeen nu sedert jaren bestaat, zoo in eens te verwerpen.

»Verscheidene bronnen, welke na de veranderde wijze van bestuur zijn opgekomen, zullen dadelijk uitdroogen. De uitgaande regten mogen hier in de eerste plaats genoemd worden."

Het onderscheid, dat hier door den heer ELOUT wordt gemaakt omtrent den dwang van *kapitalen* en den dwang van *het gezag* is een punt, waarbij ik hier een oogenblik moet stilstaan.

Reeds in mijn vorig werk heb ik, als een bewijs van de mildheid der regerings beginselen van de Kommissarissen-Generaal ELOUT, VAN DER CAPELLEN en BUYSKES, verwezen op de door hen uitgevaardigde verordeningen omtrent de belasting der koffij. De toen bestaande kultuur werd door mij eene vrije kultuur genoemd, en de spoedige ontwikkeling, die zij vertoonde, werd door mij aangevoerd als een bewijs, dat eene vrijwillige beoefening van dezen tak van landbouw zeer wel was overeen te brengen met den aard der Javanen.

Deze bewering is echter wedersproken geworden en men heeft beweerd, dat de aanplant en het onderhoud der koffijboomen immer op Java een gedwongen arbeid was geweest. Men heeft zich daartoe

onder anderen ook beroepen op de handelingen des bestuurs en speciaal op het besluit van dezelfde Kommissarissen-Generaal van den 5 Januarij 1819 (Indisch Staatsblad n°. 7), waarbij werd bepaald: »dat de belasting van grondhuur verschuldigd voor de paggerkoffij, niet zal gerekend worden naar het werkelijk getal der aanwezige boomen, maar naar het getal, hetwelk op de uitgestrektheid gronds, welke een pagger beslaat, had kunnen en moeten geplant worden op een afstand van zes voeten van elkander, gelijk in geregelde koffijtuinen het geval is."

Te vergeefs zoek ik echter in deze bepaling eenig bewijs van dwang. Wel is mij daaruit duidelijk, dat de belasting der paggerkoffij na eenen bij dat besluit aangegeven maatstaf wordt berekend en geheven, onverschillig of het vereischte getal koffijboomen behoorlijk was geplant al dan niet. Doch deze wijze van heffing zal wel bij den aanslag van elke grondbelasting plaats vinden. Ook hier te lande wordt de grondbelasting geheven naar de waarde van den grond, dat is naar de mogelijke opbrengst. Laat de eigenaar zijn veld braak liggen, dan betaalt hij niet te min de belasting.

In hoever echter de bedoelingen der Kommissarissen Generaal strekten, om vrijheid van kultuur ook ten aanzien der koffij in toepassing te brengen, leert ons hunne publicatie van den 6den November 1817, die reeds hiervoren in haar geheel is opgenomen.

Men heeft zich vaak op de inmenging des bestuurs in de bijzonderheden der kultuur beroepen

als een bewijs, dat ook destijds de koffij-kultuur eene dwangkultuur was, doch deze publicatie getuigt genoegzaam, dat hare inmenging slechts de strekking had, om aan de schatkist de opbrengst te verzekeren, waarop zij aanspraak had voor den afstand der tuinen. Het was dus geene andere bemoeijenis, dan die, welke overal ter wereld wordt uitgeoefend, door den verhuurder van eenen grond, wanneer deze zich een aandeel in de opbrengst heeft voorbehouden. Het bestuur had zich die inmenging bij elken afstand of verhuur der gronden bijzonder toegekend, en deze afstand was het gevolg eener vrijwillige overeenkomst. De koffijplantende bevolking was dus telkens bij magte, om zich aan het werk te onttrekken, zoo als dan ook dikwijls gebeurde. Wordt ook niet in elk ander land ter wereld iedereen, die zich tot zekeren arbeid bij eene vrijwillige schikking verbonden heeft, die het onderhoud heeft op zich genomen van een' tuin, gedwongen om zijne verpligtingen gestand te doen? Teregt zeide daarom de heer ELOUT, zoo als wij hebben gezien, van de door hem ingestelde bepalingen sprekende: »Welk een hemelsbreed verschil is niet tusschen dat systema en de verpligte leverantiën en contingenten van het oude stelsel?"

Dat intusschen de kultuur op Java en speciaal ook de koffij-kultuur tot 1830 een vrijwillige arbeid was, en dat de bevolking slechts bij minnelijke overeenkomst de werkzaamheden aanvaardde, blijkt onder anderen nog uit de instructie voor de pepercultuur op Java, gearresteerd bij het besluit van den Kommissaris-Generaal DU BUS van den 30 Junij

1829, waarbij de woorden *minnelijke overeenkomst* speciaal worden gebezigd. Artikelen 1 en 2 dier instructie luiden letterlijk aldus:

Art. 1. »De huurders van 's Gouvernements koffijtuinen, zullen op plaatsen, alwaar de koffijboom door ondervinding bewezen is niet te slagen, na verkregene toestemming van de Plaatselijke autoriteit, de bevoegdheid hebben, om denzelven door peperranken te doen vervangen.

Art. 2. Op plaatsen, alwaar geene tuinen bestaan, hetzij door de ongeschiktheid van grond of klimaat, zal met de bevolking eene minnelijke overeenkomst getroffen worden, ten einde aldaar de peperkultuur in te voeren."

Hier ziet men dus, dat van de eene zijde wordt gevorderd de toestemming des bestuurs, om op de gronden, die door hetzelve in huur worden afgestaan voor de koffij-kultuur, de koffijboomen te doen vervangen door peperranken. Van de zijde der bevolking, dat is van de zijde des huurders, wordt eene gelijke toestemming gevorderd. Te vergeefs zoekt men hierin eenig bewijs van dwang. Integendeel wordt daardoor, geloof ik, bewezen, dat de aanvankelijke bedoelingen van de Kommissaris-Generaal meer dan immer werden gehuldigd. Trouwens men heeft reeds gezien, dat den heer DU BUS bij het 44ste artikel van zijnen lastbrief in het bijzonder was voorgeschreven *de handhaving van het stelsel van vrijen handel en kultuur, in het grootst gedeelte van Java ingevoerd.*

Ik durf het na alle deze aanhalingen gerust aan de beslissing van elken onbevooroordeelden lezer overlaten in hoever de inrigtingen van den landbouw op Java, speciaal ook met betrekking tot de aankweeking van koffij, vóór en na 1830, dezelfde waren. Dit wordt toch somtijds beweerd, terwijl aangevoerd wordt, dat de koffijkultuur altijd door *dwangarbeid* is uitgeoefend en dat alleen de beschikking over het product is gewijzigd door de in 1832 voorgeschrevene dwanglevering aan het Gouvernement.

Het was echter niet alleen de koloniale landbouw, maar ook de koloniale handel, die door den heer VAN DEN BOSCH bestemd was, om op nieuwe grondslagen te worden ingerigt, en wel om te worden teruggebragt tot den toestand, waarin dezelve tijdens de compagnie had verkeerd.

Nog voor zijn vertrek naar Indië werden daartoe voorstellen gedaan, die wederom in den heer ELOUT eenen hevigen bestrijder vonden. Men veroorloove mij weder, dat ik, getrouw aan mijn stelsel, om kundige staatslieden liever dan mij zelven te doen spreken, hier beide buitengewone mannen hunne eigene denkbeelden laat ontwikkelen. Indien ik dwaal in mijne gevoelens, dan zal mij althans worden toegestemd, dat dit ter goeder trouw geschiedt.

Toen de heer VAN DEN BOSCH het voorstel deed, om in den kolonialen handel eenige wijzigingen te brengen met het doel, om bij eene overeenkomst met de Handel-Maatschappij aan dit ligchaam bijzondere voorregten toe te kennen, verklaarde de heer ELOUT onder anderen in een rapport aan den koning van den 29 Mei 1829:

»Een monopolie mag haar niet worden toegekend; het is onder anderen ook daarom, dat ik mij reeds vroeger verklaard heb tegen den afstand van het tin van Banka, en evenzeer tegen dien der specerijen, hetwelk daarenboven geheel strijden zou met de gronden, waarop het beheer van den landbouw in de Molukkos gevestigd is. Op die wijze toch zou zij geheel en al bij uitsluiting de handelaar op Indië zijn. De statuten der Maatschappij verwerpen dat denkbeeld, en ik kan niet dan met huivering gedenken aan den algemeenen kreet van bijzondere handelaren, wanneer dezelve zich nu op eenmaal zouden verstoken zien van hetgeen nu nog voor hen overschiet. Belangrijk zijn hier de eigen woorden van den Luitenant-Generaal VAN DEN BOSCH.

»Voorzeker zal de partikuliere handel ook onder »Nederlanders daardoor aanmerkelijk worden be»zwaard en de industrie beperkt."

»Tot dat bezwaar, tot die beperking gevoel ik mij hoogst bezwaard mede te werken. De heer VAN DEN BOSCH zegt wel, niet te willen adviseren om aan de Handel-Maatschappij een volledig monopolie van handel te verzekeren. Hij meent, dat er eene zekere concurrentie moet overblijven, ten einde haar te verpligten, om zoowel in de kwaliteit der goederen, als in de prijzen de billijke grenzen niet te overschrijden; maar hij wil evenwel die concurrentie binnen zekere van het Gouvernement afhankelijke grenzen bepalen, en hij meent dat zulks kan geschieden, indien eene zekere hoeveelheid van produkten, of eenige bijzondere artikelen van dezelve, aan den vrijen handel worden overgelaten, bij voor-

beeld $\frac{1}{4}$ gedeelte of daaromtrent. Maar wat is eene concurrentie, die bepaald wordt door het Gouvernement? dit blijft geene concurrentie. En wat is er van dat geheele denkbeeld, om maar een gedeelte der Indische produkten aan den vrijen handel over te laten? Dit is geen nieuw, maar een zeer oud denkbeeld, hetwelk opgekomen is ten tijde van het bestaan der Oost-Indische Compagnie. De Compagnie was ter dier tijd eigenaar, koopman en Souverein van de Indische bezittingen. Zij had het volle regt op het geheel, maar ook toen was reeds de algemeene helling daar, om eenen vrijen handel in te voeren, welke met de belangen van het algemeen en van de Indische bezittingen zelve scheen overeen te komen; toen is de gedachte opgekomen, om een gedeelte van het regt, hetwelk de Compagnie had, ten nutte van den algemeenen handel af te staan; maar in de tegenwoordige omstandigheden kan zulk een denkbeeld niet passen. Sedert de vernietiging der Oost-Indische Compagnie zijn geheel andere beginselen aangenomen, en ook de Handel-Maatschappij is in geene der regten van de Compagnie getreden; zij moet er niet in treden, want zij heeft ook niet de verpligtingen te vervullen, welke op de Compagnie rustten. De vrije handel bestaat sedert jaren, en het komt dus niet te pas een gedeelte aan den handel af te staan, maar het zou zijn een verkregen regt te ontnemen. En zulks te doen in den tegenwoordigen staat des handels, zou onder de handelaren eene groote moedeloosheid baren; luide en naar mijn inzien wettige klagten zouden allerwegen oprijzen."

Had de heer ELOUT nimmer andere woorden geuit en geschreven dan die, welke ik hier heb aangehaald, dan zou reeds zijn naam de erkentelijke vereering verdienen van elken inwoner van Nederlandsch Indië. Opmerkenswaardig is bovendien hier al weder het verschil van gevoelens en inzigten tusschen beide staatsmannen en hunne denkbeelden over billijkheid, regt en zedelijkheid. Terwijl toch de heer ELOUT in elke beperking van de vrijheid van den kolonialen handel, in elke zelfs slechts gedeeltelijke toenadering tot een monopolie, de miskenning ziet van een *verkregen regt*, daaruit voor de koloniale handelaren eene *groote moedeloosheid* voorspelt en voorziet, dat daaruit *luide en* wettige *klagten allerwege zouden oprijzen*, vindt de heer VAN DEN BOSCH de invoering van een monopolie allezins aanprijzenswaardig, ofschoon hij zelf erkent, dat *voorzeker de partikuliere handel* ook onder Nederlanders *daardoor aanmerkelijk zal worden bezwaard en de industrie beperkt.*

De door den heer ELOUT geopperde bezwaren tegen eene krenking van verkregen regten en zijne voorspellingen omtrent de misnoegdheid en moedeloosheid, die daaruit in de kolonie zouden ontstaan, werden voorgebragt toen de heer VAN DEN BOSCH voorstelde, om ten minste *eene zekere hoeveelheid van produkten of eenige bijzondere artikelen van dezelve aan den vrijen handel over te laten, bij voorbeeld* $\frac{1}{4}$ *gedeelte of daaromtrent.*

Thans wordt de *geheele* productie op Java aan het Gouvernement geleverd en daarvan *niets* aan den vrijen handel overgelaten. Met welken naam zulk

een stelsel moet worden bestempeld en welke stemming het in de gemoederen der Nederlanders in Indië moet opwekken, valt gemakkelijker te bevroeden dan te beschrijven.

Reeds in mijn vorig werk heb ik gezegd, wat de heer VAN DEN BOSCH zelf daarover later uit Indië schreef, toen hij zeide:

»Van mijne zijde doe ik al wat mogelijk is om, overeenkomstig 's Konings last, de belangen der Handel-Maatschappij te bevorderen, maar ongeloofelijk is de tegenstand, dien ik hierin ontmoet."

Welke geest tegenwoordig in Indië wordt bespeurd is iedereen genoegzaam bewust. Deze geest wordt verschillend beoordeeld en aan verschillende oorzaken toegeschreven. Dáár echter, waar een stelsel in werking is als het tegenwoordig monopolie, moet, volgens eene menschkundige beschouwing, onvermijdelijk de band tusschen de volkplanting en den moederstaat worden verzwakt, de band namelijk der wederkeerige toegenegenheid, die alleen duurzaam bestaan kan bij gelijkheid van bedoelingen en belangen. Vooral in het belang van den moederstaat kan zulk eene toegenegenheid nooit te sterk worden aangewakkerd. En deze aanwakkering kan alleen worden bevorderd door een billijk ontzag voor de regten en belangen der kolonie.

Doch welligt zal worden gezegd, dat het woord *monopolie* willekeurig door den heer ELOUT werd gebezigd, ten einde de voorstellen van den heer VAN DEN BOSCH in een hatelijk daglicht te stellen

en op den afkeer des Konings en der natie te doen schipbreuk lijden?

Die dit veronderstelt, is niet bekend met de schriften van dezen staatsman. Om zich te overtuigen, dat de heer VAN DEN BOSCH opzettelijk streefde naar een koloniaal handels-monopolie en ook niet voor den naam van monopolie terugdeinsde, raadplege men hetgeen hij onder anderen den 15 Junij schreef aan den Minister ELOUT. Zich beroepende op de voorschriften van het door den Koning gearresteerd en in 1830 in Indië afgekondigd regeringsreglement, vroeg hij:

»En laat zich nu dit Reglement overeen brengen met de oogmerken, welke Uwe Excellentie mij toeschrijft, om het oude stelsel van dwangarbeid en van eenen gemonopoliseerden handel wetmatig daar te stellen?

»Geheel iets anders is het dat monopolie te verkrijgen door eene vrije keuze van de belanghebbenden zelf, door deze namelijk in hun belang eene aansporing te doen vinden, om geene andere fabrikaten te gebruiken dan Nederlandsche, en geene waren naar andere havens te verzenden dan naar die van het moederland."

Het zij aan anderen overgelaten, om de door den heer VAN DEN BOSCH later daargestelde inrigtingen van dwangkultuur, dwangarbeid, verpligte levering aan het Gouvernement, gedwongen overvoer der tropische voortbrengselen naar Nederland enz. te doen rijmen met deze verklaring en ook met de in den-

zelfden brief zoo nadrukkelijk gegevene verzekering:

»Plegtig betuig ik Uwe Excellentie dan nogmaals, dat het mijn voornemen geenszins is het beginsel van vrijen handel en vrije beschikking over den arbeid van Indië af te schaffen, maar alleen hetzelve dermate te wijzigen, dat Java eene gepaste markt voor de Nederlandsche fabrikaten kan opleveren, en deszelfs producten zoo veel mogelijk met voordeel of althans zonder nadeel naar herwaarts kunnen worden overgebragt en dat ik mij daartoe denk te bedienen van indirecte middelen, waardoor ik de zoodanigen versta, die den planter, hetzij Europeaan of Inlander, in zijn belang, eene toereikende aansporing zullen doen vinden, om ter bereiking van dat doel mede te werken."

Het is bekend, dat de bedenkingen en de tegenkanting van den heer ELOUT niets vermogten op de koninklijke beslissing. Als een gevolg van dit onvermogen legde hij de portefeuille van koloniën neder. Volgens het schrijven van den Secretaris van staat namens den Koning, had WILLEM I zich met de ontwerpen des heeren VAN DEN BOSCH vereenigd *om de bestaande geldelijke ongelegenheden, met ter zijdestelling van politieke en commerciële beschouwingen.* Indien men dit wel begrijpt, dan werden de bezwaren der toekomst opgeofferd aan de verwikkelingen des oogenbliks.

De resultaten van het stelsel van kultuur zijn zoo dikwijls beschreven, de toestand, waarin de kolonie zich thans bevindt, is zoo algemeen bekend

en reeds vroeger door mij zoo uitvoerig uit een gezet, dat ik daarbij thans niet op nieuw zal stilstaan.

Men veroorlove mij echter nog eene enkele menschkundige opmerking. Wanneer men de aanvankelijke verzekeringen en betuigingen van den heer VAN DEN BOSCH vergelijkt met zijne handelingen en maatregelen in Indië, dan ontwaart men daarin de hagchelijkheid van alle restrictive stelsels en monopoliën, dat is van alle stelsels, waarbij het bestuur zich tot den uitsluitenden schepper en verdeeler opwerpt van den nationalen rijkdom.

Aanvankelijk schrijft men zich eenige matiging voor; men wil den bijzonderen ondernemingsgeest althans eenige vrijheid en ruimte laten; men deinst terug voor de wanklanken van dwangarbeid en monopolie; men wil ten minste een gedeelte van den handel overlaten aan den prikkel van het bijzonder belang. Spoedig ondervindt men echter den drang van die zedelijke wet, waardoor alle besturen en maatschappijen worden beheerscht. Men daalt almeer en meer langs het hellend vlak af, waarop men zich heeft geplaatst. Eindelijk wordt men door de kracht des tijds en der omstandigheden onweerstaanbaar voortgestuwd, en men heeft een gebouw opgetrokken, dat geheel berust op de grondslagen van dwangarbeid, handelsslavernij en monopolie. Men omhelst een stelsel, dat aanvankelijk met verontwaardiging en afschrik was verworpen.

Ik heb gemeend, dat ik bij de uiteenzetting en vermelding der omstandigheden, die tot het tegenwoordig stelsel hebben geleid, niet te uitvoerig kon zijn. Ofschoon daaruit blijkt, welke denkbeelden

van koloniaal beheer door mij worden gehuldigd, moet ik plegtig verklaren, dat deze denkbeelden niets afnemen van de hoogachting en toegenegenheid, die ik den staatslieden heb toegewijd, die andere begrippen hebben gekoesterd. Niemand kan meer dan ik doordrongen zijn van het besef, dat de verdienstelijke mannen, die de tegenwoordige instellingen hebben in het leven geroepen, deze moeijelijke en gewigtige taak hebben aanvaard met de reinste bedoelingen en met de innigste overtuiging van de weldadigheid van hun stelsel.

Mijns inziens werd echter door hen eene hoogst gewigtige bedenking over het hoofd gezien. Zij is namelijk deze: Om eene duurzaam goede werking te verwachten van een stelsel, waarbij alle bestanddeelen der maatschappij de uitsluitende impulsie moeten ontvangen van het bestuur, wordt het aanwezen verondersteld van eene uitstekende, ja zelfs volmaakte aaneenschakeling en opvolging van buitengewone bestuurders en mindere ambtenaren, en dit niet slechts tijdelijk maar voor vele geslachten. Doch zulks is niet denkbaar! Het bestuur onzer Oost-Indische volkplantingen is een zamengesteld en ingewikkeld werktuig geworden, waarvan alle onderdeelen de impulsie ontvangen van een enkelen moteur. Het geringste gebrek aan dezen moteur doet onmiddellijk den geheelen toestel stilstaan of gebrekkig werken. Daar waar de maatschappij hare ontwikkeling vindt in de kracht en de afzonderlijke werking der onderdeelen zelve, is elk leed slechts tijdelijk en plaatselijk. Het stremt nimmer den geregelden loop van het geheel.

Egypte, zoo als ik het in 1849 heb gezien, is daarvan een nieuw en treffend voorbeeld. Ook dáár werd door een' man, begaafd met ongemeene geestvermogens, een stelsel daargesteld, waardoor de sluimerende krachten der bevolking en het productief vermogen van den akker eenen nieuwen prikkel ontvingen; ook daar werden nieuwe instellingen in het aanzijn geroepen, gegrond op dwangkultuur en monopolie. Aanvankelijk vertoonde dat stelsel eenigen voorspoed. Nog was echter MEHEMED ALI niet ten grave gedaald, toen het reeds een geessel was geworden voor de bevolking en eene oorzaak van geldelijke verwikkelingen voor de regering.

Trouwens eene stellige overtuiging bezielt mij, dat dezelfde staatslieden, die het koloniaal stelsel in toepassing bragten, daarin thans belangrijke wijzigingen zouden daarstellen. Niemand was later meer van de noodzakelijkheid eener verandering overtuigd dan de heer VAN DEN BOSCH. Niemand beschouwde het kultuur- en handelstelsel, dat hij had ingevoerd, meer dan hij zelf als een overgangs maatregel. Telkens werd daarom door hem aangedrongen op eene aflossing der geheele schuld aan de Handel-Maatschappij, opdat het bestuur onbelemmerd zou zijn in deszelfs koloniale, financiële hervormingen.

Slechts onkunde en bekrompenheid kunnen onvoorwaardelijk gehecht blijven aan het verledene.

Maar al te vaak gebeurt het, dat de ondergeschikte uitvoerders en toepassers van een regeringstelsel nog onvoorwaardelijk aan hetzelve toegedaan blijven, en elke wijze hervorming wraken, ofschoon de drang des tijds de noodzakelijkheid van eene ver-

andering onwedersprekelijk heeft aangetoond en zelfs de uitvinders en scheppers van het stelsel zelven reeds lang de wenschelijkheid en mogelijkheid van zulk eene verandering hebben erkend en aangeprezen. Deze menschkundige opmerking is inzonderheid ook van toepassing op de instellingen van den heer VAN DEN BOSCH. Terwijl toch eenige verdedigers en aanprijzers van dit stelsel zoo als het aanvankelijk was ingerigt, elke inbreuk op hetzelve met hevigheid wederstaan en eene uitbreiding van het particulier landbezit, van een stelsel van kolonisatie, van toelating van particulier kapitaal en particuliere ondernemingen als noodlottig afschilderen, zien wij dat de heer van den Bosch zelf zulk eenen overgang niet alleen niet afkeurde, maar dat hij zelf daartoe het initiatief had genomen en een afstand van gronden op Java op de grootst mogelijke schaal heeft willen invoeren; een plan waarvan de uitvoering alleen door zijne aftreding als Minister van koloniën is belet. Om te doen zien welke radikale omkeering de heer VAN DEN BOSCH zelf in zijn stelsel heeft willen brengen, zal ik hier slechts aanhalen wat door hem later werd gezegd in eene brochure getiteld: *Iets over de financiële aangelegenheden van het rijk.*

»Ons crediet," zegt hij, »berust thans grootendeels op onze koloniën. Zoo Java ons echter wierd ontnomen, wat zou er dan worden van onze finantiën? Zouden wij dan niet de rijkste bron van onze welvaart missen, en zou niet tevens het nationaal bankroet onvermijdelijk geworden zijn? Om het

gevaar daarvan, ook voor de toekomst, te verminderen, heeft men nog naar andere middelen, dan de jaarlijksche aflossing, omgezien, en men meende die in het uitgebreide grondbezit van het Gouvernement in onze koloniën, te kunnen vinden. Het was dit middel, dat de gewezen minister van koloniën in zijne redevoering van den 20 December des voorgaanden jaars bedoelde, toen hij opmerkte, dat onze financiële toestand, in betrekking tot Nederland alleen beschouwd, als hoogst ongunstig moest worden aangemerkt, maar dat zulks geenszins het geval was, in verband tot onze koloniale hulpmiddelen, daarbij tevens de verzekering voegende, dat deze ook mildelijk konden bijdragen, om de nationale schuld binnen gepaste grenzen te beperken.

»Het is mogelijk, dat men hem destijds het onregt heeft aangedaan van te gelooven, dat die verzekering op een' lossen voet gegeven werd, en alleen strekken moest, om de toen aanhangige wet aan te bevelen. Dit was echter geenszins het geval; zulk een ontwerp bestond er werkelijk, en was reeds met den koning besproken. Alleen was hetzelve destijds niet tot die rijpheid gekomen, dat het, in alle bijzonderheden, aan Z. M. had kunnen worden voorgelegd, en daarom kon destijds geene verdere mededeeling daarvan aan de Staten-Generaal geschieden, schoon hetzelve voorloopig werd aangekondigd.

»Met dat ontwerp bekend, achten wij het van onzen pligt, daarop zoo wel de aandacht van het gouvernement als van onze landgenooten te vestigen. Indien toch hetzelve nuttig en uitvoerbaar bevonden mogt worden, en eene aanmerkelijke ver-

mindering van onze nationale schuld, zonder bezwaar voor de ingezetenen, daardoor te verkrijgen ware, zou dit eene der grootste weldaden zijn, welke thans, in onze zoo moeijelijke omstandigheid, aan Nederland kon worden bewezen.

»Voorzeker kan het in den eersten opslag vreemd schijnen, dat de staat van een aanzienlijk gedeelte zijner schulden zou kunnen worden ontheven, zonder merkbaar bezwaar voor de ingezetenen van het Rijk, en het is maar al te zeer te verwachten, dat bij gebrek aan de vereischte kennis onzer aangelegenheden, een ontwerp van dien aard, mistrouwen en dien ten gevolge sterken tegenstand bij velen ondervinden zal. Dan is dit niet evenzeer het geval geweest met het thans ingevoerde stelsel van cultuur op Java? Is het intusschen niet aan dat stelsel, dat Nederland thans grootendeels zijne welvaart, deszelfs schoone reederijen, handel en ontwikkeling van industrie verschuldigd is, en tot dus verre het nationaal bankroet is voorgekomen? Hoe veel tegenstand ondervond hetzelve niet in den aanvang? Hier vond het, behalve bij onzen gewezen koning en den tegenwoordigen minister van marine en koloniën, destijds daarover in zijne betrekking als directeur van het departement van koloniën geraadpleegd, bij niemand bijval. In Indië ontmoette het bij verre weg de meeste en aanzienlijkste ambtenaren den grootsten tegenstand, en nu, nadat het, ondanks al die bedenkingen, tegenwerkingen, en al die ongunstige gevoelens, is daargesteld, — bekennen nu niet vroeger eerlijke tegenstanders van hetzelve eenparig, dat zij gedwaald hebben, en Nederland

zijn behoud aan dat stelsel is verschuldigd? Mag men nu na zulk een voorbeeld niet verlangen, dat met onpartijdigheid, een nader voorstel uit dezelfde bron voortgevloeid, en met het stelsel van cultuur naauw verbonden, worde onderzocht, inzonderheid wanneer de veege toestand onzer financiën en ons nationaal crediet volstrekt een hulpmiddel vordert, en niemand eenig ander of beter aan te wijzen weet?

»Men leide uit deze inleiding niet af, dat het onderhavige ontwerp zeer te zamen gesteld, of van een twijfelachtigen uitslag zijn zou, — integendeel, hetzelve is in zijnen aard eenvoudig, bevattelijk, en belooft allezins eene goede uitkomst: hetzelve is voornamelijk gegrond op het overbrengen van een gedeelte onzer schuld, en de aflossing derzelve op onze Oost-Indische domeinen, zoodanig dat daardoor zoowel het belang der geldschieters als dat van den staat zelven bevorderd wordt, zonder bezwaar voor onze kolonien of derzelver bewoners, en het is tevens dermate ingerigt, dat met het verlies van Java de staat ontheven zou zijn van het gedeelte der schuld, dus op hetzelve gevestigd.

»Dat tot zulk een doel, in de eerste plaats gevorderd wordt, *eene beleenbare waarde*, valt dadelijk in het oog. — Java kan die waarde opleveren, daaraan behoeft niet te worden getwijfeld. Nog zeer kort geleden is het landgoed Pamanoekan door een ingezeten van Java, thans hier aanwezig, gekocht voor ongeveer drie millioenen guldens. Er zijn in onze Oost-Indische bezittingen meer dan twee honderd landgoederen van gelijke waarde, het eigendom van het gouvernement, aan te wijzen, die

alle, waren slecht de noodige fondsen voorhanden, binnen weinige dagen gretig zouden kunnen worden verkocht. Doch behalve dat daartoe het vereischte kapitaal niet voorhanden is, zou die wijze om het *problema* op te lossen, niet strooken met onze overige belangen. De oplossing van het vraagstuk moet dus op eene andere wijze worden beproefd.

»Het middel van contracten, zoo als zulks thans op Java bestaat, is vatbaar, om met de vereischte wijzigingen, aan alles wat hier redelijker wijze gevorderd worden kan, te voldoen.

»Die contracten berusten op het beginsel, dat van gouvernementswege met de hoofden en bevolking van een bepaald district, wordt overeengekomen, om eene zekere hoeveelheid suikerriet, of eenig ander ruw product, voor de markt van Europa geschikt, te telen: met dat ruwe product kan de inlander betalen zijne verschuldigde *landrente*, of zoo zulks wordt verlangd, wordt de waarde daarvan uitgekeerd in kopergeld, als wanneer de inlander van zijne zijde verpligt is, de *landrente* te voldoen.

»Deze ruwe producten, voor zoo verre dezelve eene nadere bewerking vorderen, worden afgestaan aan een ondernemer of zoogenaamden contractant, voor tien, vijftien of twintig jaren, en aan dezen een voorschot verleend (althans was dit het geval gedurende de eerste jaren na het invoeren dier contracten), toereikende, om de fabrijken op te rigten, ter bearbeiding van het product. Aan een en ander is de voorwaarde verbonden, dat het geleverde ruwe product, de rente van het voorschot en de aflossing daarvan, met het fabrijkaat zal worden

voldaan, tot een overeengekomen prijs: b. v. betrof het eene suiker-onderneming, dan moesten de opgegeven lasten in suiker worden gekweten, tegen ƒ10.00 kopergeld de pikol. De meerdere suiker, die de ondernemer verkreeg, dan tot deze betaling gevorderd werd, was zijn bijzonder eigendom, waarover hij naar goedvinden kon beschikken.

»De suiker aan de vrije markt te Batavia, is tot dus verre niet minder dan tot ƒ13 zilver verkocht, zoodat het Gouvernement op de landrente, indien de suiker op Java verkocht was geworden, ongeveer 50 pCt. zou hebben geprofiteerd, en een gelijk voordeel op de rente en de voorschotten zou verkregen zijn geworden. Doordien echter de suiker, voor rekening van het Gouvernement, naar Europa is verzonden, is zulks geenszins het geval. Dan het voordeel op die wijze opgeofferd, heeft gestrekt, om onze reederijen en koophandel aanmerkelijk uit te breiden en te bevoordeelen.

»De invoering dier contracten heeft dat gelukkig effect gehad, dat daardoor eene bron van welvaart is geopend geworden voor de inlandsche bevolking, — allerwege onder dezelve lust tot arbeid is ontstaan en de rust en tevredenheid daardoor aanmerkelijk zijn bevorderd.

»Voor de contractanten zijn die ondernemingen zoo voordeelig, dat velen na drie of vier jaren, het vruchtgebruik van hunne contracten met ƒ150,000 tot ƒ500,000 winst aan anderen hebben kunnen overdoen, en de aanvragen om contracten te sluiten zijn zoo menigvuldig geworden, dat daaraan met geene mogelijkheid, zoo als de zaken nu staan.

heeft kunnen worden voldaan: het is zelfs overbodig geworden, bij het aangaan van nieuwe contracten, verdere voorschotten te verleenen. Door middel van deze contracten, is tevens voor het Gouvernement een geschikt middel verkregen, om het excedent van Indië jaarlijks te kunnen remitteren.

»Datzelfde stelsel nu is, met eenige wijzigingen, vatbaar, om als middel der rente-betaling en aflossing van een naamwaardig gedeelte onzer schuld, te worden aangewend.

»Het is hier de plaats niet, om dat stelsel in die bijzonderheden te behandelen, welke geene onmiddellijke betrekking hebben tot ons doel. Genoeg zoo het uit eene ontwikkeling van de hoofdtrekken daarvan blijkt, dat hetzelve aanwendbaar is, en men een goeden uitslag daarvan mag verwachten.

»De *residentiën* of *provinciën* op Java, zijn verdeeld in regentschappen en deze in *districten*, van *vier* tot ongeveer *veertig duizend* bewoners bevattende en, voor zoo verre die tot de koffijtelende districten behooren, een geëvenredigd aantal pikols koffij opleverende. Men kieze nu ten voorbeeld een *district*, hetwelk 6,000 pikols koffij gemiddeld jaarlijks opbrengt.

»Zoo het vruchtgebruik van zulk een *district* aan een contractant werd afgestaan, tegen een te conveniëren prijs, en onder bepaling, dat die voldaan zal moeten worden in koffij, door middel van de Handel-Maatschappij, in consignatie, op dezelfde voorwaarden als de Gouvernements-producten naar Nederland te zenden, dan zal op die wijze een beschikbaar inkomen worden verkregen, en dit kun-

nen strekken ter betaling eener rente en aflossing van een geëvenredigd kapitaal, op zulk een *district* genegotiëerd en daarvoor verbonden.

»De landbouw in alle die *districten* is voor zeer groote uitbreiding vatbaar: den contractant moet daartoe het regt worden toegekend, en de vrije beschikking over dat meerdere overgelaten worden, tegen afstand van een gedeelte daarvan aan het Gouvernement.

»Zoo nu van een *district* 6,000 pikols koffij opleverende, jaarlijks betaald wordt in koffij *f* 150,000, zal daarop een kapitaal genegotieerd kunnen worden van $2\frac{1}{2}$ millioen gulden, en daarvan 5 pCt. rente en het overige als aflossing jaarlijks kunnen worden toegezegd *).

»De rente-betaling en aflossing van dit kapitaal, verdeeld in actiën van *f* 1,000 ieder, zou bovendien door het rijk, bij wettelijke bepalingen moeten worden geguarandeerd, onder toezegging, dat, zoo aan de gestipuleerde voorwaarden niet werd voldaan, die obligatiën ten allen tijde, voor zoo ver het onafgeloste gedeelte betrof, tegen 5 pCt. inschrijvingen op het grootboek zouden kunnen worden verwisseld.

---

*) De inkoopsprijs der koffij, welke met het transport tot aan de zeehaven *f* 15 koper bedraagt, moet uit de landrente, welke de Javaan betaalt, gevonden worden. Mogt deze in het district meer dan toereikende zijn ter betaling daarvan, dan zou de jaarlijksche opbrengst, in die evenredigheid *meer*, of niet toereikende zijnde, *minder* bedragen, of wel, die zaak op eene andere gepaste wijze kunnen worden geregeld. Ook de overige producten, die in zulk een district mogten vallen, voor zoo verre daarvan het voordeel thans door het Gouvernement genoten wordt, zouden aan den contractant tegen eene billijke renumeratie moeten worden afgestaan.

»Die obligatiën zouden alsdan hier te lande verkrijgbaar kunnen worden gesteld, tegen inschrijvingen op het grootboek of tegen Indische schuld, en andere 5 pCt. rentende effecten ten laste van den Staat, of wel, die obligatiën zouden kunnen worden verkocht en daarvoor de genoemde effecten worden ingekocht en vernietigd.

»Het behoeft geen betoog, dat zulk eene obligatie, op een executeerbaar effect gehypothekeerd en op de voorgestelde wijze gewaarborgd, van hooger waarde zijn moet, dan de gewone staatsschuld. Wat toch zou van deze worden, zoo eenmaal het eiland Java werd verloren? Er bestaat zelfs weinig vrees, dat zelfs in zulk een geval, de houders van aandeelen dier schuld, inschrijving op het grootboek verlangen zouden daar men niet kan aannemen, dat een vijand het verband wettiglijk op eenig district gelegd niet zou respecteren. Tot bewijs daarvan kan strekken, dat de meeste plantaadjes te Suriname met groote schulden zijn bezwaard en de geldschieters, hier te huis behoorende, hunne *plantaadjes* door een' administrateur doen beheeren. Wat nu anders is een *district* op Java, dan eene *plantaadje*, door ingezetenen van het rijk beleend en daarvoor verbonden? De kolonie Suriname is tweemaal door de Engelschen genomen en altijd zijn die verbanden geëerbiedigd, evenzeer als in Berbice, Essequebo en Demerari, en waarom zou zulks dan op Java minder het geval zijn?

»Maar gesteld (om de vooronderstelling tot het geheel onwaarschijnlijke te vervolgen) dat alles had geen plaats, de vijand weigerde die verbanden te

erkennen, dan nog zou de geldschieter, gelijk reeds is aangemerkt, van geen slechter conditie worden, dan hij anders geweest zou zijn, had hij zijne inschrijvingen op het grootboek behouden, daar hij die voor het nog onafgeloste gedeelte terug bekomen kan, en evenmin — het Gouvernement: integendeel, hetzelve zou zelfs dan nog zoo veel minder te betalen hebben als er reeds schuld zou zijn afgelost. Dan er bestaat geen de minste grond, gelijk gebleken is, om zulk eene handelwijs als waarschijnlijk aan te nemen, en al moest dus het eiland worden afgestaan, dan nog zou de wettigheid der verbanden worden erkend. Hoe toch zou men de contractanten van de verpligting kunnen ontslaan, om de bedongen inkomsten te betalen aan hem, dien hij zulks verschuldigd was? Of zou men deze verbindtenis almede ter zijde schuiven, en derhalve het regt van grondeigendom, dat tot dusverre in alle oorlogen in de koloniën is geëerbiedigd, ter zijde stellen?

»De zaak is derhalve, niet alleen uitvoerlijk, dit wordt bewezen door de veelvuldige contracten van gelijksoortigen aard, reeds op Java gesloten, maar zij levert tevens een grooten waarborg op voor de bezitters van het effect en is voor den staat met weinig gevaren verbonden. Het is zelfs zeer wel mogelijk, dat zoo eenmaal deze effecten aan de beurs een' geregelden koers zullen hebben erlangd en boven pari mogten staan, voor volgende leeningen geene guarantiën zullen worden gevorderd, evenmin als die voor de West-Indiën zijn verleend.

»Dat door zulke contracten, de inkomsten van

het Gouvernement, in den eigenlijken zin althans, niet dadelijk worden vermeerderd, evenmin als verminderd, behoeft geen betoog; want of die koffij voor rekening van de contractanten wordt overgevoerd tot betaling van de rente en aflossing, dan of die voor rekening van het Gouvernement overgezonden wordt, maakt geen verschil. Alleen wordt op die wijze het gegronde vooruitzigt verkregen, dat, zoo onverhoopt Java mogt worden verloren, ook de nationale schuld met zoo veel zou worden verminderd, als daarop aan kapitaal op de voorgestelde wijze zou zijn gevestigd, en dit voorwaar is eene zaak van geen gering aanbelang in onzen tegenwoordigen toestand.

»Dat het al verder op Java aan geene menschen zal ontbreken tot het aangaan van zulke contracten genegen, behoeft niet te worden betwijfeld, daar dezelve het vooruitzigt openen van binnen zeer weinige jaren een zeer aanzienlijk fortuin, nagenoeg zonder resico, te kunnen verwerven en zelfs zonder dat daartoe, in de meeste gevallen, een groot kapitaal wordt vereischt.

»Het Gouvernement bezit reeds op Java 900,000 pikols koffij. Daarop alleen zouden 375 millioenen kapitaal kunnen worden gevestigd, en op de overige gronden, zoo op Java als in onze overige bezittingen, welligt nog een gelijk bedrag: zoodat er in het vervolg van tijd welligt 750 millioenen schuld op Indië zouden zijn over te dragen. Dan al wilde men dit voorloopig maar stellen op 300 millioenen, dan nog zou daardoor de staat reeds van een naamwaardig gedeelte zijner schulden zijn ontlast.

»De wijze waarop Indië thans bestuurd wordt, zou daardoor tevens geene noemenswaardige verandering ondergaan. Alleen zouden de districten beheerd worden door contractanten, in plaats van Gouvernements-ambtenaren; blijvende echter de politie en het toezigt over den Javaan aan 's Gouvernements ambtenaren voorbehouden, gelijk zulks thans plaats heeft in de Ommelanden van Batavia, waar de gronden geheel *allodiaal* zijn. De verandering zou dus eigenlijk daarin bestaan, dat met dit ontwerp de contractanten den landbouw zouden kunnen uitbreiden in hun eigen belang, tegen afstand van een billijk aandeel van het voordeel daarvan aan het Gouvernement; terwijl hetzelve na verloop van 25 jaren de volle vruchten der verbetering plukken zou. *Thans moeten die uitbreidingen geschieden door Gouvernements ambtenaren, die daarvan wel eenig voordeel genieten, maar geenszins zulk een voordeel, als de contractant daarvan verwachten kan.*

»Nog verdient te worden opgemerkt, dat, daar de schuld binnen 50 jaren zou zijn afgelost, er ten minste tweemalen in eene eeuw, gelegenheid bestaan zou, om zich van eene gelijke schuld van 300 millioenen, zoo de noodzakelijkheid het vorderen mogt, te ontdoen, en derhalve ook voor de toekomst aan den staat een hulpmiddel zou zijn voorbehouden, waarop buiten Nederland geen andere natie bogen kan.

»De aflossing der schuld, op de voorgestelde wijze, zou de Gouvernements-inkomsten van Indië, met ongeveer 3 millioenen jaarlijks verminderen: dan wij hebben reeds doen zien, dat, *de Handel-Maat-*

schappij afbetaald wordende, op eene meerdere ontvangst van 8 millioenen kan worden gerekend. Zoo daarvan 5 à 6 millioenen voor het thans bestaande te kort worden bestemd, zouden er 2 à 3 millioenen voor de onderwerpelijke aflossing overblijven, die wel niet dadelijk benoodigd zullen zijn, en daar de baten in Indië ieder jaar toenemen, zal het fonds ter aflossing, tijdig genoeg op 3 millioenen gebragt kunnen worden en er dan nog 6 millioenen ter dekking van de bedoelde te korten overblijven.

»Ik vermeen het nogmaals te moeten herhalen, dat het hier de plaats niet is, om dit onderwerp in alle bijzonderheden te ontwikkelen. Genoeg zoo het gebleken is, dat ook in dit opzigt het door den gewezen minister van koloniën geopperde vooruitzigt, geenszins als hersenschimmig kan worden beschouwd, en daarvan de opgegeven uitkomsten konden worden verwacht, — en is dit zoo, — bestaat er niet alleen middel, om met onze inkomsten onze uitgaven te bestrijden, maar zelfs om de staatsschuld binnen gepaste grenzen te beperken, — dan moge oppervlakkig de financiële staat van het Rijk ongunstig schijnen, hij is dit echter niet, zoo men onze hulpbronnen in aanmerking neemt.”

Men ziet hier, dat de heer VAN DEN BOSCH slechts door zijne aftreding als minister van koloniën belet werd, om een ontwerp van kolonisatie tot stand te brengen op de grootst mogelijke schaal. De wijziging hierdoor gebragt in het landelijk stelsel en het binnenlandsch bestuur van Java zou zelfs zoo ver zijn gegaan, dat, volgens zijne eigene woor-

den, de districten zouden beheerd worden door contractanten in plaats van Gouvernements-ambtenaren, terwijl echter de politie en het toezigt van den Javaan aan 's Gouvernements ambtenaren zouden blijven voorbehouden. De verandering zou dus, al weder volgens zijne eigene uitlegging, eigenlijk daarin bestaan, dat de contractanten den landbouw zouden kunnen uitbreiden in hun eigen belang, tegen afstand van een billijk aandeel van het voordeel daarvan aan het Gouvernement, terwijl hetzelve na verloop van 25 jaren de volle vruchten der verbetering plukken zou.

Ware dus de heer VAN DEN BOSCH niet afgetreden, dan was reeds in 1839 het koloniaal beheer zoodanig gewijzigd geworden, dat het in 1830 ingevoerd stelsel van Gouvernements monopolie en handel was herschapen in het door de heeren DU BUS, ELOUT en zoovele andere kundige staatslieden aangeprezen systema van vrijen handel en geregelde belasting, waarbij het bestuur zich alleen eene jaarlijksche opbrengst in naturâ had voorbehouden. Zonderling is dikwijls het spel des lots en zonderling zijn vaak de kansen, waarvan de welvaart en het geluk van vele millioenen zielen afhankelijk zijn!

Ofschoon intusschen de stichter van het tegenwoordig koloniaal stelsel reeds in 1839 inzag, dat zijn werk slechts een overgangs-maatregel was geweest, en hij instellingen voorbereidde, die het koloniaal bestuur weder terug zouden brengen tot den normalen staat van souverein van onmetelijke gewesten, zien wij nog tegenwoordig eenige amb-

tenaren halstarrig aan dat stelsel gehecht en elke hervorming of wijziging in zijne hoofdtrekken hartstogtelijk verwerpen en bestrijden.

Allengs wordt echter door het onpartijdig gedeelte der natie en der vertegenwoordiging ingezien, dat deze weêrstand alleen ontspruit uit de kracht der gewoonte en des vooroordeels, en uit dien geest, welke alle bureaucratiën eigen is, de neiging der ambtenaren namelijk, om zich de uitsluitende scheppers te noemen van de algemeene welvaart, en de eigenliefde, die doet gelooven dat hunne bemoeijenis en leiding onmisbaar zijn voor alle maatschappelijke ontwikkeling.

Zij, die zich de moeite hebben getroost mijn vroeger werk aandachtig te doorlezen, zullen bij eene vergelijking van den door mij aangeprezen overgang met de omkeering, die de heer VAN DEN BOSCH zelf in de vroegere instellingen wilde brengen, moeten erkennen, dat ik door dien staatsman verre word voorbij gestreefd ten aanzien van den spoed en den omvang der hervorming. En het is hier welligt de plaats om eenigzins de strekking toe te lichten der wijzigingen, die, naar mijn bescheiden oordeel, zouden moeten daargesteld. Ik ga hierbij natuurlijk uit van de veronderstelling, dat geen onbevangen beoordeelaar, geen waarachtig vriend des vaderlands de hagchelijkheid zal loochenen van het dobbelspel, waaraan onze financiën zoo wel hier te lande als in de kolonie onder het tegenwoordige stelsel van kolonialen handel en koloniaal monopolie zijn prijsgegeven. Geen Nederlander, ten zij hij door eigenliefde of geldzucht aan het verledene gehecht zij, kan niet

de verlating wenschen van een systema, waaronder de golving van eenige centen in de prijzen der koloniale voortbrengselen de volkplanting en het moederland op nieuw kan dompelen in den verderfelijken poel der tekortkomsten, schuldenlasten en staatsbankroeten.

Hieruit volgt van zelf, dat de verbetering van het koloniaal stelsel bepaaldelijk zou moeten worden gezocht in eene nieuwe regeling, waarbij het Gouvernement de voortbrengselen overlaat in handen van particulieren en zich slechts als souverein daarvan eene geregelde en vaste inkomst voorbehoudt. Ten aanzien van de suiker is zulks dadelijk uitvoerbaar. Reeds wordt aan een aanzienlijk aantal der contractanten door het Gouvernement de vrije beschikking gelaten over een gedeelte der suiker, die door hen wordt vervaardigd. Er zijn zelfs eenige, aan wie toegestaan is, om over het geheel product te beschikken naar goedvinden. Er bestaat hier dus geene moeijelijkheid hoegenaamd, om zulk eene vrije beschikking, die thans bij uitzondering plaats heeft, te maken tot algemeenen regel. Deze beschikking heeft niets gemeen met de dwangkultuur, welke der bevolking is opgelegd. Zij bevrijdt evenwel dadelijk het koloniaal bestuur en het moederland van de ongewisheid en de gevaren van het handelsstelsel. Wat aangaat de door mij voorgestane vrijheid van arbeid, ook hiertoe zou onmiddellijk eene toenadering kunnen plaats hebben, indien het Gouvernement toeliet, dat daaromtrent vrije overeenkomsten tusschen den ondernemer en de bevolking werden gesloten, zooals door de heeren DU BUS en ELOUT was bedoeld, en door den laatstgemelde bij

art. 14 van het reeds hiervoren omschreven concept-besluit was voorgeschreven. Zonder dus eenigen achteruitgang in de tegenwoordige productie te doen vreezen, zou het stelsel aldus een mildere en voor *alle belangen* heilzame hervorming ondergaan. Het zij mij vergund hieromtrent speciaal te verwijzen naar hetgeen reeds in mijn vroeger werk over dit belangrijk punt werd gezegd:

»Ook van den suikerhandel zou onmiddellijk door het bestuur kunnen worden afgezien. Het is toch geheel onverschillig, of dat artikel wordt geleverd aan het Gouvernement, dan wel blijft ter beschikking van den Europeschen fabriekant. Reeds in 1843 werd over een derde vrije beschikking gelaten aan den ondernemer, en die maatregel heeft de productie en de hoedanigheid van het voortbrengsel onberekenbaar bevorderd. Hierdoor wordt geene wijziging hoegenaamd gebragt in de cultuur van het riet en de levering door de bevolking aan den particulieren ondernemer. Het bestuur zou echter het belangrijk voorregt genieten, dat het wierd ontlast van den handel in een artikel, dat voor hetzelve eene oorzaak is geweest van groote verliezen, dat het daartegen, ontdaan van die verliezen, aan belastingen, inkomende en uitgaande regten, aanzienlijke en gewisse voordeelen zou genieten, en vooral dat het, niet meer als belanghebbende staande tegenover den fabriekant en de bevolking, als Souverein weldadige hervormingen en verbeteringen in het lot van zijne onderdanen zou kunnen brengen, waarbij aller belangen werden verzekerd.

»Vele fabriekanten doen dagelijks aanzoeken, om eene ruimere beschikking over het product te mogen behouden, en in geval aan deze concessie de voorwaarde wierd verbonden, dat de uitstaande voorschotten vooraf moeten worden terug betaald, zou hierdoor de schatkist met vele millioenen worden gebaat.

»Ging de onmiddellijke terugbetaling van het uitstaand voorschot het vermogen van den ondernemer te boven, dan zou zij in termijnen kunnen worden vergund, mits tegen betaling eener rente van 4 pCt. of 5 pCt. Aldus zou het moederland in de betaling van de rente der openbare schuld worden te gemoet gekomen.

»Zoowel in Indië als in Nederland, zijn aan het bestuur vele verzoeken ingediend, om vergunning tot het oprigten van suikerfabrieken, onder aanbod dat de oprigting der gebouwen, de aankoop der kostbare toestellen en de betaling van het riet zullen worden bekostigd door den ondernemer zelven, zonder dat het bestuur daartoe eenig kapitaal zal leenen, mits het product worde gelaten aan den fabriekant.

»De bevordering van zulke ondernemingen is hoogst wenschelijk. Het bestuur wordt ontheven van de verpligting, om groote kapitalen te steken in eenen verliesgevenden handel, en geniet als Souverein belangrijke en zekere inkomsten.

»Toen het tegenwoordig stelsel van suikerkultuur en fabricatie werd daargesteld en daaraan vele millioenen door het Gouvernement werden ten koste gelegd, geschiedde dit onder het beweren, dat 's Gouvernements geldelijke ondersteuning onmisbaar was

en geene bijzondere personen eigen kapitaal zouden willen in de waagschaal stellen.

» Nu echter willige ondernemers met eigene fondsen worden gevonden, behoort aan den bijzonderen ondernemingsgeest de vrije teugel te worden gegeven."

Met vertrouwen durf ik beweren, dat eene wijziging in den door mij aangeprezen geest het dubbele voordeel zou doen genieten, dat reeds dadelijk het hagchelijk dobbelspel onzer financiën werd vervangen door eene inrigting, die meerdere en gewissere inkomsten en voordeelen zou schenken, terwijl de hervorming, die het stelsel in de oeconomie der Javasche bevolking zou doen ontstaan, zonder schokken of overhaasting maar evenwel met *rasse schreden* zou worden genaderd.

Ten aanzien der koffij-kultuur is de overgang nog gemakkelijker. Het Gouvernement behoeft slechts de bepaling uit te vaardigen, dat elk een, die het onderhoud van een bestaanden Gouvernements tuin zou willen overnemen, of op woeste gronden nieuwe tuinen zou willen aanleggen, mits door *vrijen arbeid* en tegen betaling aan het Gouvernement van één of twee vijfden van de opbrengst, daartoe door het bestuur zal worden in staat gesteld. Ook deze wijze van afstand der koffij-aanplantingen waarborgt de inkomsten des bestuurs, leidt tot de verlating van het tegenwoordig monopolie, verzekert dus de openbare financiën, geeft de gewisheid dat de kultuur, wel verre van achteruit te gaan, door den prikkel van het particulier belang eene nieuwe uitbreiding en ontwikkeling zal erlangen en bespoedigt den over-

gang van de drukking en den willekeur der dwangkultuur tot de zegening van eenen vrijen en welbeloonden arbeid.

De door mij voorgestelde verandering stelt geen enkel belang in de waagschaal. De proef mislukkende blijft alles op den ouden voet. Men is dus verzekerd tegen elken teruggang, en behoudt daarentegen de kansen van eenen vooruitgang zoo wel in het belang der kolonie als in die van het moederland, waarvan de weldaden niet zijn te berekenen.

Hetgeen onder anderen op Ceylon plaats vindt, kan ook, behoudens eenige plaatselijke wijzigingen, op Java worden toegepast. Het is zeker niet onbelangrijk, om de bepalingen te kennen, die op het stuk van den verkoop van gronden door het bestuur van Ceylon zijn uitgevaardigd. Zij zijn daarom door mij hier achter opgenomen.

Navolgenswaardig zijn ook de voorschriften, die in de overige Engelsche koloniën zijn uitgevaardigd, opzigtelijk de vestiging van officieren van het leger en de zeemagt in die Britsche koloniën, en de voorwaarden, waaronder hun stukken gronds worden afgestaan. Zij worden hier almede onder de bijlagen gevonden.

Aanzienlijk is zoo wel hier te lande als in Oost-Indië het getal van krijgslieden, die na een werkzaam en nuttig leven terug gebragt worden tot eenen staat van volslagene werkeloosheid en lediggang. Dikwijls wordt het verdriet van zulk een nutteloos bestaan vermeerderd door geldelijke ontberingen, waartoe zij, bij de karigheid van het toegelegd pensioen of nonactiviteitstraktement, zijn gedoemd.

Aan zulk eene eerbiedwaardige klasse van burgers het vooruitzigt te openen van nieuwe bedrijvigheid en van een ruim en onbekommerd leven, is een maatregel, die zeker niet genoeg kan worden aangeprezen. Geen stand verdient van de zijde des bestuurs meer aanmoediging en begunstiging.

Te midden van de Oostersche bevolking gevestigd kan die stand zich op eene nuttige wijze toewijden aan ondernemingen van landbouw, en spoedig eene kern uitmaken van Nederlandsche landontginners, waarbij werkzaamheid, tucht en onderwerping aan het wettig gezag door gewoonte en overlevering levendig blijven. De militaire kennis, waarmede zij zijn toegerust, maken zulke grondbezitters, vooral uit een staatkundig oogpunt, voor het bestuur hoogst nuttig en wenschelijk.

Bij mijnen vroegeren arbeid zijn door mij onderscheidene berekeningen gevoegd, die moesten dienen tot versterking van het betoog, dat eene verlating van het tegenwoordig monopolie, behalve de andere weldaden, welke zij voor de kolonie zou aanbrengen, ook voor de financiën van het moederland oneindig voordeeliger zou zijn, en dat de koloniale baten niet alleen in gewisheid maar ook in grootheid onberekenbaar zouden winnen. Tot staving daarvan trad ik in eene berekening van de baten, die het Indische bestuur in deszelfs normale hoedanigheid van Souverein had kunnen uitkeeren, dat is van die baten, welke het in den schoot van het moederland had uitgestort, indien het zich slechts bepaald had tot de regering der schoone gewesten van Azië, en aan de schatkist van het moederland

had uitgekeerd al hetgeen 's jaars was overgebleven van hetgeen aan geregelde belastingen was ontvangen na aftrek van de kosten van het civiel en militair beheer der kolonie. Volgens eene uitvoerige schatting kwam ik tot de slotsom dat het koloniaal bestuur van af 1840 tot en met 1848 eene som van *f* 107.282.000 aan batige saldo's had uitgekeerd, dat echter onder een normaal beheer der kolonie het koloniaal bestuur als souverein *f* 135.557.025 meer had kunnen storten. De onmiddellijke en natuurlijke gevolgtrekking was dus, dat dit laatste bedrag door 's Gouvernements handel en monopolie moest zijn verloren.

Niet moeijelijk was te voorzien, dat dit ontzettend cijfer verbazing bij velen en tegenspraak bij eenigen moest ondervinden. Was de winstderving niet meer dan eenige weinige millioenen geweest, dan had hetzelve welligt geene bedenking hoe ook genaamd uitgelokt. De aanzienlijkheid echter van de betoogde derving was uit zich zelve reeds de grootste hinderpaal tegen deszelfs geloofwaardigheid. Doch hier moet door mij worden opgemerkt, dat hetzelfde bestuur dat vroeger Nederland heeft beheerd, en zijne financiën in den tegenwoordigen toestand gebragt heeft, ook het onbeperkt beheer heeft gehad over de kolonie. Indien nu ondanks de openbaarheid ondanks de inmenging en het toezigt der nationale vertegenwoordigheid hier te lande, zulke geldelijke misslagen en teleurstellingen zijn gezien, waarom zouden dan ook in het koloniaal beheer geene dwalingen kunnen zijn begaan? Indien de toestand der financiën van het moederland nimmer bekend was gemaakt en onverwachts voor

het oog der natie werd blootgelegd, zou gewis hij, die deze verdrietige taak had op zich genomen, worden verdacht van onjuistheid of minstens van overdrijving. En nogtans zou hij niet anders hebben gedaan dan der waarheid hulde te brengen.

Ik heb reeds hiervoren gezegd, dat eenige gewigtige finantiële punten van het koloniaal beheer door mij nader en uitvoerig zullen worden beschouwd in een werk, dat weinig dagen later zal worden uitgegeven. Ik bedoel daarbij omstandig te handelen over de middelen, om op de voor het Vaderland en de kolonie voordeeligste wijze gevolg te geven aan art. 60 der grondwet, waarbij is voorgeschreven, dat de wijze van beheer en de verantwoording der koloniale geldmiddelen zullen worden geregeld bij de wet.

Daar ik echter hier door eene verwijzing op het verledene heb aangetoond, dat de theorie, waarop onze koloniale inrigtingen thans berusten, door de ondervinding van alle eeuwen en landen wordt gewraakt, zal ik hier ook kort trachten aan te wijzen, dat ook de *praktijk*, volgens de geschiedenis der laatste jaren, niet ten gunste van hetzelve pleit.

Ik bedoel hiermede dat de geldelijke uitkomsten niet voordeelig zijn geweest.

Daartoe zal ik in eene nadere toelichting treden van de hiervoren door mij opgenoemde som van *f* 135,557,025, die het Indische bestuur als Souverein in 9 jaren, dat is van 1840 tot 1848, meer had kunnen storten dan het werkelijk heeft gedaan.

Deze som wijst aan, dat gemiddeld ruim *f* 15 millioen meer 's jaars kon zijn uitgekeerd of liever had moeten zijn uitgekeerd; en dat het Indisch

bestuur haar als Souverein heeft genoten boven het werkelijk in Nederland gestorte batige saldo, doch als handelaar weder heeft verloren.

De bedenkingen, die tegen dat cijfer zijn ingebragt, berusten hoofdzakelijk op de bewering, dat volgens mijn stelsel de kultuur, vooral van koffij, achteruit zou gaan en dus de inkomsten in evenredigheid zouden verminderen. Ik heb hiervoren echter aangetoond, dat de overgang tot een meer normalen toestand van zaken zeer goed kan worden tot stand gebragt zonder dat eenige teruggang der kultuur behoeft te worden gevreesd.

De hiervoren bedoelde berekening liep over een tijdvak van negen jaren. Zij was gedeeltelijk gegrond op cijfers of begrootingen vroeger door den minister van koloniën overgelegd.

Hetzij mij vergund een gedeelte van hetgeen ik destijds zeide hier weder op te nemen:

»Wij hebben gezien, dat over de hierbedoelde tijdruimte de territoriale uitgaven door de inkomsten zijn overtroffen met eene som, die bij eene zeer matige schatting kan worden gesteld op .	*f* 70,000,000.
»Hierbij moet worden gevoegd de in verrekening der ingekochte producten gederfde landrente in Madioen en Kedirie.	- 5,400,000.
»Idem in de Preanger-regentschappen.	- 10,800,000.
»De fictieve uitgaande regten betaald van de Gouvermentsproducten.	- 18,516,025.
Transportere.	*f* 104,716,025.

Transport.	f104,716,025.
»Het renteverlies op het handelskapitaal.	- 22,500,000.
»De rente op het administratief kapitaal, dat jaarlijks beschikbaar was boven het saldo in de kassen.	- 3,375,000.
»Het bedrag der regten op de goederen, die ingevoerd zullen worden door den handel, tegen de uitgevoerde producten, berekend naar het minimum der waarde en het minimum der regten, ...	- 36,000,000.
»De belasting op de koffij, door de bevolking verschuldigd en verrekend met den aan haar betaalden prijs voor die koffij, welke aan het Gouvernement is geleverd. . . .	- 60,048,000.
»De netto-opbrengst der tinmijnen, die het eigendom van de kroon zijn.	- 16,200,000.
	f 242,839,025.

»Dit bedrag zou alzoo de koloniale bate zijn geweest, indien het Gouvernement geene andere attributen had gehad, dan die van Souverein, en moet worden vergeleken met de werkelijke uitkeeringen.

»Ten einde onze lezers tot deze vergelijking in staat te stellen, verwijzen wij hen naar eene opgave van al de koloniale saldo's, van 1833 tot 1848, zoo als dezelve zijn opgegeven aan de Staten-Generaal, bij de memorie der Regering in antwoord op de gemaakte aanmerkingen op de conceptwet, tot

8*

goedkeuring van het contract met de Ned. Handel-maatschappij.

»Daaruit blijkt, dat in de kas van het moederland zijn gestort:

in 1840	. . . . .	*f* 11,500,000.
» 1841	. . . . .	- 12,000,000.
» 1842	. . . . .	- 7,814,000.
» 1843	. . . . .	- 13,412,000.
» 1844	. . . . .	- 12,801,000.
» 1845	. . . . .	- 14,538,000.
» 1846	. . . . .	- 13,452,000.
» 1847	. . . . .	- 14,097,000.
» 1848	. . . . .	- 7,668,000.
Te zamen	. .	*f* 107,282,000.

»De baten van den Souverein zijn volgens hiervoren medegedeelde opgave geweest eene som van . .	*f* 242,839,025.
»Hiervan afgetrokken de onder het tegenwoordig stelsel verkregene saldo's	*f* 107,282,000.
»Blijft dus minder uitgekeerd.	*f* 135,557,025.

»Deze som van *f* 135,557,023 is dus sedert 1840 verloren, ten gevolge van 's Gouvernements handel en monopolie, en had boven en behalve de gestorte batige saldo's moeten zijn uitgekeerd, ingeval het uitsluitend Souverein was gebleven.

»Hierbij moet worden opgemerkt, dat de posten, die buiten de 70 millioen op de rekening van den Souverein zijn gebragt en hiervoren reeds breedvoerig zijn toegelicht, niet zijn ontvangsten, die het Gouvernement zou hebben KUNNEN genieten en dus niet zijn hypothetische inkomsten, en veel minder

nog nieuwe lasten, die wij der Indische bevolking zouden willen opleggen, maar dat zij werkelijk zijn ontvangen, doch verrekend met de betalingen, die voor de speculatie in producten zijn gedaan.

» De belasting op de koffij is der bevolking werkelijk gekort op de betaling, die zij moest genieten bij de levering aan het Gouvernement. Van elke *f* 25, die zij moest ontvangen, is *f* 10 of $\frac{2}{5}$ afgehouden voor de belasting.

» Deze belasting komt echter bij de rekeningen van het Gouvernement in het geheel niet voor, ofschoon zij moest worden opgebragt bij hare territoriale of politieke rekening als eene bate, en bij hare handels-rekening als een lastpost.

» Wanneer Gouvernementen handel drijven, moeten zij natuurlijk hunne rekeningen inrigten zoo als elk koopman zou doen, daar zij aan dezelfde wetten van winst en verlies zijn onderworpen. Dit heeft echter zelden plaats, daar zij gewoonlijk alles behandelen naar de regelen eener Gouvernements-comptabiliteit, en dit verzuim is de bron van zoo veel teleurstellingen en verliezen, die eerst te laat worden bespeurd.

» Bovendien bestaat er bij alle regeringen, die handel drijven, eene natuurlijke neiging, om hare handelsrekening te bevoordeelen ten koste van de rekening van den souverein.

» Niemand denkt er gewis aan te beweren, dat er geen bestuur moet zijn, maar velen, en wij zouden gerust durven zeggen alle bekende staatslieden en financieren van den tegenwoordigen tijd, zijn van gevoelen dat geen bestuur handel kan drijven.

»Elk monopoliserend bestuur heeft dus het besef, dat het bestaan van zijn politiek departement geene tegenspraak kan vinden, maar het blijft onderworpen aan de bedenkingen en tegenwerpingen, welke zijn commercieel departement ontmoet.

»Deze afdeeling zoekt men dus zoo gunstig mogelijk te doen voorkomen, ten koste van de politieke rekening: hierin handelende als de veldheer, die zijne meeste en beste troepen verzamelt op het punt, dat den hevigsten aanval heeft door te staan en daarom andere punten ontbloot.

»Wij hebben gezien, dat het Indische bestuur hierdoor alleen op het artikel *koffij* eene misrekening heeft van ruim zes millioen 's jaars, of *f* 60,048,000 in de laatste negen jaren.

»Dit is ook het geval met de landrente; deze belasting is mede verrekend met de koffij, suiker enz. De inkoopsprijs, die het Gouvernement aan den Javaan te goed deed, is ter verrekening met de landrente verminderd.

»De fictieve uitgaande regten op de voor Gouvernements-rekening uitgevoerde producten, zijn werkelijk door zijnen agent, de handelmaatschappij, betaald; maar met eene papieren bon in stede van in geld. Dat voorts voor de waarde der uitgevoerde producten eene gelijke waarde zou zijn teruggevloeid, is aan geen redelijken twijfel onderhevig. Niemand toch, die de koffij, suiker enz. kwam afhalen, indien zij aan den handel waren overgelaten, zou die ten geschenke ontvangen.

»Hierbij heeft men het minimum der waarde aangenomen en het minimum der inkomende regten,

die daarvan zouden zijn geheven, hoewel gewis althans een gedeelte een hooger, en wel een dubbel regt zou hebben opgebragt.

» Onze berekening is hier blijkbaar te laag, doch opzettelijk aldus gesteld. En dit is ook het geval met de meeste posten.

» Ook de rente op het in den handel gebezigd kapitaal is een onbetwistbare post. Elk koopman en administrateur zou daarmede zijne rekening belasten. En het spreekt van zelf, dat de rekening van den souverein daarvoor wordt te goedgeschreven.

» Had toch dit kapitaal gediend ter aflossing van een gelijk bedrag der nationale schuld, dan ware eene verdere rentebetaling daarvan bespaard. Zelfs de Oost-Indische compagnie rekende rente.

» Doch er is nog een ander middel om den achteruitgang van Gouvernements-handel te overzien, en een denkbeeld te geven van de meerdere lasten, die der Indische bevolking door belastingen moeten zijn opgelegd, om die verachtering goed te maken en het batig saldo toch niet te doen verminderen.

» Uit de opgave der batige saldo's, die in de schatkist van Nederland zijn opgebragt, blijkt, dat het slot van 1840 heeft bedragen eene som van *f* 11,300,000.

» Eene hiernevens gevoegde tabel *) bevat een overzigt, zoowel van de hoeveelheden der belangrijkste producten, die het Gouvernement sedert de laatste jaren verkocht heeft, als van de prijzen die daarvoor zijn verkregen. Daaruit blijkt, dat sedert 1840 de meeste producten, hetzij eene daling heb-

*) Om de uitvoerigheid van deze tabel is zij niet andermaal opgenomen. De lezer wordt dus verwezen tot mijn vorig werk.

ben ondergaan, dan wel stationair zijn gebleven. De suiker en de koffij zijn echter de belangrijkste, en van derzelver prijs hangt grootendeels de uitkomst van den handel af.

»Nu zien wij, dat de suiker dikwijls belangrijke dalingen heeft ondervonden. Doch vooral de koffij vertoont eenen ontzettenden achteruitgang. De prijs van dit artikel stond in 1840, 30 cents per pond, doch liep geregeld achteruit tot 18 cents, hetgeen een verschil maakt van 12 cents per pond. Op eene hoeveelheid van 850,000 picols, of 106,250,000 ponden, die gemiddeld jaarlijks aan de markt werden gebragt, ontving het Gouvernement dus *f* 12,750.000 minder in het jaar 1848 dan in 1840, en deze vermindering is stelselmatig geweest.

»Indien al wierd aangenomen, dat het geheel batig saldo van 1840, ad *f* 11,500,000, eene bate van den handel ware geweest, dan zou alleen de teruggang in den prijs der koffij, dat bedrag van het batig saldo meer dan verslonden hebben, zoodat in 1848 niet alleen geen batig slot had kunnen worden gestort, maar zelfs een deficit ware ontstaan, dat door het moederland had moeten worden goed gemaakt.

»Maar in 1840 was reeds een aanzienlijk gedeelte van het batig slot een excedent van den souverein. Reeds toen werd niet alleen niet op den handel gewonnen, maar werd het politiek excedent, dat moest zijn uitgekeerd geworden, daardoor verminderd.

»Reeds in 1840 hadden de politieke baten de lasten overtroffen met eene som van *f* 6,052,012, een bedrag dat moet worden vermeerderd met ruim

zes millioen van de ontvangene koffij, die niet op de inkomsten zijn ingenomen.

»In 1843, den 24 Mei, zeide Zijne Excellentie de Minister van Koloniën, bij gelegenheid van de discussiën over de destijds voorgestelde wet, tot regeling van 's rijks openbare schuld. »Het jaarlijksch accres der geldelijke ontvangsten in Indië, dat in het tijdvak van 1830 tot 1840, volgens de afgeslotene boeken van Ned. Indië, bestendig $1\frac{1}{2}$ millioen is geweest, en volgens bij mij dezer dagen ontvangen berigten van 1842 op 1843 nog meer belooft te zullen zijn; dat accres heb ik voor het volgende tienjarige tijdvak niet hooger dan *f* 670,000 geraamd, hebbende ik daarbij de zeer onwaarschijnlijke veronderstelling aangenomen, dat de in- en uitgaande regten en de opium-pacht, het maximum van verhooging hebben bereikt."

»Uit dit alles kan worden opgemaakt, hoe ontzettend de achteruitgang des handels is geweest, en welke nieuwe lasten men der bevolking heeft moeten opleggen, om dien achteruitgang te dekken."

Zij, die tegen mijne vorige berekeningen bedenkingen hebben geopperd, hebben over het hoofd gezien of althans niet vermeld, dat ik daarbij niet heb gesproken van onderscheidene inkomsten, die het Indische bestuur zou genieten, indien de handel en de volksvlijt van Java eene emancipatie ondergingen. En deze inkomsten zouden toch vele millioenen bedragen. Thans wordt eene waarde van 40 à 50 millioenen weggevoerd zonder eenige vergoeding. Een aanzienlijk gedeelte van den arbeid, die

door de bevolking wordt verrigt, is thans niet of zeer karig beloond. Moeijelijk kan worden berekend, hoeveel onder een beter stelsel de verschillende belastingen en inkomsten van het bestuur zouden toenemen. Zoo kan bij voorbeeld bezwaarlijk worden gegist, wat de baten des bestuurs zouden zijn, wanneer alle transporten van de producten tot eene jaarlijksche waarde van 40 à 50 millioenen voor rekening van particulieren werden verrigt en dus tegen eene billijke en gereede betaling, — wanneer de tallooze pakhuizen en andere gebouwen, die thans als eene heerendienst en dus *voor niet* worden opgezet, opgerigt werden voor rekening der fabriekanten. Wie berekent ook de meerdere opbrengst van de zegelregten, de vendugelden en andere overdragtregten van vast en los goed, die zouden worden geheven wanneer dezelfde waarde in den handel van Java kwam?

In billijkheid hadden al deze voordeelen niet uit het oog moeten zijn verloren, wanneer er sprake was van de voordeelen der door mij voorgestelde wijziging. Zij zouden evenwel verscheidene millioenen moeten bedragen.

Sedert de uitgave van mijn vorig werk ben ik in staat gesteld, om aan diegenen mijner lezers, wien het om waarheid te doen is, en die niet, zoo als men gemeenlijk zegt, Oost-Indisch doof zijn, nieuwe bewijzen voor te leggen, dat ik geenszins overdreef toen ik zeide, dat eene verandering van stelsel het jaarlijksch batig saldo met eene vaste inkomst van minstens 15 millioen zou kunnen vermeerderen en te gelijk de kolonie tot eenen nooit

gekenden trap van welvaart zou kunnen opvoeren.

Ik geef daartoe onder de bijlagen van dit werk twee verslagen van den algemeenen boekhouder bij de generale directie der financiën van Nederlandsch Indië van 30 Julij 1847 en 4 October 1848. Daarbij worden uitvoerig de uitkomsten vermeld van de administratie van geheel Nederlandsch Indië over de boekjaren 1845 en 1846. Alle uitgaven en inkomsten der kolonie zoowel hier als in Indië worden bij deze verslagen opgenomen. Ten aanzien van de in Nederland verkochte producten moet echter worden opgemerkt, dat zij slechts naar eenen calculatieven maatstaf worden geboekt, zoodat het hoofd *koophandel* niet de juiste en ware rekening vertoont.

De waarde dier producten wordt namelijk geboekt naar vroegere prijzen, die in Nederland zijn behaald, en dit moet natuurlijk altijd eene onjuiste berekening opleveren. De waarde der producten gedaald zijnde, zoo moet altijd het cijfer van hunne opbrengst verre boven de wezenlijkheid zijn en dus te voordeelig bij de boeken staan uitgetrokken.

Dit is het geval onder anderen met de koffij. Men weet dat de prijzen van dat product reeds sedert vele jaren eene stelselachtige daling hebben ondervonden en slechts door tijdelijke oorzaken soms kortstondig rezen.

Dat de berekening bij de boeken in dit opzigt niet juist is en ook niet kan zijn, wordt onder anderen ook bewezen uit het rapport van den Algemeenen Boekhouder van 4 October 1848, waarbij gezegd wordt: »dat ten aanzien van de producten,

welke in den loop van 1846 ter verkoop naar Nederland aan de factory der Nederlandsche handelmaatschappij alhier (in Indië) zijn afgegeven, moet worden opgemerkt, dat, vermits overeenkomstig het bepaalde bij 's Gouvernements besluit, dd. 22 Augustus 1845 N°. 11, die producten zijn berekend naar de prijzen, welke in 1846 de Oost-Indische producten in Nederland hebben gerendeerd, de voor- en nadeelige uitkomsten der rekeningen van die producten slechts naar die rede zullen vermeerderen of verminderen naar mate de in 1846 naar Nederland verzonden producten bij derzelver verkoop aldaar meerder of minder zullen opbrengen dan die, welke in 1846 in Nederland uit vroegere aanvoeren zijn van de hand gezet."

Met het volste vertrouwen kan daarentegen worden gebouwd op de cijfers der territoriale inkomsten en uitgaven. Deze toch worden geboekt naar de werkelijke ontvangsten en betalingen.

Het boekjaar 1845, zoo als het bij het rapport der boekhouding van den 30 Junij 1847 is ontleed, zal door mij hier ter vergelijking worden aangenomen van het territoriaal excedent, dat het koloniaal Gouvernement als souverein had kunnen en moeten uitkeeren aan het moederland, met het batig saldo, dat werkelijk is gestort in de schatkist.

Dit werkelijk uitgekeerde saldo bedroeg toen, blijkens de aan de vertegenwoordiging medegedeelde staten, *f* 14.338.000.

Het jaar 1845 als vergelijking nemende, stel ik alle omstandigheden in het nadeel van mijne beweringen. Het is het jaar geweest, waarin tusschen

1840 en 1848 het grootste saldo is uitgekeerd. Elk ander jaar zou dus, bij eene vergelijking, het verschil in het voordeel van mijn stelsel vergrooten.

Na in eene uitvoerige ontleding te zijn getreden van de hoofdposten, die bij de boeken voorkomen, zegt de algemeene boekhouder:

»Volgens bovenstaande aantooning hebben de zoogenaamde territoriale ontvangsten van 1845 bedragen:

Op Java en Madura en de buitenbezittingen met uitzondering van Sumatra. . . *f* 42.887.728.08
terwijl de territoriale uitgaven zijn geweest . . . . - 23.759.085.62

Zoodat de territoriale ontvangsten van 1845 die der uitgaven hebben overtroffen met. . . . *f* 19.128.642.46
en waardoor ook grootendeels het excedent van het boekjaar 1845 *is verkregen geworden.*"

Dit territoriaal excedent moet echter nog worden verminderd met het nadeelig verschil voor Sumatra.

Volgens hetzelfde rapport bedraagt dit verschil *f* 151.101.99[5]; zoodat het geheel territoriaal voordeelig excedent over 1845 voor Nederlandsch Indië heeft bedragen eene som van *f* 18.977.540.46[5].

Dit bedrag is reeds *f* 4.439.540.46[5] hooger dan het werkelijk uitgekeerde saldo. En het moet nog worden vermeerderd met onderscheidene posten, waarmede de rekening van den souverein zou moeten worden verhoogd, indien het Indische bestuur kon besluiten, om zijne handels-aangelegenheden te staken en de productie van Indië geheel aan den bijzonderen ondernemingsgeest over te laten.

In de eerste plaats komt hier in aanmerking eene som van *f* 1.979.486,66, volgens het verslag, aan fictieve uitgaande regten in Indië geheven op de voor 's Gouvernements rekening naar Nederland uitgevoerde producten. Deze post wordt thans slechts verrekend; doch zou natuurlijk in werkelijkheid worden geind, ingeval de uitvoer geschiedde door particulieren.

De volgende post, waarmede de rekening van den souverein had moeten zijn bevoordeeld, en die onder het door mij voorgestaan stelsel aan het moederland zoude zijn uitgekeerd, is die der landrente in de residentiën Madioen, Kediri en Preanger-regentschappen. Tot nadere toelichting diene het volgende:

Vóór de invoering van het stelsel van kultures, werd in alle Gouvernements landen, behalve de Preanger regentschappen, de belasting der landrente geheven. Deze heffing had plaats zoo wel van het rijstgewas als van de koffij. Beide kultures hebben trouwens niets met elkander gemeen, daar de landbouwer, die de koffij plant, niet altijd dezelfde is, die de rijst teelt, en ook de gronden voor deze beide takken van landbouw gebezigd, geheel verschillende zijn.

In 1830 kwam het Indische Gouvernement na het dempen van den Javaschen oorlog in het bezit van vijf nieuwe residentiën, te weten: Madioen, Kediri, Banjoemaas, Baglen en Patjitan. Onmiddellijk werd aldaar ook de koffij-kultuur en de heffing der landrente ingevoerd.

Later werd echter door den toenmaligen kommissaris der overgenomene vorstenlanden in het stelsel eigendunkelijk eene wijziging gebragt. De

bevolking werd geheel van de betaling der belasting van landrente ontheven, doch daarentegen ontving zij in verrekening met deze belasting eenen minderen prijs voor de koffij, die werd geleverd in de pakhuizen van het Gouvernement.

Deze maatregel van den kommissaris werd door de Indische regering nadrukkelijk afgekeurd en hij zelf onder toekenning van pensioen ontslagen. Doch daar niet telkens eene verandering van belastingstelsel in beide residentiën kon worden ingevoerd, werd in de handeling voorloopig berust. Reeds herhaalde malen is echter het voorstel gedaan, om daarop terug te komen, dat is om in Madioen en Kediri weder de heffing der landrente in te voeren, en daartegen den prijs, dien de bevolking voor de geleverde koffij ontvangt, te verhoogen en gelijk te stellen met hetgeen elders op Java door het Gouvernement wordt betaald.

Ik laat in het midden in hoever deze terugkeer tot de vroegere wijze van heffing wenschelijk is, zoolang het koffij-monopolie in stand wordt gehouden. Doch het spreekt van zelf, dat ingeval het Indische bestuur in 1845 slechts souverein en geen koopman was geweest, de landrente niet met de ingekochte koopwaar, dat is met de koffij, zou kunnen zijn verrekend, maar werkelijk in 's lands kas zou zijn gevloeid.

Reeds heb ik vroeger gezegd, dat de beide residentiën in 1846 2,976,668 pikols rijst hebben voortgebragt en dat de marktprijs op deszelfs minimum gesteld *f* 1,50 heeft bedragen. Dit geeft eene waarde van *f* 4,465,002 aan rijst of padie.

Hiervan kwam het Gouvernement $\frac{2}{5}$ aan belasting toe. Men neme hiervan slechts de helft, dan had het Gouvernement eene landrente van *f* 893,000, die dus is gederfd door het tegenwoordig stelsel en had moeten zijn genoten onder een normaal stelsel.

Onder dit normaal stelsel had het bestuur ook in de Preanger landen $\frac{1}{5}$ zoo niet $\frac{2}{5}$ genoten van eene som van *f* 7,229,942, die aan rijst is gecultiveerd, te weten van *f* 3,614,971 pikols padie, waarvan de gemiddelde marktprijs *f* 2 per pikol was. De door den souverein gederfde landrente beliep dus minstens *f* 1,445,998.

Het Gouvernement besteedt jaarlijks aan den opkoop van producten in Indië eene som van ruim 30 millioen gulden. Zoodra het zijne handels-operatie of dien opkoop staakte, zou het jaarlijks die som beschikbaar houden. Hiermede zou dus éénmaal eene gelijke som kunnen worden besteed tot uitdelging van schuld en een jaarlijksche besparing van rente kunnen worden gewonnen. Tegen eenen intrest van slechts vier ten honderd zou alzoo bij een gewijzigd stelsel *f* 1,200,000 zijn bespaard.

Omtrent dit handelskapitaal moet ik speciaal verwijzen naar hetgeen daarvan is gezegd op pag. 76, 77 en 78 van mijn vorig werk. Ik bereken daarbij het uitstaand handelskapitaal en dus ook de rentewinst veel hooger, dan zoo even door mij is gedaan. Hetgeen destijds is gezegd, is echter nog niet met eenigen grond wederlegd. Elk koopman zal althans de juistheid mijner berekening erkennen, want zij is gegrond op de voorschriften der gewone koopmans-boekhouding. Wel is het mij juist ver-

weten, dat ik de rekeningen van het Gouvernement overeenkomstig die voorschriften heb ingerigt, doch elkeen die met de boekhouding bekend is, zal weten dat zij eene positive en niet eene speculative zaak is, en dat de regelen der arithmetica, waarop zij is gegrond, dezelfde blijven voor alle besturen zoowel als voor bijzondere personen en kooplieden. Het is juist omdat men bij de behandeling van openbare financiën denkt anders te kunnen rekenen dan de koopman, dat vaak zoo vele geldelijke teleurstellingen worden ondervonden, en de volken gewikkeld zijn geworden in financiële ongelegenheden. En nu weet toch iedereen, dat elk koopman rente berekent van het kapitaal, waarmede hij handel drijft. Indien ik hier thans minder rentewinst in rekening breng dan vroeger, dan is zulks ook geenszins omdat het vroeger cijfer te hoog was berekend, maar omdat ik overtuigd ben, dat de totale rekening zoo aanmerkelijk ten voordeele van den souverein zal uitvallen, dat ik niet beschroomd ben eenige baten lager te stellen.

Om deze redenen zal ik dan ook hier de geheele rente weglaten, die ik vroeger had berekend als de winst van eene vermindering van het administratief kapitaal. De minister van koloniën heeft onlangs zoodanig eene vermindering toegezegd, doch tevens medegedeeld, dat een gedeelte van het geld zou worden benut voor de verbetering van den Indischen muntsomloop. Daar het aldus, ofschoon nuttig aangewend, toch zou verloren zijn, bereken ik thans geene rentewinst, zoo als zou worden genoten, indien een gedeelte van het administratief kapitaal

was gebezigd tot inkoop van openbare schuldbrieven.

Eene andere opbrengst, die het Indische Gouvernement genoot vóór dat hetzelve de koffij aan zich zelven liet leveren, was de landrente van dat product. Deze belasting bedroeg gemiddeld $\frac{2}{5}$ van de waarde van de koffij. Gemiddeld bedraagt de productie thans 800,000 pikols. Zoodat het bestuur $\frac{2}{5}$ of de waarde van 320,000 pikols als belasting te vorderen had. Tegen den marktprijs in Indië ad. *f* 15 zou dus in 1845 *f* 4.800.000 aan het Gouvernement zijn betaald.

Ik heb reeds aangetoond, dat het Indische bestuur zeer gemakkelijk den opkoop van producten kan vaarwel zeggen en de koffijtuinen kan overgeven aan het beheer van particuliere ondernemers, zich een aandeel als belasting voorbehoudende. Uit hetgeen ik daarbij heb gevoegd, blijkt genoegzaam, dat men dezen overgang tot eenen meer normalen toestand kan doen plaats vinden, zonder dat de koffijkultuur door eenigen achteruitgang wordt bedreigd. Niemand zal toch willen beweren, dat niet vele ondernemers zouden worden gevonden, die geneigd waren om de tegenwoordige koffijtuinen over te nemen onder voorwaarde, dat zij de aanplantingen zullen onderhouden en van de opbrengst eene billijke belasting zullen betalen aan het Gouvernement. Wie zou ongenegen kunnen zijn, om aldus dadelijk in het genot te treden der bestaande tuinen?

Het bestuur van Indië zou dadelijk in stede van eene onzekere winst eene zekere inkomst erlangen. Want hoe laag ook de koffij daalde zou

het wel eene mindere inkomst als belasting kunnen erlangen, maar nimmer kunnen verliezen. Dit laatste kan thans plaats vinden ingeval de opbrengst der veiling minder bedraagt, dan hetgeen het Indische bestuur uitgeeft voor den inkoop der koffij, den overvoer naar Nederland, de kommissie der Handelmaatschappij en zoo vele andere onkosten, die zeer aanzienlijk zijn.

Het is hier de plaats, om ten opzigte van dezen post nog eene opmerking te maken. Bij mijne vroegere zoo wel als bij de tegenwoordige berekening is door mij slechts eene landrente of inkomst van de koffij opgebragt. Doch behalve dit artikel zouden door het bestuur, onder het door mij aangeprezen stelsel, nog velerhande producten aan de bijzondere nijverheid worden overgelaten. Thans zijn zij door het Gouvernement gemonopoliseerd, doch het spreekt van zelf, dat, bij den afstand van dat monopolie, van alle artikelen een billijk aandeel onder den naam van landrente of andere belasting aan de schatkist zou blijven voorbehouden. Hoe aanzienlijk deze inkomst zou zijn, kan ligt worden begrepen, wanneer men bedenkt, dat het Gouvernement het regt heeft, om twee vijfden der waarde te heffen van elke opbrengst van den grond. Behalve de koffij, waarvan de landrente zoo even is berekend, werd in het jaar 1849, zijnde het laatste jaar waarvan een handelsverslag is bekend gemaakt, nog eene waarde van *f* 26.839.619 aan andere producten voor 's Gouvernements rekening uit Java weggevoerd. Welk eene inkomst zou het Indische bestuur zich daarvan niet kunnen voorbehouden,

indien het deze waarde afstond aan particulieren? Zouden niet hierdoor vele millioenen in 's lands schatkist kunnen vloeijen? En had ik met deze inkomst niet de rekening van den souverrein kunnen te goed schrijven? Intusschen heb ik, zoo als reeds is opgemerkt, alleen gewaagd van eene inkomst op de koffij.

Men heeft dezen post van landrente voor de koffij van de rekening van den souverein wel eens *geheel* willen doen vervallen, zich grondende op de bewering, dat onder het door mij voorgestaan stelsel de kultuur achteruit zou gaan. Hierbij werd echter vergeten, dat onder de vroegere bepalingen soms ruim 400.000 pikols zijn uitgevoerd. Dit was te midden van den Javaschen oorlog en toen het bestuur vijf residentiën minder bezat, die thans alleen ruim 250.000 pikols opleveren, ongerekend, dat de geheele bevolking van Java aanmerkelijk is vermeerderd. Zelfs onder de vorige en door mij gedeeltelijk terug gewenschte inrigtingen werd dus reeds eene belangrijke som aan landrente voor de koffij door het bestuur genoten.

Zij, die eenen teruggang voorzien van de kultuur, zouden mitsdien in allen gevalle, om consequent te blijven, het door mij berekende cijfer lager moeten stellen, maar kunnen het nimmer geheel van de berekening weglaten.

De thans voor 1845 berekende opbrengst is lager dan die, welke bij mijn vorig werk was gevoegd. Deze omstandigheid ontstaat omdat vroeger de gemiddelde marktprijs van vele jaren tot grondslag lag en thans die alleen van 1845 is genomen.

Een ander voordeel, dat onder een stelsel van vrijen handel zou zijn verkregen, is natuurlijk dat de waarde der particuliere uitvoeren met de waarde van de thans door of namens het Gouvernement uitgevoerde producten zou worden vermeerderd. En, daar handel slechts ruil is, zou dus ook de waarde van den invoer door particulieren in gelijke mate vermeerderen. Hierdoor zou van zelf natuurlijk de inkomst van den souverein aan inkomende regten in gelijke mate toenemen.

In het jaar 1845, waarover hier onze berekening loopt, was de particuliere invoer *f* 27.091.801, terwijl die der particuliere uitvoeren heeft beloopen *f* 24.341.936. Daar jaarlijks voor 's Gouvernements rekening eene waarde van 40 millioen wordt uitgevoerd, blijkt hieruit, dat, ingeval een stelsel van vrijen handel werd aangenomen of, indien zelfs slechts de producten van het Gouvernement op Java werden verkocht in stede van in Nederland, de particuliere handel van Java in het bedoeld jaar meer dan verdubbeld zou zijn. In dezelfde evenredigheid zouden ook de inkomsten van het bestuur zijn toegenomen.

In bedoeld jaar is aan inkomende en uitgaande regten op Java ontvangen eene som van *f* 5.596.777. Dit bedrag is afgescheiden van de fictive regten op de uitgevoerde producten van het Gouvernement en is werkelijk door den particulieren handel in de schatkist gestort. Die particuliere handel meer dan verdubbelende bestaat er geene reden om te twijfelen, dat ook de daarvan door het Gouvernement genoten inkomsten in dezelfde mate zouden ver-

dubbelen. Ik heb echter bij mijn vorig werk slechts vier millioen als meerdere regten berekend, en geloof dat deze berekening niet te hoog kan worden geacht.

Men heeft mij wel eens gevraagd: hoe ik deze berekening van inkomende en uitgaande regten als baten van den souverein overeen kan brengen met mijne in hetzelfde werk voorkomende verdediging van een lager en milder tarief in de kolonie, waardoor toch de opbrengst der douanen zou verminderen. Hierop kan mijn antwoord zeer kort zijn. Het is nimmer mijne bedoeling geweest, dat alle meerdere inkomsten, die het Gouvernement van een meer normaal stelsel zou genieten, zouden worden gestort in den schoot van het moederland en dat de kolonie zou blijven zuchten onder den druk der hooge lasten, waaronder zij gedrukt gaat. Wel heb ik steeds beweerd en trachten te bewijzen, dat een gewijzigd stelsel den moederstaat aanzienlijk meerdere voordeelen zou geven en dat het bestuur te gelijk in staat zou zijn gesteld, om den drang van eenige lasten der bevolking in Indië te verminderen en aan de kolonie billijkere, mildere en voordeeligere inrigtingen te schenken, waarvan de weldaden ook voor Nederland niet zijn te berekenen. Geheel iets anders is het indien Nederland zich eene inkomst ontzegt door aan onze Aziatische medeburgers eenig verademing en verligting van belastingen te schenken, dan wanneer het, zoo als thans, de voordeelen verloren laat gaan zoo wel voor de kolonie als voor zich zelven.

Uit het rapport van den boekhouder van den 30 Junij 1847 blijkt, dat in 1845 de winst op het tin heeft bedragen eene som van *f* 1,864,087,54½. Deze winst is afkomstig van de mijnen, welke aan het Indische bestuur toebehooren. Hetzij men die mijnen had afgestaan of geëxploiteerd had op den tegenwoordigen voet, zoude het Gouvernement daarvan eene inkomst hebben genoten. Deze inkomst is dus eene bate van den souverein en dus eene politieke of territoriale bate. Bij de tegenwoordige boeken is zij onder het hoofd van koophandel opgenomen; doch onder eene afscheiding van territoriale en handels-rekeningen zou zij moeten zijn uitgetrokken onder de baten der kroon. Bij eene berekening van hetgeen het koloniaal bestuur in zijne uitsluitende hoedanigheid van souverein over het jaar 1845 aan het moederland had kunnen en moeten uitkeeren, moet dus ook de post van het tin worden opgenomen.

Na aldus nog eens afzonderlijk te hebben toegelicht, welke onderscheidene winsten en voordeelige excedenten in dat jaar het batig saldo van den souverein hebben uitgemaakt, kan ik alsnu overgaan tot onderzoek van het totaal.

Wij verkrijgen aldus over het jaar 1845:

het batig territoriaal excedent volgens de boeken	*f* 18.977.540,46,
de fictive uitgaande regten op de Gouvernements-producten	- 1.979.486,66,
de landrente in de Madioen en Kediri . . . . . , . . .	- 893.000,00,
Transporteeren. . .	*f* 21.850.027,12,

Transport. . .	*f* 21.850.027,12,
idem in de Preanger regentschappen	- 1.445.998,00,
intrest op het ingetrokken handels-kapitaal	- 1.200.000,00,
landrente op de koffij . .	- 4.800.000,00,
inkomende regten op den meerderen invoer	- 4.000.000,00,
inkomsten op het tin	- 1.864.087,54[5],
Totaal . .	*f* 35.160.112,66[5].
In het bedoelde jaar 1845 is echter slechts aan batig saldo aan het moederland uitgekeerd	- 14.538.000.00,
Zoodat het koloniaal bestuur meer had kunnen uitkeeren .	*f* 20.622.112,66[5].

Welke redeneringen, betoogen of jammerklagten zou ik bij zulk een cijfer kunnen voegen? Het spreekt krachtiger voor den terugkeer op het ingeslagen pad dan ik kan doen. En men heeft gezien, dat het berust op de wezentlijke inkomsten, die volgens de boeken van Nederlandsch Indië in 1845 zijn verkregen, terwijl de posten, die ik heb bijgevoegd, naar *minima* zijn berekend en dus eerder grooter dan kleiner zijn geweest.

Ik moet bovendien op nieuw indachtig maken, dat het jaar 1845, 't welk hier gekozen is voor eene vergelijking van hetgeen had kunnen zijn uitgekeerd met het werkelijk gestorte batige saldo, geheel in het voordeel is van den koopman; en dat elk ander jaar gedurende het laatste negenjarig tijdvak, hetwelk in mijn vroeger werk is behandeld, die vergelijking in het voordeel van den souverein en dus

van het door mij voorgestaan stelsel zou doen uitvallen. De territoriale inkomsten van het Indische bestuur zijn telken jare door de opdrijving der belastingen verhoogd en de teleurstellingen, die soms zijn ondervonden ten gevolge van de verminderde welvaart der bevolking, bedroegen nimmer millioenen maar slechts eenige tonnen schats.

Het door mij aangetoond, voordeelig slot van den souverein over 1845 is dus plus minus bijna hetzelfde voor andere jaren, of althans nooit belangrijk verminderd. Intusschen is soms op de koloniale producten een aanmerkelijke achteruitgang bespeurd. Alleen de koffij brengt bij de veiling 10 à 12 millioenen 's jaars minder op dan eenige jaren vroeger. Had ik dus bij voorbeeld hetgeen had kunnen zijn uitgekeerd, gesteld tegen over de werkelijk gestorte batige saldos van 1842 en 1848, dan had men gezien dat het moederland in die voor hetzelve zoo drukkende jaren, van zijne Oost-Indische volkplantingen had kunnen genieten ongeveer *f* 35.160.112, doch slechts genoot in 1842 een bedrag van *f* 7.814.000 en in 1848 een bedrag van *f* 7.668.000.

Deze omstandigheid stelt wederom in een helder daglicht, hoe de inkomsten en dus het geheel financiëel stelsel van Nederland door eene wijziging der koloniale inrigtingen in vastheid zouden kunnen winnen en eindelijk zouden kunnen worden verlost van alle onzekerheid en vooral van de geldelijke teleurstellingen, die Nederland thans als het zwaard van Damocles telkens boven het hoofd zweven en zullen blijven zweven.

Vrij laat ik dan ook aan iedereen over, om de door mij thans opgegevene berekeningen naar eigen goedvinden te wijzigen en het eind-cijfer der meerdere voordeelen van een milder stelsel des noods te verminderen. Het slot zal altijd blijven aantoonen, dat een terugkeer tot een billijker koloniaal bestuur ook voor Nederland een zegen zou worden en *dadelijk* eene rijke belooning zou schenken voor de onmetelijke weldaden, die daaruit voor de kolonie zouden voortspruiten.

Zij die het batig slot, dat volgens mijne berekening uitgekeerd had kunnen worden, willen reduceren, zijn dan ook in billijkheid verpligt, om het te vermeerderen met andere posten, die door mij slechts zijn aangewezen, doch niet in rekening zijn gebragt. Ik laat de schatting daarvan gerust aan henzelven over. De posten zijn:

1°. De voordeelen, die het Gouvernement zou genieten, wanneer het zich ontdeed van den ontzettenden omslag van het beheer, de oprigting en het onderhoud der fabrieken, pakhuizen, woningen, enz. die tot instandhouding van het tegenwoordig stelsel van kultuur en koophandel over geheel Nederlandsch Indië in ontelbare menigte zijn verspreid;

2°. De voordeelen, die het zou genieten, indien eene bevolking van ruim acht millioen zielen, die thans onderscheidene diensten voor niet of tegen eene karige belooning verrigt, van haren dwangarbeid werd verlost en eene billijke belooning ontving;

3°. De voordeelen, die het zou genieten, wan-

neer alle transporten der ontelbare menigte producten binnen 's lands en aan de stranden door de bevolking geschiedden tegen gereede betaling, in stede van *pro deo;*

4^{0}. De voordeelen, die voor het Gouvernement uit een ander stelsel zouden voortvloeijen, wanneer alle vruchten van de Indische volksvlijt in den kolonialen handel kwamen, en dus bijdroegen, tot de vermeerdering der zegelgelden, overdragtsregten van losse en vaste goederen en andere inkomsten.

5^{0}. Het aandeel, dat het Gouvernement zich zou kunnen en moeten voorbehouden van de onderscheidene voortbrengselen waarvan het den handel zou afstaan aan partikulieren en welke, buiten de koffij waarvan reeds de landrente in rekening is gebragt, eene waarde bezitten van p. m. 25 millioen;

In mijn' vorigen arbeid heb ik reeds beweerd, dat, ook onder het tegenwoordig stelsel van kultuur, de koloniale kas en mitsdien het vaderland dadelijk grootere voordeelen zou genieten, indien de producten in Indië in stede van in Nederland werden opgeveild.

Ik heb ook gewaagd van de vroegere toezeggingen des bestuurs toen de kooplieden te Batavia zich hebben bezwaard over de oprigting der Nederlandsche Handelmaatschappij, en toen in 1832 bij gelegenheid der invoering van de verpligte leverancie van alle koffij aan het Gouvernement, te gelijk, in de resolutie van den 8 Augustus (Indisch Staatsblad n^{0}. 25) de toezegging werd gegeven: *dat alle aan het Gouvernement geleverde koffij, over welke, tot*

kwijting der aan het moederland verschuldigde betalingen, niet zou behoeven te worden beschikt, in het openbaar aan den meestbiedenden zou worden verkocht.

Men heeft bovendien hiervoren reeds gezien, dat de heer VAN DEN BOSCH zelf eene afgifte der Indische producten aan de Handelmaatschappij beschouwde als een maatregel, *waardoor voorzeker ook de particuliere handel* ook onder Nederlanders *aanmerkelijk zou worden bezwaard en de industtie beperkt*, en daarom meende, dat *eene zekere hoeveelheid van producten of eenige bijzondere artikelen van dezelve aan den vrijen handel zouden kunnen worden overgelaten bij voorbeeld ¼ of daaromtrent*, een maatregel, die echter door den heer ELOUT werd bestreden en beschouwd als de *ontneming van een verkregen regt*, waardoor *luide en wettige klagten zouden oprijzen.*

Reeds in mijn vorig werk voerde ik ook bewijzen aan tot aanprijzing van een verkoop der producten in Indië. Ik zeide onder anderen:

» Maar Nederland is de hoofdmarkt geworden der koloniale producten, en vooral van de koffij; de periodieke veilingen lokken eene grootere mededinging en verbeteren mitsdien de prijzen, die het Gouvernement behaalt; een verkoop in Indië zou minder voordeel geven! Zie daar de stellingen, die nog worden aangevoerd.

» Indien men de voorstanders van het tegenwoordig stelsel hoort spreken, dan zou men moeten denken, dat vóór de invoering van hetzelve geene koffij, suiker of specerijen aan de markt van Nederland waren gekomen.

»Reeds is hiervoren echter gezien, dat vóór 1824 bijna alle producten van Java eenen weg naar Nederland hebben gevonden. Deze handel werd destijds niet gedreven door geruchtmakende periodieke veilingen, maar naarmate der behoefte. Indien hij thans meer bedraagt dan vroeger, dan is dit het gevolg der meerdere productie en comsumtie, die in alle landen der wereld plaats vinden. Viel de productie weder tot hare vroegere hoeveelheid, dan zou geene magt ter wereld dit kunnen veranderen. Komt thans, vragen wij, niet eene belangrijke hoeveelheid vreemde koffij en suiker aan de markt van Nederland en is daartoe de tusschenkomst der regering noodig geweest? Een aanzienlijk bedrag der koffij en suiker, die thans hier worden aangevoerd, wordt het zij in Nederland, het zij in die Staten verbruikt, waartoe ons land het natuurlijk kanaal is, namelijk in België, Duitschland enz. Volgens het beweren van den heer JACOBSON, een' kundig makelaar, die op de veilingen van koffij eenen gewigtigen invloed schijnt uit te oefenen, bedraagt het officiëel cijfer der consumtie van dat artikel in Nederland alleen reeds 350,000 picols. En de afschaffing der doorvoerregten moet den doorvoer belangrijk bevorderen. Het verschil tusschen eenen vrijen handel en het beschermend stelsel, bestaat hierin, dat dezelfde producten op de goedkoopste en voordeeligste wijze door de mededinging zouden worden aangevoerd, en dat al hetgeen wordt verkwist aan een omslagtig beheer en eene nuttelooze tusschenkomst der Handelmaatschappij, een nationaal verlies berokkent van vele millioenen.

Het geheele vraagstuk der voor- of nadeelen van den overvoer der producten naar Nederland, lost zich op in het navolgend dilemma: Holland is d beste markt voor de koloniale voortbrengselen of niet. Is het de voordeeligste markt, dan zal de vrije handel die van zelf en op de meest winstgevende wijze overbrengen; is het niet de beste markt, dan is die overvoer een nationaal verlies van vele millioenen!

»Het tegenwoordig stelsel is eene miskenning van den eenvoudigen regel, dat hetgeen door weinig middelen kan worden volbragt, niet moet worden volbragt door meerdere middelen. *Quod fieri potest per pauca, fiere non debet per plura.* Dezelfde koopvaardijvloot zou, onder eenen vrijen en onbeschermden handel, meer verrigten en dus meer voordeel geven.

»Al wat van onze stapel-producten niet over Nederland eenen natuurlijken weg vindt, dien de vrije handel zelf zoude zoeken, veroorzaakt eene nuttelooze en inproductieve uitgave. De kooper vraagt niet of de overvoer goedkooper of duurder heeft plaats gehad; de prijs regelt zich door de verhouding tusschen aanvoer en verbruik. Al wilde men ter beoordeeling van de scheepvaart de stapelproducten, alvorens zij hier werden aangebragt, eerst eene reize om de wereld laten maken, om meerder vracht te laten verdienen, dan zou de kooper daarom geen halven cent meer betalen.

»Het is niet de vraag of de hoeveelheid, die hier wordt aangebragt, grooter of kleiner zou zijn; maar wel hoe het nationaal vermogen het best wordt vermeerderd. Dit heeft het natuurlijkst plaats, wan-

neer het nationaal eigendom op de duurste markt (onmiddellijk op de plaats van productie) wordt verkocht, en verder aan ieder Nederlander wordt overgelaten om zijne behoefte op de goedkoopste plaats te halen en op de goedkoopste wijze aan te brengen.

»Handel en scheepvaart zijn slechts een middel en niet een doel. Meer koffij of suiker naar Nederland te brengen, dan door de behoefte van Nederland en der naburige staten gevorderd wordt, is eene even voordeelige onderneming als steenkolen te zenden naar Newcastle, genever naar Schiedam, graan naar de Oostzee. Alleen de vrije handel geeft de natuurlijke grens aan van den aanvoer.

»Men beweert dat Nederland thans de hoofdmarkt is geworden van de koffij. Dit wordt door niemand betwist, en indien de koffij werd aangebragt door den natuurlijken loop van den handel, en deze vergrooting van de markt niet werd verkregen door groote opofferingen, dan zouden wij de eersten zijn, om ons hierover te verblijden. Wij zouden daarin eene vermeerdering zien van den nationalen rijkdom, waardoor de bevolking, met eene toeneming van haar vermogen, in staat was gesteld om zich eene grootere genieting te verschaffen, of om meer koffij te koopen, ten einde die elders weder te verruilen tegen meerdere behoeften.

»Thans echter kunnen wij in deze omstandigheid niets anders zien, dan eene gedeeltelijk inproductieve aanwending van den nationale rijkdom.

»Is het slechts te doen om veel koffij tot elken prijs te brengen op de Nederlandsche markt, dan zouden wij een middel kunnen aangeven, om den

koffijhandel hier nog aanzienlijk te vergrooten, en des noods al de koffij, die in Europa wordt verbruikt, eerst herwaarts te doen aanvoeren.

»Men stelle slechts eene aanzienlijke premie op den invoer van koffij met Nederlandsche schepen, en men zal spoedig dat doeleinde kunnen bereiken. Zulk een stelsel is toch in de bedoelingen en uitwerkselen inderdaad hetzelfde, dat thans ten opzigte der koloniale koffij wordt toegepast. In hoever zulk eene premie echter met het algemeen belang zou strooken, moge door anderen worden uitgemaakt.

»De beste markt van elk voortbrengsel, waar ter wereld ook, is de plaats van productie, van waar het onmiddellijk kan worden gebragt naar de plaats van consumtie. Dit te betwijfelen, is te beweren dat de regte lijn niet de kortste afstand is tusschen twee punten. De kromme lijn is langer en dus ook kostbaarder, en blijft uit den aard der zaak ten laste van den verkooper. De concurrentie blijft overal dezelfde.

»Bescherming, nationaal vertier, uitbreiding van volksvlijt, ziedaar de tooverwoorden die den gemoedelijken staatsman zoo vaak misleiden en zoo vele nuttelooze en inproductieve verspillingen en aanwendingen van kapitaal veroorzaken. Die woorden doen dikwijls maatregelen goedkeuren en ondersteunen, die wij de eersten zouden zijn om bij vreemdelingen te laken. Indien Portugal nog heerschappij voerde over Brazilië en aldaar het monopolie bezat der koffij, zou ieder Nederlander het gewis afkeuren, indien de koffij, in stede van onmiddellijk in Brazilië te worden verkocht, eerst wierd overge-

voerd naar Lissabon. Men zou daarin terstond eene nuttelooze en onvruchtbare geldverspilling zien, die het nationaal inkomen verminderde.

»Het stelsel der periodieke veilingen van de stapelproducten is bovendien onvoordeelig. Indien een Amsterdamsch koopman eene plantagie had, die hem dezelfde hoeveelheid tropische voortbrengselen verschafte, die thans voor het Gouvernement worden aangebragt, en hij verklaarde slechts twee of drie keeren 's jaars zaken te zullen doen, dan zou hij gewis zich zelven benadeelen. Spoedig zou hij de voorkeur geven aan eenen dagelijkschen verkoop. Die koopman is thans het Gouvernement. Het stelsel der zeldzame en periodieke veilingen is eigenlijk dat der jaarmarkten. De afneming der kermissen of jaarmarkten bewijst genoegzaam, dat zij geen voordeel aanbrengen, en de dagelijksche afzetting van goederen verkieslijk is. De jaarmarkten zijn een overblijfsel der middeneeuwen, toen de onveiligheid en moeijelijkheid der gemeenschap het dagelijksch handelsverkeer belemmerden. Thans zijn zij nog slechts een volksvermaak, en niemand beschouwt haar meer als een krachtig middel tot uitbreiding van de nijverheid.

»Zelfs onder het tegenwoordig stelsel zou het wenschelijk wezen, dat de veilingen wierden vermenigvuldigd, en de kavelingen bij elke veiling zoo veel mogelijk verkleind. Hierdoor zou de afzet, en dus van zelf het verbruik, worden bevorderd, en de mededinging van kleine kapitalen worden aangemoedigd."

Ofschoon deze redeneringen steunden op begin-

selen eener goede staatshuishouding, zij het mij vergund hier nog een nader bewijs aan te voeren tot aanprijzing van eenen verkoop van Gouvernements-producten in Indië.

Ik zal hiertoe weder het jaar 1845 nemen tot vergelijking. In dat jaar bedroeg de waarde van den uitvoer uit Java eene som van *f* 65.895.168. De uitvoer aan geld en goederen voor particuliere rekening beliep *f* 24.341.936.

De waarde der door de Nederlandsche handelmaatschappij in consignatie voor rekening van het Gouvernement naar Nederland uit Java uitgevoerde producten bedroeg alzoo *f* 41.553.232.

Deze laatste som zou onmiddelijk in 1845 in de Indische kas zijn gevloeid, wanneer de Gouvernements-producten op Java waren verkocht, zoo als vroeger was toegezegd geworden en ook tot 1834 gedeeltelijk in der daad heeft plaats gehad. De waarde is berekend naar den werkelijken en gemiddelden marktprijs der producten op Java in 1845. En deze marktprijs wordt bij de opmaking der handels-verslagen met groote naauwkeurigheid bepaald in overeenstemming met de factorij der Nederlandsche Handelmaatschappij en eenige kooplieden te Batavia.

De som van *f* 41.553.232, die in de Indische kas zou zijn gevloeid, indien de producten op Java waren van de hand gezet, moet echter worden verminderd met een bedrag van *f* 15.264.849.54 dat door het ministerie van kolonie is uitgegeven aan verschillende betalingen voor de koloniale administratie gedaan. Deze som is hier te lande afgehou-

den van de opbrengst der in Nederland verkochte producten. Had de verkoop in Indië plaats gehad, dan zou het Indische bestuur die som hebben moeten vinden uit de aldaar verkregene gelden. De som van *f* 41.553.232 zou dus zijn verminderd met deze uitgave, en het batig saldo der kolonie zou dan nog geweest zijn *f* 26.288.382.[16].

Doch dit bedrag zou nog aanzienlijk zijn vermeerderd door de fictieve inkomende regten ad *f* 1.979.486.[66], die werkelijk zouden zijn geheven, ingeval niet het Gouvernement, maar de particuliere handel, de uitvoerder der producten ware geweest, en door de vendugelden en zegelregten, die bij de veiling in Indië zouden zijn ontvangen. Het Gouvernement geniet, volgens de bestaande bepalingen, ongeveer 7 a 8 pCt. aan vendurengt van de waarde van alle verkoopingen in Indië. Dit maakt op eene waarde van *f* 41.553.232, die in 1845 aldaar zouden zijn verkocht, minstens *f* 2,800,000. Door den verkoop in Nederland in stede van in Indië ontzegt het bestuur zich dus alléén aan regten, vendu-procenten en zegelgelden ongeveer 5 millioen jaarlijks. Dit bedrag moet daarom nog worden gevoegd bij de som van *f* 26.288.382.[46], die aan het moederland zou zijn uitgekeerd.

Thans is, zoo als reeds meermalen is gezegd, slechts *f* 14.538.000 als batig saldo gestort.

Ik heb bij deze vergelijking eenigzins eene andere berekening gevolgd dan die, welke voorkomt bij het rapport van den algemeenen boekhouder, en heb gedeeltijk het officieel handels-verslag tot basis genomen. Men ziet echter dat het verschil der uit-

komsten van mijne becijfering en van het rapport niet groot is. Immers moest, volgens de boekhouding, het voordeelig excedent, dat naar Nederland had moeten zijn geremitteerd, eene som van *f* 28.095.464.05 hebben beloopen, het geen altijd moet worden vermeerderd met ruim 2 millioen aan gederfde inkomsten.

In 1846 had, volgens het verslag der algemeene boekhouding van 4 October 1848, eene som van *f* 19.520.313.05 als het excedent van Indië in de schatkist van het moederland moeten zijn gestort en zulks alweder ongerekend eenige millioenen aan gederfde inkomsten. Men weet echter, dat het werkelijk uitgekeerde batig saldo slechts *f* 13.452.000 heeft bedragen.

Het jaar 1846 vertoont een aanmerkelijk verschil met 1845, ook wat de mogelijke uitkeeringen aangaat. Doch hierbij moet in het oog worden gehouden, dat, hetzij het Gouvernement de producten in Indië of wel hier te lande verkoope, het altijd onderworpen blijft aan de hagchelijke en ongewisse kansen des handels en dus aan de teleurstellingen der prijsdalingen. Ik heb hier slechts willen aantoonen en, zoo ik geloof, bewezen, dat ook onder het tegenwoordig koloniaal monopolie der producten, de verkoop in Indië vele millioenen meer voor het moederland zou afwerpen.

En aldus ben ik al weder het einde genaderd van de moeijelijke maar belangwekkende taak, die ik mij zelven had opgelegd. Ik heb eenige nieuwe

betoogredenen en bescheiden gevoegd bij de talrijke dingtalen en oorkonden, welke reeds gewisseld zijn in het groote koloniale pleitgeding, dat thans ten overstaan der natie en harer vertegenwoordiging wordt gevoerd.

Zal mijn arbeid vruchtbaar zijn in goede uitkomsten? Zal hij — al ware het slechts in eene geringe mate — bijdragen tot de zege der verhevene beginselen van regt en zedelijkheid, die ik zoo vurig in ons koloniaal beheer wensch te zien gehuldigd en toegepast? Zal ik slagen in mijn streven, om de leering en de ervaring der koloniale geschiedenis van alle volken en eeuwen ook te doen doordringen tot de raadzaal onzer regenten en de vergadering onzer vertegenwoordigers? Zal ik eenmaal de gelukkige oplossing zien van het geduchte vraagstuk, dat alle belangen omvat van moederstaat en kolonie?

Dit weet slechts Hij, wiens gedachten hooger zijn dan der menschen gedachten.

Eene innige overtuiging zegt mij echter: dat de pogingen van hen, die met mij de wijziging voorstaan van onze koloniale instellingen, niet geheel ijdel zullen wezen, en dat de tijd der hervorming met rasse schreden nadert. Hoe zou hieraan kunnen worden getwijfeld, wanneer men doordrongen is van het besef, dat de eeuwige voorschriften van regt en waarheid door tijd noch plaats worden veranderd, en dat billijkheid en mildheid ook als geldelijke speculatie in de koloniale staatkunde en staatshuishouding het voordeeligste zijn?

In deze overtuiging word ik nog bevestigd,

wanneer ik de teekenen des tijds raadpleeg. Zij is trouwens bij mij niet de opwelling des oogenbliks, maar de vrucht van lange en gemoedelijke overdenkingen, de uitkomst eener studie van veel jaren.

Voorgestaan en ingevoerd door mannen voor wien ik eene groote hoogachting koester, zou het tegenwoordig stelsel nimmer in mij een' bestrijder hebben gevonden, indien ik niet was gedreven door de gedachte, dat hier van hoogere belangen sprake is, waarbij alle bijzondere inzigten en gevoelens moeten verstommen.

Reeds vroegtijdig door bijzondere omstandigheden en mijne ambtsbetrekkingen in de gelegenheid geweest zijnde, om met de theorie der koloniale staatkunde en oeconomie ook de praktijk te onderzoeken, voelde ik ras den twijfel ontstaan, of de sedert 1830 gevolgde regelen van koloniaal beheer wel duurzaam de belangen van Nederland en Indië zouden kunnen bevorderen. Maar al te spoedig ontkiemde het vermoeden, dat daarbij weinig acht was geslagen op de ondervinding van het verledene en op de noodlottige uitkomsten van kolonialen dwangarbeid en van monopoliën, die de wereldgeschiedenis schier op elke bladzijde heeft geboekstaafd.

Dit vermoeden werd maar al te spoedig eene droevige zekerheid toen ik door het bezoek van eenige Engelsche, Fransche, Deensche en Portugesche koloniën had bevestigd gezien, dat de geschiedenis en de staatshuishoudkunde overal dezelfde lessen geven, en dat geene enkele uitzondering kan worden aangetroffen, die spreekt voor een stelsel van dwangkultuur en handelsuitsluiting.

Welligt ware het ter beoordeeling van het tegenwoordig koloniaal stelsel voldoende, om aan zijne verdedigers af te vragen, welke zekerheid zij kunnen geven, dat de prijzen der koloniale producten nimmer zullen dalen tot eene laagte, die alle inkomsten en saldos verslindt. Hunne onmagt om zulk eene verzekering te geven, spreekt van zelf de veroordeeling uit over de handels-inrigtingen van het Indisch bestuur.

Er is echter nog eene andere bedenking tegen zulk een stelsel, die wel de overweging verdient van onze bewindsmannen. Dáár waar het bestuur zich als belanghebbende heeft begeven in ondernemingen van landbouw, nijverheid en handel, waar het zich de vruchten der volksvlijt bij uitsluiting heeft toegeëigend, staat het als partij tegen over eene tallooze menigte van zijne onderdanen, wier eischen en belangen volstrekt onvereenigbaar zijn met zijne eigene bedoelingen en speculatiën.

De tallooze twisten, die in elke maatschappij om winst en woeker worden gevoerd tusschen bijzondere belangen, en die zich elders onbespeurbaar verliezen in het vertrek der belanghebbenden of tusschen de wanden der regtzaal, krijgen onmiddellijk een grooter weerklank, een bedenkelijker aanzien, wanneer het Gouvernement als eischer of verweerder moet optreden. Alle weêrstand krijgt alsdan eene bepaalde rigting, wordt als het ware gecentraliseerd en vestigt zich op een enkel brandpunt, den zetel namelijk van den souverein.

Dit heeft nimmer plaats wanneer het bestuur zich slechts als regent laat eerbiedigen, slechts

optreedt als de schutsheer van orde en eigendom, als de onpartijdige scheidsman tusschen strijdende belangen en blijft buiten den dwarlkring der hartstogten.

Vroeg of laat wordt het echter beroofd van zijn zedelijk overwigt, van zijn onmisbaar prestige, wanneer het van zijn verheven standpunt afdaalt in het worstelperk der twistende belangen, de kroon van den souverein aflegt voor den strooboed des Tropischen planters, den scepter voor de zweep des slavendrijvers en het vorstelijk hermelijn voor het voorschoot des kruideniers. Zulk eene verwisseling is vooral bedenkelijk in eene verwijderde volkplanting. Teregt werd daarom van eene vermenging van attributen door een geacht dagblad »de Indiër" gezegd:

»Het is onnoodig te herinneren, dat het groot beginsel, waardoor alle maatschappijen grooter worden, het beginsel is van de *verdeeling van den arbeid.* Terwijl toch de wilde en onbeschaafde mensch te gelijk vischt, jaagt, plant, graaft, zich zelven verdedigt, eigen regt zoekt, zijne eigene kleeding vervaardigt en handel drijft, zien wij, naar mate hij in beschaving en rijkdom toeneemt, alle deze verrigtingen verdeeld onder, en beoefend door de verschillende leden derzelfde gemeenschap. Eindelijk wordt deze verdeeling van den arbeid zoo volmaakt, dat zelfs de nietige speld of naald de vrucht is van de inspanning van verschillende werklieden. Dit beginsel rust natuurlijk op de onloochenbare stelling, dat dezelfde arbeider ééne enkele taak beter verrigt, dan wanneer hij zich moet wij-

den aan verschillende werkzaamheden. Het is echter sedert de invoering van het tegenwoordige koloniale stelsel geheel uit het oog verloren. Volgens de voorstanders van dat stelsel, zijn een gering aantal ambtenaren, verspreid over eene oppervlakte van vele duizende mijlen, genoegzaam berekend, om te gelijk regt te spreken, te besturen, 300 millioenen koffijboomen eene onberekenbare hoeveelheid suiker, indigo, thee, cochenille te kweeken, allerlei mijnen te ontginnen, al de voortbrengselen van dezen alles omvattenden arbeid te koopen en te verkoopen, belastingen te heffen en de geldelijke belangen van het algemeen te bestieren, in één woord om *uitsluitend* te verrigten wat, zelfs in de volmaakste maatschappij, door vele duizende handen en hoofden zou worden verrigt. Volgens het beweren van diezelfde voorstanders zijn de geestvermogens en de physieke krachten van één enkel man, van één enkel landvoogd toereikende, om al deze werkzaamheden op zulk een onafzienbaar veld te overzien en bij eenige weinige *besluiten* te regelen en te rigten.

»Gaarne erkennen wij, dat wij dit optimisme niet deelen. Integendeel zijn wij van gevoelen, dat zelfs van het volmaaktst bestuur *alles* wordt gevergd, wat in billijkheid van de menschelijke vermogens mag worden geëischt, indien men verwacht, dat hetzelve orde en veiligheid, justitie, policie en administratie onder zijne onderdanen vestigt en handhaaft. Méér te vergen is eene blijkbare verloochening van het genoemd beginsel.

»Is deze bewering geene dwaling, dan is iedere

afwijking van deze verdeeling van den arbeid een *teruggang* der maatschappij. Maar tevens is dan elke maatregel, waarbij het bestuur zich ontdoet van een gedeelte zijner bemoeijenissen en ze overlaat aan den onweerstaanbaren prikkel der bijzondere nijverheid, eene gewisse en loffelijke voortschrede op de baan der verbetering."

Batavia, 4 Junij 1823.

Reeds dadelijk na de herstelling van het Nederlandsch gezag in deze gewesten, vestigden Commissarissen-Generaal hunne bijzondere aandacht, op de landen der Javasche vorsten van Soeracarta en Djocjocarta, de eenigste met het kleine vorstendom Madura (Bankallang) welke bij alle de veranderingen door het afgetreden Britsch tusschenbestuur op Java ingevoerd, nog eene zekere mate van onafhankelijkheid, van het Europeesch gezag hadden behouden.

De val van Djocjocarta en de tractaten van 1811 en 1812 door de Engelsche tusschenregering van Java met de vorsten van Soeracarta en Djocjocarta, gesloten, ten gevolge van welke het Europeesch Gouvernement zich zelf als den schatgaarder dier vorsten had ingedrongen en waarbij het oppertoezigt over de criminele justitiën derzelver grondgegebied, in handen van het Europeesch gezag was overgegaan, hadden wel is waar, aan deze vorsten slechts de schaduw overgelaten van derzelver voormalige magt, doch was niettemin krachtens diezelfde tractaten het lot hunner volkeren nog grootendeels aan dezelfde willekeurige beschikking verbleven door de heffingen, die zij bij voortduring, geregtigd waren, om van hunne volkeren, zoowel in personele heer- en hofdiensten als in hoofdelijke schattingen en in belastelingen op de voortbrengselen, van dien grond te vorderen.

Onder deze omstandigheden, was dan ook zigtbaar, de rust en de veiligheid in de binnenlandsche landen van Java, aanmerkelijk bevorderd en waren tevens, als een gevolg daarvan, zoowel als van den toenemenden handel van de stranden, de inkomsten onmiddellijk in 's lands schatkist vloeijende jaarlijks aanzienlijk toegenomen, maar daarentegen waren de hinderpalen blijven voortduren, welke de bevolking der Vorstenlanden belemmerden, en de ontwikkeling van vlijt en nijverheid, welke de meer gelukkige bewoners der strand-residentiën onder de bescherming van vrijen handel en vrije kultuur en onder den weldadigen invloed van regelmatige belastingen zoo blijkbaar ten toon spreiden.

In dezen staat van zaken nogtans, was het voor het Nederlandsch Gouvernement een ten uiterste moeijelijke taak om met omzigtigheid en trapsgewijze, veranderingen daar te stellen, zonder daardoor aan den eenen kant althans schijnbaar, de bestaande tractaten aan te randen, op welker heilige instandhouding het vertrouwen der Javasche vorsten gevestigd moest worden; en zonder aan eene andere zijde, den argwaan dezer vorsten op te wekken, die ligtelijk in elke nieuwigheid, slechts eene poging zouden zien van het naauwelijks gevestigd Nederlandsch Gouvernement, om ook die regten welke van hen en aan hunne rijksgrooten noch verzekerd waren gebleven, ongemerkt, doch niet minder krachtdadig te ondermijnen en eindelijk geheel te vernietigen.

Evenwel bestond sedert onheugelijke tijden bij de Javasche vorsten en grooten de gewoonte, om de dorpen en landen, waaruit zij naar 's lands al oud gebruik hunne inkomsten trekken, van Europezen en Chinezen te verpachten, zonder zich in dit minste om het lot der bevolking daarop

Aan Zijne Excellentie den Minister vóór het Publiek onderwijs, de Nationale Nijverheid en Koloniën.

gezeten te bekreunen, en integendeel de beschikking daarover, geheel en al, aan de willekeur of bescheidenheid dezer pachters overlatende.

Dan de politieke dwang, welke de voormalige Nederlandsche regering, zoowel als het Engelsch tusschenbestuur, over de Europezen, en Chinezen, in deze gewesten, uitoefende, gepaard met de groote onveiligheid welke bevorens in de Javasche binnenlanden heerschte, en niet minder de bepaling dat gene der bedoelde verpachtingen voor een lager tijdvak dan van drie jaren mogten geschieden, waren zoo velen te zamen werkende oorzaken, welke het te groot misbruik dezer verpachtingen, beperkten en alle groote en duurzame ondernemingen ten koste der inlandsche bevolking, als het ware onmogelijk maakten.

Ondertusschen scheen deze geneigdheid en aloude gewoonte der Javasche vorsten en groote, aan de hooge regering een allezints geschikt middel aan te bieden, om door inhuring van dorpen en districten in het gebied van den Soesoehoenan en Sulthan gelegen voor rekening van het Gouvernement, het doel op eene geschikte wijze te naderen, en het lot der ingezetenen dezer landen, reeds dadelijk te verbeteren, door op dezelve die liberale beginselen van regering en belastingen, althans trapsgewijze toe te passen, waarvan de heilzame uitwerkselen, in de Gouvernementslanden op Java, niet meer konden miskend worden.

De eerste ostensible stap daartoe, werd dan ook gedaan in het begin van 1819, wanneer eenige dorpen bij minnelijke overeenkomst met den Soesoehoenan, door de hooge regering in pacht werden genomen, ten dienste der bosschen, welke bij de tractaten van 1811 en 1812, van het Gouvernement waren af te staan; terwijl de Residenten van Soerakarta en Djocjocarta, tevens, herhaaldelijk werden aangeschreven, om op eene voorzigtige wijze bij de Javasche Vorsten te beproeven, of zij en hunne rijksgrooten, genegen zouden zijn, om, aan het Gouvernement, meerdere landen, ook tot andere eindens, af te staan: aan de stellige betuigingen dezer ambtenaren, dat gemelde Vorsten en bijzonder de Soesoehoenang van Soerakarta ten uiterste, afkeerig waren, van elken afstand van land aan het Gouvernement, heeft tot dusverre dezen wenschelijken maatregel verijdeld.

Van eenen gunstigeren uitslag waren de pogingen van onderscheidene particulieren ambtenaren, om aanzienlijke stukken gronds met de daarop gezeten bevolking, in huur of erfpacht voor een tijd van vijftien, twintig en dertig jaren en zelfs in vollen eigendom, van de Javasche Vorsten en grooten te erlangen, niettegenstaande zulks met de oude instellingen, waarvan hierboven reeds is gewag gemaakt, strijdig was, en zelfs met de Javaansche inrigtingen niet was overeen te brengen, volgens welke, de meeste, zoo niet alle landen, slechts als temporaire bezittingen kunnen worden beschouwd, aan de Vorsten en rijksgrooten, als een middel van inkomsten, aan derzelver respective rangen verknocht, toegekend, en alzoo uit derzelver aard geenen langdurigen afstand gedogende, zonder het regt hunner opvolgers te verkorten.

Deze ondernemingen in 1818 en 1819 begonnen, en sedert meer en meer toegenomen, waarvan ik echter wel verre was, alle de bestanddeelen te kennen, konde mijne aandacht niet geheel ontgaan, toen ik in 1819 meer persoonlijk, ten tweedenmale, de Javasche hoven bezocht.

Dezelve bepaalde zich toen nog tot de oprigting van indigo-fabrieken en tot den aanleg van kultures, welker aanmoediging vorderden en ik vergenoegde mij derhalve, met aan de Residenten van Soerakarta en Djocjocarta te gelasten, om naar den aard, de uitgestrektheid en verdere aangelegenheden dezer ondernemingen, naauwkeurig onderzoek te doen en den uitslag daarvan aan mij te berigten.

Aan dezen last echter, is door gemelde ambtenaren niet voldaan, en zelfs schijnt het, dat na dat tijdstip, de grootste en belangrijkste afstanden van gronden in Soerakarta en Djocjocarta geschied zijn.

Ondertusschen werd de aandacht van de hooge regering van dit onderwerp afgetrokken door de moeijelijkheden van onderscheidenen aard, welke het in velen opzigte ongunstig jaar 1820 opleverde, zoowel als door de gewigtige toebereidselen, voor de expeditie van Palembang, waarvoor alle belangen op dat tijdstip moesten achterstaan: — tot dat in October 1821 de opmerkzaamheid van het Gouvernement op nieuw werd gaande gemaakt, door een officiëel rapport van den toenmaligen waarnemenden Hoofd-Inspecteur van finantiën, waarbij de verhuring van landen van particulieren, zoowel Europeanen als Chinezen in de Javasche Vorstenlanden, welke meer en meer veld wonnen als een voor 's Gouvernements belangen hoogst bedenkelijke zaak werd opgegeven, en waartegen door dien ambtenaar, dadelijke voorzieningen van wege het Gouvernement, als onverwijld noodzakelijk werden voorgesteld.

Zonder de vraag te beslissen of het stelsel van Europesche kolonisatie in deze bezitting met de wel begrepen belangen van het Gouvernement overeen kon worden gebragt, eene vraag welke naderhand opzettelijk en in haren geheelen omvang behandeld is geworden, en waarvan de resultaten geenszins voordeelig voor dat stelsel zijn uitgevallen, zoo als Uwe Excellentie uit mijne depêche van den 17 Julij 1822 n°. 154 en uit mijnen lateren brief van den 20 Mei ll. n°. 100 zal zijn gebleken, werd echter toen reeds door de Regering begrepen dat in alle gevallen, ondernemingen, van zoodanigen aard zonder bemoeijenis of toestemming van het Gouvernement geschiedende, van de vooruitzienste gevolgen konden worden, niet alleen voor de welvaart van de inlandsche bevolking, maar ook ten aanzien van de betrekking in welke het Gouvernement met de vorsten van Soerakarta en Djocjocarta stond, of in het vervolg kon komen; en de Residenten aan beide die Hoven werden bij resolutie van den 30 October 1821 n°. 15 gelast, om onverwijld te berigten omtrent den aard, de uitgestrektheid van de gronden in de Vorstenlanden aan partikulieren in huur of pacht afgestaan, ten einde daarop nader zou kunnen worden beslist, zoodanig als zou bevonden worden te behooren; en voorts om hangende de deliberatiën van het Gouvernement toe te zien, dat geene meerdere landen in huur of pacht aan particulieren wierden afgestaan buiten speciale en uitdrukkelijke toestemming van de Hooge Regering; welke resolutie ik de eer gehad heb Uwe Excellentie bij mijne depêche van 23 Maart 1820 n°. 68 onder meer anderen kopijelijk aan te bieden.

Het bleek alras uit het berigt van den toenmalige Resident van Djocjocarta en waarnemend Resident van Soerakarta, en naderhand uit het rapport van den nieuw aangestelden Resident van Soerakarta, en uit het opzettelijk en naaauwkeurig onderzoek, hetwelk omtrent deze zaak werd ingesteld, dat, geheel strijdig met den letter en den geest van de bestaande tractaten met de vorsten van die landen de bedoelde uitgifte van zeer uitgebreide gronden aan particulieren in huur of erfpacht, voor veel langer termijnen, op geheel andere voorwaarden en tot andere einden dan bij die tractaten was bepaald, geschiedt was; dat die vorsten dus, zonder toestemming van het Gouvernement daartoe ten eenemaal onbevoegd waren; en dat zoodanige handelingen door het Gouvernement niet konde worden gehomologeerd, zonder deszelfs belangen zoowel uit een staatkundig als huishoudelijk en fiantiëel oogpunt beschouwd, zigtbaar in de waagschaal te stellen.

De gronden, waarop de overtuiging hiervan bij de hooge regering

werd geboren, op eene breedvoerige wijze ontwikkeld zijnde bij hare resolutie van 14 Januarij ll. la. B. secreet, welke Uwe Excellentie mede kopielijk wordt aangeboden met de overige secrete resolutiën van het 1e trimestre van dit jaar, onder geleide van mijne depêche van heden n°. 114 (gaande de bijlagen dier resolutie hiernevens) neem ik de vrijheid mij daaraan kortheidshalve te gedragen; zullende Uwe Excellentie daaruit bemerken, dat de regering afkeurende het gedrag van den resident van Djocjocarta en waarnemend resident van Soeracarta, voor zoo ver dezelve door het registreeren van de kontracten door de Javasche vorsten en grooten met particulieren voor de verhuring of verpachting van landen, *anders dan volgens de bestaande bepalingen* aangegaan, daaraan den schijn had gegeven, dat zulks met voorkennis en toestemming van het Gouvernement was geschied, die kontracten, en generalijk alle die welke, tegen het uitdrukkelijk bevel van de regering, bij hare voormelde resolutie van 30 October 1821 n°. 15 gegeven, *na dien tijd* waren gemaakt, verklaart voor vervallen na experatie der eerste zes maanden na de dagteekening dezer verklaring, zullende alleen in stand worden gehouden, de zoodanige welke voor een tijdvak van drie jaren, of minder zijn aangegaan, mits uit de gedane registratie ten kantore van den resident of op eene andere legale wijze blijke, dat de overeenkomst voor de bekendmaking van het meergenoemd bevel heeft plaats gehad; alsmede die, welke bereids door de goedkeuring van het Gouvernement waren bekrachtigd, zijnde wijders daarbij bepaald, dat in het vervolg geene verhuring van landen door de Javasche vorsten of grooten aan eenige personen, geene Javanen zijnde, anders dan met uitdrukkelijke toestemming van het Gouvernement zal geschieden op poene van nulliteit.

Deze bepalingen van de vorsten bekend zijnde gemaakt, met uitnoodiging om dien overeenkomstig de vereischte maatregelen te nemen, ten einde aan het verlangen van het Gouvernement te voldoen, zijn daarop derzelver antwoorden ontvangen, en een onderwerp van de deliberatien der hooge regering van den 6 Mei ll. geworden, gelijk Uwe Excellentie uit de bezijden deze gevoegde resolutie van dien dag n°. 7 zal blijken. Het was te verwachten dat door hen in de uitvoering van deze bepalingen wel eenige zwarigheid zouden worden gevonden, vooral uit hoofde der aanzienlijke voorschotten welke zij op de huur van sommige landen hebben genoten, en tot de teruggave van welke zoowel als tot schadevergoeding voor de gemaakte onkosten in het aanleggen van plantaadjen op gemelde landen, zij door de huurders of pachters, waarschijnlijk zullen worden aangesproken.

Deze zwarigheden zijn dan ook door de Soesoehoenan van Soerakarta bij zijn antwoord opengelegd, en bij die gelegenheid eenige voorstellen van het Gouvernement gedaan, in welke men echter begrepen heeft à priori niet te moeten treden, maar af te wachten dat, ingeval van verschil of moeijelijkheden tusschen de verhuurders en huurders tegen het tijdstip dat hunne wederzijdsche afrekening zal plaats hebben, de tusschenkomst van het Gouvernement ingeroepen worde; zijnde echter, bij die resolutie, aan de verhuurders ten bewijze van de geneigdheid van het Gouvernement om hem daarin, zooveel mogelijk, behulpzaam te zijn, het termijn van 6 maanden bij de vorige resolutie van 14 Januarij bepaald, verlengd tot den laatsten Januarij 1824.

Daar ondertusschen verscheiden bepalingen bij de resolutie van 14 Januarij l.l. voorkomende voor het algemeen van eene verbindende kracht zijn, is tevens goedgevonden, om derzelver algemeen bekend te maken bij eene publicatie, waarvan ik de eer heb hiernevens een exemplaar te voegen.

Ik vertrouw dat het onnoodig zal zijn, bij de redenen welke de regering tot het nemen dezer maatregelen hebben bewogen, langer stil te staan en dat, na eene aandachtige beschouwing van de ernstige gevolgen die uit eene verkeerde toegevendheid dezerzijds voor de welvaart en het behoud van deze bezittingen zouden hebben kunnen ontstaan, Uwe Excellentie de noodzakelijkheid van die maatregelen zal toestemmen.

Daar het inmiddels als zeker, immers als hoogstwaarschijnlijk kan worden aangemerkt dat, eer deze zaak derzelver volle beslag krijge, het Gouvernement in het geval zal komen om nadere dispositiën te moeten nemen, welke door de omstandigheden zullen worden geprovoceerd, zal ik niet nalaten Uwe Excellentie daarvan, na den afloop der zaak nader kennis te geven.

De Secretaris van Staat, Gouverneur-Generaal van Neerlandsch-Indië.
(*Get.*) VAN DE CAPELLEN.

's Gravenhage, 27 November 1826

De maatregelen van het Indisch bestuur in den jare 1823, opzigtelijk de landverhuringen, welke destijds in de rijken van Soerakarta en Djokjokarta plaats hadden, zijn dezer dagen een onderwerp van opzettelijke en ernstige overweging bij den Koning geweest, met dat gevolg dat zijne Majesteit ten deze eene beslissing heeft genomen, welker mededeeling het onderwerp van dezen brief zal uitmaken.

§ 1. De behandeling van deze zaak bij dit ministerie zoude reeds voor lang hebben plaats gehad, ware het niet dat men steeds vruchteloos heeft gewacht naar het nadere rapport, toegezegd bij de missive van den Gouverneur-Generaal van 4 Junij 1823 n°. 115[a], hoezeer de Indische regering bij dezerzijds schrijven van 2 December 1824 n°. 268, met eenigen aandrang daaraan is herinnerd geworden. Hoe dat ook zij, eenigen tijd geleden werd de zaak levendig gemaakt door een verzoekschrift van een gewezen planter op Java, J. D. Boutet, zich bij den Koning beklagende over de maatregelen door de Indische regering ten zijnen opzigt genomen, mitsgaders over het achterblijven van het effect van zeker overeenkomst tusschen de heeren Macquoid, Davidson en C°., als zijne gemagtigden in den rijksbestierder van Soerakarta, zoo wel voor zich zelf als voor en van wege zijne hoogheid den Soesoenan gesloten, naar aanleiding van de vernietigde inhuring van de landen Mandiro, Boeloes en Sempo.

Voorts had de heer Louis al mede planter op Java, bij een adres insgelijks aan den Koning gerigt, zijne erkentelijkheid aan Zijne Majesteit betuigd, voor de door Uwe Excellentie ten zijnen aanzien genomen beschikking, ten gevolge waarvan hij weder is geplaatst in de administratie van het land Allanbong, hem al mede vroeger door het Indisch bestuur ontnomen.

§ 2. Hoe onvolledig de beoordeeling van de zaak bij gebrek van het zoo lang gewachte nader rapport moest zijn, gaf een ander en niet min gewigtige reden aanleiding, om de opzettelijke beschouwing des bedoelden maatregels niet langer uit te stellen, namelijk, het gerezen vermoeden dat de tegenwoordige rustverstoringen op Java in een naauw verband staan met de afschaffing der landverhuringen in het algemeen.

§ 3. Dit vermoeden waaromtrent slechts *één* oordeel bestaat bij de meeste van Java teruggekeerde personen, en in de meeste van daar ontvangen bijzondere brieven, vindt zich ook nog bevestigd door het schrijven van den Panumbaham Boemie Notto, aan Uwe Excellentie, waarvan een afschrift bij uwe depêche van 27 Maart j.l., L[a]. W, aan dit Departement is medegedeeld, en waarbij deze Prins onbewimpeld de thans in de binnenlanden van Java heerschende onlusten, aan de Publicatie van 6 Mei 1823 toeschrijft, en de hoop te kennen geeft, dat aan de Javaansche Vorsten en grooten in het gebied van Soerakarta en Djocjokarta, op nieuw de bevoegdheid zal worden toegekend, om hunne landen te mogen verhuren als van ouds.

§ 4. Deze omstandigheden gaven aanleiding dat het onderzoek niet alleen ten doel had om na te gaan, of de maatregelen in het jaar 1823 door het Indisch bestuur genomen, in overeenstemming zijn met de al-

Aan Zijne Excellentie den heer Kommissaris-Generaal van Nederlandsch Indië.

gemeene belangen van Java, en den moederstaat, en of daardoor ook bijzondere personen zijn gegriefd geworden, maar ook, en wel bepaaldelijk, of die maatregelen in waarheid geschikt waren om die mate van ontevredenheid onder de Javaansche grooten te verwekken, welke wordt opgegeven te bestaan, en of het opheffen der beletselen thans tegen het verhuren bestaande, bevorderlijk kan zijn aan het herstel der rust.

§ 5. De stukken die bij deze gewigtige beschouwing zijn geraadpleegd geworden, zijn die, overgelegd bij missive van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië van den 4 Junij 1823, N°. 115[a], houdende mededeeling van de afschaffing der landverhuringen in verband beschouwd met de vroegere depêches, van 17 Julij 1822 n°. 154 en 20 Mei 1823 n°. 100, terwijl voorts ook nog inzage is genomen van die van 3 Januarij 1823 n°. 5 en 7 October 1823 n°. 207a, handelende over de deliberatiën en maatregelen, tot welke het overlijden van den sultan van Djokjokarta en den Soesoehoenan van Soerakarta destijds heeft gelegenheid gegeven.

§ 6. Met betrekking tot het stelsel van bestuur, blijkt uit eerstgemelde dat het Indisch bestuur van het jaar 1822 af, zich niet alleen heeft verklaard tegen eene orde van zaken, waardoor Europeanen zouden kunnen worden genoopt, om zich geheel en al op Java te komen vestigen, maar ook zelfs tegen inrigtingen, waardoor zoodanige personen slechts zouden kunnen worden uitgelokt om hunne kapitalen en nijverheid *voor eenige jaren* op Java's grond te komen overbrengen. Zoo het schijnt was het verlangen der Indische regering, om alle Europeanen van Java te weren, uitgezonderd die benoodigd voor den burgerlijken en militairen dienst, voor zeevaart en handel, en voorts voor zoodanige fabrijkmatige ondernemingen, als suiker- en indigo-makerijen en dergelijken, die meer kapitaal en vernuft vereischen dan bij den inlander wordt aangetroffen.

§ 7. Welke gevolgen de verordeningen gehad hebben die, naar aanleiding van deze beginselen, zijn uitgevaardigd, behoeft voor Uwe Excellentie niet te worden ontwikkeld. Niet alleen de ondernemingen, tegen welke zij bepaaldelijk gerigt waren, de koffij- en peperplantagiën, maar ook die, welke dit stelsel voorgaf te beschermen, namelijk de suiker- en indigo-teelt, zijn bijna geheel te niet gegaan, als een nieuw bewijs van den regel, dat het niet in de magt eener regering staat de nijverheid uitsluitend naar een bepaald doel te rigten, maar dat bepalingen die den planter verbieden om naar de wisselvalligheden des handels den eenen tak van kulture te laten varen, om den anderen te beproeven, dadelijk zijn voor alle industrie, zonder uitzondering.

§ 8. De voorstanders van de vernietiging der landverhuringen hebben, gelijk Uwe Excellentie bekend zal zijn, de gronden van den genomen maatregel in het bijzonder ontleend uit den invloed die deze verhuringen op de inlandsche staatshuishouding moesten oefenen.

Zij beweerden, dat in die gevallen, waar de verhuurde niet de vorst zélf, maar slechts een door hem benoemde vruchtgebruiker was, deze door eene verhuring op langen tijd en met aanzienlijke voorschotten, in het geval kon komen van bij overlijden of ontslag uit zijne bediening, de inkomsten der landen reeds voor eenige jaren te hebben genoten, zoo dat zijn opvolger, aan wien naar den gewonen loop van zaken, hetzelfde stuk grond tot onderhoud zoude worden aangewezen, gedurende een gelijk tijdvak van inkomsten zoude zijn verstoken; dat de vorst dan een nieuw stuk land zoude moeten aanwijzen, zoo hij zijnen dienaar niet zonder onderhoud wilde laten, en dat dus of bij den vórst, of bij den vruchtgebruiker, ontevredenheid stond geboren te wor-

den. — Hoe uitgebreider, gewigtiger en talrijker de ondernemingen werden, in gelijke maten zouden zich (vreesde men) deze moeijelijkheden vermenigvuldigen, en in het einde nadeelig worden voor de rust.

§ 9. Met betrekking tot den gemeenen man, beweerde men zoude de uitkomst even ongunstig zijn, want de uitgiften van land en vruchtgebruik die de vorsten gewoon zijn aan hunne verwanten en dienaren voor hun onderhoud te doen, sluiten eene onbepaalde beschikking voor de daarop wonende Javanen in. Zoo deze vruchtgebruiker nu de Javanen met den grond, waarop zij wonen even onbepaald, aan eenen pachter overlaten, wiens belang mede brengt, om gedurende de pacht, den meesten arbeid tegen de minste betaling aan de bevolking te ontwringen, zoo moest daaruit (vreesde men) algemeene ontevredenheid bij den gemeenen man geboren worden.

§ 10. Eindelijk voerde men nog aan dat de landverhuringen het tweeledig nadeel zouden te weeg brengen, om *eensdeels* de inlandsche grooten te zeer te verrijken en hen meer middelen te verschaffen, om zich met vrucht tegen de Europesche oppermagt te verzetten en om *anderdeels* door eene vermeerderde productie in de provinciën waar het Gouvernement geene grondlasten heft, en dus zonder eenig voordeel voor hetzelve, de prijzen der koloniale waren in het algemeen te doen dalen.

§ 11. Sommige van deze zwarigheden zouden in der daad uit het toestaan van geheel tomelooze en onbeperkte verhuringen kunnen voortspruiten, doch de meesten hadden door gepaste voorzorgen getemperd of weggenomen kunnen worden, zonder dat het juist noodig ware geweest de landverhuringen geheel als een schadelijk en misdadig bedijrf te vernietigen en te verbieden bij eene wet die niet alleen bedenkelijk is wegens de daarin vervatte beginselen, maar ook door hare achteruitwerkende kracht.

§ 12. Het aangevoerde bezwaar tegen de voorschotten van pachtpenningen had kunnen opgeheven worden, door de bepaling van eenen matigen termijn, zoodat elke meerdere betaling zoude zijn geweest voor risico van den huurder, onverminderd het regt van den nieuwen vruchtgebruiker om de te veel betaalde huur nog eenmaal te vorderen.

§ 13. Aan de lange huurtermijnen (voor sommige ondernemingen onvermijdelijk,) had kunnen te gemoet gekomen worden door de bepaling, dat op lange termijnen geene andere gronden zouden mogen worden verhuurd, dan die, welke niet geoccupeerd zijnde, anders geene waarde voor den vruchtgebruiker zouden hebben, en welke het hem alzoo aangenaam moest zijn te vinden, in het tijdelijk bezit van eenen nijveren Europeaan.

§ 14. De vrees eindelijk voor onderdrukking van den gemeenen man, reeds van zelve gematigd door de bepaling om op lange termijnen geene dan onbebouwde landen te verhuren, had nog nader kunnen worden bevredigd door het uitdrukkelijk beding dat niet door dwang, en nimmer zonder betaling, zoude mogen worden geplant.

§ 15. De bedenking dat de rijkdom dien de grooten uit de landverhuringen zouden putten, gevaarlijk zoude worden voor de rust, is voorgekomen van allen grond ontbloot te zijn, daar rustverstoringen zelden worden te weeg gebragt door personen, wien het onder de bestaande orde van zaken wel gaat, maar slechts door hen, die in armoede gedompeld en niets te verliezen hebbende, zich, van eene algemeene gisting eene verbetering van omstandigheden beloven.

Deze geheele redenering ten dezen aangevoerd pleit dus eerder voor dan tegen de landverhuringen.

§ 16. Het laatst aangevoerde bezwaar eindelijk, dat de vermeerderde

produktie op de verhuurde landen, eene schadelijke werking zoude hebben gehad op de financiële belangen van het Gouvernement, wordt geoordeeld, geheel onbestaanbaar te zijn met alle gezonden begrippen van staatshuishoudkunde. Het is wel ingezien dat, zoo bij voorbeeld honderd duizend pikols koffij, jaarlijks uit de Vorstenlanden naar de zeehavens van Java waren gevoerd geworden, dat bij eenen gelijken toevloed van koopers, invloed zoude hebben gehad op de prijzen der koffij, die het Gouvernement uit de Preanger Regentschappen trekt, en voorts uit op de belasting der vrije koffijtuinen, die zich naar den marktprijs regelt. Maar deze veronderstelling, dat eene vermeerdering van voortbrengselen, geen grooter getal koopers zoude trekken, is op zich zelf reeds ongerijmd en het is integendeel buiten twijfel, dat eene meerdere produktie van koffij, meer handelaars zouden hebben gelokt.

§ 17. Zijne Majesteit oordeelt ook dat ons belang geenszins medebrengt dat de koffij hoog in prijs blijve. Daar door toch wordt de teelt in andere landen aangemoedigd, gelijk nu reeds in Bengalen, op het Schiereiland van Malakka en elders buiten onze bezittingen, de kulture van koffij beproefd wordt. Het tijdelijk voordeel van eene hooge markt werkt op die wijs nadeelig op de toekomst.

§ 18. Op Java, alwaar de koffij goedkooper kan geteeld worden dan in de meeste zoo niet allen andere landen, beschouwt de Koning het belangrijk, dat het daarheen worde gerigt dat de grootste hoeveelheid tegen de laagste prijzen aan de markt kan worden gebragt, en al wordt dan ook een gedeelte daarvan ingezameld in een streek, waar wij nog geene grondlasten heffen, wordt dit wederom rijkelijk vergoed zoo door de regten die deze koffij ons bij den uitvoer betaalt, als door den meerderen invoer, die een gevolg is van eene toenemende hoeveelheid artikelen voor den uitvoer, en eindelijk door de steiging der comsumtie belastingen, en der regten van doorvoer, die eene meerdere welvaart op den voet volgt.

§ 19. Al wat kan bijdragen om Java zwaarder te doen wegen op de schaal van den algemeenen handel, beschouwt Zijne Majesteit als wenschelijk voor Nederland, dat in het bezit van deszelf zeehavens is, en het wordt bij het streven naar dat doel eene vrage van minder belang, of een gedeelte der produkten die dat meerder gewigt voortbrengen, al dan niet geteeld is daar waar wij geheel meester zijn.

§ 20. Al de vorenstaande gronden hebben den Koning gebragt tot het besluit, dat, zoo landverhuringen, waarmede de Regering zich niet inlaat, schadelijk zijn, en dezelfde treurige gevolgen kunnen na zich slepen, die voor eenige jaren daaruit in het Cheribonsche zijn geboren, die nadeelen door een wijze bemoeijing in zoo ver kunnen worden getemperd of weggenomen, dat het bestaan van die verhuringen uit een politiek oogpunt, niet als verwerpelijk kan beschouwd worden, terwijl voorts de voordeelen die zij aan handel en nijverheid, en zelfs aan de schatkist kunnen bezorgen, dezelve op staatshuishoudkundige gronden, allezins aanprijzen.

§ 21. Nadat het al of niet doelmatige van de publikatie van 6 Mei 1823 uit een handeldrijvend en financiëel oogpunt was onderzocht, is het een voorwerp van beschouwing geweest, of de maatregelen toen genomen, aldan niet den toets der billijkheid kunnen doorstaan.

§ 22. De twee beweeggronden, die in de bedoelde publikatie worden aangevoerd, zijn de *onbevoegdheid* der verhuurders in de *overtreding* aan den kant der huurders.

§ 23. Van de onbevoegdheid der verhuurders heeft men geene bewijzen kunnen vinden. Overeenkomstig de bestaande contracten bezit het Gouvernement wel een uitgestrekt regt van bemoeijing in de Vorstenlanden

van Java, en kan zelfs bevelen geven om de inwendige administratie te veranderen; doch van dat regt is eerst gebruik gemaakt bij den brief door den Gouverneur-Generaal op 14 Januarij 1823 aan die vorsten geschreven. Voor dien tijd waren zij zonder twijfel tot de verhuringen bevoegd, en wat nog mogt beschouwd worden, deze bevoegdheid van zeer afhankelijke vorsten twijfelachtig te hebben gemaakt, was op de volledigste wijze aangevuld geworden door de handelingen, hetzij dan al of niet geautoriseerd, van de Residenten, met wier voorkennis en goedkeuring de meeste landverhuringen zijn geschied; door de inhuring van land op hoog gezag voor de heeren Bouwens, van der Booijen en Shand gedaan en door de algemeene strekking van het reglement op het beleid der regering.

§ 24. Wat de huurders betreft, deze kunnen evenmin worden beschouwd als zich aan eene strafwaardige overtreding te hebben schuldig gemaakt, wanneer men de bepalingen nagaat onder welke de partikuliere Europeanen kunnen geacht worden op Java te zijn geadmitteerd geweest, zoo als die bij de publikatie van Kommissarissen-Generaal van 28 Augustus 1848 zijn vastgesteld.

§ 25. Die bepalingen lieten de keuze van eene verblijfplaats geheel aan hen over. Op grond daarvan en met toestemming der plaatselijke ambtenaren hadden zij zich te Soerakarta en Djokjokarta gevestigd, en daar zijnde hadden zij den staat van landhuurder gekozen, naar aanleiding van het reglement op het beleid der regering, dat in art. 105 bepaalt, »*dat het aan alle ingezetenen van Nederlandsch-Indië vrij staat, zich zoodanig middel van bestaan uit te kiezen, of zoodanigen handel te drijven, als zij goedvinden, voor zoo verre er, ten aanzien van eenige bijzondere punten, geene bepalingen om des algemeenen belangswille bestaan mogten.*"

§ 26. Indien tegen de vestiging dezer personen om algemeene of bijzondere redenen bedenkingen hadden bestaan, of indien hun bedrijf bij bijzondere verordeningen was verboden, had men hunne ondernemingen vroeger moeten stuiten, en de interdictie had dadelijk moeten volgen op de eerste kennis, die men van hunne vestiging had gekregen, welke kennis reeds voor het jaar 1819 bestond. — In stede van eenige interdictie, is zelfs van tijd tot tijd aanmoediging tot het aanvangen van soortgelijke ontginningen verleend, welligt naar den regel, om aan de bestaande neiging tot zulke ondernemingen, eenen uitweg te openen in de Vorstenlanden, zoo lang men in 's Gouvernements eigene provinciën het afstaan van grond aan Europeanen voor onraadzaam bleef houden. De brief op 3 Maart 1821 sub n°. 154 door den hoofd-inspecteur van financiën aan de Residenten te Soerakarta en Djokjokarta geschreven, gaf ook geene andere aanleiding dan om te denken, dat het bestuur willens was »*het reeds bestaande nog eerder aan te moedigen, of* »*door doelmatige wijzigingen en beperkingen meer in overeenstem-* »*ming te brengen met de groote en meer algemeene belangen van* »*het Nederlandsch Gouvernement.*" — Hier toch wordt van geen misdadig of schadelijk bestaan gerept, maar veeleer het uitzigt op meer algemeene toelating geopend.

§ 27. Uit dit een en ander is blijkbaar dat de twee beweeggronden die in de bewuste publikatie der Indische regering zijn aangevoerd, de *onbevoegdheid* der verhuurders en de *overtreding* aan den kant der huurders, geheel aan juistheid zijn ontbloot, en dat beide partijen daardoor in hooge mate zijn gegriefd geworden.

§ 28. De vrage of deze maatregelen kunnen hebben bijgedragen tot de thans nog op Java wordende rustverstoring, heeft een volgend punt van onderzoek uitgemaakt.

§ 29. Dat in de bedoelde handelingen der hooge regering voor de vorsten van Java eene openbare vernedering gelegen was, en dat hun zegel waaraan zooveel waarde door hen wordt gehecht, in aller oogen en dus ook in die van hunne onderdanen is geschonden geworden, behoeft geen betoog, en mag gerust als eene omstandigheid worden aangemerkt, die eenen diepen indruk bij dezelve heeft achtergelaten.

§ 30. Hoedanig die indruk was, is gebleken uit de, bij de Indische depêche van 4 Junij 1823 n°. 115a gevoegde brieven van den Resident van Soerakarta, de dato 24 Februarij 1823 La. A. secreet, 4 Maart 1823 La. B secreet en 8 April 1823 La. C secreet, voorts uit de Indische depêche van 7 October 1823 n°. 207a en de daarbij gevoegde secrete resolutie van 9 September te voren La A, en eindelijk uit het door Uwe Excellentie medegedeelde schrijven van den Prins Boemie Notto.

De stemming die in al deze stukken doorstraalt, is die van eene diepe gevoeligheid voor de ondergane vermeerdering gevoegd bij eene beduchting dat het Indisch bestuur in den geheelen maatregel slechts eene uitbreiding van deszelfs grondgebied en magt, ten koste van de Vorsten, op het oog had.

§ 31. Dat deze beduchting niet zonder grond was, zal aan Uwe Excellentie uit de retroacta kunnen blijken en in het bijzonder uit den Indischen brief van 4 Junij 1823 n°. 115a, waarbij erkend wordt dat dit in waarheid sedert 1819, het streven des Indischen bestuurs is geweest.

Onder de middelen hiertoe vóór de afschaffing der landverhuringen aangewend, behooren de in dien zelfden brief aangehaalde inhuring van dessas voor den houtkap in 1819, en de pogingen kort daarna gedaan, om de neiging der Vorsten tot meer zulke verhuringen te onderzoeken, met dat gevolg dat men bevonden heeft, *dat die Vorsten, en bijzonderlijk de Soesoenan ten uiterste afkeerig waren van elken afstand van land aan het Gouvernement.* Het is niet te denken dat die afkeerigheid eenigen anderen grond had, dan argwaan omtrent des Gouvernements bedoelingen.

§ 32. Toen later de landverhuringen aan partikuliere ingezetenen verboden werden, was het niet te verwonderen dat de vorsten dien maatregel hielden voor een bewijs van de gevoeligheid der regering, dat men aan dezelver landen geweigerd had, terwijl men die aan bijzondere personen had afgestaan. De resident de Salis, die dit in zijne bovenaangehaalde brieven opgeeft, voegt daarbij dat hij veel moeite had den Soesoenan gerust te stellen, daar deze vreesde dat het Gouvernement zich in het bezit der landen zoude stellen.

§ 33. Deze vrees is evenwel naderhand in weerwil van die geruststellende verzekeringen in ruime mate bevestigd geworden, door de wijze waarop het Gouvernement de zaken tusschen de huurders en verhuurders geleid heeft, daar toch om van geene andere bijzonderheden te gewagen, het uitdrukkelijk beding dat de landen geheel buiten bemoeijenis der gewezen huurders door personen, van wege het Gouvernement te benoemen, zouden geadministreerd worden, al den schijn had van eene poging om de omstandigheden van het oogenblik tot uitbreiding van 's Gouvernements gezag en invloed te benuttigen.

§ 34. Andere maatregelen hebben dit voornemen nog duidelijker aan den dag gebragt. — Kort na de intrekking der landverhuringen en toen de toenmalige Soesoenan door eene doodelijke ziekte overvallen was, is bij de regering geraadpleegd, of van zijn overlijden, geen gebruik kon worden gemaakt tot voorbereiding van eene vroegere of latere vereeniging der vorstenlanden onder het onmiddelijk en onverdeeld gezag van het Gouvernement (zie brief van 7 October 1823 n°. 207a). — Men heeft

daarvan wel destijds afgezien omdat de indruk door de afschaffing der landverhuringen te weeg gebragt, nog te levendig was, (zie secrete resolutie van 9 September 1823 L^{a}. A) doch het is niet te denken, dat een zoodanig voornemen bij de Vorsten kan zijn verborgen gebleven.

§ 35. Later zijn tot verbetering der gemeenschap over land eenige districten tusschen Pekalongang en de kador gelegen, door het Gouvernement in huur genomen, en volgens bijzondere berigten stonden nog andere meer beslissende maatregelen van dezelfde strekking, plaats te grijpen, kort voor dat de opstand uitbarstte.

§ 36. Uit dit alles laat zich op goede gronden afleiden dat eene reeks van handelingen en daaronder voornamelijk, als de meest grievende, de afschaffing der landverhuringen met de daarop gevolgde schikkingen alom in de Vorstenlanden de zaden van onvergenoegdheid en onrust had gestrooid, en het is dus geen wonder dat bij de afwezendheid der troepen naar Celebes in 1825 de vlam des opstands met hevigheid is uitgebroken.

§ 37. Het is diep te betreuren, dat de Regering, die der staat van gisting in de Vorstenlanden, blijkens het voorkomende in hare secrete Resolutie van 9 September 1823, L^{a}. A kende, en die ook zelf best kan beoordeelen, dat hare opvolgende maatregelen geenszins geschikt waren om die gisting te doen bedaren, heeft hun doen overgaan om, in weerwil daarvan, Java bijna geheel van krijgsvolk te ontblooten, ten einde een oorlog op Celebes te gaan voeren, die bij de gunstigste veronderstelling wel krijgsroem, maar geene commerciële of financiële voordeelen kon opleveren; een oorlog waarvan de noodzakelijkheid nog niet gebleken is; een oorlog eindelijk waarvan de uitkomsten geheel onbeduidend zijn geweest, volgens hetgeen Uwe Excellentie en de Luitenant-Gouverneur-Generaal daarvan hebben geschreven; zoo zelfs dat, naar de meening van laatstgemelde de eerste expeditie welligt door eene tweede zou moeten worden gevolgd, hetwelk echter hier noch doelmatig noch noodzakelijk wordt geacht.

§ 38. De hoogte tot welke het Nederlandsche gezag op Java reeds, gedurende den loop van een twee honderdjarige vestiging is geklommen, en de gebeurtenissen, die daartoe hebben geleid, mogen het als waarschijnlijk doen beschouwen, dat nieuwe omstandigheden van soortgelijken aard, eene verdere uitbreiding van dat gezag zullen te weeg brengen. — Doch de Regering moet dat tijdstip niet door onberaden stappen pogen te verhaasten, en behoort zich vooral nimmer te ontblooten van de middelen om den tegenstand, dien hare bedoelingen onverhooptelijk mogten ondervinden, krachteloos te maken. — Deze regels zijn in de laatste tijden geheel uit het oog verloren, want men heeft de genoemde ontwerpen van uitbreiding gestadiglijk en openlijk voortgezet, en zich ter zelfder tijd buiten de mogelijkheid geplaatst om die door aanwending of zelfsvertooning van magt, te kunnen ondersteunen.

§ 39. Het is op al deze gronden, dat de Koning mij heeft gelast Uwe Excellentie te noodigen aan de Indische Regering te doen kennen, dat Zijne Majesteit met zeer veel leedwezen heeft opgemerkt, hoezeer een aantal maatregelen door haar genomen en daaronder ook die omtrent de landverhuringen, tot den opstand, die thans nog op Java woedt, hebben aanleiding gegeven.

§ 40. Met de overtuiging dat de afschaffing der landverhuringen grooten invloed kan hebben gehad op de storing der rust, staat in een naauw verband, het vermoeden dat de herstelling der verhuringen kan zijn een middel van bevrediging.

Daardoor toch zal aan de Vorsten de vreeze worden ontnomen dat het

Gouvernement nog het voornemen heeft, om door het volhouden van den maatregel deszelfs invloed weder te vestigen, en voorts, zullen daardoor ook waarschijnlijk hunne financiële belangen worden bevorderd.

§ 41. Voor deze laatste veronderstelling kan tot grond dienen, niet alleen de algemeene redenering dat een stuk land aan eenen nijverigen Europeaan verhuurd meer moet opleveren dan, wanneer hetzelve onder het achteloos beheer van Javanen blijft, maar ook en wel bijzonderlijk de door de Indische Regering zelf geopperde vrees dat de inlandsche Vorsten, bij het voortduren der landverhuringen, te zeer in rijkdom zouden toenemen.

§ 42. Het is dus niet vreemd dat de Koning het gevoelen omhelsd heeft, dat eene met voorzigtigheid en beleid aangebragte herstelling der vorige orde van zaken, althans het gevolg zal hebben om in de landen die nog getrouw gebleven zijn, het smeulende vuur der onvergenoegdheid te helpen uitdooven. — Dit gevoelen heeft te eerder bij Zijne Majesteit ingang gevonden, omdat, zoo als reeds gezegd is, Hoogstdezelve het verhuren van gronden aan Europeanen, ook uit een staatshuishoudkundig oogpunt, en afgescheiden van alle politieke inzigten voor nuttig houdt.

§ 43. Belangrijk is het, bij dien maatregel te zorgen, dat het Gouvernement niet gewikkeld worde in eischen van schadevergoeding en dat worde gehandeld, naar het beginsel dat het Gouvernement tot niets meer verpligt is, dan tot het herstel der verhuringen, tevens de ongelukken die aan de plantagiën zijn overkomen, als bezoekingen van hoogerhand beschouwende, voor welke het Gouvernement niet aansprakelijk kan worden gehouden.

§ 44. Het is hier de plaats om een blik te werpen op de omstandigheden waarin de huurders zich thans geplaatst zien. — Toen de Indische regering bij brief van 4 Junij 1823 n°. 115*a* van de maatregelen tegen de verhuringen genomen aan dit departement kennis gaf, deed mij duidelijk zien dat in de afdoening die tusschen de huurders en verhuurders stond plaats te grijpen, moeijelijkheden te wachten waren, waarin het Gouvernement zich zoude moeten mengen om tusschen partijen bevredigende schikkingen daar te stellen, en men behield zich voor, om van de dispositiën, die nader ter finale regeling der zaak zouden worden vereischt, een nader verslag aan dit ministerie te geven. Dit nader verslag is zoo als reeds in § 1 gezegd is, tot heden niet ontvangen, schoon men vernomen heeft dat de baron VAN DER CAPELLEN hetzelve voor zijn vertrek van Java, geteekend heeft.

§ 45 Intusschen is bij het doorbladeren der deelen met Indische besluiten gebleken, dat bij eene resolutie van den Gouverneur-Generaal in rade van 3 Februarij 1824 n°. 13, eene commissie van ambtenaren is benoemd om de vereveningen tusschen *huurders* en *verhuurders*, naar zekere daarbij bepaalde voorschriften te leiden en daartoe termen zijnde te bekrachtigen.

§ 46. Uit het rekest van J. D. BONTET aan den Koning, waarvan afschrift hiernevens, is nader gebleken wat waarschijnlijk de algemeene strekking der gemaakte schikkingen is geweest, namelijk, dat door de verhuurders aan de huurders, door de bemiddeling en onder waarborg van het Gouvernement, eene somme gelds als schadeloosstelling is toegezegd, die jaarlijks moet worden afgedragen uit de producten der landen, welke intusschen beheerd worden door personen van wege het Gouvernement benoemd.

§ 47. Aan de gewezen huurders geven deze overeenkomsten zoo het schijnt een waarborg die niet veel beduidt, daar toch de voldoening

hunner vordering geheel afhangt van kultures, die, zonder hunne bemoeijenis, gedreven worden, en die aan allerlei wisselvalligheden zijn blootgesteld, tegen welke zij, (de eenige belanghebbenden,) niet kunnen waken. De huurders moeten het dan als zeer wenschelijk beschouwen, wederom in de gelegenheid te worden gesteld om, door eigen zorg de aangelegde plantagiën in goeden staat te kunnen houden, dezelve verder uit te breiden, en er zonder vreemde bemoeijing de vruchten van te plukken.

§ 48. Als een eerste stap is het dus den Koning voegzaam toegeschenen, dat al de huurders weder worden geplaatst in de administratie der landen te voren door hen gehuurd geweest, en Uwe Excellentie kan dus voor gemagtigd houden om daartoe over te gaan.

In dien geest heeft Uwe Excellentie bereids gehandeld met den huurder Loves, die weder in het beheer van het land Allamburg is bevestigd, hetwelk dan ook de volkomen goedkeuring des Konings heeft weggedragen, zoo wel als de door Uwe Excellentie aanvankelijk genomen maatregelen tot onderzoek van den stand der zaken.

§ 49. Naar 's konings inzien zoude deze maatregel later door een meer volledig herstel der verhuringen kunnen worden gevolgd; namelijk door aan alle de verhuurders en huurders der in dezen bedoelde gronden, te kennen te geven, dat de belemmeringen, welke de werking van de aangegane verpachtingen heeft ondergaan van wege het Gouvernement geheel worden opgeheven, en hun dus geheel wordt vrijgelaten de tusschen hen aangegane overeenkomsten van huur en verhuur, naar derzelver inhoud naar te komen.

§ 50. Bij die gelegenheid zoude vrijheid kunnen worden verleend, om, als eene te gemoetkoming voor verlies van tijd en inkomsten, de pachtkontrakten, van welke vele reeds voor een groot gedeelte zullen verstoken zijn, in billijkheid te verlangen. Dit wordt Uwe Excellentie ter overweging aanbevolen.

§ 51. Het spreekt van zelve dat de overeenkomsten, ten gevolge der vernietiging van de verpachtingen, tusschen huurders en verhuurders aangegaan, in zoodanig geval, voor vervallen zouden moeten worden verklaard, en alzoo de vorsten van de terugbetaling der bij die overeenkomsten vastgestelde sommen bevrijd. Dit punt is als middel van geruststelling bij de vorsten niet zonder belang, daar deze, zonder eene zoodanige uitdrukkelijke verklaring, welligt nog ongerust zouden kunnen zijn voor de gevolgen.

§ 52. Welligt dat sommige huurders reeds geheel met de verhuurders zullen hebben afgerekend, en reeds hunne schadeloosstellingen genoten hebben, in dat geval verlangt de Koning, dat door Uwe Excellentie worde overwogen, of aan de zulke niet weder vrijheid moet worden gegeven, om de vernietigde pachten weder te aanvaarden tegen terugbetaling of nader te regelen verrekening van de door hen ontvangen gelden.

§ 53. Alvorens van dit gewigtig onderwerp af te stappen, meen ik de aandacht van Uwe Excellentie nog te moeten vestigen op de strekking, die naar 's Konings wenschen aan de landverhuringen moet worden gegeven.

§ 54. Uit een vroeger gedeelte van deze missive zal Uwe Excellentie bereids hebben opgemerkt, dat, zoo de Koning aan den eenen kant de plotselinge en geheele vernietiging der landverhuringen in geenen deele heeft kunnen goedkeuren, Zijne Majesteit het echter als nuttig en staatkundig zoude hebben beschouwd, zoo die verhuringen aan eenige wijze beperkingen waren onderworpen geworden. Dit toepassende op den stand dien de zaak nu verkregen heeft, zoo volgt daaruit dat de herstelling

en verdere uitbreiding der verhuringen aan gelijke beperkingen moet onderworpen worden.

§ 55. De inzage van sommige *piägems* toont genoegzaam aan hoe nuttig en noodzakelijk het is de onbepaalde magt, waarmede deze kontrakten de huurders bekleeden te wijzigen.

Op eenen grooten afstand van de hoofdplaats en van het Europesche gezag verwijderd, zouden de huurders zich vele aanmatigingen en onderdrukkingen kunnen veroorloven, zoo daartegen niet werd gewaakt, en dit kan zeer wel geschieden, zonder de gebruiken der inlanders te schenden, zoo als onder anderen blijkt uit een *piagem*, die onder de uit Indië gezonden stukken gevonden is, en waarvan een afschrift tot Uwer Excellentie's inzage hiernevens gaat.

§ 56. Door zulke voorzorgen gepaard met andere maatregelen, waaromtrent men zich ten deze aan § 11 tot 20 van dezen brief gedraagt, kan worden voorgekomen, dat de landverhuringen nadeelig worden voor de rust. De aandacht der Regering behoort gestadig daarop gevestigd te blijven, doch hare tusschenkomst, wanneer die gevorderd wordt, behoort kenmerken te dragen van de overtuiging dat de landverhuringen, een nuttig middel zijn tot vermeerdering van Java's voorspoed, en geenszins een misdadig bedrijf, dat met wortel en tak moet worden uitgeroeid.

§ 57. Het is daarom dat Zijne Majesteit verlangt dat Uwe Excellentie bij al wat ten deze door haar zal worden verrigt, aan het Gouvernement uitdrukkelijk voorbehoude de bevoegdheid die hetzelve toekomt tot het voorschrijven van alle zoodanige bepalingen, als tot het behoud van orde, rust en regtvaardige behandeling worden noodig geoordeeld.

§ 58. Op dezen voet dan is het dat Zijne Majesteit niet alleen in de herstelling, maar zelfs in de verdere uitbreiding der verhuringen van gronden in de Vorstenlanden geene zwarigheid ziet, en Hoogstdezelve laat Uwe Excellentie dus vrij om, wanneer om gronden in die landen gelegen mogt worden verzocht zoodanig te handelen, als Uwe Exellentie zal vermeenen ten meesten nutte van het Rijk en van de ondescheiden belanghebbende opgezetenen te strekken.

§ 59. Het spreekt van zelf dat aan de inlandsche vorsten eene kennisgeving van de herstelde bevoegdheid om land te mogen verhuren, zal dienen te worden gegeven. Dit punt verdiend allezins dat hetzelve tusschen Uwe Excellentie en de Indische Regering rijpelijk worden overwogen, omdat het hier zeer veel aankomt op de vormen van briefwisseling, en men zorgvuldig moet waken, dat bij die kennisgeving en bij den geheelen maatregel worde vermeden al wat, van onzen kant, den schijn van zwakheid of loslating van verkregen regten, zoo van bemoeijing als anderzins zoude kunnen heffen.

§ 60. Na aldus aan Uwe Excellentie in het breede 's Konings beslissing omtrent de landverhuringen te hebben medegedeeld, moet ik daar nog bij voegen, dat, vermits geene andere dan onvolledige berigten aan het bestuur in Oost-Indië hebben kunnen worden geraadpleegd, de Koning aan Uwe Excellentie overlaat, om in de uitvoering van die beslissing, in zoo ver van den letter der gegeven voorschriften af te wijken als de omstandigheden zullen vorderen.

§ 61. Die afwijkingen zullen evenwel slechts te pas dienen te komen bij de toepassing der aangenomen beginselen, op de bijzondere omstandigheden van de onderscheiden huurders en verhuurders, en geenszins op de beginselen zelve, welke ter meerdere duidelijkheid en bij resumtie van al het vorenstaande, als even zoo vele punten van des Konings stellige beslissing hier worden herhaald, te weten:

a. De aanvankelijke herstelling der huurders, in de administratie der gepachte gronden;

b. De daarop volgende opheffing der beletselen, welke die verhuringen hebben ondervonden, en bepaaldelijk de geheele vrijlating aan personen, die bij de vernietigde verhuringen belang hebben, om die overeenkomsten naar derzelver inhoud naar te komen, of voor eenen langeren termijn te vernieuwen;

c. De intrekking der latere kontrakten van schadeloosstelling of wel de terugbetaling of verrekening der reeds ontvangen sommen in elk geval, waarin de oorspronkelijke overeenkomst zal worden hersteld of vernieuwd; en

d. De toelating van verhuringen van nieuwe gronden in de Vorstenlanden, wanneer daartoe wordt verzoek gedaan, alles onder zoodanige bepalingen, als tot bevordering van orde, rust en regtvaardige behandeling zullen worden nuttig geoordeeld, en behoudens 's Gouvernements verkregene regten van bemoeijing en oppergezag.

§ 62. Daar het belangrijk en voor hare volgende leiding zeer noodig is, dat de Indische Regering volkomen bekend rake met de beoordeeling des Konings over de landverhuringen, met betrekking zoo wel tot het verledene en tegenwoordige, als tot de toekomst, wordt Uwe Excellentie in overweging gegeven, om aan den Luitenant Gouverneur-Generaal in Rade een afschrift van deze depêche te doen toekomen, ten einde bij de archieven van het blijvend Bestuur te worden gevoegd.

§ 63. Eindelijk moet hier nog ter informatie van Uwe Excellentie worden bijgevoegd, dat aan den heer J. D. Boutet, ter beschikking op zijn verzoek aan den Koning is te kennen gegeven, dat Uwe Excellentie zich gemagtigd vindt om hem in het bezit der hem ontnomen landen te herstellen, en dat hij zich als nu aan het Indisch Bestuur zal hebben te wenden, ten einde het effect van deze beschikking te erlangen.

De Minister voor de Marine en Koloniën,
ELOUT.

Zijne Excellentie, de Hoog Edel Gestrenge heer Gouverneur heeft last gegeven, dat het volgende uittreksel uit de instructiën van Hare Majesteit ter kennisse van het algemeen zullen gebragt worden.

Bureau van den Secretaris der kolonie,
Colombo, 10 Junij 1847.

Op last van Zijne Excellentie
J. EMERSON TENNENT,
Secret. der kolonie.

Art. 41. En nademaal wij in onze gezegde aanstelling, waarbij gij tot onzen Gouverneur en opperbevelhebber zijt benoemd, u eene volledige volmagt hebben gegeven in onzen naam en ten onzen behoeve, altijd echter met zoodanig voorbehoud, als te dien aanzien in onze algemeene instructiën vervat is, om in onzen naam en onder het openbare zegel van ons genoemde eiland onbebouwde en aan ons toebehoorende gronden aldaar af te staan, aan bijzondere personen en tot algemeen nut van onze onderdanen, welke zich daar met der woon hebben gevestigd, gelasten en bevelen wij u thans hiermede, om van tijd tot tijd, naar mate de gelegenheid het zal vorderen, om van alle onbebouwde gronden, welke op het gezegde eiland aan ons toebehooren, de noodige opmetingen te laten doen en aan de personen welke die opmetingen verrigten, te bevelen, om aan u op te geven, welke bijzondere gedeelten van die gronden behooren afgezonderd te worden, hetzij voor openbare wegen of voor binnenlandsche communicatiën te water of te land, of als geschikte plaatsen ter bouwing van steden, dorpen, kerken, schoolgebouwen of pastorijen, of als plaatsen geschikt ter begraving van dooden, of als plaatsen ter toekomstige vergrooting van bestaande steden en dorpen, of als plaatsen geschikt om gebruikt te worden tot uitspanning of vermaak voor de inwoners van eene stad of dorp, of ter bevordering van de gezondheid dier inwoners, of ter aanlegging van kaaijen of aanlegplaatsen of trekpaden, die het in 't vervolg doelmatig zijn mogt daar te stellen op de zeekust, of in de nabijheid van bevoerbare rivieren, of als plaatsen, die het wenschelijk mogt zijn te behouden tot eenig ander einde van openbaar gemak, nut, gezondheid of genot, en gij moet uitdrukkelijk verlangen van degenen, welke die opmetingen doen, dat zij in hunne rapporten specificeren en in de bijgevoegde kaarten aanwijzen, die gedeelten of stukken gronds op ons gezegde eiland, welke hun als de meest geschikte voorkomen, om aan de onderscheidene bovengemelde doeleinde te beantwoorden en die te bevorderen. En het is onze wil en wij lasten en bevelen u ten strengste, dat gij onder geen voorwendsel hoe ook genaamd aan eenigen persoon of personen overlaat of afstaat het geringste deel van de gronden, welke opgegeven zijn als geschikt om tot voormelde einden behouden te worden, noch toestaat of duldt, dat het geringste deel van zoodanige gronden door bijzondere personen tot eenig bijzonder einde in bezit genomen worde.

Art. 42. En wij lasten en bevelen u verder, dat gij geen' grond aan, voor of ten gerijve van eenig bijzonder persoon afstaat dan tegen betaling in geld, nadat zoodanige grond vooraf openlijk ten verkoop zal aangeboden zijn tegen zoodanigen prijs per *acre*, als door ons van tijd tot tijd daarvoor zal bepaald worden, en te dien einde zult gij zoodanige gronden, welke van tijd tot tijd onbezeten en onafgestaan zullen blijven, openlijk van tijd tot tijd te koop laten aanbieden, naar mate gij zulks doelmatig zult achten, en het hoogste bod dat voor dergelijke gronden

bij eene zoodanige openbare veiling gedaan wordt, zal aangenomen worden, mits het bod ten minste zoo hoog is als de vooraf per *acre* bepaalde prijs. Doch altijd met de bepaling, dat zulk een bod niet eerder finaal zal worden aangenomen dan nadat de persoon of de personen, die het doen, tien pCt. van het geheele bedrag in der daad zullen betaald en een contract geteekend hebben, waarbij ze zich verbinden om het overige der koopspenningen binnen ééne maand daarna af te doen. En het is ons verlangen, dat alle gronden, in onzen naam door u af te staan aan eenig persoon of personen tegen betaling eener somme gelds daarvoor, aan zulken persoon of personen, zijne, hare of hunne erfgenamen of gevolmagtigden zullen afgestaan worden, om door hem, haar of hen te worden bezeten als eene soort van leen, waarvoor jaarlijks aan ons, onze erven en opvolgers eene erfpacht van ééne peperkorrel zal betaald worden, en iedere zoodanige afstand van grond of gronden zal worden gepasseerd in onzen naam van ons gezegde eiland Ceylon, en zal de akte daarvan worden opgemaakt en afgegeven aan den kooper of de koopers aan het bureau van den Inspecteur Generaal van ons gezegde eiland, tegen betaling van den koopprijs, en niet voor dat de kooper of koopers in het bezit zullen gesteld zijn van het aldus door hen gekochte land, en voor de uitreiking van iedere zoodanige akte en het opmaken daarvan zal de gezegde kooper of koopers aan de schatkist der kolonie betalen eene som van veertig schellingen sterling in geld en niets meer, of zoo veel minder, als gij van tijd tot tijd in overleg met den uitvoerenden raad van ons gezegde eiland zult vaststellen, en iedere zoodanige verkoop zal, voor dat de overdragt geschied is, ingeschreven worden bij het hof van het district, waarin de grond gelegen is, en voor iedere zoodanige inschrijving zal de registrator bij zoodanig hof het regt hebben van hem of hen, aan wie de grond afgestaan of verkocht is, de som van vijf schellingen sterling en niets meer te ontvangen.

Minute van den Gouverneur.

Zijne Excellentie de Gouverneur heeft goedgevonden, ter kennis van het publiek te brengen, dat het gouvernements-berigt van 13 April 1839, de nota van 29 Mei 1841, de minute van 3 Augustus 1841 en de minute van 29 Junij 1844 buiten werking zijn gesteld, en dat in plaats daarvan, met opzigt tot de opmeting en den verkoop van kroonlanden de volgende bepalingen in acht genomen zullen worden.

1. Alle land, dat aan de kroon toebehoort, zal bij opbod worden verkocht, en geen onbebouwde grond zal voor een' minderen prijs dan twintig schellingen per *acre* te koop worden aangeboden.

2. De agenten der regering, in vereeniging met den ambtenaar, belast met het departement der opmetingen, zullen maatregelen nemen, dat er van tijd tot tijd zoodanige stukken onbebouwd land ten verkoop worden aangeboden, als zij doelmatig zullen achten.

3. De vorenstaande bepaling zal niet strekken, om degenen, welke begeerig mogten zijn, eenige gronden te koopen, te verhinderen, zich tot den agent van het Gouvernement te wenden, ten einde zoodanige gronden door aankoop magtig te worden. Doch genoemde agent zal zijn eigen oordeel volgen en zelf beslissen, of hij zulk een verzoek kan toestaan — en degene, die het verzoek doet, zal geene vrijheid hebben, om zonder het verlof des agents in het bezit van het gevraagde land te treden. Men wil echter uitdrukkelijk verstaan hebben, dat een zoodanig verzoek aan dengenen, die het doet, niet de minste aanspraak geeft op

het land, indien het in veiling wordt gebragt, boven ieder' anderen persoon.

4. De grenzen van alle kroonlanden zullen worden aangewezen door ambtenaren in dienst bij den Hoofdambtenaar, belast met het Departement der opmetingen — en de kosten daarvoor zullen berekend worden naar den hieronder opgegeven maatstaf.

5. De volgende kosten zullen ontvangen worden door het Gouvernement voor de opmetingen gedaan, onder toezigt van den Hoofd-ambtenaar, belast met het Departement der opmetingen.

Kosten wegens de opmeting.

Acres.	*Kosten voor 't meten.*				*Kosten v. h. vervaardig. van plannen, enz.*			
1	£	0	5	0	£	0	6	10½
2		0	8	5		0	8	2
3		0	11	4¾		0	9	3¼
4		0	14	1¾		0	10	3½
5		0	16	8½		0	11	3¼
10		1	8	1½		0	15	6½
15		1	18	1¼		0	19	3¼
20		2	7	3½		1	2	8½
50		4	14	0¼		2	0	3
100		7	18	1½		3	4	3½
150		10	14	3¾		4	5	4½
200		13	5	11		5	4	8½
300		18	0	5		7	0	2
400		22	7	2½		8	12	8½
640		31	16	2½		12	3	7

In gevallen, waar één of meer belendende stukken lands opgemeten worden, zal de kooper verpligt zijn de ***kosten der opmeting*** te voldoen, enkel volgens de uitgestrektheid der wezenlijk gemetene grenzen, maar de ***kosten wegens het vervaardigen der plannen***, enz. zullen ten volle betaald worden.

6. Voor het opmeten van wegen, rivieren, kanalen, enz., en voor schattingen, zullen bijzondere bepalingen worden gemaakt.

7. Personen, die zich aanmelden om gronden volgens de 3e bepaling te koopen, zullen genoodzaakt wezen, ten genoegen van den agent des Gouvernements eene som te deponeren ter voldoening der waarschijnlijke kosten, welke het aanwijzen der grenzen en de opmeting zullen veroorzaken.

8. De opmetingen, wanneer zij voltooid zijn, zullen gedeponeerd worden op het bureau van den hoofdambtenaar belast met het departement der opmetingen, waar zij zullen opgebragt worden op eene algemeene kaart, welke met een register ter algemeene inzage zal bewaard worden — en er zullen ook registers tot hetzelfde einde worden gehouden, aan de bureaux der gouvernements-agenten van de te verkoopen landen in hunne respective provinciën.

9. De veilingen zullen, zoo mogelijk, eens in de maand aan het bureau van den agent des gouvernements plaats hebben, nadat zij vooraf in de gouvernementscourant openlijk zijn aangekondigd, terwijl er zorg zal gedragen worden, dat de veilingen in de onderscheidene provinciën niet op dezelfde dagen plaats hebben.

10. Op den dag der veiling zal de agent van 't Gouvernement in drie afzonderlijke items opgeven: den gestelden prijs, de kosten voor het aanwijzen der grenzen en de kosten van het opmeten volgens deze mi-

nute — en dat de twee laatste ten volle moeten betaald worden door den kooper op den dag van den verkoop, benevens 10 percent van de som, welke voor den grond geboden is.

11. Het overige van de koopspenningen moet voldaan worden binnen éénc maand na den dag van den verkoop, en ingeval deze betaling niet mogt gedaan worden, zal de verkoop worden beschouwd als niet geschied, de 10 percent zal verbeurd zijn en het Gouvernement de vrijheid hebben, tot een' nieuwen verkoop van den grond over te gaan.

12. De Secretaris der kolonie zal geregtigd zijn tot de volgende sommen voor het in orde brengen der koopakten *).

Voor alle afgestane gronden, die beneden £ 5 verkocht zijn, één' schelling.

Doch hij zal in geen geval meer ontvangen dan veertig schellingen voor een' enkelen verkoop.

En de Secretaris van het hof des districts, waarin het afgestane land zal gelegen zijn, zal geregtigd wezen tot eene som van vijf schellingen voor het registreren van den verkoop.

13. Bij de ontvangst van de volle koopspenningen en van de leges bij den volgende bepaling toegestaan, zal de agent van het Gouvernement zich aan den Secretaris der kolonie wenden om eene koopakte in duplicaat. Eén afschrift zal uitgereikt worden aan den kooper, die onmiddellijk in het bezit van het aangekochte zal worden gesteld, terwijl het andere bij het hof van het district zal worden ingeschreven.

14. De kroon behoudt zich het regt voor, om zoodanige wegen en bruggen te maken en te bouwen, als noodig zullen wezen tot openbare doeleinden op al de gronden, die als boven zijn aangekocht, en ook op zulk inlandsch hout, steen en andere bouwmatrialen, de voortbrengselen van het land, als noodig zullen wezen om de gezegde wegen en bruggen te maken en te onderhouden, en tot andere openbare werken. De kroon behoudt zich verder alle mijnen van edele metalen voor.

Bureau van den Secretaris der kolonie,
Colombo, 22 November 1845.

Op last van Zijne Excellentie
P. E. WODEHOUSE,
Secret. der kolonie.

Minute van den Gouverneur.

Zijne Excellentie de Gouverneur heeft goedgevonden te bepalen, dat de volgende bepalingen omtrent het betalen en regelen der kosten voor het opmeten van den verkoop bestemde gronden die zullen vervangen, welke vermeld staan in de Minute van 7 October 1844.

De schatmeester zal den hoofdambtenaar belast met het departement der opmetingen op zijne aanvrage van de noodige fondsen voorzien ter betaling van de kosten der opmeting; en hij zal deze sommen debiteren als voorschotten, voor welker vereffening de hoofdambtenaar belast met het departement der opmetingen verantwoordelijk zal wezen.

Het ontvangen dier gelden van degenen, welke land gekocht hebben, zal geschieden door de agenten van het Gouvernement en overgemaakt worden aan den hoofdambtenaar belast met het departement der opmetingen, en door hem worden bezorgd aan den schatmeester ter dekking der gedane voorschotten.

Zoo eenig land niet binnen een jaar na den dag, waarop het ten verkoop werd aangekondigd, verkocht is, zullen de kosten der opmeting

---

*) Zie minute van 2 Junij 1847.

van zoodanig land als een voorschot in rekening worden gebragt door den hoofdambtenaar belast met het departement der opmetingen — te welken einde het in alle gevallen noodig zal wezen, dat er behoorlijke borgen worden gesteld voor iedere zoodanige betaling.

Mogt zoodanig land later verkocht worden, dan moeten de terugontvangene kosten van opmeting betaald worden door den hoofdambtenaar belast met het departement der opmetingen aan den schatmeester om verrekend te worden als eene toevallige ontvangst.

De hoofdambtenaren belast met het departement der opmetingen zal alle drie maanden aan zijn bureau eene opgave doen van al de onverkochte gronden, van de kosten der opmeting, die als een uitschot in rekening zijn gebragt — met bijvoeging eener nota van die, welke vervolgens verkocht zijn.

Ook zal hij den Auditeur-Generaal eene drie maandelijksche opgave doen van alle door hem gedane betalingen, uit de van de schatkist ontvangene voorschotten, en van de terugontvangsten op rekening — vergezeld van een' staat der finaal in rekening gebragte betalingen en van de sedert terug ontvangene sommen.

Deze bepalingen zijn echter niet toepasselijk op de voorschotten die reeds door den schatmeester aan de agenten van het Gouvernement zijn gedaan, en die zij moeten vereffenen volgens het daaromtrent bepaalde in de minute van den 7 October 1844 — terwijl zij aan hem het saldo zullen uitbetalen, hetwelk thans in hunne handen mogt zijn.

Bureau van den Secretaris der kolonie,
Colombo, 24 November 1845.

Op last van Zijne Excellentie
P. E. WODEHOUSE,
Secret. der kolonie.

MINUTE VAN DEN GOUVERNEUR.

Zijn Hoog Edel Gestrenge de Gouverneur heeft in overleg met den uitvoerenden raad goedgevonden te bepalen, dat de volgende bepalingen betreffende het betalen der kosten van het in orde brengen der koopakten die zullen vervangen, welke voorkomen in de minute van 22 November 1845,

De volgende gelden voor het in orde brengen van koop-contracten moeten betaald worden aan de schatkist der kolonie.

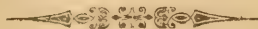
Voor alle verkoopen van land tegen eene som van niet boven £ 5 één schilling.

Voor alle verkoopen van land tegen eene som van meer dan £ 5 vier per cent.

Doch voor een' enkelen verkoop zal die som in geen geval veertig schellingen te boven gaan.

Bureau van den Secretaris der kolonie,
Colombo, 2 Julij 1847.

Op last van Zijne Exellentie
J. EMERSON TENNENT,
Secret. der kolonie.

AANWIJZINGEN TEN GERIEVE VAN DE OFFICIEREN DER ZEE- EN LANDMAGT, DIE ZICH IN DE ENGELSCHE KOLONIEN WENSCHEN TE VESTIGEN.

1°. Onder de bestaande bepalingen omtrent de beschikking over landen in de Britsche koloniën, kunnen de officieren der land- en zeemagt geene vrije schenking bekomen van grond, doch in die koloniën, waarin hun vroeger een voorregt was toegekend in de verkrijging van land, wrodt hun thans eene kwijtschelding gegeven van den koopprijs, volgens de ondervolgende schaal:

Hoofd-officieren van 25 jaren dienst of meer, in het geheel £ 300.
Hoofd-officieren van 20 jaren dienst of meer, in het geheel £ 250.
Hoofd-officieren van 15 jaren dienst of minder, in het geheel £ 200.
Kapiteins van 20 jaren dienst of meer, in het geheel £ 200.
Kapiteins van 15 of minder jaren dienst, in het geheel £ 150.
Mindere officieren van 20 of meer jaren dienst, in het geheel £ 150.
Mindere officieren van 7 of meer jaren dienst, in het geheel £ 100.
Mindere officieren van minder dan 7 jaren dienst zijn niet geregtigd tot eenige kwijtschelding bij den koop van landen.

Regiments stafofficieren en Geneeskundige officieren van de land- en zeemagt worden geacht in het voorregt te vallen van deze bepaling.

2°. Officieren van de land- en zeemagt, die voornemens zijn, om zich naar de koloniën te begeven, ten einde van deze voorregten gebruik te maken, behooren zich te voorzien van certificaten van het bureau van den opperbevelhebber van het leger of van de loods kommisarissen der admiraliteit, ten bewijze dat hunne emigratie is goedgekeurd, en de naauwkeurige opgave bevattende van hun' rang en dienstijd. Geen stuk van het bureau van den Secretaris van staat is noodig.

3°. Officieren op half tractement in de koloniën wonende, alwaar zij zich wenschen te vestigen, kunnen worden toegelaten tot de voorregten van de officieren der land- en zeemagt, zonder zich hier te lande (Engeland) te hebben aangemeld ter erlanging van certificaten, mits zij den Gouverneur voldoende kunnen bewijzen, dat er geene bedenkingen bestaan tegen het toestaan der kwijtschelding, en dat hunne opgave van rang en diensttijd naauwkeurig is en mits dat zij, ingeval zij tot de zeemagt behooren, een bewijs kunnen vertoonen van het verlof, dat hun door de Admiraliteit is toegestaan.

4°. Militaire geestelijken, officieren der militaire administratie en beambten van eenig civiel departement, dat met het leger in verband staat, kunnen geen genot hebben van eenig voorregt met betrekking tot het landbezit. Officieren van de administratie, geestelijken, adelborsten, onderofficieren en andere beambten van welken aard ook verbonden aan de zeemagt, moeten almede worden beschouwd als niet bevoegd tot het genot dier voorregten. Ofschoon personen van deze klasse vroeger tot dat genot waren toegelaten, moeten zij thans toch worden beschouwd als

daartoe niet geroepen stuurlieden in de koninklijke marine zullen voortaan gelijk worden gesteld met Vaandrigs in het leger, en stuurlieden van drie jaren diensttijd met Luitenants in het leger en zullen respectievelijk geregtigd zijn tot de voorregten daarmede overeenkomende bij den aankoop van landen in de koloniën.

5°. Heeren, die opgehouden hebben tot Harer Majesteits dienst te behooren, kunnen niet bevoegd worden verklaard tot de voorregten, welke hen toekwamen toen zij in het leger of de marine dienden. Deze bepaling is echter niet bestemd, om te worden toegepast op officieren, die de dienst wenschen te verlaten met het uitgedrukte doel, om zich in de koloniën te vestigen. Het is slechts noodig, dat zij hunne betrekking opgevende zich vervoegen bij den bevelvoerenden Generaal of de Lords Kommissarissen der admiraliteit ter erlanging van een certificaat, dat zij zulks doen met het voornemen, om zich naar de kolonie te begeven. Zulk een certificaat, wanneer het binnen één jaar na zijne dagteekening wordt vertoond aan den Gouverneur van de kolonie, *doch anders ook niet*, is eene voldoende zekerheid om den houder te doen toelaten tot gelijke voorregten als officieren, die nog in Harer Majesteits dienst zijn.

6°. Een werkelijk verblijf van twee jaren in de kolonie moet worden bewezen, alvorens de voorregten kunnen worden verleend, behalve in het geval dat overlijden plaats gehad heeft, vóór het einde der voorgeschrevene tijdruimte.

Het volgende is in algemeene termen de aard der voorwaarden, waarop openbare landen kunnen worden verkregen in de koloniën, aangewezen in de verschillende Generale orders van vroegeren datum betreffende dit onderwerp.

In de koloniën van Nieuw Zuid-Wales (met inbegrip der districten van Sydney en Port Philip en elk ander district, dat later mogt worden opengesteld), van Diemensland, Zuid Australie, West Australie en Nieuw Zeeland.

Zal alleen bij verkoop over landen worden beschikt, die ten minste eens op publieke veiling zijn gebragt.

De laagste inzet-prijs zal niet minder zijn dan £ 1 per acre, doch het Gouvernement zal de magt hebben, om hem bij openbare bekendmaking te verhoogen, doch niet weder te verminderen.

De landen zullen worden onderscheiden in drie verschillende klassen te weten, stedelijke perceelen, voor stads perceelen en landelijke perceelen.

Voor de stedelijke en voor stedelijke perceelen zoowel als voor een gedeelte der landelijke stukken gronds, een tiende van deze landelijke stukken niet te boven gaande, zal de Gouverneur de bevoegdheid hebben een' hoogeren prijs te bepalen dan de algemeene of laagste inzet-prijs, zullende de landelijke perceelen, waaromtrent deze bevoegdheid wordt uitgeoefend, de benaming ontvangen van: bijzondere landelijke perceelen.

Perceelen van de stad en voorsteden, zullen in geen geval worden van de hand gezet anders dan bij openbare veiling; maar de landelijke perceelen, die reeds in het openbaar zijn opgeveild doch niet verkocht, kunnen later van de hand worden gezet bij bijzondere overeenkomst tegen den inzet-prijs.

Geen land zal onder 's hands anders worden verkocht dan tegen gereede betaling. Wanneer het in het openbaar is verkocht, moet ten minste een tiende van den geheelen koopprijs worden afgedragen, en het overige binnen eene maand of anders wordt het afgedragene verbeurd.

De landen, die opgeveild worden, zullen verdeeld zijn in perceelen, die niet meer dan eene vierkante mijl in uitgestrektheid beloopen.

In Ceylon wordt het land in veiling gebragt tegen een inzet-prijs van vijf schillings per acre, gewoonlijk met perceelen van 100 acres elk.

In Nova Scotia en Kaap Breton worden stukken gronds aan officieren afgestaan naar de zelfde schaal en voorwaarden, als vóór de algemeene invoering van het algemeen stelsel van verkoop van kroonlanden, te weten:

Aan een Luitenant-Kolonel 1200 acres.

Aan een Majoor 1000 acres.

Aan een Kapitein 800 acres.

Aan een minder Officier 500 acres.

In Prins Edwards eiland, wordt aan officieren geen voorregt van eenigen aard toegestaan met opzigt tot het verkrijgen van landen.

De onderscheidene prijzen, die hierboven zijn genoemd, zijn natuurlijk onderhevig aan elke herziening van de bevoegde autoriteiten, en het geldelijk beloop der kwijtschelding voor officieren kan niet worden verhoogd op grond van eene verhooging en de waarde gesteld op de landen.

MEMORANDUM.

Admiraliteit 26 Augustus 1841.

Daar hare Majesteit bij een bevel in den Staatsraad van 10 Augustus 1840 genomen, heeft bevolen dat stuurlieden in de koninklijke marine met vaandrigs in het leger zullen gelijk staan in rang, en stuurlieden van 3 jaren diensttijd met Luitenants in het leger, zoo heeft harer Majesteits regering de aanspraak van deze officieren erkend op gelijke voorregten ten aanzien van de verkrijging van land in de Australische koloniën en in Ceylon als genoten worden door mindere officieren in het leger, volgens de bepalingen van Augustus 1838.

Op bevel der Lords,
J. PARKER.

Aanwijzing omtrent den verkoop van kroonlanden in de Australische koloniën.

1°. Kroonlanden in Nieuw Zuid-Wales, van Diemensland en West-Australië worden van de hand gezet bij openbare veiling en tegen een' inzet-prijs door het Gouvernement bepaald.

2°. Een deposito van £ 10 van elke £ 100 van de geheele waarde van den inkoop moet op het oogenblik van den verkoop worden betaald, en het overige moet worden betaald binnen eene maand van den dag van den verkoop; vóór deze betaling zal de kooper niet in het bezit worden gesteld van het land; en ingeval de betaling niet is geschied binnen de voorgeschrevene tijdruimte, zal de koop worden beschouwd als nietig en het gestorte verbeurd. Bij de betaling van het geld, zal het land als vrij gebruik worden afgestaan tegen eene nominale huur van een peperkorrel.

3°. Het land zal algemeen worden opgeveild in stukken van een vierkanten mijl of 640 acres.

4°. Verdere bijzonderheden omtrent den verkoop van kroonlanden in de Australische koloniën, moeten worden ingewonnen bij het bureau van den Hoofd-landmeter van elke respective provincie.

5°. Er zijn geene kroonlanden in Zuid-Australie. Narigt omtrent den verkoop van landen in die provincie, kunnen worden verkregen bij het bureau der kolonisatie-kommissarissen, n°. 6 Adelphi-terras.

Downing-street 1 Augustus 1838.

N°. 83.

Batavia, 30 Junij 1847.

Bij mijne missive dd. 14 Januarij jl. n°. 9 heb ik den heer Directeur-Generaal van Finantiën voorloopig bekend gemaakt, met de op dien datum bewerkstelligde afsluiting der algemeene boeken van 1845, en heb ik mij alstoen voorbehouden de finantiëele staten welke de de'tails van de resultaten der afsluiting zullen aantoonen, nader te zullen aanbieden, vergezeld van een volledig verslag.

In voldoening hieraan heb ik alsnu de eer, de generale directie van finantiën hierbij aan te bieden.

Eenen bundel finantiëele staten onder de benaming van *Staat Rekening van Nederlandsch Indië over het jaar* 1845 en aantoonende de resultaten van dat jaar.

Deze bundel bevat de navolgende stukken als:

A. Den algemeenen staat rekening van Nederlandsch Indië.

B. Den algemeenen staat van baten en lasten van Nederlandsch Indië (met uitzondering van Sumatra) met de daarbij behoorende bijlage als:

N°. 1. De algemeene staat van baten en lasten van Sumatra.

N°. 2. De specifieke staat, der regularisatiën ten voor- en nadeele van vroegere jaren.

N°. 3. De aantooning van het hoofdstuk koophandel, de amfioen enz.

C. De algemeene balans van Nederlandsch Indië met de daarop behoorende bijlagen van n°. 4 tot en met n°. 34.

D. Den staat van beschikbare middelen of van het administratief kapitaal onder ultimo 1845.

E. De staat rekening van het departement van koloniën.

F. Den algemeenen vergelijkenden staat van de geraamde met de werkelijke inkomsten van Nederlandsch Indië, met de daarbij behoorende bijlagen van n°. 35 tot en met n°. 42 voor elke afdeeling van Indië (behalve Sumatra) afzonderlijk is aangetoond bij de bijlagen n°. 51 en 53 tot en met n°. 56 voor Sumatra in het algemeen en voor alle afdeeling van die bezitting afzonderlijk.

G. Den algemeenen vergelijkenden staat van de begrootte met de werkelijke uitgaven van Nederlandsch Indië met de daarbij behoorende bijlagen van n°. 43 tot en met n°. 53 voor elke afdeeling van Nederlandsch Indië (behalve Sumatra) welke almede afzonderlijk is aangetoond bij de bijlagen n°. 52 en 57 tot en met n°. 60 voor Sumatra in het algemeen en voor elke afdeeling van hetzelve afzonderlijk.

Alhoewel deze staten op zich zelven reeds een naauwkeurig en juist overzigt aantoonen van de finantiëele resultaten van het boekjaar 1845, terwijl ook het onderling verband derzelve door de daaronder gestelde nota's meerendeels is aangewezen, zoo zal het evenwel niet ondienstig zijn de daarbij voorkomende cijfers nader toe te lichten en daaromtrent in eenige bijzonderheden te treden, waartoe ik vermeend heb de onderwerpelijke staten wegens de bovenstaande volgorde te moeten behandelen en toe te lichten; tot dat einde wordt mitsdien door mij het onder volgende bekend gesteld ten aanzien van:

Aan de Generale Directie
van Finantiën.

A. *Algemeene Staat Rekening van Nederlandsch Indië.*

Blijkens deze rekening is het dienstjaar 1845, geopend geworden met het nadeelig saldo van het Boekjaar 1844 ad. . .	*f* 2,233,366,76½
En daarentegen afgesloten geworden met een voordeelig saldo van	» 26,187,597,29
	f 28,420,964,05½
Terwijl nog naar aanleiding van het Gouvernements besluit dd. 27 Augustus 1845 n°. 1 onder de schulden van het Indisch bestuur opgenomen en daarvoor gekreërd zijn 6 pCt. obligatiën.	» 130,000
Zoodat het N. I. Gouvernements gedurende het jaar 1845 is vooruitgegaan met.	*f* 28,550,964,05½
Waarvan gestrekt heeft tot aflossing van een gedeelte van den Nederlandsch Indischen achterstand of leening van 1836, de Solosche obligatiën en de 4½ en 6 pCts. obligatiën.	» 455,500
Weshalve het excedent van het boekjaar 1845 heeft bedragen, zoo als ook bij den staat van baten en lasten wordt aangetoond.	*f* 28,095,464,05½
Wanneer hiervan wordt afgetrokken de ontvangsten welke in 1845 ten voordeele van vroegere jaren zijn geregulariseerd geworden ad.	» 128,480,63½
	f 27,966,983,42
En daarbij wordt gevoegd het bedrag der uitgaven welke gedurende het jaar 1845, ten laste van vroeger zijn geregaliseerd geworden ad.	» 149,317,93
Dan bedragt het excedent van het boekjaar 1845 op zich zelven beschouwd.	» 28,116,301,35
Welk cijfer ook verkregen wordt door van de gezamentlijke baten van het dienstjaar 1845 ad.	*f* 55,805,838,16½
Af te trekken de gezamentlijke lasten van hetzelve ad.	» 27,689,536,81¼
Blijft als boven.	*f* 28,116,301,35
Het excedent van het boekjaar 1844, bedroeg op zich zelven, blijkens het dezerzijdsch verslag dd. 27 Maart 1846 n°. 44.	» 19,451,922,49½
Zoodat het excedent van het dienstjaar 1845, op zich zelven dat van 1844 heeft overtroffen met. .	*f* 8,664,378,85½

Dit voordeeliger resultaat moet hoofdzakelijk worden toegeschreven aan de hoogere prijzen die de O. I. producten in 1845 in Nederland hebben gerendeerd, in vergelijking met het jaar 1844, en welke prijzen overeenkomstig het bepaalde bij Gouvernements-besluit d d. 22 Augustus 1845 n°. 11, zijn genomen voor de berekening der producten welke in 1845 naar Nederland zijn verzonden, alsmede aan de mindere betaling in Nederland, wegens renten en aflossing aan de Nederlandsche Handelmaatschappij op de gekapitaliseerde schuld van *f* 93,000.000.

De specificatie van de baten en lasten, welke tot het hiervoren vermeld overschot van het boekjaar 1845 ad *f* 28,095,464,05½ of van het dienstjaar 1845 op zich zelven ad *f* 28,116,301,35 hebben geleid, wordt gevonden bij:

B. *Den Algemeenen Staat van baten en lasten van Nederl. Indië.*

Volgens dezen staat hebben de gezamentlijke inkomsten of baten van Nederlandsch Indië over 1845, bedragen als:

In Indië	*f* 54,539,486,52½
» Nederland	» 11,118,51½
	f 54,550,605,14
Op Sumatra blijkens bijlage n°. 1 en met inbegrip van de achterstallige ontvangsten van 1844 ad *f* 2374,82	*f* 1,255,233,12½
Te zamen.	*f* 55,805,838,16½

Welke kunnen worden verdeeld, als volgt:

Java en Madura en Buitenbezittingen. Territoriale ontvangsten.

Verpachtingen, directe en indirecte belastingen en diverse inkomsten.	*f* 25,907,328,86½
Uitgaande en additionneele regten op de naar Nederland geconsigneerde productie	» 1,979,486,66
Amfioenpacht en winst op den verkoop van amfioen.	» 8,964,606,14
Verkoop van zout en winst op het zout monopolie.	» 4,314,767,83
Agio op kopergeld	» 1,571,989,18½
Militaire delegatiën en andere kontraposten.	» 149,549,40
	f 42,887,728,08

Koophandel.

Winst op de in Indië verkochte goederen, producten enz.	*f* 625,935,57	
Idem op de naar Nederland geconsigneerde koffij, specerijen, peper, indigo, cochenille en suiker.	» 9,165,128,84	
Winst op het tin.	» 1,864,087,54½	
Id. op de tabak	» 7,707,00½	» 11,662,876,96

Sumatra.

Verpachtingen, directe en indirecte belastingen en andere inkomsten.	*f* 705,117,08½	
Winst op de amfioen, koffij, peper, zout en diverse goederen.	» 519,504,42½	
Agio op kopergeld.	» 29,735,28½	
Kontraposten	» 876,33	» 1,255,233,12½
Te zamen als boven.		*f* 55,805,838,16½

De gezamentlijke uitgaven of lasten van Nederlandsch Indië over 1845 hebben bedragen, als:

Voor Java en de buitenbezittingen.	*f* 23,163,636,84½
» Nederland	» 1,711,348,32
» Sumatra.	» 2,814,551,65
Te zamen.	» 27,689,536,81½

Welke in volgender voege zoude kunnen worden verdeeld, als:

Java en Madura en Buitenbezittingen. Territoriale Uitgaven.

Diverse territoriale uitgaven.	*f* 22,667,190,14½
Renten en aflossingen in Indië.	» 604,357.31
Id. in Nederland.	» 486,392,28
Kontraposten.	» 1,145,88½
Transporteere.	*f* 23,759,085,62

Per Transport. .		*f* 23,759,085,62
Koophandel.		
Verlies op de koffij van Menado door het verongelukken van het schip *Maria Louisa.*	*f* 13,845,28½	
Verlies op de rijst-rekening van Java en Banka	» 315,018,06	
Idem op de naar Java verzonden thee, zijde en kaneel.	» 494,407,42	
Kultures in het algemeen en beheer van 's lands civiele pakhuizen.	» 392,628,78	» 1,115,899,54½
		f 24,874,985,16½
Sumatra.		
Diverse territoriale lasten. . .	*f* 865,657,98½	
Departement van oorlog. . .	» 1,791,971,89	
Departement van marine, waaronder de gouvernements schoeners en kruisbooten.	» 120,042,43	
	f 2,777,672,30½	
Kontraposten	» 5,591,47	
Verlies op de specerijen en diverse goederen-rekening. . . .	» 2,192,03½	
Kultures in het algemeen en beheer der pakhuizen.	» 29,095,84	» 2,814,551,65
Te zamen als boven. . .		*f* 27,689,536,81½
Van vorenstaande totaal baten, ad.		*f* 55,805,838,16½
Afgetrokken de gezamentlijke lasten		» 27,689,536,81½
Blijft meerdere baten dan lasten		*f* 28,116,301,35
Of na aftrek van hetgeen in 1845 meerder ten laste dan ten voordeele van vroeger jaren is geregulariseerd geworden, blijkens de bijlagen n°. 2 van staat Lª. B.		» 20,837,29½
Gelijk aan het hier boven aangetoond excedent van 1845 ad		*f* 28,095,464,05½
In deze uitkomst hebben de ondervolgende bezittingen van Nederlandsch Indië gedeeld, als *meerdere baten dan lasten*, Java en Madura		*f* 29,473,755,48½
Moluksche eilanden		» 823,063,98
Zuid en Oostkust van Borneo (Banjermassing). .		» 82,531,32
Banka.		» 1,368,681,80½
		f 31,748,032,59
(Sumatra) Benkoelen.		» 123,235,49
		f 31,871,268,08
Meerdere Lasten dan Baten.		
Timor.	*f* 22,000,79	
Makassar en onderhoorigheden.	» 247,723,27½	
Westkust van Borneo (Pontianak en Sambas.)	» 3,515,10½	
Riouw.	» 98,943,74	
	f 372,182,91	
Transportere. .	*f* 372,182,91	*f* 31,871,268,08

Per Transport.	*f* 372,182,91	*f* 31,871,268,08
Sumatra, als:		
Westkust van Sumatra. . .	» 1,468,169,01½	
Palembang.	» 201,499,89½	
Lampongs.	» 15,035,58½	
	f 1,684,704,49½	*f* 2,056,887,40½
Of na aftrek van hetgeen in Nederlandsch meerder ten behoeve van Indië is betaald dan ontvangen ad.	*f* 1,700,229,80½	
En het nadeelig saldo der regularisatie over vroegere jaren hierboven gemeld ad.	» 20,837,29½	» 1,721,067,10
		f 28,093,313,57½
En met bijvoeging van hetgeen op Sumatra in 1845 meerder is ontvangen dan betaald voor den dienst van 1844, welke ontvangsten en uitgaven door de te late ontvangst van de verantwoordingstukken van eenige plaatsen van Sumatra, niet bij de boeken van 1844 hebben kunnen worden verhandeld, maar eerst bij die van 1845 zijn opgenomen.		*f* 2,150,48
Excedent als:		*f* 28,095,464,05½

Wordende overigens bij de bijlage n°. 3 aangetoond, hoedanig de voor en nadeelige verschillen op het hoofdstuk koophandel, de Amfioen enz. zijn verkregen, terwijl ten aanzien van de producten welke in den loop van 1845 ter verkoop naar Nederland aan de factorij der Nederlandsche Handel-Maatschappij alhier zijn afgegeven, moet worden opgemerkt, dat vermits, zoo als hierboven is bekendgesteld, dezelve zijn berekend naar de prijzen welke in 1845 de O. I. producten in Nederland hebben gerendeerd, de voor en nadeelige uitkomsten der rekeningen van die producten slechts naar de rede zullen vermeerderen of verminderen, naar mate de in 1845 naar Nederland verzonden producten bij derzelver verkoop aldaar meerder of minder zullen opbrengen, dan die welke in 1845 in Nederland uit vroegere aanvoeren zijn van de hand gezet.

Volgens bovenstaande aantooning, hebben de zoogenaamde territoriale ontvangsten van 1845 bedragen.

Op Java en Madura en de buitenbezittingen met uitzondering van Sumatra.	*f* 42,887,728,08
Terwijl de territoriale uitgaven zijn geweest. . .	» 23,759,085,62
Zoodat de territoriale ontvangsten van 1845 die der uitgaven hebben overtroffen met.	*f* 19,128,642,46

En waardoor ook grootendeels het excedent van het boekjaar 1845, is verkregen geworden.

Ofschoon zoo als bij de bijlage n°. 2 van staat B, is aangetoond, de lasten van Sumatra over 1845, meerder hebben bedragen dan de baten van dat jaar, ad.		*f* 1,559,318,52½
Zoo moet evenwel in aanmerking worden genomen dat onder de lasten van Sumatra zijn begrepen, hetgeen voor het departement van oorlog aldaar meerder is uitgegeven dan voor de bezetting van dat eiland, ad.	*f* 753,652,18	
Transportere.	*f* 753,652,18	*f* 1,559,318,52½

Per Transport.	*f* 753,652,18	*f* 1,559,318,52½
En dat daaronder ook begrepen zijn de uitgaven voor het departement der marine te Sumatra gedaan, alle welke uitgaven ten laste van Java moeten komen ad.	» 120,042,43	
Alsmede dat onder de baten van dit eiland niet zijn opgenomen, de inkomende en uitgaande regten van Sumatra, welke op Java worden ontvangen en waarvoor op Sumatra borg wordt gesteld, welke regten in verband tot en ten aanzien van het eiland sumatra aangenomen beginselen als baten van hetzelve moeten worden aangemerkt, bedragende dezelve blijkens opgave van den Gouverneur van Sumatras Westkust bij deszelfs missive dd. 17 October 1846 n°. 1775, ten geleide van de begrooting van 1847, welke het Gouvernement is aangeboden bij missive van den Directeur-Generaal van Finantiën dd. 10 Februarij 1847 n°. 823. .	*f* 534,521,92	
		f 1,408,216,53

Weshalve de lasten van Sumatra, slechts de baten hebben overtroffen met . . . . *f* 151,101,99½

C. *Algemeene balans van Nederlandsch-Indië.*

Deze balans bevat de specificatie van het hiervoren bij de toelichting op de *Algemeene Staats-Rekening* reeds vermelde voordeelig saldo van *f* 26,187,597,29 waarmede de algemeene baten van 1845 is afgesloten, als bedragende de voordeelige saldo's volgens de debet zijde ad *f* 302,526,513,13½
en de nadeelige saldo's of de schulden van het Gouvernement volgens de crediet zijde . . . . . » 276,338,915,84½

Komt voordeelig saldo op ultimo 1845 als boven. *f* 26,187,597,29

Bijaldien gevolg wordt gegeven het dezerzijdsch voorstel, verhandelt bij 's Gouvernements besluit dd. 20 Maart 1844 n°. 32 en de balansposten overigens worden gezuiverd van de daarop voorkomende fictieve posten en dubieuse krediteuren en debiteuren, dan zoude de algemeene boeken van 1845 in stede van met een voordeelig balans van *f* 26,187,597,29. zijn afgesloten geworden met een nadeelig slot van *f* 209,300,213,29. Zoo als bij den onderwerpelijken staat nader is aangetoond geworden, en hetgeen ook meer met den waren staat der Indische financiën is overeenkomstig te brengen, moetende in verband hiermede tevens worden beschouwd, de nota gesteld aan den voet van de *rekening met het ministerie van koloniën* (bijlage n°. 27).

De specificatiën die op deze balans-staat voorkomende saldo's, worden aangetroffen in de bijlage n°. 4 tot en met n° 34.

D. *Staat van beschikbare en onbeschikbare middelen.*

Volgens deze staat hebben de beschikbare middelen voor 1846 de op-

cischbare schulden van dat jaar overtroffen met . *f* 17,104,432,41½
het administratief kapitaal voor 1846 heeft mitsdien » 4,604,432,41½

meerder bedragen dan het daarvoor bepaalde cijfer van *f* 12,500,000,00

De beschikbare middelen voor 1845 hebben blijkens de staat-rekening van 1844 de opeischbare schulden overtroffen met *f* 11,670,614,41½
weshalve de beschikbare middelen voor 1846, of het administratief kapitaal onder ult°. 1845 sedert is vermeerderd met . . . . » 5,433,818,00

als bedragende hetzelve zoo als hierboven is aangetoond . . . . *f* 17,104,432,41½

Deze vermeerdering moet hoofdzakelijk worden toegeschreven aan de omstandigheid dat in het jaar 1845 *f* 5,445,853,83½ minder naar Nederland is geremitteerd dan volgens de bestaande bepalingen overgemaakt had moeten worden, en ten gevolge waarvan de beschikbare middelen van 1845 in vergelijk met die van 1844 zijn vermeerderd geworden met *f* 5,433,818. Zoo als hieronder nader zal worden aangetoond bij de toelichting van

E. *Staat Rekening van het Departement van Koloniën.*

Deze staat is opgemaakt en wordt bij de financiëele staten overgelegd naar aanleiding van het bepaalde bij besluit van den Kommissaris-Generaal dd. 30 Januarij 1834 n°. 105 en het voorkomende bij Staatsblad 1834 n°. 48.

Uit dezelve blijkt dat gedurende het tijdvak van 1 Julij 1845 tot ult°. Junij 1846 aan diverse producten in consignatie naar Nederland is verzonden voor eene geldwaarde van . . . . *f* 35,266,398,07

Voorts moeten als Remises naar Nederland worden beschouwd:

1e. De uitgaande regten op de bedoelde producten welke niet Indië worden ontvangen . . . . » 1,979,486,66

2e. De afscheep van en provisie penningen daarop in Indië aan de factorie der N. H. M. betaald . . » 636,023,51

3e. De in Nederland in verrekening met de Nederlandsche Handel-Maatschappij betaalde gelden voor katoene lijnwaden en wolle stoffen, behoorende tot de vroeger gesloten en toen niet afgeloopen kontracten, en waarvoor het ministerie is gekrediteerd geworden, als zijnde deze betaling begrepen onder de som van *f* 2,711,547,44 . . . . » 15,215,67

4e. Het alhier geregulariseerde bedrag van verpleegkosten in militaire hospitalen voor maatschappen der Nederlandsche Marine . . . . » 17,335,85

Totaal naar Nederland geremiteerd . . . . . *f* 37,914,459,76

Daarentegen is:

a. Uit Nederland ontvangen aan zilveren specie met de kosten daarbij *f* 3,082,586,25

b. Op het Ministerie van koloniën op de mindere uitzending van zilveren specie aan wissels getrokken » 1,000,000,00

Transportere. *f* 4,082,586,25 *f* 37,914,459,76

Per Transport.	*f* 4,082,586,25	*f* 37,914,459,76
c. Als boven op het in consignatiën naar Nederland verzonden tin.	» 1,000,000,00	
d. Uit Nederl. gezond. aan goeder.	» 1,533,551,53	
» amfioen.	» 240,497,63	
Aan duitenplaatjes	» 96,666,69	
e. Uit Nederland ten behoeve van Indië meer betaald dan ontvangen, volgens de rekening-courant van het ministerie voor de koloniën over 1845 ad	» 2,711,547,44	
f. Door de factorij der N. H. M. in 's lands kas alhier gestort om in Nederland terug te ontvangen, ingevolge besluit dd. 13 December 1844 n°. 9	» 5,600,000,00	*f* 15,264,849,54
Weshalve naar Nederland is geremitteerd . . .		*f* 22,649,610,22
Het excedent van het boekjaar 1845 hetwelk als het eigendom van het moederland moet worden beschouwd, bedraagt zoo als hier boven is aangetoond.		*f* 28,095,464,05½
Zoodat minder naar Nederland is geremitteerd dan volgens de bestaande bepalingen had moeten worden overgemaakt		*f* 5,445,853,83½
Of na aftrek van de meerdere betaalde dan terug ontvangene voorschotten voor landbouwkundige ondernemingen, welke nader ter overmaking zullen beschikbaar komen, ad		» 136,021,55
		f 5,309,832,28½
Daartegen is blijkens den staat-rekening van 1844 meerder geremitteerd		» 1,864,324,78
Blijft minder geremitteerd.		*f* 3,445,507,50½

F en G. *Vergelijkende staten der begrooting van ontvangsten en uitgaven van* 1845, *met de resultaten volgens de algemeene boeken van dat jaar.*

Deze staten zijn zooveel mogelijk in overeenstemming gebragt met de begrooting, om een vergelijk te kunnen maken, in hoever de à priori gemaakte berekeningen later zijn verwezenlijkt geworden; — ten aanzien van de hoofden, sorteerende onder het hoofdstuk *koophandel en kultures*, moet evenwel worden opgemerkt, dat deze overeenstemming niet geheel is kunnen worden bereikt, vermits zich eenige uitgaven naar de inkomsten en daarentegen eenige ontvangsten naar de uitgaven hebben moeten regelen, ten einde gelijke resultaten te kunnen hebben, als bij den staat van baten en lasten is aangetoond geworden. — Dit is hoofdzakelijk het geval met de hoofden *inkoop en kosten van tin* en *van suiker*, als moetende het aanmerkelijk verschil tusschen de begrooting en de boeken niet worden beschouwd alsof deze uitgaven in 1845 grooter zijn geweest dan daarvoor begroot was, maar worden toegeschreven aan de omstandigheid dat, de tin- en suiker-rekeningen van 1845 met een grooter restant geopend dan afgesloten, en ten gevolge waarvan ook de lasten van deze rekeningen grooter zijn geweest. — In het volgend jaar, zal ik trachten ook in dit opzigt eene meerdere overeenstemming

met de begrooting te bekomen, door de restanten op primo en ultimo van het jaar afzonderlijk bij de onderwerpelijke baten te verhandelen.

Volgens deze staten zijn de ontvangsten van Nederlandsch Indië over 1845 ƒ 38,909,815,50½ grooter geweest, terwijl daarentegen de uitgaven ƒ 15,672,055,84½ minder hebben bedragen, dan begroot was geworden, weshalve volgens de algemeene boeken het jaar 1845, een gunstiger resultaat van ƒ 54,581,871,35 heeft opgeleverd, dan à priori berekend was.

Dit gunstige resultaat van ƒ 54,581,871,35 moet echter voor een groot gedeelte als fictief worden beschouwd, vermits onder de ontvangsten, volgens de algemeene boeken begrepen zijn, de ondervolgende inkomsten waarop niet bij de begrooting is gerekend geworden, als:

1e. De waarde der in den loop van het dienstjaar 1845 naar Nederland verzondene producten, berekend tegen de prijzen waarvoor de O.-I. producten in 1845 zijn verkocht geworden ad . . .	ƒ 35,266,398,07
2e. De uitgaande en additionnele regten op deze producten ad	» 1,979,486,66
	ƒ 37,245,884,73
Terwijl onder de uitgaven der begrooting van 1845 zijn opgenomen, de renten der O.-I. schuld welke niet zijn geboekt geworden ad	» 9,800,000,00
Te zamen. . . .	ƒ 47,045,884,73
Het gunstig resultaat, hetwelk het boekjaar 1845 in vergelijking met de begrooting van dat jaar heeft opgeleverd, kan alzoo gesteld worden op.	» 7,536,015,62
Te zamen als boven. . .	ƒ 54,581,900,35

En moet hoofdzakelijk worden toegeschreven doordien:

a. Wegens renten en aflossing of de gekapitaliseerde schuld van ƒ 39,000,000,00 aan de Nederlandsche Handel-Maatschappij minder is betaald dan begroot was, en zooals hierboven bereids is aangemerkt	ƒ 3,300,000,00
b. Ten gevolge van de mindere koffij oogst van 1845 de uitgaven voor den inkoop van dat product minder hebben bedragen, dan aanvankelijk begroot was . . .	» 3,923,683,31
Te zamen. . . .	ƒ 7,223,683,31

Ofschoon alzoo hierdoor is opgehelderd, waaraan de verschillen der ontvangsten en uitgaven van 1845 tusschen de begrooting en de algemeene boeken grootendeels moet worden toegeschreven, zoo zal het evenwel noodig zijn, dat ook de aanmerkelijke verschillen in de partiëele posten voorkomende, bij de onderwerpelijke staten La. F. en G. nader worden toegelicht, en waaromtrent het ondervolgende wordt bekend gesteld als *ontvangsten* (staat La. F.)

Inkomende en Uitgaande regten.

Onder de ontvangsten van dit middel volgens de algemeene boeken zijn begrepen, de regten van Sumatra welke op Java worden ontvangen en waarvoor op Sumatra borg wordt gesteld, bedragende zoo als hierboven is bekend gesteld ƒ 534,521,92, terwijl in verband tot de ten aanzien van dit eiland aangenomene beginselen, deze regten bij de begrooting onder de *inkomsten van Sumatra* zijn geraamd, aan welke omstandigheid dan ook grootendeels moet worden toegeschreven, dat volgels de algemeene boeken, de inkomsten en uitgaande regten in 1845 meerder hebben bedragen dan volgens de begrooting, en dat daarentegen

de inkomsten van Sumatra volgens de algemeene boeken minder zijn geweest dan begroot was.

Koperen Munt.

Bij de begrooting van 1845 was op geen aanbrengst van duitenplaatjes gerekend, terwijl in dat jaar uit Nederland is ontvangen 112444 Amsterdamsche of 55555 5/9 Nederlandsche ponden duitenplaatjes waarvan het kostende ad ƒ 96,666,69 onder de lasten en baten *) van de koperen munt rekening is gebragt, en ten gevolge waarvan volgens de algemeene boeken, de uitgaven van dit hoofd zijn gesteld op ƒ 104,224,07½

En de ontvangsten op . . . . » 97,255,04

Alzoo meerder uitgaven (lasten) dan ontvangsten (baten). . . . . ƒ 6,989,03½

Waaronder begrepen is het tractement van den ambtenaar GODON, hetwelk uit de ƒ 500/m buitengewoon is bestreden geworden ad. . . . . » 5,200,00

Blijft. . . . » 1,789,03½

Handel met Japan.

Bij de begrooting van 1845 was onder anderen gerekend.

a. Op een verkoop van 7000 Japansche dan wel 6769 Javasche pikols staafkoper, tegen ƒ 75 half zilver de pikol ad.		ƒ 558,442,00
b. Van 800 balies kamfer tegen ƒ 147,00 de bali. .		» 117,600,00
c. Van 80 stuks kabaijen. . . . , ...		» 2,164,00
Te zamen. .		ƒ 678,206,00
Terwijl slechts in Indië zijn verkocht geworden: 6356 82/125 pikol koper tegen. .	ƒ 406,410,51	
75 stuks kabaijen.	» 1,722,10	
96⅔ ℔ zijde watten.	» 242,55	
516 balies en 11 ℔ kamfer.	» 43,774,05	» 452,149,21
Alzoo minder verkocht dan begroot was.		ƒ 226,056,79

Zijnde de Japansche rekening over 1845 ook met een minder voordeel afgesloten dan in vroegere jaren, doordien het Japansch koper tegen mindere prijzen zijn verkocht als gewoonlijk, en op de kamfer zelf, een verlies is geweest van ƒ 7,601,71.

Verkoop van koffij.

De som van ƒ 75.591,93 welke volgens de algemeene boeken hiervoor is ontvangen geworden, bestaat uit de navolgende posten, als:

1°, Aan de administratie van lijfrenten verstrekt 1466 pikols koffij ingevolge kontract met Mr. NAHUIS VAN BURGST aangegaan.		ƒ 36,650,00
2°. Verkocht op Java.	ƒ 7,668,90	
Verkocht op Menado.	» 1,285,66	
		» 8,954,56
3°. Vestrekt.		» 11,254,25½
4°. Ontvangen wegens vergoedingen		» 18,733,11½
Te zamen als boven. . .		ƒ 75,591,93

Verkoop van specerijen.

Overeenkomstig art. 5 van de kabinets missive van den Vice-President van den Raad waarnemend Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië d.d. 17 Maart, 1845 n°. 52, is bij de begrooting van 1845 gerekend

*) Namelijk als restant.

geworden op een verkoop in Indië van 400 pikols garioffel nagelen tegen . . . . *f* 33,130,00

Terwijl slechts in 1845 zijn verkocht geworden 10 pikols tegen . . . . » 690,00

Alzoo minder. *f* 32,440,00

Verkoop van peper.

In 1845 is naar Japan verzonden voor eene waarde van. *f* 2,000,00
En is te Banjermassing verkocht geworden voor . . . » 3,180,44

Te zamen. *f* 5,180,44

En waarop bij de begrooting niet is gerekend geworden

Verkoop van tin.

Bij de begrooting van 1845 was gerekend geworden op eene verkoop van 52900 pikols tin tegen. . . . . *f* 9,650,050,00

In stede hiervan, is slechts verkocht geworden 20,010 pikols welke hebben gerendeerd. . . . . » 947,096,75

Alzoo minder. *f* 1,702,953,25

Zijnde naar aanleiding van het bepaalde bij besluit dd. 17 October 1845 n°. 1, geen tin in Indië verkocht, maar aan de factorij der N. H. M. in consignatie naar Nederland afgegeven geworden.

Verkoop van Suiker.

Het aanmerkelijk verschil tusschen de boeken en de begrooting, bestaat grootendeels in het rendement van de afgekeurde suiker welke te Batavia, Tagal, Soerabaija en Probolingo zijn verkocht en wegens vergoedingen voor wanlevering van suiker, waarop bij de begrooting niet is gerekend geworden.

Verkoop van diverse goederen.

Onder de ontvangsten van dit hoofd volgens de algemeene boeken, is begrepen, het geldswaardig bedrag van de goederen welke in den loop van het dienstjaar 1845 aan de onderscheidene departementen zijn verstrekt, en waarop bij de begrooting niet is kunnen worden gerekend blijkens de memorie van toelichtingen en aanmerkingen op de begrooting van 1845, ingediend door den heer Directeur-Generaal van financiën bij missive dd. 20 Februarij 1845 n°. 1009.

Voorschotten ter zake van landbouwkundige ondernemingen.

Aangezien dit hoofd niet behoord tot de baten van Nederlandsch-Indië, maar bij de algemeene boeken onder de balansposten zijn verhandeld, zoo is hiervoor genomen, hetgeen te dier zake volgens de algemeene boeken is ontvangen, van 1° Januarij tot ultimo December 1845; het aanmerkelijk verschil tusschen de algemeene boeken en de begrooting, ontstaat dus buiten hetgeen aan voorschotten minder is ontvangen dan waarop gerekend was, ook uit voorschotten in 1846 ontvangen welke in 1845 hadden moeten worden terugbetaald.

Boeten en confiscatiën.

De hiervoor volgens de algemeene boeken van 1845 opgebragte som, is het bedrag van zoodanige boeten en confiscatiën, welke met voordeel van het fonds voor liefdadige einden bestemd, bedoeld bij 's Gouvernements besluit dd. 9 Junij 1842 n°. 1, en waarvoor bij de begrooting van 1845 niet is geraamd geworden, blijkens de memorie van toelichting hierboven vermeld onder het hoofd, *verkoop van diverse goederen.*

Diverse Inkomsten.

Het aanmerkelijk verschil tusschen de begrooting en de algemeene boeken, is toeteschrijven aan toevallige inkomsten, waarop men bij eene begrooting niet heeft kunnen rekenen.

Diverse inkomsten (agio.)

Deze ontvangsten zijn geheel fictief, en bestaan uit ontvangsten en uitgaven welke in koper in stede van zilver en omgekeerd zijn bewerkstelligd geworden, en waarvan het verschil als agio is geboekt, zijnde onder anderen de subsidie voor 1845 ad . . . . *f* 5,600,000

Zilver door de factorij der Nederlandsche Handel-Maatschappij gestort geworden in zilver . . . *f* 1,100,000

En in koper naar de rede van *f* 5 tot *f* 6 » 5,400,000

» 6,500,000

Of nominaal meerder, ... *f* 900,000

Welke als een agio onder de ontvangsten is geboekt geworden.

Uitgaven (Staat L^a. G.)

Inkomsten van den Gouverneur-Generaal en kosten van H. D. huis en Raad van Nederlandsch-Indië.

Ten gevolge van het overlijden van Z. E. den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië Mr. P. Merkus, en door de waarneming van het bestuur door den vice president van den raad Jonkh. J. C. Reijnst, alsmede door het verleende verlof naar Nederland aan de raad van Indië Du Puij zijn voor deze hoofden minder uitgegeven dan begroot was.

Algemeene Secretarie.

De som van *f* 12,009,50 welke volgens de algemeene boeken in 1845 meerder voor dit hoofd is uitgegeven dan begroot was, is het bedrag van de fondsen voor de algemeene Secretarie toegestaan, bij besluit dd. 29 Januarij 1842 n°. 20, en welke uit *f* 500/m buitengewoon is bestreden geworden.

Hoog Geregtshof.

Door de afwezigheid in 1845 van eenen president voor het Hoog Geregtshof, hebben de uitgaven voor het hoofd minder bedragen dan begroot was.

Hoog Militair Geregtshof.

De som van *f* 239,96 welke meerder is uitgegeven, is het bedrag van de personeele toelage van den deurwaarder bij het Hoog Militaire Geregtshof, toegelegd bij besluit dd. 1 Februarij 1841 n°. 5, welke uit de *f* 500/m buitengewoon is bestreden geworden.

Algemeene Rekenkamer.

De meerder uitgegevene som van *f* 3,000 is de vermeerdering van fondsen voor de algemeene rekenkamer, toegestaan bij besluit dd. 8 Augustus 1838 n°. 17, die uit de *f* 500/m buitengewoon is bestreden geworden, kruis of residentie praauwen.

Naar aanleiding van het Gouvernements besluit dd. 11 Mei 1842 n°. 1, is van dit hoofd op dat van *Gouvernements Schoener en Kruisbooten* overgeschreven, een bedrag van *f* 96,639 ten gevolge waarvan de uitgaven van hetzelve, volgens de algemeene boeken minder zijn geweest dan begroot was.

Gevangenen, kettinggangers en bannelingen.

Hetgeen voor dit hoofd volgens de algemeene boeken meerder is uitgegeven dan begroot was, is gedekt geworden, door overschrijvingen van andere hoofden van de begrooting, zoo als blijken kan uit de nota van ophelderingen nopens de afsluiting der algemeene begrooting van 1845, zijnde de ongenoegzaamheid van de fondsen voor dat hoofd toegestaan, reeds meermalen aangetoond geworden, en onder anderen bij missive van den Directeur-Generaal van finantiën dd. 11 Julij 1845, n°. 4067.

Landbouw, Paarden, Stoeterijen enz.

Onder de uitgaven van dit hoofd volgens de algemeene boeken, zijn niet begrepen de kosten der aan de bevolking verstrekte keurhengsten, welke naar aanleiding van het Gouvernements besluit dd. 16 Mei 1846, n°. 34, voor rekening van den lande moeten worden genomen, als loopende dezelve bij de algemeene boeken nog onder het hoofd *Diverse debiteuren en krediteuren* ongerugulariseerd voor, zullende deze uitgaven echter bij de algemeene boeken van 1846 ten laste van den lande worden effen gesteld.

Onderwijs of Schoolwezen.

Onder de uitgaven van dit hoofd volgens de algemeene boeken, zijn onder anderen begrepen, de tractementen enz. van de onderwijzers en eléves van het gesupprimeerde instituut voor de Javaansche talen, welke nog bij voortduring worden betaald en bestreden zijn uit de *ƒ* 500/m buitengewoon.

Civiel bouw-departement.

Hetgeen volgens de algemeene boeken voor dat hoofdstuk meerder is uitgegeven, is besteed geworden uit de som ad *ƒ* 350.000, die bij de Regering onder het XII hoofdstuk is uitgetrokken voor onvoorziene en nader aan te wijzen uitgaven, ten behoeve van dit hoofdstuk onder de uitgaven van het hoofd, *Verschillende inrigtingen van waterleidingen enz.*, is ook begrepen, het geldswaardig bedrag van de in het 2e kwartaal 1846 uit Nederland ontvangen brandspuiten ad *ƒ* 46.835.

Kosten der Posterijen in het algemeen.

Ten aanzien van de ongenoegzaamheid van dit hoofd, wordt gerefereerd aan het bekend gestelde in de memorie van toelichtingen op de begrooting van 1846, ingediend door den Directeur-Generaal van financiën bij missive dd. 28 Februarij 1846, n°. 1094.

Kosten op de koperen munt.

Zoo als hierboven bekend is gesteld, zijn onder de uitgaven van dit hoofd begrepen *ƒ* 96.666,69, zijnde de factuurs waarde van de in 1845 uit Nederland ontvangene duitenplaatjes.

Kultures in het algemeen.

De voorschotten welke worden bestreden uit de som van *ƒ* 100.000 die onder dit hoofd is uitgetrokken voor uitbreiding der kultures, wordt bij de algemeene boeken gebragt, onder het hoofd *Diverse debiteuren en krediteuren*, *kosten op de amfioenpacht en inkoop van amfioen.*

De mindere uitgaven van dit hoofd, is waarschijnlijk aan de omstandigheid, dat de aangehaalde amfioen welke voor rekening van den lande worden overgenomen en waarvoor *ƒ* 200,000 bij de begrooting van 1845 is geraamd geworden, minder hebben bedragen.

Inkoop en kosten van peper.
Idem van indigo.

De mindere uitgaven van deze hoofden volgens de algemeene boeken, zijn een gevolg van de mindere oogst van peper en indigo, dan waarop bij de begrooting gerekend was.

Inkoop en kosten van rijst.

Ten gevolge van de vermenging van dienstjaren, zijn de uitgaven van dit hoofd bij de algemeene boeken grooter aangetoond geworden.

Inkoop en kosten van thee.
Idem » cochenille.
Idem » kaneel.

Ofschoon de uitgaven van deze hoofden meerder hebben bedragen dan bij de algemeene boeken is aangetoond geworden, zoo konde in verband tot hetgeen hierboven ten aanzien van de behandeling van de hoofden

behoorende tot het hoofdstuk koophandel en kultures is bekend gesteld, hiervoor geene andere cijfers worden genomen, zonder bij de onderwerpelijke staten andere uitkomsten te hebben, dan bij den staat van baten en lasten is aangetoond geworden.

Inkoop en kosten van zijde.

De som van *f* 7,742,96 als uitgaven van dit hoofd volgens de algemeene boeken aangetoond, is het nadeel dat op de zijde rekening is verkregen.

Voorschotten voor landbouwkundige ondernemingen en onkosten op den afscheep van producten naar Nederland.

Deze balanshoofden niet behoorende tot de lasten van Nederlandsch Indië, zoo zijn als uitgaven volgens de algemeene boeken voor dezelve genomen, hetgeen van 1°. Januarij tot ult°. December 1845 is uitgegeven, weshalve het aanmerkelijk verschil tusschen de begrooting en de algemeene boeken, toe te schrijven is, aan de omstandigheden dat ten aanzien van die hoofden bij de algemeene boeken, eene andere behandeling dan bij de begrooting is genomen.

Uitgaven van Sumatra.

Onder de uitgaven van dit hoofd zijn begrepen de betalingen voor de departementen van oorlog en marine, welke als lasten van Java moeten worden aangemerkt, zoo als bereids hierboven is bekend gesteld bij de toelichting van den staat van baten en lasten.

De overige verschillende tusschen de begrooting en de algemeene boeken, zijn wijders toe te schrijven:

1°. Aan de omstandigheid dat eenige uitgaven bij de boeken onder een ander hoofd zijn afgeschreven, dan bij de begrooting zijn opgebragt, zoo als onder anderen het geval is met die, welke zijn bestreden uit de *f* 500/m, welke bij de begrooting respectivelijk onder het XII en XIII hoofdstuk zijn toegestaan.

2°. Doordien eenige uitgaven waarop bij de begrooting gerekend was, bij de algemeene boeken onder een ander dienstjaar zijn gebragt.

3°. Omdat sommige uitgaven waarvoor fondsen bij be begrooting zijn uitgetrokken, bij de algemeene boeken zijn gebragt, onder het hoofd *Diverse Debiteuren en Krediteuren*, omdat dezelve nader behooren verrekend te worden.

Ten slotte heb ik de eer nog bekend te stellen, dat, ofschoon de algemeene boeken van 1845 bereids op den 14[den] Januarij 1847 waren afgesloten, de onderwerpelijke financiëele staten niet eerder hebben kunnen worden ingediend, omdat de meeste der daarbij voorkomende berekeningen nog na dien tijd, hebben moeten worden opgemaakt, terwijl het maken van de vereischte afschriften der algemeene boeken van 1845, veel tijd heeft gekost, en zelfs door buitengewone middelen is moeten worden bewerkstelligd.

De boekhouder bij de generale directie van finantiën.

Batavia, 4 October 1848.

Bij mijne missive d.d. 15 Junij jl. n°. 54, heb ik den heer Directeur-Generaal van financiën bekend gesteld, dat de algemeene boeken van Nederlandsch Indië, over het dienstjaar 1846 op dien datum zijn afgesloten, met een excedent van ƒ 19,520.313,09½, en heb ik mij alstoen voorbehouden, de financiëele staten, welke de détails van de resultaten dier afsluiting zullen aantoonen nader te zullen indienen, vergezeld van een zoo volledig mogelijk verslag.

In voldoening daaraan heb ik mitsdien de eer de Generale Directie van finantiën, hierbij aan te bieden, een bundel financiëele staten en rekeningen, onder de benaming van *Staat-Rekening van Nederlandsch Indië over het jaar* 1846.

Deze staat bevat de navolgende stukken, als:

A. Den algemeenen staat-rekening van Nederlandsch Indië.

B. Den algemeenen staat van baten en lasten van Nederlandsch Indië (met uitzondering van het eiland Sumatra) met de daarbij behoorende bijlagen, als:

N°. 1. De algemeene staat van baten en lasten van het eiland Sumatra.

» 2. De specifieke staat der regularisatie ten voor en nadeele van vroegere jaren.

» 3. De aantooning der verschillende rekeningen van het hoofdstuk koophandel.

C. De algemeene balans van Nederlandsch Indië, met de daarbij behoorende bijlagen van n°. 4 t/m. n°. 34.

D. De staat van beschikbare middelen of van het administratief kapitaal onder ultimo 1846.

E. De staat-rekening van het departement van koloniën.

F. Den algemeen vergelijkenden staat van de geraamde met de werkelijke ontvangsten van Nederlandsch Indië, met de daarbij behoorende bijlagen van n°. 35 t/m. n°. 42.

G. Den algemeenen vergelijkenden staat van de begrootte, met de werkelijke uitgaven van Nederlandsch Indië, met de daarbij behoorende bijlagen van n°. 43 tot en met n°. 50.

H. De vergelijkende staat van de geraamde met de werkelijke ontvangsten van het eiland Sumatra, met de daarbij behoorende bijlagen van n°. 51 tot en met n°. 54.

I. De vergelijkende staat van de begrootte met de werkelijke uitgaven van het eiland Sumatra en de daarbij behoorende bijlagen van n°. 55 tot en met n°. 58.

Alhoewel deze staten en de daaronder gestelde nota's, op zich zelve reeds een naauwkeurig en juist overzigt aantoonen van de financiëele resultaten, over het boekjaar 1846, zoo zal het niet ondienstig zijn, daaromtrent in eenige bijzonderheden te treden, waartoe ik vermeend heb, de onderwerpelijke staten volgens de bovenstaande volgorde te moeten behandelen en toe te lichten, — tot dat einde wordt mitsdien door mij het ondervolgende bekend gesteld ten aanzien van:

Aan de Generale Directie van Financiën.

A. *Den algemeenen staat-rekening van Nederlandsch Indië.*

Blijkens dezen staat is het dienstjaar 1846 geopend met het voordeelig saldo van het boekjaar 1845 ad.	*f* 26,187,597,29
En afgesloten geworden met een voordeelig saldo van	» 46,104,309,118½
Blijft.	*f* 19,916.712,89 ½
Of met bijvoeging van het verschil bij de reductie van kopergeld tot recepissen.	» 40
	f 19,916,713,09 ½
Naar aanleiding van het Gouvernements besluit dd. 31 Julij 1846 L^a P 2 geheim, zijn nog onder de schulden van het Indisch bestuur opgenomen en daarvoor gecreëerd geworden 4½ pCt. obligatiën .	» 53,000,00
Zoodat het N. I. Gouvernement gedurende het jaar 1846 is vooruitgegaan met.	*f* 19,969,713,09 ½
Hiervan heeft gestrekt tot gedeeltelijke en geheele aflossing van den N. I. achterstand, de leening van 1836 de solosche obligatiën en de 6 en 4½ pCt. obligatiën.	» 449,400
Zoodat het excedent van het boekjaar 1846 heeft bedragen, zoo als ook bij den staat van baten en lasten is aangetoond geworden.	*f* 19,520,313,09 ½
Of met bijvoeging van hetgeen in 1846, meerder ten nadeele dan ten voordeele van vroegere jaren is geregulariseerd geworden, blijkens aantooning n°. 2.	» 375,655,101
Weshalve het excedent van het boekjaar 1846 op zich zelven beschouwd bedraagt.	*f* 19,895,968,110½
Welke cijfer ook verkregen wordt, door van de gezamentlijke baten van het dienstjaar 1846 ad. .	*f* 50,871,983,00 ½
Af te trekken de gezamentlijke lasten van hetzelve ad.	» 30,976,014,10
Blijft als boven.	*f* 19,895,968,110½
Het excedent van het boekjaar 1845, bedroeg op zich zelven blijkens het dezerzijdsch verslag dd. 30 Junij 1847, n°. 83.	» 28,116,301,35
Zoodat het excedent van het boekjaar 1846 op zich zelven minder is geweest dan dat van 1845.	*f* 8,220,332,44 ½

Zoo als ik reeds bij mijne bovengemelde missive dd. 15 Junij 1848 n°. 54 heb bekend gesteld, moet deze vermindering hoofdzakelijk worden toegeschreven aan de omstandigheid, dat de ontvangsten in 1845 welke voor een groot gedeelte in koperen munt hebben plaats gehad, ten gevolge van het invoeren van het nieuw betaalmiddel in recepissen in 1846 met een minder nominaal bedrag zijn gekweten geworden, als ook dat bij het sluiten der algemeene boeken van 1846, de saldo's van eenige debiteuren, die bekend waren in kopergeld verschuldigd te zijn, zoo als onder anderen ter zake van genotene voorschotten voor landbouwkundige ondernemingen, naar de rede van *f* 6 tot *f* 5 zijn herleid, en waardoor alleenlijk ten laste van de agio-rekening een bedrag van cc. *f* 2,000,000 is gebragt geworden.

B. *Den algemeenen staat van baten en lasten van N. I.*

Dezen staat benevens de daarbij behoorende bijlage n°. 1, toont aan de specificatie van de baten en lasten welke tot het hiervoren vermeld overschot van het boekjaar 1846 ad ƒ 19.520.313,09½ of van het dienstjaar 1846 op zich zelve ad ƒ 19.895.968,110½ hebben geleid.

Volgens dezelve hebben de gezamentlijke inkomsten of baten van geheel N. I. over 1846 bedragen, met uitzondering van het eiland Sumatra . . . . ƒ 49,627,486,25
En die van het eiland Sumatra . . . . » 1,244,496,95½

Te zamen als boven. . . ƒ 50,871,983,20½

De gezamenlijke uitgaven of lasten van geheel Nederlandsch Indië over 1846 hebben daarentegen bedragen als:

Nederlandsch Indië. . . .	ƒ 28,111,227,44½	
Eiland Sumatra.	» 2,864,786,85½	
Te zamen als boven. . .		ƒ 30,976,014,10
Zoodat de baten de lasten hebben overtroffen met.		ƒ 19,895,968,110½
Of na aftrek van hetgeen in 1846 meerder ten laste dan ten voordeele van vroegere jaren is geregulariseerd geworden, blijkens bijlage n°. 2 van staat La B		» 375,655,101
Gelijk aan het hierboven aangetoond excedent van.		ƒ 19,520,313,09½

In deze uitkomst hebben de ondervolgende bezittingen van Nederlandsch Indië gedeeld, als:

Meerdere baten dan lasten.

Java en Madura		ƒ 20,323,200,13
Zuid- en Oostkust van Borneo.		» 6,166,39
Banka		» 3,229,132,52½
		ƒ 23,558,498,104½
Sumatra. Palembang		» 82,839, 68½
Te zamen. . .		ƒ 23,641,338,53

Meerdere lasten dan baten.

Moluksche eilanden.	ƒ 31,671,42½	
Timor.	» 23,836,57	
Makasser	» 202,936,06½	
Westkust van Borneo	» 45.091,93	
Riouw.	» 86,603,70½	
	ƒ 390,139,69½	
Sumatra.		
Westkust van Sumatra . .	ƒ 1,366,491,114½	
Benkoelen	» 78,204,34	
Lompongs	» 23,068,75½	
	ƒ 1,467,764,104	ƒ 1,857,904,13½
Blijft . .		ƒ 21,783,434,39½
Transportere. . .		ƒ 21,783,434,39½

Of na aftrek van:

	Per Transport.	. *f* 21,783,434,39½
1e. Hetgeen in Nederland meerder ten behoeve van Indië betaald dan aan geld ontvangen is	*f* 1,652,100,94½	
2e. Hetgeen in 1846 meerder ten na dan ten voordeele van vroegere jaren is geregulariseerd geworden ad	» 375,655,101	
3e. Hetgeen op Sumatra in 1846 meerder is betaald dan ontvangen voor den dienst van 1845, welke betalingen en ontvangsten door de late ontvangst van eenige verantwoording strekken niet bij de boeken van 1845 hebben kunnen worden verhandeld, maar eerst bij die van 1846 zijn opgenomen . . .	» 235,364,74½	*f* 2,263,121,30
Blijft excedent als boven		*f* 19,520,313,09½

Wordende overigens bij de bijlagen n°. 3 aangetoond, hoedanig de *voor* en *nadeelen* der verschillende rekeningen van het hoofdstuk *Koophandel* zijn ontstaan, terwijl ten aanzien van de producten welke in den loop van 1846 ter verkoop naar Nederland aan de factorij der Nederlandsche Handel-Maatschappij alhier zijn afgegeven, moet worden opgemerkt, dat vermits overeenkomstig het bepaalde bij Gouvernements besluit dd. 22 Augustus 1845 n°, 11, die producten zijn berekend naar de prijzen welke in 1846 de Oost-Indische producten in Nederland hebben gerendeerd, de voor en nadeelige uitkomsten der rekeningen van die producten slechts naar die rede zullen vermeerderen of verminderen, naar mate de in 1846 naar Nederland verzonden producten bij derzelver verkoop aldaar meerder of minder zullen opbrengen, dan die welke in 1846 in Nederland uit vroegere aanvoeren zijn van de hand gezet.

C. *De Algemeene balans van Nederlandsch-Indië.*

Deze balans bevat de specificatie van het hiervoren bij de toelichting op de *Algemeene Staat-Rekening* reeds vermelde voordeelig saldo ad *f* 46,104,309,118½ waarmede de algemeene boeken van 1846 zijn afgesloten, als bedragende de voordeelige saldo's volgens de debet zijde

	f 339,433,796,108½
En de nadeelige saldos of de schulden van het Gouvernement, volgens de krediet zijde	» 293,329,486,110
Zoodat het voordeelig saldo op ultimo 1846 bedraagt.	*f* 46,104,309,118½

Dit voordeelig saldo moet echter geheel als fictief worden beschouwd, aangezien zich onder de balansposten vele fictieve debiteuren en crediteuren bevinden; blijkens Gouvernements besluit dd. 20 Maart 1844 n°. 32, zijn echter aan het opperbestuur in Nederland voorstellen gedaan, ten einde het debet-saldo der rekening met het Ministerie van Koloniё geheel te doen vervallen.

Bijaldien aan de voorstellen gevolg wordt gegeven, en de overige balansposten wijders worden gezuiverd van de daarop voorkomende fictieve en dubieuse debiteuren en krediteuren, zal de bedoelde rekening sluiten met een kredit saldo van *f* 22,939,558,35½ en de algemeene boeken van 1846 zouden alsdan in stede van met een voordeelig balans van *f* 46,104,309,118½ afgesloten zijn geworden, met een nadeelig slot van *f* 208,069,527,94 plus de bovengemelde *f* 22,939,558,35½ of *f* 231,009,086,09½ hetgeen ook meer met den waren stand der Indi-

sche financiën is over een te brengen, moetende in verband hiermede ook worden beschouwd, de nota's gesteld aan den voet van den algemeenen balans-rekening met het Ministerie van Koloniën bijlage n°. 27.

De specificatiën der op de algemeene balans van Nederlandsch Indië voorkomende saldo's, kunnen worden aangetroffen in de bijlagen n°. 4, tot en met n°. 34; ten aanzien van de bijlagen n°. 28, 31 en 34 moet echter nog worden opgemerkt, dat de daarbij aangetoonde saldo's, nog niet alle tot het nieuwe betaalmiddel zijn herleid geworden, omdat daartoe veel tijd vereischt wordt, en de muntsoort van verscheidene debet en kreditposten, althans van vroegeren tijd niet bekend zijn, vermits de kasrekeningen vroeger slechts eene muntsoort aantoonden, hieromtrent echter bij voortduring een onderzoek wordende ingesteld, zoo zullen de onderwerpelijke debet en kredet posten, successievelijk tot het nieuwe betaalmiddel worden herleid, voor zoo verre dezelve niet geheel kunnen worden effen gesteld, en waaromtrent almede een onderzoek door den heer inspecteur van finantiën wordt bewerkstelligd.

D. ***Staat van beschikbare en onbeschikbare middelen.***

Volgens dezen staat hebben de beschikbare middelen van 1846 de opeischbare schulden van dat jaar overtroffen met .	ƒ 17,113,387,00½
Het administratief kapitaal voor 1847 heeft mitsdien	» 4,613,387,00½
Meerder bedragen dan het daarvoor bepaalde maximum van	» 12,500,000,00
De beschikbare middelen voor 1846, hebben blijkens de staatrekening van 1845 de opeischbare schulden overtroffen met zilver.	ƒ 5,267,312,71
en ƒ 11,837,119,70 koper of zilver	» 9,864,266,50
Te zamen. .	ƒ 15,131,579,21
Zoo als hierboven is aangetoond, hebben de beschikbare midddelen van 1846 de opeischbare middelen van dat jaar overtroffen met.	» 17,113,387,00½
Zoodat het administratief kapitaal onder ultimo December 1846, in vergelijk met dat onder ultimo December 1845, is vermeerderd met	» 1,981,807,119½

Deze vermeerdering is hoofdzakelijk ontstaan doordien in 1846 de subsidiën uit Nederland meerder hebben bedragen dan in het tekort van dat Jaar moest worden voorzien, als zijnde uit Nederland zoo als hieronder zal worden aangetoond, bij de toelichting van de staat-rekening met het departement van koloniën voor de dienst van 1846 ontvangen.

Aan specie	ƒ 2,000,000,00
» diverse goederen	» 1,878,777,53
» steenkolen.	» 131,288,08
Voor getrokken wissels op het ministerie van koloniën.	» 5,484,659,17½
Voor door de factorij der N. H. M. gestorte gelden voor subsidie, volgens de overeenkomst tusschen het ministerie van koloniën en de Nederlandsche Handel-Maatschappij d.d. 3 Augustus 1844 n°. 9. . . .	» 5,600,000,00
Te zamen. . .	ƒ 15,094,724,78½
Terwijl het tekort, blijkens de aantooning gesteld aan den voet van den staat La. G. is geweest. . .	» 12,855,834,49
Zoodat meerder aan subsidie is ontvangen dan het tekort van Indië over 1846. . . . . . . , ...	» 2,238,890,29½
Of nagenoeg gelijk aan bovenstaande.	» 1,981,807,119½

E. *Staat-rekening van het Departement van Koloniën.*

Deze staat is opgemaakt en wordt bij de finantiëele staten overgelegd naar aanleiding van het bepaalde bij besluit van den Kommissaris-Generaal, dd. 30 Januarij 1834, n°. 105, en van het voorkomende bij Staatsblad 1834 n°. 48, terwijl dezelve tevens ten doel heeft om aan te toonen, in hoever het excedent van Indië overeenkomstig bovengemelde bepaling naar Nederland is overgemaakt.

Uit dezelve blijkt dat gedurende het tijdvak van 1° Julij 1846 tot ult°. Junij 1847 van diverse producten in consignatie naar Nederland zijn verzonden voor eene geldswaarde van		*f* 32,295,919.18
Voorts zijn als remises naar Nederland beschouwd geworden 1°. de afscheepkosten en provisiepenningen voor de boven bedoelde producten in Indië betaald.		» 1,785,130,73
2°. De uitgaande en additionneele regten op die producten, welke niet zijn ontvangen		» 2,132,920,77½
3°. De in Nederland in verrekening met de N. H. M. betaalde gelden voor katoenen, lijnwaden, behoorende tot de vroege kontracten en begrepen onder de som van *f* 2,528,330,66½ waarmede het ministerie is gecrediteerd geworden.		» 21,112,44
4°. Het alhier geregulariseerd bedrag voor verpleegkosten in de militaire hospitalen voor manschappen der marine.		» 16,851,64½
5°. De geldswaarde van 3000 kruiken gebangau water en 12 pakken pamor welke naar Nederland zijn gezonden		» 1,048,23
6°. Het kostende van 100 lansstokken bij den konstructiewinkel te Soerabaija aangemaakt en naar Nederland verzonden.		» 482,96½
Te zamen. .		*f* 36,253,465,36½
Daartegen is:		
1°. In Nederland ten behoeve van Indië meer betaald dan ontvangen. . . .	*f* 2,528,330,66⅓	
2°. Aan specie uit Nederland ontvangen.	» 2,000,000,00	
3°. Aan wissels op het ministerie van koloniën getrokken.	» 5,484,659,17½	
4°. Door de factorij der N. H. M. naar aanleiding van bovengemelde overeenkomsten in de Indische kas gestort . . .	» 5,600,000,00	
5°. Aan goederen en stukken steenkolen uit Nederland ontvangen *f* 1,878,777,53 en » 131,288,08	» 2,010,065,61	
6°. Factuurs waarde van de voorwerpen voor het op te rigten droogdok uit Nederland, verzonden met de koning der Nederlanden, doch alhier niet ontvangen, evenwel als eene remise uit Nederland beschouwd ad. .	» 31,357,61	
Transportere.	*f* 17,654,413,06	*f* 36,253,465,36½

Per Transport.	*f* 17,654,413,06	*f* 36,253,465,36½
7e. Nog in Nederland betaald ten laste van het approvisionnements fonds van 1846 voor de uitzending van de ijzeren stoomboot Onrust. .	*f* 4,881,24	
8°. Het voorschot in Nederland aan de heer J. D. KRUSEMAN verleend naar aanleileiding der missive van de algemeene secretaris dd. 31 Mei 1847 n°. 1257, in debiteering van dien heer ten voordeele gebragt van de rekening met het ministerie van koloniën, en derhalven als eene remise uit Nederland beschouwd ad.	» 8,000,00	
En ten 9e. Almede ten voordeele dier rekening gebragt de kosten van eenige exemplaren van het werk, natuurkundige geschiedenis van Java door Dr. JUNGHUHN ad.	*f* 143,72	» 17,667,437,62

Blijft meerder naar Nederland geremitteerd . . . *f* 18,586,027,94½
Het excedent van het boekjaar 1846, hetwelk als het eigendom van het moederland moet worden beschouwd, bedraagt zoo als hierboven is aangetoond. . » 19,520,313,09½

Zoodat in 1846 meerder naar Nederland is geremitteerd dan volgens de bestaande bepalingen had moeten worden overgemaakt. . . . . *f* 934,285,35
Volgens de staatrekening van 1845, is over vroegere jaren minder geremitteerd. . . . . » 3,445,507,50½
Weshalve naar Nederland minder is overgemaakt dan bepaald was. . . . . *f* 4,379,792,85½

Zijnde ook hetgeen het administratief kapitaal onder ultimo December 1846, meerder moet bedragen dan het bepaalde maximum van *f* 12,500,000, en hetwelk ook nagenoeg met de waarheid overeenkomt, als bedragende zooals hierboven is aangetoond dat kapitaal *f* 4,613,387,00½ meer dan het bedoelde maximum.

F. en G. *Vergelijkende staten der begrooting van ontvangsten en uitgaven van* 1846, *met de resultaten volgens de algemeene boeken van dat jaar.*

Ten einde deze staten geheel in overeenstemming te brengen met de begrooting, om daardoor een gelijk te kunnen maken in hoeverre de à priori gemaakte berekeningen later zijn verwezentlijkt geworden zijn, in verband tot het dan door mij bekend gestelde bij het verslag der algemeene boeken van 1845 (missive d.d. 30 Junij 1847, n°. 83), onder de cijfers van het hoofdstuk koophandel, volgens de uitkomsten der algemeene boeken, niet meer begrepen geworden, de restanten der producten in goederen, welke op primo en ult°. van het jaar 1846 aanwezig, alsmede

de producten en goederen welke op die tijdstippen onderweg waren, maar zijn dezelve later aan het slot dezer staten bekend gesteld.

Ten gevolge hiervan, zijn de verschillende tusschen de begrooting en de uitkomsten volgens de algemeene boeken niet meer zoo belangrijk als bij de vroegere vergelijkingen zijn aangetoond.

Het zal echter onnoodig en hoogst moeijelijk zijn, om de verschillen hierbij op te helderen, vermits de begrooting van 1846 nog is opgemaakt volgens het oude muntstelsel in zilver en kopergeld, terwijl de uitkomsten volgens de algemeene boeken voor een groot gedeelte in recepissen zijn aangetoond.

Aan het slot van den staat La. G wordt echter aangetoond, dat het geldelijk tekort over 1846 *f* 5,385,498,53½ hooger is geraamd dan hetzelve werkelijk is geweest, en dat zulks hoofdzakelijk is ontstaan, doordien het administratief kapitaal onder ult°. December 1845 volgens de algemeene boeken *f* 4,604,432,41½ meerder heeft bedragen dan het daarvoor bepaalde maximum van *f* 12,500,000 volgens de begrooting.

Wanneer men echter in aanmerking neemt, dat van de bovengemelde som ad . . . . *f* 4,604,432,41½
niet is afgetrokken de som van . . . . » 4,000,000
waarop bij de begrooting van 1846 is gerekend dat zoude worden afgezonderd tot verzekering van den uitslag van den maatregel der uitgifte van recepissen, en tot inwisseling en buiten circulatie stelling van valsche of niet wigtige duiten, omdat zulks eerst in 1847 heeft plaats gehad, dan zoude het administratief kapitaal onder ult°. December 1845 volgens de algemeene boeken, slechts. . . . . » 604,432,41½
meerder hebben bedragen dan het bepaalde maximum van *f* 12,500,000 en zoude het tekort over 1846 alsdan volgens de algemeene boeken slechts *f* 1,385,498,53½ globaal minder hebben bedragen, dan waarop hetzelve bij de begrooting van 1846 was geraamd.

De late indiening van de onderwerpelijke finantiëele staten, moet hoofdzakelijk worden toegeschreven aan de omstandigheid, dat ten gevolge van de invoering in 1846 van het nieuwe betalingsmiddel, de opmaking daarvan met zeer vele moeijelijkheden is gepaard gegaan, alsook dat de voorbereidende maatregelen voor de algemeene boeken bij het in werking brengen van het Gouvernements besluit dd. 21 Januarij jl. n°. 1a mij, zeer veel tijd en moeite heeft gekost, en waardoor de opmerking en indiening van de onderwerpelijke staten, ook eenigzins is vertraagd geworden.

De Boekhouder bij de Generale directie van Finantiën.

RAPPORT VAN DEN COMMISSARIS-GENERAAL DU BUS, OVER HET STELSEL VAN KOLONISATIE.

BUITENZORG, 1 Mei 1827.

La. P3*.

Bij artt. 44, 45, 48 en 49 mijner instructiën van 13 September 1825, nº. 79, heeft het den Koning behaagd het navolgende te bepalen:

ART. 44. De koffij-cultuur, zoowel in de Preanger-landen, alwaar de gedwongen teelt nog bestaat, als in de overige residentiën, alwaar de tuinen aan de inlanders zijn verhuurd, zal een voorwerp van opzettelijk onderzoek en overweging van den Commissaris-Generaal zijn. Hij zal bepaaldelijk nasporen, of in de residentiën alwaar de verhuring bestaat, in waarheid de tuinen telken jare met een vijfde vermeerderen, of deze vermeerdering aan het oogmerk beantwoord, en, zoo neen, welke andere meer doelmatige inrigtingen de thans bestaande zouden behooren op te volgen. Omtrent dit alles zal hij een beredeneerd verslag inzenden, voorzien van zijne consideratiën; lettende dat het Onze begeerte is, dat, behoudens de handhaving van het stelsel van vrijen handel en cultuur, in het grootste gedeelte van Java ingevoerd, alle middelen binnen het bereik der Regering worden aangewend, om de productie van koffij te vermeerderen, en dat voortbrengsel tot de laagst mogelijke prijzen voor den handel verkrijgbaar te doen worden.

ART. 45. Den staat, de werking en de uitkomsten van het zoogenaamd stelsel van landrenten zal de Commissaris-Generaal met zorg nagaan, en daaromtrent dienen van zijne consideratiën en advies, met bevoegdheid om intusschen al zulke maatregelen te doen nemen, als strekken kunnen om dat stelsel doelmatiger te doen werken.

ART. 48. Daar het wenschelijk is, dat een einde worde gemaakt aan de bestaande twijfeling, waarop de in bijzondere handen overgegane landerijen voortaan zullen worden bezeten, zal de Commissaris-Generaal zich doen voorleggen al wat in die materie is verrigt sedert de in het jaar 1819 plaats gehad hebbende benoeming eener commissie van onderzoek, en zoo spoedig mogelijk een bepaald en beredeneerd voorstel deswege inzenden aan het Ministerie van Marine en Koloniën.

ART. 49. Als een belangrijk punt, met het voorgaande in een zijdelingsch verband staande, zal de Commissaris-Generaal nagaan, wat doelmatiger is, een stelsel van zoogenaamde kolonisatie, zoo als bij artt. 105, 106 en 107 van het door Commissarissen-Generaal in den jare 1818 ingevoerde reglement van regering werd voorgeschreven, onder zoodanige restrictiën, als den invloed van vreemden en de kwelling der eigen bevolking van Java kunnen voorkomen, dan wel een stelsel van

Aan Zijne Excellentie den Heere
Minister van Marine en Koloniën.

wering van vestiging van landbezit door Europeanen, zoo als de Indische Regering naderhand heeft omhelsd. — Hij zal den Minister van Marine en Koloniën deswege op het volledigst dienen van zijne consideratiën en advies.

Het is de behandeling van dit laatste punt, dat ik mij ter dezer gelegenheid meer opzettelijk heb voorgesteld. De verdere onderwerpen, in deze artikelen vervat, staan inmiddels met hetzelve in zulk een naauw verband, dat zij daarbij, ten deele van zelf, hunne plaats zullen vinden, en mij zijn voorgekomen, voor zooverre, niet beter dan te dezer gelegenheid te kunnen behandeld worden.

Bij mijne missive van 30 Mei 1825, lit. G², had ik de eer Uwe Excellentie mijne letteren aan de Regering van den 25sten te voren, nº. 14, mede te deelen, handelende over dit alhier in Indië zoo lang behandeld vraagstuk eener kolonisatie van Europeanen in deze gewesten, en over de mogelijkheid, al of niet, om hun in het algemeen belang een zeker deel in het landbezit op Java toe te kennen. — Na al wat daaromtrent bereids was verhandeld, is de aandacht der Regering door mij op nieuw gevestigd op die punten, die mij voorkwamen, in de tegenwoordige omstandigheden, de zaak ten slotte te moeten beslissen en, bij de ondervinding in de laatste jaren verkregen, met meer kennis en inzigt te kunnen behandeld worden, dan tot nog toe, naar mij voorkwam, geschied was.

Het antwoord der Regering heeft zich lang laten wachten, en is niet ingekomen vóór 29 December ll. *). Inmiddels had eene aanvrage om landerijen in de residentie Krawang reeds vroeger een advies geprovoceerd, waarbij de zaak uit een ander en minder gunstig oogpunt is beschouwd, dan bij dat van 29 December het geval geweest is, en is mij te dier gelegenheid een beredeneerd stuk van den toenmaligen directeur der landelijke inkomsten overgelegd, wien de Regering vermeend had omtrent deze aanvrage te moeten hooren, en die van deze omstandigheid heeft gebruik gemaakt, om de quaestie van kolonisatie en landbezit nog eens van den grond af op te halen, en in hare meest algemeene toepassing op Java's huishouding en den maatschappelijken toestand zijner bevolking te behandelen.

Dit stuk, dat blijkbaar gerigt was tegen mijne missive aan de Regering van 25 Mei, en mij door haar werd aangeboden onder de betuiging van er zich gaaf mede te vereenigen, is door mij in handen van onderscheiden autoriteiten gesteld, ten einde, in afwachting dat mij de Regering meer dadelijk en regtstreeks op mijne meergenoemde missive van 25 Mei antwoordde, niets te verzuimen wat strekken mogt, om mijne eigen opinie voor te lichten, voor zooveel noodig te leiden en in allen gevalle niet zonder eene zoo volledig mogelijke kennis van alle gedachten, overwegingen en beschouwingen tot een eigen standpunt te brengen, van waaruit ik mij zou mogen veroorloven met betrekking tot eene zoo teedere, zoo belangrijke, en, ik mag er bijvoegen, met zooveel warmte en vasthoudendheid behandelde quaestie mijne eigene overwegingen aan Uwe Excellentie aan te bieden, en tot eene bepaalde voordragt deswege over te gaan.

Thans, na alle gevoelens te hebben ingewonnen en overwogen, alles rijpelijk te hebben doordacht, wat over en weder is gezegd en geschreven, en de gelegenheid mijner inspectie-reize over Java zeer opzettelijk te hebben waargenomen ter inwinning en verzameling van alle zoodanige bescheiden, opgaven en renseignementen, als mij voorkwamen slechts

*) Bijlage lit. *N*.

eenigermate met de onderwerpelijke zaak in verband te staan, zoo geloof ik met eenig vertrouwen aan den eisch mijner instructiën voormeld te kunnen voldoen, en met eenige volledigheid mijne consideratiën en advies in dezen aan Uwe Excellentie te kunnen onderwerpen.

Ter meest volkomene inlichting van Uwe Excellentie, heb ik het inmiddels van mijn pligt geacht, dit mijn verslag te doen vergezellen van alle stukken, zonder onderscheid, hetzij voor, hetzij tegen, met betrekking tot het onderwerp bij mij ingekomen, en nader gespecificeerd in eene hiernevens gevoegde nota. In eenige nadere ontwikkeling of ontleding dier stukken te treden, acht ik voor het oogenblik ten eene male overbodig, daar Uwe Excellentie ze buitendien, van wege het belang der zaak, wel eene aandachtige lectuur in hun geheelen zamenhang overwaardig zult keuren. Ik zal alzoo liever dadelijk tot de behandeling van het onderwerp uit mijn eigen standpunt van beschouwing en tot de ontwikkeling mijner eigen gedachten dienaangaande overgaan.

Uwe Excellentie heeft uit mijne letteren aan de Regering van 25 Mei kunnen ontwaren, dat het punt waarop ik wel voornamelijk en in de eerste plaats hare aandacht wenschte te vestigen, was de staat waarin cultuur en landbouw op Java vervallen zijn, zoo op zich zelf, als wel vooral met terugzigt op de productie van uitvoer en op hetgeen deze ter verlevendiging van den handel in het algemeen en meer bepaaldelijk van den handel tusschen de kolonie en het moederland, afwerpt. Niet dat ik niet volkomen gevoelde hoeveel andere consideratiën daarbij in noodwendige overweging kwamen. Doch daar was nu sinds onderscheiden jaren hier in Indië zooveel over, en wel bepaaldelijk tegen het landbezit en de kolonisatie van Europeanen geschreven, en wat soms hier en daar in derzelver belang is bijgebragt, was doorgaans met zooveel drift en hevigheid opgenomen; ik vond den tegenstand en de vooroordeelen tegen al wat slechts van verre daarhenen strekte, onder 's Lands ambtenaren, en inzonderheid onder die van hoogeren rang, zoo algemeen en zoo vast ingeworteld; de behandeling der zaak was daarbij door den tijd met zoovele louter persoonlijke consideratiën van verschillenden aard vermengd geraakt — dat ik, met ter-zijde-stelling van alle beschouwingen van een secundair gewigt, waaromtrent ik mij verkoos te houden aan de vroegere, reeds zoo uitgebreide discussiën, vermeend heb ditmaal de geheele aandacht der Regering uitsluitend te moeten vestigen op dit éêne punt, maar van een overwegend gewigt, der productie namelijk van Java, en wel bepaaldelijk der productie van uitvoer, gelijk zij zich voordoet onder het thans bestaande en met zooveel vooringenomenheid gehandhaafd stelsel, hetwelk, met betrekking tot cultuur en landbezit, allen Europeschen invloed, en veel meer nog alle medewerking en dadelijke deelneming van Europezen, van zich afweert.

Ik noem dit punt van een overwegend gewigt, omdat de geheele belangstelling van het moederland in zijne kolonie daaraan verbonden is. Onze vaderlandsche handel zoekt ladingen op Java, om die te brengen naar onze markten. Onze fabrieken en trafieken zoeken op Java een ruimen slijt aan de voortbrengselen onzer vaderlandsche nijverheid, die zij daar niet vinden kunnen, indien Java geene overvloedige productie heeft, om ze te betalen. Onze scheervaart zoekt vracht over en weder; onze handel, onze fabrieken, onze scheepvaart zijn alzoo in de aanmoediging, verlevendiging en uitbreiding, die zij zich van het bezit dezer kolonie beloven, alle evenzeer afhankelijk van de productie van Java's grond, en wel bepaaldelijk van dat gedeelte dier productie, dat, op Java zelf niet verteerd wordende, aan den uitvoer kan worden overgegeven.

Bij de vestiging van een stelsel van vrije beschikking over personen

en eigendommen, tijd en arbeid, ter vervanging van het vroeger stelsel van gedwongen cultuur en verpligte leverantiën, is het dan ook voorzeker uit dezen hoofde, dat het reglement van 1818 der Regering van Nederlandsch Indië, als een eerste voorwerp harer zorgen, heeft aanbevolen, om door alle middelen binnen haar bereik, landbouw en cultuur op Java aan te moedigen, en dat mij mede bij mijne instructiën 's Konings begeerte is kennelijk gemaakt, om op gelijke wijze, behoudens de handhaving van dit stelsel van vrijen handel en cultuur, de productie van koffij (de voornaamste, en naar mate alle andere voor en na zijn te gronde gegaan, thans de eenige meer op Java voor onze markten aanwezig) te zien vermeerderen, en ze voor den handel tot de laagst mogelijke prijzen verkrijgbaar te zien worden.

Is nu deze productie toegenomen onder dit stelsel, dat zooveel beloofde, alles liet aankomen op den inlander en den Europees verwierp? Is zij gebleven wat zij was, of is zij in weinige jaren achteruitgegaan, beneden al wat zij ooit op Java geweest is?

De algemeene kreet, die mij deswege, bij mijne eerste komst op Java, te gemoet kwam, was daaromtrent in geenen deele gunstig. Mijne eerste opening aan de Regering waren zulks dan ook niet, en toch ben ik daarbij nog zeer verre beneden de waarheid gebleven.

Ik had de Regering alleen verwezen op de klimmende prijzen der rijst, ten betooge, dat die productie althans geen gelijken tred hield met de behoefte, maar nog geen melding gemaakt, dat de uitvoer van rijst op Java naauwelijks meer acht duizend koijangs 's jaars bedraagt. Wat de suiker en den arak betreft, zoo zal het verslag van den handel over 1825 van den provisionelen directeur van 's Lands middelen en domeinen Uwe Excellentie aantoonen, dat reeds toen ter tijde de uitvoer van een en ander, te zamen genomen, niet meer heeft bedragen, dan eene waarde van omstreeks *f* 260,000; dat niet meer dan ƒ 16,000 pikols suiker zijn uitgevoerd *), waartegen een invoer, wel is waar niet aanmerkelijk, van China en Manilla overstaat. Met betrekking tot de koffij had ik mij geregeld naar de opgave van een daartoe uitgekozen jaar, toen de uitvoer van 33 millioen oude Amsterdamsche ponden vrij wat meer heeft bedragen, dan het bij doorslag over de laatstverloopen jaren bedragen heeft; terwijl ik, met slechts een vierde, of ook een derde van dezen uitvoer op rekening der gedwongen cultuur in de Preanger- en Buitenzorgsche landen te brengen, en het verdere op rekening der zoogenaamde vrije cultuur te stellen, veel meer heb toegegeven, dan ik in menig geval behoefde te doen, overmits de opbrengst der Preanger- en Buitenzorgsche landen een veel grooter deel van het geheele koffij-product over Java uitmaakt.

Onder de stukken die hiernevens gaan, met name die van de factorij der Nederlandsche Handel-maatschappij en der hoofd-commissie van landbouw, zal Uwe Excellentie voor het overige het een en ander aantreffen, dat maar al te zeer ter bevestiging strekt mijner eerste voorstelling van zaken aan de Regering, en zal zij kunnen ontwaren, hoe de eene productie na de andere, de eene tak van uitvoer vòòr en de andere na, voor onzen handel zijn te gronde gegaan, geene uitgezonderd dan de koffij alleen.

Uwe Excellentie zal daarentegen, inzonderheid in het rapport van den directeur der landelijke inkomsten, een tafereel geschetst vinden van den landbouw op Java, van zijn aanwas in de laatstverloopen jaren, en van de ontwikkelingen die hij verder te gemoet doet zien, hetwelk, zoo het

*) Samarang alléén heeft in 1820 nog 50,000 pikols suiker uitgevoerd.

slechts van verre voor waarheid mogt gehouden worden, niet veel te wenschen zou overig laten.

Zulk een verschil, niet van begrippen en gevoelens, maar van getuigenissen omtrent een feit, dat bovendien niet in het verborgen schuilt, maar uit den aard der zaak voor alle oogen open ligt, is vreemd, en heeft mede gestrekt om mij den maatstaf te geven der moeijelijkheid, om in dit land, wanneer men nieuw aankomt, de waarheid te vinden op vele punten, waar zij minder gemakkelijk te achterhalen is.

Wat de zaak in quaestie betreft, zoo behoeft niets in het onzekere te blijven.

De getuigenissen over en weder geheel ter zijde stellende, zoo zal ik het verslag van den handel over 1825, hierboven vermeld, tot leiddraad nemen, en op grond der officiële opgaven van uitvoer nagaan: 1°. wat Java in den loop van dat jaar aan dien uitvoer heeft opgeleverd; 2°. welk deel de vrije industrie van den Javaan aan dien uitvoer heeft gehad.

Het verslag over 1826, dat spoedig volgen zal, en Uwe Excellentie zoodra het uitkomt zal worden ingezonden, zal op gelijke wijze tot dit onderzoek kunnen gebezigd worden.

Op bladz.   van het verslag over 1825, wordt de uitvoer gespecificeerd, en aan producten van Java en van den verderen archipel alléén opgegeven eene waarde van *f* 13,663,297.

Daar het hier alleen te doen is om den uitvoer, die de productie van Java zelf heeft opgeleverd, zoo gaan van dit bedrag af:

1°. De specerijen der Molukkos, ter waarde van *f* 1,197,713;

2°. Het tin van Banka, ter waarde van *f* 519,566;

3°. De producten van den archipel, voor zooverre zij, op Java ingevoerd zijnde, wederom van daar zijn uitgevoerd en op de specificatie van uitvoer verschijnen, ter waarde van *f* 606,517, gelijk bij den gespecificeerden uitvoer wordt aangetoond op bladz. 13 en 14 van het verslag;

Makende deze drie posten te zamen onder n°. 1 . .	*f* 1,197,713
» » » » » » » » 2 . .	519,566
» » » » » » » » 3 . .	606,517
Te zamen	*f* 2,323,796

en latende zij, na te zijn afgetrokken van de waarde van uitvoer op Java, aan producten van Java en den archipel voormeld, ter somma van *f* 13,663,297 over, als uitvoer van Java zelf, de somma van *f* 11,339,501.

Waarbij ik dan nog in zijn geheel laat den post van Javasche lijnwaden à *f* 296,641; ofschoon op bladz. 4 van het verslag onder de voortbrengselen van den archipel, die op Java zijn ingevoerd, een post van katoen en katoenen garens voorkomt ter waarde van *f* 259,982, die niet weder voorkomt, geheel noch ten deele, op de specificatie van wederuitvoer van voortbrengselen van den archipel op bladz. 13 en 14, en alzoo, bij het bekende verval der cultuur van de Javasche katoen of kapas, als grondstof dier uitgevoerde Javasche lijnwaden, althans ten deele, in aanmerking behoort te komen.

Daar de provisionele directeur van 's lands middelen en domeinen, volgens de mij door hem gegeven nadere inlichtingen omtrent zijn verslag, tot maatstaf der waarde van uitvoer heeft genomen de gemiddelde prijzen op 's Gouvernements vendutiën te Batavia, zoo merk ik alleen aan, dat die waarde de volle handelswaarde uitmaakt, en niet, als ook had kunnen zijn, de waarde volgens welke de uitgaande regten zijn betaald. Van dien uitvoer op Java, ter waarde van *f* 11,339,501, komt voor de Europesche markten niets in aanmerking dan de koffij alleen,

ten bedrage van ƒ 8,606,282. Wil men daar nog eenige kleinigheden bijvoegen, zoo mag men welligt komen tot negen millioen, of ook iets daarboven, doch zal men in allen gevalle de tien niet bereiken.

Doch omtrent diezelfde koffij komen twee omstandigheden in aanmerking, en kan het jaar 1825 niet tot grondslag strekken van den tegenwoordigen stand van zaken.

In de eerste plaats, zoo is de pluk, en dien ten gevolge ook de uitvoer van dat jaar veel grooter geweest, dan van eenig der voorgaande jaren.

In de tweede plaats, zoo zoude, ook bij gelijke hoeveelheid van uitvoer, de waarde, ten gevolge der steeds dalende prijzen, op verre na niet meer dezelfde zijn.

Wat het eerste punt betreft, zoo vermeldt de staat van uitvoer op bladz. 15 van het verslag 227,622 pikols, ter waarde van ƒ 8,606,282, hetgeen een gemiddelden prijs van omstreeks ƒ 38 zou veronderstellen. Zulks blijkbaar het geval niet kunnende zijn, zoo heb ik deswege naderen uitleg van den provisionelen directeur gevraagd, en is het gebleken dat hier eene drukfout in de cijfers is ingeslopen; zijnde de uitvoer niet geweest 227,622 pikols maar 277,622 pikols; als mede ten overvloede gestaafd wordt door de specificatie van den uitvoer op de tabel *B*.

Deze uitvoer gaat alzoo dien van 1823, die reeds alle vroegere zoozeer overtrof en ruim 265,000 pikols bedragen heeft, met nog 12 à 13 duizend pikols te boven.

Dit is het gevolg van de voorbeeldelooze pluk en inzameling van datzelfde jaar 1825, bekend als het beste koffij-jaar dat zich iemand op Java herinnert. Ten einde mij zooveel mogelijk aan stellige opgaven te houden, laat ik hier volgen eene opgave van den koffijoogst in de Preanger en Buitenzorgsche landen van dat jaar, en de acht voorgaande. Uit den aard volkomen zeker zijnde, en loopende van af een derde gedeelte tot de helft van den geheelen koffij-pluk op Java, levert zij den best mogelijken maatstaf op:

					pikols
1817	Preanger	en	Buitenzorgsche	landen,	98,902
1818	»	»	»	»	86,137
1819	»	»	»	»	65,430
1820	»	»	»	»	52,675
1821	»	»	»	»	98,082
1822	»	»	»	»	91,685
1823	»	»	»	»	67,956
1824	»	»	»	»	70,993
1825	»	»	»	»	115,961

Blijkende alzoo dat de pluk in de Preanger en Buitenzorgsche landen van 1825, dien van het beste onder de acht vroegere jaren nog met 16,000 pikols te boven gaat. Die acht vroegere jaren te zamen nemende, leveren 631,860 pikols, of bij doorslag over elk jaar 78,983 pikols, zijnde 37,000 pikols minder dan het jaar 1825.

En opdat men die pluk van 1825 niet welligt aan verkeerde oorzaken toeschrijve, en op rekening van nieuwe en overvloedige aanplantingen brenge, wat inderdaad enkel het gevolg is geweest van het bijzonder gunstig jaargetijde, zoo merk ik hier wijders aan, dat de eerste jaren op verre na niet de ongunstigste zijn. — Het eerste heeft meer geleverd dan één der zeven volgende. Met 1818 vereenigd heeft het 45,000 pikols meer geleverd dan de twee jaren zaamgenomen, die 1825 onmiddellijk zijn voorafgegaan, en vertrouw ik alzoo, op grond van al het bovenvermelde, als volkomen zeker te kunnen stellen, dat de uitvoer van koffij in 1825, als het gevolg van eenen voorbeeldeloos overvloedigen

pluk, en in aanmerking nemende, hoe de pluk van het ééne jaar met die van het andere, blijkens deze zelfde opgaven van de Preanger en Buitenzorgsche landen, uit elkander loopt, op zeer verre na niet als maatstaf van den jaarlijkschen uitvoer van koffij op Java kan genomen worden.

Wat het tweede punt betreft, zoo veronderstelt de opgegeven waarde van *f* 8,606,282 voor 277,622 pikols koffij een gemiddelden prijs van *f* 31 de pikol *). Tegenwoordig komt zij op Batavia naauwelijks meer boven de *f* 20.

In de twee andere zeehavens wordt zij regelmatig één of twee gulden minder geleverd.

Ter gelegenheid der prijsbepaling van de koffij over het loopende jaar, om te dienen tot den geldelijken aanslag van de rente der koffijtuinen, is de factorij der Nederlandsche Handel-maatschappij gehoord over den vermoedelijk te verwachten marktprijs, en heeft zij dien, voor zooverre zich zulks doen laat, berekend à *f* 18 tot *f* 20 de pikol.

Het maximum nemende en dien prijs stellende op volle *f* 20, zoo zoude een gelijke uitvoer als in 1825, in stede van *f* 8,606,282, thans eene waarde representeren van niet hooger dan *f* 5,552,440.

En wanneer, in stede van den uitvoer van 1825, als om redenen voormeld in geenen deele tot algemeenen maatstaf in aanmerking kunnende komen, als gemiddelde uitvoer wordt gesteld 225,000 pikols, nog aanmerkelijk te boven gaande den gemiddelden uitvoer der laatste tien jaren, zoo verschijnt de koffij, in den tegenwoordigen stand van zaken op Java, als object van uitvoer, ter waarde van *f* 4,500,000 's jaars, zijnde niet meer dan ruim de helft, waarvoor dit product in de opgaven van den heer provisionelen directeur over 1825 voorkomt.

De geheele tegenwoordige waarde van uitvoer van het Javasche product op Java wordt hiermede met nog *f* 4,100,000 verminderd en vervalt alzoo op *f* 7,239,501.

Ik ga thans over tot het onderzoek naar het deel, dat de vrije industrie van den Javaan in dezen uitvoer heeft.

Zoo komt, in de eerste plaats, daarbij niet in aanmerking de koffij van de Preanger en Buitenzorgsche landen, als zijnde het product eener erkende dwang-cultuur en leverantie. Met die te stellen op twee vijfde gedeelten van het geheele koffij-product op Java, hierboven door mij gesteld à 225,000 pikols, ben ik overtuigd, dat ik de mate niet zou te boven gaan, alzoo ik dit product à 225,000 pikols voor nog te hoog gerekend houde. — Op dien voet zou ik voor de gedwongen koffij bebekomen 90,000 pikols 's jaars. Neem ik het gemiddeld product der Preanger en Buitenzorgsche koffij, over de jaren 1817 en volgende tot 1825 ingesloten, volgens de opgave hierboven gemeld, zoo bekome ik over negen jaren 747,821 pikols, en alzoo ruim 83,000 pikols 's jaars. — Ik zal ze echter niet hooger stellen dan 80,000 pikols, en, zonder in aanmerking te nemen de erkende superioriteit en hooger prijzen van die koffij boven die van het overige Java, mij houden aan den gestelden middelprijs van *f* 20 de pikol: zoo representeren die *f* 80,000 pikols eene waarde van *f* 1,600,000, die niet op rekening van de vrije industrie van den Javaan kunnen komen.

Bij die 16 ton voeg ik de vogelnestjes, als met de industrie der

---

*) De gemiddelde vendutie-prijs te Batavia, volgens officiële opgaven van den directeur van 's Lands producten en civile magazijnen, is in 1825 niet hooger geweest dan *f* 28¼. Dit reduceert den uitvoer van koffij, reeds voor dat jaar 1825, van *f* 8,606,282 op *f* 7,842,821.

menschen niet te doen hebbende. Derzelver uitvoer in 1825, ten gevolge der uitgebroken onlusten, heeft niet meer bedragen dan ruim een half millioen, makende alzoo met de koffij voornoemd ruim 21 ton. Na aftrek hiervan zou de geheele uitvoer, als product der vrije industrie, vooral niet hooger meer verschijnen dan ruim vijf millioen gulden 's jaars.

Dit resultaat, met terugzigt op de bevolking van Java, leverende op zijn best één gulden per hoofd, is voorwaar al zeer onbeteekenend. En toch is het er nog zeer verre af, dat de vrije industrie op Java zich deze vijf millioen als uitsluitend van haar afkomstig zou kunnen toeeigenen.

Onder deze vijf millioen komen voor 145,000 pikols koffij ter waarde (à *f* 20 de pikol) van *f* 2,900,000. Deze cultuur, in tegenoverstelling van die der Preanger landen, heet vrij; doch zal het hier de plaats zijn eenigzins van naderbij te onderzoeken, in hoeverre zij zich inderdaad als zoodanig kan doen gelden.

Ik behoef hier niet aan Uwe Excellentie te herinneren de maatregelen, die op het einde van 1817 omtrent de verhuring der koffijtuinen genomen zijn en gevonden worden in het *Staatsblad* van dat jaar n°. 55. Het is Uwe Excellentie bekend, dat daarbij tot grondslag is genomen hetzelfde regt van eigendom, hetwelk het Gouvernement van Java, in naen opvolging der inlandsche besturen die hetzelve zijn voorafgegaan, over de geheele opervlakte des gronds handhaaft, en dat, op dien grondslag de bestaande koffijtuinen in huur zijn gegeven tegen eene gelijksoortige uitkeering, als waarop het stelsel der landrenten is gevestigd, van namelijk de helft, twee vijfden, of een derde van het ruwe product, naar mate de verschillende classificatie, waaronder de tuinen, ten gevolge hunner meerdere of mindere vruchtbaarheid, gerangschikt zijn.

Deze tuinen zijn op dien voet en voor zes jaren, dessa's gewijze, in huur aangeboden, blijvende het deel dat ieder individueel bewoner der dessa, zoo in de bearbeiding als in de opbrengsten der tuinen moet te beurt vallen, aan de onderlinge schikking en overeenkomst der dessavolkeren zelven overgelaten (art. 4 der voorwaarden, annex aan het besluit van Commissarissen-Generaal van 7 November 1817, *Staatsblad* n°. 55).

Zij zijn in de eerste plaats aangeboden aan de dessa-volkeren, die tot den eersten aanleg gebruikt waren (art. 2), dat is aan de dessa's op wier gronden zij waren aangelegd.

Te dezer gelegenheid zijn wijders vele maatregelen van voorzorg genomen, ten einde de huurders voor alle misleiding te bewaren, en hun op vele wijzen behulpzaam te zijn.

De voldoening in natura is hun toegezegd in de nabijheid der tuinen (art. 18). Tot maatstaf der voldoening in geld is hun toegezegd eene jaarlijksche prijsbepaling van wege het Gouvernement, in wier gematigde berekening zij volgaarne konden berusten, overmits het Gouvernement zich tevens verbindt om, naar de keuze der huurders, niet alléén de huur in natura aan te nemen, maar naar dezelfde prijsbepaling ook den geheelen oogst te aanvaarden (art. 14). Voorschotten van wege het Gouvernement zijn op de oogsten toegezegd, indien de huurders die mogten begeeren, (hetzelfde art. 14) en evenzoo beloofd ten behoeve der vrijwillig te doene aanplantingen, die wijders op gelijken voet, als de door het Gouvernement aangelegde tuinen, aan diezelfde huur of pacht van een half, twee vijfde of een derde van het ruwe product onderworpen zijn (art 20).

Deze en meer andere bepalingen, die zoozeer getuigen voor de zucht der ontwerpers om, ook met betrekking tot de koffij-kultuur, het stel-

sel van vrije beschikking over personen en eigendommen, tijd en arbeid, in den ruimsten omvang te doen werken, hebben inmiddels in geenen deele moge beantwoorden aan het doel, dat men er zich van voorstelde.

De tuinen zijn bearbeid en nieuwe tuinen zijn aangelegd! Maar hoe? Door het gezag der residenten en adsistent-residenten! Door de bemoeijenissen der opzieners van de landelijke inkomsten! Door tusschenkomst van regenten en districts-hoofden! Vrijwillig is niets onderhouden van wat bestond, veel minder iets nieuws aangeplant! Niet eens door de districts- en dessa-hoofden, die zich het onderhoud der bestaande koffijtuinen en den aanleg der nieuwe lieten opdringen; maar in geen geval althans door den gemeenen Javaan, die in niets gekend wordt, maar lijdelijk den tuin gaat bearbeiden, waarvoor zijn hoofd verbonden is. Met dezen alleen heeft het Gouvernement zich opgehouden, en wanneer die aanwijzing had van wat dit van hem vorderde, zoo mogt hij verder zorgen, dat zijn volk de zaak tot stand bragt. En dit is dan ook te werk gegaan, op eene wijze, waarbij Java's bevolking, voor zooverre zij de vrije koffijtuinen heeft leeren kennen, thans wel minder dan ooit tot die cultuur is opgewekt.

Uwe Excellentie gevoelt wel, dat ik mij zoo stellige verklaringen als deze niet zou veroorloven, indien ik zelf daaromtrent den minsten twijfel voeden kon. Maar de getuigenissen zijn deswege eenstemmig en de zaak van volstrekt algemeene notoriteit. De eene resident mag ze wat zachter handelen en de andere ze met wat meer klem aantasten, maar ik durf er mij bij Uwe Excellentie borg voor stellen, dat er niet één is, die zich niet zelf en uitsluitend de eer toekent van de ontwikkelingen en uitbreidingen die de koffij-cultuur in zijne residentie mag ondergaan hebben; niet één, die aan dien geheelen koffijtuinen-huur en bouw het minste begrip van vrijheid hecht. De onwilligheid van den inlander is bij niemand in twijfel; de eenige vraag is op wat wijze men hem niettemin zal laten planten. Mijne reize over Java heeft mij in de gelegenheid gesteld om dit alles te zeer van nabij te zien, en er te veel getuigenissen en bescheiden over in te winnen, om dit niet met volle overtuiging en volle zekerheid te kunnen verklaren.

Toen dan ook in 1823 de huur van zes jaren, in 1817 begonnen, om was, is er geen quaestie geweest van eenige nieuwe verpachtingen, maar is bij publicatie van 2 December n°. 1 (*Staatsblad* n°. 51) aan den volke bekend gemaakt, dan uit eene ondervinding van zes jaren was gebleken, dat niet ten volle vervuld was het oogmerk in der tijd bedoeld bij de classificatie der tuinen en de begrooting van het voortbrengsel aan die classificatie tot grondslag strekkende, om namelijk aan de ééne zijde het Gouvernement een billijk en regtmatig aandeel in de inkomsten der koffijtuinen te verzekeren en aan den anderen kant de huur of heffing gelijkelijk door de belastingschuldigen te doen dragen; redenen waarom, en in afwachting dat het onderzoek ter wegneming dier bezwaren zou kunnen worden tot stand gebragt, de bestaande huur provisionneel op de bestaande voorwaarden is gehandhaafd; onder die wijziging alléén, dat als huur of belasting aan het Gouvernement voor 1824 in het algemeemeen zouden worden opgebragt, als maximum, twee vijfde gedeelte van het berekende gewas, doch zonder aanwijzing voor het overige van een minimnm, daarover staande, of van eenige grondregelen wijders, hoegenaamd, waarop die aanslag moet gedaan worden.

Zoozeer als de bearbeiding der koffijtuinen in deze zes jaren van het doel was afgeweken, dat men zich in 1817 voorstelde, zoo valt het ook moeijelijk na te gaan, op wat wijze eene nieuwe vrije verhuring, ook louter in schijn, had kunnen tot stand gebragt worden.

Opmerkelijk is het intusschen, dat in de bewoordingen zelve der publicatie van 1823, vergeleken met het besluit van 1817, eene geheele wijziging van gedachten doorstraalt. Wat in 1817 huur of pacht heette, als steunende op vrijwillig contract, heet in 1824 huur of belasting, welke woorden toch wel niet dezelfde beteekenis hebben, en, in zooverre men veronderstellen mag dat het laatste ter omschrijving en opheldering van het eerste heeft moeten strekken, aan het primitief idèe van vrijwillige contracten gansch andere begrippen substitueert.

Dit onderzoek naar de bezwaren welke voor het overige in 1823 provisionneel de bestaande huren hebben doen handhaven, loopt op het tegenwoordig oogenblik nog voort. In afwachting dat het eenige resultaten mag opleveren, zal Uwe Excellentie het in de jaarlijksche prijsbepalingen der koffij, te beginnen met 1824, telkens vermeld en herinnerd vinden, gelijk dan ook telkens de eerste pachters van 1817 in afwachting dezer resultaten gehandhaafd zijn.

Ik geloof dat eene pacht, rente, belasting, hoe men het noemen wil, van twee vijfden op het ruwe product (en naar de eerste instelling kon zij tot op de volle helft gebragt worden), meer is dan men met billijkheid in gewone tijden en matige prijzen van den planter vorderen kan; doch dit bezwaar heeft zich vele jaren achtereen, door de onmatige en voorbeeldelooze opjaging der marktprijzen, zoozeer niet doen gevoelen; veel meer heeft de koffij-cultuur op Java, ten gevolge dier opgejaagde markt, boven alle andere culturen naast haar, eene aanmoediging ondervonden waar geene andere bij komt, en die, zoo als men billijkerwijze had mogen verwachten, de volle genegenheid van den inlander zou hebben verworven. En toch, wat daarvan de redenen dan ook mogen geweest zijn, en tot hoe verre, al dan niet, zij te vinden mogen zijn in de eerste regeling die men aan die cultuur heeft trachten te geven, zij heeft die genegenheid niet verworven. Wat mag men wachten van prijzen zoo als de tegenwoordige zijn, ƒ20 de pikol en minder, zoo 20, 25, 30 Spaansche matten en meer dien tegenstand van den inlander niet hebben kunnen meester worden?

En nog is het die vermindering van prijzen alleen niet, die op den inlander drukt.

Toen de marktprijzen van de koffij hoog stonden, en dit peoduct aan het Gouvernement zoo ruime inkomsten verzekerde, toen de zooveel hooger waarde van den uitvoer de speciën lokte en de circulatie op Java ruim en gemakkelijk maakte, toen de levendigheid van handelsspeculatiën en de nog ongestoorde speculatiën van cultuur en landbouw, welke haar de hand leenden, al de bronnen van 's Gouvernements-inkomsten stijfden, dit Gouvernement dien ten gevolge rijk was, en zich nog rijker waande dan het was, toen kon het in de invordering der lasten met meer mildheid en onbekrompenheid te werk gaan, dan sedert het geval geweest is. Wat de koffij althans betreft, de jaarlijksche prijsbepalingen, waarnaar de planter zijn aanslag in natura met specie kon voldoen, zijn zeer gematigd geweest, en hebben dan ook destijds den planters verre de voorkeur doen geven aan de voldoening hunner renten in specie, boven die in natura. Tot 1823 ingesloten, heeft het Gouvernement niet één jaar drie duizend pikols koffij behoeven aan te nemen, vermits het belang der planters zulks in geenen deele medebrengt en zij, bij de hooge marktprijzen van hun product, in de voldoening in specie eene wezenlijke verligting van hun aanslag in natura op den gepresumeerden oogst konden vinden. Ten bewijze van het gestelde, laat ik hier ten overvloede volgen, de jaarlijksche prijsbepaling van wege het Gouvernement naast de gemiddelde vendutie-prijzen te Batavia:

1818	Gouvernements-prijs	ƒ 14. 5,	vendutie-prijs	ƒ 44
1819	»	33.10,	»	49½
1820	»	30,	»	42⅔
1821	»	30,	»	54½
1822	»	35,	»	49
1823	»	35,	»	43⅓

Maar toen de koffijprijzen zoo plotseling en zoo zwaar begonnen te dalen, de inkomsten van het Gouvernement uit dien hoofde alleen, zoo met betrekking tot het geheele koffij-product der Preanger-landen, als tot twee vijfden van wat het verdere Java leverde, zoozeer kwamen te lijden, en zich te gelijker tijd meer geldelijke ongelegenheden van verschillenden aard openbaarden, zoo heeft ditzelfde Gouvernement al zwaarder op den planter beginnen te drukken, juist naar mate, en gelijktreds, als het dezen, ten gevolge der dalende prijzen, bovendien reeds slechter ging.

De Gouvernements-prijs, die in 1823 ƒ 35 was, daalde in 1824 op ƒ 23.10, en is de twee volgende jaren (in 1826 met eene ligte verhooging van eenige centen, ten gevolge der verandering van muntstelsel) alzoo gebleven.

Maar de marktprijs daalde inmiddels in nog grooter evenredigheid dan die van het Gouvernement.

Te Batavia viel hij in 1824 op ƒ 31, in 1825 op ƒ 28¼, in 1826 eindelijk tot op ƒ 24⅘ de pikol; hij was derhalve dáár ter plaatse nog altijd hooger dan de Gouvernements-prijs; maar niet alzoo ter plaatse waar de koffij werd ingezameld, en waar de voorwaarden der eerste koffijhuur in 1817 (art. 13) den planter des verkiezende de aflevering van zijn product gewaarborgd hadden. De verpligte vervoer van het product naar Batavia, drukte in de andere zeehavens regelmatig met een paar gulden, ten minste, op deszelfs prijs, terwijl de kostbare transporten van de binnenlanden tot aan die zeehavens, de prijzen landwaarts in gelijktreds met de afstanden deden afnemen, ongerekend de tolpoorten, die bovendien nog juist op die tuinen kwamen te vallen, die het diepste landwaarts in lagen, en alzoo in allen opzigte reeds de minst begunstigde waren.

Zoo geschiedde het dan ook, dat de Gouvernements-prijzen, nog steeds beneden den marktprijs te Batavia, dien prijs ter plaatse waar de koffij groeide meer en meer begonnen te overschrijden. In 1826 is zulks binnen 's lands in hooge mate het geval geweest.

Dit, zou men zeggen, was in het voordeel van den planter. En naar de wet was het zulks ook inderdaad. Met den aanslag van twee vijfden in natura te voldoen in plaats van in specie, gelijk hij plagt te doen, toen de marktprijzen hooger dan de Gouvernements-prijs stonden, verloor hij wel is waar de winsten, die hij, in specie betalende, uit het verschil dezer twee prijzen maakte; doch de aanslag eenmaal vast staande à twee vijfden van den gepresumeerden oogst in natura, zoo was deze schade meer eene winstderving dan een stellig verlies, en overmits hem het Gouvernement, naar diezelfde prijsbepaling, de overname van zijn geheelen pluk schuldig was, en deze nog wel ter plaatse te leveren (voorwaarden van 1817, artt. 13 en 14), zoo mogt de hoogste prijsbepaling hem ook in allen deele de liefste zijn.

Het zal dan ook wel geen betoog behoeven, dat, toen de prijsbepaling door 1825 en 1826 heen, op ƒ 23.10 bleef, terwijl de handelsprijzen binnen 's lands op ƒ 20, ƒ 15 en minder daalden, dat toen, zeg ik, de planter, die voormaals bij voorkeur in specie betaalde, nu daarentegen zijn geheele product in natura, eerst in voldoening zijner rente, en voor

het overige ter bekoming van den zooveel hoogeren Gouvernements-prijs, veil had en aan 's Gouvernements-dienaren aanbood; en zoo desniettemin mogt komen te blijken, als wezenlijk het geval geweest is, dat het Gouvernement eene, met terugzigt op den geheelen pluk, uiterst geringe hoeveelheid koffij in zijne magazijnen heeft opgenomen, als in 1824 niet meer dan 25,000, en in 1825 (NB. bij nog veel lager prijzen en zeer veel grooter oogst dan het vorige jaar) nog geen 10,000 pikols, zoo zal de eerste en eenige oorzaak van dit verschijnsel wel niet verre te zoeken zijn; doch zal het evenmin eenig betoog behoeven, dat die hooge prijsbepaling, die, indien het Gouvernement aan zijne toezeggingen had gestand gedaan, geheel in het voordeel van den planter zou geweest zijn, nu geen andere strekking had, dan om den aanslag in natura à twee vijfde deelen van den oogst, voor zoo verre die in specie gevorderd en voldaan, en naar die hooge prijsbepaling geregeld en berekend is, verre op te jagen boven hetgeen de planter schuldig was, of het Gouvernement van hem scheen te vorderen.

Indien ik hier treden wilde in de menigvuldige berigten, die van zoovele kanten bij mij ingekomen zijn over de middelen, door 's Gouvernements-dienaren gebezigd om het product af te wijzen en specie in ontvangst te nemen, zoo weet ik waarlijk niet, of die met eenige mogelijkheid een volkomen geloof zouden kunnen vinden, bij wie niet, als ik hier ter plaatse, de zaken zoo van nabij en met eigen oogen kan gadeslaan. Alle andere getuigenissen ter zijde stellende, zoo zal ik mij dan ook liever uitsluitend bepalen tot hetgeen de heeren residenten ieder ten hunnent van zich zelven getuigen, en van de wijze waarop eerst de koffij-cultuur is aangelegd, ontwikkeld en uitgebreid, en waarop vervolgens de voorwaarden zijn nagekomen, waartoe zich het Gouvernement zoo plegtig verbonden had.

Ter gelegenheid der prijsbepaling namelijk voor het loopende jaar, heeft de provisionele directeur van 's Lands middelen en domeinen zich bij circulaire aan de residenten gewend, ten einde hun eenige bedenkingen voor te leggen over de wijze waarop tot nog toe het stuk van landrenten en koffij-aanslag gewerkt heeft. Kortheidshalve zij het mij geoorloofd hiernevens afschrift dier circulaire (hoofdzakelijk loopende over de mogelijke middelen, om de inning in specie te verzekeren) over te leggen *) en, onder referte aan derzelver inhoud, dadelijk over te gaan tot die uitweidingen en bijzonderheden, die zij ten aanzien zoo der koffij-cultuur als der landrenten heeft geprovoceerd.

De resident van Cheribon, na te hebben verklaard dat de landrente in zijne residentie niet in product, maar dadelijk in geld wordt aangeslagen, gaat tot de koffij-cultuur over, en vermeldt in het breede, hoe de belangen van de hoofden en die van den gemeenen man, elkander vijandig, zich onderling belagen en afbreuk doen, en resultaten doen geboren worden voor den een even noodlottig als voor den ander.

Ik laat hier textueel volgen wat de resident daaromtrent vermeldt:

»Het zijn de hoofden alléén, die, niettegenstaande alle aangewende »voorzorgen en moeite, nog altijd het grootste aandeel in de koffijleve»rantie hebben. Hiervoor bewijzen te geven, valt niet zwaar, dewijl »nog heden, terwijl het Gouvernement *f* 23½ per pikol geeft, dus »23½ cents per katti, de planter (dat heet de gemeene man uit de »dessa) een gedeelte van zijne koffij verbergt en steelswijze verkoopt »voor vijf cents per katti, om maar spoedig wat geld in handen te be»komen. En die zucht, om wat gereed geld te hebben, is algemeen

*) Bijlage litt. *S.*

» over het geheele eiland. Het is een karakteristieke trek van den Javaan. Voor gereed geld, voor een voorschot, verkoopt hij het nog » niet eens op het veld staande gewas; hij verkoopt daarvoor zijn land, » en zelfs drie maal meerder koffij dan hij zelf weet en overtuigd is dat » zijne boomen leveren.

» Hier van daan, dat, nu nog maar eenige jaren geleden, toen de » koffij gerezen was tot 20 en 24 Spaansche matten en aan de kooplieden werd toegestaan, in de binnenlanden te gaan en vooruit te contracteren met den Javaan voor de leverantie van koffij, zoowel de Javaan als de koopman bedrogen werd. De Javaan, omdat het niet de » planter was die het voorschot genoot, maar enkel het hoofd; en de » kooplieden, omdat zulk een hoofd zijn oogst twee à drie maal verkocht aan verscheiden kooplieden, die, als de tijd van leverantie daar » was, alle drie ieder voor zich het gewas gekocht hadden.

» Ik verklaar het ronduit: deze contracten met de hoofden der dessa's » hebben niet alleen aanleiding gegeven tot bedriegerijën van allerlei » aard, maar zij hebben den Javaan aangespoord om oneerlijk te worden, zij hebben hem tot een dief gemaakt.

» Het zal niet noodig zijn bewijzen hiervan aan te halen. Daadzaken » spreken voor zich zelve, en de nu onlangs overleden heer COTES heeft » de ondervinding daarvan gehad » enz.

Ik bepaal mij voor het oogenblik tot de aanhaling van dit getuigenis; doch zal er in den loop van dit verslag wel gelegenheid zijn, daar nog met een enkel woord op terug te komen.

Na nog het een en ander te hebben verhandeld, hier minder ter zake doende, treedt de heer resident in een betoog over het drukkende dat voor den planter zou kunnen ontstaan, indien de aanslag uitsluitend in geld geschiedde, en dalende marktprijzen hem zouden kunnen verpligten om veel meer dan twee vijfden van zijn oogst te verkoopen, om het bedrag van zijn aanslag te vinden.

» De koffij-cultuur » zegt Zijn Weledel Gestrenge, *welke reeds volstrekt geen geliefkoosde arbeid voor den Javaan is*, zal hem alsdan tot afschuw worden, en zal hij zich zooveel mogelijk daaraan onttrekken.

De resident van Tegal, in antwoord op het geopperde denkbeeld om den aanslag regtstreeks in geld te doen plaats vinden, zegt, met betrekking tot de landrenten, het navolgende:

« Mag ik zoo vrij zijn, U Edel Gestrenge op te merken, dat, volgens » mijn gevoelen, de intrekking der bestaande bepalingen de grootste onheilen zou kunnen te weeg brengen.

« De inlander is tegenwoordig over het algemeen ten opzigte der landrenten middelbaar belast, en is ook niet onvergenoegd over den invoer » van het landelijk stelsel. Zij zijn door hunne hoofden nog immer geleid tot den verkoop van hun product, en wel voornamelijk de rijst, » om daaruit hunne landrenten te betalen, en doen zulks met een gering » voordeel in zoodanige residentiën, waar de middelbare prijs tijdens den » aanslag met overleg is bepaald. Maar, zonder hierin gedwaald te hebben op het oogenblik der bepaling, zoo kan door onvoorziene toevallen » de prijs zoodanig vallen, dat de landbouwer dien prijs op verre na » voor zijn product niet erlangen kan, die tot basis zijner landrenten » heeft gestrekt. In dat geval zoude het eene groote hardheid zijn, indien hun de vrijheid niet wierd gelaten, om in product te voldoen, » maar hij genoodzaakt werd om zijn voorraad, voor het onderhoud van » zijn gezin ter zijde gesteld, te moeten verkoopen, om daardoor zijn » aandeel in de belasting te verevenen.

» Indien de Javaansche landbouwer reeds werkelijk tot die hoogte

» ware gekomen, dat hij de gewoonte verliet om eeniglijk voor het te-
» genwoordige te zorgen, maar ook in de toekomst zag; indien hij het
» bespaarde van dit jaar met overleg ter zijde lag voor een volgend, en
» dus kon beschouwd worden daardoor in korten tijd een fonds van be-
» staan magtig te worden, hetwelk hem bij een gelukkigen oogst eene
» vermeerdering schonk, waarin hij in een jaar van bekrompen oogst
» zijne aanzuivering tot eene bepaalde belasting kon vinden: in dat ge-
» val zoude ik het met U Weledel Gestrenge in den striktsten zin eens
» zijn. Maar ik verbeelde mij dat wij nog verre van die hoogte zijn.
» De gemeene Javaan, van wien het Gouvornement de belasting der
» landrente trekt, is op het einde van het jaar even rijk, en wordt
» voor zeer geschikt gehouden, als hij, zonder de instigatie van zijne
» hoofden en uit eigen beweging, de zaai.pady heeft bewaard tot een
» volgend jaar, tot bebouwing zijns aandeels in de rijstvelden, tot de
» dessa, waarin hij woont, behoorende."

Na nog eenige uitweidingen overgaande tot de behandeling van hetzelfde punt met betrekking tot den aanslag der koffijtuinen, verklaart Zijn Weledel Gestrenge als zijn gevoelen:

» Dat het Gouvernement verpligt is te zorgen, dat de cultivateur, na
» den aanleg dier cultuur, op dezelve geen nadeel hebbe, alzoo zij op
» instigatie van het Gouvernement is ingevoerd en niet uit vrijen wil. »

En verder:

» Het kan U Weledel Gestrenge niet onbekend zijn, dat de hoogte,
» waarop de koffij-cultuur beoosten de residentie der Preanger Regent-
» schappen gebragt is, het gevolg is van bepaalde regelingen van aan-
» plant, door de autoriteiten voorgeschreven."

De archiven van elke residentie duiden de wijze aan, op welke ten dezen opzigte is gehandeld. Het Gouvernement beschouwde deze cultuur als de voordeeligste. De ambtenaren gaven de inlandsche regenten den wensch van het Gouvernement te kennen, om deze zooveel mogelijk uit te breiden, en *overal mel eenigen en in vele districten met niet weinigen tegenzin*, werden koffijtuinen aangelegd en onderhouden.

Ik durve hieromtrent niet één district uitsluiten over het geheele eiland. Deze groote aanplanting heeft dan ook vele ongeregeldheden doen geboren worden. De bearbeider der tuinen hield zich zelven te vreden met de onderwerping aan den arbeid van onderhoud en liet volgaarne de inzameling van het product over aan schraapzuchtige dessa's-hoofden en vreemden; dit gaf aanleiding tot het aangaan van contracten, waaraan zoo zelden voldaan werd, en waarvan nog in dezen oogenblik, verloren kapitalen in eenige residentie ten laste van eenige onvoorzigtige inlanders hangende zijn *).

» De pluk door vreemdelingen, en de ongeregelde ontbolstering en drooging der koffij, deed de qualiteit zoodanig slecht worden, dat ik in de jaren 1821 en 1822 koffij uit eenige residentiën, aan kooplieden geleverd, gezien heb, die bij keuring niet verkoopbaar was en waardoor

---

*) Kapitalen namelijk, door kooplieden en speculateurs voorgeschoten tegen product later te leveren, en ter voortbrenging van hetwelk deze voorschotten strekken moeten. Zoodanige voorschotten zijn in menigte gedaan, ook met andere culturen met de suiker, met indigo, altijd en overal met dezelfden uitslag. De kapitalen, welke deze operatie verzwolgen heeft, zijn zeer aanzienlijk. De resident van Tegal spreekt hier van de onvoorzigtigheid der inlanders; doch heeft zijn ambtgenoot van Cheribon de zaak, naar mijn oordeel, beter ingezien; het is de bedriegelijkheid der hoofden geweest, die de voorschotten aannamen, maar zonder te planten hetgeen waartoe zij zich verbonden hadden, of, zoo zij al planten, dan den gemeenen man van zijn leven beroofden en den geldschieter van zijn product, door het gelijktijdig aan verschillende speculateurs te verkoopen.

dan ook in Europa zelf de faam der Javasche koffij zeer veel heeft geleden.

» Om deze nadeelige gevolgen voor den handel in dat product te stuiten, heeft men meer directe maatregelen genomen, ten einde de behandeling der koffij doelmatiger te doen zijn.

» Hierdoor kwam er bij den cultivateur eene meer doelmatige behandeling door hem zelven. De dessa's-hoofden werden met meerder stiptheid nagegaan, en de gemeene man kreeg op eenige plaatsen een gering voordeel van de koffijteelt. In andere districten, om den planter te bevoordeelen en de goede qualiteit nog meer te verzekeren, werd de inlander aangemoedigd, om zijne koffij in gouvernements-pakhuizen te doen opslaan, en werd de uitdeeling der voordeelen aan den gemeenen man, aan de opzieners der landelijke inkomsten opgedragen. Dit laatste voorstel was een onfeilbaar middel om den tegenzin tegen de koffij-cultuur zooveel mogelijk weg te nemen, door het verwezenlijken der voordeelen, die dezelve na een tijdperk van drie jaren opbrengt, maar is tevens oorzaak geweest van eene meerdere levering van dat product aan het Gouvernement; en daar men door omstandigheden den prijs van genoemd product zoozeer ziet dalen, zou men *zoo* (door de invordering namelijk van louter specie in stede van product) geheel en al de nadeelen doen komen op den planter, die enkel als *machine* gebruikt is. Zulks zoude mijns bedunkens zeer strijdig zijn met de principes van een weldadig Gouvernement. Een dus in tijd van voorspoed genomen maatregel kan wel eenige alteratie lijden, maar dient in de oorspronkelijke termen te blijven."

De resident treedt vervolgens in een onderzoek der prijsbepaling voor het loopend jaar, die hier minder ter zake doet, maakt eene berekening van de hoeveelheden koffij die het Gouvernement zich zou kunnen verpligt zien in ontvangst te nemen, komt daarbij terug op de toezeggingen in der tijd ter aanmoediging van den koffijbouw gedaan, dat dit product namelijk, naar de officiële prijsbepaling, in voldoening van landrenten zou worden aangenomen, en eindigt dit overzigt met de navolgende verklaring:

» Het Gouvernement loopt geen gevaar om veel producten voor landrenten in de pakhuizen te krijgen, *zulks kan mijns bedunkens gerust aan de leiding van de residenten en regenten worden overgelaten.*"

Dusverre de resident van Tagal.

Die van Pekalongang treedt in mindere bijzonderheden. Na te hebben verklaard, dat in zijne residentie volstrekt geene producten in voldoening van eenige belasting hoegenaamd worden geleverd, hetgeen hij toeschrijft aan den meer levendigen handel aldaar van gegoede Chinesche en Arabische ingezetenen ter plaatse, treedt hij evenwel in eenige bijzonderheden omtrent de koffij-cultuur, die ik hier volgen laat:

» Het aandeel van het Gouvernement in de opbrengst der koffijtuinen telken jare bepaald wordende, zijn de eigenaren derzelve verheugd, wanneer zij iemand kunnen vinden, die hun verschuldigde voldoet, en hun iets meer wil geven voor hun eigen aandeel. — Dit geeft dan ook aanleiding, dat, de voorschieter van geld verlangende om in het bezit te komen van zijne koffij, ten einde die spoedig van de hand te kunnen zetten, de huurders der tuinen zich haasten de vruchten te plukken, te droogen en af te leveren; waarvan het gevolg dan gewoonlijk is, dat de koffij van minder goede qualiteit is en derhalve minder waard dan die van andere plaatsen. Hieromtrent heb ik den opzieners der landelijke inkomsten, alsmede den regenten en districts-hoofden, ernstig aanbevolen, en hen bijzonder oplettend gemaakt op de bepalingen dienaangaande, vervat bij de in werking zijnde concept-instructie voor de koffij-cultuur,

en vleije mij, zoo niet geheel, ten minste gedeeltelijk, deze misbruiken tegen den aanstaanden koffijoogst te zullen kunnen tegengaan."

In de missive van den resident van Samarang heb ik niets gevonden hier van eenig belang.

De resident van Japara en Joana, na te hebben uiteengezet op wat wijze de levendigheid van den handel en stijging der prijzen in de eerste jaren, die op de weder-in-bezitneming gevolgd zijn, overal de voldoening van lasten in specie, bij voorkeur boven product, hadden tot stand gebragt, uit zijne bekommering, dat de tijd niet verre meer af is, waarop zich het Gouvernement, als vóór **1816** het geval was, met producten overladen zal zien.

»Ten aanzien van de koffij" zegt Zijn Weledel Gestrenge »bestaat zulks reeds op dit oogenblik, en heeft het zelfs vroeger bestaan. — maar" getuigt hij verder »*zijn de moeijelijkheden van velen aard, die de inlander in de leverantie van zijn product heeft ontmoet*, oorzaak dat hij het tot dusverre veel liever tegen een minderen prijs aan particulieren heeft verkocht, dan het tegen een beteren en hoogeren prijs aan het Gouvernement te leveren. Het debiet van de rijst of pady is minder wisselvallig, maar van de koffij zoude de prijs nog meer kunnen dalen dan hij reeds gedaan heeft, en eindelijk alle aanzoek naar koffij ophouden, ten minste voor een of meerder jaren. Daarin is niet alleen niets onwaarschijnlijks gelegen, maar ik geloof zelfs, dat U Edel Gestrenge zwarigheid zou maken om voor het tegendeel in te staan. Indien in dat geval geen product voor renten mag betaald worden, moet de belasting op het koffij-product aan den planter geremitteerd worden; daarop is mijns inziens geen middenweg, want, hoezeer het strikt billijk zou zijn, dat hij, die de voordeelen der goede jaren heeft genoten, ook de schade der slechte jaren voor zijne rekening name *), moet men echter niet uit het oog verliezen dat de Javaan geen fonds of eigendom heeft †), en dat, om die reden, niet gelijk elders het land, maar het gewas, aan belasting onderhevig is; dat hij met een goed gewas rijk, met een slecht gewas daarentegen arm is, en eindelijk dat zijn welvaart annueel is. De noodzakelijkheid dezer cynosure is U Edel Gestrenge niet als bewezen voorgekomen; voor mij daarentegen is het bewezen, dat, indien geen producten voor renten mogten geleverd worden, het Gouvernement aan aanzienlijke verliezen zou blootstaan.

»Naar Uw Weledel Gestrenge's gevoelen, zou het leveren van koffij voor de belastingen op de ongebouwde eigendommen eene oneigenschappelijkheid en met den geest van het stelsel strijdig zijn. *Indien de belasting op de ongebouwde eigendommen overal evenredig ware aan de voordeelen van den landbouw*, zoo zoude ik, alhoewel het mijn gevoelen niet is, als eene zaak van weinig belang, daarin kunnen toegeven, ten einde het leveren van producten voor renten, om de admi-

---

*) Dat de planter, dat is de gemeene man, inderdaad in de goede jaren weinig aandeel aan die voordeelen gehad heeft is door de residenten van Cheribon, Tagal en Pekalongang duidelijk uiteengezet. Maar al ware zulks het geval ook niet geweest, zoo kan men nog niet wel zeggen, dat de planter, in tegenoverstelling van het Gouvernement, en meer dan dit, het voordeel der goede jaren heeft genoten, vermits des Gouvernements aandeel bestond niet in eene vaste heffing, maar in twee vijfden van het product in natura, en de dubbele prijzen van wat zij tegenwoordig zijn, zoowel het aandeel van het Gouvernement verdubbelden als dat des planters. Het Gouvernement, met twee vijfden zuiver, tegenover den planter met drie vijfden waarvoor de arbeid geheel voor zijne rekening komt, heeft veel grooter deel in de oogsten dan deze en dus ook veel grooter deel in de voordeelen der goede jaren gehad.

†) Dit slaat op het regt van eigendom, hetwelk het Nederlandsch-Indisch Gouvernement, op beginselen van Aziatisch publiek regt, over de geheele oppervlakte des gronds handhaaft.

nistratie-kosten daaraan verbonden, te beperken (hetgeen toch Uw Wel-edel Gestrenge's bedoeling moet zijn); *maar daar de belasting der ongebouwde eigendommen niet evenredig is aan de voordeelen van den landbouw*, zoo kan het mijns inziens niet anders beschouwd worden dan als eene faciliteit te meer aan den planter gegeven, om zijne renten, van welke benaming ook, aan te zuiveren, en als een garant te meer voor het Gouvernement tegen achterstand, welke bij den inlander, die geen fonds heeft als zijn gewas, bijna gelijkstaat met werkelijk verlies. Naar mijn gevoelen, dient ook die cynosure behouden te worden."

De resident van Rembang verklaart dat ten zijnent de belasting op de ongebouwde eigendommen steeds in geld en nimmer in pady of rijst voldaan is; dus had de circulaire van den provisionelen directeur wijders geene betrekking op zijne residentie.

De resident van Kadoe verklaart zich als volgt:

»U Edel Gestrenge is van gevoelen, dat den belastingschuldigen de vrijheid moet ontnomen worden, om de landrenten in producten te betalen, omdat dit noodelooze moeite en kosten aan den Lande veroorzaakt; dan deze bepaling kan, naar mijne wijze van zien, niet gemaakt worden zonder een der eerste regelen van het landelijk stelsel te schenden en het geheele stelsel als het ware te veranderen.

»Zoo als de landrenten nu geregeld worden, bestaan zij niet in eene geldelijke huur voor den grond dien de landman gebruikt, maar is het de hoegrootheid van de opbrengst der velden die de basis van den aanslag uitmaakt.

»Het Gouvernement zegt, dat wanneer eene gegeven uitgestrektheid gronds bijv. 10 hammatten pady opbrengt, daarvan, naar mate van de vruchtbaarheid van den grond, $^1/_2$, $^2/_5$ of $^1/_3$ (sawa's zijnde) zal geheven worden. Weet men nu hoeveel hammatten pady het Gouvernement voor zijn aandeel als grondeigenaar toekomt, dan onderzoekt men den gemiddelden marktprijs van dezelve en geeft den landbouwer vrijheid om 's Lands aandeel voor zich te behouden, indien hij goedvindt daarvoor eene zekere somme gelds te geven.

»Het Gouvernement verkoopt derhalve zijn aandeel in den oogst aan den landbouwer, en daaruit ontstaat de geldelijke betaling.

»Hieruit volgt van zelf dat het Gouvernement, strikt genomen, alleen op een gedeelte van het voortbrengsel van den grond aanspraak heeft; en men kan den landbouwer naar mijn inzien daarom het regt niet benemen om in rijst of pady te betalen, indien hij het met zijne belangen niet kan overeenbrengen, om deze artikelen voor het Gouvernement te verkoopen en gevolgelijk in geld te betalen.

»Zoo doende zouden de residenten den landman de producten zoo hoog kunnen aanrekenen als zij goedvonden, zonder dat deze het regt zoude hebben, om hun die voortbrengselen tegen zijn eigen prijzen in betaling van de landrenten te geven. De bepaling dat de landbouwer in producten kan betalen, strekt dus tot waarborg van de goede trouw onderling, en kan in billijkheid niet verbroken worden.

»Wanneer nu, bij het doen van den aanslag, de prijs der producten niet te hoog wordt bepaald, zal men zelden zien dat eenig gedeelte der landrenten daarin voldaan wordt, en ik durf met volle overtuiging zeggen, dat dàår waar zulks geschiedt, dit aan bijzondere plaatselijke omstandigheden, of aan eene te hooge prijsbepaling der producten moet worden toegeschreven."

Ten aanzien der voldoening van landrenten met koffij, zegt de resident het navolgende:

»Dikwerf is bij mij het denkbeeld opgekomen dat het doelmatig zijn

zou om de betaling van landrenten met koffij niet toe te staan, omdat de koffij in zooverre met de landrente niets gemeens heeft. Dan deze bepaling is gemaakt om de koffij-cultuur aan te moedigen, *daar de inlander over het algemeen tot die cultuur gedwongen moet worden en hij die als een last beschouwt*, zoo zou het mijns inziens onredelijk zijn indien het Gouvernement nu (nadat de landman, zoo als hier, daarvoor zijn tegal-velden *tegen zijn wil* heeft moeten afstaan) weigerde het product daarvan te ontvangen; onder belofte dat hij zijne landrenten daarmede zou mogen betalen, heeft hij koffij geplant, en men kan hem dit nu niet beletten, zonder hem onze goede trouw in twijfel te doen trekken.

» Hetgeen ik hiervoren ten aanzien van de landrenten heb gezegd, is mijns bedunkens in allen deele ook op de koffij-renten van toepassing; ook hier worden de tuinen, paggers, enz. niet verhuurd, maar het Gouvernement neemt als grondeigenaar $^2/_5$ van het product, met *vrijheidlating* aan den planter, om dat aandeel te behouden en daar voor geld op te brengen. Men kan nu in billijkheid immers niet vergen, dat hij bij uitsluiting in geld zal betalen, terwijl het Gouvernement alleen koffij van hem te pretenderen heeft.

» Deze redenering verkrijgt hier dubbele klem, omdat de bevolking over het algemeen onvrijwillig tot de koffij-cultuur is overgegaan, en de door U Edel Gestrenge bedoelde maatregel zou derhalve een hernieuwd bezwaar voor hem uitmaken; ook hier zou der goede trouw mijns inziens worden te kort gedaan, omdat hij zijne tuinen heeft aangelegd, niet alleen onder belofte van de renten in product te mogen betalen, maar zelfs dat het Gouvernement des noods het geheele product tot een bepaalden prijs zou overnemen.

» Intusschen is alomme noch het een noch het ander geschied; want niettegenstaande de prijs van de koffij in den handel slechts *f* 17 — *f* 19 *) is geweest, heeft het Gouvernement weinig of geen koffij voor *f* 23.10 van den planter ingekocht; niet omdat deze niet genegen was die te leveren, maar omdat zulks door de ambtenaren onder 's hands is tegengegaan, eensdeels om het Gouvernement voor verliezen te behoeden, en ten andere, omdat daarvoor geene fondsen voorhanden waren. In de residentie Pasaroean alleen zou men in dit jaar 7 à 8 maal honderd duizend gulden noodig gehad hebben."

En verder:

» Dat het Gouvernement geen reden tot klagten heeft van te veel koffij van den planter te moeten ontvangen, zal, zoo ik vertrouw, aan geen twijfel onderhevig wezen, wanneer ik U Edel Gestrenge informeer dat, niettegenstaande de marktprijs alhier slechts van *f* 13 — *f* 17 per pikol is geweest, de koffij-renten geheel in geld worden betaald." †)

De resident eindigt zijne consideratiën met het volgend getuigenis omtrent den ijver en de belangstelling, die de Javaan in de koffij-cultuur ten toon spreidt.

» Hij drijft zijne zucht tot gemak zoo verre, dat hij de koffij in den bolster en ook ongedroogd verkoopt, indien het plaatselijk gezag dit niet

---

*) Marktprijzen, namelijk te Samarang. De prijzen ter plaatse in zijne residentie, geeft de resident lager op, van *f* 13 à *f* 17.

†) Dit wil met andere woorden zeggen, dat de planter, die op vijf pikols twee schuldig is aan het Gouvernement, in stede van in natura ter waarde, de pikols, van *f* 13 — *f* 17 en alzoo gemiddeld van *f* 15, makende voor twee pikols *f* 30, nu in geld naar 's Gouvernements prijsbepaling van *f* 23,10 de pikol, heeft gegeven *f* 47, om welke *f* 47 te vinden hij geen twee, maar meer dan drie pikols op de vijf heeft moeten besteden.

belet; en ik houde mij overtuigd, dat indien men hem dwingt om zijne koffij op bepaalde markten te brengen en aldaar te verkoopen, hij die liever ongeplukt in de tuinen zal laten blijven, als zich de moeite getroosten om die verder dan zijne dessa of den nabij gelegen passer te brengen."

De resident van Soerabaija, de vrije keuze in de voldoening zijner renten aan den landbouwer willende laten verblijven, wenscht aan de jaarlijksche prijsbepaling de loopende marktprijzen gesubstitueerd te zien. Ten aanzien van de heffing der eigenlijk gezegde landrenten, laat hij zich uit als volgt:

»Ik sta in het denkbeeld, dat de onbepaalde afschaffing van de bepaling om de landrenten naar verkiezing in geld of in producten te voldoen allezins nadeelig zijn zoude. Zij is wel gedeeltelijk ingevoerd, als een middel om het landelijk stelsel bij den landbouwer aangenaam te maken, maar heeft toch voornamelijk ten doel, om den landbouw te bevorderen, door den huurder steeds tegen de schaden, die uit plotselinge dalingen van prijzen kunnen voortvloeijen, te waarborgen, ten einde hem de moed niet ontzinke om meer te cultiveren, dan hij voor zijn onderhoud noodig heeft; en dat de landbouw in deze gewesten nog op lange na niet tot dien trap van uitbreiding is gebragt waarvoor hij vatbaar is, zal gewis door U Edel Gestrenge niet ontkend worden.

»Ten opzigte der landrenten is het zelfs onnoodig de bepaling af te schaffen. Want is het voor den Lande bezwaarlijk, om producten in plaats van geld te ontvangen; het is voor den landbouwer nog veel schadelijker om producten in plaats van geld te leveren. En dit is zoo waar, dat er, geloof ik, geen voorbeeld van is, dat, bij eenen billijken en op de aangenomen regelen en voorschriften gegronden aanslag, er immer producten in 's Lands pakhuizen zijn gebragt ter voldoening van landrenten. Immers gedurende omtrent 5 jaren, dat ik als resident de landrenten van Tagal en Soerabaija heb beheerd, is het mij nooit te voren gekomen.

»Deze bepaling is ook nog een waarborg voor den landbouwer tegen allen willekeurigen aanslag, en een breidel voor zoodanige residenten, die uit een verkeerd begrepen belang de inkomsten van den Lande zouden zoeken te vermeerderen door den aanslag onmatig te verhoogen. Immers door die bepaling wordt hij aanstonds voor de schade die hij zoowel aan den Lande, als aan den huurder toebrengt verantwoordelijk, daar zijne verkeerde handeling door de betaling in producten oogenblikkelijk bekend wordt, wanneer geene toevallige oorzaken buiten hem daartoe aanleiding hebben gegeven."

De resident van Pasaroean, onder erkentenis der heilzame bedoelingen waarmede de vrije koffij-cultuur alomme op Java is aangelegd en geregeld, verklaart dat de inlander geen waarde hecht aan, en geene erkentelijkheid heeft voor al wat het Gouvernement te dien aanzien voor hem gedaan heeft, en dat, zonder de gestadige waakzaamheid en vaderlijke zorg der residenten, hij zich nog steeds blindelings aan de hebzucht van Chinesche en andere speculanten prijs geeft.

Ten aanzien der voldoening der renten uitsluitend in specie, zoo ziet de resident daar geene zwarigheid in; wat de sawa's- en pady-velden betreft, gelooft hij zoomede dat, ten einde 's Gouvernements belangen bij de dalende prijzen der producten tegen te onmatige schade te beveiligen, de maatregel waarbij de voldoening der eigenlijk gezegde landrenten, naar de keuze der landbouwers, ook in koffij-product volgens 's Gouvernements prijzen, is toegezegd, zou kunnen ingetrokken worden; doch handhaaft hij, op de gronden door zijne ambtgenooten ontwikkeld, de noodzakelijkheid, om de voldoening der koffij-renten in product vrij te laten.

De waarnemende resident van Bezoekie is ten aanzien der eigenlijk gezogde landrenten van hetzelfde begrip als zijn ambtgenoot van Pasaroean. Volgens zijne verzekering, is de handel in producten met den overwal van Madura levendig genoeg om den landbouwer de betaling zijner lasten in specie gemakkelijk te maken. Omtrent de voldoening der eigenlijke landrenten in koffij-product, deelt hij mede het gevoelen van den resident van Pasaroean en erkent hij tevens op het stuk der koffij-renten de wenschelijkheid, om ook die uitsluitend in specie te kunnen invorderen.

Te dier gelegenheid teekent hij echter het een en ander aan, waarbij ik hem liever zelf zal laten spreken:

»Het zoudè voorzeker een heilzame, tot nut strekkende, en voor bedrog beveiligende maatregel zijn, wanneer het er toe gebragt kon worden, dat de koffij-planter zijn product bragt ter plaatse alwaar markten op gestelde dagen gehouden worden, en alwaar dus ook van zelf de hoogste competitie zou bestaan; dat het schijnt dat de tijd nog niet is gekomen, dat bij den gemeenen man minder gemak met meerdere winsten, boven mindere winsten met meerder gemak gekozen wordt, en het is ondanks alle daartegen bereids in het werk gestelde pogingen, dat de inlander steeds verkieslijker vindt de koffij in zijne dessa aan daartoe rondgaande opkoopers tegen een minderen prijs te slijten, dan zelfs met zekere vooruitzigten op meerdere winsten het product naar elders te vervoeren. Een sprekend voorbeeld bestaat daarvan in het Malangsche, alwaar, tijdens ik mij in de residentie Pasaroean als secretaris geplaatst vond, bereids door den toenmaligen resident Ellinghuizen, en zoo ik vermeen ook daarna door zijn opvolger *), middelen in het werk zijn gesteld, om de koffij op bazaars of andere daartoe geschikte plaatsen te doen verkoopen. Maar immer zijn de aansporingen bij den inlander onbeantwoord gebleven; en zelfs wanneer in den koffijtijd de hoofdplaats Malang als het ware met koffijkoopers is opgevuld en er op dien tijd geen twijfel kan bestaan of het naar derwaarts afgevoerde product zal aldaar en tegen den hoogsten prijs aan den man gebragt kunnen worden, alsdan nog kunnen de kooplieden de koffij van geene anderen dan opkoopers verkrijgen. Ik vermeen daarom als mijn gevoelen bij U Edel Gestrenge te moeten bijbrengen, dat het voor alsnog ongeraden zou zijn in dezen eenige bepalingen te maken, en dat het aan den tijd dient te worden overgelaten, of niet een andere geest bij het volk tot nuttiger instellingen aanleiding zal geven."

Zooverre de getuigenissen der heeren residenten omtrent de koffij-cultuur en landrenten. Zij leveren voorwaar stof genoeg tot vele opmerkingen, die ten deele van zelf voor het hoofd slaan, ten deele in den loop van dit verslag hare plaats zullen vinden.

Ik neem er voor het oogenblik alléén dat uit, wat in onmindellijke betrekking staat tot het thans behandelde punt, het deel namelijk, dat in den uitvoer van Java's product, op zich zelf zoo gering, aan de vrije industrie van den Javaan kan worden toegekend; en zoo blijkt dan uit dezen zamenloop van eenstemmige getuigenissen, elk op zich zelf reeds zoo gewigtig en in hun verband onderling wel boven allen mogelijken twijfel of redelijke bedenkingen verheven: dat die zoogenaamd vrije koffij-cultuur op Java nergens door den inlander vrijwillig of uit eigen beweging is ondernomen; alomme met tegenzin, en deze op vele plaatsen in zeer hooge mate is aangevangen en voortgezet; dat de zoo hoog opgejaagde marktprijzen van het product dien tegenzin niet hebben mogen overwinnen; dat deze hooge prijzen, ten gevolge der bij den aanvang gelegde grondslagen, waarop die cultuur geregeld en georganiseerd is,

---

*) De tegenwoordige resident van Kadoe.

niet dan een zeer onvolkomen invloed, en met betrekking tot den gemeenen man geen invloed hoegenaamd hebben kunnen uitoefenen, doordien de hoofden, met wie het Gouvernement in naam contracteerde, doch die zich inderdaad eene verpligting zagen opleggen, waarbij hunne vrije keuze en eigen wil in geene aanmerking hoegenaamd kwamen, zoowel den arbeider, met betrekking tot zijn loon en aandeel, als den koopman, speculant, geldschieter en wat dies meer zij, met betrekking tot de leverantie van het product misleiden en bedrogen; dat deze geest van misleiding en bedrog zich heeft uitgebreid over allen die bij deze koffij-cultuur en handel op dien voet gemoeid zijn geraakt; dat deze zelfde cultuur, die onder den invloed der hooge marktprijzen tot een zegen voor den inlander had kunnen zijn, hem tot eene plaag en afschuw is geworden; dat de afwending, zoo mogelijk, en beteugeling van deze en daaruit verder voortvloeijende ongeregeldheden meer en meer de dadelijke tusschenkomst van de residenten en van hunne ondergeschikte ambtenaren heeft ten gevolgen gehad, en deze tusschenkomst meer en meer de vrije beschikking, die men op het oog had, over personen en eigendommen, tijd en arbeid heeft beperkt en verkort; en dat er ten slotte in deze geheele vrije koffij-cultuur op Java niets te vinden is, dat vrij mag heeten, dan de naam alléén.

Zoo stond het met die cultuur gelegen toen de prijzen hoog waren, en het Gouvernement, bij de beste bedoelingen ten aanzien van den inlander, alle mogelijke maatregelen (beter of minder wel gekozen doet hier niets ter zake, maar) alle mogelijke maatregelen nam, waarmede het vermeende de ware belangen van den inlander te kunnen bevorderen, en zijne belangstelling in deze cultuur te kunnen opwekken, daarbij voegende eene milde en onbekrompen heffing, volgens zeer gematigde prijsbepalingen van den anderzins ontegensprekelijk zeer hoog ingestelden aanslag. Wat moet zij thans voor den inlander zijn, nu zijn product minder guldens waard is dan Spaansche matten voor weinige jaren; en de heffing van het Gouvernement, uit dien hoofde alléén reeds zooveel drukkender, bij de hooge prijsbepalingen, de afwijzing van het product, en invordering van specie, veel meer van hem neemt dan de twee vijfden die hem zijn opgelegd?

Uwe Exellentie houde slechts voor oogen wat de resident van Kadoe, voor de integrale voldoening in specie der koffij-renten ten zijnent, bij de gemiddelde prijzen van het product ter plaatse van ƒ 13—ƒ 17, getuigt, en eindige ik dan dit overzigt der koffij-cultuur op Java met de aanhaling van een feit, dat te dien aanzien meer bewijst dan eenig getuigenis doen kan. Al de koffij over geheel Java, in 1826 in 's Gouvernements pakhuizen opgenomen, bedraagt, onder de prijsbepaling van ƒ 23.10 de pikol, nog niet volkomen 26,000 pikols, alzoo geen vijfde nog van den geheelen pluk, en nog niet de helft van den aanslag à twee vijfden, die alzoo notoir voor de wederhelft in geld is voldaan, naar diezelfde prijsbepaling van ƒ 23.10 de pikol, en, bij den zoo veel lager stand der marktprijzen binnen 's lands, met 50 per cent boven den aanslag is opgebragt.

Ik bepale mij en besluit uit al het boven verhandelde, dat de koffij-cultuur over gansch Java niet meerder vrij is dan in de Preanger en Buitenzorgsche landen; en haar product van uitvoer, hierboven, naar de hoeveelheid die zij alsnog afwerpt (maar geenszins verondersteld kan worden onder de tegenwoordige omstandigheden en dalende marktprijzen op den duur te zullen blijven afwerpen), naar de tegenwoordige prijzen, berekend op ƒ 2,900,000, alzoo evenmin als de Preanger koffij op rekening der vrije industrie van den Javaan kan worden gebragt,

welke industrie alzoo, na aftrek van ƒ 2.900,000 van de ƒ 5,000,000, waartoe zij hierboven gebragt was, op niet meer dan groote ƒ 2,000,000 vervalt, bestaande voor de helft in rijst en voor de wederhelft grootendeels in tabak, wijders eenige lijnwaden, wier grondstof ten deele is ingevoerd en verdere artikelen van geen genoegzaam belang, om eene nadere specificatie te verdienen; alle intusschen, met de rijst, tabak en lijnwaden, uitsluitend bestemd voor den handel van den archipel, maar in geene aanmerking hoegenaamd komende ten aanzien van den grooten handel, die van de vrije industrie van den Javaan niets ontvangt.

Dat deze staat van zaken in geenen deele duren mag, behoeft geen betoog. In zooverre Java's productie van uitvoer, de Preanger uitgezonderd, niet herkomstig is van de vrije industrie van zijne inwoners, zoo mag ik, krachtens mijne eigene instructiën, die mij de handhaving van het stelsel van vrijen handel en culturen opleggen, de grondslagen niet verdedigen of aanbevelen, waaraan zij tot nog toe eeniglijk te danken is. In zooverre Java's geheele productie van uitvoer, onverschillig hoe verkregen, volgens de berekeningen hierboven niet meer bedraagt dan groote zeven millioenen, waarvan naauwelijks vijf voor den grooten handel, zoo mag ik geen orde van zaken voorstaan die zulke resultaten oplevert.

Ik zal hier ter plaatse niet treden in een minutieus onderzoek naar hetgeen andere koloniën aan derzelver moederlanden leveren, of jaarlijks in de schaal des handels afwerpen. Ik zal hier vooral niet treden in een overzigt te dien opzigte der West-Indische koloniën, haar productie van uitvoer tegen die van Java overstellen, en een vergelijk ondernemen, waar zoo weinig gronden van gelijkheid zijn. Daar bestaat de arbeidende bevolking uit slaven, wien men geregeld al den arbeid afvordert die redelijkerwijze van een mensch te vorderen is; wien men daarentegen tot hun eigen onderhoud en verbruik geregeld weinig meer verstrekt, dan wat het strikte levensonderhoud vordert; — die alzoo, van weelde en overdaad, niet alleen, maar van meest alle genietingen en verzachtingen des levens verstoken, die zich elders ook de minsten onder de arbeidende klasse door inspanning van arbeid en krachten, tot eene zekere hoogte althans, weten te verschaffen, werken, met betrekking tot zich zelven alléén ter voldoening der eerste benoodigdheden, en wijders, tot het uiterste waartoe hunne krachten reiken mogen, in het uitsluitend belang en voordeel hunner meesters. Hier op Java, onder milder wetten en instellingen, leeft eene talrijke bevolking, wie de vrije beschikking over haar tijd en arbeid is toegezegd, die haar eigen meester is, en na afgave aan den Staat van wat deze noodig heeft en vordert, het volle regt van eigendom uitoefent over wat haar arbeid haar heeft doen verwerven; hier alzoo, en vooral met terugzigt op den geest der bevolking, die tot geen overmatige inspanning, van welken aard ook, berekend, en uit den aard genegen is om haar tijd van arbeid en werkzaamheid met dien van rust en gemak af te wisselen, kan in de eerste plaats diezelfde productie niet verwacht of gevorderd worden die onze slaven-koloniën afwerpen, en kan wijders, daar een veel grooter deel dier producten tot eigen genieting der bevolking strekt, het deel dat voor den uitvoer overblijft op reeds verre na zoo aanzienlijk niet zijn als dáár.

Maar wanneer ik evenwel naga dat er onder de West-Indische koloniën niet ééne is, die, met eene bevolking van slechts een honderste gedeelte van die van Java, niet meerder producten voor de Europesche markten afwerpt en meer leven aan de Europesche handel en scheepvaart bijzet, dan Java met zijne vijf millioen inwoners doet; wanneer

ik naga, dat, tegen den uitvoer op Java van nog geen anderhalven gulden per hoofd, waarvan slechts één voor den grooten handel, in de Engelsche West-Indische koloniën, met eene bevolking, die niet meer bedraagt dan het één derde van die van Java (ten aanzien der onze heeft Uwe Excellentie ten harent beter gelegenheid dan ik hier om zulks met genoegzame naauwkeurigheid na te gaan), een uitvoer overstaat van *ƒ* 150 à *ƒ* 160 per hoofd, alles dooreen gerekend, zonder verschil van kleur, geslacht of jaren; wanneer ik daarbij voor oogen houd dat, blijkens de officiele documenten aan het Britsche parlement over den West-Indischen handel van 1821 en 1822 aangeboden, de jaarlijksche uitvoer dier gewesten onder anderen bedraagt vierde half à vier millioen centenaars suiker, negen maal honderd duizend centenaars koffij en honderd zestig duizend leggers rum; dat de geheele uitvoer, blijkens deze zelfde documenten, der Britsche scheepvaart werk geeft voor 220, 000 scheepstonnen en 16,000 matrozen, — zoo is er geen verschil van omstandigheden meer, hoe verre men ze ook mag willen uitstrekken, dat den sleutel geven kan tot zoo zeer uiteenloopende resultaten.

Ik wil in geen meerder uitweidingen treden op een punt dat zoo wereldkundig is als dit, en waarlijk niet meer dan de bloote vermelding en herinnering behoeft. Ik teeken alzoo blootelijk aan, dat ook met terugzigt op den invoer zoowel als op den uitvoer, de resultaten dáár die op Java oneindig te boven gaan, en dat, tegenover de weinige millioenen, die onze Nederlandsche fabrieken en manufacturen op Java en in geheel den archipel slijten, zonder uitzigt ééns op een krachtig toenemend debiet, zoolang deze gewesten geen veel overvloediger productie van uitvoer in *retour* zullen aanbieden, de Engelsche industrie, buiten handel en scheepvaart, ten behoeve eener bevolking, nagenoeg geheel uit slaven bestaande, in hare West-Indische koloniën jaarlijks voor over de vier millioenen ponden sterling aan eigen fabricaat invoert.

Alle verdere vergelijking tusschen Java en deze of andere gewesten ter zijde stellende en ons alleen bepalende tot hetgeen Java was in vroegere dagen, zoo heeft het onder al den druk van een monopoliestelsel, waaronder het twee eeuwen gezucht heeft, wel nooit dat kunnen afwerpen, wat het bij deszelfs uitgestrektheid, bevolking en voorbeeldelooze vruchtbaarheid onder gunstige omstandigheden had kunnen doen. Een stelsel dat, buiten mededinging, de markt kon dwingen door beperking van toevoer, en hooge prijzen najoeg door beperking van productie; iedere ontwikkeling, welke deze zich mogt aanmatigen, fnuikte, en zoo menige nieuwe proeve, die zij heeft willen ondernemen, den kop heeft ingedrukt, — was voorwaar niet bijzonder berekend, om de productie op Java die hoogte te zien bereiken, waartoe zij in alle andere omstandigheden had kunnen en moeten komen. En niettemin is de productie van uitvoer op Java nog nooit tot die volstrekt onbeteekenende laagte gedaald, waartoe zij in deze jaren is vervallen. Naast de koffij had het toch nog zoo menigen anderen tak van uitvoer — gering ja, het land in aanmerking genomen, maar waarvan de laatste sporen niettemin eerst in dezen tijd zoo geheel zijn verdwenen, om niets meer over te laten dan de koffij alléén.

Om slechts de rijst te noemen, die voor onze Europesche markten wel is waar niet of naauwelijks in aanmerking komt, maar waaromtrent Java in vroeger dagen de voorraadschuur was voor nagenoeg alle overige Compagnies-bezittingen: hoezeer is die uitvoer niet achteruitgegaan? Het verlies van de Kaap, Ceylon en de kust van Coromandel heeft eene leverantie van drie à vier duizend koijangs doen ophouden,

die jaarlijks daarhenen gezonden werden; terwijl op de eilanden die Java omringen, vele omstandigheden vereenigd, en onder deze in geene geringe mate de steeds klimmende prijzen van het product, overal den eigen rijstbouw aangemoedigd, en den uitvoer van dit artikel op Java meer en meer beperkt hebben.

Ik zeg dit niet omdat ik de zaak op zich zelve juist voor zulk een groot ongeluk houde. Menigeen hier op Java beschouwt alsnog de rijstcultuur als de eenige of althans nagenoeg, waarvoor het land of zijne inwoners berekend zijn. Wat deze betreft, zoo zal ik daar later op terugkomen; doch wat het eerste aangaat, zoo strookt deze stelling of veronderstelling voorwaar in geenen deele met den naam waarmede onze groote mededingers in koloniaal bezit, en te dier zake goede beoordeelaars, dit gezegend eiland zoo gaarne bestempelen, als de schoonste kolonie op den aardbodem. Wel integendeel, in zooverre eene te uitgebreide rijst-cultuur de ontkieming en ontwikkeling van andere meer winstgevende en de Nederlandsche handel en scheepvaart meer voedsel gevende culturen mag gerekend worden in den weg te staan, zoo kon deze beperking van aanvrage en uitvoer meer ten voordeele dan ten nadeele van Java zijn uitgevallen. Doch in stede van naast dien verminderden uitvoer van rijst zooveel andere artikelen van uitvoer te zien verdwijnen, had dan ook, om de zaken slechts op hetzelfde standpunt te houden, eene andere productie van uitvoer den verminderden uitvoer van rijst moeten vervangen, en zulks is het geval niet geweest.

Hetzelfde, en nog in veel hooger mate, is waar ten aanzien der lijnwaden. Java, in vroeger tijd, ontbood de fijnere soorten van de kust, maar van die van dagelijksch gebruik voorzag het zich zelf, en den archipel grootendeels mede. Bij ladingen gingen zij van Java uit en verspreidden zij zich over de omliggende eilanden. — Thans voeren wij op Java en in den archipel onze Nederlandsche lijnwaden in, en doen de Engelschen voor Singapore hetzelfde met de hunne. Onder dit conflict gaat de eigen fabricatie te niet, en vleijen zich onze vaderlandsche fabrieken die wel spoedig geheel te zullen kunnen vervangen. Het zij verre wederom dat ik eene omstandigheid als deze, zoozeer geschikt om het geheele handelsverkeer tusschen den Moederstaat en zijne kolonie te verlevendigen, en onze nationale nijverheid te bevorderen, uit welk oogpunt ook, als een ongeluk zou willen aangemerkt hebben. De inlander zelf kan er niet dan bij winnen, vermits hem de keuze vrij blijft, en hij onze waar wel niet de voorkeur zal geven, indien zij dit niet op de eene of andere wijze verdient en hij er zijn belang niet bij vindt. Maar zoo Java nu reeds voor geen onaanzienlijk bedrag, en weldra, zoo wij hopen, voor een veel aanzienlijker, die lijnwaden van ons overneemt, die het nog zoo onlangs uit zich zelf trok, ter eigene voorziening eerst en tot die zijner naburen wijders; zoo had, al wederom om de zaken alleen op hetzelfde standpunt te houden, reeds voor jaren eene andere productie van uitvoer, ten gelijken bedrage, die der lijnwaden, naar mate deze afnamen, moeten vervangen, om in de eerste plaats de lijnwaden te dekken, die nu ter comsumtie van Java zelf worden ingevoerd, en in de tweede plaats, de lijnwaden te vervangen, die Java voormaals tot den uitvoer produceerde. Ook dit is niet geschied.

Het is ter gelegenheid van dit onderzoek, dat ik grootelijks gemist heb de opgaven, die ik over de laatste jaren ten aanzien van den in- en uitvoer gevraagd, doch niet bekomen heb. — Ik had mij bij voorkeur liefst aan cijferletters en aan stellige aanteekeningen gehouden, en houde ik mij verzekerd, dat zij, ten aanzien van het verval der produktie van uitvoer op Java in deze laatste tien jaren, het krachtigste en overtui-

gendst getuigenis mogelijk zouden hebben afgelegd. Edoch, buiten de koffij alléén, schijnen er geene aanteekeningen hoegenaamd te zijn gehouden, en hebben de archieven der in- en uitgaande regten mij, vroeger dan 1825, niet eens eenige de minste opgave geleverd omtrent een punt waarin ik een zeer bijzonder belang zou gesteld hebben, den uitvoer van rijst namelijk en de wisselingen die hij ondergaan heeft. Veel minder heeft het mij mogen gelukken, eenige bepaalde opgave te bekomen omtrent artikelen van minder belang.

Zooveel blijkt inmiddels uit het bovengemelde, dat de waarde van uitvoer op Java, na zich eenige jaren achtereen, ten gevolge der opgejaagde markten, tot eene zekere hoogte te hebben staande gehouden, en een schijn van welstand en voorspoed te hebben aangetoond, die inderdaad niet meer bestond of althans geen beginsel van duurzaamheid hoegenaamd in zich besloot, thans gedaald is beneden al wat zij ooit geweest is, en zulks zoo op zich zelve, als wel vooral met betrekking der behoefte van invoer, die, om slechts alleen het zoo gewigtig stuk der lijnwaden te noemen, met eenige millioenen 'sjaars is aangegroeid. *)

Deze staat van zaken is in allen deele te bedenkelijker, naar mate de uitvoer op Java, zelfs onder den gunstigen invloed dier hooge marktprijzen, met betrekking tot den invoer reeds lang te kort schoot en dit inderdaad mag gehouden worden voor de eerste oorzaak van de afvloeijing der speciën en van de veelvuldige ongelegenheden daaruit ontsproten. Dat de productie van uitvoer op Java, zelfs in die goede jaren, beneden de behoeften van den invoer is gebleven, en Java het excedent van dien invoer met speciën heeft moeten dekken, die de circulatie noodig had, doch die zij zich bij gebrek eener genoegzame en aan den invoer geëvenredigde productie heeft zien ontweldigen, lijdt bij mij geen twijfel, en zal ik daar zoo straks op terugkomen. Indien er goede en getrouwe aanteekeningen van de vorige jaren bestonden, gelijk die welke de provisionele directeur van 's Lands middelen en domeinen voor 1825 gehouden heeft, en als hem in staat hebben gesteld, om eene eerste proeve van een goed handelsverslag te leveren — een volgend jaar voor verbetering vatbaar, zonder twijfel, maar als eerste proeve in een land, waar daaromtrent nog niets gedaan was, niettemin zeer verdienstelijk — zoo zoude ik ook hier wederom cijferletters en stellige bescheiden op den voorgrond hebben kunnen stellen, waarvan ik nu verstoken ben. — Mij alzoo, ten aanzien van vroegere jaren, moetende bepalen tot zoodanige inductiën, als de zaak, bij gebreke van stellige aanteekeningen, zal medebrengen, zal ik beginnen met Uwer Excellentie's aandacht eerst voor eenige oogenblikken in te roepen tot het overzigt van het verslag van 1825 met betrekking tot het onderwerpelijke punt. De speciën die zich over 1825 buitendien compenseren, zoo op in- als uitvoer latende vallen, toont de uitvoer volgens bladz. van het verslag aan. . . . . *f* 16,026,734.00
de invoer, blijkens bladz. van het verslag . . . . - 12,437,961.00

hetgeen een excedent van uitvoer zou aantoonen ten bedrage van. . . . . *f* 3,388,773.00

Het bedrag van in- en uitvoer is echter alléén aangegeven, voor zoo-

---

*) De invoer van Europesche wollen en katoenen goederen op Java is in de laatste drie jaren geweest als volgt:

	Nederl. Fabr^t.	*Vreemd Fabr^t.*	Totaal.
1824 . . .	*f* 297,148.00	*f* 2,539,586.00	*f* 2,836,734.00
1825 . . .	421,478.00	1,597,467.00	2,018,945.00
1826 . . .	1,544,770.00	973,007.00	2,517,777.00

verre de in- en uitvoer als handels-operatie hebben plaats gehad. — Wat het Gouvernement voor eigen rekening heeft uit- en ingevoerd, als geen handels-operatie uitmakende, is niet begrepen geworden in een verslag, dat zich, luidens den titel, als een bloot handels-verslag aankondigt.

Ik heb den heer provisionelen directeur uitgenoodigd, om een volgend jaar den geheelen uit- en invoer, hoedanig ook, te annoteren, onder zoodanige specificatiën wijders, als des verkiezende, tusschen handels-operatie al of niet. — Ik bepaal mij hier alleen tot de opmerking, dat, volgens de opklaringen, mij door den heer provisionelen directeur gegeven, in eene zeer uitgebreide en naauwkeurige conferentie wegens dit zijn verslag gehouden, 's Gouvernements uit- en invoer, voor zooverre die op eigen rekening geschied zijn, op zijne staten niet zijn begrepen.

Ter gelegenheid van de opgave van invoer op bladz. 1 van het verslag, wordt zulks bovendien vermeld met de woorden: »wel te verstaan »voor den particulieren handel, zijnde de goederen en gelden, door het »ministerie in Nederland aan de consignatie van het Indisch Bestuur »verzonden, daar niet onder begrepen, met uitzondering echter van de »goederen voor Japan, als behoorende tot den handel."

Dezelfde redenen gelden omtrent andere consignatiën aan het Indisch Bestuur geschied, als bijv. door zijne agenten op de kust van Indië. Ook deze invoer alzoo wordt bij het verslag niet vermeld.

Op dezelfde bladzijde van het verslag wordt zoomede verklaard, dat onder den invoer niet zijn begrepen het tin en de specerijen, omdat deze artikelen door het Gouvernement gemonopoliseerd zijn, en door hetzelve verkregen worden, *niet* in ruiling van koopmanschappen, zoo als het geval is met de van Japan aangebragt wordende koopwaren, en welke daarom op den staat van invoer zijn gebragt. Het tin en de specerijen komen echter voor op den staat van uitvoer, vermits tot bekoming derzelve goederen of gelden te Batavia gebragt zijn, en de uitvoer door den particulieren handel geschied is.

Deze tin en specerijen bedragen over de zeventien tonnen gouds, die alzoo, om redenen door den provisionelen directeur aangegeven, wel op den uitvoer van Java verschijnen doch niet op den invoer. Ik heb daar in zekeren zin niets tegen, vermits de provisionele directeur een bloot handelsverslag op het oog had, en zich een onderzoek voorstelde naar de kapitalen die deze handel op Java omzette. Voor zooverre het mij hier echter om een ander onderzoek te doen is, de toereikendheid namelijk van den uitvoer op Java, om de behoefte en aanvrage van invoer te dekken, kan ik die 17 ton aan tin en specerijen niet op den uitvoer plaats geven, zonder ze ook bij den invoer in aanmerking te nemen. Dat zij als gemonopoliseerde waar zijn ingekomen en alzoo op het oogenblik van den invoer geen uitvoer in ruiling veronderstellen, doet ten aanzien van het onderzoek dat ik mij hier voorstelle niets ter zake. Immers zij zijn in geen geval *om niet* ingekomen, en staan in facto tegen dezen invoer van tin en specerijen over al die uitgaven die het Indisch Gouvernement jaarlijks, buiten derzelver eigen inkomsten, aan de buitenetablissementen, en daaronder wel in de eerste plaats aan Banka, dat ons het tin, en aan de Molukkos, die ons de specerijen leveren, besteedt, en die van Java uit naar derwaarts gezonden worden.

Indien nu deze verzendingen van Java naar de buiten-etablissementen op den uitvoer van Java niet waren in aanmerking gekomen, zoo zoude ik gaarne mogen lijden, dat ook de invoer van producten uit die etablissementen voor gouvernements-rekening op Java evenmin in aanmerking genomen werd. Bij den eersten opslag zou men mogen onderstellen, dat

die verzendingen van het Gouvernement, in den geest van het verslag, hetwelk betuigt geene andere gouvernements-bezendingen in aanmerking te hebben genomen, dan de goederen voor Japan, als behoorende tot den handel, op de staten van uitvoer op Java niet zijn opgenomen, en zulks is dan ook ten deele het geval. Twee omstandigheden echter hebben hierop een grooten invloed uitgeoefend, en dienen in aanmerking te worden genomen.

In de eerste plaats, zoo bestaat eene der gewigtigste uitgaven, die het Bestuur op Java jaarlijks aan de buiten-etablissementen te doen heeft, in de bezendingen van rijst.

Deze hebben in 1825 vier, en in het vorige jaar tot zes duizend koijangs bedragen. Deze bezendingen inmiddels doet het Bestuur niet zelf, maar laat ze uitbesteden. De particuliere handel neemt ze voor zijne rekening, en komen zij langs dezen weg wel degelijk op den uitvoer.

Eene tweede gewigtige uitgave zijn de voorzieningen in specie. Wanneer het Gouvernement die door zich zelf doet, zoo komen zij niet op den uitvoer van Java voor; doch hoe menigmaal plagten die niet te geschieden door stortingen, welke de privaathandelaar in 's Lands kassen op de buitenkantoren deed, tegen wissels op zigt op de hoofd-directie van finantiën. Dit was eene dienst over en weder, die de handelaar en het Gouvernement zich regelmatig bewezen en die beiden de risico van het vervoer bespaarde. Deze speciën nu, door den privaathandelaar gestort, zijn bij den uitvoer op Java, hetzij als zoodanig, hetzij in producten, wel degelijk in aanmerking gekomen, terwijl zij, ten gevolge dezer storting per wissel terugkeerende, op den invoer niet weder verschijnen. Het bedrag alzoo dier stortingen kan zoo min als de rijst bij den uitvoer in rekening gebragt worden, wanneer het tin en de specerijen bij den invoer niet worden gerekend.

Eene andere omstandigheid, die op de resultaten van het verslag een zeer grooten invloed uitoefent, is de berekening van waarde, die bij den in- en uitvoer niet dezelfde geweest is, maar op geheel verschillende gronden is ingerigt.

Wat den uitvoer betreft, zoo is die op alle artikelen, waarbij zulks mogelijk was, berekend naar 's Gouvernements vendutie-prijzen te Batavia, alzoo naar de volle handelswaarde. Dit betreft acht en een half millioen aan koffij, specerijen voor twaalf ton, tin voor vijf, vogelnestjes wederom voor vijf, alles bijeengenomen verre boven de helft van den geheelen uitvoer.

Doch onder die artikelen verschijnt, ter waarde alleen reeds van den halven uitvoer, de koffij inderdaad verre boven den handelsprijs.

Dat de uitvoer van 277,622 pikols ter waarde van *f* 8,606,282 een gemiddelden prijs van *f* 31 veronderstelt, en deze gemiddelde prijs inmiddels op 's Gouvernements vendutiën te Batavia niet hooger geweest is dan *f* 28¼ is reeds gezegd: dit alleen vermindert den opgegeven uitvoer van koffij reeds met *f* 773,460; maar bovendien gaan 's Gouvernements vendutiën alleen:

1°. Over de koffij uit de Preanger en Buitenzorgsche landen;

2°. Over de koffij door de huurders der tuinen op Java in voldoening van pacht gestort.

De eerste is algemeen erkend als verreweg van beter qualiteit dan die der verhuurde tuinen. De cultuur in de Preanger, zoolang reeds in zwang, geschiedt daar onder de leiding der inlandsche hoofden, en met al de klem van het gezag dat zij van oudsher over hunne bevolking uitoefenen. Geen wonder dat zij een product afwerpt van eerste qualiteit.

Omtrent de cultuur op Java en de qualiteit van koffij die zij veelal levert, hebben de hierboven aangehaalde getuigenissen der residenten alles gezegd.

De tweede is onder den koffij-oogst der tuinen het beste gedeelte, en bestaat uit uitgezochte boontjes. Onder de bezwaren en moeijelijkheden die den planter te gemoet komen, wanneer hij product voor specie leveren wil, is de eerste die zich aanbiedt, en die dan ook algemeen in zwang is, dat zijn product wordt afgekeurd. Hij moet geld geven of zijne koffij zuiveren, de beste boontjes van de minder goede en slechte schiften, om de laatste voor zich te houden en de eerste in 's Lands magazijnen te storten. Gelijk de Preanger-koffij alzoo veel beter is dan die der vrije tuinen, zoo is wederom de gouvernements-koffij uit de tuinen veel beter dan dit product van die tuinen dooreengenomen, en wel veel beter althans dan wat overschiet, wanneer het beste is afgegeven. En evenwel is het alleen die Preanger en Buitenzorgsche koffij met omstreeks 10,000 pikols, bij het Gouvernement uit de tuinen ingekomen, wier vendutie-prijzen tot maatstaf gestrekt hebben der berekende waarde van den geheelen oogst, waarvan zij de helft niet uitmaakte.

De rijst komt op den staat van uitvoer ten bedrage van 8293 koijangs en ter waarde van ƒ1,094,608, hetgeen een gemiddelden prijs van ƒ132 de koijang veronderstelt. Wat grondslag de provisionele directeur voor deze berekening heeft genomen is mij onbekend; doch het resultaat is blijkbaar te zeer overdreven om in aanmerking te komen. Hoe alles ook moge hebben zamengewerkt om den prijs der rijst op Java op te drijven boven al wat hij ooit geweest is, de handelprijzen in het groot bij den koijang hebben nooit in 1825 ƒ132 bereikt, en zijn gemiddeld zeer verre beneden die hoogte gebleven.

Alzoo is de uitvoer niet alleen grootendeels aangegeven naar de vendutie-prijzen, maar blijkt het, dat de berekening, op de meest gewigtige artikelen, die vendutie-prijzen nog zeer te boven gaat.

In de berekening van den invoer heeft men zich tot gansch andere grondslagen bepaald.

Blijkens de mondelinge elucidatiën, mij deswege door den provisionelen directeur gegeven, zoo heeft tot grondslag der berekening van waarde van den invoer gediend:

Voor de wollen en katoenen goederen, de getaxeerde waarde waarnaar de inkomende regten zijn aangeslagen;

Voor de amfioen, de bekende marktprijs tijdens den invoer, maand voor maand;

Voor de wijnen, de opgaven die van onderscheiden kooplieden zijn gevraagd, waarbij, om zoo min mogelijk mis te tasten, bij den invoer aanteekening is gehouden van de soorten en qualiteiten der wijnen;

Voor de verdere dranken is zulks insgelijks geschied;

Voor al de goederen die hunne inkomende regten, ingevolge de publicatie van 28 *Augustus* 1818, *art.* 16, *betalen volgens de geldswaarde gelijk die bekend staat op de facturen, verhoogd met* 30 *percent*, derzelver waarde;

Voor de ladingen der Chinesche jonken, waarbij alleen in aanmerking komt of de jonk groot of klein is, en verdere goederen die, van waar ook, onbezwaard van regten inkomen, het getuigenis der facturen of de vrijwillige aangifte.

Ik wil deze grondslagen in zooverre niet betwisten, als het in allen gevalle moeijelijk zijn zou er betere aan te wijzen. Het komt mij zelfs ruim zoo verkieslijk voor, bij een verslag als dit, eene vaste cynosure aan te nemen, als hier meerendeels de waarde waarnaar de regten zijn

voldaan, dan zich in meer ingewikkelde berekeningen te wikkelen, wier genoegzame juistheid en naauwkeurigheid de lezer niet wel nagaan en beoordeelen kan. Alleen hadden bij het verslag al die grondslagen, waarnaar de waarde zoo van in- als van uitvoer berekend is, moeten aangegeven worden, ten einde den lezer te doen weten wat men hem geeft en hem verder zijn oordeel vrij te laten. Dit was hier te meer noodzakelijk geweest, als de grondslagen, waartegen de invoer berekend is, in de eerste plaats onderling zeer verschillen, en in de tweede plaats alle dàt gemeen hebben, dat zij de waarde van den invoer veel lager aangeven dan die, waarop nagenoeg geheel de uitvoer berekend is.

Immers, de getaxeerde waarde der wollen en katoenen goederen, kan uit den aard der zaak wel nooit verondersteld worden de volle handelswaarde te bereiken. De oppervlakkigste inzage dier periodieke taxatiën toont zulks al dadelijk aan. De taxatie slaat op de waarde hier, en vinde ik in de laatste, die ik voor mij heb liggen, al dadelijk bovenaan de lakens genoteerd, als volgt:

Extra superfijne	ƒ 15.00	per el,
Superfijne. . .	10.00	» »
Fijne	7.50	» »
Ordinaire . . .	5.00	» »
Gemeene . . .	2.50	» »

De amfioenprijzen laat ik gelden, en zoo ook de wijnen en sterke dranken; maar omtrent de velerhande goederen, die hunne regten betalen naar de factuurprijzen, vallen dadelijk twee bedenkingen.

In de eerste plaats, zoo is het hier genoeg bekend, dat de facturen al voorlang worden ingerigt naar de regten die er op geheven worden. De president der factorij heeft mij daarover menigmaal onderhouden, en mij nog onlangs, als een staaltje van de verregaande misbruiken, die daaromtrent niet zelden voorvallen, verklaard, op de factuur van een Engelsch schip te hebben gevonden eene partij mahonihouten scheerdoosjes, elk met twee scheermessen, à drie pence de doos.

In de tweede plaats, wanneer dan ook al die facturen niets te wenschen mogten overlaten, zoo is de handelswaarde der ladingen op Java veel hooger dan 30 percent boven de factuur. Dit kan aanmerkelijk verschillen, naarmate de goederen meer of minder plaats beslaan, meer of minder waarde hebben, en de vracht dien ten gevolge zwaarder of minder zwaar op den prijs der lading drukt. Maar ik geloof niet dat er vele ladingen uit Europa op Java aankomen, waar vracht, assurantie, risico, verinteresting van het doodliggend kapitaal enz. de 30 percent op de factuurwaarde niet geheel absorberen of te boven gaan, en alzoo veel hooger marktprijzen bij hare aankomst vorderen om de gewone handelswinsten te bereiken.

Wat de Chinesche jonken betreft, zoo wil ik de echtheid der aangiften niet stellig verwerpen, als daartoe geen gronden hebbende.

Uwe Excellentie kent echter de achterdochtigheid en de geslepenheid dier natie, en zal wel met mij eens zijn, dat het onderzoek alleen naar de waarde der ladingen de eerste moet opwekken, terwijl de tweede al dadelijk op hare hoede zijn moet tegen al wat zou kunnen strekken, om het regt, dat thans op het vaartuig geheven wordt, te eeniger tijd op de lading te zien overgaan. Ik zie geen eene reden waarom de Chinees zijne lading boven de waarde zou aangeven, maar mij dunkt, ik zie er wel, die het hem raadzaam maken kunnen, ze beneden de waarde te stellen.

Naast deze gebrekkige berekening der waarde van invoer, vind ik eene tweede omstandigheid, die, naar mijne overtuiging, dien invoer, gelijk

hij op de aanteekeningen der inkomende regten voorkomt, beneden de waarheid heeft doen blijven. Ik bedoel den sluikhandel dien de algemeene kreet op Java misschien te hoog verheft; doch die aan den anderen kant niettemin, naar mij voorkomt, met te veel ligtvaardigheid, als geheel niet bestaande, of kunnende bestaan, wordt tegengesproken.

Tegen de mogelijkheid van een bestaanden sluikhandel op Java, verklaren zich de ambtenaren, die, aan het hoofd der directie van in- en uitgaande regten staande, zeker met kennis van zaken kunnen spreken, en eenige bevoegdheid hebben om in dezen getuigenis af te leggen; en evenwel zou ik van gedachten zijn dat zij meer vertrouwen op de maatregelen, door hen tot bedwinging van dien handel aangewend, dan deze tot nog toe bewezen hebben te verdienen. De heer WAPPERS MELIS in zijne missive aan Uwe Excellentie van 16 Januarij van het vorige jaar, nº. 27, telt, onder de middelen die den sluikhandel van Java's kusten weren, de kruispraauwen eerst, de koloniale marine in de tweede plaats, en in de derde plaats wel vooral, *als meer afdoende en den smokkelaar nog meer schrik aanjagende*, de zeeroovers, die Java's kusten soms zoo onveilig maken.

Ik zal hier niet aandringen dat de invloed, dien de heer WAPPERS MELIS, ter beteugeling van dien sluikhandel, aan de koloniale marine en kruispraauwen toekent, in gelijke mate afneemt, als hij meer invloed dienaangaande aan de vrees voor de zeeroovers toekent, tegen wie de kruispraauwen en koloniale marine in de eerste plaats gerigt zijn, en wil zelfs met stilzwijgen voorbijgaan, dat noch de koloniale marine, noch kruispraauwen, met de bewaking van den sluikhandel iets te doen hebben, maar zal mij tot de enkele opmerking bepalen, dat de zeeroof in deze zeeën, notoir en bij aller weten, hand aan hand met allerlei handels-operatiën gaat, en, wel verre van door den sluikhandel gevreesd te worden, de beste steun van dezen handel is, dien zij gewillig ten dienste staat, als alles, waarbij slechts geld te verdienen is. De gronden door den tegenwoordigen provisioneelen directeur van 's Lands middelen en domeinen tegen de mogelijkheid van een bestaanden sluikhandel, of althans tegen de uitbreiding die hem wordt toegekend, bijgebragt, en ontwikkeld bij zijne missive aan mij van 27 Januarij jl., nº. 126 (Uwer Excellentie gecommuniceerd onder dagteekening van 17 Maart), komen mij daarentegen van veel meerder gewigt voor, en schijnen vrij voldoende aan te toonen dat vele locale oorzaken zamenwerken, om allen sluikhandel op Java zeer te bezwaren. Edoch de onoverkomelijkheid dezer bezwaren hangt wederom geheel af van de winsten en voordeelen die de sluikhandel aanbiedt. Zijn deze ten gevolge van zeer hooge inkomende regten ook evenredig groot, zoo zal men ook in gelijke mate wel de bezwaren, weten te boven komen, die de provisionele directeur voornoemd voor ten eenenmale onoverkomelijk schijnt te houden; en vertrouw ik, dat wij, bijv. op het stuk der lijnwaden, het toenemend uitsluitend debiet voor onze vaderlandsche nijverheid en afwering van vreemd fabricaat, ook door tusschenkomst van den sluikhandel, veel meer te danken hebben aan de deugdzaamheid onzer waar, de billijkheid onzer prijzen en de toenemende kennismaking van den inlander met een en ander, dan aan de onoverkomelijkheid der bezwaren door den heer provisionelen directeur aangeteekend, doch die een sluikhandel, met 25 en 35 percent premie boven den legalen invoer, in een land, dat in alle andere opzigten, volgens het getuigenis van den heer provisionelen directeur zelven, *het voor den sluikhandel geschiktste land van de geheele wereld is*, voorwaar wel zou weten meester te worden. Met de amfioen, waarvan een enkele bol in waarde met eene geheele kist lijnwaden gelijk staat,

zal zulks nog wel veel meer het geval zijn. Ik neem voor het overige de vrijheid Uwe Excellentie ten aanzien van den smokkelhandel, die in dit artikel heeft plaats gevonden, te verwijzen naar mijn verslag van 3 Maart 1827, lit. F, en wil hier alleen aanteekenen, dat de hoofdpachter, als eerst en eenig belanghebbende bij dien sluikhandel, geen zijdelingsche wegen behoeft in te slaan, om hier en daar langs strand eene enkele kist in te voeren, overmits hij zeer gemakkelijk, zelfs zonder eenige conniventie van ondergeschikte ambtenaren, de geheele hoeveelheid amfioen, die hij voor zijn debiet frauduleus zou wenschen in te voeren, midden in Batavia of een der twee andere zeesteden insluiken kan.

Het Gouvernement heeft thans in de respectabiliteit de factorij van de Nederlandsche Handel-maatschappij, als hoofdpachter, een waarborg tegen zoodanigen verboden invoer; doch dien had het in 1825 niet; en durf ik, met verdere verwijzing naar mijn verslag aan Uwe Excellentie voornoemd, van 3 Maart 1827, als zeker stellen, dat onder de invoer van dit jaar, ter sluik geschied, en alzoo op de officiële aanteekeningen niet voorkomende, de amfioen voor een zeer aanzienlijk bedrag in aanmerking dient te komen.

Wanneer wij nu, als resultaat van het boven verhandelde, aan de eene zijde op waarde van uitvoer korten wat hij (ten aanzien der koffij en rijst buiten eenige tegenspraak) te hoog is gerekend, en aan de andere zijde aan de berekende waarde van invoer toevoegen wat daaraan ontbreekt, als: de consignatiën aan het Indisch Bestuur geschied door het ministerie in Nederland en door zijne agenten op de kust, wijders het tin en de specerijen, die enkel op den uitvoer en niet op den invoer gebragt zijn, in de derde plaats het bedrag van den sluikhandel, en eindelijk wat aan de berekende waarde van invoer in tegenoverstelling van die van uitvoer nog bovendien te kort komt, door het verschil der grondslagen waarop beide berekeningen rusten, — zoo vertrouw ik dat dit excedent van uitvoer, hetwelk het verslag over 1825 voor niet minder dan nagenoeg vierdehalf millioen schijnt aan te geven, wel geheel verdwijnt niet alleen, maar zelfs eene geheel tegenovergestelde verhouding van in- en uitvoer aantoont, dan men zich bij eene oppervlakkige inzage van het verslag zou voorstellen.

Zoo stond het met den handel en zijne balans in 1825, toen de prijzen reeds dalende waren, ofschoon nog lang niet op derzelver tegenwoordige laagte gekomen. Wat zal ik thans zeggen van de jaren die 1825 zijn voorafgegaan? Stellige bescheiden, als ten aanzien van 1825, heb ik niet, en kan ik alzoo daaruit niet redeneren; doch in de afvloeijing der speciën, die van lieverlede der circulatie op Java geheel ontvallen zijn, hebben wij een feit voor oogen, dat, ook ten aanzien van die jaren, den maatstaf aangeeft, waarnaar wij de wederzijdsche verhouding van in- en uitvoer beoordeelen mogen. Wij zien in de eerste jaren, die op de weder-in-bezitneming gevolgd zijn, den handel met kracht ontwikkelen, vele uitzigten geboren worden, vele speculatiën ondernemen, niet voor handel alléén, maar ook van cultuur en landbouw; wij zien vele kapitalen op Java overbrengen en vele huizen zich vestigen, hetzij voor eigen rekening, hetzij in commissie voor vreemde kapitalisten. Was toen gevolg gegeven aan alle die beloften en toezeggingen, die ten behoeve der cultuur op Java zoo ruimschoots gedaan zijn; had men ter ontginning van zoovele onbebouwde gronden, ter onderneming van zoovele nieuwe of verwaarloosde culturen, ter uitbreiding en ontwikkeling van zoovele andere die bij den oorlog gekwijnd hadden, plaats gegeven aan die kapitalen, die bij de eerst geopende uitzigten zoo dadelijk en zoo gewillig kwamen toevloeijen, en verder zouden toegevloeid

zijn, — zoo had men de productie op Java zien toenemen met den handel, dien zij tot voedsel zou gestrekt hebben en die zonder haar niet bestaan kan. Zulks geschiedde echter niet, en de eenige uitbreiding die Java's handelsproduct ondervond, was de aanplanting der koffijtuinen van Gouvernementswege. Zoo zag zich de handel in zijne uitzigten bedrogen. Waar hij overvloedige markten te gemoet zag, vond hij schaarschheid aan producten; waar hij rijke ladingen aanbragt, ontbraken hem de retouren.

De menigte der koopers, bij slecht voorziene markten, joeg de prijzen op; winstgevende operatiën van invoer deden de geringe winsten, ja zelfs de mogelijke verliezen op den uitvoer over het hoofd zien; en werkte een en ander vereenigd zamen, om dien uitvoer nog eene waarde te verzekeren, die hij inderdaad niet meer had, en hem een waarde van invoer te doen bestrijken, die hem desniettemin reeds veel te magtig werd. In die eerste jaren vloeiden dan ook de speciën over, en gingen zij hand aan hand met het papier, dat niet alleen niet verloor, maar van wege deszelfs meerdere gemakkelijkheid in de behandeling soms de voorkeur genoot en een ligte agio op hetzelve deed. Deze staat van zaken kon inmiddels niet duren. De uitvoer, die onder den gunstigen invloed van hooge prijzen een tijdlang tegen den invoer geworsteld had, moest wel te kort schieten zoodra de prijzen begonnen te wankelen; kon het bovendien reeds niet uithouden toen de speculatiën van lijnwaden dien invoer al meer en meer begonnen op te jagen; en zoo zien wij reeds in 1823, toen de koffijprijzen nog in hun fleur waren, en *f* 43 de pikol te boven gingen *); de circulatie van speciën afnemen en het Bestuur de toevlugt nemen tot opneming van speciën in Bengalen, niet om schulden te dekken die het zich zelf destijds nog niet bewust was, maar met de erkende bedoeling om daarmede de reeds kwijnende circulatie te stijven.

Het jaar 1824 zag den eersten val in de prijzen der koffij †), en wij zien ook de speciën afvloeijen, ten blijke, dat de uitvoer nu verreweg te kort schoot om den invoer te dekken.

De circulatie werd dan ook geheel met papier voorzien, terwijl de speciën het nadeelig saldo van den handel dekten.

Het verslag van den handel over 1825 toont dan ook geen noemenswaard verschil in den in- en uitvoer van speciën aan. Deze wijze van zijne schulden af te doen, heeft toch hare grenzen, als iedere andere. Toen Java het kapitaal, tot zijn circulerend medium benoodigd, had afgegeven, en er geen speciën meer waren, dan die het Gouvernement voor ontzettende prijzen opkocht om die aan de hoven op Java en aan de regenten in de Preanger voor hunne koffij-leverantiën te besteden, zoo kon er geene specie meer afvloeijen, omdat er geen meer was. Genoeg, dat uit het verslag van 1825 blijkt, dat al wat is ingekomen, ook wederom is uitgevoerd, en dit de uitgeputte circulatie niet heeft mogen te gemoet komen.

Maar wat in 1825 de specie op Java niet heeft kunnen doen, is op eene andere wijze geschied, die ook wel hare grenzen heeft, doch nu, bij gebrek eener genoegzame productie op Java, genoegzaam ter bestrijking van alle publieke en privaat-behoeften, genoegzaam om daaronder de behoeften van den uitvoer te dekken, bij de hand genomen is. In hoeverre de handel op Java zijne operatiën gedekt heeft met zijne kapitalen buiten Java, en alzoo van Java uit per wissel, laat ik daar; maar

*) Volgens de gemiddelde vendutie-prijzen te Batavia.
†) De gemiddelde vendutie-prijzen waren *f* 31.

opmerkelijk is het, dat het Bestuur, na de vorige jaren het geheele circulerend kapitaal op Java tegen zijn papier in soorten te hebben ingewisseld, nu deze emissiën hare grenzen bereikt en overschreden hadden, begonnen is. met kracht per wissel op Uwer Excellentie's ministerie te ageren. Zoo is, per wissel, een millioen sicca in Bengalen met de renten afgelost; zoo is mede een millioen per inschrijving te Batavia opgenomen; zoo zijn piasters voor ongehoorde prijzen te Canton opgekocht, om in Nederland betaald te worden.

Het zij verre, dat ik de laatstverloopen 10 jaren tot maatstaf zou willen nemen eener blijvende orde van zaken, of de behoefte van den invoer op den duur zou willen beoordeelen naar hetgeen hij in die jaren geweest is; vele ongelukken vereenigd hebben Java in dat tijdsverloop getroffen. De hooge prijzen van zijne producten, zelfs onafhankelijk dat zij uitzigten en verwachtingen hebben doen geboren worden, die zich nooit verwezenlijken konden, hetgeen altijd een ongeluk is, hebben Java's welstand weinig bevorderd. — In zooverre zij den inlander het loon van zijn arbeid verhoogd hebben, heeft hij er, naar zijn geest, die niet tot sparen geneigd is, beter van geleefd, en zijn de winsten ook verteerd naar mate zij gemaakt zijn. In zooverre zij een zeer aanzienlijken invloed op 's Gouvernements inkomsten gehad hebben, heeft dit er ook zijne uitgaven naar geregeld, en hebben zij alzoo ook van dien kant niet bijgedragen tot den duurzamen welstand der kolonie.

Die winsten zijn verdwenen, zonder eenige sporen van zich achter te laten, dan uitgaven en verteringen, die wel moeten ophouden nu zij verdwenen zijn. Zonder vrucht alzoo voor Java's voorspoed in de uitbreiding en ontwikkeling zijner industrie, in de aanwas en toename zijner productie, hebben zij alleen gestrekt om den handel in den grond te boren. Wat kapitalen deze inkoopsprijzen op Java, buiten alle verhouding tot de verkoopsprijzen op onze Nederlandsche en andere markten, verzwolgen hebben, wil ik hier niet onderzoeken. De vreemde handelaren schijnen er het zwaarst bij te hebben verloren. Voor zooverre de handelshuizen te Batavia alleen in commissie gehandeld hebben, als meer en meer, en thans bijna geheel, het geval geworden is, zijn die verliezen aan Java vreemd, maar die hier voor zich zelven zaken gedaan hebben, hebben hun deel ruim gehad. Menig huis heeft Java verlaten, na de kapitalen te hebben ingeschoten die het daar gebragt had; andere zijn onder den druk hunner operatiën bezweken; en heb ik zelf gedurende mijn verblijf alhier het zoo aanzienlijk en voor weinige jaren nog het eerste handelshuis op Java, dat van Macquoid Davidson en Comp., zien te gronde gaan. De kapitalen in ondernemingen van cultuur, maar wel vooral in contracten voor product met den inlander (waarover meer hierna) ingeschoten, zijn ontzettend.

Naast deze privaat-kapitalen, die op Java gebragt zijn, en naar hunne bestemming berekend waren om zoozeer tot zijn bloei en opkomst mede te werken, heeft het Bestuur in die jaren eene zware schuld gevestigd. Misleid in de te gespannen verwachting zijner inkomsten, heeft het de jaarlijksche begrooting zijner uitgaven tot op dertig millioen zien aangroeijen. Het bewind aanvarende in een land dat veel geleden had, waar niets bestond, en zooveel, van den grond op, viel op te rigten, heeft het vele eerste uitgaven moeten goedmaken, die niet eigenlijk tot de gewone en steeds terugkomende lasten behooren; heeft het in zijne magazijnen, ter voorziening in de loopende behoeften, een zwaar administratief kapitaal moeten vestigen, welks onderhoud, eens gevestigd zijnde, onder de gewone en loopende uitgaven moet gerekend worden, doch welks eerste vestiging ten eenen male buitengewonen last uitmaakte. Eindelijk,

zoo heeft dit bestuur zich maar al te zeer in herhaalde drukkende en kostbare oorlogen gewikkeld gezien, en alzoo van alle kanten den last zijner uitgaven verre boven het vermogen zijner inkomsten zien aangroeijen. Deze en andere oorzaken meer mogen het bestaande tekort in de Indische finantiën verklaren; mij is het hier genoeg dat dit tekort bestaat, dat het zeer aanzienlijk is, en, met de kapitalen vereenigd, die in de privaat-industrie en handel zijn verdwenen, heeft moeten medewerken, om in deze tien jaren, in de eerste plaats zwaar te wegen op Java's productie van uitvoer, en in de tweede plaats den invoer op Java verre te overprikkelen boven hetgeen de vermogens van het land gedoogden, of ter bestrijking van meer gematigde, zoo publieke als privaatuitgaven voldoende zou geweest zijn.

Maar indien deze tien jaren uit dien hoofde niet tot maatstaf voor het vervolg kunnen strekken; indien, wat den privaat-handel betreft, de invoer zich wel om de krachtigste van alle redenen, die van volstrekte noodzakelijkheid, op den duur naar het vermogen van den uitvoer zal moeten regelen; indien, wat de publieke uitgaven betreft, thans niets wordt gespaard om die binnen veel naauwer grenzen te bepalen en tot het volstrekt noodzakelijke terug te brengen, — zooveel blijft niettemin zeker, dat de behoeften van den invoer op Java, hoe zeer men ze beperke wille, een geheel ander kapitaal van uitvoer vorderen dan deze tegenwoordig aanbiedt; met andere woorden, dat Java, om te kunnen bestaan en in de behoeften van zijn bestaan, hoe gematigd ook berekend, te kunnen voorzien, zich in de volstrekte noodzakelijkheid geplaatst vond, om eene geheel andere uitbreiding aan zijne productie van uitvoer te geven.

Wij hebben hierboven gezien, dat de geheele uitvoer thans niet meer bedraagt dan eene waarde van zeven millioen. Hiertegen vordert de consumtie der inlandsche bevolking, om van geen artikelen van minder gewigt te spreken, gambier van buiten af en amfioen voor omstreeks een paar millioen, benevens al de lijnwaden, die zij nu reeds van ons aanneemt, en al die welke onze Nederlandsche fabrieken haar daarenboven hopen te leveren. Op eene bevolking van vijf à zes millioen menschen kan dit artikel alleen den geheelen uitvoer, naar hetgeen hij thans bedraagt, opwegen En nu staat nog naast de inlandsche bevolking het geheel Europeesch bestuur, met al zijne civile en militaire ambtenaren, met geheel zijn leger en den sleep van publieke en privaat-behoeften, die daaruit voortvloeijen, naar Europesche waren, goederen en producten, wier invoer niet ophoudt en millioenen bedraagt; met 14 ton, eindelijk die het 's jaars in Nederland, ter aflossing en rentebetaling zijner daar gevestigde schuld, zal te betalen hebben, tegenover al hetwelk ik tegenwoordig te vergeefs naar een uitvoer omzie. — De staat van Java is ten aanzien dier behoefte van invoer mede geheel veranderd bij wat hij was in vroeger tijd. Een betrekkelijk zeer gering aantal Europesche ambtenaren nam toen al de belangen der Compagnie waar, als souverein en als uitsluitend handelaar op het Moederland; onder hun oppertoezigt was het geheele inlandsche bestuur aan den inlander zelven verbleven, onder zijne eigene hoofden en regenten. Het leger, met al wat dit uit het Moederland vordert, was op zeer verre na niet wat het thans is; kleeding, wapenrusting, ammunitie, alles levert het Moederland. Eindelijk, zoo staat tegenwoordig naast het Bestuur en wat onmiddellijk van hetzelve afhangt, eene talrijke klasse van Europesche handelaren en andere ingezetenen, hier voormaals onbekend, en wier behoeften, voor een zeer groot deel hunner verteeringen, mede geheel loopen over artikelen van vreemden oorsprong; terwijl, om nog een punt te noemen,

dat niet geheel met stilzwijgen kan worden voorbijgegaan, de grooten en aanzienlijken onder de inlanders in kleeding, huisvesting, tot zelfs in spijs en drank, in deze tijden veel meer dan ooit te voren met allerlei behoeften zijn bekend gemaakt, die ons voormaals uitsluitend eigen waren, en alzoo, met al het bovenstaande vereenigd, de consumtie en met éénen den invoer van vreemd product zeer verre doen overschrijden wat zij ooit te voren op Java geweest zijn.

En hiermede eindig ik mijne beschouwing der tegenwoordige productie, met name die van uitvoer op Java. Ik ben hierin welligt wat zeer uitvoerig geweest, doch aan den eenen kant is de zaak van te veel belang, en ten andere heeft zij maar al te veel aanleiding tot allerhande verkeerde voorstellingen gegeven, om niet ter gelegenheid van het onderwerp van dit verslag, waarmede zij in zoo onmiddellijke aanraking staat, eens een grondig onderzoek te vorderen. Ik vermeen althans voor voldongen te mogen houden, dat Java's productie, en wel in de eerste plaats die van uitvoer, niet alleen in geen de minste verhouding staat, noch tot deszelfs grond en vruchtbaarheid, noch tot deszelfs bevolking, maar dat zij thans verre beneden datgene gedaald is, wat zij ooit in vroeger dagen is geweest; terwijl de veranderde omstandigheden op zoovele punten, als hierboven behandeld zijn, eene veel grootere productie van uitvoer noodzakelijk maken, niet alleen om het bezit dezer kolonie eenig naamwaardig belang te verzekeren voor het Moederland en voor deszelfs nijverheid, handel en scheepvaart, maar om ze ook, geheel onafhankelijk van dien, met de uiterste behoeften van den invoer in behoorlijke overeenstemming te brengen.

Onder deze omstandigheden kan Java niet anders blijven, dan wat het in deze laatste jaren bereids van lieverlede geworden is: een lastpost voor den moederstaat en een invretende kanker voor zijne finantiën. Ik ga thans over tot het onderzoek naar de oorzaken, waarin ik vermeen deze zoo gebrekkige productie van een zoo rijk begunstigd en vruchtbaar eiland te zullen vinden, en zal mij dit onderzoek vervolgens van zelf leiden tot het eenig maar beslisend redmiddel, dat naar mijne overtuiging berekend is om deze productie op te wekken en haar eene beslissende en duurzame uitbreiding te verzekeren.

Ik behoef wel bij Uwe Excellentie, die met Java goed bekend is, in geene uitweidingen te treden over zijne cultuur, noch over het stelsel van landeigendom en landbezit waarop die cultuur gevestigd is.

Het Gouvernement, in na en opvolging der vroegere inlandsche Gouvernementen, beschouwt zich, naar het algemeen begrip, in geheel het Oosten heerschende, als eigenaar van geheel de oppervlakte des gronds. Die grond wordt, onder erkenning van dit eigendomsregt van den Staat, door de bevolking bebouwd naar oude gebruiken en instellingen, die wel niet overal in alle deelen dezelfde zijn, doch in de hoofdtrekken niet verschillen. Iedere dessa heeft hare gronden, op welker bearbeiding zij een uitsluitend regt uitoefent, en die zij dan ook jaarlijks onder de leiding en regeling van haar hoofd of hoofden bearbeidt, geheel of ten deele, naar de omstandigheden zulks medebrengen.

De bearbeiding geschiedt òf dessa's-gewijze, als bij voorbeeld ten aanzien der koffijtuinen, òf door ieder deelgeregtigde voor zijn eigen aandeel, als algemeen het gebruik schijnt te zijn ten aanzien der cultuur van Java's hoofdproduct, de rijst. Op deze aandeelen bestaat soms een zeker individueel regt; naar den regel is het bezit gemeen, en worden de gronden, bij jaarlijksche verdeeling over de deelgeregtigden, in gelijke aandeelen omgeslagen.

Dit zijn, zoo ik vermeen, de hoofdtrekken, die het geheele zamenstel

van grondeigendom, grondbezit en grondbearbeiding op Java uitmaakten. Deze orde van zaken althans hebben wij voor twee eeuwen op Java gevonden. In de eigenlijk gezegde Vorstenlanden bestaat zij nog. Op 's Gouvernements grond, mag zij zekere wijzigingen ondervonden hebben, maar in den aard is zij dezelfde gebleven.

Deze orde van zaken is, voor het overige, Java niet meer bijzonder eigen, dan zij geheel het Oosten is. Zij is een noodwendig en omiddellijk uitvloeisel van die eerste grondstelling van Oostersch staatsregt, die den vorst tot eenig en uitsluitend landeigenaar maakt.

Uit dit begrip van eigendom vloeit eene geheel andere verhouding voort tusschen den vorst en den landbezitter, als in onze Europesche maatschappijen het geval is. Dààr wordt een last op den grond geheven, naast vele andere lasten en in billijke evenredigheid tot die lasten. Hier maakt de vorst en landeigenaar tevens aanspraak op al de vruchten des gronds, op alle oogsten, die hij afwerpt, en zijn zij, die den grond bebouwen, hem niet meer dan zijne arbeiders, aan welke als arbeidsloon hun onderhoud en dat van hun gezin verblijft. Wat daarboven gaat is het zijne, en laat hij door zijne beambten heffen.

Dit deel der oogsten dat den vorst verblijft, en ter zijner beschikking wordt gesteld tot eigen onderhoud en dat zijner grooten en beambten van hoogeren en lageren rang, mag meer of minder bepaald zijn, grooter of kleiner uitvallen, met meer zachtheid of gestrengheid worden ingevorderd, alles naar mate van het verschil van zoovele bijzondere omstandigheden, — het beginsel op Java en in geheel het Oosten is altijd hetzelfde:

1°. Dat het slaat op den oogst en niet op den grond;

2°. Dat het den landbouwer, na aftrek der kosten van bearbeiding, niet meer laat dan zijn streng levensonderhoud, en het overige aan den vorst als landeigenaar verzekert.

Aan den vorst namelijk, en geheel de opklimming van beambten, die zulk eene administratie vordert. Van het dessa-hoofd af heeft ieder zijn deel in den aanslag, en oefent er zijn invloed op uit, die zeker niet zelden zwaar genoeg op den landbouwer heeft moeten drukken.

Deze orde van zaken vond de Oost-Indische Compagnie op Java, en zij heeft ze laten bestaan, ook naar mate zij haar gebied heeft uitgestrekt. Tevreden met voor haren handel aan hoofden en regenten bepaalde contingenten van bepaalde producten op te leggen, om niet of voor bepaalde prijzen, heeft zij zich buiten de Bataviasche ommelanden, waarop zij van den aanvang af een meer dadelijk gebied heeft uitgeoefend, niet ingelaten met al wat landeigendom, landbezit en landbouw betrof, en zijn de zaken alzoo haar ouden gang gegaan, onder de opperste leiding der regenten, die daarmede, onder den beschermenden invloed der Compagnie, gesubintreerd waren in het eigendomsregt, van ouds de vorsten van de Mataram competerende en in de uitvloeisels van dien.

De Engelschen, na Java met de wapenen veroverd te hebben, zijn de eersten geweest, die in deze orde van zaken de handen geslagen hebben: zij hebben zich laten verluiden van een geheel ander stelsel in vervanging van het oude te hebben ingevoerd, en eene radicale verandering te weeg gebragt te hebben.

Dit is immers het geval niet geweest, noch met terugzigt op het beginsel, waarvan zij niet zijn afgeweken, noch veel minder wat de toepassing betreft en de resultaten die daaruit zijn voortgevloeid.

Zij hebben het stelsel van contingenten laten varen, de regenten op zijde gesteld, hunne politieke magt en invloed gefnuikt, ze gemaakt tot ambtenaren met goede inkomsten in geld en landerijen; en zoo heb-

ben zij mede gedaan ten aanzien der ondergeschikte hoofden; maar wat het stelsel betreft, onder en volgens hetwelk de landbouwer op Java zijne schatting betaalde, zijn zij, wel verre van het om te werpen, zelven in de oude voetstappen getreden. Wat de vorsten van de Mataram ten hunnent zijn en vroeger over geheel het eigenlijk Java waren, wat de regenten op gouvernements-gebied later waren geworden, dat hebben zij zich zelven gemaakt: eigenaren van geheel de oppervlakte des gronds.

Dit uitsluitend regt van eigendom hebben zij zelven opgenomen; en zoo zij al pogingen hebben gedaan, om aan de uitoefening van dit regt meer regelmatigheid te verzekeren, deszelfs werking en toepassing van misbruiken te zuiveren, en den landbouwer tegen onwettige druk en afpersingen te beveiligen, zij zijn, bij de opneming van dit uitsluitend eigendomsregt, niet minder trouw gebleven aan de beide beginselen hierboven genoemd, door:

1º. Niet op den grond maar op zijne opbrengsten aan te slaan, en

2º. Den aanslag zoo hoog op te jagen als mogelijk, en den landbouwer niets meer te laten, dan wat zijn levensonderhoud en dat der zijnen niet missen kan.

Zooveel, wat de grondslagen van het Engelsche stelsel betreft. In de toepassing heeft dit bestuur eene groote poging gedaan. De aanslag, naar de aloude gewoonten en gebruiken op Java, plagt te geschieden dessa's-gewijze, onder de verdere leiding en regeling der dessa's-hoofden, op gelijken voet als de omslag der landerijen over de deelgeregtigden, de aanwijzing en regeling der culturen en al de belangen, zonder onderscheid der deelgeregtigden, op de bebouwing en bearbeiding der landen plagten te geschieden. Onder het aloud bestaande stelsel van landeigendom, landbezit en landbouw, kon zulk eene inrigting nog wel de beste, misschien de eenig mogelijke zijn, en had de bevolking in de instelling zelve der dess'as-besturen, die op zeer milde grondslagen was opgetrokden besten waarborg tegen alle drukkende behandelingen en ongeregeldheden. De gehechtheid van den Javaan aan de aloude instelling zijner dessa's-besturen is bekend, en deze verdiende zulks. Uit de oudsten en waardigsten der bevolking, door haar zelve verkozen, was, vooral met terugzigt op den kindschen en eenvoudigsten staat van hare verdere maatschappelijke instellingen, met name op het zoo gewigtig punt van grondeigendom, eene instelling als die der onderling verkozen deesa's-besturen al wat noodig was en al wat gevorderd kon worden ter bescherming en beveiliging van ieders regten. Inmiddels schijnt het, dat ook deze instelling der dessa's-besturen bij verloop van tijd zeer was afgewcken van wat zij bij den aanvang was geweest, en hier meer dan minder, maar overal zeer kenbare wijzigingen en wisselingen had ondergaan. Het eenhoofdig bestuur, minder verkieslijk welligt tot de leiding en regeling der huishoudelijde belangen van een klein getal vereenigde huisgezinnen, had veelal het bestuur der oudsten vervangen, en was, wat de primitive inrigting nog meer van aard had doen veranderen, de benoeming veelal van de ingezetenen zelven overgegaan op de hoofden van meerderen rang, voor wie de dessa's-hoofden meer de bloote beambten waren, met de heffing en invordering van den aanslag belast, als wel, wat zij naar hunne eerste bestemming zijn moesten, de leiders, beschermers en magistraten uit vrije keuze, eener eenvoudige en in beschaving nog weinig gevorderde bevolking.

Hoe dit zij, het Engelsch bestuur was bevreesd voor de ongeregeldheden die het uit den aanslag dessa's-gewijze te gemoet zag, en besloot tot den aanslag regtstreeks op de opbrengst van den grond, die ter be-

schikking van elken landbouwer afzonderlijk stond te komen *), of, gelijk het in het stelsel van uitsluitend eigendom van den Staat heeten moest, om met elken landbouwer eene afzonderlijke pacht aan te gaan. †)

Deze beslissing van het Engelsch bestuur moest onmiddellijk ten gevolge hebben het sluiten van ettelijke honderdduizenden pacht-contracten over Java, en deze, nog wel daarenboven, jaarlijks te vernieuwen, te wijzigen of te veranderen; tot zoolang althans het doel bereikt was dat dit bestuur zich voorstelde, om namelijk de jaarlijksche vernieuwing dier contracten te doen plaats maken voor een meer duurzamen aanslag of pachtsom.

Uwe Excellentie weet beter dan ik, hoe het bij de weder-inbezitneming dezer gewesten daarmede stond, en wanneer ik het besluit van Commissarissen Generaal van 9 Maart 1818, n°. 1 (*Staatsblad* n°. 14), opensla, en daarin lees: *dat in den aanslag, de regeling van ontvang, ja, de geheele beheering van het landelijk stelsel, de grootste onzekerheid, onnaauwkeurigheid en wanorde bestaat*, en iets lager: *dat het volslagen gebrek aan kennis van de ware gesteldheid en vruchtbaarheid der velden, in bijna al de residentiën, een regelmatigen en alzoo billijken aanslag onmogelijk maakt; dat, zoolang deze kennis niet zal zijn verkregen, het onmogelijk is van gouvernementswege die velden naar een billijken maatstaf onder de ingezetenen van elke dessa te verdeelen, en de betaling door elk hunner persoonlijk verschuldigd te regelen, en dat deze regeling dan ook tot nu toe alleenlijk in naam, niet in wezenlijkheid bestaan heeft*, — zoo heb ik daar niets bij te voegen, dan dat, wat destijds waar was, het thans voor het grootste deel nog is, en dat dan ook de aanslag, die dien ten gevolge destijds bij art. 1 van het besluit, voor den jare 1818, en bij art. 1 van het besluit van Commissarissen-Generaal van 4 Junij 1819, n°. 1 (*Staatsblad* n°. 5), ook voor volgende jaren, en tot zoolang de landen behoorlijk gemeten, geclassificeerd en gewaardeerd zouden zijn, dessa's-gewijze is bevolen, tegenwoordig nog op geen anderen voet geschiedt. Dit zal misschien, zoo stellig en zoo algemeen als ik deze verklaring afleg, tegenspraak kunnen vinden; doch, gelijk al wat de cultuur op Java en de vrijheid van die cultuur betreft, in deze jaren maar al te zeer tot allerlei behagelijke, maar door en door misleidende en bedriegelijke voorstellingen heeft aanleiding gegeven, zoo is ook zeer bepaaldelijk op het stuk der landrenten niets meer uiteenloopend, dan wat daarvan op het papier gesteld is en wat in wezenlijkheid bestaat. De residenten doen jaarlijks den aanslag door tusschenkomst hunner regenten; zij doorreizen daartoe hunne residentiën, ten einde zooveel mogelijk ter plaatse de noodige inlichting te bekomen; zij doen dit zeker met den meesten ijver voor 's Lands belangen, en met die mate van naauwkeurigheid, waarvoor de zaak, bij gebrek aan zoovele vereischten, en daaronder, in de eerste plaats, eene zelfs maar approximative opmeting, dessa's-gewijze slechts, vatbaar is; maar aan een individuëlen aanslag kan zoo min gedacht worden, en bestaat die dan ook tot

---

*) When the collector shall have thoroughly acquainted himself with the actual state and ressources of each village, he shall proceed, as quickly as he can, to the assessment of the landrevenue, to be realised *not from the village generally, but from each individual cultivator inhabiting it.* (Procl. Februarij 11, 1814, art. 73.)

†) The lands, after being surveyed and estimated, were to be parcelled out among the inhabitants of the villages, in the proportions established by custom or recommanded by expediency. *Contracts were to be entered into with each individual cultivator*, who was to become the tenant of Government, and leases specifying the extent and situation of their land with the conditions of their tenure were to be granted for one or more years. Raffles' *Hist. of Java*, vol. I, pag. 156.

nog toe evenmin, als er tot heden iets bestaat, dat slechts van verre gelijkt naar dat individuëel landbezit, dat het Engelsch bestuur zich voorstelde, of naar die afzonderlijke pachten, die het met elken landbouwer meende te sluiten.

In dezen staat van zaken is het, dat de landbouwer op Java belast is met eene landrente van $^1/_3$, $^2/_5$ of $^1/_2$ van het ruw product voor de sawavelden, en van $^1/_4$, $^1/_3$ of $^2/_5$ voor de tagal-velden. Van eenige vergelijking tusschen deze opbrengst aan den Staat en het hoogste bedrag van grondlasten in onze Europesche maatschappijen kan hier geen vraag zijn; alzoo het Gouvernement op Java, het stelsel van uitsluitend eigendom getrouw, niet alleen den grondlast heft, dien de Staat ten onzent van den eigenaar vordert, maar ook de pachtsom die de pachter aan den grondeigenaar uitkeert; — maar kan het niet met stilzwijgen voorbijgegaan worden, dat, ook als pacht, eene rente, die tot de helft van het ruw product kan opklimmen, en alléén daar beneden daalt naar aanleiding der afnemende waarde van den grond, noodwendig zeer zwaar op den landbouw moet drukken, en wel te meer, naarmate die landbouw, door zoovele andere omstandigheden vereenigd, die hem in zijne ontwikkeling belemmeren, en zoo straks zullen verhandeld worden, minder in staat is om het uiterste op te brengen dat van hem gevorderd wordt. Pachten tegen een deel, en zelfs tegen de helft der opbrengst zijn in Europa niet onbekend. In onderscheidene gedeelten van Frankrijk zijn zij in zwang, zoomede in Italië; in Lombardije geschieden zij vrij regelmatig voor de halve opbrengst, maar zoo men aan het getuigenis der meest bekende en meest geachte schrijvers over het onderwerp geloof mag geven, en zich op hunne berekeningen verlaten mag, zijn zulke pachten, zelfs ten aanzien van gronden van de beste hoedanigheid, voor den landbouwer niet alleen uitermate drukkend, maar beperken zij hetgeen hem na aftrek van de kosten van bearbeiding overblijft, tot beneden de verdiensten van den gewonen dagloouer. SISMONDI getuigt zulks met name ten aanzien van het vruchtbare Lombardije. In Britsch Indië, welks landbouw welligt gevoegelijker dan die van Europa met dien van Java in vergelijking kan gebragt worden, en dat zijn stelsel van landrenten op Java heeft overgebragt, zijn dezelfde berekeningen en met denzelfden uitslag gemaakt; en verklaart een der meest geachte schrijvers die ooit over Indië geschreven hebben, in zijn welbekend werk over den landbouw van Bengalen, dat de landbouwer dáár, terwijl hij voor den halven oogst bouwt, minder wel beloond is, dan de gehuurde daglooner *).

Op Java zelfs is, na eene proeve van 10 à 12 jaren, zoo ik vertrouw, dezelfde overtuiging verkregen. De drukkende landrente heeft de prijzen der rijst van lieverlede opgejaagd boven al wat zij ooit op Java geweest zijn; en nogtans hebben die klimmende prijzen de winsten op den landbouw niet kunnen staande houden in behoorlijke evenredigheid tot de lasten die hem waren opgelegd. Ik beroep mij hier op het boven aangehaald getuigenis van den resident van Japara en Joana, den heer VAN HAAK, aan den provisionelen directeur van 's Lands middelen en domeinen, gerigt ter gelegenheid van de prijsbepaling der koffij, *dat de belasting der ongebouwde eigendommen niet evenredig is aan de voordeelen van den landbouw.* Door zijn lang verblijf in deze kolonie, waar hij zelfs geboren is, door de veelvuldige en afwisselende ambtsbetrekkingen die hij er bekleed heeft, is deze ambtenaar, bij zijne welbekende talenten, allezins bevoegd hier een getuigenis af te leggen, dat

*) The peasant cultivating for half produce is not so well rewarded for his toil as head-labourers. — COLEBROOKE, *Remarks on the husbandry of Bengal*, ch. VI.

niet op losse gronden steunt, maar mag geacht worden wel overwogen te zijn. Vóór de residentie van Japara waar te nemen, heeft hij er vele andere bestierd, en het stelsel van landrenten in zijne werking en uitkomsten in den grond leeren kennen. Als inspecteur van finantiën, welke betrekking hij mede bekleed heeft, behoorde al wat dit stelsel betrof onder zijne gewigtigste werkzaamheden, en zoude ik uit de verslagen, door hem ten gevolge zijner inspectie-reize ingediend, de bevestiging van dit zijn getuigenis, op meer dan ééne plaats herhaald, kunnen aanhalen. Ik heb op dit oogenblik voor mij liggen het verslag van dien ambtenaar van 20 October 1823, als inspecteur der derde afdeeling, loopende over de vier voorgaande jaren, en schrijf er de navolgende verklaring uit af:

»De aanslag, uit het oogpunt van *de voordeelen van den landbouw* »beschouwd, komt mij zoozeer bezwarend te wezen, dat de landman »genoodzaakt is denzelve te bestrijden uit de voordeelen der tweede aan»plantingen, welke, in den geest van het stelsel en naar de letter van »het 45ste artikel van de Revenue-instructie van 11 Februarij 1814, »aan de belasting niet sujet zijn. Dit gevoelen is gegrond op de in»drukselen welke ik in den loop mijner inspectie heb waargenomen."

Eene andere omstandigheid, die in de eerste plaats voor de ontwikkeling van Java's bloei en welvaart in het algemeen voor zeer belemmerend mag gehouden worden, maar in de tweede plaats zeer bepaaldelijk op de uitbreiding en ontwikkeling van zijn landbouw drukt, is, dat 1°. genoegzaam de geheele bevolking van dien landbouw leeft, en dat zij dit ten andere geheel doet op dezelfde wijze, en wat meer is in gelijke aandeelen. Zeker, de landbouw is een eerste tak van nijverheid in ieder land, en die krachtig medewerkt tot de algemeene welvaart; maar hij is de eenige niet en kan zulks niet zijn. — Ik wil mij hier eeniglijk op de ondervinding beroepen, die in vroeger of later tijd geen land aantoont, welks bevolking, enkel van den landbouw levende (en dan nog wel enkel van eerste voedingsmiddelen), wel heeft gevaren, en zich boven een uiterst bekrompen levenstoestand heeft weten te verheffen. Maar wat bepaaldelijk den landbouw zelven betreft, ook deze, zal hij gedijen, vordert een zeker verschil van rangen en klassen, eene zekere verdeeling van werkzaamheden, waarbij een ieder in zijn kring werkzaam is, en alleen resultaten van eenig belang kunnen verkregen worden. Wij hebben ten onzent grondeigenaren en pachters, beiden groote en kleine eigenaren, die zelven bouwen, en anderen, die hun grond in pacht geven; de kleinste pachters zelven den grond bebouwende, en de groote zulks doende door middel of met behulp van dagglooners. — Deze verdeeling heeft dit goede ten gevolge, dat zij elks krachten aanprikkelt tot het uiterste wat zij vermogen. De daglooner werkt van den ochtend tot den avond, om niet veel meer te verkrijgen dan de voldoening der behoefte van zijn huisgezin en van zich zelven. De landbouwer, hij zij eigenaar of pachter, spant al zijne vermogens in om den grond het uiterste af te vorderen wat hij te leveren vermag. De eigenaar die zijn grond in pacht geeft, ja zelfs de pachter voor uitgestrekte gronden en op lange pachttermijnen, maken overwinsten, en besteden zij die ten deele weder in de verbetering van den grond en in de verbetering der culturen en ondernemingen van allerhande aard, ter uitbreiding der bekende culturen, ter beproeving en invoering van nieuwe en onbekende. Zoo is ieder werkzaam op zijne wijze, in zijn kring; maar is ieder het met volle inspanning van krachten, en heeft de landbouw die hoogte kunnen bereiken, die hij in onze meer beschaafde maatschappijen verkregen heeft. Op Java zijn van dit alles niet alleen geen sporen te

vinden, maar kan onder de bestaande instellingen niets van dien aard met eenige mogelijkheid opkomen.

Op Java is alles landbouwer, is alles landbouwer in het klein, ter voldoening van eigen behoeften, en zijn die honderdduizende kleine pachters van den eenen algemeenen landheer en landeigenaar elk hun eigen dagloner, elk bouwende voor zich op eene uiterst beperkte schaal, op gronden die niet de hunne zijn, en waarvan hun niet eens het duurzaam genot is verzekerd.

Kan men zich verwonderen dat hiermede alles op Java den ouden slender gaat? dat de Javaan van het eene geslacht op het andere uitsluitend hangen blijft aan zijne oude rijst-cultuur, en van geene andere weten wil? dat 't geen Java daarbuiten oplevert, niet dan op hoog gezag verkregen wordt? ja, dat die rijst-cultuur zelve weinig meerder afwerpt, dan wat de bevolking voor haar eigen voeding behoeft?

Men wil nieuwe culturen! Maar wie zal ze ondernemen? De hoofden, als met de koffij het geval is, op bekomen last van het Gouvernement, en door den invloed der residenten? Zoo zullen de hoofden hunne bevolking daartoe oproepen, en deze gemeentes-gewijze aan het werk gaan, als met de koffij het geval is; en deze bevolking zal zich daartoe met dezelfde lust en opgewektheid laten leiden, waarmede zij naar den arbeid der koffijtuinen gaat, en zij zal er zoo wel bij varen, en zooveel deel aan de winsten hebben, als zij die wederom van de koffij heeft genoten! Geheel de verkregen ondervinding ten aanzien der koffijcultuur zal zich met één woord vernieuwen voor iedere cultuur die men op dienzelfden voet zal willen ondernemen, en zal het aangenomen beginsel van vrije beschikking over personen en eigendommen, tijd en arbeid, erkend en gehandhaafd worden als het zulks in den arbeid der koffijtuinen is geweest.

Zal de bevolking zelve de proef van nieuwe culturen nemen? De ondervinding geeft daar weinig hoop op; zij zal het niet en kan het inderdaad niet doen.

Een eerst en noodwendig vereischte zou daartoe zijn de verzekering van individueel landbezit. Zonder dit vermag de individuele industrie niets! Maar ook dit op zich zelf is niet voldoende, en kan niet baten zoolang dit landbezit algemeen gelijk, en dien ten gevolge uiterst klein zal zijn.

Ik wil veronderstellen dat het Engelsch bestuur had tot stand gebragt wat het zich voorstelde en zijne ettelijke honderdduizende pacht-contracten had gesloten; ik wil veronderstellen dat die contracten, die bij den aanvang jaarlijks moesten vernieuwd worden, door den tijd, ten gevolge der voorgestelde opening, meting, classificeering en waardering der gronden, voor een langeren termijn waren aangegaan, ja zelfs, dat zij onherroepelijk waren vastgesteld geworden en alzoo de huurpacht in eene erfpacht ware overgegaan, die den tijdelijken bezitter alsdan een stellig en onherroepelijk regt van bezit had verzekerd, zoolang hij althans voldeed aan de betaling zijner verschuldigde pachtsom; ik wil veronderstellen dat het Engelsch bestuur dit alles had tot stand gebragt, of zulks later had kunnen volbragt worden, en dat daarmede eene zekere mate van zekerheid en bestemdheid aan het begrip en genot van landbezit op Java ware gegeven, waarvan op het tegenwoordig oogenblfk niet te vinden is, — zoo kan ik nog niet inzien, dat deze eerste stap, hoe gewigtig ook, op zich zelf en alleen genoegzaam zou geweest zijn om den landbouw op Java, ik zal niet zeggen, die uitbreiding te doen nemen, waarvoor hij bij de vruchtbaarheid van Java's grond berekend is, maar hem slechts eenige wezenlijke vorderingen te doen maken.

De Luitenant-Gouverneur RAFFLES, die zich zooveel van zijn stelsel van landrenten voorstelde en er in zijn werk over Java zoo breed van opgeeft *), erkent zelf (1ste deel bladz. 145), dat de uitgestrektheid gronds door elk huisgezin bebouwd, dooreengenomen niet meer bedraagt dan van $\frac{1}{2}$ tot 2 *acres* (zijnde een Engelsche *acre* omstreeks een half oud morgen Hollandsch). Hij staaft dit door onderscheidene waarnemingen, tellingen en opmetingen onder zijn bestuur gedaan, en besluit zijne geheele berekening dienaangaande (bladz. 146) met de verzekering, dat het deel van een huisgezin zelden te boven gaat een bouw van vier op één jonk; eene maat op Java zeer verschillende in grootte van het eene district op het andere, doch die de heer RAFFLES op de vorige bladzijde tot den Engelschen acre heeft gesteld in de verhouding van 6 of 7 jonken op 40 of 50 acres †). Naar die berekening zou aldus het grootste aandeel in den grond, dat een huisgezin te beurt valt, nog niet voluit één Hollandsch morgen gronds beslaan.

Wat vorderingen kan eene bevolking met mogelijkheid in den landbouw maken, waar het landbezit zoo algemeen en zoo verdeeld is? waar het grootste aandeel een enkel morgen gronds beslaat, en het kleinste een vierde van dien? waar de Staat bovendien, als eigenaar, eene pacht of rente vordert, berekend naar de opbrengsten des gronds, en zoo berekend, dat den landbouwer niet meer overblijft dan de verdienste van den daglooner.

De vorderingen, die de landbouw maken kan, bestaan òf in de verbetering der bestaande culturen, òf in de uitbreiding dier culturen door ontginning van nieuwe gronden, òf in de beproeving van nieuwe culturen.

Wat het eerste punt, de verbetering der bestaande culturen, betreft, zoo mag men veronderstellen, dat de rijstbouw, van ouds Java's hoofdcultuur, tot dien trap van volmaaktheid is gekomen, waarvoor hij berekend is. Ik wil dit althans aannemen, zonder het evenwel als zeker te durven stellen of er voor te willen instaan §). Die cultuur schijnt in allen gevalle niet bijzonder moeijelijk te zijn, en vindt hare grootste zwarigheid in de bewatering der velden, die soms groote waterwerken vordert, doch waarin de Javaan, als bekend, ervaren en zeer gevorderd is. Het zijn alzoo de beproeving van nieuwe culturen en de uitbreiding der bestaande rijst-cultuur, waarin de landbouw op Java blijken zijner vorderingen zou moeten geven.

Maar de onderneming van nieuwe culturen vordert nog al iets. Lust en opgewektheid, al bestonden die, zijn niet voldoende. Daar behoort almede kennis toe en de middelen om die te verkrijgen. Daar behooren uitgaven toe en de middelen om die te kunnen bestrijken; niet alleen

---

*) By continuing to the peasant the protection of laws made for his benefit, by allowing full scape to his industry, and encouraging his natural propensity to accumulate, agriculture in Java would soon acquire a new character; it would soon become active and enterprising; there would soon be created a difference in forms and in the circumstances of individuals; capital would be fined and augmented in the hands of the skilful and the industrious among the cultivators; the idle and the indifferent would relinquish their possessions in their favour; roads, intercourse and markets would be increased; the organisation of society would be changed; and an improved race would show themselves in some measure worthy of the most fertile region of the globe. *Hist. of Java* p. 161.

†) De jonk van 4 bouws, elk van 500 vierkante roeden.

§) Van deze concessie blijft, in allen gevalle, stellig uitgesloten al wat de hoeveelheid arbeids betreft, dien de Javaan ter bekoming van een zeker resultaat ten koste legt. Ik geloof niet dat de Europesche landbezitter beter qualiteit van rijst zou bekomen, maar hij zou zeer zeker den arbeid vereenvoudigen en met minder armen veel meer uitrigten, dan de Javaan in den tegenwoordigen stand zijner cultuur doet. Ik beroep mij te dien aanzien op al wie slechts hier een oogst heeft bijgewoond, en de rijst heeft zien snijden en inzamelen.

in afwachting dat de ondernomen cultuur hare vruchten afwerpe, zoo de proeve slaagt, maar om, waar zij mislukt, als aan iedere eerste proeve zoozeer eigen is, het geleden verlies te kunnen dragen, en te kunnen volharden, in de hoop van eene tweede en derde reis beter te slagen. — Ziedaar een der groote voordeelen der rangen en classificatiën van den landbouw ten onzent bestaande. Geen daglooner, geen klein eigenaar of pachter is het, die de kosten, voorschotten en onzekere kansen, uit den aard aan iedere eerste onderneming eigen, dragen kan, of van wien zij gevorderd worden. Het zijn de overwinsten van den eigenaar en pachter van uitgestrekter gronden, die daarin werkzaam en alleen daartoe in staat zijn, en in de hoop en het uitzigt op grooter winsten daaraan welligt besteed worden; en is het langs dien weg, dat de kapitalen, uit den grond geboren, ten deele tot den grond terugkeeren, om den landbouw te verlevendigen en aan te wakkeren, die hun het eerste aanzijn gegeven heeft. Van dat alles is op Java niets: geen grondeigenaar hoegenaamd, geen pachters dan op den kleinst mogelijken maatstaf, geen overwinsten uit den landbouw, geen mogelijkheid om die te maken! Enkel kleine pachters, van $1/4$ tot een morgen gronds, onder eene heffing, waarbij zij zijn als daglooners, dat is, in voldoening hunner levensbehoeften verteren wat zij verdienen, tevens onbekwaam en onvermogend om iets te ondernemen dat voorschotten en uitgaven vordert; en 't minst van alles berekend, om al die kosten en kansen te wagen, die iedere beproeving van nieuwe culturen eigen zijn.

Wat ten deze waar is van nieuwe culturen, is het zelfs in vrij hoogen graad van vele andere, waarvan men niet zeggen kan dat zij den Javaan onbekend zijn, als: de koffij, de peper enz. De Javaan bouwt rijst tot zijne voeding, bouwt of bouwde kapas als grondstof zijner lijnwaden, bouwt indigo om die lijnwaden te verwen: alles culturen van eenige maanden, waar de winst naast den arbeid staat, en deze onverwijld zijne belooning vindt. Koffij en peper vorderen eenige jaren voor zij vruchten geven, en zijn deswege alleen reeds den Javaan niet welkom — zeggen wij meer! — vallen niet binnen het bereik zijner te beperkte vermogens. Waar het landbezit zoo klein is en de landbouwer in zijne verdiensten met den daglooner gelijkstaat, vraagt hij, als deze, zijn loon op het einde van den dag, van de week, van de maand, binnen het kortste verwijl waarin hij het bekomen kan. De rijst geeft het hem binnen drie à vier maanden; de koffij en peper in zoovele jaren: reden genoeg voor hem, die zoo niet van den dag op den dag, dan toch van het eene jaar op het andere leeft, om rijst te bouwen, al ware het met minder winst, liever dan koffij en peper, met grooter voordeel, doch waarnaar hij niet wachten kan.

In de uitbreiding der rijst-cultuur zoude het alzoo alleen zijn dat de landbouw op Java blijken van vordering zou hebben kunnen geven. Heeft hij zulks gedaan, en mag men die verder te gemoet zien? In het stuk, hiernevens gaande, van den heer Meylan, als directeur der landelijke inkomsten *), wordt deze vraag, wat althans het verledene betreft, volmondig met ja beantwoord, en de stelling wel voornamelijk gestaafd door de steeds toenemende opbrengst der landelijke inkomsten.

Dat deze vermeerdering van inkomsten inmiddels, en de daaruit verondersteld uitbreiding van cultuur in allen gevalle nog zoo noodwendig niet op elkander behoeven te sluiten, behoeft geen betoog. Daar ik hierna het geheele stuk van den heer Meylan nog eens kortelijk doorloopen zal, zal ik de behandeling van dit punt tot dan verschuiven en

*) Bijlage lit. C.

mij hier alleen tot de opmerking bepalen, dat het niet op de uitbreiding van de cultuur alleen aankomt, maar op de uitbreiding van die cultuur in verhouding tot de bevolking. Zij mag op zich zelve toegenomen zijn, in betrekking tot de bevolking is zij dit niet. Zoo zij het was, zou de toenemende uitvoer van rijst er het bewijs van geven moeten, maar de invoer is af- en niet toegenomen, waaruit blijkt dat de cultuur niet toegenomen is, of dat althans de bevolking nog meer dan de cultuur is toegenomen.

Zulks is dan ook het geval geweest. Dat in *facto* landen ontgonnen en sawa's zijn aangelegd, hier en daar zelfs over geene onaanzienlijke uitgestrektheid, wil ik niet tegenspreken; doch dat dit alleen geschied is door den drang eener zich uitbreidende bevolking, die met geweld nieuwe middelen van voeding en onderhoud heeft moeten zoeken; niet omdat de bestaande cultuur door hoop en uitzigt op groote winsten, ruime inkomsten, meerder welvaart, en wat al den arbeid prikkelt, eene uitbreiding gezocht en gevonden heeft, maar eenig en alleen omdat eene toenemende bevolking, zoo zij leven wilde, alle hinderpalen heeft moeten te boven komen, — is naar mijne overtuiging zeer stellig waar, en blijkt dit, zoo ik vertrouw, van zelfs, wanneer wij slechts het oog gelieven te slaan op Java's grond aan de eene, en op Java's bevolking aan de andere zijde.

Het is eene omstandigheid, die bij de oppervlakkigste beschouwing van dit land treffen moet, dat de bevolking in en om hare dessa's als opgehoopt te zamen woont, terwijl haar nog geenszins de gronden ontbreken om zich meer te verspreiden, en dat er jaarlijks grondverdeelingen plaats hebben, waarbij zeer naauwkeurig wordt nagegaan wie deelgeregtigde is en wie niet, en waarbij de aandeelen ten slotte bepaald blijven tot een $^1/_4$ à een morgen lands, terwijl er zooveel gronden onbebouwd liggen die zouden kunnen ontgonnen worden. Hoe vreemd dit luiden moge, de zaak is waar, en de ophooping der bevolking, te midden van zoovele gronden die woest liggen, niet te miskennen *). De approximative opgave ten aanzien der verhouding van bebouwde en onbebouwde gronden op Java, hoezeer ook uiteenloopende, komen alle dan ook daarin overeen, dat de laatste verreweg het grootste deel uitmaken. Ik heb in de stukken die door mijne handen gaan de verhouding gesteld gevonden van 4 tot 1, ook wel van 5 en zelfs van 6 tot 1. Raffles gaat zoover van te beweren, dat niet meer dan een achtste deel van Java's grond bebouwd is, en is deze veronderstelling overgenomen bij het rapport hiernevensgaande van de hoofd-commissie van landbouw. Deze laatste veronderstelling althans moge zeer overdreven zijn (ofschoon daarbij niet uit het oog mag worden verloren, dat ditzelfde stelsel van klein en verdeeld landbezit, hoe ongunstig ook voor de algemeene welvaart, niettemin eene veel grootere bevolking, op eene gegeven uitgestrektheid gronds kan doen bestaan, dan ook het meest bevolkte land in Europa tellen mag), zooveel blijkt, dat Java geen gebrek aan woeste gronden heeft en deze in allen gevalle in uitgestrektheid den bebouwden grond verre te boven gaan.

Ik vraag, hoe kan zulks het geval zijn en blijven, indien de ontginning dier gronden niet aan vele en zeer zwaar wegende belemmeringen onderhevig is, die de volken, als het ware, te zamen dringen op de

*) In zijn algemeen verslag, dd. 1 April 1824, loopende over de jaren 1819—1822 ingesloten, getuigt de toenmalige inspecteur van Finantiën voor de tweede afdeeling, de heer Domis, thans resident van Samarang, het navolgende: »In de gebergten zijn mij over de verdeeling der velden geene klagten voorgekomen; doch in de dorpen, digter bij de hoofdplaatsen gelegen, ontstaat, uit hoofde van de zware bevolking, somtijds aanleiding tot klagten over de geringe hoeveelheid die ieder individu bekomt."

reeds bebouwde gronden, en haar te dien aanzien grenzen stellen, die zij niet of niet dan hoogst bezwaarlijk vermag te overschrijden?

Dusdanige belemmeringen bestaan dan ook en zijn, zoo ik vertrouw, niet ver te zoeken. Zij ontspringen uit diezelfde instellingen, die op alle punten den landbouw op Java in zijne ontwikkeling stremmen.

In de eerste plaats, wat hierboven is behandeld ten aanzien der beproeving van nieuwe culturen, is van gelijke toepassing op de ontginning van nieuwe gronden. Deze vordert mede eene zekere uitbreiding die uit de overwinsten moet geboren worden. Waar die overwinsten, als op Java, niet bestaan kunnen, valt iedere ontginning van gronden zeer zwaar, en kan zij niet dan uiterst langzaam voortgaan.

Ik zwijg hier van het heerschend beginsel van gemeen bezit, alleen voldoende om den landbouw, in iedere uitbreiding die hij ondernemen mag, te dooden; maar, al had de individu alle zekerheid dat de grond, door hem ontgonnen, de zijne zijn en blijven zal, zoo kan hij de uitgaven niet bestrijden die deze ontginning vordert.

Het mag toch geen landbouw heeten, wanneer wij den Javaan, die nergens een te huis komen of een bepaald aandeel aan de landerijen heeft, troepsgewijze langs de bergen zien zwerven, en hier of daar, wat pady of djagon (rijst of maïs) zien bouwen, om dien ruw bewerkten grond, die in één oogst zijne krachten heeft uitgeput, het volgend jaar te verlaten en voor een anderen te verwisselen, die hem op nieuw zijn voedsel tot een volgend jaar mag doen vinden. Om zulke ontginningen eenige duurzaamheid te verschaffen en woeste gronden op den duur in welbebouwde velden te herscheppen, wordt meer gevorderd.

Daartoe moet de grond behoorlijk gezuiverd en omgewerkt, moet gezorgd worden voor water, waar zulks mogelijk is, en daartoe werken aangelegd van grooten omvang en kosten soms, en die in allen gevalle niet ieder afzonderlijk kan ondernemen ter bevochtiging van zijn heel of half morgen gronds, maar die op groote schaal ondernomen en ten einde gebragt moeten worden ten dienste van groote uitgestrektheden gronds; en alzoo in een land waar geen groot grondbezit te vinden is, geen overwinsten uit den landbouw gemaakt kunnen worden, geen kapitalen bestaan die deze werken voor hunne rekening kunnen nemen, wederom niet anders te vervaardigen zijn, dan bij gemeenschappelijke overeenkomst en vereenigden arbeid.

Daartoe moet wijders, om genot van het water te hebben en goede sawa-velden te kunnen aanleggen, die grond behoorlijk geëffend worden, en moeten de hellingen der bergen omgewerkt worden tot waterpasse velden, die bij trappen en terrasgewijze afdalen. Dit werk alleen vordert veel meer inspanning en tijd, dan daaraan in den regel kan besteed worden door menschen, die niets bezitten dan hunne twee armen om te werken, maar, in afwachting dat hunne ontginningen vruchten geven, eten moeten. De aanleg van een goed sawa-veld wordt op Java gerekend het werk van twee of drie jaren te zijn, en is het dan ook een oud gebruik en een door de gewoonte geheiligd regt, dat de aanlegger van een nieuw sawaveld gedurende de eerste drie en soms tot in de eerste vijf jaren, van alle uitkeering aan zijn landheer vrij is. Daartoe, eindelijk, zijn menschenarmen niet genoeg, maar worden buffels en werktuigen gevorderd, die wederom eene overwinst van vroegeren arbeid veronderstellen en, waar die overwinst niet heeft kunnen gemaakt worden, ook niet kunnen worden aangeschaft.

Wij hebben tegenwoordig in het Moederland een levendig beeld voor oogen, wat het al in heeft om woeste gronden te ontginnen en wat daartoe gevorderd wordt. Twee maatschappijen hebben zich gevestigd

om eene te groote uitbreiding van bevolking, die geen arbeid weet te vinden, tot de ontginning van nieuwe gronden dienstbaar te maken, en haar in de ontginning en bearbeiding dier gronden de voldoening harer levensbehoeften te leeren vinden, die haar thans ontbreekt. Maar wat stelt die maatschappijen in staat dit oogmerk te kunnen bereiken, wat is inderdaad de eerste spil van geheel hare onderneming, indien het niet de kapitalen zijn, die zij van hare leden in jaarlijksche contributiën ontvangen, en meer nog die, welke zij op haar naam negotiëren, ter bestrijking van die veelvuldige uitgaven, die noodwendig moeten goedgemaakt worden, vòòr aan eenige ontginning te kunnen denken? Die kapitalen heeft Java niet, en mist het daarmede het eerste vereischte tot alle mogelijke ontginningen. Java heeft niet dan kleine pachters, aan daglooners gelijk, wier verdiensten hunne behoeften dekken, doch die geen overwinsten maken kunnen ter uitbreiding van hunnen landbouw *).

Een tweede hinderpaal tot zoodanige ontginningen, van minder, althans van veel minder algemeen werkend gewigt, maar die evenwel niet met stilzwijgen kan worden voorbijgegaan, is de beschroomdheid, die alle gemeen bezit, als het bezit dessa's-gewijze op Java, uit den aard tegen zoodanige ontginningen eigen schijnt. Iedere dessa bebouwt een gedeelte harer gronden; maar een ander deel heeft zij noodig voor de voeding van paarden, buffels en runderen, en wordt daartoe, als overal waar zoodanige inrigting bestaat, veel meer afgevorderd dan inderdaad noodig zijn zou. Wij hebben volmaakt hetzelfde in sommige provinciën van het Moederland in onze zoogenaamde marken- of gemeente gronden, die ter voeding van schapen en ander vee voor de geheele gemeente dienen, doch waarop niemand een individueel regt vermag uit te oefenen; en wij weten hoe ongunstig dit gemeen bezit in het belang van den landbouw ten onzent is. Zoo is het op Java mede. Om niet te kort te komen wordt veel meer afgezonderd dan noodig zijn zou; terwijl die grond, gemeenschappelijk bezeten, en alzoo algemeen verwaarloosd wordende, ter voeding voornoemd juist zooveel afwerpt als er van zelf op groeijen wil, en veel minder dan de individuële nijverheid, bij individueel bezit, er uit zou weten te halen.

Een derden hinderpaal eindelijk hebben de ontginningen van wege het Bestuur zelf ondervonden. Naar oude gewoonten, zijn die eenige jaren van lasten vrij. Deze aanmoediging moest noodwendig te meer prikkelen, naar mate de landrente op de reeds bebouwde gronden zwaarder kwam te drukken; zoo zijn reeds vroeg en onder anderen reeds bij de publica-

---

*) » Het is eene algemeen aangenomen waarheid, die door het gevoelen van ieder » landeigenaar zal gesterkt worden, dat, met den tragen inlander of Javaan, de ver- » betering van een land niet zoo spoedig gaat; dat daartoe tijd en voorschot, òf » van geld òf van buffels, vereischt wordt, en dat de aanleg van sawa's bovenal tijd » vereischt, als wordende tot het maken van een sawa-veld, vooral in het Buitenzorg- » sche, daar de gronden zoo ongelijk zijn, dewijl ieder vak waterpas liggen moet, » dat met een span buffels bewerkt wordt, twee à drie jaren vereischt, eer de plan- » ter genot daarvan heeft."

Ziedaar het getuigenis van een man, wiens lang verblijf in Indië en erkende kunde en ervaring van Java's aangelegenheden eenig gezag hebben; ik bedoel den heer N. Engelhard, in zijn Overzigt van den staat dezer bezittingen onder den Gouverneur-Generaal Daendels, bladz. 172. Ik haal dit getuigenis te liever aan, omdat aan de eene zijde de belangstelling van den heer Engelhard in het lot van den inlander overbekend is, en het aan den anderen kant geen stelsel van Europesche kolonisatie op Java tot nog toe heeft mogen gebeuren in den heer Engelhard een voorstander te vinden. Inmiddels de Javaan, die ter ontginning van nieuwe landen tijd en voorschot van geld en buffels behoeft, ontvangt die in het Buitenzorgsche en in de omliggende streken van hem en van zijne mede-eigenaren; maar van wien kan hij die bekomen over geheel het verdere Java?

tie van 4 Januarij 1819, n°. 1, art. 16, beperkende maatregelen genomen, en is den residenten last gegeven tegen de ontginningen te waken, zoolang er nog bebouwde landen in de dessa's voorhanden waren. Niettemin heeft zeer stellig de veelal te drukkende landrente niet zelden de bebouwde landen doen verlaten, ter ontginning van nieuwe gronden, en heeft dit een strenger toezigt en naauwer bepalingen noodig gemaakt, waarvan de archieven der residentiën getuigen kunnen. De vrijdom van drie, vier of vijf jaren is meer en meer beperkt, en zoo heeft de schrik der landrenten, die deze vlugtelingen der bebouwde gronden steeds nader op de hielen volgde, de eerste aanleiding gegeven tot die zwervende en armoedige cultuur langs de bergen, die geen twee jaren achtereen denzelfden grond bebouwt, en met geregelde en duurzame ontginningen niets gemeens heeft. Kan men zich verwonderen dat bij zulke bijna onoverkomelijke zwarigheden in de ontginning van nieuwe gronden, de landbouw op Java zoozeer beperkt blijft tot den reeds ontgonnen grond; dat Java's bevolking zich op dien ontgonnen grond ophoopt, in plaats van zich uit te breiden, en alleen dan nieuwe gronden aantast, wanneer de voeding dreigt te kort te schieten en de nood haar dwingt?

Niets voorwaar getuigt meer tegen de grondinstellingen van Java's landbezit en landbouw, dan deze verhouding waarin Java's grond en Java's bevolking tot elkander staan. De ondervinding toch, en alle op die ondervinding gemaakte berekeningen leeren evenzeer, dat, zoolang de middelen van bestaan voor de hand liggen, de bevolking niet alleen krachtig en spoedig toeneemt, maar in een kort bestek van jaren verdubbelen en weêr verdubbelen moet, tot zoolang die middelen van bestaan hunne grenzen vinden, en ze wederkeerig aan de verdere uitbreiding der bevolking stellen. Men zou op dien grond mogen verwachten, de bevolking van Java krachtig te zien toenemen en wassen en vermenigvuldigen, tot zij het geheele land bedekt had. Maar juist het tegendeel is waar. De bevolking neemt toe, gelijk alle bevolking daartoe een natuurlijken gang heeft, maar langzaam en met onzekere schreden. En wel verre dat in het vruchtbaarst land ter wereld, de overvloed van ledige gronden een overvloedigen wasdom der bevolking ten gevolge zou hebben, is het de trage voortgang eener zich uit zich zelve uitbreidende bevolking, die, door nood gedrongen en worstelende tegen den druk harer instellingen, even traag die ledige gronden in vruchtbare velden verkeert. Oorzaak en uitwerksel hebben hier hunne verhouding onderling gewisseld; en wel verre dat de menigte van ledige maar vruchtbare gronden de uitbreiding der bevolking prikkelt, is het alleenlijk diezelfde uitbreiding van bevolking die, op de bestaande voedingsmiddelen drukkende, met geweld tot den aanbouw van nieuwe landen dringt *).

---

*) De directeur van 's Lands producten en civile magazijnen, destijds nog resident van Cheribon (de heer Baumhauer), ofschoon mede van het denkbeeld, dat de landbouw op Java zich door den Javaan zelven, en met uitsluiting der Europeanen, ontwikkelen kan en zal, schrijft mij, onder dagteekening van 27 Januarij jl., op het punt hier behandeld, het navolgende:

» Il est, je crois, assez certain, que la population a augmenté considérablement.
» Malgré qu'on puisse objecter à ceci que toutes les années de nouvelles terres soient
» défrichées, *je crois cependant que ces nouveaux champs n'ont point augmenté en*
» *proportion de l'accroissement de la population et de son bien-être.*"

De cursief gedrukte volzin ter bevestiging van het door mij ter neder gestelde overnemende, laat ik de slotwoorden voor rekening van den schrijver. Met terugzien op den druk van vroegere tijden, mag het waar zijn dat de Javaan in welstand toegenomen is; maar, op zich zelf beschouwd, weet ik geen stelliger bewijs tegen dien zoo hoog uitgekreten welstand der bevolking op Java, dan dat in zulk een land als zij bewoont, zij hare ontginningen nog niet eens weet bij te houden.

Zoo gaat het thans op Java, en zoo zal het blijven gaan, zoolang het heerschend stelsel van landbezit en landbouw in kracht blijft en uitsluitend zijn invloed uitoefenen zal. Java's toekomst onder dit stelsel is gemakkelijk aan te wijzen: zijne bevolking zal blijven toenemen, maar traag. De ontginning van zijne onbebouwde gronden zal blijven toenemen, maar nog trager. En wanneer, na lang tijdsverloop, alle gronden op Java zullen ontgonnen zijn, zal het over zijne geheele oppervlakte eene bevolking bezitten volmaakt dezelfde, als die thans een gedeelte dier oppervlakte bewoont en bebouwt; eene bevolking, namelijk, die, overal opeengedrongen, zal bestaan uit ettelijke millioenen pachters, van heele en halve en kwart morgen gronds, elk bouwende ter verkrijging van zijn voedsel; elk rijst bouwende en anders niet; elk bouwende tegen de verdiensten van den blooten dagLooner; elk ter voldoening van eerste levensbehoeften verterende wat zijn stukje gronds hem geeft en zijne landrente hem laat; eene bevolking, met één woord, die aan het Gouvernement zal afwerpen de helft, twee vijfden of een derde van zijne rijst-oogsten; maar die aan den handel, aan den uitvoer, niet meer zal leveren, dan wat zij thans levert, van de producten onzer nationale nijverheid niet meer zal slijten dan zij thans slijt; en in den engen kring, waarbinnen hare maatschappelijke instellingen haar welvaart in alle mogelijke ontwikkelingen omsluiten, onbekend met zoovele genietingen en verkwikkingen des levens, onvermogend om die ooit te kunnen bereiken, het schoone Java zal bewonen en bebouwen op eene wijze, waarbij deszelfs bezit voor handel, industrie en welvaart van het Moederland van geen meerder belang zijn of worden kan dan het tegenwoordig is.

Dit belang van het Moederland in het bezit zijner kolonie vordert gebiedend eene vermeerdering en uitbreiding van productie. Eene uitbreiding van productie, die niet de uitbreiding der bevolking met tragen tred volgt, maar die ze met kracht voorbijstreeft, vordert dat de productie van Java eene hoogte bereike, waarbij de bevolking zelve ze niet geheel en uitsluitend in voldoening alléén van de eerste noodwendigheden des levens verslinde, maar waarbij deze in staat worde gesteld ook een goed deel daarvan ter aanschaffing te besteden van zoovele voorwerpen van levensgenot en levensgemak, als onze handel en fabrieken haar zullen aanbrengen, en zij van ons overnemen zal, wanneer zij in haren arbeid de middelen zal gevonden hebben om die te bestrijden.

Gelijk het heerschend stelsel de productie stremt door den arbeid te ontmoedigen, en hem buiten staat te stellen met vrucht besteed te worden, en die winsten te vinden, die hem prikkelen moeten, zoo zal de beste grondslag eener vermeerderde productie, zoo ik vertrouw, allereerst te vinden zijn in de ontheffing, zooveel doenlijk, van zoovele banden als den arbeid verlammen, en in de vestiging van een stelsel, dat, in het uitzigt van winsten en voordeelen, zooveel armen, die thans stilzitten, zal weten in beweging te brengen.

Als een punt van het eerste gewigt, tel ik daaronder in de eerste plaats de vestiging en verzekering van het landbezit en wel bepaaldelijk van het individueel landbezit, als het eenige dat in staat is eene genoegzame belangstelling in te boezemen en eene krachtige inspanning van arbeid op te wekken, zonder voorbarigheid, overhaasting, drift, maar met volharding en vasthoudendheid; geëvenredigd aan het belang der zake, moet het Bestuur dit punt steeds voor oogen hebben, en al zijne maatregelen daarop doen werken.

In de tweede plaats: ter ontginning van nieuwe gronden, ter beproeving van nieuwe culturen, ter uitbreiding en verlevendiging van bekende,

maar voor den kleinen planter te kostbare culturen, moet toegang gegeven worden aan kapitaal, als zonder hetwelk niets van dien aard kan ondernomen worden; en daar de landbouw op Java dit kapitaal niet heeft, en het onder den invloed eener landrente, die den landbouwer tot de verdiensten van den daglooner bepaalt, ook nimmer maken kan, zoo moet toegang gegeven worden aan kapitaal van buiten af.

Hiertoe hebben Commissarissen-Generaal in der tijd eene poging gedaan, bij hunne publicatie van 5 Januarij 1819 (*Staatsblad* n°. 10), door de gelegenheid open te stellen tot contracten, waarbij de handelaar en speculateur den inlandschen planter geld konden schieten op de leverantie van het product, hetwelk deze zich verbond ten behoeve van den geldschieter te bouwen.

Deze proeve is inmiddels mislukt en wel om de navolgende redenen.

In de eerste plaats, zoo zijn de Commissarissen-Generaal, blijkens de inleiding zelve der publicatie, van het beginsel afgegaan, dat de gemeene inlander nog niet bezat die ondervinding en dat doorzigt, welke noodig zijn om op een gelijken voet over zijne belangen met anderen te handelen, en hebben zij den inlander willen beschermen tegen de misleiding en het verkeerd gebruik dat van zijne onkunde zou kunnen gemaakt worden.

Dit heeft aanleiding gegeven tot belemmerende bepalingen, weinig geschikt om den kapitalist tot zoodanige voorschotten op te wekken. — Dit geheele systema van contracten met den inlander was in zich zelf reeds niet berekend om Europeesch kapitaal en ondernemingszucht op den landbouw van Java iets meer toe te kennen, dan een uiterst geringen en geheel zijdelingschen invloed. De beperkingen, waaraan het onderworpen werd, hebben het geheel verlamd.

De contracten moeten bij den resident geregistreerd worden (art. 1). Dit kon in het belang der goede orde zijn goeden kant hebben. Bij het getuigenis, dat de publicatie aflegt omtrent de mate van ondervinding en doorzigt waartoe de inlandsche bevolking tot nog bepaald is, was dit onontbeerlijk; maar art. 5 verbiedt den residenten zoodanige contracten te insereren vóór zich van de identiteit der contracterende personen en van derzelver volkomen toestemming te hebben verzekerd, en bepaalt dat deze daartoe persoonlijk voor hen zullen moeten verschijnen. Art. 2 had reeds bepaald, dat geen contracten dessa's-gewijze en met de hoofden der bevolking alleen mogten gesloten worden, maar dat zij individuëel moesten worden aangegaan met elk ingezeten die daardoor eenigermate verpligt werd. Ik wil de billijkheid dezer laatste bepaling niet in twijfel trekken, maar ze hier alleen beoordeelende naar den invloed dien zij moest uitoefenen op de bevordering der contracten en door middel der contracten van den landbouw, zoo valt niet te ontkennen dat deze bepaling alleen de zaak reeds zeer moeijelijk maakte. Geen kapitalist, speculant of voorschieter kan belang stellen in de cultuur van een of enkele morgen gronds. Om genoegzame winsten te kunnen maken, moet hij kunnen contracteren voor de cultuur van eene genoegzame uitgebreidheid. Bij het klein landbezit op Java, van een morgen gronds en daar beneden, moest hij het eens kunnen worden met heel wat planters tevens, en wel omtrent dezelfde cultuur, vóór en aleer klaar te komen. En wanneer hij het dan zooverre gebragt had, zoo moest hij met al zijn menschen voor den resident verschijnen, en ze daartoe eene reis van 16 of 20 uren of meer doen ondernemen, naar mate deze meer nabij of verder af woonde. Dit laatste vereischte alléén, maakte de zaak veelal reeds ondoenlijk. Ik zwijg van de luiheid die men den Javaan te laste legt; maar ook zonder lui te zijn kan de landbouwer van een heel of half morgen gronds bij zoodanige contracten, wel niet ligt genoeg voordeel

4

vinden, om hem eene heen- en weêrreis van ettelijke dagen te doen ondernemen, en tot zulk eene reis moesten niet een of twee of eenige weinigen besluiten, maar diende eene geheele dessa-bevolking, een vijf-en-twintig- of vijftigtal, te worden aangespoord, om eene cultuur van eenig belang te verkrijgen, en die den speculant zijn voorschot en zijne moeite waard was.

Voor producten, wier aanplantingen en leverantiën meer dan één jaar vereischen, mogt ook voor meer dan één jaar gecontracteerd worden; maar contracten, loopende over zoodanige aanplantingen of leverantiën van op het veld wassende producten die in een jaar konden afloopen, mogten voor niet langer dan één jaar worden aangegaan (art. 3). In deze classificatie, om alleen de op Java van ouds bekende culturen te noemen, valt de suiker, valt de indigo. De geldschieter mogt alzoo voor deze niet langer sluiten dan voor één jaar. Maar voor het product van één jaar kon hij toch wel geen fabriek met al haar omslag van gebouwen en gereedschappen oprigten. En deed hij dit, als sommigen het desniettegenstaande gedaan hebben, zoo was hij een tweede jaar aan diezelfde bevolking prijs gegeven, die hem de prijzen stellen kon naar goedvinden, en hem telken jare op nieuw in het alternatief brengen, om zich naar hare eischen te schikken of zijn boêl op te breken, met verlies van het halve kapitaal of meer, dat hij er in gestoken had.

De opgewektheid tot het sluiten van zoodanige contracten kon hierbij inderdaad bij den kapitalist niet groot zijn. Maar al waren deze en andere hinderpalen meer uit den weg geruimd, zoo gaf nog dit stelsel van contracten en voorschotten den kapitalist te weinig invloed op den landbouw, om daaruit eenige wezenlijke uitbreidingen of verbeteringen te kunnen wachten. Tot de onderneming van nieuwe culturen ontbreekt den Javaan, buiten het vereischte kapitaal, ook de kennis en de mogelijkheid om die te verkrijgen. De kapitalist kan zich die aanschaffen en menschen doen overkomen, met zoodanige cultures bekend. Wil hij iets ondernemen, niet in den wilde, maar beredeneerd en op goede grondslagen, zoo is dit de eerste uitgave die hij maken zal; maar daartoe moet hij meester zijn van den grond of de ondernomene cultuur althans kunnen regelen naar zijn goedvinden. Onder het stelsel van contracten kon hij zulks niet, als hem veel te afhankelijk houdende van den ouden slender en zoovele vooroordeelen van allerhande aard, die den landbouw, op de bekrompen schaal van een uiterst klein landbezit, in alle landen eigen en den Javaanschen landaard als ingeworteld zijn tot zooverre, dat zij het schoonst en vruchtbaarst land dat men zich voorstellen kan, voor zooverre althans geene andere culturen op hoog gezag gehandhaafd worden, tot den enkelen rijstbouw hebben beperkt, en menigeen op Java, en met het land wel bekend, aan de mogelijkheid doen wanhopen, om er ooit andere cultures te zien gedijen. Het stelsel van contracten heeft, ten aanzien althans van alles wat geen rijst-cultuur is, juist ten halve voorzien in wat den landbouw op Java ontbreekt. — Gronden zijn genoeg voorhanden en ook armen om hem te bebouwen, maar den Javaan ontbreken de noodige kennis en kapitalen. Beide kan de Europees hem aanbrengen, en zal hij volgaarne aanbrengen, mits men hem den toegang niet sluite; maar zal dit zijn met eenige vrucht voor Java's landbouw, zoo moet het gezamenlijk zijn en niet afzonderlijk: kapitaal zonder kennis, vermag zoo weinig als kennis zonder kapitaal. Dit laatste kon het stelsel van contracten aan den landbouw op Java verzekeren; het eerste niet, zoolang het den Europees nog tot geen dadelijke deelneming aan dien landbouw toegang gaf.

Ik zeg dit alles met te meer vrijmoedigheid, overmits deze mijne bedenkingen inderdaad geheel niet slaan op den maatregel door Commissarissen-Generaal in der tijd genomen, maar enkel op de beperkingen, die het Indisch Bestuur later aan geheel het zamenstel van maatregelen, door Commissarissen-Generaal op het stuk van landbezit en landbouw op Java beraamd en genomen, heeft gemeend te moeten stellen. — Overtuigd van welk overgroot belang voor den landbouw op Java de ondernemingsgeest van den Europees zijn kon, ondersteund door de middelen die hij bezit en die de Javaan niet heeft, hebben Commissarissen-Generaal den Europees eene wijde deur willen openen, om aan dien landbouw deel te nemen, en er zijne kapitalen, verkregen kennis en ervaring in te besteden.

Reeds in 1817, ter gelegenheid der instructie voor de inspecteurs der landelijke inkomsten (*Staatsblad* n°. 62, art. 16), hebben zij deze ambtenaren den pligt opgelegd om ***bijzonderlijk na te gaan op welke wijze de nog onbebouwde woeste gronden op Java ook aan Europeanen zouden kunnen worden uitgegeven, en of ook sommige streken geschikt zouden zijn om door Europesche bevolking geheel te worden bebouwd, ten einde aan bijzondere personen in Europa, die daartoe mogten genegen zijn, gelegenheid te geven om zich als kolonisten naar Java te begeven*** *); maar hebben zij vooral bij de organisatie der Indische Regering (*Staatsblad* 1818, n°. 87, art. 206) deze Regering zelve aanbevolen, om, onder al wat de aanmoediging van den landbouw in het algemeen betreft, de beste middelen te beramen of aan het Departement van Koloniën voor te stellen om, aanvankelijk of bij voortgang, den landbouw door uitgifte van landen en de vermeerdering van eene Europesche bevolking en van landbouwers uit te breiden.

Zoo was het stelsel van contracten en voorschotten in het algemeene stelsel van landbezit en landbouw, dat zich Commissarissen-Generaal voorstelden, niets meer dan eene wijze, onder meer andere, om den Europees een aandeel in den landbouw op Java te verzekeren, en onder deze op verre na niet de gewigtigste.

Wel verre van den Europees te bepalen tot het uitschieten zijner kapitalen aan den Javaanschen planter, zoo wilden zij hem ook een dadelijk landbezit op Java toegekend hebben, en verschijnt, met terugzigt hierop, de geheele publicatie van 5 Januarij 1819 in een geheel ondergeschikt daglicht; mag zij niet op zich zelve beoordeeld worden, maar alleen in verband tot het geheele voorgenomen stelsel. Ware dit geheele stelsel in uitvoering gebragt, zoo had deze publicatie kunnen medewerken tot het algemeene welzijn, — had de landbouw op Java in allen gevalle veel krachtiger middelen ter zijner beschikking gevonden dan een bloot stelsel van contracten hem ooit kon aanbrengen, — en had eindelijk de ondervinding ook aan datzelfde stelsel van contracten, in zooverre dat zijne goede zijde hebben mogt, zoodanige wijzigingen en verbeteringen kunnen opleggen, als waarvoor het gebleken zou zijn vatbaar te wezen †).

---

*) Deze bepaling is mede overeengenomen bij de instructie voor de hoofd-inspecteur en inspecteurs van Finantiën, van 9 Januarij 1819, n°. 1 (*Staatsblad* n°. 14), art. 21.

†) In de *Ernstige beschouwing van de mogelijke gevolgen der Nederlandsche Handel-maatschappij, in eenen brief van . . . . aan zijn correspondent te Antwerpen, wederlegd voor zooveel aangaat de aantijgingen daarin voorkomende tegen het Oost-Indisch Bestuur*, te *Leeuwaarden*, bij *Suringar*, 1825, voortgekomen, als bekend, uit de pen van een hoog ambtenaar alhier, wordt, bladz. 32 en volgende, in tegenoverstelling van een stelsel van landbezit, tegen hetwelk de schrijver zich hoogelijk verheft, ditzelfde stelsel van contracten in het gunstigst daglicht gesteld, en het een en ander gezegd *van het ongelukkig vooroordeeld, door vele Europeanen opgevat,*

Maar het Indisch Bestuur, in stede van het spoor te volgen, dat hetzelve door Commissarissen-Generaal was aangewezen, heeft gemeend den landbouw op Java door den Javaan zelven en uitsluitend te kunnen doen bloeijen en toenemen, en wel verre van den Europees tot landbezit en landbouw toe te laten, heeft het hem van beide geweerd waar het kon. Aan het stelsel van Commissarissen-Generaal is geen verder gevolg gegeven, en geheel het deel van den Europees is bepaald gebleven tot wat de publicatie van 5 Januarij 1819 hem had toegekend.

Of deze publicatie in de toepassing den geldschieter nog meer zwarigheid heeft in den weg gelegd, dan zij reeds uit zich zelve inhield, laat ik daar. Naar den geest te oordeelen, dien het Indisch Bestuur omtrent al wat landbezit of landbouw heeten mogt tegen den Europees bezielde, kan zulks wel het geval geweest zijn. Zooveel is zeker, dat vrij wat kapitaal in deze voorschotten is gestoken; dat de geldschieters en residenten het overal oneens zijn geweest, en hard de een over den ander geklaagd hebben; dat de eersten, eindelijk, er vrij algemeen hunne gelden bij hebben ingeschoten. Geen speculatie op Java in deze tien jaren, heeft wel méér kapitaal zien te gronde gaan dan deze zelfde voorschotten op contract. In de correspondentie, hierboven aangehaald, der residenten op Java omtrent de koffij-cultuur, te beginnen met het krachtig getuigenis van den resident van Cheribon, thans directeur van 's Lands producten en civile magazijnen, is veel wat hieromtrent licht verspreidt en Uwer Excellentie niet zal ontgaan zijn. Zij spreken daar nog alleen van voorschotten op de leverantie van het koffij-product, terwijl de tuinen bestonden.

Aan hoeveel meer misleidingen de geldschieter heeft moeten bloot staan, die voorschoot, niet ter leverantie alleen, maar wel vooreerst ter aanplanting, behoeft geen betoog.

Zoo moet er dan in het belang van Java's landbouw meer gedaan worden en moet de Europees, die zijne kapitalen aan dien landbouw wijden wil, in de gelegenheid worden gesteld, om, onbelemmerd en onafhankelijk van den kleinen Javaanschen planter, die kapitalen te doen werken ten meesten nutte voor hem zelven en daarmede voor het algemeen. Zulks kan maar op ééne wijze geschieden. Men moet hem, als Commissarissen-Generaal het hem toedachten, een deel gunnen aan het landbezit op Java.

Zulks kan geschieden op meer dan ééne wijze. Die, welke ik voornemens ben Uwe Excellentie voor te dragen, kan, dunkt mij, tot geene redelijke bedenkingen aanleiding geven. Althans de hoofdbedenkingen die tot nog toe tegen het landbezit van Europezen zijn opgeworpen, slaan niet op haar.

In vroegere dagen heeft het Bestuur vele pogingen aangewend ter bevordering van sommige culturen die in zijn handels-stelsel van toenmaals

---

dat zonder eigendom van grond enz. geene ondernemingen van den Europees, in het vak van den landbouw en van de fabricatie daarmede in verband staande, gelukken kunnen, en te dier gelegenheid, ten voorbeelde van wat dit stelsel van contracten vermag, gewag gemaakt van eene indigo-makerij in de residentie Pekalongang, ondernomen op cultuur bij contract, en die voor het jaar 1825 reeds een uitzigt opende op een fabricaat van 15,000 ponden. Het zou den schrijver welligt moeijelijk geweest zijn, op het toenmalig tijdstip, meer eene tweede onderneming bij contracten op Java aan te wijzen, wel vele in de vroegere jaren, doch gelijkelijk afgeloopen met den ondergang van wie de dwaasheid gehad hebben er hun geld aan te wagen. Deze indigo-makerij voor het overige in het Pekalongangsche, die in 1825 zoo schoone uitzigten opende, is van den heer Petel, een zeer kundig en bekwaam man. In het verslag der commissis, belast met de verevening der zaken van de landerijen in de Vorstenlanden onder de Bijlagen litt. *I*, zal Uwe Excellentie hem vermeld vinden onder degenen die zich bij zulke ondernemingen geruïneerd hebben.

haar plaats vonden. Zoo is de suiker-cultuur op Java, doorgaande, het onderwerp van vele maatregelen van het Bestuur geweest.

Van den Javaan vrijwillig, buiten de rijst-cultuur, niets van belang kunnende verkrijgen, heeft het de Chinesche bevolking op Java in den arm genomen. Aan Europeesch kapitaal, door toelating van Europesche planters, kon destijds weinig gedacht worden.

Eenig landbezit om Batavia is wel is waar vervreemd, en meest het deel geworden van Europesche familiën, reeds in het land gezeten en die daar gebleven zijn, maar aan de uitbreiding op Java van een stelsel van landbezit en landbouw van Europezen is niet gedacht, en kon ook inderdaad om vele redenen niet gedacht worden, al was het alleen geweest van wege den uitsluitenden Compagnies-handel, die de prijzen drukte en geen cultuur kon doen gedijen.

Zoo zijn het de Chinezen geweest, die het Bestuur onder de Compagnie aan de uitbreiding van zoodanige culturen, als het bevorderen wilde, dienstbaar gemaakt heeft. Deze waren daartoe uit meer dan één oogpunt wel berekend.

In de eerste plaats, zoo munt de Chinesche bevolking op Java uit, zoowel door hare nijverheid als door hare ligchaamskrachten; in de tweede plaats, zoo telt of telde zij onder zich vele gegoede en zelfs rijke lieden, volkomen berekend tot ondernemingen van eenig gewigt.

Daartegen stond echter over. de bekende schraapzucht en inhaligheid dezer natie, die daarbij ongelukkig genoeg geprikkeld werd door de wijze zelve, waarop haar tot die culturen op Java toegang is verleend.

Geheel in den geest van het heerschend stelsel van landbezit op Java, zijn den Chinezen gronden gegeven met de bevolking die er op woonde, of hebben zij verlof bekomen zich deswege met hoofden en regenten te verstaan.

Met de dessa's-gronden die hun op die wijze ten deel zijn geworden, werden de dessa's-volkeren mede ter hunner beschikking gesteld, en schijnt dit voor den inlander eene overvloedige bron van velerhande onderdrukkingen en ongeregeldheden te zijn geweest.

Deze onderdrukkingen en ongeregeldheden waren inmiddels blijkbaar eigen, niet aan het landbezit op zich zelf, maar aan de wijze waarop het werd toegekend; niet aan het landbezit, maar aan de beschikking over de bevolking, over hare personen, tijd en arbeid, die er aan verbonden was.

Terwijl dan ook bij het reglement op het beleid der regering van 1818 uitdrukkelijk is voorzien in de uitbreiding van den landbouw, door uitgifte van landen aan Europezen (art. 106), zoo is evenzeer voor het vervolg gezorgd (art. 111) tegen de verhuring van dessa's of dorpen, als de grenzen van een billijk en geregeld landbezit overschrijdende, en inderdaad ruim zoozeer op de bevolking als op den grond slaande.

Het zal inmiddels Uwer Excellentie's aandacht niet ontgaan zijn, dat de bestrijders van een stelsel van landbezit van Europezen, in deze laatste jaren, deze twee denkbeelden van landbezit en beschikking over de bevolking vereenigen, en ze geregeld als uit den aard onafscheidelijk willen beschouwd hebben. Het valt in de oogen, dat het deze zelfde voorstelling der zaak is, waaruit hunne gewigtigste bedenkingen al hare kracht ontleenen.

Hetgeen deze voorstelling in de hand heeft gewerkt, en haar meer ingang heeft doen vinden, dan wel anders het geval zou zijn geweest, is, dat de successive vervreemding van landerijen in de Bataviasche Ommeen Bovenlanden geschied is op eene wijze, die mede ruim zoozeer op de bevolking als op den grond slaat, en dat de zooveel gerucht gemaakt

hebbende verhuringen in de Vorstenlanden aan Europeanen, zoo door de vorsten zelven als door hunne ondergeschikte grooten, op denzelfden voet geschied zijn. Dààr zijn, in den volsten zin, en volkomen overeenkomstig met geheel het gevestigd staatsregt van heel het Oosten, op het punt van landeigendom en landbezit, de dessa's in pacht gegeven, dat is, de bevolking met den grond dien zij bebouwde.

Ik zal zoowel deze vervreemding van landen, als de verhuringen in de Vorstenlanden, hierna afzonderlijk behandelen en, mij voor het oogenblik bepalende tot de grondslagen waarop een stelsel van landbezit van Europezen op 's Gouvernements grond kan gevestigd worden, in de eerste plaats opmerken, dat niets bedriegelijker is dan deze voorstelling, waarbij landbezit en beschikking over de bevolking tot eene en dezelfde zaak, of althans als onafscheidelijk aan elkander verbonden, gemaakt worden.

Ik zie geen eene reden waarom men den Europeschen planter geen land kan geven, zonder dat er de bevolking in het minste mede gemoed worde. Daar zijn gronden genoeg voorhanden die niet bebouwd worden, en die men den Europees zou kunnen toewijzen zonder de inlandsche bevolking in de bearbeiding van haren grond te kwellen of in het minste lastig te vallen.

Wel verre zelfs van de hand te slaan aan die gronden die de Javaan thans reeds zelf bebouwt of den Europeschen planter de minste aanspraak of regten op die gronden, op hunne cultuur, en evenmin op den tijd of arbeid der bevolking die ze bebouwt toe te kennen, zou ik tot een eersten grondregel willen maken, dat den Europeschen planters niet anders zullen worden toegewezen dan gronden, die nog woest en onontgonnen zijn. Zulks blijkt mede de bedoeling van Commissarissen-Generaal in der tijd te zijn geweest.

Zulke gronden zoude ik dan niet willen geven bij te kleine gedeelten of aan onvermogende menschen. Ik zoude die niet willen geven met het doel, om naast den kleinen Javaanschen landbouwer een kleinen Europeschen planter te vestigen, bestemd om door zich zelven en met eigen armen den grond te ontginnen en te bearbeiden. In de eerste plaats, zoo mag men twijfelen of de Europees, de Nederlander althans, in dit climaat, zoozeer met het zijne verschillende, daartoe berekend is, en mag men daarbij als vrij zeker stellen, dat zulke ondernemingen de uitgaven van het transport uit het Moederland en van het eerste uitzet der planters, hetzij zij die zelven bekostigen of dat zij voor hen goed gemaakt worden, niet bestrijken kunnen.

Doch wat meer afdoet en waar het inderdaad hoofdzakelijk op aankomt, het zijn noch klein bezit, noch armen tot den arbeid, waaraan Java gebrek heeft; maar kapitalen om die armen in beweging te brengen, en ze gelegenheid tot den arbeid te geven. Om die te verkrijgen moeten uitgestrektheden van een zekeren omvang worden uitgegeven, waarbij gelegenheid wordt gegeven tot groote culturen en ondernemingen op eene ruime schaal. Het punt, waarvan een stelsel van kolonisatie en landbezit van Europezen op Java moet uitgaan, is, dat thans vijf à zes millioen menschen op Java wonen, die zooveel bouwen als zij noodig hebben om te eten, en weinig meer; het doel, waarnaar een stelsel van kolonisatie trachten moet, moet zijn die vijf millioen menschen tot meerder arbeid op te leiden, door hun de gelegenheden aan te bieden, die zij thans missen.

Dit kan eene kolonisatie in het groot alleen, eene kolonisatie, als ik het zoo uitdrukken mag, meer nog van kapitaal dan van menschen.

Om dit doel te bereiken, zou ik van gedachten zijn, dat men den Europeschen planter wel, als gezegd, woeste gronden moet geven, en

dit op een onbekrompen voet; maar bij voorkeur in de nabijheid van wèlbebouwde en vooral ruim bevolkte streken, als die hem arbeiders kunnen leveren tot zijne onderneming.

Zoo zal de planter, tegen billijke en geheel vrijwillige schikkingen, al dadelijk arbeiders kunnen vinden onder dat gedeelte der bevolking, dat niet deelgeregtigd is in den omslag der landen. Dezulke zijn in alle dessa's voorhanden en in de meest bevolkte streken talrijk genoeg. Zij vinden nu reeds veelal hun onderhoud, met zich gedeeltelijk in dienst der deelgeregtigden te stellen en hen voor een aandeel in den oogst in hun arbeid bij te staan. Wanneer de rijst gesneden wordt en daartoe alle handen aan het werk geslagen worden, zoo heeft de oude gewoonte, die bij den Javaan tot rigtsnoer strekt, bovendien voor dezulken gezorgd, door den arbeider een vijfde deel toe te kennen van hetgeen door hem gesneden wordt.

Dit is op geheel Java in zwang. Als een bloot arbeidsloon kan deze uitkeering aan den arbeider van een vol vijfde van wat hij snijdt, wel niet beschouwd worden. Het schijnt veel meer voor eene soort van schadevergoeding en tegemoetkoming te mogen worden gehouden, door het gebruik den deelgeregtigden in de landerijen opgelegd, ten behoeve dergenen die aan die landerijen geen deel hebben, en dien ten gevolge in een minder gunstigen toestand geplaatst zijn.

De omstandigheid dat de oogst voor den Javaan een feesttijd is, en wel een godsdienstig feest, en dat hij trouw onder den invloed van godsdienstige plegtigheden en onder de leiding der priesters wordt begonnen en volbragt, kan daartoe veel hebben bijgedragen. Deze klasse van menschen nu, wier lot altijd vrij onzeker is, vindt onbetwistbaar in het arbeidsloon dat de Europesche planter haar zal aanbieden, een geregeld middel van bestaan, dat haar welkom zijn moet.

De Europesche planter zal, in de tweede plaats, arbeiders vinden onder de Javaansche landbouwers in die tijden van het jaar, dat hun land geen arbeid vereischt. Wanneer zijne rijst geplant is, zoo heeft de landbouwer eenige maanden rust, tot zij rijp is en gesneden wordt. Is zij rijp en gesneden, dan gaat er wederom en wel een veel geruimer tijd om, voordat de regentijd zijne sawa's op nieuw van water voorziet, en het tijd wordt om te ploegen en op nieuw rijst te planten. Deze rijstcultuur, die, wat de sawa's betreft, geheel van het water afhangt, kan naar den regel slechts eenmaal in een jaar plaats vinden, ofschoon de rijst niet meer dan 3 of 4 maanden noodig heeft om tot rijpheid te komen. Waar het water het geheele jaar door toevloeit, wordt twee maal rijst geplant en geoogst in één jaar, of ook wel drie maal in twee jaren; doch dit is eene uitzondering en enkel het geval met weinige landen. Op verre weg de meeste, is van wege het water slechts één oogst per jaar mogelijk. Gedurende dien tusschentijd wordt de grond dan wel soms aan andere culturen gewijd, doch ook dit is niet algemeen.

De Javaan plagt in het drooge jaarsaizoen veelal kapas op zijne sawa's te bouwen, als grondstof van zijne lijnwaden, of ook indigo om die te verwen, en wijders zijne ledige uren, dagen, ja weken en maanden, wanneer zijn stukje gronds geen zorgen vereischte, en den veldarbeid stil stond, aan de vervaardiging dier lijnwaden te besteden; doch dit heeft alles reeds zooveel geleden door den toevoer onzer zooveel beterkoope fabricaten, dat hem thans veel meer tijd overblijft dan vroeger het geval was. De Europesche planter en de dagloonen die hij aanbiedt, zullen hem in de gelegenheid stellen dien tijd te besteden en verdiensten te maken, die hij onder de thans bestaande orde van zaken niet maken kan.

Ik zeg, die hij onder de bestaande orde van zaken niet maken kan,

en dit is, van alle overwegingen die ten aanzien eener kolonisatie op Java in aanmerking komen, de eerste en gewigtigste. De werkzaamheid van den Javaan onder het heerschend stelsel vindt geen uitweg, en kan dien niet vinden.

Aan de eene zijde het kleine en verdeelde landbezit, aan de andere slechts éene en dezelfde cultuur over geheel het eiland. Overal de rijstbouw en deze beperkt tot eigen voeding. Onmogelijkheid, bij gebrek aan kapitalen, om die cultuur eenige noemenswaardige uitbreiding te geven. Onmogelijkheid, uit dienzelfden hoofde, en nog veel grootere, om andere culturen met kracht te ondernemen. Onmogelijkheid om, bij het klein en niet genoeg individueel gevestigd grondbezit, eenige uitbreiding te geven aan welke culturen het ook zijn mag. Kan men zich verwonderen, dat de Javaan daarbij zijne meeste uren in lediggang doorbrengt?

Wanneer de tijd daar is, dat de sawa's bereid en de rijst geplant wordt, hetgeen bepaald is voor den genoegzamen toevoer van water, zoo is de geheele bevolking op de been en zijn alle handen aan het werk. Is de rijst dan geplant en die drukte over, zoo heeft deze zelfde bevolking, die het gelijktijdig zoo volhandig gehad heeft, nu weder gelijktijdig eenige maanden om naar de oogst te wachten. Bij eenige meerdere verscheidenheid van culturen, welker werkzaamheden op onderscheiden tijden van het jaar invallen, zou, waar de arbeid der rijstvelden stilstaat, ander werk voorhanden zijn.

Dan komt de tijd weder dat de rijst gesneden wordt. Gelijktijdig geplant zijnde, is zij gelijktijdig rijp, en zoo is nu wederom, als bij het planten, zoo ook wederom bij het snijden, de geheele bevolking van den morgen tot den avond aan den arbeid, en alles op nieuw in volle drukte. Zoodra is dan weêr de rijst niet binnen en de oogst afgeloopen, of daar zijn volle 7 of 8 maanden voorhanden, voor dat het weder tijd tot planten wordt. En dan zit de geheele bevolking weêr veelal stil, omdat er geen genoegzame andere culturen voorhanden zijn, waaraan zij haren tijd besteden kan.

Hoe geheel anders is het niet ten ontzent, waar eene verscheidenheïd van graansoorten onderscheiden tijden in het jaar hebben, waarop zij den arbeid en de zorgen van den landman vereischten? waar, onder de eerste levensbehoeften der bevolking, naast de granen, erwten, boonen, aardappelen, elk wederom haar eigen tijden van planten, poten en inzamelen hebben? waar de landbouw zich eindelijk niet tot louter voedingsmiddelen bepaalt, maar zich uitstrekt over zoovele andere culturen, ter verlevendiging van handel en veelvuldige fabrieken, als: hennep, vlas, meekrap, lijnzaad en andere meer; en deze verscheidenheid van culturen den landbouwer eene opeenvolging van werk en arbeidzaamheden verzekert, waarbij geen dag in het jaar voor hem verloren is, maar iedere dag zijn eigen arbeid en deze arbeid zijne eigen verdiensten met zich brengt.

Stel, dat de geheele bevolking in Nederland rogge at en anders niet, en geheel de landbouw zich tot de roggeteelt bepaalde: onze nijvere boerenstand zou, als de landbouwer op Java, bij alle inspanning van krachten, die overvloed van gronden, die nu geregeld en bij opvolging, ter voortbrenging van velerhande gewassen, elk naar den bestemden tijd, bearbeid worden, niet gelijktijdig met rogge bezaaijen kunnen, en zoo mede die rogge niet kunnen inoogsten als de tijd daar was. En na die overmatige drukte en inspanning van weinge weken of maanden, zou hij het overige van het jaar stilzitten, als de Javaan doet. Hij zou gebrek aan armen hebben, als de tijd van den veldarbeid dààr, en gebrek aan werk, zoodra die tijd voorbij was. Zoo is het volmaakt op Java! Doch

die vergelijking laat zich ook omkeeren. Geef op Java, als ten onzent, verscheidenheid van culturen, die, in geregelde opvolging, elk haar tijd van zaaijen en oogsten hebben, en, als ten onzent, zal de Javaan al de dagen van het jaar zijn werk vinden. Hij zal arbeiden, althans hij zal het kunnen doen. Doet hij het niet, het zal zijne schuld zijn, maar niet meer ten minste die eener bekrompene uitsluitende rijst-cultuur, die alle ontwikkeling van nijverheid en arbeidzaamheid uitdooft, waar zij anders zou kunnen opkomen.

De Javaan, wel is waar, laat, na den rijstoogst, niet altijd zijn veld ledig liggen tot het volgende jaar. Vroeger zelfs volgde geregeld een tweede cultuur op die der rijst, meest kapas of indigo. In de laatste jaren hebben de geldschieters op contract, partij willen trekken van dit drooge saizoen, waarbij de rijstbouw stil staat, en andere culturen van den Javaan verkrijgen, tegen kwijtschelding der landrente, die zij voor hunne rekening namen. Ik heb inmiddels reeds aan Uwe Excellentie opengelegd, met wat ongelukkigen uitslag zij zulks gedaan hebben. Had deze zaak kunnen wortel schieten, zij zou den Javaan, althans gedeeltelijk, tot eene schadevergoeding hebben kunnen strekken voor zijne cultuur van kapas en indigo, die gelijkmatig afneemt met de fabricatie zijner lijnwaden en met deze fabricatie geheel dreigt te gronde te gaan *).

Doch van deze contracten, op zich zelve althans, en buiten verband met een ruimer stelsel van grondbezit van Europezen, is niets te wachten, en wordt de Javaan alzoo meer en meer in zijn alreeds zoo naauwen kring van waakzaamheid benaauwd en omsloten, en geheel tot de eenige rijst-cultuur bepaald.

Inderdaad, zoo iets in staat is de ellendige bekrompenheid van den landbouw op Java, of veel meer der maatschappelijke instellingen ten aanzien van het landbezit, die den landbouw alzoo in alle mogelijke ontwikkelingen beklemmen, in het helderst daglicht te stellen, — het is deze zelfde zaak der lijnwaden! Wat hem, bij eene onbekrompen en ongestoorde ontwikkeling zijner eigen nijverheid, tot een zegen en weldaad zijn kon en moest, wordt den Javaan in den tegenwoordigen stand van zaken tot zijn verderf. Kon die nijverheid den uitweg vinden, die haar middagklaar is aangewezen in de ontginning van een vruchtbaar land, en in de onderneming en uitbreiding van zoovele culturen als hier gedijen kunnen, zoo zou voorzeker niets hem meer welkom kunnen zijn en de ontwikkeling zijner nijverheid daarbij meer in de hand werken, dan die toevoer van vreemde lijnwaden, die hem zoo goedkoop geleverd worden, en die hij met veel minder arbeid, indien hij arbeid vond, zou kunnen betalen, dan hij besteden moet om ze zelf te maken. Maak dat equivalent van arbeid en verdiensten, dat den Javaan de invoer van vreemde lijnwaden ontneemt, zoekt te vergeefs! Hij kan zijn ledigen tijd niet beter besteden, dan met zijn eigen lijnwaden te maken voor den dubbelen en weêr verdubbelden arbeid dien ze ons kosten.

Deze omstandigheid zal zelfs op den duur op onzen toevoer van lijnwaden zeer ongunstig terugwerken. Hij kan ons niet beletten geheel den archipel van die lijnwaden te voorzien, die hij vroeger leverde, maar waaromtrent hij met onze prijzen niet dingen kan. Evenmin kan hij ons de leverantie betwisten binnen 's Lands in de steden aan geheel de Europesche bevolking van haar eigene benoodigdheden en die harer huisgenooten en bedienden. De Chinees, de Javaan zelf, voor zooverre hij eenig vermogen heeft, en niet zijne eigene stoffen maakte, zal de voor-

*) De Javaan verstaat alleen den indigo nat te bereiden tot eigen gebruik, en dus ongeschikt voor den uitvoer.

keur geven aan het beterkoop fabricaat uit Nederland, boven het duurdere van Java zelf. Wij zullen eindelijk, met één woord, de geheele bevolking op Java die lijnwaden maakte, en dat is de bevolking die het land bouwt, bij den uitvoer naar den vreemde, ook de geheele binnenlandsche vlijt en handel kunnen ontnemen, maar den kleinen Javaanschen landbouwer (en dat is de massa der bevolking) voor eigen gebruik onze lijnwaden te doen dragen, is op den duur niet mogelijk, al geven wij ze nog zoo goedkoop, zoolang wij hem niet in de gelegenheid stellen, om, boven de verdiensten die hij reeds maakte, en die de voldoening der eerste levensbenoodigdheden niet te boven gingen, andere verdiensten te maken, waarmede hij ons betalen kan. En zoo zal, onder de bestaande orde van zaken, onze industrie, wel verre van die van den Javaan aan te wakkeren, en daaruit zelve nieuwe krachten te ontleenen, wel integendeel geene andere strekking hebben, dan om zijne reeds zoo geringe mate van nijverheid meer en meer uit te dooven, hem meer en meer te verarmen, met geen anderen uitslag voor haar zelve, dan om zich wederkeerig door die toenemende verarming van den Javaan, steeds naauwer en naauwer perk te zien stellen.

Ter voorziening in zoovele en velerhande ongelegenheden, is maar één middel voorhanden; en dit middel enkel te vinden in eene kolonisatie van gegoede Europesche planters, die handenarbeid met billijke dagloonen zullen betalen, en voor de geheele bevolking van Java een nieuw veld van industrie en nijverheid zullen openen, gelijk zij nog niet gekend heeft, en haar te meer welkom zijn mag, als bepaalde dagloonen voor handenarbeid veel meer berekend zijn, dan eigen culturen, voor dien staat van nog kindsche en zeer onontwikkelde beschaving, waarop die bevolking tot nog toe is gekomen, en waaromtrent maar éene stem is.

In de eerste plaats zoo zal een stelsel van kolonisatie, op kapitalen en dagloonen gevestigd, al dadelijk ruimte geven aan eene bevolking die zich thans inderdaad verdringt. Van dat kleiner gedeelte harer vruchtbare en voor bebouwing geschikte landen, zal zij zich verspreiden over die nog woeste en onbebouwde gronden, waar onze kapitalen zich vestigen en werkzaam zijn zullen. Het is niet mogelijk, of het uitzigt op billijke dagloonen en de genoegzaamheid niet alleen, maar ook de zekerheid van bestaan die zij zullen aanbieden, zal menschen lokken, die nu, als inzonderheid al de niet-deelgeregtigden in de dessa's, veelal een vrij kommerlijk en wisselvallig leven leiden. Het is niet mogelijk mede, of menig landbouwer van een klein stukje gronds, juist voldoende, en niets meer, tot eigen voeding en betaling zijner rente, zal door den tijd gewaar worden dat zijne arbeidzaamheid in de verdiensten, die billijke dagloonen hem aanbieden, een veel zekerder, zorgeloozer, maar wel vooral veel ruimer uitweg en beter bestaan kan vinden, dan in zijn bekrompen eigen landbezit. Zoo zal er ruimte komen van den eenen kant, terwijl aan den anderen kant woeste gronden in vruchtbare velden zullen herschapen worden.

Naar mate de ontginningen zullen veld winnen, zal het te bekrompen landbezit op de reeds bebouwde gronden zich kunnen uitbreiden, en zal een ruimer landbezit ook daar gelegenheid openen tot een minder bekrompen stelsel van cultuur. Wanneer de rijst-cultuur zal voorzien hebben in de behoeften eener bevolking, die zich op de nieuwe ontginningen zal ontlast hebben van wat zij te veel was in verhouding tot den grond dien zij bebouwde, zullen ook andere culturen naast die der rijst zich kunnen ontwikkelen op diezelfde landen, die, ter voeding eener te overmatige bevolking, tot de uitsluitende cultuur der rijst wel bepaald moesten blijven. Deze culturen, op andere jaargetijden dan die der rijst

invallende, en hare zorgen vereischende wanneer de arbeid der rijstvelden stilstaat, zullen kunnen waargenomen worden door diezelfde armen, die de rijst-cultuur verzorgd hebben. Eene opvolging en meer geregelde verdeeling van culturen en van den arbeid dien zij vereischen, zal veel minder armen vorderen dan eene uitsluitende rijst-cultuur thans doet.

Zoo zal die verminderde bevolking op de reeds bebouwde landen, na zich alleen van haren te grooten overvloed ontlast te hebben, volkomen berekend blijven om, in opvolging van culturen en werkzaamheden, diezelfde gronden te blijven bebouwen, die vroeger zooveel meer menschen vorderden. Zij zal er die uren en dagen van werkeloosheid aan besteden, die thans voor haar verloren zijn, of zij wil of niet. Die meer geregelde gang harer werkzaamheden, veel meer arbeid mogelijk makende, zal tevens hare verdiensten doen toenemen, haren welstand vermeerderen, haar gelegenheden openen om overwinsten te kunnen maken.

Het voorbeeld der Europesche planters zal voor haar niet geheel verloren blijven, in zoovele verbeteringen van landbouw en culturen, waarvan zij thans geen denkbeeld heeft; en zullen diezelfde thans reeds bebouwde gronden, waarvan de bevolking nu genoegzaam geheel zelve verslindt wat zij voortbrengt, bij veel minder bevolking en steeds meerder productie, een steeds ruimer en ruimer exedent in de schaal des handels kunnen werpen.

Dit alles zal wel niet het werk zijn van een dag, en in zijn geheelen omvang ook niet van eenige weinige jaren; maar een goed stelsel van kolonisatie legt er niettemin al de gronden toe, en het zal er vroeger of later de uitkomst van zijn moeten, naar mate een verstandig en billijk bestuur er meer de hand aan leenen zal. Het bestuur kan dit, aan de eene zijde, wanneer het, onder erkenning en overtuiging van het wezenlijk en onberekenbaar belang eener kolonisatie, haar met opregtheid zijne geheele bescherming en werkzame zorg zal willen toekennen, en, aan de andere, zal willen werken op de vestiging, ook op de reeds bebouwde gronden, van een meer zeker en individuëel landbezit, dat de hoeksteen worden moet van alle toekomstige ontwikkelingen van cultuur op die reeds bebouwde gronden, gelijk de kunde, nijverheid en kapitalen van den Europees het worden moeten voor de ontginningen en culturen van den nog onbebouwden grond.

Dat deze uitzigten niet op louter bespiegeling rusten, daarvan hebben wij twee ondervindingen voor één op Java. Ik bedoel de reeds vermelde uitgifte of vervreemding van landen in de Bataviasche Omme- en Bovenlanden en de verhuringen in de Vorstenlanden. Beide hebben getoond, de eerste met wat duurzaamheid, de laatste met wat kracht, kapitaal, waar men het den weg niet sluit, en de ondernemingsgeest van wie het aanbrengen, op den bloei en wasdom van Java's culturen kunnen invloeijen.

Het is eene bekende zaak, hoe armoedig en onbevolkt deze Ommelanden lange jaren geweest zijn. Met de wapenen veroverd, niet dan na lange en verwoestende oorlogen, was het Rijk van Jacatra ontvolkt en verwoest aan de Compagnie verbleven Zij heeft er menschen gebragt uit het Bantamsche en van elders; en landbouw en bevolking zijn blijven kwijnen; een bewijs al wederom hoe onvoldoende dit op zich zelf is, en hoe weinig menschen-armen vermogen, wanneer geen kapitaal ze ondersteunt. De Chinezen die te Batavia toevloeiden en gedeeltelijk tot vermogen en zelfs tot rijkdom wisten te komen, zijn het eerst in den arm genomen, en de Ommelanden van Batavia hebben eene groote suiker-cultuur zich zien ontwikkelen en uitbreiden, waaraan naderhand ook de Europezen te Batavia, door hun vermogen als anderzins, deel geno-

men hebben. De Bovenlanden geheel het Buitenzorgsche, waren daar inmiddels vreemd aan, en zijn lang blijven kwijnen: een gedeelte uit het Buitenzorgsche, met de Preanger vereenigd, onder de gedwongen cultuur en leverantie der koffij, een ander gedeelte volstrekt zonder cultuur. Zoodra zijn die landen niet vervreemd, en heeft het Gouvernement zijn eigendomsregt niet op particulieren doen overgaan, of alles heeft een anderen keer genomen. Deze hebben hun geld in den grond gestoken, menschen gelokt, door ze in staat te stellen handen aan den arbeid te slaan, ze voorzien van karbouwen, ploegen en werkgereedschap, groote en kostbare waterwerken ondernomen, waarbij de bevolking hare sawavelden heeft aangelegd, in alles met één woord voorzien wat der bevolking ontbrak, wat zij in zich zelve niet vinden kon en het gemis waarvan geheel haren arbeid verlamde. Al die eerste en noodwendige uitgaven hebben zij op zich genomen, en hunne winsten en voordeelen van den tijd gewacht, zonder uitzigt om in de eerste jaren eenige vrucht van hun doen te plukken; en geheel Buitenzorg is thans bewoond en bevolkt en meerendeels bebouwd; terwijl de ontginningen niet ophouden, en ieder jaar nieuwe kapitalen in den grond ziet steken, en nieuwe sawa-velden naast de oude opkomen.

De bevolking, van dóór en dóór slecht als zij was, heeft met de arbeidzaamheid, en den welstand die deze op de hielen volgt, eene geregelde en ordelijke levenswijze aangenomen. Het moorden en stelen, zoo algemeen over geheel Java, maar waarvoor deze streken zoo berucht waren, dat de gebeden in alle kerken te Batavia den Gouverneur-Generaal plagten te volgen, wanneer hij eens in het jaar in gewapenden optogt naar Buitenzorg trok, heeft hand over hand afgenomen, en bereikt op verre na de hoogte niet meer, waarop het nog in vele andere oorden van Java gevestigd blijft. — Het is geen vijf en twintig jaren geleden, dat de heer VAN DEN BERG, Uwer Excellentie persoonlijk bekend, het landgoed kocht, genaamd Kedong-Badak, op geen uur afstands van de residentie van den Gouverneur-Generaal, en nog wel aan den grooten weg naar Batavia gelegen, en dat hij het voor een spotprijs kocht, gelijk hij mij zelf meer dan ééns getuigd heeft, omdat niemand zich wagen dorst aan eene bevolking, die van wege haar moorden en rooven en ongeregeld leven bekend stond, en den schrik om zich heen verspreidde. Meer nog door vlijt en inspanning, dan door de ruimte zijner middelen, die niet zeer ruim waren en die hij ten deele vinden moest door de beleening van zijn pas verkregen goed, heeft hij welvaart en tevredenheid om zich heen verspreid, zijne bevolking tot gezeten landbouwers gemaakt, ze jaarlijks zien toenemen, door zich zelven en van buiten af zijne gronden ontgonnen, en al meer en meer bearbeid en bebouwd gezien; en te midden van de welvaart, die hij om zich heen verspreid heeft, zich zelven een vermogen vergaard, dat, naar mate het aangroeit, op nieuw ter verlevendiging en uitbreiding van zijne ondernomen ontginningen, en tot verhooging der waarde van zijn eigendom besteed wordende, hem aan waterleidingen alléén eene som van niet minder dan 50 à 60,000 ropijen heeft kunnen doen besteden. Ik haal hier dit eene voorbeeld aan, omdat het van alle kanten treffend is; maar het is er een uit vele, die ik zou kunnen aanhalen. Geheel de landbouw en cultuur in het Buitenzorgsche, in wat zij is, en in wat zij belooft, is enkel het werk van Europesche industrie en kapitaal, die de industrie van den Javaan heeft opgewekt, en ze in beweging heeft weten te stellen.

Ik kan hier, voor het overige, alle bijzonderheden geheel ter zijde stellen voor de aanhaling van een enkel feit dat wel bekend is. De bevolking van Batavia en omgevingen werd onder de Compagnie gere-

geld voor hare consumtie van rijst voorzien, die van Java werd aangebragt ten bedrage jaarlijks van vele duizenden koijangs. Dit leverde vele moeijelijkheden op, inzonderheid in tijd van oorlog, als wanneer Batavia, bij gestremden vervoer ter zee, steeds voor verhongering bloot stond.

Thans zijn het Buitenzorg en de Ommelanden die zich zelve en Batavia geheel van rijst voorzien, en zijn het de transportkosten over zee niet alleen die zij daarbij aan de bevolking van Batavia besparen. Terwijl over geheel Java de rijst geregeld met een houten stamper in een houten bak uit den bolster wordt gestampt, zijn en worden hier te dien einde nog dagelijks molens aangelegd, ter verligting van eene in allen gevalle zeer lastige en omslagtige werkzaamheid, en ter besparing van zeer veel tijd, die nu, wel is waar, op Java en in de plaats hebbende orde van zaken toch verloren zijn zou, maar die, wanneer de industrie van den inlander haar vrijen loop zal hebben kunnen nemen, beter en nuttiger zal kunnen besteed worden *).

Zooveel heeft het landbezit in handen van Europezen in deze streken vermoogd, en dat nog wel onder instellingen die voor het overige aan de zich ontwikkelende nijverheid in geenen deele gunstig zijn.

Dit vordert eenig nader betoog, omdat, indien een landbezit op zeer gebrekkige grondslagen gevestigd, reeds zooveel goeds heeft doen geboren worden, men meer nog wachten mag, wanneer men het beter zal inrigten.

Ik zal hier niet herinneren dat de gedwongen leverantie der koffij in het Buitenzorgsche, Krawangsche enz. voor 's Gouvernements prijzen van *f* 7 den bergschen pikol van 225 ponden, ook waar de cultuur is vrijgelaten, haar in het belang van den planter onmogelijk maakt en hem belemmert in die vrije beschikking over zijn eigendom, die alleen aan alle eigendom zijne volle waarde kan verzekeren. Ik wil hier ook niet eens gewagen, dat het Gouvernement, in der tijd, bij de vervreemding dezer goederen, gedwongen door een oogenblikkelijk geldgebrek, te zeer zijne belangen voor de toekomst uit het oog verloren heeft. Maar de betrekkingen tusschen den grondeigenaar en de bevolking zijner gronden zijn geregeld op een voet, die der industrie niet bevorderlijk zijn kan.

Vrij van lasten heeft het Gouvernement aan de koopers zijn eigendomsregt overgedaan, dat eigendomsregt namelijk, gelijk het over geheel Java verstaan en uitgeoefend en als een integrerend deel der souvereiniteit beschouwd wordt. En zoo heeft er, van den aanvang aan, tusschen, deze koopers en de bevolking hunner landen diezelfde wrijving bestaan, welke over geheel Java tusschen grondeigendom en grondbezit plaats heeft.

Het eerste punt waaromtrent dit regt van bezit zich tegen het eigendomsregt doet gelden, ligt in de bepaling en beperking der heffingen, die een vol en zuiver regt van eigendom zoo hoog opjaagt als het kan, doch die alouder gewoonte in deze streken niet te boven gingen het een tiende gedeelte van de bruto-oogsten.

Voor den eigenaar was dit deel in de opbrengsten zijner landen voorzeker niet groot. Doch het is zoozeer nog niet de geringe mate zijns aandeels, als de beperking, hoedanig ook, die den landbouw in zijne ontwikkelingen moest stremmen.

Waar de eigenaar zijn aandeel zoo hoog kan opjagen, als hij goedvindt,

---

*) De aanteekening der marktprijzen van de rijst in de drie groote steden van het eiland (regelmatig te vinden in de (*Bataviasche Courant*), toont, zoolang ik op Java ben de laagste prijzen aan voor de markt te Batavia. Op de markt te Samarang vloeit noodwendig de oorlog der Vorstenlanden in; doch dit geldt niet voor Soerabaije.

is zijn belang en alzoo ook zijne belangstelling in zijn goed het sterkst geprikkeld, en hij spaart kosten noch uitgaven aan hetzelve, om het te verbeteren en in waarde te doen toenemen; zeker zijnde dat iedere verbetering hem hooger pachten zal doen verkrijgen, en deze hem schadeloos stellen voor de uitgaven die hij gedaan heeft. De beperkingen, die het landbezit hier aan den eigenaar in den weg legt, verlammen daarentegen dadelijk de pogingen die hij ter verbetering van zijn goed doen zou, en die kosten en uitgaven vereischen. Zij doen zulks te meer, naar mate zij verder gedreven worden. Waar zij den eigenaar bepalen tot het bloot een tiende gedeelte van de ruwe oogsten, doen zij het noodwendig in zeer hooge mate.

Het eerste vereischte ter ontginning in het algemeen en althans ter verkrijging van sava-velden voor de rijst-cultuur, zijn waterwerken. Deze vorderen in den regel veel tijd, veel arbeid en bij gevolg veel geld. Waar de eigenaar die geheel voor zijne rekening neemt, en den grond alzoo in staat van cultuur gesteld, moet overgeven aan den inlander die hem bebouwen zal, tegen verdeeling der opbrengst, van één tiende slechts voor hem zelven die de kosten gedragen heeft en van volle negen tienden voor den pachter die er het genot van heeft, kan zijn belang doorgaans niet groot zijn; en moet menige ontginning achterwege blijven, hoe voordeelig in hare resultaten op zich zelve, omdat de eigenaar, die er de kosten van dragen moet, en de eenige is die ze dragen kan, bij deze verdeeling zijn rekening niet kan vinden. Dit is waar van eene heffing van een tiende; dit is waar van eene heffing van een vijfde, en is waar van iedere heffing waaraan bepaalde grenzen gesteld worden, die de eigenaar niet overschrijden mag. Ten aanzien eener heffing, uiterlijk op een tiende bepaald, is het handtastelijk blijkbaar, dat er zeker op dien voet weinig zou ontgonnen en ondernomen zijn; en even blijkbaar, dat de inlandsche bevolking, dien ten gevolge, het slagtoffer zou geweest zijn dierzelfde beperking, den Europeschen eigenaar, naar het scheen, geheel in haar voordeel opgelegd.

Beider belang, zoowel dat van den eigenaar als dat der inlandsche bevolking, was hier zoo in het oog loopende hetzelfde, dat aldra hooger heffingen hebben plaats gevonden. Op deze wijze heeft de bevolking in de eerste plaats haar aandeel gedragen in de uitgaven die de eigenaren aan hun goed besteedden. Voorschotten van verschillenden aard, van karbouwen, werkgereedschappen, van een of meerder jaren heffing, die den eerstbeginnenden werden kwijtgescholden, zijn wijders de allezins billijke en redelijke grondslagen van hooger heffingen geworden.

Dat deze verhoogde heffingen inmiddels niet zelden tegenstand moesten ondervinden bij eene bevolking, die van ouder tot ouder aan hare tienden, en niets daarboven, gewend was, lag in den aard der zaak. In de eerste plaats, zoo is er een onderscheid te maken tusschen deze bevolking onderling. Zij stond, of staat, niet gelijkelijk in dezelfde betrekking tot hare landheeren.

Toen deze hunne landen kochten, hebben zij eene zekere bevolking op die landen gevonden. Zoo zij ten aanzien der ontginningen veel gedaan hebben, waterwerken hebben aangelegd enz., zoo waren hunne landen evenwel, toen zij die aanvaard hebben, niet geheel onbebouwd. Waar het water naastbij en gemakkelijkst te verkrijgen was, was daar reeds partij van getrokken en waren sawa's aangelegd. Zoo konden nieuwe ontginningen aanleiding geven tot nieuwe contracten; terwijl de bevolking, die reeds bestond en op den grond gevestigd was, bleef vasthouden aan hare tienden als van ouds, en niets daarboven, en van geen nieuwigheden hooren wilde. Maar ook de nieuwe bevolking op hare nieuw

ontgonnen landen, waarbij zij alles aan den landheer te danken had, kon en moest, naar het gaat, al spoedig de herinnering aan de genoten weldaad verliezen, en zich, waar zij eens gevestigd was, uit den aard bij de eerste bezitters voegen, ter aandringing op de oude gewoonten, op de gebruikelijke uitkeering van slechts een tiende der oogsten, terwijl de landheer, met terugzigt op zijne uitgeschoten gelden, op zijne bestede kapitalen, bleef en moest blijven vasthouden aan die verhoogde heffingen, waarin hij eene schadeloosstelling zocht, en in uitzigt op welke alleen hij uitgaven gedaan had, die geen tiende deel alleen in de oogsten vergoeden kon. Twisten, oneenigheden en klagten moesten daar het gevolg van zijn; en deze hadden wederom ten gevolge eene opvolging van wettelijke bepalingen, waarin eene zeer groote onbestemdheid van begrippen en denkbeelden ten aanzien dezer wederzijdsche verhouding tusschen den inlander en zijn landheer op het duidelijkst doorstraalt; alles ten gevolge van dit onbestemd eigendomsregt van den landheer, en van het evenzeer onbestemd regt van bezit dat tegen hetzelve over stond.

De inlander heeft in dezen staat van zaken, veelal meer steun bij het bewind gevonden dan de landheer. Wat deze als zijn wettig regt voor zich verlangde, en grondde op hetgeen hij uit zijn eigen middelen aan zijn land gedaan had, is veelal, èn toen èn sedert, beschouwd als misbruik, als verkorting van wat den inlander toekwam, als usurpatie van regten die hem de overdragt van eigendom van wege het Gouvernement niet had toegekend, of geacht kon worden hem toegekend te hebben. Ik wil dit punt niet beslissen. Dat de één meer gehecht heeft aan den eigendom van den landheer, en de ander wederom aan het bezit van den ingezeten, is, in de plaats hebbende onzekerheid van denkbeelden deswege op Java, zeer natuurlijk. Dat dit regt van bezit ten behoeve eener geheele bevolking, die, te regt of te onregt, bescherming vroeg tegen een persoon, die al ligt den schijn kreeg van zich door baatzucht en inhaligheid te verre te laten drijven, bij menigeen gunstiger ingang heeft moeten vinden, dan de vorderingen van den eigenaar, ligt mede, zoo mij voorkomt, in den gewonen loop van zaken. Hoe dit zij, deze onzekerheid van wat de landheer vorderen of niet vorderen mogt, en deze neiging om hem in zijne vorderingen te bepalen, waren weinig geschikt om veel zucht tot ondernemingen in hen op te wekken.

De Gouverneur-Generaal DAENDELS, die weinig stilstond bij de middelen, wanneer hem de uitkomst gebleken was, zag aldra dat, om den landbouw te doen gedijen, het noodig was het regt van eigendom in zijne volheid te vestigen *).

Bij publicatie van 13 Maart 1809, werden dan ook *alle bevorens gestelde orders en gemaakte bepalingen, volgens welke de respective landeigenaren in de Bataviasche Ommelanden gehouden waren, niet meer dan het een tiende gedeelte van de voortbrengselen hunner landen, bij pachthuur of recognitie, van hunne opgezetenen te bedingen, opgeheven en vernietigd en mitsdien het regt van eigendom ten dezen opzigte van alle restrictiën bevrijd* †).

Dus luidde woordelijk de publicatie van den Gouverneur-Generaal DAENDELS. Geen kans ziende om dezen strijd tusschen bezit en eigendom op eene andere wijze in het belang van den landbouw te beslechten of beider aanspraak, met terugzigt op dit belang van den landbouw, te regelen, heeft hij die zwarigheid meer doorgehakt dan ontknoopt. De wettigheid

*) Staat der Nederlandsche Oost-Indische bezittingen enz., pag. 60.

†) Ik voeg hiernevens de krachtige en wèlberedeneerde missive, waarmede deze publicatie aan de Regering verzonden en aan hare bekrachtiging onderworpen is. Bijl. lit. *T.* en de Publicatie zelve lit. *U.*

van den genomen maatregel wil ik niet verdedigen, deszelfs nuttigheid in allen gevalle behoeft geen betoog; maar men heeft toen en sedert beweerd dat de inlandsche bevolking daarbij geheel was prijs gegeven aan de schraapzucht van hare heeren; en dit komt mij blijkbaar voor zóó niet te zijn.

Als volle eigenaars, hetzij dan te regt of te onregt, stonden de landheeren nu tot hunne bevolking in volmaakt dezelfde betrekking, waarin ten onzent de grondeigenaren tot hunne pachters staan, en het is ten onzent evenwel nog niemand ingevallen te beweren, dat de pachters meer in de handen hunner grondeigenaren zijn overgegeven, dan deze in die hunner pachters. De eigenaar vraagt wat hij krijgen kan. De pachter biedt wat hij kan geven. Biedt hij niet genoeg, zoo zoekt en vindt de eigenaar een anderen pachter. Eischt de eigenaar te veel, zoo zoekt en vindt de pachter een anderen heer. Deze concurrentie over en weder, waar men haar den vrijen loop laat, regelt de pachten gelijk zij alle prijzen regelt, in billijkheid en volmaakte overeenstemming van alle belangen. Hier was alzoo de bevolking evenmin aan de blinde schraapzucht harer heeren overgegeven, als onze pachters het zijn in Nederland.

Zij was dit te minder, overmits de publicatie van den Gouverneur-Generaal Daendels het regt van eigendom *alleen ten dezen opzigte van alle restrictiën* bevrijd heeft; te weten, alléén ten opzigte der bepaling van *pachthuren* of *recognitiën*. Zij heeft den eigenaar niet ontslagen van de verpligting, om den pachter, die zijn sawa-veld zelf had aangelegd, volgens taxatie schadeloos te stellen, wanneer hij niet langer met hem overweg kon.

Zij was dit te minder, eindelijk — en dit was in de toepassing van zeer grooten invloed — omdat de concurrentie van pachters aan de eene zijde, en de hoeveelheid gronden aan de andere zijde, geheel in het voordeel der eersten was. Zeer vele gronden waren en zijn nog onbebouwd. Zoo was en is de eigenaar veel meer verlegen om menschen ter ontginning en bebouwing, onder zijn hulp en bijstand, dan deze zijn of waren om gronden te vinden, en eigenaren, die, ter ontginning en bebouwing dier gronden, vele opofferingen doen en moeten doen, om menschen te lokken en te behouden. Geen landeigenaar kan nog, ik zal niet zeggen de menschen mishandelen en overdreven eischen doen, maar op verre na niet dat deel in de opbrengsten van zijn grond vorderen, dat hem in billijkheid zou toekomen, en den eigenaar ten onzent, ten gevolge eener meerdere concurrentie van pachters en minderen overvloed van gronden verzekerd is, zonder dadelijk zijne bevolking naar elders te zien trekken. Het groot en blijkbaar belang van den landheer is menschen te lokken, en niet die te verwijderen; en zoo vindt de inlander in deze omstandigheid, en zal hij daar nog lang in vinden, den zekersten waarborg van billijke, ja, van zeer gunstige en geheel in zijn voordeel bedongen pachten. De landheeren kennen dit hun belang zeer wel. Terwijl zij leven, welvaart en nijverheid om zich heen verspreiden, zijn en werken hunne uitzigten, wat hen zelven betreft, alle zonder onderscheid, niet voor het oogenblik, maar op tijd.

De publicatie van 11 Julij 1817 heeft de verordening van den Gouverneur-Generaal Daendels wederom beperkt op een vijfde, hetwelk den landheeren als maximum van heffing is voorgeschreven.

Dit genot van een vijfde, was zeker veel gunstiger voor den landheer dan dat van een tiende. De landrente inmiddels, die over geheel Java, voor alle sawa-velden, gemiddeld juist het dubbele van den landman vordert, getuigt, dat dit deel, den landheer als maximum toegekend, niet overmatig groot was, en veeltijds niet voldoende zijn moest ter

schadeloosstelling van uitgaven, gemaakt of te maken, die dit land vordert voor en aleer wèlgeregelde sawa-velden eene regelmatige rijst-cultuur, behoorlijk van water voorzien, mogelijk maken.

De landrente bovendien slaat op eene bevolking, die, zonder hulp of bijstand, hare sawa's en de waterwerken, die deze vorderen, aanlegt en onderhoudt. De landheer, wien een vijfde als maximum wordt toegewezen, grondt zijne heffing almede op de waterwerken die hij heeft aangelegd, op de voorschotten door hem gedaan, op velerhande uitgaven, die hij voor zijne rekening heeft genomen.

De bevolking op deze landen, die bij de publicatie van den Gouverneur-Generaal DAENDELS was verwezen en overgegeven aan het tastbaar belang dat de landheeren hadden om ze wèl en meer dan wèl te behandelen, was nu weder in de gelegenheid gesteld om hare eischen te laten gelden. Voorschotten, verstrekking van gereedschappen, karbouwen-huur, waren daarentegen op nieuw de gronden, waarop zich soms hooger eischen vestigden.

Twisten, klagten en herhaalde bemoeijenissen van het bestuur, zijn daar het gevolg van geweest. De Gouverneur-Generaal DAENDELS had het regt van bezit van den inlander voor het eigendomsregt van den Europees doen wijken. Naar het mij is voorgekomen, heeft onder het laatste bestuur dit bezit van den inlander daarentegen wederom veel meer gunst genoten, dan met het eigendomsregt van den Europees overeenstemde; veel meer althans dan ter opbeuring en aanwakkering van den landbouw raadzaam zou geweest zijn.

Onder deze twisten en klagten, die tot bemoeijenissen van het bestuur hebben aanleiding gegeven, wil ik hier slechts één geval aanhalen, omdat het gelegenheid heeft gegeven ter vaststelling van nieuwe maatregelen en bepaling van beginselen, die de tegenwoordige verhouding tusschen landheeren en ingezetenen regelen.

Onder de landheeren in het Buitenzorgsche, was de heer DOORNIK eigenaar geworden van het land, genaamd *Kampong Baroe*. Van begrip zijnde, dat hij niet behoefde medepligtig te worden gemaakt aan hetgeen zijne landerijen, ten gevolge eener nalatige en verwaarloosde cultuur, van dezen en genen die op zijn land gezeten waren, minder opbragten dan het geval had kunnen en behooren te zijn, was hij op de gedachte gekomen om de landen te doen meten, en volgens eene berekening van wat eene goede en zorgvuldige cultuur op eene gegeven uitgestrektheid kon en moest opbrengen, had hij zijn aanslag van een vijfde deel geregeld, niet naar het bestaande gewas maar naar deze zijne berekening. Van daar klagten en eene beslissing van den Gouverneur-Generaal, bij besluit van 14 Junij 1823, n°. 4, hiernevens gaande onder de bijlage litt. *V*.

De wettigheid van de door den heer DOORNIK beproefge heffing, onder de bestaande bepalingen, laat ik daar. Mijn onderzoek loopt alleen over de doelmatigheid of ondoelmatigheid dezer bepalingen, ter uitbreiding en aanmoediging van cultuur en landbouw, en zoo wil ik de door den heer DOORNIK ondernomen proeve mede alleen uit dit oogpunt beoordeelen.

In het belang van den landbouw komt het mij voor, dat de heer DOORNIK een zeer gelukkigen stap heeft willen beproeven, door aan de heffing op het ruwe product eene heffing te substitueren op den grond, wel is waar berekend naar de vermoedelijke en regelmatige opbrengsten van dien grond, doch, éénmaal volgens deze berekening geregeld, wijders eeniglijk op den grond slaande, zonder dat de uitslag der oogsten meer in aanmerking kwam, of de jaarlijksche heffing dien ten gevolge gewijzigd werd. — Daarmede had een grondlast als ten onzent, de hef-

fing op het product vervangen, en zulk een grondlast heeft, in het belang van den landbouw, boven den aanslag op het ruwe product, een tweeledig vooodeel.

In de eerste plaats, zoo gaat de luiheid of verwaarloozing van den landbouwer in de bearbeiding van zijne landen, den grondeigenaar niet meer aan, wien zijne heffing niettemin verzekerd blijft. Bij den aanslag op het ruwe product, deelt de landbouwer de gevolgen zijner zorgeloosheid met den landheer; bij den grondlast draagt hij ze alleen, drukken zij alzoo te zwaarder op hem, en wekken zij in gelijke evenredigheid zijne werkzaamheid op.

In de tweede plaats (en dit is geheel in het voordeel van den landbouwer), waar de aanslag op den grond slaat, en niet verhoogt met de toenemende oogsten, die de grond afwerpt, zoo is het belang van den landbouwer in de bearbeiding van zijn grond onverdeeld.

Bij den aanslag op het ruwe product moet hij iedere toeneming van zijne oogsten met den landheer deelen; bij den aanslag op den grond is al wat de grond meer afwerpt dan de berekende hoeveelheid, wanneer de aanslag vast staat, uitsluitend het zijne, en is dit voor hem eene nieuwe aanmoediging om door inspanning van arbeid en krachten het uiterste uit den grond te halen, dat deze hem afwerpen kan.

De beslissing van den Gouverneur-Generaal genomen op de klagten door de ingezetenen van Kampong Baroe ingebragt, sneed deze uitzigten af. Dit stuk, bij de onderscheiden bepalingen daarin voorkomende, strekt voor het overige op nieuw ten blijke der onbestemdheid van denkbeelden omtrent het bestaand stelsel van landeigendom en landbezit, en der verlegenheid waarin men zich bevond, om beider regten te handhaven en in behoorlijke overeenstemming te doen werken *).

In de eerste plaats wordt de heffing op het product, gelijk het *werkelijk ingezameld* wordt, gehandhaafd.

Dien ten gevolge wordt de meting der velden buiten effect gesteld, maar tevens bepaald, dat zij in aanmerking zal kunnen komen, *ingevalle het bewezen wordt dat planters door luiheid of achteloosheid misgewas veroorzaakt en geleden hebben.*

Wijders wordt de weg tot vaste en vooruit berekende contingenten niet geheel afgesneden; mits berustende op onderlinge vrijwillige overeenkomsten.

Eindelijk, zoo wordt eene verhooging van den aanslag boven het maximum van 20 per cent stellig toegekend, *ingevalle eenige velden door buitengewone, en van wege den landeigenaar bekostigde waterwerken en leidingen mogten zijn gecultiveerd.*

Doch wordt deze bepaling dan op hare beurt weder beperkt en ingekrompen door de reserve, dat deze verhooging zal moeten plaats vinden *naar billijkheid, zonder den last voor de bewoners te drukkend te maken*, en dat op dien voet het contingent van 20 per cent eenigzins zal kunnen worden verhoogd.

Dat het bezit van den inlander in dit geheele stuk wederom praedomineert boven den eigendom van den landheer, behoeft geen betoog. Het voornaamste wat dezen wordt toegekend, is de verhooging van aanslag wanneer hij *buitengewone en door hem bekostigde waterwerken* mogt aanleggen, die zijn grond in staat stellen om bebouwd te kunnen worden. De beperkingen inmiddels, waaraan ook deze concessie onderworpen wordt, wegen ruim zoo zwaar, als de concessie zelve, en zijn voorwaar niet zeer aanmoedigend voor den landheer ter besteding van eenigzins aanzienlijke uitgaven. Eene verhooging niet meer dan eenig-

*) Onder de Bijlage litt. *V.*

zins, kan geen aanzienlijke uitgaven goedmaken, en moeten die alzoo achterwege blijven, ook dààr waar het belang van den ingezetene zoowel als dat van den landheer, zich zeer wel met eene aanzienlijker verhooging van den aanslag zou hebben kunnen vereenigen, en de belangen van den landbouw die gebiedend zouden gevorderd, en onder een minder ingewikkeld en gedwongen stelsel ook zouden verkregen hebben.

De geheele strekking van het stuk gaat daarheen, om, in tegenoverstelling van een stelsel van vollen eigendom en vrije pachten, waarbij de concurrentie aller belangen en aller regten in volmaakte billijkheid en behoorlijke overeenstemming regelt, hier landheeren en ingezetenen in hunne regten van eigendom en bezit en in de regeling hunner betrekkingen onderling, bij voortduring onder de voogdij en het toezigt van het bestuur te houden.

De onmiddelijke uitwerking, eindelijk, die dit stuk, als geheel het stelsel van landeigendom en landbezit ten aanzien der particuliere landen in de Bataviasche Omme- en Bovenlanden, op de uitbreiding van den landbouw hebben moet, is eene zeer verminderde belangstelling, althans aan de zijde der landheeren, en verminderde opwekking tot eenige ondernemingen van grooten omvang en kosten; geheel wederom in tegenoverstelling van het stelsel van landeigendom ten onzent, waar de volle vrijheid, aan den eigenaar gelaten, om de hoogste pachten te bedingen, hem aan de eene zijde aanmoedigt, en aan de andere in staat stelt om in het belang van zijn goed, van zijne pachters, en van alle mogelijke uitbreidingen en ontwikkelingen van cultuur en landbouw, de hoogst mogelijke kosten te besteden.

Hoe gebrekkiger inmiddels deze orde van zaken is, hoe meer zij de krachtige werking en invloed doet uitkomen, die de Europees, door zijne kennis, inspanning, ondernemingsgeest en geldvermogen op den landbouw in deze Ommelanden heeft knnnen uitoefenen. Hoe veel meer zal hij niet kunnen doen op Java, wanneer de uitgifte van gronden in volle en onbepaalde beschikking een geheel ander veld van werkzaamheid aan zijne industrie zal openen?

Ik heb, als een tweede proefondervindelijk bewijs in het voordeel eener kolonisatie van Europezen op Java, de verhuringen in de Vorstenlanden aangehaald, en zal het hier de plaats zijn, deze zaak eenigzins meer van nabij te onderzoeken.

Deze verhuringen, bij publicatie der Regering van 6 Mei 1823 ingetrokken en buiten effect gesteld, hadden aldra na de weder-inbezitneming een aanvang beginnen te nemen. De gevoelens, door Commissarissen-Generaal aan den dag gelegd omtrent een onbekrompen stelsel van landbezit door Europezen, hadden lust en ijver daartoe opgewekt en kapitalen zien toevloeijen, die in ondernemingen van cultuur, bij de hooge en steeds klimmende prijzen, goede winsten hoopten te maken. Had de Indische Regering den weg gevolgd haar te dien opzigte door Commissarissen-Generaal aangewezen en toegang verleend tot landbezit op gouvernements-grond, zoo mag men twijfelen, of deze kapitalen zich bij voorkeur op der Vorsten gebied zouden begeven hebben. Afgewezen op gouvernements-grond, hebben zij daar een goed heenkomen gezocht.

Vier jaren waren niet verloopen, of zij bedreigden datzelfde Bestuur, dat hen op eigen grond versmaad had, met een toevoer van twee maal honderd duizend pikols koffij, waarin dit bestuur nu wederom noch den bloei der kolonie, noch de uitbreiding van den handel, maar alleen de toenemende welstand en finantiële magt van Java's Vorsten en de afnemende prijzen heeft willen zien, die het zich uit dezen toevoer voor zijn eigen koffij-product voorstelde.

Deze verhuringen zijn te niet gedaan op gronden van regt, vermeld bij de publicatie van 23 Mei en in het breede ontwikkeld bij het rapport, door den gewezen Raad van Indië VAN DE GRAAFF den Gouverneur-Generaal over deze verhuringen aangeboden onder dagteekening van 23 Maart 1822, en Uwer Excellentie bekend.

Ik zal bij deze regtsgronden niet stilstaan. Vooreerst niet, omdat het Indisch Bestuur éénige opposant geweest is in deze zaak, en dit alzoo, waar vorsten en planters het eens waren, alle vroegere en verouderde bepalingen mede had kunnen laten varen, indien het zijne ware belangen in deze zelfde verhuringen had gezien.

Ik zal er ten tweede niet bij stilstaan, omdat het Indisch Bestuur, althans ten aanzien der bestaande verhuringen, zijn regt van tusschenkomst, zoo het dit al ten aanzien, hetzij der vorsten, hetzij der planters, gehad had, in allen gevalle vrijwillig had verbeurd: *de facto* door de zaak zoo lang stilzwijgend aan te zien, *de jure* door de bekrachtiging van zijn onmiddellijken vertegenwoordiger aan de hoven. Onwetendheid na drie, vier jaren kon niet worden voorgewend ten aanzien van zoo groote aanplantingen, die onder den blooten hemel en voor aller oog geschiedden. De miskenning van het verband, dat de bekrachtiging van den resident op het bestuur gelegd had, kon althans tot zoolang niet gelden, als deze niet ter strenge verantwoording werd opgeroepen der voorbeeldelooze misbruiking van magt, welke de publicatie van 6 Mei noodwendig ten zijnen aanzien veronderstelt *). Het punt waar het alzoo alleen nog op aankomt, is het belang dier ondernomen en op hoog gezag gestaakte aanplantingen voor de uitbreiding van cultuur en landbouw op Java, en het getuigenis, dat zij, bij zoo korten duur, hebben afgelegd ten behoeve van wat de Europees, met al de middelen die hem ten dienste staan, ter aanwakkering en uitbreiding dier culturen verrigten kan.

Wat die aanplantingen reeds waren bij den aanvang van 1822, daarvan strekt ten bewijze het rapport reeds vermeld van den heer VAN DE GRAAFF van Maart van dat jaar. Alle conclusiën en redeneringen voor het oogenblik daargelaten, uit den bestaanden staat van zaken getrokken, zoo gaat al wat die ambtenaar omtrent dien bestaanden staat van zaken op zich zelf erkent of getuigt, alles te boven wat de meest gespannen verwachting zich had kunnen voorstellen.

Twee maal honderd duizend pikols die te gemoet gezien worden, en alle gemoederen met schrik vervullen; schatten die de planters uit den grond zullen halen en naar buiten of met zich medenemen; klimmende waarde die hunne ontginningen en aanplantingen aan alle gronden in de Vorstenlanden gaan verzekeren; steeds hooger en hooger pachten ten gevolge dier klimmende waarden der gronden; toenemende inkomsten van Vorsten en grooten; klimmende welstand; aanzien en magt, die den geest van tegenstand tegen het Nederlandsch Bestuur op Java zullen opwekken en aanwakkeren, en de Vorsten, bij de weder-opvatting der wapenen, die uit dit alles als ontwijfelbaar te gemoet gezien wordt, met middelen zullen toerusten, waarvan de uitkomst vooruit niet te berekenen is, maar die in allen gevalle als hoogst bedenkelijk voor ons beheer en onzen invloed op Java moet beschouwd worden: — dit is bij het rapport van den heer VAN DE GRAAFF in het breede behandeld en uiteengezet, en wordt alles voorgesteld als onmisbaar moetende voortvloeijen

*) De piagems of huurcedullen zijn alle door den resident luitenant-kolonel NAHUIJS geteekend en geregistreerd.

uit de werkzaamheden en ondernemingen van een klein aantal Europesche planters, destijds in allen gevalle nog uiterst gering, te midden eener bevolking van twee millioen inlanders.

In Mei van het volgende jaar zijn al die ondernemingen te niet gedaan. Later zijn schadeloosstellingen verleend en toegezegd aan de planters. Deze schadeloosstellingen zijn, op eene enkele uitzondering na, zeer naauw berekend. Zij bedragen niettemin bij de twee millioen gulden, ongerekend nog wel de schikkingen en overeenkomsten tusschen de huurders en verhuurders, buiten de bemoeijenis van het Gouvernement getroffen. Dit geeft een tweede bewijs van den krachtigen invloed, die, in zoo korten tijd en door zoo klein een getal planters, op de uitbreiding van culturen is uitgeoefend. — Ik weet wel, wat deze naauwe berekening der schadeloosstellingen betreft, dat dit punt door het Indisch bestuur niet erkend wordt In het verslag van den Gouverneur-Generaal aan Uwe Excellentie, ultimo 1825, over den afloop dezer schikkingen, wordt dienaangaande zelfs zeer breed opgegeven en verzekerd, dat de planters niet alleen geen nadeel geleden, maar ook billijke voordeelen genoten hebben; dat geen hunner meer reden tot klagten heeft en de meesten tevreden zijn.

De waarheid is, dat de schadeloosstellingen zelden een paar jaren die inkomsten te boven gaan. Zoo de berekeningen omtrent de aflossingen over meer jaren loopen, is dit het gevolg der daling in de prijzen der producten, na Mei 1823 ingevallen, en ook wel, naar men aannemen mag, der overtuiging, dat de administratie van gouvernementswege door bezoldigde opzieners wel niet dat zou afwerpen, wat de nijverheid en belangstelling van den planter zelven uit de landen wisten te trekken. Zooveel is zeker, dat de schadeloosstellingen niet geregeld zijn op de waarde der aanplantingen en de uitzigten van de planters, maar op eene berekening van kosten en uitgaven. De commissie met dat werk belast heeft door den secretaris van het Gouvernement van wege den Gouverneur-Generaal deswege de stelligste bevelen ontvangen, en is meer dan eens aangemaand, om die *schadeloosstellingen* met geen *winstderving* te verwarren.

De steeds toenemende daling der prijzen, heeft deze schadeloosstellingen sedert in billijke verhouding tot de waarde der aanplantingen gebragt, doch in Mei 1823 mag men gerust aannemen dat deze schadeloosstellingen, ten bedrage van twee millioen, eene waarde van aanplanting veronderstelden van vier à vijf maal deze som, het werk van drie, vier jaren en van eenige weinige planters.

Zooveel hebben Europeesch kapitaal en nijverheid in zoo weinig tijds in de Vorstenlanden gedaan, terwijl zij op gouvernements-grond met alle kracht geweerd werden, als even noodlottig voor het Gouvernement en voor de bevolking beide. — Wel verre dat dit proefondervindelijk bewijs in de Vorstenlanden de oogen zou geopend hebben, is de Europesche kolonist ook sedert bij voortduring, bij elke voorkomende gelegenheid en tot zelf in druk en semi-officieel, beschouwd en afgeteekend *als de parasite plant die voedsel en sappen nutteloos verteert en zich tusschen den inboorling en de Regering inwringt.*

Wat het punt betreft, ten aanzien waarvan ik hier in de eerste plaats de verhuringen in de Vorstenlanden aanhaalde, den invloed namelijk van Europeesch kapitaal en nijverheid op den bloei van den landbouw hier te lande, is dit weinig meer dan voldoende. Daar ik inmiddels voornemens ben Uwe Excellentie niet alléén tot een stelsel van landbezit van Europezen op gouvernements-grond te advijseren, maar dit ook over de Vorstenlanden uit te breiden, zoo zal het niet overbodig zijn, hier

nog eenigzins dieper te treden in het onderzoek der verschillende belangen, die zich meer bepaaldelijk aan dit grondbezit in de Vorstenlanden aansluiten.

Dit is te meer noodzakelijk, naardien ik voornemens ben Uwe Excellentie ten aanzien der Vorstenlanden andere grondslagen voor te stellen dan op 's Gouvernements grond.

Op 's Gouvernements grond heb ik raadzaam geoordeeld zich te bepalen tot de uitgifte van woeste gronden, waar der te overvloedige bevolking der dessa's in vrij bedongen dagloonen een uitzigt zal geopend worden tot werkzaamheid en welstand. In de Vorstenlanden daarentegen wil ik Uwe Excellentie in overweging geven, zich te houden aan dezelfde beginselen waarop deze aanplantingen reeds eenmaal ondernomen, en onder zoo schoone uitzigten begonnen zijn. De redenen van dit verschil tusschen 's Gouvernements- en der Vorstengrond liggen voor de hand.

Op Gouvernementsgrond kan de bedoeling enkel zijn vermeerdering van nijverheid, productie en welstand. Op der Vorstengrond is deze bedoeling dezelfde, doch sluiten er zich staatkundige belangen aan, die op 's Gouvernementsgrond niet bestaan. Op 's Gouvernementsgrond, eindelijk, is het Bestuur meester om de zaak aan te leggen op zoodanige wijze als het de beste zal oordeelen. Op der Vorstengrond is het meer gebonden aan de begrippen, inzigten en belangen der Vorsten en grooten, en de geheele maatschappelijke huishouding, die dààr, meer dan op 's Gouvernementsgrond, gebleven is wat zij van ouds over geheel Java was, en niet wel eene andere kolonisatie kan gedoogen, dan bij wege van dessa-verhuringen, dat is, van dessa-gronden met de bevolking daarop gezeten, en onder uitoefening aan den kant der huurders van die regten op den tijd en arbeid der bevolking, als de verhuurders op dezelve uitoefenen, en als aan deze verzekerd waren door geheel het zamenstel van maatschappelijke inrigtingen, daar in zwang, van ouds in kracht, door het gebruik gevestigd, door de gewoonte geheiligd en volmaakt in den geest eener bevolking vallende, die nooit andere gekend heeft.

Deze voordragt zal welligt bij den eersten opslag niet dadelijk bijval vinden; zij valt althans niet in den geest van wat in de laatste jaren op Java is gedaan. Dessa's-verhuringen op Gouvernementsgrond althans zijn niet meer in zwang, voor altijd afgeschaft bij art. 111 van het Reglement op het beleid der regering, en ook inderdaad niet overeen te brengen met het aangenomen beginsel, dat den Javaan de volle vrijheid over zijn persoon, tijd en arbeid toekent, tegen voldoening eener landrente, die, niet zonder uitzonderingen evenwel *), alle vroegere prestatiën en verpligtingen ten aanzien van tijd en arbeid vervangen heeft.

In de Vorstenlanden, hoezeer onze invloed zich dan ook hebbe uitgebreid, met name in de behandeling der finantiële aangelegenheden, bestaat dit stelsel van landrenten niet, en is de bevolking evenmin bekend geraakt met die vrije beschikking over haar personen, tijd en arbeid, die er op Gouvernementsgrond aan verbonden is. — Het oude stelsel bestaat daar nog in zijne volle kracht, en, hetzij regtstreeks aan haren vorst onderworpen, hetzij middellijk van hem afhangende in de personen zijner grooten en ambtenaren, die door tijdelijk genot en afstand van

*) Ik bedoel onder deze uitzonderingen niet de gedwongen cultuur en leverantie in de Preanger-landen; ook niet den gedwongen arbeid in de houtbosschen of die bij de zoutpannen, waaraan een vrijdom van landrente verbonden is; maar die prestatiën van tijd en arbeid, ook dààr in zwang zijnde, waar het stelsel van landrenten in volle kracht en werking is, als over geheel Java b. v. het onderhoud van bruggen en wegen, dat geheel en om niet op de bevolking rust.

gronden, of veel meer van eene zekere bevolking met haar grond, bezoldigd en onderhouden worden, is zij van ouder tot ouder gewend gebleven aan uitkeeringen niet alléén van hare oogsten, maar aan persoonlijke prestatiën en in geheel haar levenstoestand aan eene zekere mate van afhankelijkheid en onderdanigheid, die zij den vorst schuldig is in de eerste plaats, doch die van hem overgaat op dengene, dien hij, door uitgifte van menschen en landen, in al deze zijne regten en betrekkingen substituëert.

De bevolking kent niet anders, en het staat aan ons niet, zoolang de hoven zullen blijven bestaan, haar te dien aanzien met andere instellingen bekend te maken. De vraag kan dan ook inderdaad eeniglijk zijn, of men eene kolonisatie op der Vorsten gebied wil of niet; geenszins op wat wijze. Wil men ze, zoo moet het zijn in den geest der maatschappelijke instellingen dààr bestaande en naar de begrippen van geheel de bevolking, die van geen andere weet; en zoo kan ik mij — terwijl ik Uwe Excellentie in de volle overtuiging van het hooge belang voor ons van zoodanige kolonisatie, zeer bepaaldelijk in de Vorstenlanden, eene voordragt deswege doe, en wel op den voet als zij reeds bestaan heeft, van eene verhuring dessa's-gewijze, — zeer gerustelijk op de noodzakelijkheid beroepen, die geen andere toelaat. Gelijk ik op Gouvernementsgrond een stelsel van grondbezit voordraag op het daar aangenomen en erkend beginsel van vrije beschikking over tijd en arbeid, zoo kan ik voor de Vorstenlanden geen ander stelsel van kolonisatie voordragen dan op het daar aangenomen en nog veel krachtiger heerschend beginsel van ondergeschiktheid en afhankelijkheid, door de bevolking aan haar onmiddellijken landheer verschuldigd, en die zij den Europeschen huurder met dezelfde bereidwilligheid en hetzelfde gevoel van pligt bewijst, als zij zulks doet aan den verhuurder, hetzij deze de Vorst zelf en onmiddellijk zij, of een zijner grooten en staats-beambten, wien hij zijne regten heeft overgedragen, en die ze op zijne beurt aan den Europeschen planter overgeeft.

Men zoeke voor het overige in deze orde van zaken, niet meer dan er in ligt of make zich geen hersenschimmen van misbruik, willekeur en onderdrukking, waar zij in wezenlijkheid niet bestaan. De oude gewoonte heeft deze orde van zaken geheiligd; maar zij heeft tevens de grenzen en beperkingen geheiligd die in den geest dier bevolking zoo onomstootelijk zijn als zij. — De gewoonte en het oude gebruik, de *adat*, als de Javaan het noemt, een zamenstel van maatschappelijke en godsdienstige regten en overleveringen, regelt de verpligtingen van de bevolking tot haren landheer, geenszins de willekeur van den tijdelijken bezitter. Het zou te dien aanzien eene vraag van eenig belang zijn, wie ten slotte meer lasten te dragen heeft: de bevolking in de Vorstenlanden, onder eene orde van zaken, die zich voor ons, aan geheel andere instellingen gewend, zoo ligt onder de zwartste kleuren aanbiedt, — of de bevolking van onzen grond, wie de landrente een derde, twee vijfden of de helft harer bruto-oogsten, voor de vrije beschikking in haar verder doen en laten afvraagt. — Ik wil die vraag niet beslissen; doch het ontbreekt hier niet aan menschen (en deze van de meeste kunde en ervaring in de aangelegenheden van Java) die ze niet in ons voordeel uitmaken. — Eene ondervinding inmiddels levert de geschiedenis der Vorstenlanden op, die niet wel te vereenigen is met willekeur en verdrukking. Wij zien wel opstanden en ongeregeldheden van Vorsten en grooten (wien dan steeds hunne bevolking ten dienste stond en gereedelijk volgde), hetzij tegen hun eigen heer, hetzij tegen onze overheersching; maar wij zien geen opstanden en tegenkantingen, van wege de bezolding tegen hare eigen heeren en grooten.

Zooveel wat de inlandsche grooten en Vorsten betreft. Zal de Europesche planter, wien deze hunne regten overdragen, in een ongunstiger daglicht verschijnen?

Het heeft ook te dien aanzien niet aan allerhande voorstellingen ontbroken, waarbij men den Europees, die hier zijn tijd en nijverheid en kapitalen in ontginningen en aanplantingen komt besteden, ontdoet, als het ware, van alle mogelijke beginselen van zedelijkheid, van menschelijkheid, en, ik zal niet zeggen van zeer kiesche of buitengewone, maar van zeer alledaagsche en gewone braafheid. — Dan eens wordt hij voorgesteld, den eersten stap aan boord zettende op het vaartuig, dat hem naar herwaarts zal overvoeren, met het eenig en hem gedurende geheel zijn verblijf uitsluitend bijblijvend denkbeeld behebt, om zoo spoedig doenlijk en langs alle middelen schatten te verzamelen, waarmede hij naar het Vaderland terugkeere; dan weder betreurt men, de menschen te moeten nemen zoo als zij zijn, en niet zoo als zij moesten zijn, of zij uit den aard noodwendig allen bloedzuigers waren; dan weder stelt men eene kolonisatie van Chinezen in het Cheribonsche voor oogen, waar misbruiken hebben plaats gevonden en onlusten uitgebroken zijn, en voorspelt men zich van Europesche planters gelijke misbruiken, en van deze gelijke gevolgen, omdat menschen menschen en pachters pachters blijven, en ieder pachter en planter noodwendig de verdrukker zijner ondergeschikten zijn moet.

Daar zijn toch beginselen van pligt en menschelijkheid, waarop men zich eenigzins verlaten kan. De Europees, die ontginnen en planten wil en daartoe naar herwaarts overkomt, en zijne kapitalen met zich voert, die het *sine qua non* van elke onderneming van dien aard zijn, is ook buitendien daardoor reeds geen gemeen gelukzoeker. Geldmiddelen, en die moet hij hebben, veronderstellen vrij regelmatig toch reeds eenen zekeren stand in de maatschappij, eene zekere opvoeding, en een en ander geven dan toch eenigen waarborg, dat hij zich wel zal gedragen, en niet alles zal opofferen aan die geldzucht, die men hem als eenige drijfveer van al zijn doen en pogen aanwrijft. Daar zijn toch ook wetten bovendien en een behoorlijk toevoorzigt om tegen misbruik te waken, om ongeregeldheden te weren, om mishandelingen te straffen. De Vorsten zelven hebben daarvoor gezorgd met doorgaans in hunne piagems de geheele overeenkomst met den planter afhankelijk te maken en te houden van de goede en billijke behandeling, die zij daarbij bij voortduring voor hunne bevolking bedongen hebben. Maar ook ons eigen bestuur kan daartoe maatregelen nemen, en heeft al wat noodig is tot zijne dienst om die met kracht te handhaven. Men kan in de eerste plaats, en dit is mijne stellige voordragt, de verhuringen in de Vorstenlanden uitsluitend bepalen tot zoodanige personen, als daartoe speciaal verlof van de Regering zullen bekomen hebben. In het verleenen van dit verlof, kan en moet met alle vereischte omzigtigheid worden te werk gegaan, en niemand worden toegelaten dan van een onbesproken gedrag, en van wien men zich hetzelfde ook in zijne nieuwe betrekking met eenige reden beloven mag. Wel verre, eindelijk, van het lot der inlandsche bevolking te willen prijs geven, of het maar zelfs in de waagschaal te stellen, zou ik niet ongenegen zijn, om wanneer een plan van kolonisatie in de Vorstenlanden wierd aangenomen, en dit eenmaal van de volle belangstelling van het Indisch Bestuur verzekerd was, nog een stap verder te gaan en, ingeval van deze zoozeer gevreesde mishandeling en onderdrukking, de discretionnaire magt aan de Regering te laten verblijven, om de pacht onmiddellijk te schorsen en den planter te verwijderen, onder zoodanige verdere schik-

kingen, als in de eerste plaats de belangen van den verhuurder zullen komen te vorderen, en wijders het belang van den pachter zelve zal medebrengen.

Zoodanige maatregelen kunnen, naar ik mij voorstel, ruim tegen de beduchtheid opwegen, dat het geldelijk belang van den huurder diens eenige drijfveer zijn zal, en hem dit over alle andere overwegingen zal doen heenstappen. De meest baatzuchtige planter, wanneer hij zijn belang wel inziet, zal, voor het overige, in dat belang zelf wel de meesste aanmoediging tot eene billijke behandeling zijner bevolking vinden. Alleen te midden eener bevolking van inlanders, die zijne regten kent en de hare, is zijne persoonlijke veiligheid verbonden aan de gevoelens van genegenheid die hij haar zal weten in te boezemen.

In allen gevalle, om te planten en te werken, heeft hij menschen noodig en die vloeijen toe of af, naar mate hij ze beter of slechter behandelt. Het kan hem niet wèlgaan, of hij moet eerst zorgen dat het hem wèlgaat. En dit zijn geen bloote redeneringen.

Diezelfde verhuringen, waarover en waartegen zoovcel geschreven is, hebben dit punt met name proefondervindelijk en zeer stellig uitgemaakt. Ik vindt dan ook, in al wat tegen die verhuringen geschreven is, zeer vele redeneringen, onderstellingen en wat dies meer zij, ten nadeele van kolonisatie en kolonisten in het algemeen, maar in al wat vóór of na de publicatie van 6 Mei is geschreven geene enkele stellige klagt niet tegen één enkelen der planters in de Vorstenlanden, ten aanzien van mishandelingen waaraan zij zich metderdaad schuldig zouden gemaakt hebben. Bij de hevigheid, waarmede deze zaak is behandeld, mag men evenwel veronderstellen, dat zij niet achterwege zouden gebleven zijn, indien er grond voor geweest ware. Dit punt zal voor het overige nader blijken *).

Zoo kan dan eene kolonisatie ook in de Vorstenlanden ondernomen worden en het hare toebrengen ter verlevendiging van Java's handel en tot aanwakkering van deszelfs nijverheid. — Gaan wij thans met een enkel woord na, wat de gevolgen van zulk eene kolonisatie zijn kunnen en moeten ter bevordering van 's Gouvernements gezag en invloed in diezelfde Vorstenlanden, waar een en ander zich reeds zoozeer uitgebreid hadden, en die thans niettemin het tooneel zijn geworden van tegenstand en aanval op ons gezag, zoo verwoed als die ooit in vorige tijden op Java geweest is.

Ook hier geeft de ondervinding ons den zekersten leiddraad.

Ik gewaagde hierboven van al de ongunstige voorstellingen dienaangaande in het breede te vinden bij meergemeld rapport van den gewezen raad van Indië VAN DE GRAAFF. Dit stuk is de eerste grondslag geweest der noodlottige publicatie van 6 Mei, en het middelpunt gebleven waarom zich sedert zoovele andere stukken geschaard hebben, in denzelfden geest gesteld.

Ik zelf, gedurende mijn verblijf alhier, terwijl de oorlogsvlam in de Vorstenlanden is uitgebroken, en er geen vraag meer zijn kan naar waarschijnlijkheden en veronderstellingen, maar enkel naar hetgeen ge-

*) In een stuk der commissie, belast met de vereffening der zaken van de verhuurd geweest zijnde landerijen in de Vorstenlanden, onder de Bijlagen lit. *I*, wordt deswege het navolgende getuigenis afgelegd:

» Wij zijn aan dezelfde goede trouw verschuldigd eene zeer belangrijke omstandig-
» heid bekend te maken, die wij niet kenden toen wij over de zaak der verhuurde
» landerijen moesten oordeelen. Zij is deze: dat in de Vorstenlanden de koffij-
» plantagien zijn aangelegd, en worden onderhouden, geplukt enz. door vrijwillige
» personen, die dit werk voor daghuur doen."

schied is, en de aanleidende oorzaken van dien, heb meer dan één verslag ontvangen, waarbij die aanplantingen in de Vorstenlanden als de eerste oorzaak der onlusten worden voorgesteld.

Indien het die aanplantingen zijn, die de eerste zaden van ongenoegen en opstand gestrooid hebben, zoo geldt dit in allen gevalle de Vorsten en grooten niet, die ze verlangden, die ze bevorderd hebben, die ze terugverlangen.

De klagten en voorstellingen tegen de publicatie van 6 Mei, toen zij in het licht was verschenen, althans wat het hof van Solo betreft, waren Uwer Excellentie reeds vóór mijn vertrek uit Europa bekend. Sedert mijne komst heb ik haar mededeeling gegeven van een adres aan mij gerigt door den Panumbaham ARIO BOEMINOTTO, naauw verwant aan den Soesoehoenang, als broeder van den ouden overleden Keizer, dien Uwe Excellentie op Java gezien heeft en die bekend staat als een zeer bekwaam en schrander vorst. Bij dat stuk worden de onlusten onbewimpeld toegeschreven aan de publicatie van 6 Mei, en dringt de Vorst op de noodzakelijkheid aan, dat hun weder vrijheid tot de verhuring hunner landerijen aan Europezen gegeven worde. Een tweede adres van denzelfden Panumbaham is mij sedert geworden bij mijne eerste komst te Samarang, ter betuiging zijner dankbaarheid wegens de maatregelen, door mij genomen ten aanzien van het land Allambing, hem toebehoorende, en waaromtrent ik hem verlof had gegeven op nieuw met de oude huurders, LOUIS en MACLAINE, te contracteren; doch komt hij op nieuw en met aandrang terug op de geheele opheffing der publicatie van 6 Mei. Bij mijne wederkomst eindelijk op Samarang, zag ik hem in persoon en heeft hij mij bij monde herhaald en bevestigd, dat het herstel der rust in de Vorstenlanden en hun aller welzijn van dezen maatregel afhing.

Indien het alzoo de verhuringen zijn, die de schuld van den oorlog dragen moeten, zoo kan dit eeniglijk het geval zijn geweest met terugzigt op den gemeenen man, en kunnen het wederom alleen geleden mishandelingen en afpersingen geweest zijn, die hem tegen den Europees hebben opgezet. Maar de opstand is niet begonnen bij den gemeenen man: hij is begonnen bij de grooten! De bevolking heeft hare heeren gevolgd, gelijk zij altijd doet, maar is hen niet voorgegaan. Of zal het uit de verbittering zijn, waarmede de geheele bevolking aan dezen opstand deel neemt, dat men besluiten zal tot de onderdrukking die zij ondergaan heeft; zoo is dit besluit juist, en het feit maar al te waar; maar het is er verre van af dat die onderdrukking van de planters herkomstig zou geweest zijn.

Uwe Excellentie gelieve slechts een oog te slaan op het stuk hiernevens gaande onder lit. *W*, zijnde het extract eener nota over het beheer der tolpoorten, in 1824 den Gouverneur-Generaal ingediend door den resident van Solo (MAC GILLAVRY), en beslisse of er meer noodig geweest zij, en er ook nog mishandelingen van de planters noodwendig hebben moeten bijkomen, om onder die bevolking eene mate van verbittering te doen geboren worden, waarvan zij sinds anderhalf jaar maar al te zeer de blijken geeft.

De waarheid is, dat deze zelfde aanplantingen, zoo lang zij bestaan hebben, eene geheel tegenovergestelde werking hebben gehad en eene uitbarsting hebben voorkomen, die welligt anders zich niet zoolang zou hebben laten wachten. De omstandigheid is toch in allen gevalle vreemd, indien het de verhuringen zijn die dien oorlog hebben voedsel gegeven, dat hij volle twee jaren, en meer, is uitgebroken nadat zij opgehouden hadden te bestaan, en de bevolking in de opheffing kon berusten van den last, waaronder zij gezucht had.

Ik zeide dat de verhuringen de uitbarstingen verschoven hadden, en vroeger, ter verdediging der planters, merkte ik op, dat, te midden van zoovele ongunstige veronderstellingen ten hunnen aanzien, geen enkele stellige klagte tegen niet één enkelen onder hen te vinden was. Ik wil hier een beslissender getuigenis in hun voordeel aanhalen.

Onder de Vorsten op Java, heeft onze oude en getrouwe bondgenoot de Pangerang Ario Mangko Nogoro zich met geen verhuringen aan Europezen willen inlaten, en wel om reden van het verloop van volk, waarvoor hij bevreesd was, van de landen die hij in eigen administratie hield, op die, welke aan Europezen zouden verhuurd worden. En dat dit geen bloot voorgeven maar het waar gevoelen van den vorst was, getuigt geheel zijn gedrag. Geene Europesche huurders op zijn grond willende, heeft hij voor eigen rekening het beheer van al zijne landen aan een Europees gegeven, zijnde de heer Stavers, een Engelschman, wiens naam in den loop dezer onlusten menigmaal tot Uwe Excellentie is gekomen. Uit dankbaarheid, en ter belooning der diensten die hij van dezen persoon trok, is hij geëindigd met ten zijnen aanzien eene uitzondering te maken, en heeft hem een land gegeven, zijnde het land Singo Sarie, en om zich tevens te beveiligen tegen het verloop waarvoor hij steeds beducht was, heeft hij wel bepaaldelijk bedongen, dat geen volk van zijne verdere landen op dat van den heer Stavers zou toegelaten worden.

Dit getuigenis van den Javaanschen vorst, en wel te meer naar mate het meer in daden dan in woorden bestaat, weegt zwaar op tegen de losse en onbepaalde aantijgingen, die er van de zijde onzer eigen ambtenaren tegenover staan. Doch ook de verdere loop dezer zaak, ter gelegenheid dat de publicatie van 6 Mei ter executie moest gelegd worden, levert uit alle andere oogpunten te belangrijke bijzonderheden op, om ze met stilzwijgen voorbij te gaan. Ik laat er woordelijk het relaas van volgen, gelijk het door de commissie met de verevening der verhuringen belast, is te boek gesteld bij haar verslag van 30 Augustus 1824.

» Eene zaak, welke ons van een veel moeijelijker aard voorkwam, was » die met den burger van Soerakarta W. Stavers en den Pangerang Adi » Pattie Ario Mangko Nogoro, zoowel uit hoofde van de moeijelijkheid » in de afdoening der zaak, als wel wegens de bijzondere wijze waarop » eerstgenoemde in het bezit van dit land is gekomen. Bekend is het, » dat gemelde Stavers, sedert geruime jaren, al de zaken van genoem» den Pangerang heeft geadministreerd en behandeld, denzelve noemens» waardige voordeelen heeft aangebragt, door eene betere inrigting aan » de verpachting zijner tolpoorten *) te geven als anderzins, zonder im» mer daarvoor eenige winsten of percenten te genieten. — Toen het in » huur nemen van landen en dessa's voor eenige jaren zoo algemeen in » zwang geraakte, nam de Pangerang Mangko Nogoro de gelegenheid » waar, om ter belooning der hem door Stavers bewezen diensten, het » land Singo Sarie aan hem af te staan.

» In navolging van zoovele anderen, werden op dit land, benevens het » daaraan grenzende, van zekeren Ingebey in huur genomen landje » Tjermo, eene hoeveelheid van circa twee maal honderd duizend koffij» boomen geplant, een woonhuis opgerigt en met veel moeite en kosten » groote verbeteringen door hem gemaakt.

» Nadat partijen het ten onzen overstaan omtrent de hoegrootheid der schadeloosstelling eens waren geworden, verklaarden echter de gewezen

*) De administratie der tolpoorten van gouvernementswege, loopt enkel over de landen van den Sultan en van den Soesoehoenan.

» verhuurders dat zij zich niet in staat bevonden de sommen, waarom-
» trent zij geconveniëerd waren, te voldoen en veel minder kans zagen,
» om, indien deze landen aan hen terug werden gegeven, uit het pro-
» venu derzelve de schulden af te lossen, vermits niet, dan met de
» grootste zorg, de aangelegde koffijtuinen in behoorlijken staat konden
» worden gehouden, doordien de grond in dat oord voor die cultuur wei-
» nig geschikt was. Eene oculaire inspectie van een onzer, gaf ons de
» overtuiging, dat dit opgeven met de waarheid overeenkomstig was, en
» dat het Gouvernement moeijelijk aan den gewezen huurder zou kunnen
» garanderen de prompte voldoening van hetgeen hij uit deze landen te
» goed had, al ware het ook dat een ander Europeesch opziener aldaar
» geplaatst werd; weshalve wij te rade werden, om, onder Uwer Excel-
» lentie's nadere goedkeuring, provisioneel tot administrateur van ge-
» melde landen te benoemen den welgemelden W. Stavers, die aange-
» nomen heeft, om binnen weinige jaren, onder directie en toezigt der
» commissie, zoovele revenuen uit deze landen en het daaraan grenzend
» landje Semampier, vroeger door hem in huur bezeten, te kunnen trek-
» ken, dat zijne schadeloosstellingen te gelijk met die der overige lande-
» rijen zouden zijn verevend.

» Wij hebben geen anderen weg gevonden om deze zaak op eene be-
» tere wijze te termineren, tenzij het Gouvernement zelf de schadeloos-
» stelling voldeed. Dan de moeijelijkheid om zulks te kunnen recouvre-
» ren, en in aanmerking nemende de uitgaven welke het Gouvernement
» nu reeds verpligt is te doen, hebben wij ons bezwaard gevonden dezen
» post ook weder ten laste van den Lande te brengen, zoolang ons een
» ander middel bekend was."

Zoo zien wij hier: in de eerste plaats, de bijblijvende vrees bij den Vorst voor verloop van eigen volk naar den Europees; die niet kon bestaan zoo dit volk het bij den Europees niet beter had dan bij hem; in de tweede plaats, de administratie zijner goederen aan een Europees toevertrouwd, waarmede hij aan de meerdere zorg en bekwaamheid van dien Europees hulde doet, die hem, naar het getuigenis der commissie zelve, dan ook *noemenswaardige voordeelen* heeft aangebragt; in de derde plaats, eene schadeloosstelling regelen ten overstaan dierzelfde commissie, en wanneer die schadeloosstelling geregeld en bepaald is, den Vorst en de commissie beiden erkennen, dat zij geen kans zien om die uit de inkomsten van het land goed te maken; en eindelijk, in de vierde plaats, die commissie den Europeschen huurder verzoeken, om zich als administrateur te laten aanstellen van zijne eigen koffijtuinen, die zij in last had hem te ontnemen, en dezen de verpligting aanvaarden, om zich, onder zijne eigen administratie, voor het bedrag der toegekende schadeloosstelling te voldoen, binnen den bepaalden termijn waarin èn de Vorst èn de commissie het hadden opgegeven.

Op gelijken voet als de heer Stavers, is de heer Dezentje tot administrateur aangesteld van zijne koffij-plantagiën op het schoone landgoed de Ampel, door hem en den heer Cotes aangelegd.

Beider bevolking, in den loop dezer onlusten, heeft zich aan hare gewezen heeren, thans administrateuren, aangesloten, en in overvloedige mate bewijzen gegeven, dat zij het bij die heeren wel had en niet mishandeld is. Singo Sarie is herhaaldelijk aangetast en de vijand aldaar afgeslagen. Eerst bij den ongelukkigen keer van den oorlog in Augustus van het vorige jaar, terwijl de heer Stavers zich in het hoofdkwartier van den generaal de Kock bevond, en niet in persoon aan het hoofd zijner bevolking heeft kunnen staan, is de vijand het meester geworden, en heeft zijn huis en aanplantingen, met al de gebouwen die er op ston-

den, verbrand en verwoest en zijn volk vermoord. — De heer DEZENTJE is tot nog toe gelukkiger geweest; steeds besprongen en terwijl de vijand zelfs, bij troepen, over Boejolalie op den Ampel is doorgedrongen, heeft hij hem, aan het hoofd zijner bevolking, volhardend afgeslagen, en geen boom van zijn grond is tot nog toe vernield. Dit kon hij voorzeker niet gedaan hebben met eene bevolking die hij mishandeld had.

Wat de Ampel en Singo Sarie in dezen oorlog geweest zijn, hadden in 1825, toen hij uitbrak, 50 en 100 landgoederen, over de Vorstenlanden verspreid, kunnen zijn. Even zoovele landheeren, Europezen, aan het Gouvernement verbonden, dat hen beschermd en niet verdreven had, elk aan het hoofd eener talrijke bevolking, wie het wèl ging onder hun bestuur, die van buiten af naar hen toevloeide, omdat zij het beter had onder dit bestuur dan onder hare eigen Vorsten, die in de eerste plaats ten gevolge der cessie van regten aan den Europeschen planter hem uit overtuiging van pligt verbonden was, en het nog veel meer was geworden omdat hij haar wèl behandelde en, al ware het om zijn eigen belang alléén geweest, wèl behandelen moest, — zouden mede even zoovele goede en trouwe bondgenooten van het Gouvernement zijn geweest, tot herstel van rust en orde. Ieder hunner als op den Ampel en op Singo Sarie, had zich aan het hoofd zijner inlanders gesteld, die in de eerste plaats niet tegen ons zouden gevochten hebben, als zij thans doen, maar wijders één belang hadden met hun landheer, om te bewaren wat zij hadden, arbeid, verdiensten en welstand, en den vijand af te slaan, die hun niets dan verwoesting en ellende aanbragt. Zoo waren deze landgoederen in handen der Europesche planters onze natuurlijke sterkten geweest, en van vrij wat meer belang en invloed dan onze bentings en verschansingen, die thans alomme worden opgeworpen te midden van een land waar geheel eene bevolking tegen ons overstaat. En ook daartoe had zich de werkkring onzer planters niet eens bepaald. Zoodra is de vijand niet uit zijne buurt verwijderd, of wij zien den heer DEZENTJE, na hem daar te hebben afgeslagen, zelven uittrekken en aan het hoofd zijner eigen kolonne deel nemen aan al de gecombineerde expeditiën die tegen den vijand worden afgezonden. Met wat uitslag in het belang onzer krijgsverrigtingen, behoef ik hier niet te vermelden. De verslagen getuigen het, en zoolang de oorlog duurt, heeft Uwe Excellentie de verdienstrijke en eervolle medewerking van den planter DEZENTJE telkens vermeld gevonden. Zoo hadden er zoovelen kunnen zijn!

Dit alles is gezegd in de veronderstelling van een eenmaal uitgebroken oorlog; maar ik durf gerust een stap verder gaan, en met volle overtuiging verklaren, dat, hoe veelvuldig en gewigtig de aanleidende oorzaken dezer onlusten geweest zijn, de invloed dezer zelfde aanplantingen, aan welke menigeen, ter verduistering der ware redenen, de schuld er thans gaarne van geven zou, ze alle zou overwogen hebben en er geen oorlog zou kunnen zijn uitgebroken.

Iedere verhuring toch van wege de Javaansche Vorsten en grooten aan Europesche planters, was inderdaad aan hunne zijde eene renuntiatie aan de politieke magt en invloed die zij op eene bevolking uitoefenden, welke thans met den grond dien zij bewoonde aan de onmiddellijke leiding van den Europeschen planter overgegeven werd. De Javaansche bevolking volgt haren onmiddellijken landheer, en berust uit gevoel van pligt in de cessie, die het den Vorst behaagt ten haren aanzien ten behoeve zijner grooten en rijks-beambten te doen. Zoo kan geen Europeesch planter in het genot van landen treden, zonder dadelijk een groot gezag over eene bevolking te verkrijgen, die hem statig en met de meeste plegtigheid wordt overgegeven. En dit gezag moest toenemen met de welvaart

en daaruit voortvloeijende genegenheid die zijne ondernemingen om hem heen verspreiden. Het gezag en de magt der Vorsten en grooten, moesten noodwendig in gelijke mate afnemen, en dit al meer en meer, naar mate de verhuringen aan Europezen eene meerdere uitgebreidheid zouden bekomen hebben.

In Mei 1823 zijn zij te niet gedaan; doch reeds anderhalf jaar vroeger, bij resolutie van 30 October 1821, was den residenten aan de hoven aangeschreven om geene nieuwe verhuringen te gedoogen, en zoo zijn die, voor welke sedert schadeloosstellingen zijn toegekend, alle anterieur aan dat tijdstip en dus bijna volle 4 jaren aan het begin des oorlogs. Gelijk die zaak zich aankondigde, had zij in deze vier jaren nog eene geheel andere uitbreiding genomen, en aan de zijde der Europesche planters een overwigt doen geboren worden, waarbij de zekerheid van rust en vrede een waarborg zou gevonden hebben, welks omvang naauwelijks te berekenen is.

De Vorsten gevoelden dit zelven wel, al hebben zij ook deze overwegingen ter zijde gesteld in het belang hunner finantiële aangelegenheden die hen drongen. — De eensgezindheid tusschen den Europees en den inlander was buitendien destijds groot, en had de resident luitenant-kolonel Nahuijs daar inzonderheid veel toe bijgedragen, door de achting en genegenheid die hem de Vorsten en grooten toedroegen. Zoo was er geen aanleiding voor het oogenblik tot wantrouwen en bekommeringen, en hebben de Vorsten, gelokt door pecuniele voordeelen, zich inderdaad op een weg laten leiden, waarbij onze invloed in hun eigen land wel veld moest winnen. Opmerkelijk is het te dien aanzien, dat het meer weelderig en verwijfd hof van Solo zich het diepst in deze zaak der verhuringen gestoken heeft, die best strookten met het geldgebrek uit de te groote zucht tot verteringen voortvloeijende, terwijl het veel stuggere hof van Djocjo, de zaak dieper inziende, zich te dien aanzien veel behoedzamer getoond heeft. De verhuringen dáár, zijn slechts weinig in getal geweest, en naar het schijnt minder uit eigen beweging voortgesproten, dan wel door den invloed van den resident Nahuijs, die te zeer doordrongen was van het gewigt dezer verhuringen, ter uitbreiding van ons gezag in de Vorstenlanden, om ze niet zooveel mogelijk in de hand te werken.

Al deze uitzigten van staatkundigen aard, die de verhuringen in de Vorstenlanden aan de vestiging en uitbreiding van ons gezag op Java openden, zijn den bodem ingeslagen bij de publicatie van 6 Mei, en zulks wel te noodlottiger, naar mate het Gouvernement reeds meer de oogen op diezelfde Vorstenlanden gevestigd had, en zijne maatregelen tegen de verhuringen heeft willen dienstbaar maken ter bereiking van uitzigten, die deze verhuringen meer dan eenig ander middel ter wereld zouden verwezenlijkt hebben, maar die het Bestuur langs andere wegen heeft willen bereiken. Met wat uitslag is bekend.

De Vorsten, die wel met particulieren handelen wilden, — het hof van Solo dat niet scheen in te zien, waar deze verhuringen, ofschoon dan ook alleen aan particulieren, het met der tijd brengen konden en moesten, wisten dan toch een onderscheid te maken tusschen deze particulieren en het Gouvernement, en zouden zoo dwaas niet geweest zijn de hand te leenen aan de voorslagen van dit laatste, toen dit mede op de baan wilde komen, en gronden, op lange termijnen nog wel, in huur verlangde. Onderscheiden voorstellen van dien aard zijn gedaan, doch telkens beleefdelijk afgewezen. Deze ongeneigdheid van wege de hoven ten aanzien van verpachtingen aan het Gouvernement, lag voorwaar te zeer in den aard der zaak, dan dat men anders had mogen ver-

wachten. De weigering der Vorsten, in allen gevalle, had allen twijfel opgeheven voor wie er nog eenigen voeden kon. Nu werden de pachten met de particulieren niet alleen te niet gedaan, die de Vorsten begeerden — en dit nog wel op eene wijze die hunne gevoeligheid ten hoogste moest gaande maken, — maar de hoven moesten toezien dat het Gouvernement zelf, hetwelk zij verklaard hadden niet te begeeren, in de plaats van de particuliere pachters trad, eene commissie benoemde, opzieners aanstelde, en zich met één woord tot administrateur van zoovele van der Vorsten landerijen opwierp, als deze aan particulieren verpacht hadden. Van die gelegenheid werd tevens gebruik gemaakt om zich voor volle dertig jaren geheele districten als die van Djabarangka, Karangkobar en Kalibeber, in pacht te doen afstaan, door diezelfde hoven, die weêrstaan hadden zoolang zij konden, maar nu vol schrik over al wat zij zagen gebeuren zich lieten welgevallen, wat zij niet langer voorkomen konden, en alles lieten gaan. Te Solo was de oude Soesoehoenan overleden, en hadden twee troonsopvolgingen in een kort tijdsbestek plaats gevonden. Te Djocjo zat een minderjarig Vorst op den troon en dacht men alles te vermogen. Zoo groeide het zelfvertrouwen aan bij den dag, en onderhandelingen van nog bedenkelijker aard, en waarvan veel te veel uitlekte, volgden op al wat reeds ten aanzien der landerijen geschied was, en hebben ons ten slotte bijna de twee hoven te gelijk op den hals gejaagd, toen de voogden van den minderjarigen Sultan begrepen, dat het tijd werd om het lot der wapenen in te roepen.

Dit zal meer in het breede behandeld worden bij het verslag over de onlusten, dat Uwer Excellentie zal aangeboden worden en onder handen is, om spoedig te volgen. Ik bepaal mij te dezer plaatse tot het deel, dat de verhuringen aan deze onlusten gehad hebben, en vertrouw dat, uit alle omstandigheden vereenigd, genoegzaam blijkt, dat het de intrekking dier verhuringen is, en geheel de wijze waarop zij heeft plaats gevonden, niet de verhuringen zelve (die geheel naar het verlangen van grooten en kleinen waren), die almede de eerste zaden tot den oorlog hebben helpen uitstrooijen.

Wat geschied is, is voorbij, maar nog veel kan hersteld worden. De publicatie van 6 Mei heeft ons in de Vorstenlanden op Java voor eene reeks van jaren achteruitgezet. Maar de Vorsten verlangen de verhuringen op nieuw, en de verbroken banden kunnen weder worden aangeknoopt. De Vorsten van het Solosche hof, zijn in dieper gebrek en wezenlijker armoede gedompeld dan ooit. Zij hebben geen ander middel om zich daaruit op te beuren en hunne inkomsten te herstellen, dan in diezelfde verhuringen. Zij dringen er met kracht op aan; en de eerste en aanzienlijkste onder hen in allen deele verklaart, dat hun aller welzijn er van afhangt. Wij kunnen dus op nieuw van de omstandigheden gebruik maken, hun de handen vrij geven en het aan den tijd overlaten, om door middel dier verhuringen onze magt en invloed in de Vorstenlanden op nieuw te vestigen, en niet bij wege van listige en wederregtelijke maatregelen, maar langs den weg dien de Vorsten ons zelven aanwijzen, de facto in het bezit en genot treden der schoonste provincien op Java, welke de nijverheid onzer planters tot steeds meerderen bloei en welvaart zal opleiden, en die zich met die klimmende bloei en welvaart en den welstand harer ingezetenen, metderdaad, en in de volle toegenegenheid harer bevolking, al nader en nader aan onze oppermagt zullen aansluiten.

Ik besluit deze zaak der verhuringen met Uwer Excellentie's aandacht in te roepen op de secrete resolutie der Regering van 9 September 1823, lit. A. Hoe behoedzaam gesteld, spreidt zij veel licht over deze

geheele zaak, en staaft zij op meer dan één punt deze mijne voorstellingen en beschouwingen te volle. Zij is genomen en geredigeerd naar aanleiding eener nota van den heer VAN DE GRAAFF, den Gouverneur-Generaal aangeboden onder dagteekening van 3 September te voren, waarbij denkbeelden worden ontwikkeld, die zich moeijelijk laten vereenigen met de redeneringen vervat in het rapport van dien ambtenaar van Maart van het vorige jaar, en nog veel minder overeen te brengen zijn met den gang, dien het Gouvernement bij den verderen afloop dezer geheele zaak heeft aangenomen. Daar deze nota zich nog vrij wat stelliger uitdrukt dan de resolutie zelve, zoo neem ik, in de onzekerheid of dit stuk Uwer Excellentie bekend zij, de vrijheid hier het navolgende extract te laten volgen.

Immers, om niet te gewagen van de zedelijke verpligting, welke op het Gouvernement rust, om de bestaande tractaten te eerbiedigen, noch van het belang hetwelk er voor hetzelve bestaat om alles zorgvuldig te vermijden, hetwelk het nog altijd wankelend vertrouwen der inlandsche Vorsten op de goede trouw van het Gouvernement zou kunnen ondermijnen en verzwakken, zal het echter niet gewaagd zijn te veronderstellen en genoegzaam voor bewezen aan te nemen, dat de onderscheiden maatregelen, door het Gouvernement in den loop van dit jaar genomen met betrekking tot de inwoning, het landbezit, de verhuring van dessa's en gronden in de Vorstenlanden, en al hetgeen daarmede in verband staat, noch op de Javasche Vorsten en grooten, noch op eene zekere vrij talrijke klasse van ingezetenen, eenen voordeeligen indruk hebben gemaakt; maar integendeel onder deze laatsgenoemden een geest van ontevredenheid en wrevel hebben doen ontstaan, van welke zeer zeker geen medewerking ten voordeele van het Gouvernement te wachten is. En hoe gemakkelijk zou dan elke stap van het Gouvernement om deszelfs onmiddellijken invloed ten voordeele der inlandsche bevolking zelve te vermeerderen, niet door lieden, door hunne bijzondere belangen verblind en gedreven, aan de wantrouwende vorsten en Javaansche grooten, kunnen worden voorgesteld als eene dadelijke vervulling van de reeds maar al te zeer verspreide voorspelling, dat het Gouvernement, de verhuring van landen aan particulieren verbiedende, zich zelf in bezit dier landen zou trachten te stellen ten koste der inlandsche Vorsten en grooten en ter bereiking van deszelfs eigenbelangzuchtige oogmerken.

Ik zeide bladz. 214 dat de vervreemding van grond in de Bataviasche Omme- en Bovenlanden en de verhuringen in de Vorstenlanden proefondervindelijk bewezen hadden, de eerste met wat duurzaamheid, de laatste met wat kracht de nijverheid van den Europeschen kapitalist op de uitbreidingen en ontwikkelingen van den landbouw op Java invloeide.

Het zal hier de plaats zijn nog eenige der gewigtigste belangen voor den Javaan zelven aan te wijzen, die zich onmiddellijk aan een stelsel van landbezit en landbouw door Europezen aansluiten, en zoowel gelden voor de kolonisatie, gelijk ik die in de Vorstenlanden voorstel, als voor die op gouvernements-gebied.

Ik heb gezegd dat de Javaan, in de bepaling van vrije dagloonen, arbeid en verdiensten vinden zal voor de uren die hij thans in ledigheid doorbrengt. Dit uitzigt is ter verbetering van zijn levenstoestand zeer groot. Doch ditzelfde landbezit zal hem zijne behoeften van verschillenden aard voor billijker prijzen leveren dan hij ze thans betaalt, en dit uitzigt is ter verbetering van zijn levenstoestand van geen minder gewigt.

Ik tel hieronder, in de eerste plaats, onze lijnwaden, die wij hem reeds leveren, waaromtrent wij een toenemend debiet verlangen, en waarvoor wij een onberekenbaar debiet zullen kunnen vinden, wanneer

onze ondernemingen van cultuur den inlander werk en verdiensten zullen aanbieden en deze hem in staat zullen stellen onze lijnwaden te koopen, in plaats van ze zich zelven te maken, met veel meer tijdverlies en arbeid, dan wij er aan besteden.

Deze lijnwaden betaalt de inlander thans tegen woekerachtige prijzen, en wel te meer naar mate hij dieper het land in woont.

Hier op Buitenzorg reeds, op slechts 13 uren afstand van Batavia en bij zooveel communicatie over en weder, worden onze lijnwaden geregeld 50 per cent duurder verkocht dan daar; hooger opgaande, stijgen de prijzen al aan, in gelijke, en naar mate de communicatiën moeijelijker of minder geregeld zijn in klimmende verhouding. De Javaan in de bovenlanden betaalt daarvoor twee à drie maal den prijs en meer, dien zij in de zeesteden kosten.

Deze woekerachtige winsten ten koste der geheele inlandsche bevolking, zijn de buit van den binnenlandschen handelaar. Dat deze ze maakt en maken kan, is enkel het gevolg van dat volslagen gebrek aan kapitaal, dat zich in geheel den tegenwoordige toestand van Java zoo diep gevoelen doet. De binnenlandsche handelaar woekert met zijn kapitaal, omdat hij geen concurrentie vreest, of te vreezen heeft.

Dat de kapitalen, welke de Europesche planter in Java's grond zal steken, andere kapitalen zullen voortbrengen, die ten deele aan nieuwe ondernemingen van cultuur zullen besteed worden, doch ook ten deele naar allerhande andere industriën zullen toevloeijen, is blijkbaar. En zoo zal ook de geheele binnenlandsche handel op Java, die thans een ware woekerhandel is, daar zijn deel aan hebben, en in het belang der algemeene welvaart eene geheel andere rigting kunnen nemen dan hij thans doet. Doch terwijl dit geschiedt — en het zal noodwendig zijn tijd moeten hebben — zal de inlander op Java in den Europeschen planter al dadelijk een leverancier vinden, die het hoogste belang heeft, hem èn de lijnwaden èn zijne verdere behoeften tot billijke prijzen te verzekeren. De planter kan geen ander belang hebben, dan hem het leven goedkoop te maken. Hoe meer hij daarin slaagt, hoe meer zich de vrije dagloonen in zijn voordeel zullen regelen. Eenige kisten met lijnwaden voor zijne rekening te ontbieden en die aan zijne dagglooners voor den halven prijs te verstrekken, dien hun de binnenlandsche handelaar afneemt, kan hem geene moeite zijn, en zijn belang daarbij is te tastbaar dan dat hij het verzuimen zou. Wil men veronderstellen dat hij zelf van de gelegenheid zal willen gebruik maken, en even als de binnenlandsche handelaar grove winsten op deze speculatie behalen, het zij zoo! zijn belang is het niet, want wat hij op zijne leverantiën wint, moet hij toch teruggeven bij wege van dagloonen, die, aan hem zelven overgelaten, zich altijd min of meer regelen zullen naar hetgeen de arbeidsman noodig heeft, om er met zijn huisgezin van te kunnen leven. Maakt de planter hem dit leven duurder, zoo jaagt hij zelf zijne dagloonen op. Maar, in allen gevalle, zoo zal er ten voordeele van den inlander eene concurrentie gevestigd zijn tusschen den handelaar en de planter die de prijzen te schielijker zal doen dalen, als deze, met terugzigt op de dagloonen, geen winsten behoeft, en inderdaad tevreden zijn kan met des noods alléén zijne kosten goed te maken, terwijl wat de handelaar daarentegen zijnen menschen afperst, hoe men het nemen wil, voor het grootste gedeelte op den planter neêrkomt.

Deze invloed, dien de Europesche planter uit kracht van het handtastelijkst eigenbelang, al dadelijk op den binnenlandschen handel zal uitoefenen, geldt niet voor de lijnwaden alléén; hij geldt voor alle andere behoeften mede; hij geldt, als behoefte van eerste noodzakelijk-

heid, zeer bijzonder ten aanzien der rijst, en wel op eene tweeledige wijze hetzij de inlander daarbij als kooper, hetzij hij als verkooper verschijne.

Ik beroep mij hier wederom op de getuigenissen, hierboven vermeld, der residenten ter gelegenheid der prijsbepaling van de koffij voor 1826. De resident van Cheribon verklaart, dat de zucht om wat geld te bekomen algemeen is over geheel Java; dat de inlander voor een voorschot verkoopt zijn gewas dat nog niet eens te velde staat, tot zelfs zijn land, en tot drie maal meer koffij dan hij weet dat zijne boomen leveren kunnen. Die van Tagal betreurt het, dat de inlander nog steeds alleen voor het tegenwoordige blijft zorgen, dat hij niet in de toekomst ziet, dat hij niet weet te besparen, ja dat hij al bijzonder uitmunt en voor zeer geschikt wordt gehouden, wanneer hij, uit eigen beweging en buiten het toezigt van zijne hoofden, de zaai-pady heeft bewaard tot een volgend jaar.

Ik zal de verdere verklaringen der residenten hier niet herhalen, maar hier liever nog een extract laten volgen uit eene particuliere missive die tot mij gerigt is door den heer Baumhauer, thans directeur van 's Lands producten en civile magazijnen en destijds resident van Cheribon. Hij spreekt daar van de Chinezen, die, als eenig vermogen hebbende, dat den inlander geheel ontbreekt, den binnenlandschen handel geheel meester zijn.

» Tantôt travaillant pour leur propre compte, tantôt commissionnaires » ambulants de quelque capitaliste, ils ont presque toujours l'art de » prêter un peu d'argent pour obtenir ensuite une certaine quantité » de denrées. Le résultat de ce commerce plus qu'usuraire est toujours » onéreux pour l'emprunteur, et l'accaparement presque général du riz » d'une contrée est le principe d'un monopole, dont le vendeur est sou- » vent la première victime.

» Ce monopole est si réel que l'on ne sauroit se procurer dans le Che- » ribon aucune quantité de riz un peu considérable sans le concours des » Chinois, et qu'il est prouvé que sur 7000 coyangs *) exportés dans une » année il n'en est peut-être pas la moindre partie, qui ne l'ait été par » eux, ou dont ils n'ayent au moins fait le premier achat.

» C'est après la moisson que se font sentir les effets pernicieux de ce » monopole. Le riz s'élève progressivement de f 1½ à f 2½, prix primi- » tif, jusqu'à 4, 5, 6, 7 florins le picol, vendu en détail. Dans le » moment où j'écris ceci on ne sauroit obtenir un coyang de riz à moins » de f 130, et il est probable qu'il augmentera encore d'ici à la mois- » son prochaine.

» Apathique, indolent par nature, élevé dans l'habitude de l'impré- » voyance et n'ayant que son propre instinct pour l'èn tirer, il est à » croire que le Javanois restera longtemps encore dans cet état d'incurie » que lui semble si naturel.

» En vain l'expérience l'éclaire-t-elle. Il n'en reste par moins mauvais » ménager. S'il a fait une bonne récolte, il paye sa rente, dépense en » futilités son profit, oublie même parfois sa propre subsistance d'entre- » moissons, et si ensuite il paye ses petites dettes il est impossible qu'il » ne se mette pas toujours dans le cas d'en contracter de nouvelles."

Dit schrijft mij de heer Baumhauer in een stuk dat gerigt is tegen eene kolonisatie en landbezit van Europezen.

---

*) Indien deze opgave niet welligt wat al te ruim is, zoo behoeft het geen melding, dat deze uitvoer niet is naar buiten-af, maar meest voor Batavia, voor rekening der kooplieden dáár, en hunne speculatien op de gouvernements-verzendingen naar de buiten etablissementen.

Ik vraag evenwel: welken invloed kan en zal noodwendig de Europesche planter hier niet uitoefenen? Wie heeft meer belang dan hij, dat zijne menschen, zijne daglooners, goedkoope rijst eten? Wanneer de oogst daar is, en de zorgelooze Javaan zijn eigen voedsel voor het jaar, tot zelfs zijne zaai-pady voor een volgend, verkoopt, die hij na zes maanden tegen dubbele en driedubbele prijzen weder zal moeten inkoopen, en dan nog wel veelal op crediet, en tegen verband van volgende oogsten: wie is dan uit den aard der zaak de opkooper in zijn eigen belang en in dat zijner menschen, indien het de planter niet is? En wanneer de tijd komt dat de inlander weêr moet inkoopen, wie heeft dan meer belang dan de planter, om den inlander zijn rijst-product weêr te geven op een billijken voet? Wat ik van de lijnwaden zeide is geheel mede waar van de rijst en in nog ruimer toepassing is het waar van alle andere behoeften van den inlander. De woekerachtige strekking van geheel den binnenlandschen handel, gelijk hij thans op Java bestaat, kan geen krachtiger en meer overwegenden tegenstand vinden, dan in de vestiging van een aantal Europesche planters, die, over de oppervlakte van Java's bodem verspreid, allen één belang hebben, om hem den nek te breken, en volkomen berekend zijn, om zulks met der daad te doen.

Dit punt is geheel in het belang der inlandsche bevolking, van dat gedeelte derzelve, in de eerste plaats, dat, hetzij als dagloner, hetzij op eenige andere wijze, in meer onmiddellijke aanraking tot de Europesche planters zal komen te staan; maar ook, van daar uit, in het belang mede van de geheele massa der bevolking, op welke deze omstandigheden mede zullen terugwerken. Het is een punt van onberekenbaar gewigt.

Die woeker, waarvan de inlandsche bevolking bij aanhoudendheid het slagtoffer is geweest en gebleven, hetzij in den verkoop van hare producten, hetzij in den inkoop harer behoeften, is der aandacht van het Indisch bestuur in deze tien jaren dan ook geenszins ontgaan. Het heeft deswege zelfs eene zeer groote belangstelling getoond. In de keuze der middelen, waarmede het 't bestaande kwaad heeft willen tegengaan, schijnt het echter niet gelukkig geweest te zijn.

De binnenlandsche handel was een woekerhandel, waarvan de inlandsche bevolking het slagtoffer was. Hij was dit ten gevolge der te beperkte concurrentie van wie hem in handen hadden. En deze concurrentie was zoo beperkt, ten gevolge van het gebrek aan kapitalen, dat den toegang afsneed aan wie er anders mede deel aan zouden hebben kunnen nemen.

De Javaan heeft geen kapitaal; kan het uit zijn landbouw op den tegenwoordigen voet niet verkrijgen; kent er niet eens de waarde van, dáár waar hij het zou kunnen bekomen. Zoo was en bleef de inlandsche handel in het uitsluitend bezit van den meer nijveren en wakkeren Chinees, en, naast deze, wat reeds een stap ten goede was, van de Europesche kooplieden uit de groote handelsteden, die begonnen in te zien, dat de binnenlandsche handel zijne diensten te hoog deed gelden, en zich dien ten gevolge al meer en meer beijverden om zelven en regtstreeks ter plaatse in te koopen, en daartoe het land doorkruisten.

Ik zeg, dit was reeds een stap ten goede. Immers het vermeerderde de concurrentie van inkoop, en deze moest van lieverlede den zorgeloozen Javaan van zelf beter prijzen verzekeren. Indien het bestuur dit had ingezien, zoo had het dien binnenlandschen handel aangemoedigd; alles gedaan wat binnen zijn bereik was om hem meer en meer uitbreiding te geven, en langs dien weg eene concurrentie doen ontstaan,

die de zekerste beveiliging voor den inlander zou geworden zijn, en hem op den duur billijker prijzen zou gewaarborgd hebben.

Het Indisch bestuur heeft juist een tegenovergestelden weg ingeslagen. Het heeft den inlander meer dadelijke en onmiddellijke bescherming willen verleenen, en daartoe den binnenlandschen handel en de bemoeijenissen van dien handel al meer en meer bepaald, en beperkt men de concurrentie, die de beste zekerheid voor den inlander worden kon en moest, zoo treft men ten slotte den landbouw zelven, die den binnenlandschen handel niet missen kan.

De Chinezen, die het land doorkruisten, waren de intermediairen tusschen den landbouw en den grooten handel. Men heeft ze als bloedzuigers beschouwd, niet alleen, die den inlander uitkleedden, maar als eene plaag voor het land, die niet genoeg kon geweerd worden.

Uit de Preanger Regentschappen, waar zij den inlander zijne lijnwaden leverden, zijn zij verdreven. Hunne verwijdering uit de Vorstenlanden is herhaaldelijk en met den meesten aandrang gevraagd. In een aantal stukken dezer laatstverloopen jaren, en daaronder van zeer bekwame pennen, vind ik hunne verwijdering van geheel Java, zoo zij mogelijk geweest ware, voorgesteld als de grootste weldaad die der inlandsche bevolking te beurt kon vallen. — Het is vreemd in allen gevalle, dat deze gevoelens ten aanzien van de Chinesche bevolking, en haar deel en invloed aan en op den binnenlandschen handel, bij voortduring zijn gepaard gegaan met de overifte van gouvernementswege aan deze zelfde Chinesche bevolking van alle gouvernements-pachten, waarbij haar wel een geheel andere magt en invloed op de Javaansche bevolking is verleend, als die zij door haar meerder geldvermogen en geslepenheid reeds uitoefende. — De Chinees die de passerpacht heeft, is meester van de markt. Wat hij met zijne tolpoorten voor den inlander in de Vorstenlanden geweest is, heeft Uwe Excellentie uit de nota van den heer Mac Gillavry gezien. Maar het is blijkbaar, dat iedere beperking en zwarigheid, die den handelaar in den weg gelegd wordt, regtstreeks op den landbouwer slaat, die in de overvloedige toevloeijing van handelaren alleen goede prijzen kan wachten, en zich wel nooit in grooter verlegenheid met zijne producten kan gebragt zien, dan wanneer met den woekerhandel, waarop het gemunt is, de handel zelf in zijn bestaan, uitbreiding en ontwikkeling wordt aangetast.

De Preanger landen, die ik zoo even noemde, hebben het in ruime mate ondervonden. De resolutie van 6 Junij 1820 (*Staatsblad* n°. 27) weert de Chinezen dáár en geeft tot reden den verboden koffijhandel. Dit moge de eenige reden geweest zijn of niet: de gevolgen voor den staat der inlandsche bevolking, alreeds zoo drukkend en verwrongen, zijn allernoodlottigst geweest.

De Chinezen bragten den inlander dáár lijnwaden, en dit mogen zij nu niet. De Europees heeft zich met de kleine binnenlandsche slijt nog niet opgehouden, en is hem de toegang in allen gevalle later, bij de publicatie van 20 Mei 1823, over geheel Java te zeer bemoeijelijkt. — In de Preanger landen laat men hem allerminst den vrijen toegang. De Javaan heeft noch de middelen, noch het verstand, om dien handel te drijven. Zoo is hij in handen van den Chinees gebleven; nu niet meer door hem zelven, maar door zijne agenten; nu niet meer van een aantal Chinezen, die den inlander dan toch eene zekere concurrentie van verkoopers verzekerden, maar van een rijken Chinees, die hier op Buitenzorg gezeten is, en van dáár uit den geheelen monopolie-handel van dat artikel door geheel de Preanger landen drijft. Dat de Preanger ingezetenen daarbij zijne lijnwaden nu duurder betaalt dan voormaals,

behoeft geen betoog. Iedere maatregel toch, die koopers en verkoopers van elkander verwijdert, moet de prijzen opjagen. Iedere maatregel, die het monopolie bevordert, moet dit nog veel meer doen. Deze maatregel heeft het een en het ander gedaan. Doch ook dààr is het niet bij gebleven. De Chinesche handelaar op Buitenzorg, die nu, om met den slijter der Preanger landen in aanraking te komen, een Javaanschen tusschen-agent noodig heeft, ondervindt daarin van zijn kant eene nieuwe zwarigheid, die alweder de prijzen opjaagt en ten laste van den keoper komt. Een Javaan te vinden, die eene goede dragt lijnwaden van hem overneemt en die kontant betaalt, is niet mogelijk. De Javaan heeft geen geld. Ze hem op crediet te leveren vermag hij niet, ingevolge art. 8 der publicatie van 11 Julij 1817 (*Staatsblad* n°. 43), dat hem allen waarborg voor zoodanig contract ontzegt; luidende dit artikel als volgt: »dat het aan geen Mooren of Chinezen zal vrijstaan, aan de inlanders op »eenig crediet te verkoopen, wordende alle zoodanige handelingen bij deze »verklaard voor nietig en van onwaarde.”

Hij geeft niettemin op crediet, want geld kan hij niet krijgen, doch waar hem de Javaan bedriegt, is hij zijn waar kwijt en heeft hij geen verhaal. Deze kans, die hij meer dan eens ondergaan heeft, jaagt op nieuw den prijs op, en draagt de Preanger ingezetenen. Staande mijn verblijf hier, heeft de landraad op Buitenzorg dit artikel gehandhaafd en wel moeten handhaven, ofschoon de wezenlijke leverantie van lijnwaden, om die in de Preanger landen te slijten, en met den Chinees op Buitenzorg te verrekenen, dien landraad middagklaar bewezen was.

Dit was inmiddels nog niet genoeg. Commissarissen-Generaal hadden bij publicatie van 28 Augustus 1818 (*Staatsblad* n°. 60) omtrent het verblijf op Java bepalingen vastgesteld, die berekend waren om den Europeschen handelaar en speculant met de inlandsche bevolking, in hun wederkeerig belang en voordeel, in nadere betrekking te brengen dan onder het vroeger monopolie-stelsel het geval geweest was. Zulks doende, hadden zij volkomen gehandeld in den geest van het aangenomen beginsel, dat bij de vrije beschikking over tijd en arbeid aan de inlandsche bevolking ook de vrije beschikking over hare producten waarborgt; maar haar dan ook gelegenheid daartoe openen moet en een uitweg aan die producten aanbieden. De Europesche handelaren hadden van de vrijheid gebruik gemaakt, en waren mede begonnen het land te doorkruisen en producten op te koopen tegen prijzen, te laag, hetzij zoo, in het belang van den inlandschen planter, doch die rijzen moesten en alleen rijzen konden naar mate deze zaak veld won. Het noodlottige jaar 1823, dat de industrie van den Europees in de Vorstenlanden den bodem heeft zien inslaan, heeft ook deze bepalingen zien terugnemen, en heeft de publicatie van 20 Mei (*Staatsblad* n°. 20), naast het landbezit, dat toegezegd en nooit gegeven is, ook het verblijf en vooral de circulatie op Java van den Europees, naast die van Chinezen, Mooren en Arabieren, aan banden gelegd. Alles ten gunste eener inlandsche bevolking, met welke men het wel meende, doch die metderdaad meer en meer aan allerhande onwettige en verderfelijke machinatien werd prijs gegeven, en, waar het doel had kunnen bereikt worden, de waarde der producten van haar tijd en arbeid, voor zooverre zij die niet zelve verteerde, meer en meer moest zien verloren gaan.

Java's uitvoer is van jaar tot jaar verminderd; zijn buitenlandsche handel is al afgenomen. Dit feit is onbetwistbaar. Hoe zeer de benaauwingen van den binnenlandschen handel, die de natuurlijke en onmisbare schakel tusschen den grooten handel en landbouw uitmaakt, daartoe hebben moeten bijdragen, is maar al te blijkbaar!

Langs den weg van landbezit, en van dit alléén, had het bestuur voor de inlandsche bevolking alles kunnen verkrijgen wat het voorzeker met de meeste deelneming en belangstelling voor die bevolking heeft gezocht, maar niet gevonden, en ook langs den door hetzelve ingeslagen weg niet vinden kon. Dit landbezit, in handen van vermogende kapitalisten, kan nog, en om de meest vermogende van alle redenen, die van het onmiskenbaarst eigenbelang, de bescherming van den inlander worden, die bescherming behoeft en naar mate zich dit landbezit zal uitbreiden en op onbekrompener grondslagen zal worden gevestigd, hem in al zijne transactiën, hetzij als kooper, hetzij als verkooper, zal ver-verzekeren wat men hem toedacht: goede en billijke prijzen, ter vergelding van zijn arbeid eerst, en ter aanmoediging van dien arbeid wijders.

Een ander punt van veel belang, waarop het landbezit in handen van Europezen aldra een zeer krachtigen invloed uitoefenen zal, zijn de communicatiën die, naast het kapitaal, leven en uitbreiding aan de binnenlandsche industrie en handel geven. Java heeft een grooten schoonen weg, loopende de geheele lengte van het eiland door, en daaraan hebben zich van lieverlede in onderscheiden residentiën ook andere wegen gevoegd. Meer beslissende uitbreidingen aan dit begonnen werk zijn inmiddels grootendeels van de particuliere belangstelling te wachten; en wat reeds gedaan is, heeft zelfs tot nog toe niet zeer veel invloed kunnen hebben op de industrie en handel van den ingezeten. Van onzen grooten weg over Java wordt hij geweerd, zoodra hij er zich met zijne kar en buffels op durft vertoonen; en blijft het nut van dezen weg dan ook daardoor beperkt tot eene gemakkelijker communicatie van personen of brieven, en uit een ander oogpunt als groote militaire weg.

De Javaan, als hier op Buitenzorg en in den Oosthoek, waadt met zijne kar en buffels door den modder, of vervoert zijne product, bij dragt van paarden of menschen, als op het grooter deel van Java uitsluitend het geval is. Landbezit op ruimer schaal in handen van Europesche kapitalisten, die weêr nieuwe kapitalen uit Java's grond zullen oproepen, zal wel spoediger ter vervoering hunner producten kanalen doen graven, waar de grond het toelaat of ten minste wegen doen maken, waarbij gemakkelijker en min kostbare transporten zullen mogelijk worden.

Naast deze overwegingen in het belang eener kolonisatie, slaande op de algemeene welvaart en op het welzijn van den inlander zeer in het bijzonder, komen ook andere in aanmerking, mede van eenig gewigt.

De eerste onder deze is het naauw verband dat zij tusschen de Regering en de ingezetenen zal aanknoopen.

Dit punt is van te meer belang, naar mate in der daad thans op Java alle banden, die ons gezag en onze magt aldaar eenige duurzaamheid mogen beloven, meer verzwakt zijn, en langs den ingeslagen weg meer en meer verzwakken moeten.

Het is nu twintig jaren, dat de besturen die elkander in deze gewesten opgevolgd zijn, gelijkelijk geijverd hebben om het gezag dat de inlandsche hoofden en regenten over de bevolking uitoefenden, en het ontzag dat deze voor hare hoofden koestert, te doen afnemen. Vroeger hadden wij onze magt in deze zeeën gevestigd op de hoofden zelven en door hun invloed de bevolking naar onze wil geleid; van toen af zijn wij begonnen ons in meer dadelijke aanraking met den inlander te stellen. Het was ons gelukt onze magt in deze gewesten diepe wortelen te doen schieten, ons gezag te handhaven en rust en vrede te bewaren; alles met eene zeer geringe militaire vertooning.

Sinds wij begonnen zijn de bevolking van hare hoofden los te maken, door wier tusschenkomst wij ze bestuurden, is zij ons ook meer ont-

sprongen. Een krijgswezen, veel aanzienlijker dan ooit in vroeger tijd, en de noodzakelijkheid van welks behoud en uitbreiding zich steeds meer en meer gevoelen doet, heeft niet belet dat op alle plaatsen onlusten en opstanden zijn uitgebroken, en Java zelf thans het tooneel van een alvernielenden oorlog is.

Wij hebben overal de hoofden tegen ons opgezet, zonder ergens de genegenheid eener bevolking te winnen, welker ontzag en eerbied voor diezelfde hoofden te diep geworteld was, om zich zoo spoedig of zoo gemakkelijk te laten uitroeijen. Zij heeft de goede en welwillende oogmerken, die ten haren aanzien gekoesterd werden, regelmatig beantwoord, met hare hoofden aan te kleven, zoo menigmaal deze het zwaard tegen ons hebben opgenomen.

Ik zeg dit geenszins met de bedoeling om in dezen tot het oude beginsel terug te keeren; — maar zoo de waarheid van deze mijne voorstelling niet wel te miskennen is, en er geen redenen zijn om tot het oude terug te keeren, zoo dient men op middelen bedacht te zijn, om den invloed, dien men op de bevolking door de hoofden had, en langs dien weg niet meer begeert, langs een anderen weg terug te vinden.

Ik zeide, dat wij tot nog toe meer de hoofden verbitterd dan de bevolking gewonnen hadden, die hare banden van ondergeschiktheid aan die hoofden, waaraan zij sinds zooveel eeuwen gewoon is, niet zoo spoedig weet af te werpen, als wij wel gewenscht en gedacht hadden. In dezen staat van zaken is ons gezag voorwaar op zeer onzekere en wisselvallige grondslagen gevestigd. Maar ik wil veronderstellen dat wij ons doel bereiken, en het ons met der tijd gelukt die bevolking geheel van hare hoofden los te maken, en ze op zich zelve te doen staan: zal ons gezag dan op zekerder grondslagen gevestigd zijn?

Een bestuur en ambtenaren die met de inlandsche bevolking niets gemeens hebben, in taal en godsdienst, in kleur, beschaving en begrippen lijnregt tegen haar overstaan, en haar in alle deze zoo gewigtige punten zoo vreemd zijn als met mogelijkheid een bestuur aan geheel eene bevolking vreemd zijn kan, en dit bestuur ondersteund door eene zee- en krijgsmagt, zullen dan de eenige bestanddeelen moeten uitmaken ter handhaving van ons gezag en invloed (om van Java alleen te spreken) over zes millioen menschen, die allen in dadelijke aanraking tot ons zullen staan, zonder meer onderling door eenige wederkeerige banden van ondergeschiktheid en suprematie een wel zamengesteld geheel uit te maken, waarbij rust en orde en onderwerping aan het hoogste gezag verzekerd zijn!

Ik erken dat het bestuur niet enkel door Europesche, aan de bevolking vreemde ambtenaren uitgeoefend wordt. Die bevolking heeft hare regenten en hoofden en geheel een inlandsch bestuur, dat wij naast of onder het onze bekostigen. Maar dat geheele bestuur, die hoofden en regenten door ons aangesteld, zijn, naar het aangenomen beginsel, niets buiten ons, ontleenen al hun gezag van ons. Het zijn ambtenaren, meer niet, die geheel hun invloed erlangen uit de aanstelling die zij van ons ontvangen, en, wel verre van ons gezag door het hunne te schragen, hun gezag geheel van het onze ontleenen.

Ik zeg *naar het aangenomen beginsel.* Want inderdaad, en met terugzigt op het begrip der bevolking, is het nog het geval niet. Deze zien nog niet in hare regenten de bloote ambtenaren eener vreemde overheersching. Maar naarmate het beginsel, door den tijd, ook in het begrip der bevolking meer veld zal winnen, en deze haar regenten aan wier gezag haar thans nog zoovele herinneringen, van vroegere magt en grootheid, erfelijk bezit sinds eeuwen, en de bewustheid harer eigen

pligtmatige onderwerping en gehoorzaamheid verbinden, zal hebben leeren beschouwen als wij ze beschouwen, louter ambtenaren van ons bestuur, zonder invloed of gezag buiten onze aanstelling, niets uit hen zelven, maar alles door ons, — zoo durf ik vragen of ook dit inlandsch bestuur wel veel zal kunnen bijdragen ter handhaving van ons gezag.

Ik heb reeds gezegd, dat ik niet tot het oude zou willen terugkeeren, en de hun ontnomen magt en gezag aan hoofden en regenten teruggeven. Alleen geloof ik dat men, voortgaande op den begonnen voet, daarbij niet te veel omzigtigheid en behoedzaamheid kan besteden, en in allen geval het ingeboren ontzag, dat de bevolking voor hare hoofden heeft, niet kwetsen, maar zoolang mogelijk onderhouden moet, door deze van Gouvernementswege meer differentie te bewijzen, dan wel altijd en geregeld het geval schijnt geweest te zijn, zoo al niet bij het bestuur zelf, dan toch bij zijne ambtenaren. Dit zal niet alléén een vrijwillig ontzag van wege de bevolking onderhouden, dat voor het Gouvernement van belang is, maar ook de hoofden zich met meer hartelijkheid aan ons doen aansluiten. De kinderachtige eigenliefde en het zelfbehagen van den Javaan, ook onder de aanzienlijken, is bekend, en kan men hem met enkel schijn en uiterlijkheden al ligt te vreden stellen en zijne genegenheid behouden.

Ik zou dan ook van gedachte zijn, dat welligt eene uitgifte van landen aan de regenten, hen in het oog der bevolking met meer aanzien omkleeden zal, dan zij genieten kunnen als bloot gesalariëerde ambtenaren. Voor het Gouvernement kan dit vrij onverschillig zijn. Op de bevolking zal dit zeker een goeden indruk maken. Den regenten zelven zal het aangenaam zijn, vooral, indien zij daarbij inkomsten vinden, eenigzins hooger dan de maandgelden die hen thans zijn toegelegd, en die, bij den zwaren last van onderhoud van zoovele bloedverwanten, naastbestaanden en onderhoorigen, die op hen drukt, en van welken zij zich niet ontslaan kunnen, wezenlijk te naauw afgemeten zijn. Blijft men daarbij getrouw aan den regel, waarvan men tot nog toe doorgaans niet is afgeweken, om zich, bij de benoeming van een nieuw regent, aan de oude geslachten te houden, aan het gezag gewend en bij den gemeenen man in eere, zoo kan de invloed der regenten nog lang een der grondzuilen van ons bestaan op Java blijven uitmaken. Ik ben hieromtrent voor het overige nog nadere inlichtingen wachtende.

Maar daarnaast moet noodwendig, ter vervanging van de dadelijke magt en bestuur der hoofden, een ander en krachtig belang op Java gevestigd worden, dat zich aan de eene zijde onmiddellijk aan het behoud van ons gezag aldaar aansluit, en zich aan den anderen kant in al de bestaande belangen der inlandsche bevolking inweeft; een belang overwegend genoeg om al de bestaande belangen aan zich zelf en daarmede aan het bestuur te verbinden. Dit kan en zal een stelsel van landbezit van Europezen, op den voorgestelden voet geregeld. Landbezit is in alle landen een eerste grondslag van aanzien en invloed, voor wie het heeft, op zijne mede-ingezetenen, en zal dit landbezit op Java, onder een stelsel van vrije dagloonen en handenarbeid, eene reeks van wederkeerige betrekkingen en belangen tusschen den inlander en ons doen geboren worden, waar rust en orde en onderwerping aan het bestuur niet dan bij winnen kunnen. Naarmate onze kapitalen meer leven en werkzaamheid om zich heen zullen verspreiden, zal de invloed eener beschermende en weldoende meerderheid, die geheel aan onze zijde zijn zal, zich op de inlandsche bevolking ook meer doen gevoelen, en eene mate van gehechtheid en genegenheid bij haar ten onzen aanzien opwekken en onderhouden, waarin ons gezag den zekersten waarborg voor zijne duurzaamheid zal vinden.

Een overgroot belang, eindelijk, dat zich aan een stelsel van landbezit in handen van Europezen op Java verbindt, is de vestiging van een zeker kapitaal op Java zelf, ter voorziening in onverwachte behoeften, die zich iederen dag kunnen doen gevoelen, en ten allen tijde disponibel, om te kunnen bijspringen waar de nood het vordert. Het is maar al te waar dat op Java geen disponibel kapitaal hoegenaamd voorhanden is, en het bestuur heeft zulks diep ondervonden toen het in klimmende ongelegenheden niet geweten heeft waar het zich keeren zou. Waar het Gouvernement in Britsch-Indië geld van nooden heeft, vindt het zulks dadelijk en voor millioenen. Het is de vraag of Java er thans één bij elkander zou weten te brengen, indien het vereischt wierd. In vroeger dagen had het kapitaal, wel niet veel, wel niet algemeen; maar waar heeft Java het anders aan te danken dat het 15 jaren lang, bij gesloten zee en gestremde communicatiën met het Moederland, zijne onafhankelijkheid tegen de vreemde wapenen heeft kunnen staande, en de zaken gaande houden, indien het niet is aan de kapitalen, die de Europesche regerings-familiën of de afstammelingen daarvan, in de eerste plaats, maar ook andere ingezetenen, Chinezen enz., hier hadden gevestigd. Bij gelijke omstandigheden zouden thans geen twee jaren verloopen of de verlegenheid ware ten top gerezen. Ik weet wel dat de bestrijders van dit landbezit dit hooge belang ten eenenmale miskennen, wanneer zij beweren dat de planter met geene andere bedoeling hier komt, dan om schatten te verzamelen, en die weêr met zich mede te nemen, van waar hij gekomen is; edoch geene voorstelling is bedriegelijker dan deze. Menigeen zal ook wel blijven en zich vestigen in een land, dat goed is en vele genoegens des levens oplevert, en er veel meer opleveren zal, naar mate meer Europezen zich zullen vestigen, en een beschaafder, verlichter, en ook voor de morele en intellectuële genoegens des levens meer berekenden maatschappelijken toestand het aanzijn zullen geven.

De Bataviasche en Buitenzorgsche landen getuigen het, waar Nederlandsche familiën sinds verscheiden geslachten gezeten zijn en blijven. Maar waar ook dit het geval niet zijn zal, en de planter zal verkiezen een verkregen vermogen naar het vaderland over te brengen, zoo heeft nog altijd de industrie van den landbouw voor Java zelf, boven alle andere, dat groote voordeel dat zij het meeste kapitaal vestigt onder verband van te blijven. De koopman mag hier geld winnen en het medenemen, zonder sporen van zijn aanzijn achter te laten (en ook dit is niet zoo volstrektelijk waar), de planter althans kan dezen grond niet medenemen, die niets was, en dien hij tot iets gemaakt heeft. De overwinsten van zijn arbeid mag hij naar zijn vaderland overbrengen, maar den grondslag van zijn vermogen moet hij wel achterlaten en aan andere handen overgeven, die er op hare beurt het hare van halen zullen.

Zijn grond, zijne tuinen en aanplantingen, zijne huizen, pakhuizen, droogerijen en geheel de toestel, die aan den grond vastzit, blijven Java's eigendom ten eeuwigen dage, ook wanneer hij lang vergeten is. Hij mag het kapitaal medenemen dat dien grond verbeeldt en wat er op staat, maar niet zonder een kooper te vinden, wiens kapitalen de zijne vervangen, en, waar hij vertrekt, werkzaam blijven in den door hem begonnen arbeid.

Ten slotte, waar nog iets ontbreken mogt ter aanprijzing van den eenigen weg, langs welken Java iets voor zich zelf en iets voor het Moederland kan worden, zoo zij het mij geoorloofd, Uwer Excellentie's aandacht in te roepen op hetgeen wij hier om ons heen en onder onze naburen zien gebeuren. Lang heeft de geest der Engelsche Compagnie in geheel Britsch Indie aan iedere poging ter toekenning van landbezit

aan Europesche planters weêrstand geboden, en thans maken al der verouderde begrippen plaats voor eene zich alreeds zeer krachtig ontwikkelende kolonisatie, die op de ruimste grondslagen gevestigd is, en die tot pachten van 99 jaren den Brit en den vreemde op gelijken voet toelaat en oproept.

De resolutie van het Britsch-Indisch bestuur van Mei 1824 is Uwer Excellentie bekend. In Bengalen en omliggende districten zijn de aanplantingen van koffijtuinen in vollen gang. Langs de nieuw verkregen kusten van Arracan en Pegu geschiedt hetzelfde en zoo mogelijk op nog grooter schaal. De naam van CRAWFURD alléén, die Singapore heeft verlaten om het bewind over deze nieuwe bezittingen te aanvaarden, geeft ons den maatstaf van wat daar te wachten staat.

Ik heb zijne eigenhandige brieven onder mijne oogen gehad, hier naar Java verzonden, en niet aan zijne landgenooten maar aan de onze gerigt, om hen te bewegen om ten zijnent over te komen, hun alles toezeggende wat hen lokken kan: gronden in overvloed en om niet; voorschotten en geldelijke hulp door middel eener bank, waarover hij meldt in correspondentie te zijn, en tot eersten grondslag van welke hij zich vleit twee millioen sterling te zullen kunnen bekomen, waarop zich, naar mate de ontginningen en aanplantingen zich zullen uitbreiden, met de meeste zekerheid eene emissie van papier zal kunnen vestigen, waarvan de grenzen alleen bepaald zullen zijn door de uitbreiding die de nijverheid dààr nemen zal. Wat in Europa voorvalt is Uwer Excellentie van naderbij bekend, dan het mij hier zijn kan, maar aan de aanplantingen in Bengalen verbindt zich reeds eene *Free labour society*, met eene fonds van vier millioen sterling, in Engeland opgerigt, en wier directie bestaat uit elf leden van het parlement, met een Vorst van het Koninklijk Huis (den Hertog van Gloucester) aan het hoofd en twee Engelsche staats-ministers tot secretarissen. Onder zulke omstandigheden, en het oog gevestigd op wat zich van die zijde ontwikkelt, geloof ik dat de vraag voor Java niet wel meer aan twijfel onderworpen zijn kan, en wij niet te spoedig van onzen kant tot beslissende en afdoende maatregelen kunnen komen.

En alsnu overgaande tot het onderzoek der bedenkingen die hier op Java tegen elke kolonisatie van Europeanen gemaakt zijn of worden, zoo zal ik daarbij tot leiddraad nemen het rapport van den gewezen directeur der landelijke inkomsten, hiernevens gaande onder de bijlage lit. *C*.

Uitgebragt ter gelegenheid van eene particuliere aanvrage om landerijen in de residentie Krawang, heeft deze ambtenaar die gelegenheid waargenomen, om de vraag eener Europesche kolonisatie in deze gewesten uit een meer algemeen oogpunt te behandelen, en, na openlegging der gronden, die, naar zijn oordeel, zoo voor als tegen haar pleiten, al zijne krachten verzameld, om het heerschend gevoelen alhier, dat ze ten eenen male verwerpt, te handhaven. Dit stuk verdient eenigzins naauwkeurig te worden nagegaan, van wege de waarde die er hier aan gehecht is.

Op pag. 3 van zijn advies de gronden die ten voordeele eener kolonisatie worden bijgebragt, ontvouwende, zoo telt de directeur voormeld daaronder, in de eerste plaats, den gewigtigen invloed, dien de kapitalen van vermogende particulieren zullen kunnen uitoefenen, *zoo al niet op de duurzame uitbreiding*, dan toch op eene meerdere ontwikkeling der culturen, die beschouwd moeten worden als de hoofdbron van Java's welvaart.

Deze beschouwing, voor zooveel de verwachte ontwikkelingen van cultuur betreft, houde ik voor juist, en is die waarvan de voorstanders en

verdedigers eener kolonisatie steeds in de eerste plaats zijn uitgegaan. — Maar wanneer de heer directeur dien weldadigen invloed der kapitalen tot eene bloot momentanele en voorbijgaande ontwikkeling van cultuur beperkt, en hun zulk een invloed schijnt te ontkennen op de duurzame uitbreiding dier culturen, zoo is het moeijelijk na te gaan welke gronden hij daartoe meent te hebben. Eene verhaaste en overprikkelde ontwikkeling voor het oogenblik, doch zonder duurzaamheid, zou in allen opzigte meer kwaad dan goed doen. Ik vertrouw inmiddels dat, wat eens op goede gronden is begonnen, met minder moeite zal onderhouden worden dan het ondernomen is, en dat particuliere industrie en kapitaal die culturen, die op voordeel zijn aangelegd, wel niet met kosten en opofferingen zullen ondernemen om ze later in den steek te laten.

Op dezelfde bladzijde teekent de heer directeur onder de voordeelen eener kolonisatie op de fabrieken en trafieken die volgens zijne berekening uit deze speculatiën van landbouw zullen opkomen. Dit is in een beperkten zin waar. Daar zijn sommige fabricatiën die zich onmiddellijk aan den landbouw aansluiten, als, bij voorbeeld, die der suiker aan de cultuur van het riet dat ze levert, die van den indigo aan den aanbouw der plant waaruit die verwstof wordt getrokken, en zoo eenige andere meer. Maar, wel verre voor het overige dat de ondernemingen van cultuur op Java bijzonder aanleiding zouden geven tot de oprigting van vele fabrieken of trafieken op Java zelf, zoo is het belang van iedere uitbreiding van cultuur op Java, voor het Moederland juist daarin gelegen, dat de aanvrage naar en behoefte aan de voorwerpen van zijne fabrieken en trafieken noodwendig met de ontwikkeling van cultuur op Java vermeerderen zullen. Fabrieken en trafieken op Java te zien opkomen, of die aldaar aan te moedigen, kan niet in het belang van het Moederland liggen, maar ligt ook gelukkig evenmin in de natuurlijke ontwikkeling van zaken, die de productie van den landbouw op Java en die der manufacturen-industrie in Nederland, tot den grondslag van een wederkeerigen ruilhandel maakt, noch in het waar belang van den moederstaat en van de kolonie beide. Iedere bewerking van grondstoffen, die een grooten invloed uitoefent op de transporten en vrachten, zal met voordeel op Java zelf plaats grijpen, maar zal er nog wel noodwendig veel tijd moeten verloopen eer Java een fabriekwezen van eenig belang in zijn eigen boezem zal zien opkamen. Zoolang althans de kapitalen, die zich hier zouden willen plaatsen, zoo vele en zoo goede gronden zullen ledig vinden, die alleen op hen wachtende zijn om alle soorten van kostbare en op onze Europesche markten gewilde producten te leveren, zoo zullen zij zich met geen fabriek-arbeid onledig houden, en de kleinere winsten de voorkeur geven boven de grootere; zij zullen producten uit Java's grond te voorschijn roepen en daarvoor fabricaat in Nederland koopen, dat naar Java zal toevloeijen en debiet vinden, naar mate cultuur en landbouw daar zullen toenemen, en het den menschen daar meer wel zal gaan. De Europesche fabricatie, op de hoogte tot welke zij het gebragt heeft, kan geene mededinging in Indie vreezen. Zij heeft ze daar gedood op het belangrijkste punt van eigen consumtie en vroeger zelfs van handel op Europa. Onze lijnwaden hebben overal in deze zeeën en evenzoo op geheel het vasteland van Indie, den eigen aanmaak verdrongen. Welke andere fabricatie, waar deze heeft moeten bukken, zou zulk eene concurrentie kunnen meester worden? Onze fabrieken hebben op Java niets van dien aard te vreezen, en althans niet ten gevolge van nieuwe ondernemingen van cultuur en landbouw. Het ergste wat zij hier te vreezen hebben, is een volk te vinden dat in luiheid en lediggang verarmt, en niets te geven heeft, voor wat zij aan-

brengen. Het beste daarentegen wat zij kunnen verlangen, is de meest mogelijke uitbreiding van culturen, die hun een equivalent kunnen aanbieden voor wat zij leveren.

Op pag. 4 en 5 gaat de heer directeur over tot de gronden die tegen eene kolonisatie pleiten. De uitgifte van gronden, zegt Zijn Edele, zal òf ten gevolge hebben dat de Javaan verkort wordt in de vrije beschikking over zijn persoon en arbeid, òf de vrije beschikking zal hem gelaten worden, en zullen alsdan de volle dagloonen, die aan de ondernemingen van cultuur zullen moeten besteed worden, die ondernemingen aanmerkelijk bezwaren. Bij de bepaling eindelijk dier dagloonen, hebben de ondernemers en het Gouvernement, volgens den heer directeur, een geheel tegenstrijdig belang, overmits de eerste moeten trachten om voor de minste prijzen den meesten arbeid te bekomen, en het laatste moet wenschen om de meest mogelijke voordeelen, als een blijvend fonds van belasting, onder de Javaansche bevolking te zien verblijven.

Wat betreft de vrije beschikking over arbeid en personen, zoo vertrouw ik dat die niet verkort wordt bij de wijze waarop ik eene kolonisatie op Java zou wenschen tot stand gebragt te zien, en zoo vervallen wij in de andere zwarigheid, die de winsten van den ondernemer niet weet overeen te brengen met de volle dagloonen welke de arbeider vordert. — De heer directeur is meer bekend met de Oostersche huishouding dan met de onze. Immers, de minste kennis of ondervinding van deze zou hem hebben doen blijken, dat waar alle belangen meest vrij zijn om zich te laten gelden zooveel zij vermogen, zij zich ook onderling best weten te regelen, ieder in hun eigen voordeel en alle gezamenlijk in dat van het algemeen. Arbeid en arbeidsloon zullen zich van zelf verstaan en in goede evenredigheid op elkander slaan, in dier voege, dat de ondernemer, die vrije arbeiders aanvraagt, noch al de winsten zijner onderneming bij de tegenwoordige hooge arbeidsloonen inschiete, noch ook het zweet van den arbeider beneden zijn prijs bekome; maar ten gevolge der concurrentie, die alle prijzen regelt, zoodanig loon zal betalen, en daarvoor arbeiders zal bekomen, als waarmede het hem kan welgaan en hun mede, en het Gouvernement daarbij van zijn kant in allen deele een blijvend en duurzaam fonds van belasting vinden, waaruit het zoo ruim zal kunnen putten als noodig zijn zal, en, door de ontwikkelingen van cultuur, die men te gemoet ziet, bij ruimer inkomsten minder op de nijverheid zal drukken dan thans.

De tegenoverstelling op pag. 6, 7 en 8 van den Javaan onder het vigerend stelsel en dien onder een stelsel van kolonisatie, is aan den eenen zoowel als aan den anderen kant zoo verregaande overdreven, dat zij naauwelijks eene ernstige wederlegging schijnt te behoeven. — Kleine eigenaars van een enkelen bunder gronds, zonder gelegenheid om daarbuiten eenige verdiensten te maken, en wien het Gouvernement van een derde tot de helft van hun ruw product in landrente doet betalen, genieten, in de eerste plaats, de vruchten van hun arbeid niet onverdeeld, maar zijn wijders zoo gelukkig en hebben het zoo ruim niet als de heer directeur het wel zou willen doen voorkomen. Het debiet dat onze manufacturen in hunne tegenwoordige gesteldheid bij hen vinden, getuigt zulks maar al te beslissend, indien het ook van elders aan eenigen redelijken twijfel onderworpen zijn kon. De leverantie van voor een millioen of drie aan lijnwaden 's jaars (en hooger dan twee is zij het eene jaar door het andere, alles bijeengenomen, zoo vreemde als Nederlandsche, tot nog niet geloopen) mag op zich zelf voor onze fabrieken eene gewigtige omstandigheid zijn, en zulks wel vooral in de uitzigten op de uitbreiding waarvoor die tak van handel, naar mate deze gewesten zich

meer zullen ontwikkelen, mag gerekend worden vatbaar te zijn; maar wanneer men nagaat dat lijnwaden de kleeding van deze bevolking uitmaken van het hoofd tot de voeten, zoo kan men toch wel niet zeggen, dat eene hoeveelheid van twee à drie millioen voor vijf à zes millioen menschen op Java, en het dubbel daarbuiten, uit dit oogpunt beschouwd nog veel te beteekenen hebbe.

Aan den anderen kant is het zoo duidelijk niet als de heer directeur zulks beweert, dat een stelsel van Europesche kolonisatie *de winsten, voor zooverre die te betalen zijn, alle van den Javaan op den Europeschen ondernemer zal overbrengen, of dat de inlandsche bevolking daarbij zal afdalen tot den staat van bloote daglooners, niet meer dan hun schamel onderhoud vindende door hunnen handenarbeid, en onbekwaam om onmiddellijk iets te kunnen bijbrengen tot de behoeften van den Staat.*

In de eerste plaats zoo kan deze voorstelling niet zamen gaan met de vrees op bladz. 5 gekoesterd, dat de vrije en volle dagloonen zoo zwaar op de ondernemingen van cultuur zullen drukken; maar wijders zoo strijdt zij evenzeer met de ondervinding als met al wat eene meer bezadigde beschouwing der zaak met genoegzame zekerheid te gemoet doet zien.

Immers de ondervinding toont ons, dat die klasse van menschen in de maatschappij, die ten dienste des meervermogenden haren dagelijkschen handenarbeid voor een dagelijksch loon overgeeft, in geenen deele ongelukkig is. Zij is in onze Europesche maatschappijen talrijker dan eenige andere, ja talrijker dan alle andere zaamgenomen; zij vindt een eerlijk en voldoend onderhoud, dat aangroeit met hare nijverheid en verdiensten; draagt haar deel in de lasten van den Staat, en dat deel is groot, is met één woord op alle punten juist het tegenovergestelde, van wat er zich de heer directeur van schijnt voor te stellen.

En zoo nu een stelsel van Europesche kolonisatie op Java de strekking heeft om van lieverlede menig tijdelijk bezitter van een heelen of halven bunder gronds, van eigen boer, die hij is, tot dagloouer te herscheppen, zoo zal dit in geen geval anders zijn dan bij vrije keuze. De grondslagen waarop ik vertrouw een stelsel van kolonisatie te kunnen voordragen, doen geen tittel of jota af aan het onwrikbaar aangenomen beginsel dat den inlander de vrije beschikking over zijn persoon, zijn tijd en arbeid waarborgt. Wil hij dienst nemen bij een Europees, op de voorwaarden die deze hem kan aanbieden, zoo doet hij zulks. Wil hij blijven wat hij is, armoedig bewerker van zijn stukje gronds, zoo dwingt hem niemand. Dalen kan hij alzoo nooit, tenzij men wil aannemen dat geheel eene bevolking vrijwillig en bij voorkeur zal willen dalen; maar rijzen kan hij en zijn toestand verbeteren, indien het hem blijkt dat ook op Java menig daglooner in dienst van een landbouwer in het groot niets te benijden heeft aan den schamelen pachter van een armoedig stukje gronds, die bezwaard is met de afgifte van twee vijfden zijner bruto-oogsten.

Hij behoeft voor het overige niet te kiezen, vermits de eene betrekking de andere niet uitsluit, maar beide zich zeer wel vereenigen laten. Met bij voorkeur onbebouwde gronden toe te staan in de buurt en nabijheid van bebouwde en bevolkte streken, zal menigeen blijven kunnen wat hij is, maar zich zijne ledige uren en dagen, ja weken en maanden, die hem zijn sawa-veld laat, tegen vrij bedongen loon ten nutte kunnen maken. Dit is, zoo ik mij niet geheel bedriege, de schoone zijde eener uitgifte van landen aan Europeanen, dat zij op de voorgestelde wijze niets omverrewerpt van wat bestaat, maar, naast het bestaande, eene wijde deur openzet voor de nijverheid die arbeid zoekt zonder dien te vinden, en zonder dien in den tegenwoordigen staat van zaken met

eenige mogelijkheid te kunnen vinden. De Javaan die aan zijne sawa's den tijd en arbeid heeft besteed die zij vorderen, moet stil zitten, of hij wil of niet; zijne arbeidzaamheid, waar zij bestaat, vindt geen verderen uitweg.

En zoo al eindelijk de toenemende bevolking op eene bepaalde oppervlakte gronds het den een en ander te benaauwd begint te maken; zoo de verdeeling der velden in menige dessa, al over meerder schijven loopende, elks deel van jaar tot jaar vermindert, en wezenlijk gebrek en armoede doet ontstaan, dààr waar de heer directeur niets dan overvloed zien wil, wat kan dan voor diezelfde bevolking heilzamer, weldadiger en in allen deele meer wenschelijke uitzigten openen, dan diezelfde kolonisatie, die, met beleid en oordeel bestierd, in de onderscheiden residentiën van Java een ruim getal ondernemende en vermogende landeigenaren vestigt, wel toegerust en wel opgewekt tot alle ondernemingen van landbouw, en die de hand zullen reiken aan ieder die voor haar arbeiden wil, en voor zijn arbeid een aandeel nemen in de winsten die zij zoeken. Dagloonen zijn dan de eenige wijze niet waarop de Europees en inlander zich in het belang van den één zoowel als van den ander, verstaan kunnen. Allerhande schikkingen, onderling en vrijwillig, kunnen daaruit geboren worden tot aller welzijn, en van het Gouvernement niet het minste, dat met de gemeene welvaart en uitbreiding van alle ondernemingen toch wel niet anders dan welvaren kan.

Ik kan van dit punt der dagloonen en het begrip van behoefte en armoede, dat men er hier aan hecht, niet afstappen, zonder Uwe Excellentie nog eene overweging aan te bieden, die niet zonder kracht is, naar 't mij voorkomt. Zij is deze, dat het Indisch bestuur, terwijl het de geheele bevolking voor eigen rekening heeft willen laten bouwen, en daarin het heil en welzijn dier bevolking heeft meenen te vinden, inderdaad de ondervinding van alle tijden en van alle volken tegen zich gehad heeft. Ik ken geen land, dat, slechts op een zekeren trap van beschaving en ontwikkeling gekomen, niet onder zijne bevolking eene zeer talrijke klasse van bloote dagloonners heeft gezien, en weet niet hoe dit anders zijn kan bij de zeer verschillende mate van kennis, vatbaarheid en bekwaamheid, ter regeling, bestiering en verzorging van eigen belangen, als der menschen deel zijn. Iedere bevolking telt toch noodwendig een groot aantal derzulken onder zich, die niet in staat zijn eene geregelde industrie, al was zij ook nog zoo eenvoudig, voor eigen rekening te bestieren, en wanneer zij dit al konden, de winsten hunner nijverheid met genoegzame zorg en berekening over de geregelde voldoening hunner dagelijksche levensbehoeften om te slaan en te verdeelen. Iedere bevolking telt noodwendig zeer velen onder zich die werken kunnen en willen, maar volstrekt geen aanleg hebben om zelven de leiding en regeling hunner werkzaamheid met goeden uitslag voor hen zelven en onder verzekerd genot van genoegzame winsten te aanvaarden. Voor al dezulken is het eene wezenlijke weldaad, dagloonen te vinden die hun een zeker en onbekommerd bestaan verzekeren; dagloonen, waarvoor zij hun werk en arbeidzaamheid overgeven aan de leiding en het bestier van eens anders industrie, die ze weet aan te wenden met meerder vrucht en voordeel dan zij zelven doen kunnen. Zoo is het in onze meest beschaafde en verlichte maatschappijen: hoeveel meer zal het niet zijn op Java, waar alle getuigenissen eenstemmig ons eene bevolking van meer dan vijf millioen zielen voorstellen in een staat van nog zoo door en door kinderlijke ontwikkeling, en dit getuigenis van wege het bestuur zelf in eene aaneenschakeling van wettelijke bepalingen geconsigneerd staat?

Iedere jaargang van het *Indisch Staatsblad* levert er nieuwe bewijzen van in de telkens en onder alle gedaanten herhaalde verklaringen, *dat de gemeene inlander nog niet bezit die ondervinding en dat doorzigt, welke noodig zijn om op eenen gelijken voet over zijne belangen met anderen te handelen, en beschermd en gelijd moet worden tegen de misleiding en het verkeerd gebruik, dat van zijne onkunde zou kunnen gemaakt worden.* Onder zulke landbouwers voor eigen rekening zal toch menigeen al te gelukkig zijn, om in het genot van vrij bedongen dagloonen de zekerheid van zijn dagelijksch voedsel te vinden, en zal hij zich althans, en niet met woorden maar met derdaad, beschermd en beveiligd zien tegen de verleiding, om zijn oogst van het jaar te vermorsen, zoodra die binnen is, en tot zijne zaai-pady voor een volgend jaar te verdoen!

De heer directeur stelt (bladz. 7) zich in den tegenwoordigen staat van Java's landbouw de inlandsche bevolking vóór: *zich een vermogen scheppende, dat zij wederom besteedt in artikelen van weelde en behoefte, die grootendeels de voortbrengselen zullen zijn onzer vaderlandsche kunstvlijt en nijverheid.*

Indien dit slaat op hetgeen reeds is, zoo zie ik niet wat onze kunstvlijt en nijverheid nog veel te leveren hebben aan eene bevolking van zes millioen zielen op Java, en aan twee maal zooveel daarbuiten. Indien het slaat op de uitzigten die de toekomst aanbiedt, zoo weet ik niet waar de inlandsche bevolking op den tegenwoordigen voet dit vermogen van daan zal halen.

Zij, die beweren, dat de inlandsche bevolking zich in deze jaren een zeker vermogen verworven heeft, erkennen, in allen gevalle, dat dit besteed is noch in uitbreiding en verlevendiging der bestaande industrie, noch ter aanschaffing van zoodanige voorwerpen van weelde en levensgenot, als aan onze vaderlandsche kunstvlijt voedsel geven kunnen; maar wel en uitsluitend in ophooping van specien die zij begraaft of omsmelt, ter vervaardiging van kostbare sieraden. Wat voordeel heeft daar het Moederland bij? Ja wat voordeel heeft er Java zelf van? Die begraven schatten, zoo zij bestaan, leveren geen enkel bestanddeel op, dat eenig uitzigt kan geven ter vermeerdering van zijn bloei en welvaart. Dit punt is volmaakt wêl behandeld bij de missive van den toenmaligen directeur der landelijke inkomsten enz., den Luitenant-Gouverneur-Generaal aangeboden onder dagteekening van 25 September van het vorige jaar, hiernevens gaande onder lit. *K.* Ik kan dit stuk, waarbij over het algemeen zeer goede denkbeelden ontwikkeld zijn, in het bijzonder aan Uwer Excellentie's aandacht aanbevelen.

De heer directeur betuigt geene zeer hooge verwachtingen te hebben van de ondernemingen in cultuur van Europesche kapitalisten, en hij slaat, ter bevestiging van dit zijn gevoelen, een oog terug op de ondernemingen van dien aard, welke vroeger ondernomen zijn. Op bladz. 8 worden eenige particuliere landen met name aangehaald.

Ik vraag daartegenover: wat is de uitslag geweest van de ondernemingen in de Vorstenlanden, en wat waren derzelver uitzigten in de toekomst, toen zij zijn te niet gedaan? Indien gelijke ondernemingen op Gouvernements-grond minder gelukkig zijn geslaagd, zoo mag men vermoeden dat dit zijne bijzondere oorzaken gehad heeft.

Deze oorzaken hebben dan ook maar al te zeer bestaan; zij zijn te vinden in de wijze waarop die landen vervreemd zijn, in de beperkingen van het eigendomsregt hierboven behandeld, in de beperkingen van cultuur of althans van de vrije beschikking over hare opbrengsten; in de ongenegenheid, eindelijk, van het Bestuur ten aanzien van zoodanige

ondernemingen, en de bemoeijenissen van 's Gouvernements ambtenaren, wier gedrag zich regelde naar de wèlbekende inzigten en denkwijze van het bestuur.

De landen, door den heer directeur geënumereerd, zijn in het Krawangsche gelegen, Tjikandie uitgezonderd, dat in het Bantamsche ligt. De verpligte leverantie der koffij voor Gouvernements-prijzen heeft deze cultuur doen stilstaan. De vrucht wordt niet eens ingezameld, veelmin nieuw gewas aangeplant; zoo is ook dààr de rijst de hoofd-cultuur gebleven, en is ook ten aanzien van die cultuur het aandeel en de belangstelling van den eigenaar beperkt tot een vijfde deel der oogsten.

Tjikandie behoort onder die landerijen, waar culuren ondernomen en aanzienlijke kapitalen besteed zijn, op grond der uitzigten in het algemeen, die de proclamatiën en publicatiën van Commissarissen-Generaal hadden doen geboren worden en der meer stellige en bepaalde toezeggingen die de ondernemers in het bijzonder van hunnentwege ondervonden hebben. Uwe Excellentie weet inmiddels, hoe reeds, staande haar verblijf op Java, zich opiniën hebben ontwikkeld, die het landbezit van Europezen in geenen deele gunstig waren.

Bij de toenmalige inspectie der landelijke inkomsten zijn zij reeds destijds voor den dag gekomen, om, van daar uit, later steeds meer en meer veld te winnen. De onzekerheid eerst en de stelligste ongenegenheid later, welke deze eerste ondernemingen van Europesche kapitalisten ondervonden hebben, zijn zeer noodlottig voor haar geweest en hebben die van Tjikandie in den grond geboord. Uwe Excellentie veroorlove mij, met betrekking tot dit landgoed, eene missive over te leggen van den provisionnelen directeur van 's Lands middelen en domeinen aan mij dd. 17 April jl., onder de bijlagen lit. *Y.* Zij houdt al de bijzonderheden in, die dit land en deszelfs eigenaars getroffen hebben, tot op den huidigen dag, en geeft voldoende verklaring der min gunstige uitkomsten, die, tot nog toe althans, op deze onderneming gevolgd zijn.

De landheeren in het Krawangsche hebben zich meerendeels tot de rijstcultuur bepaald, en die cultuur kan noodwendig zoo groote winsten niet afwerpen, als meer kostbare culturen doen zullen en als zij al dadelijk van de koffij zouden genoten hebben, indien de beschikking over hun product van gouvernementswege hen niet ontmoedigd had. — Maar in deze meer beperkte rijstcultuur is het er voor het overige zeer verre af, dat die landerijen in het Krawangsche, en met name die, welke door den heer directeur zijn opgegeven, en de ondernemingen van particulieren dààr gedaan, ongunstige uitkomsten zouden hebben opgeleverd.

Ten bewijze, dat die particulieren er hunne rekening wel bij vinden en goede zaken maken, in afwachting dat beter berekende wetsbepalingen ten aanzien van hunne eigendomsregten en hun beheer zullen worden gemaakt, wil ik mij alleen beroepen op de aanzienlijke kapitalen die zij jaar op jaar aan nieuwe ontginningen in den grond steken. Zij ontvolken dat gedeelte van het Krawangsche, dat regtstreeks onder het Gouvernement staat, en welks ingezetenen naar hunne landen komen toestroomen, gelokt door de uitkeering van slechts één vijfde hunner oogsten aan den landheer, hun verzekerd door de wet, en provisioneel in allen gevalle door het belang der landheeren zelven, die menschen noodig hebben, en tijdelijke voordeelen weten op te offeren aan rijker uitzigten in de toekomst; gelokt door den vrijdom van alle uitkeering die de landheeren hun in de eerste jaren geven; gelokt, eindelijk, door voorschotten, verstrekkingen van buffels, gereedschappen, en al wat de

landheer ten beste geeft *) om zijn eigendom met der tijd geheel bebouwd, bevolkt en in een bloeijenden staat van culturen te zien, iets waarvan op gouvernements-grond niets te vinden is †).

Deze verhuring van gouvernements-grond op particuliere landen, is bij 's Gouvernements ambtenaren hier eene groote vete tegen dit particulier landbezit; doch bewijzen de klagten zelve deswege, als al wat verder tegen dit landbezit wordt ingebragt, dat de bevolking het daar wel heeft, zij bewijzen dat het den landheer wel gaat; zij bewijzen eindelijk wat de alvermogende kracht is van groot landbezit en kapitaal, te midden van een land van eenige kleine landbouwers die voor eigen rekening bouwen.

De heer LOUDON, administrateur en mede-eigenaar der uitgebreide goederen Tjassim, Pamanukan enz., door den heer directeur aangehaald, heeft mij verzekerd, dat hij alle jaar vier à vijf duizend menschen op die landen ziet aankomen, die niets medebrengen dan hunne armen om te arbeiden, en daardoor in staat worden gesteld om zich neêr te zetten en den grond te ontginnen in hun belang en het zijne.

Deze landen, als Uwe Excellentie bekend is, tellen onderscheiden mede-eigenaren, waaronder de voornaamste de Engelsche bankier en parlements-lid Sir CHARLES FORBES. Aan middelen kan het hun alzoo niet ontbreken, en zullen die williger toevloeijen naar mate de opheffing der bestaande restrictiën hun ruimer uitzigt openen zal.

Ik tel daaronder den vrijdom van culturen in de eerste plaats, en van beschikking over hare opbrengsten, en ten andere, de vrijheid van overeenkomsten tusschen den landheer en zijn pachter, althans ten aanzien der nieuw aankomende.

Dit punt is van gewigt, ofschoon zonder toepassing voor alsnog, overmits de eigenaren meer belang hebben in menschen dan in hooge heffingen. Zij werken op tijd en niet voor het oogenblik. Maar hunne uitzigten in de toekomst worden belemmerd door eene beperking, die strijdt met de eerste begrippen van eigendomsregt, die strijdt met hunne toekomstige belangen, die ongunstig terugwerkt op hunnen ondernemingsgeest in het belang der bevolking zelf, en die den landbouw zelf eindelijk op den duur beneden zijn natuurlijk peil zal houden, door voedsel te geven aan de indolentie van den inlandschen pachter. Het is de vrije regeling der pachten alleen die de inspanning van den pachter levendig houdt. Te lage pachten, door de wet vooral te laag beperkte pachten, wiegen hem in slaap, en dit te meer, naar mate het volkskarakter, als op Java, deze strekking der wetsbepaling op zich zelve reeds meer en meer in de hand werkt.

Zoo is het, onder de door den heer directeur aangewezen landen, inderdaad Tjikandie alléén waar de zaken slecht gegaan zijn. Eenige honderd duizend gulden zijn daar in den grond gestoken en verloren. Ik laat den benarden en onzekeren toestand dààr, waarin de ongelukkige planters op dat goed zich bij aanhoudendheid bevonden hebben en nog bevinden, ofschoon het blijkbaar is dat deze onzekerheid ten aanzien hunner regten, duurzaamheid en uitgestrektheid van bezit, en wat Uwe Excellentie meer deswege vinden zal in de missive van den provisionelen directeur van 's Lands middelen en domeinen voormeld, hunne on-

*) Zie daaromtrent de reeds aangehaalde missive van den provisionelen directeur van 's Lands middelen en domeinen van den 17den April ll. Bijlage litt. *Y*.

†) De billijkheid vordert hier aan te teekenen, dat het Gouvernement in ditzelfde Krawangsche ook eens eene poging gedaan heeft, om door verstrekkingen van buffels en gereedschappen den landbouw in die ontvolkte en verarmde streken op te beuren. De kosten, daaraan besteed, zijn verloren geweest zonder iets uit te werken, en heeft deze geheele zaak alléén eene bijdrage te meer geleverd, ter bevestiging dat de bemoeijenissen der particuliere industrie in Gouvernements handen slecht gedijen.

dernemingen zeer moet belemmerd hebben. Maar die planters hebben koffij en katoen willen voortbrengen, en beide is mislukt: de koffij, omdat de grond daartoe niet geschikt was, en de planters, door de ontzettende prijzen van dit product gelokt, eene onderneming gewaagd hebben, welker uitslag zij wisten onzeker te zijn. Dat zijn van die dingen die alle dag gebeuren, doch niets bewijzen voor de stelling van den heer directeur.

Met het katoen is het eene andere zaak geweest. Het Javaansche katoen of kapas, door den inlander algemeen ter vervaardiging zijner lijnwaden gebezigd, is van een zeer ondergeschikten aard en kan als artikel van uitvoer niet in aanmerking komen. Zoo hebben de planters op Tjikandie, de best bekende soorten van buiten-af, op Java willen aanbrengen en daartoe aanzienlijke kapitalen besteed. Hunne eerste proeven zijn mislukt, en derzelver verdere loop gestaakt, niet omdat zij ontmoedig waren, maar omdat hunne geldschieters niet langer wilden bijspringen ten behoeve van een landgoed, dat zonder waarde was, en hun geen zekerheid kon geven, zoolang de zaken deswege met het Gouvernement niet waren afgedaan en op een vasten voet geregeld. Zij hadden zeer goede uitzigten om ten slotte wel te slagen, en Java's zoozeer beperkte producten met een der belangrijkste artikelen van cultuur en uitvoer te verrijken.

Wat het katoen voor Java worden kan is niet te berekenen, al ware het alleen voor den handel op China, waarvoor Java thans niets van belang heeft dan speciën.

Welk een levendigen handel Britsch Indie in katoen op China voert, is bekend, en las ik dezer dagen nog in de Engelsche couranten, dat de markt te Canton te gelijk voorzien was van 35,000 balen katoen van Bombay, 45,000 van Bengalen en 8000 van Madras, te zamen 88,000 balen *); terwijl meer gewacht werd.

Dat de beste katoensoorten, en onder deze met name die van Bourbon, op Java slagen zullen, daaraan twijfelt onder de Europezen die zich hier met cultuur hebben bezig gehouden niemand, maar al ware zulks niet, wat bewijst dan nog ééne mislukte onderneming? Al wat nieuw is, is onzeker, en die goede kansen beproeven wil, moet er kwade wagen. Zoo een goed stelsel van landbezit den Europees op Java een uitweg opent, zal wel menige onderneming nog mislukken, vòòr Java al die culturen zal hebben zien ontwikkelen en bloeijen, waarvoor zijn gezegende bodem berekend is †).

En wie zal die proeven doen, die onzekere kansen wagen, indien het de ondernemingsgeest niet is van vermogende particulieren? Ik vermeld hier te liever de mislukte onderneming van Tjikandie, omdat dit mis-

---

*) *The Good Success*, captain *Poynton*, has arrived from China, which she left on the 2d instant.

Bengal cotton had been selling at 5—7 to 8—8; Bombay cotton had sold as high as 9—2. The stock in market was considerable, being, of Bombay about 35,000 bales, Bengal 45,000 bales, and Madras 8000 bales, in all 88,000 bales. Two more cargoes were daily suspected. *Singapore Chronicle*, month 15. 1827.

†) Britsch Indie levert te dien aanzien, op meer dan één punt, een treffend voorbeeld op. De indigo, eene der eigendommelijke culturen van Java, doch die mede onder het monopolie bezweken is, is daar met kracht aangevat en heeft schatten verzwolgen vóór en aleer te slagen. De particuliere industrie en kapitalen zijn het meester geworden, en datzelfde jaar 1825, welks in- en uitvoer op Java bij dit rapport behandeld is, heeft uit Britsch Indie indigo zien uitvoeren, ter waarde van veertig millioen Nederl. gulden. Met diezelfde kracht zijn zij nu tevens op de zijde gevallen, en in 1825 mede zijn reeds twaalf maal honderdduizend ponden van dáár uitgevoerd. De ondernemingen in de koffij, even begonnen, zijn zoo kolossaal, dat zij al wat deswege op Java ondernomen is verre achter zich laten.

lukken zelf het hooge belang voor het Gouvernement aantoont van het particulier bezit en particuliere ondernemingen, waarbij de particuliere industrie al de kansen, al de gevaren en verliezen voor haar eigen rekening neemt, om, waar zij slaagt in de uitbreiding van productie, handel en welvaart, hare winsten dadelijk met het Gouvernement te deelen, dat met de welvaart van den ingezeten zijne inkomsten vermeerderen ziet. Het Gouvernement kan daarbij nooit dan winnen. Het verliest nooit.

Die geen landbezit van Europezen willen, mogen die ondernemingen van den inlander te gemoet zien, of het zich van een stelsel van contracten beloven? Ik geloof genoegzaam te hebben aangetoond dat van dien kant niets te wachten is. En zoo moet Java blijven wat het thans is, en niets dan rijst en koffij leveren; of zooveel nieuwe proeven en ondernemingen van nieuwe culturen, als waarvan men hier een goeden uitslag hopen mag, zullen van Gouvernementswege en door zijne ambtenaren geschieden moeten of achterwege blijven. Geen Gouvernement is daartoe berekend uit niet één enkel oogpunt, al had het er de opgewektheid toe, die zelden groot is. Het monopolie der Compagnie heeft in volle twee eeuwen wel vele culturen op Java zien te gronde gaan, maar slechts ééne nieuwe, die der koffij, doen geboren worden, en durve ik mij bij de uitsluiting van de eenige particuliere industrie en kapitalen die iets beproeven of ondernemen kunnen, van dit nieuwe monopolie niets goeds beloven. Het Gouvernement zal weinig doen en nog minder slagen. Ten bewijze van dit laatste punt getuige diezelfde koffij-cultuur op Java, die, alleen staande, en sinds zoo lang in de Preanger-landen bekend, onder de leiding en bemoeijenis van de residenten en van hunne opzieners is behandeld op eene wijze, als waarvan de hiernevens onder litt. *X* gevoegde uittreksels der verslagen van den adsistent-resident van Malang, aan zijne resident, Uwe Excellentie eenige bijzonderheden zullen opleveren, die ik aan hare bijzondere aandacht durf aanbevelen. Ik had er kunnen bijbrengen die nog ruim zoo sterk zijn, doch heb aan deze de voorkeur gegeven, omdat, gelijk Uwer Excellentie bekend is, de koffijcultuur in het Malangsche zeer bijzonder met de meeste kracht behartigd, aangezet en uitgebreid is.

Verliezen ten slotte en mislukte proefnemingen, gelijk op Tjikandie, mogen met zekerheid te gemoet gezien worden. Maar het Gouvernement kan die veel beter aan de particuliere industrie overgeven, dan er zelf de kansen van op zich nemen, en het mag er die industrie eenigen dank voor weten, die zich daartoe bereid toont en voor het overige hare belangen wel zelve berekenen en behartigen zal. Groote winsten zijn in allen gevalle voor de hand, en die zullen die partiële verliezen wel overwegen en goed maken.

De heer directeur telt onder de onvoordeelige uitkomsten der door hem genoemde landen, dat zij voor het Gouvernement middellijk noch onmiddellijk genoegzame inkomsten afwerpen.

Dit mag ten deele waar zijn, maar is niet in het particulier bezit gelegen. De wijze waarop het Gouvernement zijn eigendoms-regt vervreemd heeft, is daar alleen oorzaak van. — In oogenblikken van geldgebrek heeft dit zijne inkomsten van volgende jaren verkocht, en daarvoor de waarde in ééns bij den koopprijs genoten. Te klagen dat het Gouvernement nu minder voordeel trekt van dien verkochten eigendom dan wanneer het dien eigendom gehouden had, is onzin. Maar wat heeft het Gouvernement dan nog ten slotte verkocht? Onbevolkte, onbebouwde landen, verblijven van wild gedierte, roovers en moordenaren! Zóó zijn successivelijk de Omme- en toen de Bovenlanden in particulier bezit overgegaan; zóó later de landerijen in het Krawangsche en Bantamsche! Die

waarde was inderdaad zoo groot niet. Wat heeft die Ommelanden bebouwd en bevolkt, en bouwt en bevolkt thans de Krawangsche landen? Het particulier bezit en de kapitalen die dit er aan besteedt! Zoo kan of mag het Gouvernement zijne winstderving, ten gevolge van den eens genoten koopprijs, niet berekenen naar den bloeijenden staat, waarin het particulier bezit die landen heeft weten te brengen, en nog dagelijks brengt, maar naar den armzaligen toestand waarin het particulier bezit die landen heeft aanvaard. En dan geniet het Gouvernement, na eerst in oogenblikken van verlegenheid den koopprijs genoten te hebben, thans van deze toenmaal ontvolkte en woeste landen in onmiddellijke inkomsten het één percent op de waarde, die steeds toeneemt, terwijl één percent op de waarde in allen geval tot 10, 15 en 20 percent op de inkomsten maakt.

En wat de middellijke voordeelen van het Gouvernement betreft, die zijn talloos in verscheidenheid als van elke vermeerdering van nijverheid en welvaart, en daarom niet minder belangrijk, omdat zij niet altijd met handen te tasten zijn. Daar is één middellijk voordeel evenwel, dat zich zeer duidelijk voordoet. Die landen, die woest verkocht zijn, voorzien Batavia van rijst ter eigener consumtie eerst, en wijders ten deele ter verzending, en hebben de eerste stad van het eiland en zetel van het Gouvernement ontslagen van een grooten last bij rust en vrede, en van groote verlegenheid en zorg bij oorlog en gestremde zee (bladz. 9). *Buiten twijfel stellende, dat onder deze particuliere ondernemingen Java binnen korte jaren een rijken schat van koopwaren der handeldrijvende wereld zal kunnen aanbieden*, zoo vraagt de heer directeur: *waar dan de fondsen zullen gevonden worden, om deze koopwaren aan Java te betalen?*

Zoo vallen wij van de eene zwarigheid in de andere, en wel geheel tegenovergestelde, en telkens in uitersten. Aan den eenen kant de vrees dat de planter slechte zaken maken zal, aan de andere bezorgdheid hoe de fondsen te vinden om zijn product te betalen.

De waarheid zal hier wel tusschen deze twee uitersten in liggen. Maar zoo ik geen vrees voede dat de Europesche planter hier slechte zaken maken zal, zoo beken ik nog minder bezorgd te zijn dat onze handel zich niet in staat zou bevinden, hem alles af te nemen en te betalen.

De heer directeur wordt in zijne bezorgdheid deswege bevestigd door de overweging, *dat overzeesche bezittingen uitsluitend voor het Moederland bestaan moeten, en de mededinging van vreemden zorgvuldig moet vermeden worden, zooveel het onderling verband en de gemeenschap van den handel zulks maar eenigzins toelaten:* het gevolg waarvan zijn moet, dat het Moederland alleen in de betaling van de te vervoeren producten op Java zal dienen te voorzien.

Ik geloof hierop te mogen aanmerken, dat, naarmate eene overzeesche bezitting en vooral ééne als Java, zoo rijk aan bevolking en goede gronden, en aan alle grondslagen eener zich krachtig ontwikkelende welvaart, meer wordt wat zij zijn kan, en in productie, nijverheid, welstand en handel toeneemt, ook deze uitsluiting van vreemde mededinging minder mogelijk en voor het Moederland en de kolonie beide minder noodzakelijk of wenschelijk wordt. De wijzigingen die de Engelschen zich in deze laatste jaren wel hebben moeten laten welgevallen in het uitsluitend stelsel van handel en zeevaart, dat zij zoo lang op hunne West-Indische volkplantingen gehandhaafd hadden, en waarin zij hun grootste heil gezocht hebben, leveren ten aanzien van dit mijn gevoelen een proefondervindelijk bewijs van eenige kracht.

Maar gesteld ook, dat de productie van het eiland Java onder den

invloed onzer kapitalen ooit eene uitbreiding nemen kon die de vermogens van onze handel en scheepvaart, wie dezelfde kapitalen ten dienste staan, ontwassen mogt, en het oogenblik kon geboren worden, waarop het Moederland te kiezen had, om die productie te beperken of den afvoer en handel met vreemden te deelen, — zoo vertrouw ik dat, niet het belang der kolonie, maar zeer bepaaldelijk dat van het Moederland zelf, die vraag spoedig zou beslist hebben, en dit den vreemde zou laten afvoeren wat zijn eigen handel en scheepvaart niet langer ontvangen kon. Deze bezorgdheid in de verre toekomst is voor het overige in allen deele zoo hersenschimmig als er ééne zijn kan.

Maar hetgeen de bezorgdheid van den heer directeur (bladz. 10, 11, 12 en 13) nog hooger gaande maakt, is, dat het Moederland deze toenemende productie voor het meerendeel in baar geld zal moeten betalen, overmits de behoefte op Java naar de voorwerpen onzer kunstvlijt en nijverheid in het Moederland, of althans het vermogen om in die behoefte te voorzien, zich meer en meer bepalen zal tot een gering aantal Europesche kolonisten, die *bloote speculanten* zijn, en hunne schatten noodwendig zullen moeten vinden in de armoede en het gebrek van zes millioen inlanders, *die de eigenlijke werkzame klasse van ingezetenen uitmaken*, en geene verdiensten meer maken zullen dan ter verzekering van hun dagelijksch brood.

Hier zijn vrij wat punten overhoop gehaald en daaronder sommige van genoegzaam gewigt om een eenigzins nader onderzoek noodzakelijk te maken.

In de eerste plaats, zoo heeft het Moederland twee eeuwen lang een goed deel der producten dezer gewesten met baar geld betaald. Vrij geregeld heeft het van vier à zes millioen specie 's jaars naar herwaarts overgevoerd, zelden minder, soms tot zeven en acht. Het heeft nooit gedacht daarbij eenig nadeel te zullen ondervinden, noch dit inderdaad ondervonden. Zoo Java's productie op Java lokt wat Java meest noodig heeft — en daaronder zullen de klinkende speciën altijd, en meer naar mate de omliggende gewesten zich meer ontwikkelen zullen, altijd eene groote rol spelen — zoo zullen die producten, naar Nederland overgevoerd, om gelijke redenen, weêr zooveel speciën van elders doen toevloeijen als daar zal noodig zijn, en de handel in gelijke verhouding tot die benoodigdheid zal aanbrengen.

Java heeft altijd een aanzienlijken toevoer van specie gevorderd en zal zulks blijven doen. Eene ondervinding van twee eeuwen staaft deze stelling. De oorzaken liggen voor de hand, en zijn gemakkelijk na te gaan. Zij zijn te vinden in de omstandigheden van Java zelf, maar vooral in die zijner naburen waarmede het in handelsbetrekking staat.

Van zilvermijnen ontbloot, heeft geheel het Oosten van alle tijden her zijne zilveren specien, gelijk Europa die van Amerika haalt, zoo ook meerendeels uit Europa, waarmede het de meeste handelsbetrekkingen had, en later ook uit Amerika regtstreeks, naar mate het met dit werelddeel handelsbetrekkingen aanknoopte, zien toevloeijen. Deze oorzaak, die altijd bestaan heeft, zal bij voortduring blijven bestaan, zoolang het Oosten in zijn eigen boezem geen zilvermijnen zal vinden waaruit het zich zelf onmiddelijk voorzien kan.

En zoo het waar is, dat de behoefte aan specie, al was het alleen ter voeding van een circulerend medium, in ieder land toeneemt met de toenemende uitbreidingen zijner industrie, handel en welvaart, zoo zal ook deze blijvende oorzaak zich krachtig in hare uitwerking doen gevoelen, naar mate zich deze gewesten meer ontwikkelen zullen. Dit geldt voor Java zelf in de eerste plaats, welks benoodigd circulerend medium

ik, bij onderscheidene stukken, die mij op dit punt zijn aangeboden, tot zelfs beneden de tien millioen gesteld vinde, doch dat bij meerder nijverheid en welstand al spoedig eene geheel andere circulatie vorderen zou. Dit geldt voor den geheelen archipel *). Dit geldt voor China, welks behoefte aan specie zoo groot is, en dat jaar op jaar daaraan schatten verslindt. Dit geldt eindelijk voor zoovele etablissementen, als, om Java liggende, nog wel in hunne eerste opkomst zijn, maar eene zeer krachtige ontwikkeling te gemoet doen zien: de kusten van Nieuw-Holland ten zuiden, die van Arrachan en Ava ten noorden enz.

Deze behoefte en dringende aanvragen om specien èn nu èn in de toekomst, is een feit dat niet te ontgaan is, hoe men er wijders ook over denken moge.

Ik beken voor het overige dat ik er geen nadeelige strekking in zien kan, noch voor de kolonie noch voor het moederland. Naar mate de specien hier meer gewild zullen zijn, en meerder aftrek zullen vinden, zal ook noodwendig eene gegeve hoeveelheid specie meer producten in ruiling bekomen en de handel van het Moederland meer overwinsten, in de massa van deszels nationalen rijkdom afwerpen. En wat betreft de nationale nijverheid, die zich in fabrieken en trafieken oefent, ook die, kan daarbij niet komen te lijden, overmits haar product wel mede in de eerste plaats die specien zal moeten goed maken, die het Moederland naar deze gewesten afvoert, en voor zijne eigen behoefte ook weder met andere van elders moet vervangen. Het eenige verschil, en dat is geheel in haar voordeel, is, dat, in stede van regtstreeks naar herwaarts af te gaan, waar specie tot eene zekere en bepaalde hoogte meer gewild is, en, in ruiling van producten, beter betaald wordt, zij, onze Nederlandsche fabricaten, specie zullen gaan halen op die markten waar specie overvloeit en beterkoop is, en waar ons fabricaat meer gewild zijnde, ook eene hoogere waarde aan specie in ruiling zal bekomen, dan het hier in producten vinden kan.

Dit alles geldt, als ik zeide, tot eene zekere en bepaalde hoogte; immers deze behoefte aan specien in deze gewesten heeft ook wel degelijk hare grenzen, en die grenzen kunnen zelfs veel naauwer ingetrokken worden, dan zij thans zijn. Maar tot eene zekere hoogte geldt het dan ook met onbepaalde kracht, en zal Java bij voortduring den gestadigen toevoer van eene zekere hoeveelheid specien onder zijne behoefte van eerste noodzakelijkheid blijven tellen.

Wie zal deze specien aanvoeren? In vroeger dagen, als souverein en alleenhandelaar tevens, was de Compagnie de eenige die het doen kon, en deed, ten bedrage jaarlijks van doorgaans 4 à 6 millioen voor hare verschillende bezittingen. Thans heeft het Gouvernement de keuze. Het kan het zelf doen of het aan den handel overgeven.

Die keuze, in het belang van het Gouvernement, zal wel niet twijfelachtig zijn. Het kan die veel beter overgeven dan ze zelf dragen. Maar zoo de handel het doen zal, moet hij waarde voor waarde vinden.

Brengt hij specien, zoo moet hij producten in de plaats vinden; vindt hij die niet, zoo brengt hij ook geen specien aan, en het Gouvernement, of het wil of niet, moet het dan wel zelf doen, als thans het geval is.

De heer directeur vreest uit het landbezit van Europezen eene productie te zien opkomen die alle specien van het Moederland verslinden zal.

Deze laatstverloopen tien jaren mogen getuigen, wat meer de speciën

---

*) Onafhankelijk van den privaat-handel, zendt 's Gouvernements kas op Java naar Banka alleen en de Molukko's voor meer dan eeu millioen aan specie, die de circulatie alzoo op Java, jaar op jaar, in 's Lands kas stort, en niet van haar terugontvangt.

uit het Moederland naar herwaarts heeft getrokken: de overvloed of het gebrek aan productie op Java.

Toen de productie op Java, al afnemende — terwijl de consumtie bij alle klassen van ingezetenen, en het Gouvernement aan het hoofd, niet stilstond — alle bestaande kapitalen heeft zien te gronde gaan, alle speciën heeft zien afvloeijen, om een invoer te helpen dekken, waarvoor Java's nijverheid geen genoegzamen uitvoer meer had, heeft het Moederland met kracht in de bres moeten springen, en, ten koste eener schuld die gevestigd is en nog lang op de kolonie zal drukken, zijn speciën naar herwaarts overgezonden.

Toen de productie op Java in minder onevenredige verhouding tot de behoeften der consumtie stond, en bij de opgejaagde prijzen eene dubbele waarde aantoonde van thans, bragten de Amerikanen op Java hunne piasters over, en vond de kolonie tevens hare speciën tot den uitvoer en eene overvloedige circulatie tot eigen gebruik. Die tijd kan niet terugkomen zonder eene productie van uitvoer, die in hoeveelheid terugvindt wat ze bij de dalende prijzen in waarde heeft verloren, en zich genoegzaam weet uit te breiden, om de behoeften van Gouvernement en ingezetenen bij te houden en voorbij te streven.

Voor zooverre eene te groote toe- en afvloeijing van specien hare bezwaren hebben mogt, en het wenschelijk zijn mogt die althans niet in de hand te werken, zoo zeide ik hierboven reeds, dat Java's behoeften deswege binnen naauwer grenzen konden gebragt worden dan thans het geval is. Het vraagt minder specien voor zich zelf dan voor zijne buren, die ze langs zijne tusschenkomst weten magtig te worden. Hierin kan gemakkelijk voorzien worden, maar ook wederom niet anders dan langs dien zoozeer gevreesden weg eener uitbreiding van eigen product, bepaaldelijk van die artikelen, die eene goede markt kunnen vinden dáár waar Java thans zijne speciën brengt.

In het laatstverloopen jaar zijn op mijn last in de onderscheidene residentien op Java proeven genomen met de cultuur van den papaverbol, en die proeven hebben gegronde uitzigten gegeven, dat wij ook deze cultuur zullen kunnen meester worden. Ik zwijgt van de winsten die zij het Gouvernement zal kunnen afwerpen, aan hetwelk zij uit allen hoofde uitsluitend zou kunnen en moeten verblijven. Maar zij kan ons in de eerste plaats dadelijk ontslaan van een millioen, dat jaarlijks in specie naar Bengalen gaat, om, tegen de monopolie-prijzen der Engelsche Compagnie, de kist amfioen tot duizend Spaansche matten en daarboven te betalen, die er haar geen honderd en vijftig kost; zij kan wijders in China eene markt vinden, waar jaarlijks voor acht millioen Spaansche matten aan Bengaalsche en Malva-amfioen alleen besteed wordt *).

Wat de amfioen voor onzen handel op China worden kan, dat kan het katoen mede worden, — had het op Tjikandie en van Tjikandie uit reeds lang kunnen zijn.

Ik heb reeds gemeld hoe China katoen trekt, en Britsch Indië het naar derwaarts toevoert. Met op Java voor onze buren te telen, wat zij zoowel als specie en meer dan specie behoeven, zullen wij ons zelven op

*) De consumtie van dit artikel, schijnt zich daar geheel naar de prijzen te regelen, die zeer wisselvallig zijn. De invoer van Bengaalsche en Malva-amfioen is daar in den loop der vijf laatste jaren geweest als volgt:

1821/22	4,628	kisten,	makende	8,314,600	Spaansche	matten,
1822/23	5,122	»	»	7,488,430	»	»
1823/24	7,082	»	»	8,545,400	»	»
1824/25	8,655	»	»	7,609,625	»	»
1825/26	9,718	»	»	7,754,380	»	»

Java van onzen toevoer van specie ten hunnent, en het Moederland van zijn toevoer naar herwaarts, althans voor zooverre, ontslaan. Maar het zal altijd zijn door uitbreiding en niet door beperking van product op Java.

Het zal wel niet noodig zijn hier dieper te treden in deze tegenstelling van een duizendtal Europesche planters, die van het moederland niet dan geld zullen begeeren en van zes millioen inlanders, die arm zijn zullen, en aan Nederlandsch fabricaat niets zullen te besteden hebben. Zij ligt op niet één enkel punt in de orde der mogelijke zaken. Wat zouden die duizend planters, jaar op jaar, met al dat geld op Java doen? Het ophoopen, of, als de Javaan, onder den grond begraven? Java zal specien vragen, zooveel als de uitbreidingen van zijne nijverheid, vertier en circulatie noodig hebben. Wat daarbuiten gaat is zonder nut en kan geen voordeel geven. Zoo zouden die schatten, die de heer directeur in baar geld naar de planters op Java ziet overkomen, wel degelijk in het moederland blijven, om voor hunne rekening daar te worden uitgezet.

Maar wat beteekent wijders die geheele tegenstelling van zes millioen behoeftigen tegenover een duizendtal schatrijken? In wat land ter wereld is dit ooit gezien? De heer directeur stelt zich telkens, en in den verderen loop van het stuk verklaart hij het onbewimpeld, de slavenkoloniën voor oogen.

Een stelsel van Europeesch landbezit kan op volle vrijheid gevestigd zijn, en ik draag geen ander voor. Maar ook de slaven-koloniën — en dit strekke ter beschaming van het thans heerschend stelsel op Java — voeden de kunstvlijt en nijverheid van het moederland wel geheel anders als Java thans doet.

De Engelsche slaven-koloniën, met anderhalf millioen bevolking, trekken jaarlijks voor vier millioen sterling aan fabricaat uit het moederland; Java met zijn zes millioen voor niet veel meer guldens.

Java, onder den invloed onzer kapitalen, zal zijn landbouw en culturen zien uitbreiden boven al wat zij ooit geweest zijn, en bij vrije dagloonen, vrij, als de geheele beschikking over personen, tijd en arbeid, geen duizend rijken tegenover zes millioen armen vertoonen; naar de ondervinding van alle tijden en van alle landen, geheel eene opvolging van rangen en klassen, standen en middelen, zien geboren worden, die, in onderling verband en zamenwerking, eene *algemeene* welvaart zullen vestigen, waaraan ook de minste zijn deel hebben zal, en wel niets zal te benijden hebben aan die geheele landbouwende bevolking van thans. De Javaan zal als eigenaar, als pachter en ook als dagl ooner die verdiensten, vinden die de vrije concurrentie aan ieder in zijne betrekking verzekert; en, in stede van zijn tijd te vermorsen met de vervaardiging van eigen lijnwaden, die wij hem veel beter en beterkoop leveren kunnen, zal, onder het toenemend verbruik van zoovele andere voorwerpen onzer kunstvlijt en nijverheid, ook de minste daglooner zijne lijnwaden van ons overnemen. Iedere gulden per hoofd meer in het jaar op dit artikel van eerste en algemeene behoefte alléén, maakt voor Java alleen zes millioen voor ons Nederlandsch fabriekwezen.

Al wat door den heer directeur wijders (blad. 11) verhandeld wordt over de lasten van het Gouvernement die door duizend rijken alléén, in stede van door zes millioen wèlgestleden, zullen moeten gedragen worden; van zes duizend gulden, die van dezen per hoofd zullen moeten gevraagd worden, in stede van nu één gulden per hoofd enz., enz., vervalt op gelijke gronden en vordert geene nadere wederlegging.

Al wat volgt, tot pagina 15 inclusief, slaat op de voorstelling, die de heer directeur zich van de slaven-koloniën maakt, en is van geen

toepassing op deze gewesten, die zich onder den invloed onzer kapitalen ontwikkelen zullen, noch op het beginsel van vrije beschikking over personen, tijd en arbeid.

Op bladzijden 15 en 16 verwijst de heer directeur ons op Britsch Indië, dat eertijds zijne producten aan het moederland tegen goud en zilver leverde; maar thans fabricaat uit het moederland, en daaronder in de eerste plaats de lijnwaden, in ruiling van zijne producten aanneemt.

De Engelschen, namelijk, zegt de heer directeur, hebben bemerkt, dat die handel van product tegen specie voor hen verderfelijk was, en zij hebben alle pogingen in het werk gesteld om die betrekkingen van handel om te keeren, met dat gevolg, dat de bezendingen van geld naar Indië binnen korte jaren zijn onnoodig geworden.

In deze geheele voorstelling der zaak, zijn oorzaak en uitwerksel doorgaans omgekeerd. Het beweerde feit, dat de bezendingen van geld naar Indië onnoodig zijn geworden, houde ik voor eene stellige dwaling.

Zoo in de eerste jaren van rust en vrede, na een oorlog van 20 jaren, die alle zeeën gestremd en alle handelsbetrekkingen verbroken heeft, de doorgaande behoefte aan specie voor Indië eenige jaren heeft stilgestaan, zoo is dit een verschijnsel dat zich in de massa van de vreemdste en tegen den gewonen loop van zaken meest strijdende verschijnselen, die de wereldhandel in de eerste jaren van vrede, na zulk een oorlog vertoond heeft, verliest en althans niets bewijst. Heeft de vrede niet over den geheelen aardbodem, en jaren achtereen, alle handels-producten nagenoeg juist dáár de hoogste prijzen zien gelden, waar zij te huis behoorden en in den gewonen loop van zaken het goedkoopst zijn moesten? Zoo de afvloeijing van specie naar Britsch Indië eenige jaren heeft stilgestaan, zoo is dit volmaakt overeenstemmende met de geheele strekking van geheel den grooten handel in die jaren, en niet meer vreemd, dan dat de Java-koffij mede jaren lang op de markten van Amsterdam en Antwerpen een minderen prijs heeft gegolden dan op die van Batavia. Britsch Indië, op den duur, zal wel wederom, als van alle tijden her, zilver noodig hebben van buiten af, dat het zelf niet heeft, gelijk het af zal geven wat het heeft, en men elders weêr niet heeft.

Dat de Engelschen bemerkt hebben dat hun handel op Indië, voor zooverre hij bij middel van specie geschiedde, voor hen verderfelijk was, is eene zeer eigendunkelijke stelling. Het is, als zoovele andere quaestien van dien aard, gezegd, en het is tegengesproken; ondervonden hebben zij het altoos niet. Hun fabricaat heeft toch wel altijd ten slotte die speciën, die zij naar Indië afvoerden, moeten dekken, en daarbij niet minder vertier moeten vinden, dan wanneer het regtstreeks, en met uitsluiting der speciën, naar Indië gezonden was.

En zoo Engeland zich eindelijk ook op den duur mogt ontslagen rekenen van alle afvloeijing van specie uit zijn eigen boezem naar Indië, zoo zou het zulks nog alleen te danken hebben aan de beperkingen die zijn monopolie-handel dáár zich successivelijk ten gunste van de vreemde handel en scheepvaart heeft moeten laten welgevallen. — De Amerikanen, die zoo druk in al deze zeeën en ook in Britsch Indië varen, brengen ook dáár, als zij op Java deden, hunne Spaansche matten, als een der beste waren, die zij daar aan te brengen hebben, en die hun de meeste waarde van retour verzekert.

Maar, om nu op het gewigtigste punt te komen, dat de heer directeur hier behandelt, de Engelschen hebben pogingen gedaan, om in Indië een uitweg voor hunne manufactuur-industrie te vinden. Zulks doen wij ook. Zij hebben den eigen aanmaak van lijnwaden in deze gewesten, door hunne meergevorderde fabricatie, gedood. Zulks doen

wij mede, en pogen wij meer en meer te doen. Maar de Engelschen hebben tevens ingezien dat zij geen fabricaat konden invoeren, waar geen product in ruiling tegenover stond; dat Indie's product van uitvoer den noodwendigen maatstaf uitmaakte van hunnen toevoer van fabricaten, en dat, om veel fabricaat te kunnen afzetten, zij gelijkelijk het product van Indië moesten opwekken en uitbreiden. Veertig millioen gulden aan indigo, vijf en twintig aan amfioen, eene zijde-cultuur die nieuw is en zich zoo krachtig ontwikkelt; katoen in de drie presidien: dit zijn zoo vele resultaten dezer overtuiging geweest. Nu is de koffijteelt ondernomen op eene schaal waarvan geen voorbeeld is, onder van wege het hoogste gezag openlijk en onbewimpeld verklaarde uitzigten om, bij aanzienlijke winsten voor den planter, dit product, waarvan het verbruik over den geheelen aardbodem zoo groot is, en zooveel grooter worden kan, te leveren beneden de laagst bekende prijzen en zich gevolgelijk de geheele leverantie uitsluitend te verzekeren, en geschiedt zulks onder de niet minder openlijke en onbewimpelde verklaring *dat de uitbreiding van Indie's handel van uitvoer eene zaak is van het hoogste gewigt voor Engeland en Indië beide; en de daarstelling van zulk een tak van handel een groot nationale voordeel, dat al de ondersteuning van het bestuur in hooge mate waardig is.*

Dit is, waar men het voorbeeld van Britsch Indië wil inroepen, eene geheele andere staatkunde, dan die, welke in de overmatig toenemende productie van Java niets anders dan de afvloeijing der specie en het eindelijk verderf van het Moederland te gemoet zien wil, en ieder stelsel van landbezit en cultuur van Europezen dàārom afweert, omdat het te veel producten voor den handel en uitvoer zou afwerpen.

Inderdaad, alle bestrijders eener kolonisatie op Java hebben dit gemeen, dat zij — of zij het inzien of niet — het zekerst en beslissendst middel bestrijden, ter uitbreiding van product en handel, om die van elders te zoeken waar zij niet te vinden is. Maar dit stuk, onder al wat deswege geschreven is, is het eenige mij bekend, waarbij deze strekking eener kolonisatie, ter krachtige uitbreiding van product en handel wordt ingezien en erkend, om ze tegen dezelfde kolonisatie te doen gelden.

Op bladzijden 16 en 17 komt de heer directeur op de West-Indische volkplantingen terug, in tegenoverstelling van welke, als die hare arbeiders van verre kusten moeten halen, hij Java voorstelt als voorzien van *eene zeer aanmerkelijke en steeds toenemende* eigen bevolking, eigenaardig aan den landbouw overgegeven, en alzoo geene kolonisatie behoevende.

Het is juist deze omstandigheid, die eene kolonisatie voor Java in den hoogsten graad noodzakelijk maakt, eene kolonisatie, niet van armen om den grond te bearbeiden maar van kapitalen, om de armen die er zijn in beweging te brengen. Java telt op zijne bebouwde gronden drie maal meer bevolking dan er onder zekeren welstand en levensgenot op leven kunnen. Maar hoe leven zij er dan ook?

Ik wil gereedelijk aannemen, en zeide het hierboven reeds, dat de berekening van den Gouverneur-Generaal Raffles, sedert meermalen gevolgd, en ook hier overgenomen bij het rapport der hoofd-commissie van landbouw, te overdreven zijn kan. Met den bebouwden grond op Java tot den onbebouwden te stellen in de verhouding van 1 tot 7 en daarbij eene bevolking aan te nemen op Java van vijf millioen zielen, zoo is die bebouwde grond eenige malen meer bevolkt dan in eenig land ten onzent het geval is. Op dien grondslag is de stelling van den Gouverneur-Generaal Raffles dan ook tegengesproken niet alléén, maar als eene baarblijkelijke onmogelijkheid beschouwd. Dit laatste echter is zij stellig niet, en, behoudens hetgeen zij te zeer overdreven zijn kan, houde ik ze voor volkomen waar. De

opeenhooping der bevolking te midden van een land waar haar nog geenszins de gronden ontbreken, is op Java in het oog vallende. En dat die grond op Java drie maal meer menschen en meer onderhouden kan dan ergens ten onzent is blijkbaar, wanneer men aan de eene zijde nagaat, dat die reeds bebouwde gronden wel vrij regelmatig mogen verondersteld worden uit haren aard de vruchtbaarste te zijn, te midden van een eiland, dat wegens deszelfs uitstekende vruchtbaarheid zoozeer en zoo algemeen bekend is; maar aan den anderen kant wel vooral in aanmerking neemt, wat het leven van den Javaan kost, dat is van de geheele bevolking zonder onderscheid, met een klein aantal hoofden en grooten, in vergelijking van wat ook de minste arbeidende klassen ten onzent behoeven en weten te vinden. Rijst, zout, een uije, en ten hoogste wat gedroogde visch tot voedsel, wat sirie en gambier tot versnapering, maar in prijs en waarde nog in het minste vergelijk niet komende met de minste pijp tabak van onzen minsten dagloone; eene bamboezen woning, die hij met eigen hand uit het bosch kapt en aan elkander bindt, en tot kleeding voor de meesten zooveel lijnwaad als noodig is om het noodzakelijkste te bedekken.

De steden en ook in het algemeen de stranden, waar nog altijd eenig meerder vertier en welvaart is, strekken op dit laatste punt niet tot maatstaf voor de bevolking meer binnenwaarts, aan wie een doek om het hoofd tegen de zon en een doek om de heupen, tot eenig deksel verstrekt. Ja, ook wat de rijst tot voeding betreft, is het er zoo verre af dat de geheele bevolking die in alle jaargetijden door kan magtig worden, dat, al ging er geen korrel van naar buiten, de jaarlijksche oogst op verre na niet voldoende zijn zou, om de geheele bevolking het geheele jaar daarmede te voeden. Bij troepen zwerft de Javaan langs de bergen, van djagon levende en eenige aardvruchten, wien nooit rijst over de lippen komt, terwijl ook te midden der dessa's en bebouwde landen de meerderheid dier bevolking een goed deel van het jaar niet anders heeft. Waar het leven zoozeer en zoo algemeen tot de bloot dierlijke behoeften bepaald is, en deze nog zoo onvoldaan blijven, kunnen vrij wat meer menschen op goede gronden naast en op elkander wonen, dan wààr, als ten onzent, in de eerste plaats, ook het dierlijke leven vrij wat meer vordert dan in dit gezegend klimaat en wijders iedere stand zijne weelde, genoegens en genietingen, hem eigen, heeft, en ook de minste daarvan niet geheel ontbloot is. En gaat men dan na, dat die bevolking al minder en minder aan den uitvoer levert, maar, steeds meer en meer in armoede en behoefte verkeerende, geheel zelf verslindt wat haar grond haar afwerpt, zoo is het geene bloote mogelijkheid meer, dat hier veel meer menschen te zamen wonen, dan wij ons, met het oog op onzen maatschappelijken toestand geslagen, weten voor te stellen, maar weet ik aan die zoo naauw beperkte eigen consumtie ter éénre, en dien zoo onbeteekenenden uitvoer ter andere zijde geene andere verklaring te geven.

Dit is de knoop, dien eene kolonisatie op Java ontbinden moet, en zij alleen ontbinden kan: van vijf tot zes millioen Javanen, die kommerlijk leven, om weldra aan den uitvoer volstrekt niets meer af te werpen, van uit de te naauw beperkte gronden, die zij thans bewonen en bebouwen, over de geheele oppervlakte van hun overschoon eiland te verspreiden, dat nog zooveel goede gronden aanbiedt.

Bevolking is hier de vraag niet; die vloeit over, maar gronden, die hier zijn in overvloed, doch er zijn, of als zij er niet waren, zoolang onze kapitalen het middel niet zullen hebben aangebragt, om ze met kracht en met vrucht te ontginnen, niet met nieuwe menschen, die

niet vereischt worden, maar met de armen die er zijn, en drie maal meer werk doen kunnen en doen zullen, dan zij thans doen of kunnen doen. Zoo zullen, bij meerdere welvaart en meerdere ruimte van eigen vertering, ook de uitvoer en handel hun deel bekomen, dat tegenwoordig zoo gering is, en langs den weg die thans betreden wordt, hun geheel dreigt te ontvallen.

Het slot van het rapport van den heer directeur houdt drie punten in, die daar eenigzins in elkander vloeijen, doch ieder nog wel eene afzonderlijke beschouwing vorderen.

In de eerste plaats wordt de resolutie van het Britsch-Indisch bestuur ontwikkeld, en wel ten betooge dat zij niets bevat, wat onder het stelsel van contracten op Java niet reeds dáár sinds jaren bestaat.

Ten andere wordt aangedrongen op de onmogelijkheid, om, hetzij *jure*, hetzij *facto*, bij wege van wetten en bepalingen, ***met hoeveel omzigtigheid en met hoeveel wijsheid ook beraamd***, de onderdrukking van den inlander en tallooze daaruit te wachten ongeregeldheden te voorkomen of te bedwingen.

In de derde plaats, en daarmede sluit het stuk, wordt het stelsel van landrenten gehandhaafd, wegens deszelfs toenemende opbrengsten en daaruit afgeleide uitbreidingen en ontwikkelingen van den landbouw op Java.

Wat het eerste betreft, zoo zijn de punten van verschil menigvuldig en ter zake waar het op aankomt beslissend.

De Engelsche resolutie geeft den Europees vrijheid om te contracteren met den inlander voor zijn land. De publicatie van 5 Januarij 1819 op Java geeft alleen vrijheid om te contracteren voor leverantiën van product.

De Engelsche resolutie verklaart dat er redenen bestaan om den Europeaan genot van gronden te gunnen liever bij wege van huur dan van eigendom *).

Die redenen zijn wel na te gaan. De geheele zaak is eene groote innovatie op een van ouds en met hand en tand vastgehouden beginsel der Compagnie, die steeds en doorgaande de verdediging van haar monopolie in de afwering van den Europeschen particulier gezocht heeft, vroeger tot zelfs in den handel, doch altoos en ook nog met opzigt tot het landbezit. De invloed der Kroon, geruggesteund door geheel de natie, die vrijheid van verkeer en handel en een uitweg voor hare kunstvlijt op Indië verlangt, heeft die zaak doorgezet, gelijk hij reeds zooveel heeft doorgezet, zonder zich echter meer bloot te geven of meer tegenstand te verwekken dan noodig was. Een stelsel van pachten kan minder opschudding en bekommering baren, dan een stelsel van landbezit of eigendom, en zoo heeft het, om redenen die met alle omzigtigheid onvermeld blijven, de voorkeur behouden, ja, ook omtrent den duur der pacht-termijnen wordt diezelfde omzigtigheid in acht genomen en daaromtrent niets bepaald †).

Maar hoe zijn zij verleend? Aan wie ze gevraagd hebben, voor negen en negentig jaren! Zulke pachten — en de resolutie, niets bepalende,

---

*) It appears to be for several reasons desirable that the tenure of European planters should be that of leaseholders, not that of proprietors of the land. As so the time of the lease, it seams to be unnecessary to lay down at present any general rule. — De geheele resolutie is onder de Bijlage lit. *AA*.

†) Van deze omzigtigheid draagt de redactie van het geheele stuk de meeste blijken. — De bepalingen van § 21 zijn daaromtrent inzonderheid treffende. De resolutie, gelijk zij alleen pachten op het oog heeft, bedoelt weêr zoo maar ééne cultuur, die der koffij. Enkele uitzonderingen alléén, en eene zekere ruimte die onvermijdelijk schijnt, laat men onder een uiterlijk van de meeste behoedzaamheid slippen. Maar de pachten van negen en negentig jaar, uit § 5 voortgevloeid, geven den maatstaf der interpretatie, die ook aan § 21 te wachten staat.

verbiedt alzoo ook geen nog langer termijnen — komen het bezit al zeer nabij, en gaan althans iets verder dan contracten enkel ter leverantie van product, die alleen dan en voor zóóverre voor meer dan één jaar mogen aangegaan worden, wanneer de aanplantingen en leverantien meer dan een jaar vereischen. De heer directeur beweert, bladz. 27, dat deze laatste bepaling in beginsel volmaakt overeenkomt met § 5 der Britsche resolutie. In de eerste plaats, zoo ken ik geen cultuur van 99 jaren; maar wat kan hij zeggen van de contracten ter leverantie van suiker, van indigo en van iedere andere cultuur, die, omdat zij in een jaar afloopen, tot een jaar beperkt zijn, en niet voor meer jaren mogen aangegaan worden, om den fabrikant, die de dwaasheid heeft van bij zoo onzekere uitzigten zijn fabriek met al haren toestel van gebouwen, magazijnen en gereedschappen aan te leggen, reeds het tweede jaar in de handen eener bevolking over te geven die hem de wet maakt en prijzen stelt naar goedvinden, tot hij ontmoedigd opbreekt of zijne zaken bezwijken.

Eene tweede verschil is, dat, bij het grooter landbezit dààr, de contractant voor gronden in Britsch Indië op negen en negentig jaren, met veel minder menschen te doen heeft, dan de contractant voor product op Java. Dit punt is van groot gewigt.

Waar zien wij het Britsch bestuur zijn stelsel van pachten op lange termijnen beproeven? In de presidien van Madras of Bombaij, waar het *detailed settlement* een verbrokkeld landbezit heeft zien geboren worden, op gelijke wijze als Java oplevert? Geenzins! maar wel en uitsluitend in het eigenlijk gezegd Bengalen, in het district Bellar, dat onmiddellijk ten westen, en in dat van Cuttack, dat evenzoo ten zuiden aansluit: dààr namelijk, waar, in tegenoverstelling van het *detailed settlement* der twee andere presidien, het zoogenaamde *Zemindhar*-stelsel eene orde van zaken heeft gevestigd, die zeer nabij komt aan onze Europesche instellingen van land-eigendom, pachters en onderpachters, en de splitsing van landbezit onder deze laatsten, volgens het getuigenis van meergemelde Colebrooke, in zijn werk over den landbouw van Bengalen doorgaans niet beneden de 24 à 30 Engelsche acres daalt. Zoo had de Europesche planter ook, indien hem de verpligting was opgelegd, om met deze laatsten te handelen, toch nog wel altijd, om eene zekere en genoegzame hoeveelheid gronds bij elkander te brengen, geheel andere faciliteiten gevonden, dan onze contractanten op Java, ter bekoming eener zekere en genoegzame hoeveelheid producten, waarvoor zij afzonderlijk handelen moeten met even zoovele pachters van een enkel morgen gronds en daar beneden. Maar ook dit is de bedoeling der Britsche resolutie niet, art. 8 legt den Europeschen planter in het algemeen de verpligting op om zich te verstaan en overeen te komen met al wie een zeker deel en belang hebben in den grond dien zij verlangen *); maar de verdere loop van het stuk toont genoegzaam aan, dat in die categorie niet begrepen worden de laatste pachters of Ryots, maar alleen de hoogere classificatie van belanghebbenden, te beginnen van boven af. De vergunning van den landheer wordt altijd gevorderd (art. 23). Die van de tusschenpachters, Talookdar, Jalookdar, tusschen den Zemindhar en den Ryot instaande, wordt als wenschelijk beschouwd (art. 16), maar volgens datzelfde artikel hunne oppositie niet altoos en naar den regel als geldend beschouwd, wanneer de planter het met den Zemindhar eens is. De Ryots eindelijk of laatste pachters komen naar den regel in volslrekt geene aanmerking, blijkens art. 15; dat te dien aanzien eene stellige maar eenige uitzondering aanneemt, in dat geval alleen, waar de Riot

*) Every one whom they may know to possess an interest in the lands.

een regt van erfpacht kan aantoonen. Zoo heeft de planter in Bengalen die gronden zoekt, naar den regel eigenlijk alleen te doen met den Zemindhar of eigenaar wien geheele districten ter beschikking staan, en komen de onder- en tusschen-pachters in hunne verschillende classificatiën inderdaad alleen bij uitzondering en in bestaande gevallen daarbij in aanmerking, en geeft dit grondbeginsel der Britsche resolutie dan ook de oplossing der zwarigheid, die bij art. 3 te gemoet werd gezien, en niet bestaat in het vinden van genoegzame gronden, maar in het vinden van genoegzame gronden voor de koffij-cultuur berekend, en zonder inmengsel of verpligte overname van gronden voor die cultuur niet berekend. Indien de planter met de Ryots te doen had, kon de zwarigheid zijn om genoeg grond en genoeg grond bijeen te vinden, maar zeer zeker niet bestaan in de keuze van zulke gronden als de koffij vordert. Met den Zemindhar te doen hebbende, die doorgaans in het groot uitgeeft, is is het daartegen ligt vooruit te zien dat de koffijplanter niet wel de gronden zal kunnen bekomen die hij zoekt en zijne cultuur vordert, zonder inmengsel ook van anderen grond, en geeft deze omstandigheid dan ook eenig licht tevens omtrent den aard en de uitgestrektheid der concessiën voorkomende bij datzelfde 3de, maar vooral bij het 21ste artikel. Met welke behoedzaamheid zich de bewuste resolutie deswege ook moge uitdrukken, is het ligt vooruit te zien, dat zij eene wijde deur ter onderneming ook van andere culturen zal openen, en dat dezelfde geest, waaraan deze resolutie haar aanzijn te danken heeft, die culturen wel niet meer vijandig zijn zal, dan hij zich die der koffij getoond heeft.

Dit weinige zal wel voldoende zijn ter aantooning, hoe hemelsbreed het vigerend stelsel van contracten op Java en het onlangs in Britsch Indië aangenomen stelsel van pachten onderling verschillen, en hoe weinig grond er alzoo bestaat om met den heer directeur (bladz. 27 en verv.) te zeggen: »dat, wel verre dat de resolutie van het Britsch bestuur ons eenig voorbeeld ter navolging zou aanbieden, het veeleer »schijnt, dat dit bestuur onze eigene reeds bestaande bepalingen slechts »overgenomen heeft, en zich daardoor op de hoogte heeft geplaatst, op »welke wij ons reeds sedert den jare 1819 bevinden; dat alzoo die resolutie strekt, om ons in het voor Java aangenomen stelsel te versterken, veel meer dan dat zij eenigzins grond oplevert om van dat stelsel af te gaan; en eindelijk, dat in onze thans bestaande bepalingen »geen pennenstreek behoeft veranderd te worden, om op dezelfde gronden »en op diezelfde liberalen bepalingen als in Bengalen, aan Europesche en »andere ondernemers de gelegenheid te geven om hunne kapitalen en hunne »industrie tot verbetering en uitbreiding van den landbouw te besteden, »wanneer dit wezenlijk hun voornemen en hunne bedoelingen zijn."

Het tweede punt betreft de te wachten onderdrukking van den inlander, en wordt door den heer directeur behandeld bladz. 22 en volg.

De heer directeur beweert aan de eene zijde, dat ***geene wetten, geene bepalingen, met hoeveel omzigtigheid en met hoeveel wijsheid ook beraamd, die zullen kunnen voorkomen;*** en dat aan den anderen kant de Regering; eenmaal contracterende partij met den planter geworden, van haar standpunt zal getreden zijn, waarop zij, als de vertegenwoordiger van den Souverein, gelijk regt over alle ingezetenen uitdeelt, en hare bevoegdheid zal hebben verloren, om bij voorkomende geschillen tusschen den planter en den inlander te beslissen.

Geen van beide deze bedenkingen zullen, zoo ik vertrouw, veel te beteekenen hebben. De laatste althans zou in allen gevalle alleen kunnen slaan op eene uitgifte van gronden met de bevolking daarop gezeten, en ook dáár niet; maar is volstrekt zonder toepassing op eene uitgifte

als door mij wordt voorgesteld, van enkel onbebouwde gronden, en zonder eenig regt op den tijd of arbeid der omliggende bevolking. Ik kan ze alzoo met stilzwijgen voorbijgaan.

De eerste bedenking daarentegen kan hare toepassing vinden op de ééne wijze van kolonisatie als op de andere. De planter wien gronden zijn toegestaan zonder menschen, zou zich onbillijke bejegeningen kunnen veroorlooven; hij zou daarin wel niet zooveel ruimte vinden als degene wien de grond met zijne bevolking is overgegeven, maar toch van de eigendommelijke gedweeheid der inlandsche bevolking tot op eene zekere hoogte misbruik kunnen maken. Ik vertrouw evenwel dat het de uiterste wijsheid niet zal behoeven, om daartegen ten volledigste te waken. De wetten zijn dáár ter verzekering van alle mogelijke contracten en overeenkomsten, die de planter met eene bevolking, wie het volkomen vrij gelaten wordt met hem te handelen al of niet, zoude kunnen sluiten. Die wetten te handhaven in het belang en ter regtmatige bescherming van de eene partij als van de andere, is de zaak van het gezag en van zijne ambtenaren. Ik zie niet dat zulks hier meer zwarigheid zal opleveren dan bij iedere andere voorkomende gelegenheid.

Op de toelating van Europezen, gelijk ik die voor de Vorstenlanden hierboven op de gronden daar ontwikkeld heb voorgedragen, zou deze bedenking daarentegen van meer kracht kunnen zijn. Veel meer in schijn evenwel, dan in wezen. Het gebruik, de gevestigde gewoonte, bij min beschaafde volkeren van zooveel kracht, hebben daar ten aanzien der wederkeerige betrekkingen tusschen de bevolking van de dessa's en haar heeren een regt geheiligd, dat zich zoo goed doet gelden als de best geschreven wetten en niet straffeloos geschonden wordt. De Vorsten, waar zij hunne dessa's aan Europezen hebben verpacht, hebben het niet uit het oog verloren, maar het wel degelijk voor hunne ingezetenen bedongen, en van deszelfs pligtmatige inachtneming zelfs de geheele kracht der gesloten contracten bij voortduring afhankelijk gemaakt. Hier is inderdaad en zeer stellig, waar men tot op de zaak wil doorzien, en niet hangen blijven aan den blooten vorm en aan begrippen, die wij uit onze instellingen putten, doch die hier zonder eenige toepassing zijn, minder zorg dan elders. De ondervinding der jaren, die de publicatie van 6 Mei 1823 zijn voorafgegaan, is hier bovendien alles afdoende. Alles is goed gegaan, niemand mishandeld, en kan ik, na nu een jaar lang tot in de minste omstandigheden en bijzonderheden dezer verhuringen te zijn doorgedrongen, Uwe Excellentie wel de stelligste verzekering geven, dat het gedrag der planters dáár allen lof waardig, en hun invloed op de inlandsche bevolking niet dan ten hoogste weldadig geweest is. Voor dit feit kan ik instaan. De gelijkstelling die zich de heer directeur te dezer gelegenheid veroorlooft van den Europeschen planter met den Chinees vroeger in het Cheribonsche, onder vermelding dat *menschen menschen en dat pachters pachters blijven*, wordt door deze reeds verkregen ondervinding op het krachtigst wederlegd, en kan op den nijveren en ondernemenden man, die zijne industrie en kapitalen op Java's grond komt overbrengen, zoo min eenige blaam leggen als de benamingen van *louter speculanten en bloote gelukzoekers*, *Poolsche magnaten* enz., waarmede zij zoo mild bestempeld zijn, of de vergelijking *met de parasite plant*, *die voedsel en sappen nutteloos verteert*, *en zich tusschen den inboorling en de Regering inwringt*, *en wie al de voedende krachten toebehooren.*

Het derde punt betreft de toenemende opbrengsten der landrenten, en daaruit afgeleide uitbreidingen en ontwikkelingen van den landbouw op Java, onder het heerschend stelsel, dat den Europees van den landbouw uitsluit.

De heer directeur (bladz. 28 en volg.) stelt te dien aanzien eene vergelijking voor tusschen de jaren 1818 en 1824, leverende tot resultaat in de zuivere opbrengsten voor 1824 eene vermeerdering van omstreeks 67 per cent boven het rendement van 1818.

Deze berekeningen omvatten, onder den naam van *landelijke inkomsten*, de ongebouwde eigendommen, de gebouwde eigendommen, de tuinen, de vischvijvers, de koffijtuinen en eindelijk de pagger- en bosehkoffij. Ter meerdere opheldering voeg ik hiernevens een gespecificeerde staat dezer verschillende opbrengsten, over beide jaren, onder de bijlage litt. *Z.*

Ik zal niet aan kleinigheden blijven hangen, als, bijv., dat de gebouwde eigendommen in die vermeerdering voor omstreeks *f* 20,000 voorkomen, de vischvijvers voor *f* 60,000 enz., hetgeen niet op den landbouw slaat, en alzoo voor zijne uitbreiding niets bewijst, maar mij tot eenige opmerkingen van meerder gewigt bepalen.

De heer directeur berekent naar de geldswaarde; hij had moeten rekenen naar de quantiteit producten. De aanslag, zoowel voor de ongebouwde eigendommen als voor de koffijtuinen, geschiedt niet in geldt maar bestaat in zeker deel van het ruwe product. Indien de prijzen alzoo verdubbeld zijn, zoo is de waarde van den aanslag mede verdubbeld, zonder dat er een pikol rijst of koffij meer behoeft geteeld te zijn. De klimmende verhooging van de rijst is wereldkundig, en weegt ruim op, zoo zij niet te boven gaat de verhooging in de inkomsten op de ongebouwde eigendommen, die in de eerste plaats al de rijstvelden insluiten. Derzelver zuivere opbrengst is geweest:

in 1824	*f* 4,150,439.00
» 1818	2,985.116.00
Verschil . .	*f* 1,165,323.00

makende, op de zuivere opbrengst van 1818, eene vermeerdering van nog geen 40 per cent, in stede van 67.

Ik zeg, deze 40 per cent verdwijnen in de klimmende prijzen der rijst. Het verschil bestaat in de verschillende waarde, geenszins in de hoeveelheden van het product.

Maar nu komt daar nog bij: 1° de algemeene klagte dat de aanslag steeds drukkender wordt, en in die veronderstelling bewijst de hoogere aanslag niets voor de vermeerdering van product; 2° de meerdere regelmatigheid die sedert 1818 in het beheer der landrenten is ingevoerd. Uwe Excellentie weet hoe zij de beheering van dat stelsel op Java gevonden heeft; en wanneer ik althans in het besluit van Commissarissen-Generaal, van 9 Maart 1818 (*Staatsblad* n°. 14) woordelijk lees, dat destijds in den aanslag, de regeling, den ontvang, ja in de geheele beheering van het landelijk stelsel, de grootste onzekerheid, onnaauwkeurigheid en wanorde bestond, zoo moet ik van de meerdere opbrengsten, in zooverre men daaruit tot eene vermeerderde cultuur wil besluiten, aftrekken al de landen die in 1818 wel bebouwd waren, maar die men aan de waakzaamheid der administratie had weten te onttrekken, en eerst later in den aanslag begrepen zijn. Aan hoevele misleidingen de residenten en opzieners der landelijke inkomsten, ten aanzien der hoeveelheid gronden waarover de aanslag loopt, bloot staan, is buitendien genoeg bekend.

Ik geloof, wanneer wij dit alles in aanmerking nemen, dat de resultaten dezer vergelijking over beide jaren voor de uitbreiding der rijstcultuur al zeer ongunstig zijn. Omtrent de koffij is de zaak nog tastbaarder.

Deze cultuur is zonder twijfel uitgebreid; maar hoe? Door gezag,

door dwang! Dit is tegen het stelsel dat den Javaan de vrije beschikking over zijn tijd en arbeid toezegt en bewijst alzoo wederom niets voor de uitbreiding van culturen die men op Java te wachten heeft, wanneer men den Europees uitsluit, den inlander aan zijn eigen krachten overlaat, en hem daarbij inderdaad en niet met woorden meester zal laten van zijn tijd en arbeid.

De zuivere aanslag op de koffij heeft in 1818 bedragen twee ton, in 1824 bijna elf, alzoo vijf en een half maal zooveel als die van 1818; maar deze sommen verbeelden wederom de waarde van het product, en niet de hoeveelheid.

De aanslag is twee vijfden van het ruwe product.

In product alléén kan hij dus den maatstaf der vermeerderde of verminderde cultuur geven. In geld verkeerd, kan hij rijzen of dalen, terwijl de cultuur volstrekt dezelfde blijft, en zoo hij bijv. in 1824 tot vijf en een half maal zoo veel bedragen heeft dan in 1818, het is almede omdat de prijzen twee en een half maal zoo hoog stonden.

De gouvernements-prijs, waarvoor ieder pikol van aanslag kan voldaan worden, was in 1818 *f* 14.5 (*Staatsblad* 1817, n°. 56), in 1824 *f* 33.10 (*Staatsblad* 1824, n°. 14), staande die prijzen tot elkander in de verhouding van 425 tot 1000.

f 200,000 in 1818 à *f* 14.5 de pikol verbeelden *f* 14,100 pikols; *f* 1,100,000 in 1824 à *f* 33.10 verbeelden 33,000 pikols. De uitbreiding der koffij-cultuur, berekend naar den aanslag, is alzoo van 1818 tot 1824 niet geweest van 1 tot 5½ of 14 tot 77, als de berekeningen van den heer directeur aantoonen, maar van 14 tot 33.

Indien er ten slotte in de algemeene opbrengst der landrenten, eenige wezenlijke vermeerdering heeft plaats gevonden — dat is altijd niet naar de prijzen berekend, maar naar de hoeveelheid producten — zoo vertrouw ik dat de geregelder, naauwkeuriger en ten deele straffer inning daar in de eerste plaats veel toe heeft bijgebragt, en de daaruit getrokken conclusie van evenredige vermeerdering van cultuur van dien kant mank gaat; — zoo is blijkbaar, in de tweede plaats, dat die vermeerdering eeniglijk te zoeken is in de uitbreiding der koffij-aanplantingen op hoog gezag, maar geenszins in de uitbreiding van die culturen waarbij de Javaan aan zich zelven is overgelaten. en daaronder in de eerste plaats de rijst.

Ten aanzien van deze cultuur met name, levert de voorstelling van den heer directeur deze vreemde bijzonderheid op, dat hij, ter verdediging en aanprijzing van zijn stelsel van landrenten, juist die omstandigheden in zijn voordeel inroept, die met den meesten nadruk, en ten deele wel niet zonder grond, tegen hetzelve zijn ingebragt. Men heeft de landrenten op Java verweten van te zwaar en vooral te ongelijk te zijn; men heeft haar verweten van op het product te slaan in plaats van op den grond; men heeft zich hoog beklaagd over eene wijze van aanslag, die, telken jare vernieuwd en naar den regel verhoogd, den landman geen rust laat, of hem eenige zekerheid geeft omtrent de hoogte waarbij het blijven zal. In deze omstandigheden voor den landbouw zoo ontmoedigend, heeft men de eerste oorzaak eener verslapping van cultuur gezocht, waarvan de uitvoer getuigt, en die, zoo al niet op zich zelve, dan toch voorzeker in verhouding tot de klimmende behoefte, afgenomen is. In deze ongenoegzaamheid van cultuur, en deze dan nog bezwaard door een zoo hoogen en daarbij zeer ongelijk treffenden aanslag van gouvernementswege, heeft men eindelijk de aanleiding meenen te vinden tot eene gestadige verhooging der marktprijzen, verre boven al wat zij ooit op Java geweest zijn. Met nu zijne berekening op die prijzen te gronden

in stede van op het product, heeft de heer directeur alle die bedenkingen omgekeerd; en is het blijkbaar, dat, naar mate zij zwaarder wegen zullen, ook in gelijke mate zijne landelijke inkomsten rijzen zullen, in geld namelijk, maar ten koste tevens eener steeds toenemende verduring der allereerste levensbehoeften, die alle mogelijke ontwikkelingen van industrie en welvaart in den weg moet staan, en die, wat hier in de eerste plaats in aanmerking komt, het Gouvernement in al zijne uitgaven, onmiddellijk in zijne ontzaggelijke inkoopen en verzendingen van rijst, en middellijk in zoo vele andere, oneindig zwaarder zal treffen, dan deze schijnbare en bedriegelijke verhooging van landelijke inkomsten met eenige mogelijkheid kan goed maken.

Ik zal hiermede van het stuk van den heer MEYLAN afstappen, en geloof ter gelegenheid van hetzelve den geheelen zamenhang van bedenkingen, die in deze jaren tegen alle toelating van Europezen tot landbezit op Java zijn ingebragt, wederlegd te hebben. Zij hebben alle haren eersten oorsprong te danken aan het rapport, onder dagteekening van 29 December 1818, n°. 25, door den toenmaligen inspecteur van Finantiën aan Commissarissen-Generaal ingediend. Van daaruit is de eerste tegenstand uitgegaan tegen de heilzame bedoelingen en toezeggingen zoo ruim gedaan, en die aan het eiland Java een andere toekomst hebben doen te gemoet zien, dan sedert verwezenlijkt is. Nieuwe gronden van tegenstand heb ik echter niet gevonden, en het stuk van den heer MEYLAN zelf, dat, een der laatste in volgorde, als het ware die reeks gesloten heeft, heeft, als Uwe Excellentie bij de vergelijking blijken zal, weinig meer gedaan dan dit eerste stuk, en zelfs veelal woordelijk, op den voet te volgen.

Daar is nog éene bedenking evenwel, die ik, ofschoon er niets aan hechtende, niet onvermeld wil laten. Zij is deze, dat het Gouvernement geene gronden te geven heeft, onvermits alle grond op Java zich aan eene of andere dessa aansluit, die er een uitsluitend regt van bezit en bebouwing over uitoefent, en wel gehouden is, om, waar zij dien grond bebouwt, het eigendomsregt van den Staat in de uitkeering harer landrente te erkennen, maar geenszins verpligt kan worden dien grond aan anderen in bezit te zien overgaan. Aan deze bedenking, die het gewis niet aan eene zekere spitsvindigheid ontbreekt, kan ik echter geenszins hechten, wanneer ik naga dat het zooveel grooter deel van Java's gronden woest en onbebouwd ligt, om, waar wij onze kapitalen weigeren, die het landbezit alleen lokken kan, niet of naauwelijks en althans niet dan uiterst langzaam, ontgonnen te worden.

Wat beteekent een regt op den grond, dien men niet bebouwen kan, en dat zich alleen daarin kan doen gelden, om, zonder nut of voordeel voor zich zelven, die bebouwing aan anderen te ontzeggen? Ik zal, zoo volgaarne als iemand, den inlander bij zijne regten handhaven, en hem al de bescherming van een welmeenend en weldadig bestuur doen ondervinden; maar, in de overtuiging die ik koester, en die ik in dit verslag met eenigen aandrang heb trachten te ontwikkelen, dat den toegang van den Europees tot het landbezit op Java voor den inlander zelven de grootste weldaad zijn zal, die hij ooit van ons ontvangen kan, ontveins ik niet dat deze bedenking, bij al den schijn van regt en billijkheid die haar omkleedt, mij uiterst onbeteekenend voorkomt.

Het zal thans de plaats zijn eenigzins nader te bepalen op wat wijze een stelsel van kolonisatie, op den voet door mij voorgedragen, in werking zou kunnen worden gebragt.

De eerste vraag die zich opdoet is: Zal men gronden uitgeven in eigendom of in pacht?

Voor den eigendom pleiten gewigtige gronden. De eigendom wekt meer dan pachten, ook op langen termijn — en van korte termijnen kan de vraag in geen geval zijn — de belangstelling van den planter op, en deze belangstelling is toch altijd de eerste grondslag waarop men dient te bouwen ter bekoming van belangrijke resultaten. De planter heeft vele uitgaven te doen, die de eigenaar op ruimer schaal zal doen dan de pachter doen kan, en van welker onbekrompene berekening evenwel veel kan afhangen van den goeden uitslag zijner onderneming. Hij moet beginnen met zijn eigen woonhuis; hij moet menschen om zich heen verzamelen, en ook zorgen voor hunne huisvesting; naar mate van den aard zijner aanplantingen, kunnen de verdere uitgaven zeer verschillen, maar die zullen niettemin altijd vele zijn en vrij wat geld vorderen. Pakhuizen, droogerijen, en waar zich eene onmiddellijke fabricatie aan zijne cultuur aansluit, als bij de suiker, indigo, rhum, arak en andere meer, een kostbare toestel, die bij de groote verbeteringen die in zoovele vakken van fabricatie gedaan zijn en nog dagelijks worden, veelal kostbare ontbiedingen uit het Moederland noodzakelijk maken zal: — al dit maakt niet alleen lange pachten noodig, zonder welke niets te doen is, maar zou, op zich zelf genomen, een afstand van eigendom ook boven de langste pachten de voorkeur kunnen doen verwerven.

De gewigtigste bedenking die daartegenover staat, is te vinden in het belang van het Gouvernement, zijn regtstreeksch belang althans, dat bij een stelsel van pachten zonder kosten of uitgaven eene hooge waarde ziet geven aan den grond, die er thans geen heeft, en deszelfs eigendom blijft, met uitzigt op het volle genot wanneer de pacht zal verloopen zijn.

Hiertegen staat evenwel wederom over, dat, zoo lange termijnen ook al den pachter bij den aanvang zijner onderneming over groote uitgaven zullen doen heenstappen, waarvan hij lange jaren de vruchten hoopt te plukken, die prikkel niettemin afneemt, naar mate de pacht verloopt, terwijl hij bij den eigendom altijd dezelfde zal blijven. De pachter voor 50 jaren zal geene uitgaven ontzien waar zij goede resultaten kunnen geven; maar wanneer 30 en 40 jaren zullen verloopen zijn, zal hij naauwer beginnen te rekenen, en meer denken om te plukken wat hij reeds gezaaid en geplant heeft, dan om te zaaijen en te planten wat hij niet meer plukken zal. De gebouwen zullen hetzelfde lot ondergaan, en meer vervallen naar mate de tijd zal naderen, dat zijne pacht uit is. Geheel de waarde van zijn goed met één woord, die hij inderdaad geschapen heeft op een grond die geen of naauwelijks eenige waarde had, en die hij, als eigenaar, doorgaande en bij voortduring zoo hoog zou hebben opgejaagd als mogelijk, zal bij den pachter wederom regelmatig afnemen, naar mate de naderende afloop van zijn contract zijn belang en belangstelling zal doen verminderen. De belangen van het Gouvernement zullen daarbij noodwendig mede moeten lijden, en wel niet alléén in den eigendom dier gronden die zijne pachters zullen ontgonnen hebben, maar ook in de algemeene welvaart, die de eerste grondslag is van al zijne inkomsten, en bij dien verslappenden ijver der pachters geene rekening maken kan.

Tot afstand van eigendom kan ik evenwel niet adviseren. De zaak heeft nog te weinig wortel geschoten, is te onbekend, te onzeker, en zal wel zeer vermoedelijk bij ons Nederlandsch publiek, dat ik dan toch bij voorkeur boven vreemdelingen aan deze ondernemingen zou willen zien deelnemen, vooreerst wel niet dan schoorvoetende ondernomen worden. Zoo zal het Gouvernement wel nagenoeg om niet gronden in vollen eigendom afgeven, die eenmaal eene hooge waarde hebben zullen.

De eerste ondernemingen zullen bovendien uitgaven genoeg vorderen, om den planter niet nog daarenboven met een kopprijs op eens te drukken.

Ik zou alzoo van gedachten zijn dat men een en ander, eigendom en pacht, in dier voege zoude dienen te vereenigen, dat men de voordeelen zooveel doenlijk van een en ander trok. Ik zou willen beginnen met een stelsel van pachten, echter altijd op lange termijnen, maar met het doel vooral om die pachten met der tijd voor een afstand in vollen eigendom te doen plaats maken. Dit zal zeer gemakkelijk gaan, vermits de pachters en het Gouvernement beiden daarbij een zeer wezenlijk en blijkbaar belang zullen hebben. Eene pacht van 30, 40 of 50 jaren, die half verloopen is, kan afgebroken en door een contract van koop en verkoop vervangen worden, waarbij het Gouvernement zeer gemakkelijk een tienmaal hoogeren prijs zal bekomen, dan het wachten kan van den grond, dien het woest en onbebouwd zou willen vervreemden, en de pachter, wanneer het hem wèlgaat, dien veel hoogeren prijs veel liever geven zal, dan nu een veel geringer.

Ik zou wijders die pachten zoo min drukkende willen maken, en ze daartoe in eene zekere opklimming willen regelen. De Engelschen, langs de kusten van Ava, geven hunne gronden om niet. Daarin kunnen wij hen niet navolgen; en geloof ik ook niet, dat zulks op het zoo beweldadigd Java noodig zijn zal om liefhebbers te vinden. Maar evenwel, de beginselen zijn altijd min of meer zwaar, en dienen zoo gemakkelijk mogelijk gemaakt te worden. Eene aanplanting van koffij vordert 3 à 4 jaren van vele kosten, zonder inkomsten. De peper vordert een paar jaren meer. De specerijen, indien men die cultuur op Java mogt willen vrijlaten, 10 à 12. Een vrijdom van pacht voor de eerste jaren, bijv. voor 5 jaren, algemeen, of zoo men wil, gewijzigd naar de soort der culturen, de meer of min gunstige aard of ligging der gronden, en den meerderen of minderen tijd dien zij vorderen, alvorens den planter zijne moeite en kosten te beloonen, en dan kunnende gaan tot 10 jaren, — zoude ik voor eene zeer wenschelijke zaak houden. Eene halve pacht voor de volgende vijf jaren zou wijders, met het oog op de toekomst gerigt, het Gouvernement geen schade doen.

Ik geef Uwe Excellentie deze bedenking in overweging, en durf ze aan hare bijzondere aandacht aanbevelen.

Eene tweede vraag, die zich opdoet, is: zal het landbezit op Java zich bepalen tot Nederlanders en de afstammelingen daarvan, of ook tot vreemden, die door lange inwoning, huwelijk enz. eene nadere betrekking op de kolonie hebben verkregen, of, eindelijk, zich uitstrekken op al wie, zonder onderscheid van natie, kan geacht worden daarop aanspraak te kunnen maken? De zaak zal altijd afhangen van personele concessiën die het bestuur hier en dat in het Moederland geven of weigeren zullen, naar mate de personele omstandigheden der aanzoekers dit zullen medebrengen. Maar het bestuur hier dient in allen gevalle een leiddraad te hebben waaraan zich te houden. De Engelschen hebben geen onderscheid gemaakt; maar onze omstandigheden en de hunne zijn niet dezelfde. Wat zij doen kunnen zonder vrees, kan voor ons wel niet zonder gevaar zijn. Een te overwegende invloed van vreemd, en dat zoude hier zijn van Engelsch kapitaal, kon welligt zijne bedenkelijkheden inhebben. In sommige der stukken, bij dit rapport gevoegd en in vroegere stukken tegen eene kolonisatie gerigt, zijn deze bedenkingen sterk aangedrongen. Ik heb mij derzelver gewigt niet ontveinsd. De uitsluiting daarentegen van Britsch kapitaal zal, zonder twijfel, de zaak zeer vertragen; en dit verdient ook eenige overweging. Ik zal mij niet ver-

oorloven hier eene stellige uitspraak te wagen; maar, onder bloote vermelding dezer bedenkingen over en weder, de beslissing van den Koning afwachten, die, van uit Zijn hooger standpunt, beter dan ik, zal weten te overzien wat de hoogste staatkundige belangen van het Moederland en van de kolonie, beide, in dezen vorderen of mogelijk maken.

Eene derde vraag, die zich opdoet, is: welke culturen zullen hier geoorloofd zijn en welke zullen verboden blijven?

Het bestaand Reglement op het beleid der regering (art. 107) spreekt daaromtrent niet zeer duidelijk. Te dezer gelegenheid kon het welligt van belang zijn zich stellig te verklaren, en onder duidelijke vermelding van die culturen, die het Gouvernement zich voorbehoudt, alle andere vrij te laten, opdat de belanghebbenden eens weten mogen wat hun vrijstaat of niet. Ik weet slechts ééne cultuur, die ik stellig zou uitzonderen, die de amfioen namelijk, die wel op Java slagen zal, maar uit allen hoofde aan het Gouvernement blijven kan en moet, dat er groote winsten uit halen kan, en, met terugzigt op de inlandsche bevolking, die er zoo zeer naar haakt, dit te gevaarlijk gewas niet vrij kan laten; maar behalve de uitzonderingen van localiteit, als de Preangerlanden, is er geen cultuur voor welker uitsluiting ik mij zou durven verklaren.

De specerijen! De nagelen en de noten onzer Molukko's Maar dit monopolie heeft reeds zoo zwaar geleden door zoo vele ondernomen aanplantingen, en wordt, bij den geest van onderneming, die zich aan alle kanten zoozeer ontwikkelt, nog dagelijks zooveel meer bedreigd! Onze Specerij-eilanden, bij de uitgaven die zij vorderen, zijn niet meer wat zij in vroeger tijd geweest zijn; de waarde van hun bezit wordt iederen dag twijfelachtiger.

Welligt zou de vrije cultuur op Java kunnen opwegen en goed maken wat wij daar verloren hebben en dagelijks meer verliezen. Waar noten en inzonderheid nagelen naar elders verplant zijn, schijnt de qualiteit zeer afgenomen te zijn. Deze betere hoedanigheid van het product der Molukko's, kan dus nog het behoud der uitsluitende cultuur daar welligt verkieslijker maken; maar Java levert noten en nagelen, zoo goed als de Molukko's, en zou de vrije cultuur op Java die van elders zeer waarschijnlijk overal kunnen dooden. Wat de noten betreft, zoo is zulks bekend; maar ook de nagelen laten daaromtrent geen twijfel meer over. Ik had nog dezer dagen den Gouverneur der Molukko's hier op Buitenzorg, en toen hij hier eenige boomen zag staan met vruchten overlaten, wier qualiteit hij met de Amboinesche nagelen volmaakt gelijk stelde, was hij zeer verwonderd te vernemen, dat die boomen niet meer dan zeven jaren oud waren, en verklaarde hij mij, dat de nagelboom op Ambon volle 10 à 12 jaren behoefde om vruchten te kunnen afwerpen. Zoo deze culturen, als wel het geval schijnt, meer bijzonder eigen zijn aan dezen vulcanischen grond onder de sterkste zonnehitte, en nergens elders zoo goed gedijen kunnen, zou Java naast de Molukko's, in deze omstandigheid, bij vrije cultuur en handel, een monopolie kunnen wedervinden, wedervinden, wel niet als dààr, door dwang gevestigd en onderhouden, maar zekerder dan daar, als gegrond op den eigendommelijken aard van land en luchtstreek, en op de behoeften van die cultuur.

Eene vierde vraag is: op wat wijze een stelsel van landbezit van Europezen, indien Zijne Majesteit daartoe besluiten mogt, gevoegelijkst zou kunnen ingevoerd en ter kennisse der belanghebbenden gebragt worden?

Ik zou van gedachten zijn, dat de grondslagen van een eenmaal aangenomen stelsel, de meest mogelijke publiciteit zouden dienen te ontvan-

gen, en zulks wel vooral in het moederland, ten einde, zooveel mogelijk, de lust en opgewektheid dààr aan te wakkeren. — Hetzij men de grenzen ten aanzien der vreemden nader bepale of niet, zoo is de meest mogelijke deelneming van onze eigen landgenooten toch wel altijd de verkieslijkste. Maar zoo deze er niet van stonden aan een hartelijk en beslissend deel aan nemen, zoo zou de wering van vreemde planters op zich zelve mij niet eens zeer wenschelijk voorkomen, en bovendien in geen geval haar doel bereiken. De menschen kan men weren, maar de kapitalen niet. — De eerste kan Java leveren, de tweede heeft het niet. En zoo zouden, bij ontstentenis van Nederlandsche ondernemers, maar vooral van Nederlandsche kapitalen, Java's ingezetenen, Europezen of afstammelingen van hen, toch nooit iets van belang kunnen beginnen, zonder vreemd kapitaal, dat hun wel uit Britsch Indië overvloedig genoeg zal toevloeijen, maar dat dan ook een zeer overwegend belang in de culturen der kolonie, en daarbij een zeer overwegenden invloed op haren handel, zal verkrijgen.

Crawfurd, als ik hierboven meldde, rekent in zijne brieven aan vrienden op Java geschreven, zeer, ter aanmoediging zijner ondernemingen van culturen, op de oprigting eener bank, die hij geheel in het belang dier culturen wenscht in te rigten. De *Free labour Society* in Engeland geeft fondsen in Indië tegen den interest in Europa, en beschouwt dit als haar krachtigst wapen ter bereiking van haar doel. Eene bank in Indië, dien op dien voet fondsen ontvangt, en die fondsen administreert in het uitsluitend belang der culturen, kan, bij eene slechts eenigzins toenemende emissie van papier, al zeer spoedig gelden aan de planters, onder den waarborg hunner gronden, uitschieten, tegen uiterst gunstige voorwaarden. Ziedaar althans den wensch en het uitzigt van den heer Crawfurd! Iets dergelijks op Java zou van groot belang zijn. Het zou menig planter ontheffen van de verpligting om zijne toevlugt te zoeken bij particuliere kapitalen, die op Java zoo schaarsch zijn, en zich door geheel Indië zoo hoog doen gelden. Hooge renten zijn dan veelal nog het grootste bezwaar niet, maar verband van producten van te wachten oogsten, overgave tegen vooraf bedongen en te naauw bepaalde prijzen, overgave althans in commissie tegen hooge commissiepenningen, zijn even zoovele middelen, welke de kapitalist in Indië, die de waarde van zijn waar kent, bij de hand heeft, om den planter een deel zijner winsten te doen uitkeeren, dat veelal te groot is, en niet zelden uiterst drukkend voor hem worden kan.

Deze ondernemingen van cultuur, zullen zeker wel van zelf kapitalen lokken, en zij zullen er bovendien doen geboren worden. Waar groote winsten te maken zijn, kan het niet aan geld ontbreken om die winsten te verwezenlijken. Dit lijdt geen twijfel, en is de hoeksteen van dit geheel mijn verslag. Maar evenwel, dit zal meer waar worden over tien en twintig jaren, naar mate zich de culturen meer ontwikkelen zullen, dan het nu nog dadelijk zijn kan. Beginselen zijn altijd zwaar, en dient niets verzuimd wat haar in de hand kan werken. In zooverre vertrouw ik dan ook, zonder iets te kort te doen aan de strekking van geheel mijn verslag, met eenigen nadruk te mogen aandringen op het hooge belang eener instelling, wier bestemming zijn zou, kapitalen tegen goed verband aan de planters te leveren op de minst bezwarende voorwaarden. Ik mag er bijvoegen, dat eene instelling van dien aard, indien ons Nederlandsch kapitaal zich daartoe wil laten vinden, meer dan eenige andere maatregel ter wereld, en meer dan ook de strengste uitsluiting van personen, zal kunnen medewerken, om aan onze kolonisatie op Java een nationaal aanzien te geven, en haar van de te

overvloedige bijstand en medewerking, belangstelling, deelneming en invloed van den vreemde te ontheffen *).

Eene groote mate van publiciteit te geven aan het stelsel van landbezit, dat wij daar zouden willen invoeren en dat geheel steunt op de belangstelling en deelneming der particuliere industrie, is niet wel te ontgaan. De vraag is echter, of zij vrij van alle bedenkelijkheid zijn zal, en de aandacht onzer naburen, hier in Indie vooral, niet te zeer zal opwekken. — Deze zwarigheid zal, naar gedachten, wel door den een en ander opgeworpen worden. Vóór 25 of 30 jaren, vóór veel minder jaren nog, had zij misschien eenige kracht gehad. In de tegenwoordige omstandigheden kan ik er minder aan hechten. Wij zullen beginnen met wat in Britsch Indie reeds in volle werking is, en kan het daar alzoo noch bevreemding, noch ook wel bij hen, die zooveel bezitten, eenigen naijver of bezorgdheid baren. Ik durf veronderstellen dat een terugkeer op Java tot gezonder begrippen van koloniaal bestuur, dààr meer bijval dan afgunst vinden zal. Deze 10 jaren op Java althans hebben Engelsch kapitaal genoeg verslonden, om hun de bestaande orde van zaken niet te doen betreuren. In allen geval, het zijn de publicatiën niet, waar het bij hen op aan zal komen, maar de zaak. De eersten hebben zooveel van hun gewigt verloren, sinds hier zooveel beloofd en zoo weinig gehouden is. De laatste kan toch niet bedekt blijven, bij den gemakkelijker toegang en de gemakkelijker communicatie van allerhande aard die hier thans overal bestaan. Op Java kan niets geschieden van eenig belang, dat in Bengalen niet na drie maanden bekend is en omgekeerd. Die hier nog hechten aan den sluijer van geheimhouding, die het bestuur onzer Compagnie over zijn doen en laten verspreidde, en waaraan het zoozeer verkleefd was, toonen weinig begrip te hebben van den geheel veranderden staat van zaken sinds den vrede geheel Indie door.

De groote zaak voor ons komt mij altijd voor te zijn onze Nederlandsche kapitalen in het spel te brengen, de belangstelling onzer landgenooten op te wekken. Daarnaast wijken alle bedenkingen van ondergeschikten aard.

De bekendmaking eindelijk der grondslagen onzer uitgifte van landen dient, na al wat hier gebeurd is, zoowel in Indie als in Nederland, regtstreeks van den Koning te komen. Ik zie geen ander middel om zekerheid te geven, en het vertrouwen te herwinnen.

Al wat Commissarissen-Generaal beloofd hebben, is naderhand weêr ingetrokken of buiten effect gebleven: op Gouvernements-grond in de geboorte gesmoord; op der Vorsten gebied, met nog ongelukkiger uitslag, eerst aangemoedigd en door de hoogste autoriteiten met woorden en daden bevorderd, om later, en door dezelfde personen, die ten deele de zaak hadden helpen begunstigen en voorstaan, op het gewelddadigst te worden te niet gedaan. De bekrachtiging en handteekening eindelijk

*) Op deze zelfde gronden ben ik voornemens op de begrooting eene jaarlijksche som van eenmaal honderd duizend gulden te brengen, bestemd om, van wege het Gouvernement, de ondernemingen van cultuur door voorschotten te gemoet te komen. De invloed van dezen maatregel zal in de beginselen wel niet zeer groot zijn, maar zich uitbreiden door den tijd.

Bij de instelling eener bank, die over geheel andere kapitalen zou beschikken, behoeft deze maatregel, regtstreeks van het Gouvernement uitgaande, dan ook niet eens zoo overwegend zijn. Het is genoeg dat zij het algemeen een waarborg te meer geve van het belang, dat het bestuur in de zaak stelt, en zoude ik, wanneer eens eene bank gevestigd is die de voorschotten voor hare rekening neemt, deze *f* 100,000 's jaars, van wege het Gouvernement, geheel aan aanmoedigingen, gratificatiën, schadevergoedingen en vermeerdering van binnenlandsche communicatie willen besteed zien.

van 's Gouvernements onmiddellijken vertegenwoordiger in de Vorstenlanden, is openlijk van wege het hoogste gezag miskend.

Ik weet niet wat ander gezag méér dan dat van den Koning alléén, vertrouwen zal kunnen inboezemen, of in allen gevalle, den planter zekerheid zal geven, dat wat hem hier door het Hoog bestuur gegeven en verzekerd is, niet morgen bij eene verandering van personen het gezag bekleedende, zal ontnomen worden of het hem nooit gegeven was. De Pangerang Panumbahan Ario Boeminotto heeft mij herhaaldelijk om de intrekking der publicatie van 6 Mei gevraagd, en mij al zijn genoegen te kennen gegeven, toen ik hem meldde dat de Koning dit doen zou, zeer wel gevoelende welke meerdere zekerheid hem dit gaf. Zoo de inlander dit inziet, den Europeschen planter zal het niet ontgaan, en hem die waarborg van veel belang zijn.

Naast de uitgifte van gronden aan Europezen, eerst in pacht, om van daar over te gaan in eigendom, zoude ik vermeenen, dat, ten aanzien van het alreeds bestaande landbezit op Java en de stelsels van landrenten en koffijtuinen-huur, thans vigerende, het navolgende in aanmerking zou kunnen komen.

Wat het bestaande landbezit, of liever den bestaanden landeigendom betreft, zoo geloof ik, dat men, behoudens zekere bepalingen, ten gunste der inlandsche bevolking, daar bereids gezeten, dient terug te komen tot het denkbeeld van den Gouverneur-Generaal Daendels, of liever tot zijne resolutie van 13 Maart 1809 voormeld, en den landheer, zoo in de wijze als in het bedrag zijner heffingen, van alle sedert weder ingevoerde restrictiën bevrijden. Laat, zoo men wil, de bevolking daar thans gezeten, haar regt behouden op eene uitkeering van niet hooger dan een vijfde; — ofschoon het altijd vreemd zal blijven, dat het Gouvernement, gelijktijdig den eigendom dien het heeft afgestaan, den landheer die zijne lasten draagt, tot een vijfde beperkt, en den eigendom, dien het niet vervreemd heeft, gemiddeld tegen het dubbele aanslaat. Maar waar nieuwe menschen zich vestigen en de landheeren hunne gronden uitgeven, zie ik geene zwarigheid de zaak vrij te laten en pachter- en landheeren zich onderling te laten verstaan en overkomen als zij het goedvinden. — De registratie der contracten bij den resident, neemt alle bedenking weg, en waar geen contract bestaat, of dit niet behoorlijk geregistreerd is, mag dan de bepaling van het een vijfde blijven gelden.

Deze maatregel ten aanzien der particuliere landerijen, kan daarbij in het belang der schatkist haar nut hebben. Ik zie immers geene noodzakelijkheid om den landheeren deze concessie, in de plaats hebbende omstandigheden, geheel om niet te doen.

De Gouverneur-Generaal Daendels heeft hun wel den vollen eigendom gegeven, doch hun koop had ze hun niet toegekend, en alzoo hebben zij er den prijs in der tijd niet naar betaald. In allen gevalle is hun de maatregel van te veel gewigt, om er geene opoffering voor over te hebben; en mij dunkt, het Gouvernement kan die zonder onbillijkheid vorderen.

Wat de koffij-cultuur betreft op die particuliere landen, waaromtrent Gouvernement en eigenaar zich niet hebben kunnen verstaan wegens de verpligte leverantie, al of niet, zoo is de vraag tweeledig. De verpligte leverantie tegen Gouvernements-prijzen à zeven gulden de pikol van twee honderd vijf en twintig pond, sluit baarblijkelijk de vrije cultuur uit, en heeft het Gouvernement alzoo, met niets toe te geven, volmaakt niets, middellijk noch onmiddellijk. De koffij, waar nog boomen staan, wordt niet eens meer geplukt. Nu zijn die landen door hunne ligging, of liever de vrije koffij-cultuur op die landen, voor het monopolie der

Preanger landen gevaarlijk of niet. Waar zij het zijn, en het regt aan de zijde der eigenaren bleek te zijn, zou zeker de cultuur bij vrije beschikking over het product moeijelijk kunnen veroorloofd worden, maar zou het Gouvernement in schikking deswege met de eigenaren dienen te komen. Waar zij het niet zijn daarentegen, en de vrije cultuur en beschikking over het product het toezigt van het monopolie in de Preanger landen niet in den weg staan, zie ik geen belang voor het Gouvernement, al had het 't regt aan zijne zijde, om dat regt tot het uiterste te handhaven. De leverantie tegen de gestelde prijzen te handhaven, terwijl de cultuur vrij is, is zoo goed als te beslissen, dat er nooit geen koffijboom meer op die landen zal geplant worden. Ook in dit geval dus komt het mij voor, dat het Gouvernement in zijn eigen belang best tot eene schikking zou kunnen toetreden. Had het zulks gedaan in die jaren toen de koffij zoo hoog stond, dan hadden de eigenaars voor de vrije beschikking over hun product voorzeker vrij wat over gehad.

Aan de landrenten zou ik van gedachten zijn, dat vooreerst niet veel dient veranderd te worden, dan alleen de jaarlijksche vernieuwing van den aanslag, en de vermindering van den aanslag dáár, waar hij mag geacht worden al te drukkend te zijn. Ik ben voornemens den bestaanden aanslag, na behoorlijke herziening, van kracht te verklaren tot den afloop der tegenwoordige vijfjarige begrooting, en dan zou hij bij elke nieuwe begrooting vooreerst telkens van vijf tot vijf jaren kunnen bepaald worden, en later voor langer, en behoudens zoodanige wijzigingen, als de ontwikkelingen van een stelsel van landbezit van Europezen op Java daarbij raadzaam of noodzakelijk zullen maken.

Ik zeg dat ik er voor het overige op dit oogenblik niet veel aan wenscht te veranderen; en zulks zal misschien vreemd schijnen bij mijne in den loop van dit verslag meermalen voorkomende verklaring, dat ik eene rente als deze, van $^1/_3$ tot $^1/_2$ van het ruwe product, als veel te hoog beschouwe en al te drukkend voor den landbouw.

Ik dien mij hieromtrent dus nog eenigzins nader te verklaren.

Eene rente als deze, zoolang zij niet te boven gaat het perk waarbinnen den landbouwer de verdiensten van den daglooner verzekerd blijven, is drukkend voor den landbouw, niet, omdat zij den landbouwer niets laat verblijven dan de verdiensten van den daglooner, maar omdat zij al de overwinsten naar 's lands kassen laat gaan, om in publieke uitgaven besteed en verteerd te worden, zonder eenige vrucht voor den landbouw, die op deze wijze nooit geene kapitalen uit zich zelf kan zien geboren worden, en zonder kapitaal geen uitbreiding of ontwikkeling te wachten heeft.

Maar zoo de landbouw de kapitalen die hij schept ten deele terugvordert ter verlevendiging zijner krachten, zoo hangt het overgroot belang, dat hij bij het behoud dezer kapitalen heeft, wederom geheel af van de handen waarin zij vergaderd worden. Dit kan groot verschil maken, en het zijn bijv. de handen niet, die zelven de ploeg besturen en de spade in den grond slaan, waaraan zij in het belang van den landbouw best vertrouwd zijn.

Het zijn ten onzent de eigenaren, de pachters in het groot, naar wie de overwinsten van den landbouw toevloeijen en in wier handen alléén zij ook wederom ten gunste van den landbouw gedijen kunnen. De kleine pachter, de daglooner maken ze niet. Hun deel aan den grond is, dat zij er van leven met hunne huisgezinnen, en niet daarboven. Van uit het lager standpunt, waarop zij ten aanzien der hoogere classificatiën in den landbouw geplaatst zijn, gaan hunne begeerten, hunne wenschen

doorgaans ook niet eens hooger. Het is zoo dikwijls opgemerkt, zelfs ten onzent, dat de kleine pachter, onder gunstige omstandigheden bouwende, waar hij overwinsten zou kunnen maken in den arbeid verslapt, tevreden met in zijne behoeften te voorzien en niets daarboven begeerende. Hooge pachten, van die zijde beschouwd, zijn doorgaans de eerste prikkel tot den bloei van den landbouw in alle landen geweest, en als zoodanig erkend. De overwinsten gaan naar den eigenaar, en is het in zijne handen dat zich de kapitalen vestigen.

Het ongeluk op Java is, dat deze eigenaar, tot wien de overwinsten toevloeijen, het Gouvernement is, dat ze regelmatig weêr besteedt en verteert naar mate ze inkomen, maar ze niet vestigt tot kapitaal, en allerminst als zoodanig aan den landbouw wijdt van waar zij afkomstig zijn. Het landbezit van Europezen, bij gematigder uitkeeringen aan het Gouvernement, en behoudens zijn deel in de gemeene lasten, zal ze verzamelen, en, naar mate zij inkomen, wederom werkzaam doen zijn ter verlevendiging van alle takken van nijverheid en welvaart, maar wel inzonderheid ter verlevendiging en uitbreiding van den landbouw die hun het aanzijn heeft gegeven, en nog lang de hoeksteen en eerste grondslag van Java's bloei en welvaart zijn zal.

Zoo kan het landbezit van Europezen aan gunstiger voorwaarden verbonden worden, en mag er zelfs ten hunnen aanzien geen quaestie zijn van heffingen ten bedrage van twee vijfde of de helft van het ruwe product. Immers de Europees, naar mijne voordragt eerst pachter in het groot, om van daar op te klimmen tot de volle regten van den eigendom, vereenigt aan den eenen kant in zich al de vereischten, die den eigenaar ten onzent overwinsten uit den landbouw doen maken en kapitalen verzamelen, en zoo hij die maken zal, als Java's belang zoo onvoorwaardelijk vordert, en de eerste bedoeling eener uitgifte van gronden aan hem zijn moet, zoo kan hij aan de andere zijde niet onderworpen worden aan een aanslag die hem als den Javaanschen landbouwer tot de bloote verdiensten van den daglooner zou bepalen, of, waar men ook nog zooveel aan zijn meerder beleid en kunde zou willen toegeven, nog altijd te zwaar op zijne onderneming drukken zou.

Maar is ditzelfde waar ten aanzien van den inlander? Zal het Gouvernement bij dezen vinden wat het bij den Europeschen planter vinden zal? Onder eene heffing van twee vijfde of de helft zijner bruto-oogsten kan hij, wel is waar, geen overwinsten maken, en is hij bepaald tot de winsten van den daglooner; maar, zoo het Gouvernement zijne lasten verligt, zijne renten vermindert, zal hij dan meer overwinsten maken dan nu? Van deze vraag hangt geheel de beslissing af, of de landrente al dadelijk op Java, van de hoogte waarop zij gebragt is, in het belang, ik zeg niet van de schatkist, maar van Java's welvaart, kan en mag teruggebragt worden.

Indien wij ons met eenige redenen vleijen mogten, dat eene vermindering van lasten de inspanning van den inlander zou opwekken, en hem overwinsten doen maken, zoo al niet ter besparing of ter uitbreiding zijner industrie, dan toch ter uitbreiding van zijne genoegens en zijnen welstand, zoo zou ik de eerste zijn om al dadelijk zijne landrenten tot een gematigder peil terug te brengen. Doch wanneer ik naga, hoe zelfs ten onzent de kleine pachter veelal in ijver en werkzaamheid afneemt, naar mate zijne lasten verminderen en zijn werk verligt wordt; wanneer ik in aanmerking neem, dat allen die met den landbouw, waar hij ten onzent en bij onze buren meest bloeit, bekend zijn, eenparig getuigen, dat het alleen de hoogste pachten zijn, die hem tot den hoogsten trap van volkomenheid kunnen opvoeren, — zoo zie ik niet

dat wij van onze honderd duizend kleine Javaansche pachters, in hun tegenwoordigen staat en bij de eigendommelijke indolentie die dit volk kenschetst, veel te wachten hebben van eene overhaaste en onberedeneerde verligting in hunne lasten. Waar de rente den inlander minder laat dan de billijke verdiensten van den daglooner (en bij de groote ongelijkmatigheid waarop zij over Java werkt, vertrouw ik dat dit hier en daar wel het geval is) moet zij geregulariseerd worden. Maar waar zij hem die verdiensten verzekert, zou iedere vermindering van lasten die hem meer zou willen laten, naar ik mij voorstel, voor alsnog geen ander gevolg hebben, dan om zijne werkzaamheid nog maar te meer te doen verflaauwen. Het doel zal niet bereikt worden; landbouw en cultuur zullen alléén nog meer afnemen dan thans.

Wat echter voor het oogenblik niet mogelijk, althans niet raadzaam is, zal het later kunnen worden. Van uit het landbezit in handen van Europesche planters zal zich noodwendig door den tijd een zeer weldadige invloed ook over den landbouw van den inlander verspreiden. Al dadelijk, terwijl de Europesche planters dagglooners zullen zoeken en vinden, zal die bevolking van nagenoeg enkel landbouwers in het klein voor eigen rekening, zich classificeren in daglooners en pachters. Deze opruiming van een deel der thans te overvloedige of liever te opeengedrongen bevolking, zal van lieverlede de te naauwe grenzen van het landbezit op den tegenwoordigen voet uitzetten. Het voorbeeld van den Europeschen planter, zal zoo mede navolging opwekken bij den inlandschen pachter, en meer leven en opgewektheid onder hem verspreiden dan hem thans bezielt. Hij zal mede beproeven wat hij den Europees met goeden uitslag ziet doen, en aan de nagenoeg uitsluitende rijstcultuur ook andere culturen van meer belang en rijker opbrengst paren. Die zich daartoe het meest zullen laten opwekken, zullen er het eerst wel bij varen; en zullen op deze wijze onder al die kleine pachters van thans, gelijk in bekrompenheid, classificatie ontstaan, grooter en kleiner bezit, meer en minder welstand, en zal het dan de vraag kunnen worden, in hoeverre de bestaande landrenten in het belang der algemeene nijverheid en welvaart nadere wijzigingen dienen te ondergaan. De vaststelling van den aanslag voor een zeker aantal jaren, en de reductie van dien aanslag, daar waar hij blijken mogt de hoogte van eene billijke en gematigde pacht te boven te gaan, zijn alles wat ik voor het oogenblik noodig en mogelijk zou achten; en zal dit reeds eene zeer groote weldaad zijn.

Van de landrente tot het beheer der koffijtuinen overgaande, zoude ik evenzoo, behoudens de voorziening, zooveel doenlijk, in de ongeregeldheden die daarbij plaats vinden, wat de grondslagen van het stelsel betreft, niet veel veranderen willen; althans niet voor en aleer de uitgifte van landen aan Europezen en de cultuur op die landen eene zekere consistentie zal verkregen hebben.

Beantwoordt die cultuur aan de uitzigten die zij aanbiedt, en wordt zij, als men verwachten mag, een levendmakend beginsel voor alle verdere landbouw en industrie van wat aard op Java, zoo zal ook in gelijke mate voor het Gouvernement het belang der koffijtuinen op den tegenwoordigen voet van zelf afnemen, en zullen daaromtrent nadere maatregelen kunnen genomen worden. Voor het oogenblik, en tot wij zoo verre zijn, zou ik van oordeel wezen, dat men de zaak dient te handhaven, ofschoon men zich daarbij niet ontveinzen moet, dat deze cultuur, vrij in naam, inderdaad eene zaak van dwang, of, wil men het zachter uitdrukken, van hoog gezag zal blijven. Het is aan een stelsel van landbezit van Europezen, die zich alle wijzigingen, verbeteringen en teregtbrenging van den tegenwoordig zeer gebrekkigen staat van zaken

ten aanzien van cultuur en landbouw op Java zullen aansluiten; het is van dit bezit, dat zij met goeden uitslag zullen kunnen uitgaan. Op de vestiging van dit bezit en de uitbreiding die het nemen moet, vertrouw ik dan ook, dat in de eerste plaats onze geheele aandacht moet gevestigd blijven, om, van daar uit, geleidelijk en met bedaarden en zekeren trek, op geheel het heerschend stelsel van cultuur en landbouw terug te werken. Dadelijke of overhaaste afschaffing van wat bestaat, ofschoon het hoogst gebrekkige daarvan erkennende, zoude ik op geen één punt durven aanraden.

Zonder te zeer vooruit te loopen op wat zich duidelijker ontwikkelen zal, en met meer kennis van zaken zal kunnen beoordeeld en geregeld worden, naarmate de cultuur op der Europezen gronden hare resultaten zal leveren, zoo vermeen ik echter dat een eerste maatregel ten aanzien der koffijtuinen al spoedig zou kunnen zijn, om zich meer tot het enkel onderhoud der bestaande tuinen te bepalen, en omtrent de nieuw te doene aanplantingen eenige toegevendheid te gebruiken. Het bestuur heeft, ten aanzien der koffij, zijne goede jaren gehad; doch zijn de prijzen thans zoozeer gedaald, dat zijn belang bij die cultuur daarbij, voor het oogenblik althans, zwaar is verminderd. De uitzigten vooreerst zijn daarbij niet zeer gunstig, en kan alzoo het belang van het Gouvernement, naarmate de particuliere industrie in deze of andere culturen veld wint, zich te gereeder tot eenige inschikkelijkheid laten brengen. De hooge koffijprijzen in de eerste jaren na den oorlog, hebben alomme eene mededinging van aanplantingen doen ontstaan, waarbij zij, die de beste waar voor de minste prijzen zullen leveren, de leverantie op den duur wel meester zullen blijven, doch die vooreerst nog een vrij geruimen tijd op de handelsprijzen zeer ongunstig zal blijven drukken. — De West-Indiën niet alleen, waar zij van overlang mede t' huis hoort, of Arabië en Bourbon, maar Poelo Pinang, Ceylon, tot zelfs Manilla en Brazilië, dat thans zooveel beproeft, hebben, uitgelokt door de hooge prijzen, groote aanplantingen zien tot stand brengen. Bengalen onderneemt die thans, als of het zeker was zich die cultuur uitsluitend te kunnen toeëigenen. Dat alles zal wel geen steek houden, en wat te onberaden ondernomen is, ook wel weder te gronde gaan; doch inmiddels zijn vooreerst in dit conflict wel niet anders dan dalende prijzen te wachten, die Java, bij zooveel andere culturen, waarin het inmiddels eene ruime schadevergoeding vinden zal, misschien in zijn belang met meer voordeel zal kunnen laten overwaaijen, dan met al te hardnekkig en vasthoudend aan die koffijcultuur te blijven hangen, die reeds maar al te zeer en uitsluitend, onder volslagen verzuim en verwaarloozing van zoovele andere, behartigd en gehandhaafd is. — Dit zijn slechts wenken voor het overige en meer niet. De omstandigheden zullen tot leiddraad strekken moeten, en die omstandigheden zijn, in dezen althans, met geene mogelijkheid vooruit met genoegzame zekerheid te bepalen.

Het laatste punt, dat mij overblijft, is de koffijcultuur der Preangerlanden; die gaat op den ouden voet voort, en is uit den aard aan weinig wisselvalligheid onderworpen. De jaarlijksche pluk is wel de beste maatstaf harer toe- of afneming. Ik heb dien in den loop van dit verslag van de laatste 9 jaren vermeld. Daarnaar te oordeelen, is zij vrij wel dezelfde gebleven, en kan ik wel geene uitbreiding maar ook geene afname bespeuren. Of, en wanneer deze cultuur op de tegenwoordigen voet van gedwongen aanplanting en verpligte leverantie kan en dient gebragt te worden op gelijken voet met dien van het overige Java, is eene vraag, omtrent welker behandeling ik mij voor het oogenblik wensch te mogen verschoonen. Wat zoo lang geduurd heeft en zoo diep wortelen

heeft geschoten, wordt niet in éénen dag omgezet, en heeft wel vooreerst geen haast.

Het kan in geen geval ondernomen worden op een tijdstip, waar zooveel op Java op zoo losse schroeven staat, en onze geldmiddelen tot zulk een benarden toestand gebragt zijn; en zou aldus ieder onderzoek ons voor het oogenblik niet veel verder brengen.

Naast dit een en ander zijn er nog hier en daar gronden aanwezig, die niet in den aanslag der landrenten begrepen zijn, en, volgens de opgaven en consideratiën die ik deswege van onderscheiden autoriteiten gevraagd heb, met vrucht zouden kunnen vervreemd worden. Zeer belangrijk is deze zaak niet, daar ze alleen gronden van kleine uitgestrektheid betreft, in de nabijheid der steden en veelal enkel ter aanlegging van tuinen gebezigd, of ook wel alleen in bezit van wie er in der tijd eene woning op hebben aangelegd. Deze omstandigheden geven echter die gronden eene hoogere waarde, dan zij, meer binnenwaarts gelegen, hebben zouden, en kan het Gouvernement daar partij van trekken. Eigenaar zijnde van de geheele oppervlakte des gronds, zoo zie ik althans niet in, waarom het dien aan particulier bezit zou prijs laten, zonder er de waarde van te genieten. Bij successive vervreemding kan dit, inzonderheid in de nabijheid der groote steden, geen onaanzienlijk bedrag opleveren, en zou ik Uwe Excellentie mitsdien in overweging willen geven, die naar gelang van omstandigheden te doen plaats vinden. De leening der 20 millioenen, en de waarborg daarbij gegeven, kunnen hier geene zwarigheid maken, wanneer de fondsen daaruit te wachten, als ik mede de eer heb Uwe Excellentie voor te dragen, in de eerste plaats verbonden worden aan de jaarlijksche aflossing en rentebetaling.

Uwe Excellentie veroorlove mij het voor het oogenblik hierbij te laten.

De Commissaris-Generaal over Nederlandsch Indië,
(*Get.*) DU BUS.
Voor eensluidend afschrift.
De Secretaris-Generaal bij het Ministerie van Koloniën,
A. L. WEDDIK.

LIJST DER STUKKEN KOPIJELIJK ALS BIJLAGEN GEVOEGD BIJ HET RAPPORT VAN DEN COMMISSARIS-GENERAAL OVER NEDERLANDSCH INDIE, DE DATO 1 MEI 1827, La. P3*.

A. Missive van den Commissaris-Generaal aan de Regering de dato 25 Mei 1826, n°. 14, haar advies en consideratiën vragende over de doelmatigheid al of niet in de tegenwoordige omstandigheden eener kolonisatie van Europezen op Java, en verlevendiging van Java's landbouw en productie bij wege van Europesche nijverheid en kapitaal.

B. Request van den inspecteur der culturen Diard, om gronden te bekomen in het Krawangsche, ter proefneming van vreemde en op Java nog onbekende culturen, en zulks, hetzij voor eigen rekening, hetzij voor rekening van het Gouvernement, den Commissaris-Generaal aangeboden onder dagteekening van 4 April 1826, bij apostille van denzelfden datum aan de Regering verzonden om consideratiën en advies, en door haar op 6 April daaraanvolgende in handen gesteld van den toenmaligen directeur der landelijke inkomsten en directe belastingen.

C. Gemotiveerd advies van dien directeur op het stuk onder lit. *B*, de dato 10 Junij 1824, n°. 29. De vraag der doelmatigheid eener kolonisatie, al of niet, wordt daarbij van den grond op behandeld, en ontkennend beantwoord. Dit stuk is gerigt in antwoord op de missive van den Commissaris-Generaal, onder lit. *A*.

D. Consideratiën en advies der Regering de dato 22 Junij 1826, n°. 623, op het request van den heer Diard. onder overlegging van het stuk onder lit. *C* en verklaring van zich daarmede te vereenigen.

De raad van Indië Muntinghe maakt hierop uitzondering en reserveert zich zijn gevoelen nader te ontwikkelen, wanneer de missive van den Commissaris-Generaal onder lit. *A* zal beantwoord worden.

E. Missive van den Commissaris-Generaal de dato 24 Junij 1826, n°. 23, aan den Luitenant-Gouverneur-Generaal, Luitenant-Generaal de Kock, om zijne personele consideratiën en advies op de stukken voormeld.

F. Antwoord van den Luitenant-Gouverneur-Generaal de dato 4 Julij 1826, n°. 40, zijne overwegingen aanbiedende omtrent de quaestie eener uitgifte van landerijen aan sommige Europezen, zoo in de Vorstenlanden als op Gouvernements-grond.

G. Missive der Regering aan den Commissaris-Generaal de dato 8 Junij 1826, n°. 540, in antwoord op eene van 26 Mei 1826, n°. 10, waarbij was aangedrongen om spoedig advies ten aanzien van sommige aanzoeken om landerijen, tot reden der vertraging gevende:

1°. Het consuleren van onderscheiden autoriteiten deswege, en onder anderen der commissie belast met de verevening der zaken van de verhuurd geweest zijnde landerijen in de Vorstenlanden; en

2°. Het uitblijven van de beslissing van den Commissaris-Generaal op eene uitgifte van dien aard, als waaromtrent de Regering eene voordragt

gedaan had. De Regering verklaart deze decisie tot rigtsnoer te willen nemen.

H. Antwoord van den Commissaris-Generaal de dato 16 Junij 1826, n°. 18, reden vragende van de noodzakelijkheid van het langer aanwezen dier commissie, en aandringende op antwoord op zijne missive onder lit. *A;* als waarop hij wachtende is, om in voorkomende gevallen eene decisie te nemen.

Wijders der Regering in overweging gevende, om, hetzij in verband met de verdere algemeene maatregelen van kolonisatie, hetzij op zich zelf en onafhankelijk van dien, met de gewezen huurders in de Vorstenlanden in onderhandeling te treden wegens teruggave der landen, tegen afstand der toegezegde schadeloosstellingen.

I. Berigt, consideratiën en advies der commissie aan de Regering, op deze missive ingediend 21 Julij 1826, lit. N, inzonderheid uitweidende over het laatste punt en daarop ongunstig advijzerende.

In dit stuk legt de commissie het navolgend, in allen opzigte gewigtig getuigenis af: » Intusschen zijn wij aan dezelfde goede trouw verschuldigd, eene zeer belangrijke omstandigheid bekend te maken, die » wij niet kenden, toen wij over de zaak der verhuurde landerijen moes- » ten oordeelen; zij is deze, dat in de Vorstenlanden de koffij-plantagiën » zijn aangelegd en worden onderhouden, geplukt enz. door vrijwillige » personen, die dit werk voor daghuur doen."

K. Consideratiën en advies van den toenmaligen fungerenden directeur der landelijke inkomsten en directe belastingen, en die der inkomende en uitgaande regten, der Regering ingediend 25 September 1826, n°. 65, op de stukken onder *H* en *I.* De teruggave der landen wordt daarbij aangedrongen en door algemeene gronden, ten voordeele eener kolonisatie van Europezen op Java ondersteund.

L. Advies door den waarnemenden Raad van Indië GOLDMAN der Regering onder dagteekening van 15 December aangeboden, op de stukken vermeld onder litt. *H*, *I* en *K*, inhoudende eene ontwikkeling der gronden, die hem voor eene kolonisatie in het algemeen doen besluiten.

M. Advies van den Raad van Indië MUNTINGHE de dato 11 November 1826, omtrent het antwoord door de Regering in te zenden op 's Commissaris missive onder lit. *A*, strekkende ter aanprijzing eener uitgifte van landen aan vermogende kapitalisten, bij voorkeur Nederlanders, en onder voorbehoudende maatregelen tegen eene te groote indringing van vreemdelingen.

N. Antwoord der Regering de dato 29 December 1826, n°. 1712, op de missives van den Commissaris-Generaal, onder litt. *A* en *H*, conform het advies van den heer MUNTINGHE, en onder overlegging der stukken onder litt. *I*, *K*, *L* en *M*.

O. Consideratiën en advies van den Luitenant-Gouverneur-Generaal, Luitenant-Generaal DE KOCK, de dato 28 Januarij 1827, op het stuk onder lit. *N* en bijlagen, inhaererende zijn reeds vroeger bekend gemaakt gevoelen onder lit. *F*.

P. Missive van den Commissaris-Generaal aan de factorij der Nederlandsche Handel-maatschappij, de dato 14 Augustus 1826, n°. 34, hare consideratiën en advies vragende omtrent de stukken onder litt. *A*, *C* en *F*.

Q. Antwoord der factorij, de dato 2 September 1826, belangrijke ontwikkelingen inhoudende over den staat van Java-industrie, product en handel, aandringende op de noodzakelijkheid om eene verlevendiging van landbouw en productie op Java te zoeken, bij wege van Europesche nijverheid en kapitaal.

R. Overwegingen der hoofd-commissie van landbouw over de onder-

beschouwd worden, aangezien de inlandsche bevolking zelve alles doet wat men ten dien aanzien zou kunnen verwachten.

Hiertegen is aangemerkt, dat de cultuur op Java zich, voor zooverre zij althans voedsel geeft aan den Europeschen handel, tot een zeer gering aantal voortbrengselen bepaalt, en heeft het verder bij Zijner Majesteits Gouvernement in Nederland de aandacht tot zich getrokken, dat, wat de berigten van hier over de uitbreiding van cultuur en landbouw op Java mogen getuigd hebben, de resultaten tot nog toe daaraan weinig hebben beantwoord. Wanneer men de rijst, de koffij en het suikerriet genoemd heeft, als de voornaamste takken van landbouw op dit eiland, zoo zou het misschien moeijelijk zijn een vierde voortbrengsel van eenig gewigt te noemen. Wat intusschen de rijst betreft, zoo schijnen zeker de steeds klimmende prijzen van dit artikel, geen gunstig getuigenis af te leggen ten aanzien der uitbreiding van die cultuur in verhouding tot de behoefte. Wat aangaat de koffij, zoo heeft dit artikel, bij de ontzettende prijzen waarop het jaren achtereen is opgedreven, eene aanmoediging ondervonden, daar geene andere bijkomt, en wordt de extensie van die cultuur op Java in de rapporten aan het ministerie zeer breed opgegeven; maar men vraagt wat de resultaten tot nog toe geweest zijn. In een werkje, tijdens mijn vertrek in Nederland uitgekomen, welks schrijver wel bekend schijnt met den staat van zaken in Nederlandsch Indië, en uit officiële stukken heeft geput, wordt de uitvoer van koffij in 1823, na den ruimen oogst van het vorig jaar, opgegeven te hebben bedragen 265,125 pikols, of ruim 33 millioen oude Amsterdamsche ponden. Hoe groot dit op zich zelf schijnen moge, het heeft de aandacht tot zich getrokken, dat 33 millioen ponden koffij, op eene bevolking van 6 millioen, nederkwam per hoofd op 5½ pond, gezwegen nog dat een vierde, zoo geen derde gedeelte van het geheele product op rekening komt van groote twee maal honderd duizend ingezetenen der Preanger Regentschappen en van het dwangstelsel daar in wezen, en alzoo buiten aanmerking blijft, waar het te doen is om het onderzoek naar hetgeen de vlijt en nijverheid der Javanen vermogen, wanneer zij geheel aan zich zelven worden overgelaten, en niet zijn geruggesteund door Europeesch beleid en kapitaal.

De suikerteelt eindelijk, die reeds zulk eene uitbreiding genomen had en zooveel beloofde is in deze laatste jaren te niet gegaan, en heeft de fabricatie en handel van arak met zich medegesleept, in zoodanige mate, dat reeds bestellingen van dit artikel naar buiten af gedaan worden, om voor de consumtie op Java te dienen.

Het tweede punt betreft het voorbeeld van Britsch Indië en de maatregelen dáár tegen de vestiging van Europezen, steeds door de tegenstanders eener kolonisatie op Java op den voorgrond gesteld. Zonder hier in eenig onderzoek omtrent de juistheid der toepassing te treden, zoo is het wereldkundig dat deze maatregelen de publieke opinie in Engeland niet voor zich hebben, en dat de tegenstand daar, tegen alle restrictiën en belemmeringen, welke de ondernemingen van Europesche particulieren voor alsnog in Indië ondervinden, telken jare aangroeit; is het wijders bekend, dat deze restrictiën en belemmeringen al meer en meer wijzigingen ondergaan, om voor een vrijen staat van zaken plaats te maken.

Het zal zeker de aandacht der Regering tot zich getrokken hebben, dat niet later dan een jaar na het uitvaardigen harer publicatie van Mei 1823, geheel tegenovergestelde en zeer beslissende maatregelen door het Engelsch bestuur genomen zijn. Ik bedoel de resolutie van den Gouverneur Generaal in rade, waarbij, onder de noodige voorzorgen ter be-

scherming van den inlander, doch wijders op de ruimste schaal, aan Europezen zonder onderscheid van natie, vrijheid wordt gelaten om gronden op lange termijnen in huur of pacht te nemen tot aanbouw van koffij en zelfs, waar de in pacht genomen gronden gedeeltelijk voor die cultuur niet geschikt mogten bevonden worden, alle gelegenheid ook tot de onderneming van andere cultures gelaten wordt.

Dit zijn, naar het mij voorkomt, de meest gewigtige punten, waar het in den tegenwoordigen staat van zaken op aan zal komen, en waarop ik in het bijzonder de geheele aandacht der Regering wenschte te vestigen; zoo zij haar gewigtig genoeg mogten voorkomen, om in een onderzoek over de onderscheidene wijzen waarop eene kolonisatie zou kunnen ondernomen worden te treden, zoo schijnt het verschil van gedachten zich daaromtrent hoofdzakelijk tot de volgende punten te bepalen:

De eerste wijze van kolonisatie zou zijn die van Europesche landbouwers, in den eigenlijken zin bestemd om door eigen handenarbeid werkzaam te zijn. Ik maak van deze melding, omdat er in Nederland meer dan eens met betrekking tot deze gewesten aan gedacht is, en dat het reglement op het beleid der regering, daar mede het oog op schijnt gehad te hebben.

Eene tweede wijze zou zijn, eene kolonisatie gelijk men die in Bengalen schijnt voor te hebben, in het groot en op den ruimsten grondslag: gronden te koop of in pacht op zoo lange termijnen, dat het nagenoeg op hetzelfde nederkomt, aan een iegelijk zonder onderscheid van natie, die slechts ten aanzien van zijn gedrag voor de publieke rust en veiligheid de noodige waarborgen aan het Gouvernement geeft, niet om door eigen handen te ontginnen, maar om door vlijt en nijverheid en kennis van den landbouw, inzonderheid ten aanzien van nieuwe takken van cultuur, ondernemingen in het groot te doen, handenarbeid te gebruiken en te betalen, de werkzaamheid van den inlander, die in de tegenwoordige orde van zaken geen uitweg vindt, daarmede aan te wakkeren en alzoo zijn lot te verbeteren, kapitalen langs dezen weg in omloop te brengen, eene steeds toenemende uitbreiding te geven aan die culturen, die den inlander bekend zijn, en nieuwe daarbij te voegen, de productie van het land te vermeerderen, alle andere takken van industrie voedsel te geven, en den handel te zien bloeijen en toenemen op deszelfs zekerste grondslagen; rijke voortbrengselen hier te lande, die een uitweg zoeken naar vreemde markten, en eene bevolking die het wèl gaat, die behoeften heeft en de middelen om die te voldoen.

Misschien echter dat een te groote invloed van vreemdelingen en vreemd kapitaal, bezwaren van eenen anderen aard zou inhebben; in welk geval men zich zou moeten bepalen tot

eene derde wijze van kolonisatie, waarbij enkel sprake ware van Nederlanders of vreemdelingen, die, ten gevolge van een zekeren tijd van inwoning, door huwelijk met Nederlandsche of Indische vrouwen, of anderzins, eene nadere betrekking tot deze kolonie zouden verkregen hebben.

Het zal mij aangenaam zijn omtrent dit een en ander met eenigen spoed, de consideratiën en het advies der Regering te ontvangen.

De Commissaris-Generaal over Nederlandsch Indië,
(*Get.*) DU BUS.

Voor eensluidend afschrift,
De Hoofd-commies,
(*Get.*) DE WAAL.

---

beschouwd worden, aangezien de inlandsche bevolking zelve alles doet wat men ten dien aanzien zou kunnen verwachten.

Hiertegen is aangemerkt, dat de cultuur op Java zich, voor zooverre zij althans voedsel geeft aan den Europeschen handel, tot een zeer gering aantal voortbrengselen bepaalt, en heeft het verder bij Zijner Majesteits Gouvernement in Nederland de aandacht tot zich getrokken, dat, wat de berigten van hier over de uitbreiding van cultuur en landbouw op Java mogen getuigd hebben, de resultaten tot nog toe daaraan weinig hebben beantwoord. Wanneer men de rijst, de koffij en het suikerriet genoemd heeft, als de voornaamste takken van landbouw op dit eiland, zoo zou het misschien moeijelijk zijn een vierde voortbrengsel van eenig gewigt te noemen. Wat intusschen de rijst betreft, zoo schijnen zeker de steeds klimmende prijzen van dit artikel, geen gunstig getuigenis af te leggen ten aanzien der uitbreiding van die cultuur in verhouding tot de behoefte. Wat aangaat de koffij, zoo heeft dit artikel, bij de ontzettende prijzen waarop het jaren achtereen is opgedreven, eene aanmoediging ondervonden, daar geene andere bijkomt, en wordt de extensie van die cultuur op Java in de rapporten aan het ministerie zeer breed opgegeven; maar men vraagt wat de resultaten tot nog toe geweest zijn. In een werkje, tijdens mijn vertrek in Nederland uitgekomen, welks schrijver wel bekend schijnt met den staat van zaken in Nederlandsch Indië, en uit officiële stukken heeft geput, wordt de uitvoer van koffij in 1823, na den ruimen oogst van het vorig jaar, opgegeven te hebben bedragen 265,125 pikols, of ruim 33 millioen oude Amsterdamsche ponden. Hoe groot dit op zich zelf schijnen moge, het heeft de aandacht tot zich getrokken, dat 33 millioen ponden koffij, op eene bevolking van 6 millioen, nederkwam per hoofd op 5½ pond, gezwegen nog dat een vierde, zoo geen derde gedeelte van het geheele product op rekening komt van groote twee maal honderd duizend ingezetenen der Preanger Regentschappen en van het dwangstelsel daar in wezen, en alzoo buiten aanmerking blijft, waar het te doen is om het onderzoek naar hetgeen de vlijt en nijverheid der Javanen vermogen, wanneer zij geheel aan zich zelven worden overgelaten, en niet zijn geruggesteund door Europeesch beleid en kapitaal.

De suikerteelt eindelijk, die reeds zulk eene uitbreiding genomen had en zooveel beloofde is in deze laatste jaren te niet gegaan, en heeft de fabricatie en handel van arak met zich medegesleept, in zoodanige mate, dat reeds bestellingen van dit artikel naar buiten af gedaan worden, om voor de consumtie op Java te dienen.

Het tweede punt betreft het voorbeeld van Britsch Indië en de maatregelen dáár tegen de vestiging van Europezen, steeds door de tegenstanders eener kolonisatie op Java op den voorgrond gesteld. Zonder hier in eenig onderzoek omtrent de juistheid der toepassing te treden, zoo is het wereldkundig dat deze maatregelen de publieke opinie in Engeland niet voor zich hebben, en dat de tegenstand daar, tegen alle restrictiën en belemmeringen, welke de ondernemingen van Europesche particulieren voor alsnog in Indië ondervinden, telken jare aangroeit; is het wijders bekend, dat deze restrictiën en belemmeringen al meer en meer wijzigingen ondergaan, om voor een vrijen staat van zaken plaats te maken.

Het zal zeker de aandacht der Regering tot zich getrokken hebben, dat niet later dan een jaar na het uitvaardigen harer publicatie van Mei 1823, geheel tegenovergestelde en zeer beslissende maatregelen door het Engelsch bestuur genomen zijn. Ik bedoel de resolutie van den Gouverneur Generaal in rade, waarbij, onder de noodige voorzorgen ter be-

scherming van den inlander, doch wijders op de ruimste schaal, aan Europezen zonder onderscheid van natie, vrijheid wordt gelaten om gronden op lange termijnen in huur of pacht te nemen tot aanbouw van koffij en zelfs, waar de in pacht genomen gronden gedeeltelijk voor die cultuur niet geschikt mogten bevonden worden, alle gelegenheid ook tot de onderneming van andere cultures gelaten wordt.

Dit zijn, naar het mij voorkomt, de meest gewigtige punten, waar het in den tegenwoordigen staat van zaken op aan zal komen, en waarop ik in het bijzonder de geheele aandacht der Regering wenschte te vestigen; zoo zij haar gewigtig genoeg mogten voorkomen, om in een onderzoek over de onderscheidene wijzen waarop eene kolonisatie zou kunnen ondernomen worden te treden, zoo schijnt het verschil van gedachten zich daaromtrent hoofdzakelijk tot de volgende punten te bepalen:

De eerste wijze van kolonisatie zou zijn die van Europesche landbouwers, in den eigenlijken zin bestemd om door eigen handenarbeid werkzaam te zijn. Ik maak van deze melding, omdat er in Nederland meer dan eens met betrekking tot deze gewesten aan gedacht is, en dat het reglement op het beleid der regering, daar mede het oog op schijnt gehad te hebben.

Eene tweede wijze zou zijn, eene kolonisatie gelijk men die in Bengalen schijnt voor te hebben, in het groot en op den ruimsten grondslag: gronden te koop of in pacht op zoo lange termijnen, dat het nagenoeg op hetzelfde nederkomt, aan een iegelijk zonder onderscheid van natie, die slechts ten aanzien van zijn gedrag voor de publieke rust en veiligheid de noodige waarborgen aan het Gouvernement geeft, niet om door eigen handen te ontginnen, maar om door vlijt en nijverheid en kennis van den landbouw, inzonderheid ten aanzien van nieuwe takken van cultuur, ondernemingen in het groot te doen, handenarbeid te gebruiken en te betalen, de werkzaamheid van den inlander, die in de tegenwoordige orde van zaken geen uitweg vindt, daarmede aan te wakkeren en alzoo zijn lot te verbeteren, kapitalen langs dezen weg in omloop te brengen, eene steeds toenemende uitbreiding te geven aan die culturen, die den inlander bekend zijn, en nieuwe daarbij te voegen, de productie van het land te vermeerderen, alle andere takken van industrie voedsel te geven, en den handel te zien bloeijen en toenemen op deszelfs zekerste grondslagen; rijke voortbrengselen hier te lande, die een uitweg zoeken naar vreemde markten, en eene bevolking die het wèl gaat, die behoeften heeft en de middelen om die te voldoen.

Misschien echter dat een te groote invloed van vreemdelingen en vreemd kapitaal, bezwaren van eenen anderen aard zou inhebben; in welk geval men zich zou moeten bepalen tot

eene derde wijze van kolonisatie, waarbij enkel sprake ware van Nederlanders of vreemdelingen, die, ten gevolge van een zekeren tijd van inwoning, door huwelijk met Nederlandsche of Indische vrouwen, of anderzins, eene nadere betrekking tot deze kolonie zouden verkregen hebben.

Het zal mij aangenaam zijn omtrent dit een en ander met eenigen spoed, de consideratiën en het advies der Regering te ontvangen.

De Commissaris-Generaal over Nederlandsch Indië,
(*Get.*) DU BUS.
Voor eensluidend afschrift,
De Hoofd-commies,
(*Get.*) DE WAAL.

Lit. *B.*

A Son Excellence Monseigneur le Vicomte
Du Bus de Gissignies, *Commissaire-Général*, *etc. etc.*

MONSEIGNEUR!

M'étant convaincu par les renseignements qu'a bien voulu me donner récemment à ce sujet monsieur le résident de Tjanjor, que les diverses propositions, que j'ai eu l'honneur de vous soumettre relativement à la terre de Souka Boumi, se trouvant aujourd'hui aussi incompatibles avec les intérêts les plus majeurs de l'administration des Preangers, qu'avec le système établi dans ces regénces, je m'empresse conformément à vos derniers ordres, de vous présenter l'aperçu d'un autre projet.

La suppression de la résidence de Krawang, ou plutôt la réunion de l'administration des terres de ce district à celle de quelqu'autre résidence limitrophe paraissant entrer dans les vues de Votre Excellence, j'ai pensé que cette circonstance, jointe au peu d'intérêt effectif qu'elles présentent au Gouvernement par leur très médiocre population et par des revenus tout aussi peu considérables, pouvoit me permettre de solliciter la cession d'une parti de ces terres pour la formation de l'établissement d'agriculture pratique, dont Votre Excellence a bien voulu approuver le plan précédemment émis.

Devant être installé, non pas sur le pied d'une simple habitation bornant ses travaux à quelques cultures particulières, mais bien sur celui d'un grand établissement, destiné à poursuivre par tous les moyens que peuvent fournir les ressources diverses du sol, du climat et des expositions qui appartiennent à Java, toutes les naturalisations qui importent au commerce et à l'industrie agricole de la colonie, il est d'autant plus nécessaire que cet établissement obtienne des dépendances étendues, que toutes les conditions nécessaires à son développement ne se rencontrent nulle part à Krawang réunie sur un médiocre espace de terrain.

D'ailleurs, la population est si médiocre et si dispersée sur ces terres, et la presque totalité d'entre elles offrent isolement si peu de ressources, qu'elles ne peuvent, pour ainsi dire, dans l'état actuel des choses, être exploitées par petites parties, ni à l'avantage du Gouvernement, ni à celui d'un entrepreneur, tandis que par la réunion au contraire de leurs principaux districts elles peuvent donner des garanties de bénéfices assez effectives, et permettre de combiner des plans assez grands, pour engager dans les entreprises dispendieuses, au moyen desquelles seules ces districts par des canaux d'arrosement et des communications suffisamment multipliées peuvent devenir susceptibles d'une grande cultivation.

Enfin un établissement, tel que je le projette, devant pour atteindre son principal but, c'est-à-dire pour devenir une espèce d'école pratique d'agriculture coloniale, et pour pouvoir servir tout à la fois de modèle et de mobile au système d'aménagement et de cultivation qui doit être introduit dans l'île, afin d'assurer contre toute concurrence du commerce étranger des bénéfices bien certains à ces produits d'exportations; cet établissement, dis-je, devant engager dans des frais énormes et dans des entreprises nécessairement très hasardeuses, peut peut-être par toutes les considérations, prétendre à quelqu'exception et à quelque faveur particulière.

En conséquence, je me permettrai, pour tous ces motifs, de solliciter de votre Excellence la cession de quelques-uns des hauts districts de

la résidence de Krawang, principalement ceux de **Waniassa**, de **Passavaan** et de **Tchicomai**, sous ces conditions:

De payer annuellement au Gouvernement, pendant les cinq premières années, une rente égale aux deux tiers du produit actuel des land-taxes établies sur ces terres;

De porter, de la 5e à la 10e année de la jouissance de ces terres, cette rente au taux actuel des taxes; de l'élever d'une moitié en sus de la 10e à la 20e année et de la doubler de la vingtième à la trentième; enfin de ne plus calculer cette rente de la trentième à la soixante-et-unième année, terme de la cession demandée, que sur le dixième des revenus des terres, calculé sur le pied actuel des land-taxes, et sur une somme de dix guldens en sus pour chaque jonque de terre cultivé en produits d'exportation;

De pouvoir prolonger sous ces dernières conditions ce même bail pour une seule portion de ces terres désignée d'avance de la soixante-et-unième à la quatre-vingt-dix-neuvième année;

De faire au bout de cinq ans la remise au Gouvernement des districts qui sont supposés (ceux de Tchicomai en particulier) pour pouvoir être arrosés par un grand canal déjà projetté pour la cultivation d'un immense pays encore presqu'absolument désert, si les travaux pour la continuation de ce canal ne peuvent pas être repris assidûment avant l'expiration du terme fixé;

De n'astreindre les natifs à aucune corvée, à aucun travail forcé, mais seulement au payement régulier des land-taxes, telles qu'elles sont instituées par les lois et les coutumes actuelles, ainsi qu'aux règlements subséquens qui pourroient être pris par la suite par l'autorité en faveur des cultures.

De pouvoir engager pour ces travaux en particulier et pour tous ceux de létablissement en général, soit à Bali, soit sur toute autre île de l'archipel et même en Chîne, un nombre plus ou moins considérable d'hommes, obligés par contract et sous certaines stipulations régulières à demeurer sur la terre pendant six à huit années;

De jouir des anciens bâtiments de la résidence qui sont établis à Waniassa et qui seroient jugés inutiles à l'administration publique, ainsi que du privilège de faire sur les dépendances de l'établissement toute entreprise d'agriculture quelconque, sous la réserve, de ne profiter librement des bénéfices de la culture de l'opium que pendant trois années et de ceux de la culture du gambier que pendant trois récoltes.

Enfin, Monseigneur, ainsi que j'ai déjà eu l'honneur de vous le répéter tant de fois, comme j'ai la volonté formelle de donner à cet établissement tout le degré possible d'utilité publique, j'ose espérer que vous voudrez bien ne pas oublier, qu'en sollicitant la faveur de cette cession, je ne désire pas moins rester chargé, sous quelques conditions qu'il plaise à Votre Excellence de déterminer, du département des cultures, et qu'il m'eût été infinement plus agréable de combiner cette entreprise pour le compte du Gouvernement que pour le mien propre, si les frais énormes qu'elle doit entraîner, ne nous eussent pas paru hors des combinaisons et des convenances administratives.

J'ai l'honneur d'être, Monseigneur, avec le plus profond respect.

Votre très humble et très obéissant serviteur,

(*Signé*) DIARD.

Voor eensluidend afschrift,

De Hoofd-commies,

(*Get.*) DE WAAL.

Litt. *C.*

Aan Zijne Excellentie den Luitenant-Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië.

Batavia, 10 Junij 1826.

N°. 29.

Het heeft Uwer Excellentie behaagt, bij marginaal besluit van 6 April jl., litt. *C*, om consideratiën en advies in mijne handen te stellen, de hiernevens teruggaande requeste van den heer Diard, gerigt aan Zijne Excellentie den heere Commissaris-Generaal, houdende verzoek, om voor den tijd van negen en negentig jaren in huur of pacht te mogen houden de boven-districten van de residentie Krawang, met namen die van Wanyassa, Pesahawan en Tjikompai, op den voet daarbij breeder omschreven, ten einde die te bezigen tot verbetering en uitbreiding van de cultuur in het algemeen, en in het bijzonder tot het overbrengen en aankweeken op het eiland Java van zoodanige planten en gewassen, welke aan deszelfs grond nog niet eigen zijn, en alzoo door eene vermeerdering der voortbrengselen, aan de eene zijde meer voedsel aan den buitenlandschen handel te geven, en aan den anderen kant die artikelen van behoefte, voor welke wij van vreemden worden afhankelijk gehouden, op eigen bodem aan te kweeken en te verzamelen.

Ik zal Uwe Excellentie niet behoeven op te merken, dat de beoordeeling der vraag, of dit verzoek door de Hooge Regering kan en behoort te worden ingewilligd, zoo al niet wederom geheel levendig maakt, althans diep treedt in de quaestie, sedert zoo lang behandeld, over het al of niet toelaten van eene Europesche kolonisatie op het eiland Java; dan ik vertrouw tevens dat Uwe Excellentie met mij wel zal gelieven te beschouwen, dat, na al hetgeen daarover in de laatste jaren geschreven en wedergeschreven is, hetgeen Uwer Excellentie nog versch in het geheugen zal liggen, het van weinig belang zou zijn, op nieuw al de argumenten op te nemen, welke met betrekking tot dit onderwerp, voor en tegen zijn aangevoerd en tot hiertoe de Hooge Regering hebben teruggehouden om in het voordeel van eene dusdanige kolonisatie te beslissen.

Het zal evenwel, ter geleidelijke behandeling der zaak, niet overbodig zijn de hoofdgronden aan te halen, waarop wederzijds de redeneringen der voor- en tegenstanders rusten; kortelijk de voor- en nadeelen aan te wijzen, welke de beide stelsels aanbieden, en wijders daaruit af te leiden welk gebruik of welke keuze daarvan gemaakt kan worden, op gronden van eene goede staatshuishoudkunde.

De gronden, *voor* het toelaten van eene Europesche kolonisatie bijgebragt, zijn hoofdzakelijk de volgende:

Eerstelijk: dat de kapitalen, welke de vermogende particulieren in de aan hen afgestane landen zullen en kunnen besteden, natuurlijk moeten medewerken, zoo dan al niet tot eene duurzame uitbreiding, althans tot eene meerdere ontwikkeling van de cultuur, die beschouwd moet worden de hoofdbron te zijn van welvaart van het eiland Java;

En ten andere: dat aangezien de speculatiën van deze particulieren meestal in verband staan met andere ondernemingen, deze aanleiding zullen geven tot het oprigten van fabrieken en trafieken, op Java nog niet bekend, of nog niet tot eene genoegzame volkomenheid gebragt, en gevolgelijk dienen zullen tot uitbreiding van den handel en tot vermeer-

dering der voordeelen welke het Gouvernement uit den handel trekt, die beschouwd moet worden de hoofdbron van deszelfs bestaan uit te maken.

Voorzeker zijn de voordeelen, die hier in het verschiet gezien worden, evenzoo belangrijk als aanlokkelijk; maar niet minder gewigtig evenwel zijn de bedenkingen of liever de stellingen, die *tegen* dat stelsel worden aangegeven, en insgelijks tot twee hoofdpunten zich laten bepalen, als daar zijn:

Eerstelijk: dat de grond, de Indische bevolking daarop gezeten, en de arbeid door dezelve daaraan besteed, bij de landbouwende geneigdheid van den landaard op Java, als de eerste en zamenwerkende oorzaken van het publiek vermogen op dat eiland moeten beschouwd worden;

En ten tweede: dat er geen dezer bestanddeelen van de algemeene welvaart is, welke door de uitgifte van gronden aan particulieren, geene Javanen zijnde, niet zouden moeten lijden, daar zoodanige uitgifte ten gevolge moet hebben, dat òf de Javasche bevolking in de vrije beschikking over hare personen en arbeid wordt verkort, waardoor voor het publiek meer verloren gaat, dan op alle soortgelijke ondernemingen van particulieren zal worden gewonnen, òf dat de Javaan als vrije arbeider en tegen betaling van volle dagloonen wordt gebezigd, waardoor de ondernemingen aanmerkelijk zullen worden verzwaard, terwijl de aard der zaak medebrengt dat de particulieren, aan welke de uitgifte geschiedt, moeten trachten om voor de minst mogelijke betaling den meest mogelijken arbeid gedaan te krijgen, en daarentegen de belangen van het Gouvernement vorderen, dat de meest mogelijke voordeelen als een blijvend fonds van belasting onder de Javasche bevolking vergaard worden.

Bij de uiteenzetting van deze gronden en denkbeelden, is het duidelijk en klaar genoeg te onderscheiden, dat beiden de voorstanders en tegenstanders van eene Europesche kolonisatie op het eiland Java ten doel hebben de bloei en welvaart van deze aangelegen bezittingen van den Staat, doch dat in de bereiking van dit oogmerk, zij uitgaan van een verschillend, in sommige opzigten van een tegenstrijdig beginsel.

De eersten gelooven, dat, om den landbouw en handel op Java te verbeteren en uit te breiden, het volstrekt noodzakelijk is om tusschen de Regering en de inlandsche bevolking Europesche ondernemers toe te laten die het verband tusschen de Regering en die bevolking zullen daarstellen.

De anderen daarentegen vermeenen, dat, om de welvaart van Java op eenen duurzamen grond te vestigen en deszelfs krachten en vermogen geleidelijk te ontwikkelen, de Hooge Regering zich behoort te stellen in eene dadelijke aanraking met de inlandsche bevolking, en geene andere tusschenkomst te gedoogen, dan die van de inlandsche regenten en hoofden, beschouwd als ambtenaar van het Gouvernement.

Het is even duidelijk, dat in het stelsel van eene Europesche kolonisatie de inlandsche bevolking, zoo al niet dienstbaar, althans ondergeschikt moet worden gemaakt aan de Europesche ondernemers, en dat al de winsten, voor zooverre die te behalen zijn, naar deze ondernemers zullen toevloeijen, terwijl de inlandsche bevolking zal afdalen tot den staat van bloote dagglooners, niet meer dan hun schamel onderhoud vindende door hunnen handen-arbeid, en onbekwaam gemaakt wordt om onmiddellijk iets te kunnen bijdragen tot de behoefte van den Staat.

Aan den anderen kant ziet men eene nijvere bevolking, van welke, bijna zonder onderscheid, de landbouw de hoofdbezigheid uitmaakt, aangemoedigd, door haar onverdeeld de vruchten van haren arbeid te laten genieten, zich de middelen te verzamelen om in alle directe en indirecte belastingen aan het Gouvernement haar aandeel op te brengen niet alleen, maar ook zich een vermogen te scheppen, 't welk zij wederom besteedt

in artikelen van weelde en behoefte, die grootendeels de voortbrengselen zullen zijn van onze vaderlandsche kunstvlijt en nijverheid.

Ik zal het niet wagen de stelling aan te nemen, dat door tusschenkomst van Europesche kolonisten, en vooral door hulp van de kapitalen, welke zij in hunne ondernemingen kunnen aanwenden, de landbouw op Java niet voor eene aanmerkelijke verbetering en uitbreiding vatbaar is, en tot eene veel spoediger ontwikkeling moet geraken, dan wanneer zulks aan den meer tragen gang en het mindere geldvermogen van den inlander wordt overgelaten. Maar wanneer ik een terugblik werp op de ondernemingen van dezen aard, welke vroeger reeds op dit eiland zijn beproefd, dan mag ik voor Uwe Excellentie niet verbergen, dat de denkbeelden, welke ik daarvan heb opgevat, verre beneden de hoog gespannen verwachting blijven, welke deze ondernemers zich daarvan schijnen te vormen.

Om mij tot eenige voorbeelden te bepalen, die gereedelijk zich voordoen, veroorlove Uwe Excellentie mij te vragen, welke de uitkomsten zijn geweest van den afstand der thans particuliere landen in het algemeen en, om naderbij te komen, in het bijzonder van die van Tjassem en Pamanoekan, Indramaijoe en Kandanghauwer, Tjikandi en meer andere, op welke het zeker aan Europisch kapitaal en aan Europesche nijverheid niet ontbroken heeft; namelijk dan, wanneer dezelve in vergelijk gebragt worden met soortgelijke landen, van het Gouvernement niet vervreemd; en dan de voordeelen worden berekend, welke zij middellijk en onmiddellijk aan het Gouvernement afwerpen.

Dan deze bedenkingen ter zijde stellende, en aannemende dat eene Europesche kolonisatie in alle opzigten aan haar voornaam doel beantwoordde, namelijk dat eene verbetering en uitbreiding van de cultuur en daarmede eene vermeerdering van voortbrengselen beide voor de Europesche en Indische markten geschikt, het gevolg ware: wat zullen dan nog de eindelijke uitkomsten van deze ondernemingen zijn?

Buiten twijfel gesteld, dat met dezelve Java binnen korte jaren een rijken schat van koopwaren der handeldrijvende wereld zal kunnen aanbieden, waar zullen dan de fondsen gevonden worden om deze koopwaar aan Java te betalen?

Alvorens tot de beantwoording hiervan over te gaan, moet ik als een vast en onwrikbaar beginsel op den voorgrond stellen, dat na de aanschaffing der middelen tot zelfbehoud, de overzeesche bezittingen van den Staat, bij uitsluiting alleen behooren te bestaan ten behoeve van het moederland.

In dezen zin beschouw ik dan ook dat alle betrekkingen van handel naar het moederland gerigt moeten zijn, en elke mededinging van vreemden, zorgvuldiglijk vermeden moet worden, zooveel het onderling verband en de gemeenschap van den handel zulks maar eenigzins toelaten.

Met het oog derhalve op het moederland gevestigd, herhaal ik de vraag: waar zullen de fondsen gevonden worden om den rijken schat van voortbrengselen te betalen, welke Java, naar de berekening der Europesche kolonisten, binnen weinige jaren zal kunnen opleveren?

Ik weet wel dat het in ons gelukkig moederland aan geen geld en aan geene kapitalen ontbreekt. De deelneming in de Handel-maatschappij levert daarvan een versch bewijs op, als hebbende alle verwachting, zelfs die des Konings, te boven gegaan.

Maar het is overeenstemmend met eene wijze en verlichte staatkunde, om de voortbrengselen van de overzeesche bezittingen, door het moederland in haar geld te laten betalen.

Ik stel dat het vruchtbaar eiland Java nog vruchtbaarder kan worden

gemaakt door de tusschenkomst, om maar een getal te noemen, van duizend Europesche kolonisten; dan is het, naar het overzigt dat ik reeds genomen heb, wel te veronderstellen, dat de voordeelen daaruit voortvloeijende in de eerste plaats door deze kolonisten, die bloote speculanten zijn, naar zich zullen getrokken worden; terwijl de inlander, de eigenlijke werkzame klasse der ingezetenen, in één woord eene bevolking van zes millioen zielen, voor haar dagelijksch brood arbeidende, arm zijn en blijven zal.

Het volgt in de eerste plaats daaruit, dat de belastingen van het Gouvernement, hetzij directe, hetzij indirecte, tot bestrijding der kosten van bestuur, van administratie en van verdediging, alleen zullen kunnen geheven worden over deze duizend Europesche kolonisten, welke alleen het vermogen bezitten zullen om die op te brengen.

En welke schijn van evenredigheid zal er bestaan, tusschen eene belasting die geheven kan worden over duizend en over zes millioen zielen, zonder voor de eerste inderdaad drukkend en ondragelijk te worden? Immers, indien het Gouvernement tot bestrijding van deszelfs uitgaven zes millioen gulden noodig heeft, zal het kunnen volstaan, met van elk ingezeten niet meer te eischen dan slechts één gulden; terwijl hetzelve die som moetende omslaan over duizend kolonisten, van elk derzelven zal moeten vorderen het in evenredigheid verbazend bedrag van zes duizend gulden.

Indien men rekenkundig dit aanmerkelijk verschil moest verklaren, dan zou men kunnen stellen, dat de kolonisten, zes duizend maal meer verdiensten hebbende dan de zes millioen arbeiders welke zij bezigen, ook in staat zijn zonder bezwaar in diezelfde evenredigheid de lasten van den Staat te helpen dragen. Maar elke rekenkundige verklaring moet hier misloopen, omdat de wezenlijke oplossing alleen kan gevonden worden in dien eersten en eenvoudigen regel van staatshuishoudkunde, dat hoe meer het landbezit gesplitst en verdeeld wordt, hoe meer hetzelve productief en voordeelig zal zijn.

Maar in de tweede plaats: wanneer door tusschenkomst van eene Europesche kolonisatie duizend rijke ingezetenen op het eiland zich zullen gevestigd hebben, en daartegen zal overstaan eene arme bevolking van zes millioen zielen, dan zullen de ladingen uit het moederland aan te brengen, niet berekend kunnen zijn dan op de behoefte van die duizend ingezetenen, en voor eene bevolking van zes millioen zielen, zal er uit het moederland geen behoefte bestaan, uit hoofde van het gebrek aan vermogen om daaraan te voldoen.

Ondertusschen zal Java een grooten overvloed van Indische koopwaren aanbieden, en die koopwaren zullen in den schoot van het moederland overgebragt worden, doch alleen ten koste van het goud en zilver, dat hetzelve zal moeten uitvinden om die te betalen.

Verre en geheel vreemd zij van mij de gedachte, dat het eiland Java immer te veel of te menigerlei producten zal kunnen opleveren; integendeel, ik zoek en zie deszelfs welvaart nergens anders gelegen dan in eene gestadige ontwikkeling en vermeerdering van deszelfs landbouwend vermogen. Maar zal die welvaart op duurzame gronden gebouwd zijn, en te gelijk tot duurzame welvaart van het moederland verstrekken, dan moet er tevens gezorgd worden, dat de Indische producten zich kunnen verruilen tegen de voortbrengselen van vaderlandsche nijverheid.

Indien men de geschiedenis nagaat der landbouwende overzeesche bezittingen, zoowel Nederlandsche als vreemde, die naar het stelsel van eene Europesche kolonisatie zijn beheerd geworden, dan staat men verbaasd over de massa van producten die dezelve hebben opgeleverd, zoo

als de staten van uitvoer ons die aanwijzen. Men staat niet minder verbaasd bij eene berekening van de ontzettende kapitalen, welke daarin zijn moeten besteed geworden, en over het voedsel dat handel en scheepvaart uit dezelve moeten getrokken hebben.

Maar slaat men daarentegen met een navorschend oog de innerlijke huishouding van die koloniën gade, en onderzoekt men welk blijvend nut en voordeel zij het moederland hebben aangebragt, dan ontwaart men niet dan met smart eene aaneenschakeling van twisten en krakeelen tusschen de regering en de Europesche kolonisten; onophoudelijke klagten van de laatste, dat zij gedrukt gaan onder de lasten welke zij moeten dragen; onophoudelijke betuigingen van de zijde der eersten, dat die lasten nog niet voldoende zijn, om de kosten van bestuur en van verdediging goed te maken.

Men ziet verder de kolonisten zich staande houden door geldleeningen op geldleeningen te doen, — onder den last der renten bezwijken — en eindelijk de aan voortbrengselen rijke kolonie vervallen tot een lastpost van den Staat.

Maar hetgeen onder deze beschouwing het opmerkenswaardigste wordt, is dat juist in den hoogen bloei dezer koloniën men trapsgewijze de fabrieken in het moederland ziet afnemen, kwijnen en laatstelijk geheel te niet gaan.

Het zou gewaagd zijn de naaste oorzaken van het verval der fabrieken aan den opgegeven toestand der koloniën, te willen toeschrijven; maar men is geregtigd te vragen, of dit het lot der fabrieken geworden zou zijn, indien de koloniën berekend waren geweest, om een uitweg te worden voor de voortbrengselen dier fabrieken, toen de oude uitweg door andere omstandigheden had opgehouden te bestaan. En of niet het groot, het nationaal belang ten laatste daaronder lijden moest, den handel te drijven met Indische producten aan de eene, en goud en zilver aan de andere zijde.

De eersten die dit schijnen ingezien te hebben, zijn de Engelschen geweest, voor hunne bezittingen op de vaste kust van Indië. Op het voetspoor der Nederlanders, hadden zij geleerd naar Indië te varen, compagniën op te rigten, handelsbetrekkingen aan te knoopen en goud en zilver te geven in ruiling voor de Indische voortbrengselen, tot dat zij hebben bemerkt, dat die gedurige uitzending van geld uit het moederland naar Indië, zoo al niet nadeelig voor beide, althans verderfelijk voor het eerste was; en van dat oogenblik af aan ziet men al hunne pogingen aangewend om de betrekkingen van handel om te keeren en te veranderen, met dat gevolg, dat binnen korte jaren de uitzendingen van geld naar Indië, zijn onnoodig geworden en dat de Engelschen hunne kapitalen, welke bevorens derwaarts eenen uitweg vonden, hebben kunnen besteden tot aanmoediging en uitbreiding van hunne fabrieken in het moederland; dat de vaste kust van Indië, welke voormaals hare lijnwaden aan Europa deed betalen, thans hare lijnwaden van Engeland ontvangt; en dat eindelijk daarmede de Engelschen hunne fabrieken in het moederland en hunne overzeesche bezittingen in dien staat van bloei en welvaart hebben gebragt, in welken wij thans dezelve aanschouwen.

In billijkheid echter moet erkend worden, dat in die koloniën, en in het bijzonder in de West-Indische, op welke wij hierboven het oog gehad hebben, en welke naar een stelsel van Europesche kolonisatie zijn beheerd geworden en thans nog beheerd blijven, daarvoor een buiten alle bedenking noodzakelijke aandrang bestaan heeft, in de omstandigheid dat die koloniën van eene eigene bevolking ontbloot waren, en dat de arbeiders daarop van ver gelegen kusten, tegen zware kosten, moesten worden aangebragt en gestadig aangevuld.

Deze omstandigheid bestaat echter voor het eiland Java niet. Het heeft eene nu reeds zeer aanmerkelijke en steeds toenemende eigene bevolking, eigenaardig aan den landbouw overgegeven. Waar die nog ontbreken mogt, kan dezelve misschien door gepaste maatregelen worden aangevuld. Dan wat hier ook van zijn moge, ik geloof ter goeder trouw uit het reeds aangevoerde te mogen afleiden, dat, na voorbeelden en de ondervinding welke wij voor ons hebben, het eene dwaling zou zijn om op het eiland Java een stelsel toe te passen, hetwelk voor andere koloniën, verkeerende onder geheel andere en min voordeelige omstandigheden, is aangenomen en opgevolgd.

Maar eene in schijn zeer gewigtige omstandigheid, waarop de verzoekers om landbezit zeer sterk zich beroepen en aandringen, doet zich hier verder voor; zij voeren aan, dat het Engelsch-Indisch bestuur deszelfs vroeger aangenomen stelsel heeft laten varen, en thans werkzaam is, om in ruime mate eene Europesche kolonisatie in zijne bezittingen op de vaste kust van Indië toe te laten, en vermeenen dat het belang van het eiland Java gebiedend vordert, om op dit voetspoor de maatregelen van het Engelsch-Indisch bestuur te volgen.

Het is mij gelukt in het bezit te geraken van een afschrift van de resolutie, die de verandering in het stelsel van het Engelsch Gouvernement in Bengalen moet aanwijzen. Zij is gedagteekend den 7den Mei 1824 en zeker aan Uwe Excellentie bekend, waarom ik bloot zal behoeven te vermelden dat de hoofd-inhoud van dezelve daarop nederkomt, dat het aan Europezen, in Britsch-Indië toegelaten, zal vrijstaan contracten met de inlandsche ingezetenen aan te gaan, tot het in pacht of huur nemen van hunne landerijen voor den tijd van negen en negentig jaren, met het inzigt om de cultuur der koffij in Britsch-Indië over te brengen en aldaar aan te kweeken, onder de restrictiën en bepalingen verder bij die resolutie vermeld.

De eerste aanmerking, welke ik hier te maken heb, is, dat in Britsch-Indië de landelijke inkomsten bereids zijn opgevoerd tot eene hoogte waarop zij kunnen geacht worden, blijvende en voor geene vermeerdering meer vatbaar te zijn; terwijl op het eiland Java, diezelfde inkomsten nog eerst zich bevinden in eenen staat van opkomst en van eerste ontwikkeling.

Het volgt daaruit, dat reeds in dit opzigt een vergelijk tusschen Britsch-Indië en het eiland Java op geene juiste en geëvenredigde gronden gemaakt kan worden, daar door eene navolging in den geest, zoo als zulks door de verzoekers om landbezit wordt verstaan, wij als het ware zouden beginnen en aanvangen op het punt waar de Engelschen uitscheiden en sluiten.

Daarenboven zijn de inlandsche opgezetenen van de vaste kust van Indië, reeds zoo bekend met hunne regten als eigenaars van den grond, met de voordeel gevende culturen als landbouwers, en met hun belang in het algemeen, dat de tusschenkomst van Europesche kolonisten hun voortaan wel kan leiden en voordeel aanbrengen, maar nimmermeer terugzetten en blindelings dienstbaar maken aan het uitsluitend belang van den Europeaan, aan wien zij zullen goedvinden hunne landen in huur of pacht af te staan; want het moet wel opgemerkt worden, dat bij de onderwerpelijke resolutie, de Regering van Britsch-Indië aan goed bekende en in Britsch-Indië behoorlijk toegelaten personen, wel toestaat om tot een bepaald oogmerk, of liever tot eene bepaalde cultuur landen in huur of pacht te nemen; maar dat dezelve, wel verre van uit zich zelve tot den afstand van eenig land in huur of pacht over te gaan, integendeel de gegadigden daartoe verwijst tot de ingezetenen zelven, als

eigenaren van den grond; terwijl al de overige bepalingen van gemelde resolutie blijkbaar de strekking hebben, niet om de ingezetenen tot het aangaan van die contracten te noodzaken, maar om vooraf reeds hen te beveiligen en te beschermen tegen allen invloed van den Europeschen kolonist, welke schadelijk aan hun belang zou kunnen zijn, indien zij vrijwillig en uit eigen keuze tot het aangaan van die contracten mogten zijn overgegaan. Het is dan ook verder blijkbaar, dat de Regering van Britsch-Indië, bij het nemen van den hier bedoelden maatregel, zich tot niets heeft verbonden, zich geen partij heeft gesteld, noch ten behoeve van den Europeschen kolonist, noch ten behoeve van den inlander, die zijn grond of land in huur of pacht zal afstaan, maar in staat is gebleven om hare bescherming te verleenen, dààr waar die zal bevonden worden noodzakelijk te zijn. Dat al verder de Regering voornoemd, geene andere belastingschuldigen blijft kennen, dan de eigenaars der gronden en te dien opzigte in geene aanraking hoegenaamd zich stelt met de huurders derzelve, beschouwende de hier bedoelde huur- of pacht-contracten uit geen ander oogpunt, dan elk ander huur- of pacht-contract, hetwelk onder de toelating en bescherming der wetten door ingezetenen onderling mag aangegaan en gesloten worden; in één woord, het is buiten alle tegenspraak blijkbaar, dat met het toelaten van Europesche kolonisten in Britsch-Indië, de Regering aldaar hare verhouding tot de Indische bevolking niet heeft veranderd, maar dat die dezelfde is gebleven gelijk die was vóór het nemen der resolutie van 7 Mei 1824.

Beschouwt men daarentegen de strekking, welke de afstand van landen zal hebben, op den voet zoo als die thans op Java worden gevraagd, dan zal men spoedig ontdekken, dat de uitkomsten geheel verschillende moeten zijn, en dat men geheel ten onregte zich beroept op den maatregel van het Britsch-Indisch bestuur als een voorbeeld ter navolging.

Het zal hier het Gouvernement zelf zijn, hetwelk met de Europesche kolonisten in onderhandeling treedt, hetwelk zich zal verbinden, om voor een korter of langer tijdsverloop aan deze Europesche kolonisten landen in huur of pacht af te staan, en met dezelve, als een noodzakelijk gevolg, de inlandsche bevolking daarop gezeten en op dezelve werkzaam. De buigzame aard en inborst van den Javaan zal, zonder twijfel, zich schikken naar de nieuwe meesters welke hem zullen gegeven zijn, maar ook zonder twijfel zullen de vruchten van zijnen arbeid, in derzelver geheel, naar de Europesche kolonisten toevloeijen. In dezen stand van zaken is het niet mogelijk te berekenen tot welke middelen het eigenbelang kan afdalen, om de winsten aan de eene zijde te vergrooten en aan de andere zijde het loon van den arbeider te verkorten.

Geene wetten, geene bepalingen, met hoeveel omzigtigheid en met hoeveel wijsheid ook beraamd, zijn bestand om deze ongeregeldheden te voorkomen en te beletten; gelijk, met al de treurige gevolgen daaraan verbonden, de voorbeelden, zoo lang nog niet geleden, in het geheugen van nog menigeen, in de residentie Cheribon zijn aanwezig geweest, alwaar vroeger eene soort van kolonisatie op den voorgestelden voet heeft bestaan; het is wel waar — van Chinezen; maar menschen blijven menschen en pachters blijven pachters.

Maar verder, wanneer deze ongeregeldheden — of liever het geringst verschil — tusschen den Europeschen kolonist en de inlandsche landbouwers en arbeiders ontstaan zullen zijn, in welke verhouding zal dan de Hooge Regering zich geplaatst vinden? Zal zij de vertegenwoordiger van den Souverein zijn, om gelijk regt over alle onderdanen te doen uitdeelen? Neen, zij is contracterende partij geworden, en daardoor onbevoegd

om van het verschil kennis te nemen en daarin te beslissen. Het regt, dat zij had, heeft zij op den Europeschen kolonist overgedragen.

Ook bij het onderwerpelijke request wordt beloofd, dat de huurder of pachter, als de prijs voor den afstand van het land, aan het Gouvernement zal opbrengen: in de eerste jaren twee derde gedeelten van den tegenwoordigen grondlast; vervolgens het geheel van de tegenwoordige opbrengst, daarna die te vermeerderen met de helft, en eindelijk, na ommekomst van twintig jaren, die te verdubbelen.

Het is onbetwistbaar, dat door die afstand de Hooge Regering hare Indische ingezetenen, ook als belastingschuldigen beschouwd, zal hebben uit het oog verloren; dat tusschen haar en die ingezetenen, de Europesche kolonisten zich zullen geplaatst hebben; dat hare verhouding tot en hare aanraking met de Europesche bevolking, geheel zal zijn verbroken; dat daaruit zullen geboren worden al die ongelegenheden, welke als noodzakelijke gevolgen van eene Europesche kolonisatie hierboven zijn omschreven; — en eindelijk, in één woord, dat met den afstand van landen op den voorgestelden voet, ook tevens zal zijn afstand gedaan van het schoonste, het dierbaarste, het heiligste regt van de Kroon, die met zooveel luister het hoofd van onzen beminden Vorst omvat, namelijk dat, om zoovele millioenen van zijne Indische onderdanen als er mogen zijn, te doen deelen in de zegeningen van zijn weldadig bestuur, om hun gelijkelijk zijn vaderlijk gezag en zijne bescherming te doen ondervinden.

Ik hoop hiermede het hemelsbreed verschil te hebben aangewezen, hetwelk er bestaat tusschen de wezenlijke strekking van de resolutie van het Britsch-Indisch bestuur van den 7den Mei 1824, en de uitlegging welke de verzoekers om landbezit op Java daaraan wenschen gegeven te hebben; en dus ook te hebben aangetoond, dat hunne argumenten, daarop gegrond, van geene toepassing zijn, zoo niet geheel en van zelf vervallen. Dan hetgeen nog meer dan dit alles zal afdoen, is de vrijheid, welke ik neem, Uwe Excellentie te herinneren aan de bepalingen die hier op Java reeds bestaan om Europesche kapitalen en Europesche industrie te doen medewerken tot vermeerdering, verbetering en uitbreiding van den landbouw, zonder schadelijk te zijn aan het belang van de Indische bevolking, en zonder de geleidelijke ontwikkeling van het stelsel der landrenten te belemmeren en te ondermijnen.

Ik bedoel hier inzonderheid de publicatie van Hunne Excellentiën Commissarissen-Generaal van den 5den Januarij 1819 (*Staatsblad* n°. 10), houdende bepalingen nopens het aangaan van contracten met en tusschen de inlandsche bevolking.

Die publicatie gaat uit van het beginsel, dat het aan elkeen vrij staat contracten met de inlandsche bevolking aan te gaan tot het doen van aanplantingen, de levering van producten en het oprigten van fabrieken; en de restrictiën, welke gemaakt zijn, hebben, even als de bepalingen der resolutie van het Britsch-Indisch bestuur, alleen de strekking om, gelijk Commissarissen-Generaal bij de inleiding zich uitdrukken; »de inlandsche bevolking te beveiligen tegen de misleiding en het verkeerd »gebruik, dat van hare onkunde zou kunnen gemaakt worden";

wijders: even als bij de bedoelde resolutie, zijn de bepalingen bij de genoemde publicatie voorkomende, ingerigt om de contracten, die aangegaan zullen worden, bij de daartoe bevoegde autoriteiten te doen registreren, na een voorafgaand onderzoek omtrent den aard en de billijkheid derzelve, en omtrent de vrije toetreding van elke der contracterende partijen;

en eindelijk: ofschoon bij art. 3 der gemelde publicatie wordt voor-

geschreven : » dat de contracten loopende over zoodanige aanplantingen of » leverantiën van op het veld wassende producten, die in een jaar kun- » nen afloopen, ook niet langer dan voor een jaar zullen kunnen worden » aangegaan", zoo laat echter datzelfde artikel daarop onmiddellijk vol- gen : » dat in gevalle tot deze aanplantingen en leverantiën van produc- » ten meer dan een jaar wordt vereischt, de contracten en overeenkom- » sten ook voor zoodanigen meerderen tijd zullen mogen aangegaan » worden."

De tijd van voortduring der contracten is derhalve afhankelijk gemaakt van den aard en den omvang der onderneming voor welke zij zullen dienen, en kunnen zij mitsdien, naar gelang daarvan, aangegaan worden voor vijftien, twintig, dertig en meerdere jaren.

Deze bepaling stemt in beginsel wederom volmaakt overeen met art. 5 der resolutie van het Britsch-Indisch bestuur, bij hetwelk wordt gezegd: » dat het voor alsnog onnoodig wordt geacht de lengte van tijd te bepa- » len, voor welken de contracten van huur of pacht zullen mogen wor- » den aangegaan."

Na deze vergelijking zou het overbodig worden in verdere bijzonderheden te treden, daar ik vertrouw bereids genoeg gezegd te hebben, om uit dezelve het besluit te trekken, dat, wel verre dat de resolutie van het Britsch-Indisch bestuur van 7 Mei 1824 ons eenig voorbeeld ter navolging zou aanbieden, het veeleer schijnt, dat dit bestuur onze eigene reeds bestaande bepalingen slechts heeft overgenomen en door dezelve op de hoogte zich heeft geplaatst op welke wij ons reeds sedert den jare 1819 bevinden; dat alzoo die resolutie strekt om ons in het voor Java aangenomen stelsel te versterken, veel meer dan dat dezelve eenigen grond oplevert om van dat stelsel af te gaan; en eindelijk, dat in onze thans bestaande bepalingen geen pennestreek behoeft veranderd te worden, om, op dezelfde liberale bepalingen als in Bengalen, aan Europesche en andere ondernemers de gelegenheid te geven om hunne industrie tot verbetering en uitbreiding van den landbouw te besteden, wanneer dit wezentlijk hun voornemen en hunne bedoeling zal zijn.

Ondertusschen zij het ten slotte mij nog vergund hier op te teekenen welke de uitkomst is geweest van de administratie van Gouvernementslanden op Java, begrepen onder den aanslag der landelijke inkomsten over een tijdvak van zeven jaren, namelijk van 1818 tot en met 1824, dat is: sedert dat door Hunne Excellentiën Commissarissen-Generaal, bij besluit van den 9den Maart 1818, n°. 1 (*Staatsblad* n°. 14), de eerste bepalingen zijn daargesteld omtrent den aanslag en de invordering der landrenten, tot aan de laatste verantwoording daarvan gedaan.

De aanslag bedroeg in 1818 bruto.		*f* 8,931,707.29 $^1/_8$
waarvan getrokken zijnde:		
1°. de afgestane inkomsten voor de blandongs enz. . .	*f* 284,486.23	
2°. de remissiën wegens misgewassen, mindere ontvangsten enz . .	56,676. 4 $^1/_8$	
3°. de inkomsten der dessa's-hoofden.	330,611. 4 $^7/_8$	
te zamen		671,774. 2
aantoont eene zuivere perceptie van		*f* 3,259,933.27 $^1/_8$

Transport. . .			*f* 3,259,933.27$^{1}/_{8}$
Daarentegen heeft in den jare 1824 de aanslg bruto bedragen		*f* 6,041,022. 5$^{1}/_{2}$	
waarvan als boven afgetrokken zijnde:			
1°. de afgestane inkomsten voor de blandongs enz. . .	*f* 193,505.24		
2°. de remissiën wegens misgewassen, minder ontvangsten enz. . .	19,952. 5$^{1}/_{2}$		
3°. de inkomsten der dessa's-hoofden.	391,209 17$^{45}/_{48}$		
te zamen		604,667.17$^{21}/_{48}$	
verder aantoont eene zuivere perceptie van			5,436,354.17$^{3}/_{48}$
en wijders doet zien, bij een vergelijk tusschen de jaren 1818 en 1824, dat de zuivere inkomsten uit de landrenten ten behoeve van het Gouvernement in den tijd van zeven jaren zijn vermeerderd met. .			*f* 2,176,420.19$^{27}/_{48}$

hetgeen gelijkstaat nagenoeg aan 67 ten honderd. Voegt men hierbij dat in eene gelijke evenredigheid en nog meer gestegen zijn, de inkomsten welke uit de indirecte belastingen naar het Gouvernement toevloeijen, als een gevolg van de vrijheid van cultuur en de vrijheid van handel, welke onder het stelsel der landrenten genoten worden; overweegt men tevens dat het er nog verre van af is, dat alle krachten van het eiland Java zich bereids zouden ontwikkeld hebben, en dat bij eene gelijdelijke opvolging van het thans werkend stelsel, die ontwikkeling misschien wel eenigzins langzaam, maar met zekere schreden zal voortgaan; dat vooral met betrekking tot de landelijke inkomsten nog meerdere vorderingen te wachten zijn, wanneer de herstelde rust op Java zal hebben toegelaten het plan van meting ten uitvoer te brengen, hetwelk bij resolutie der Hooge Regering van 14 Junij des verleden jaars, n°. 19, is gearresteerd, — dan mag ik voor Uwe Excellentie den twijfel niet verbergen, welke er bij mij bestaat, of de voordeelen welke daaruit mogen worden te gemoet gezien, door eene Europesche kolonisatie wel immer zullen kunnen worden overtroffen, ofschoon ook alle andere bedenkingen daarentegen mogten komen te vervallen.

Eindelijk: indien het mogt worden verstaan, dat, zonder meer maatregelen, met meer klem op de inlandsche bevolking werkende, aan eene verbetering en uitbreiding van de cultuur niet kan worden gedacht, dan ook geloof ik, dat het beter en doelmatiger zou zijn, in eens tot het stelsel der voormalige Oost-Indische Compagnie terug te komen, dat is, alle inkomsten en voordeelen, die landbouw en handel kunnen opleveren, onmiddellijk te doen heffen voor rekening en ten behoeve van het Gouvernement, door middel van gedwongen aanplantingen, gedwongen leverantien en bepaalde contingenten, en dat derhalve daaraan de voorkeur zou behooren gegeven te worden boven een stelsel van Europesche kolonisatie, bij hetwelk men het gevaar loopt, dat het eiland Java worde verdeeld in eene menigte Compagniën, die onderling deze voordeelen tusschen zich deelen zullen, terwijl het Gouvernement belast zal blijven met de kosten van verdediging en van bestuur.

Op alle deze gronden neem ik eerbiedig de vrijheid Uwe Excellentie in overweging te geven: het verzoek van den heer Diard, zoo als het-

zelve is liggende en bij het onderwerpelijk request gedaan is, te wijzen van de hand; desniettemin hem aan te bevelen, in zijn allezins loffelijk en prijzenswaardig voornemen te volharden, door middelen die met de tegenwoordig bestaande bepaling van het Gouvernement niet strijdig zullen bevonden worden.

De Directeur der landelijke inkomsten en directe belastingen,
(*Get.*) G. F. MEYLAN.
Voor eensluidend afschrift,
De Hoofd-commies,
(*Get.*) DE WAAL.

Litt. *D.*

Aan Zijne Excellentie den Commissaris-Generaal over Nederlandsch Indië.

BATAVIA, 22 Junij 1826.

N°. 623.

Het heeft Uwer Excellentie behaagd, bij apostillaire dispositie van den 14 April, n°. 41, de gedachten der Regering te verzoeken op een adres van den heer DIARD, strekkende tot bekoming in huur of pacht, voor den tijd van 99 *jaren* van de bovendistricten van de gewezen residentie Krawang, te weten: Wanyassa, Pesahawan en Tjikompay, ten einde die te bezigen tot verbetering en uitbreiding van de cultuur in het algemeen, en tot het overbrengen en aankweeken in het bijzonder van zoodanige planten en gewassen, welke aan Java's grond nog niet eigen zijn, en alzoo, door eene vermeerdering der voortbrengselen, aan de eene zijde meer voedsel aan den buitenlandschen handel te geven, en aan den anderen kant de artikelen van behoeften, voor welke wij van vreemden afhankelijk zijn, op eigen bodem aan te kweeken en te verzamelen. Dit verzoekschrift, door de Regering in handen van den directeur der landelijke inkomsten en directe belastingen gesteld zijnde, heeft deze ambtenaar de gansche materie breedvoerig ontwikkeld, de daarin voorkomende wederzijdsche stellingen en derzelver voornaamste bijzonderheden wederlegd of bevestigd, daarbij speciaal betoogende, dat er in het voor Java aangenomen stelsel, en in onze thans bestaande bepalingen geene de minste verandering vereischt wordt, om, op dezelfde liberale voorwaarden als in Bengalen, aan Europesche en andere ondernemers de gelegenheid te geven om hunne kapitalen en hunne industrie tot verbetering en uitbreiding van den landbouw te besteden, wanneer dit wezenlijk hunne bedoeling is.

De lezing van dit rapport zal, vertrouwen wij, alle verdere adstructie in den geest van hetzelve onnoodig maken, en de Regering vermeent dan ook, bij de aanbieding van hetzelve aan de overwegingen van Uwe Excellentie, zich te mogen bepalen met de verklaring, dat zij zich met het gevoelen van den meergenoemde directeur vereenigt, en dienvolgens Uwe Excellentie eerbiedig adviseert om het verzoek van den heer DIARD, zoo als hetzelve ligt, te wijzen van de hand, doch niettemin hem aan te bevelen om in zijn allezins loffelijk voornemen te volharden, door middelen die met de tegenwoordig bestaande bepalingen van het Gouvernement niet strijdig zullen bevonden worden.

Ik vinde mij niettemin verpligt Uwe Excellentie kennis te geven, dat de heer raad van Indië mr. H. W. Muntinghe heeft verklaard, zich met de redeneringen van den directeur der landelijke inkomsten en directe belastingen omtrent dit onderwerp niet volkomen te kunnen vereenigen, en verzocht heeft zijne gedachten omtrent deze zaak te mogen voordragen, gelijktijdig met zijne consideratien over de missive van Uwe Excellentie van den 25 Mei jl. n°. 26.

De Luitenant Gouverneur-Generaal over Nederlandsch Indië,
Bij afwezigheid,
De Raad van Indië,
(*Was Get.*) CHASSE.
Voor eensluidend afschrift,
De Hoofd-commies,
(*Get.*) DE WAAL.

Litt. *E*.

Aan Zijne Excellentie den Luitenant-Gouverneur-Generaal, te Djocjocarta.

BUITENZORG, 24 Junij 1826.

N°. 23.

Uwe Excellentie hiernevens aanbiedende eene bij mij ontvangen missive van de regering, in dato 22 dezer, n°. 623, houdende derzelver consideratiën en advies op een adres van den heer Diard, strekkende tot bekoming in huur of pacht, voor den tijd van 99 jaren, van de bovendistricten van de gewezen residentie Krawang, heb ik de eer haar te verzoeken, mij derzelver bijzondere consideratiën en advies deswege wel te willen mededeelen.

De Commissaris-Generaal over Nederlandsch Indië,
(*Was get.*) DU BUS.
Voor eensluidend afschrift,
De Hoofd-commies,
(*Get.*) DE WAAL.

Litt. *F*.

Aan Zijne Excellentie den heere Commissaris-Generaal over Nederlandsch Indië, te Buitenzorg.

DJOCJOCARTA, 4 Julij 1826.

N°. 40.

Het behaagde Uwer Excellentie, bij missive van 24 Julij jl., n°. 23, mijne consideratiën te vragen op eene missive der Indische Regering, houdende hare consideratiën en advies op een adres van den heer Diard, strekkende tot bekoming in huur of pacht, voor den tijd van 99 jaren, van de bovendistricten van de gewezen residentie Krawang.

De heer DIARD het voornemen hebbende de cultuur op het eiland Java te verbeteren en uit te breiden, en planten en gewassen over te brengen en aan te kweeken, welke op Java nog vreemd zijn, verdient, naar mijn inzien, alle mogelijke ondersteuning, vooral daar hij de presumtie voor zich heeft van door zijne kennis daarin te kunnen slagen.

De quaestie over het *al* of *niet* toelaten eener Europesche kolonisatie is in deze kolonie door zoovele bekwame personen behandeld, en zoovele kundige mannen in Engeland en in Britsch-Indië hebben over het voor- en nadeelige daarvan geschreven, dat ik vermeen deze quaestie, hoe belangrijk ook, stilzwijgend te mogen voorbijgaan.

Ik geloof dat zonder maatregelen, met meer klem op de Indische bevolking werkende, aan eene verbetering of uitbreiding van de cultuur van artikelen voor de Europesche markt geschikt, weinig gedacht behoort te worden.

De Javanen zullen, wanneer zij dienaangaande eene volkomene vrijheid bezitten, weinig anders dan pady, eenige aardvruchten en andere artikelen voor de huishouding aankweeken. Het is algemeen bekend, dat zonder de bemoeijenis der residenten de koffijtuinen spoedig verwaarloosd zouden zijn.

Dit als waarheid aannemende, zoude ik mij veelmeer met voorstellen tot het toelaten eener Europesche kolonisatie, dan tot het weder-invoeren van gedwongen leverantiën kunnen vereenigen.

Al hetgeen de heer MEYLAN in het midden brengt, dat ten voordeele van het landelijk stelsel boven de gedwongene leverantiën gezegd of geschreven is, juich ik volkomen toe; niemand kan meer dan ik van de billijkheid en van de nuttigheid van hetzelve doordrongen zijn; langzamerhand zal dit stelsel aan den Javaan alle onzekerheid benemen en daden van willekeur verhoeden; en hetzelve geeft aan het Gouvernement ruime middelen van inkomsten, die daarbij duurzaam zijn.

Ik deel ook in het gevoelen, door den heer MEYLAN ontwikkeld, dat de grond, de inlandsche bevolking daarop gezeten, en de arbeid door dezelve daaraan besteed, bij de landbouwende geneigdheid van den landaard op Java, als de eerste en zamenwerkende oorzaken van het publiek vermogen op het eiland moeten beschouwd worden.

Doch ik vermeen tevens, dat men gevoegelijk aan eenige Europeanen, in de cultures ervaren, eenige landen in huur kan afstaan, of hun tot het verkrijgen derzelve behulpzaam kan zijn, zonder de bevolking zoozeer te benadeelen en veelmin zonder 's Lands inkomsten te verkorten.

Zoo als de Vorstenlanden thans georganiseerd zijn en beheerd worden — mits men het denkbeeld, niet hebbe om die aan het Gouvernement te trekken en als de overige residentiën te reorganiseren — zie ik er geen nadeel in, om aan Europesche landbouwers toe te staan eenige landen aldaar in huur te nemen, mits geen te groote voorschotten op de huur aan de verhuurders worden gegeven, voor eene goede behandeling van het volk worde gezorgd, en aan de huurders geene magt over het volk worde gegeven.

Insgelijks geloof ik, dat men aan eenige kundige en vertrouwde Europesche cultivateurs gelegenheid kan verschaffen om eenige stukken grond in de residentiën in huur te nemen.

In het algemeen zal men zich bij dergelijke transactiën aan de publicatie van 5 Januarij 1819 (*Staatsblad* n°. 10) kunnen houden; doch ik geloof nogtans, dat die publicatie eene herziening vordert, daar het contracteren, op de wijze daarbij voorgeschreven, te moeijelijk en voor den huurder te onzeker is; men dient dessa's-gewijze en met de hoofden der dorpen te kunnen contracteren, en het Gouvernement moet alsdan door de residenten doen waken, dat de verhuurders aan derzelver verpligting voldoen; want anders kan eene kostbare en belangrijke onderneming door weinige inlanders, die niets te verliezen hebben, worden geruïneerd.

Ik neem geenszins voor bewezen aan dat, indien aan eenige Europeanen, de cultuur kundig, wordt toegestaan zich op Java neder te zetten, de inlandsche bevolking van zoodanige landen dienstbaar of ondergeschikt zoude worden gemaakt; dat al de winsten, voor zooverre die te behalen zijn, naar de Europesche ondernemers zullen toevloeijen, en dat de inlandsche bevolking zoude afdalen tot den staat van bloote daglooners.

Als daglooners zullen zij ruim zoo veel verdienen als noodig is, om zich die artikelen aan te schaffen, welke zij vroeger zelve teelden; anders zullen zij geene daglooners worden, en des noods zich getroosten om met derzelver huisgezin naar elders te trekken. Dan hier komt nog bij, dat de bewoners van verhuurde landen meestal pady velden te bewerken hebben, en een Europeesch landbouwer die zijne belangen kent, zal wel zorgen dat het gemeene volk weldadig worde behandeld.

Ik geloof wel dat de Europeanen, welke hier te lande landbouwers wenschen te worden, eene te hoog gespannen verwachting van hunne onderneming hebben: op den duur kost het arbeidsloon te veel; dan ik deel daarom geenszins in de vrees dat wij te rijken schat van koopwaren der handeldrijvende wereld zullen kunnen aanbieden; indien de landbouwer veel koopwaren bezorgt, zal de koopman dezelve wel weten te slijten.

Ik zoude ook geen duizend of een onbepaald aantal landbouwers willen toelaten; maar hier en daar, in bevolkte streken, eenige der landbouwkundigen te verspreiden, komt mij inderdaad niet ondoelmatig voor.

Dit zal geenszins onze lijnwaad fabrieken beletten te ontluiken; geld zal er zeker altijd hier moeten worden aangevoerd, hetgeen ook wel weder het geval in Britsch Indië zal worden, zoo zulks niet alreeds weder bestaat; want zoowel wij als onze naburen moeten China van specie voorzien, maar kunnen wij door vermeerdering van cultuur artikelen ontberen, die wij thans uit Britsch Indië trekken, dan verliest dat gewest een van deszelfs tegenwoordige middelen om geld te bekomen.

De uitgestrektheid, de waarde, en de sterkte der bevolking van de districten welke de heer Diard aanvraagt, zijn mij onbekend, en ik ben hier niet in de mogelijkheid om dienaangaande eenige informatie te bekomen; ik weet dus niet of hij te veel vraagt, en evenmin welke middelen de adressant bezit om de noodige voorschotten, aan eene groote onderneming eigen, te doen. Uwe Excellentie dienaangaande voldoende verzekering hebbende, zoude ik advijseren om aan den heer Diard deszelfs verzoek toe te staan, op de voorwaarde hiervoren door mij ontwikkeld.

De Luitenant-Gouverneur-Generaal,
(*Was get*) DE KOCK.
Voor eensluidend afschrift,
de Hoofd-commies,
(*Get.*) DE WAAL.

Litt. *G.*

Aan Zijne Excellentie den Commissaris-Generaal over Nederlandsch Indië.

Batavia, 8 Junij 1826.

N°. 540.

Uwe Excellentie heeft, bij missive, van 26 Mei jl., n°. 10, der Regering zooveel mogelijken spoed bevolen, ten aanzien van het door haar

uit te brengen advies op de van tijd tot tijd door Uwe Excellentie tot dat einde in hare handen gestelde requesten van onderscheidene personen, hetzij om afstand van gronden, tot het ondernemen van verschillende takken van cultuur, dan wel om de vergoeding van de schade, door hen geleden ten gevolge van de teruggaaf der te voren door hen gehuurd geweest zijnde landerijen, gelegen in het gebied der Javasche Vorsten.

Naar gelang dat de requesten bij mij zijn ingekomen, heb ik dezelve doen zenden aan verschillende plaatselijke autoriteiten, of wel aan de commissie belast met de verevening der zaken van de verhuurd geweest zijnde landerijën in de Vorstenlanden, met last om daarop aan mij te dienen van berigt, consideratiën en advies.

Reeds hebben de residenten van Samarang en van Soerakarta, bij missives van 31 Maart jl. n°. $^{12}/_{55}$, en 2 Mei jl. n°. 595, mitsgaders de genoemde commissie bij missive van 14 Mei jl. litt. F. en G, aan den deswege hun gegeven last voldaan, voor zooveel betreft de verzoeken van P. H. de la Bretonnière, J. M. Kuijper, F. Havenga en C. Nolte, mij toegezonden bij Uwer Excellenties missives van 21 Maart jl. n°. 42, 21 Maart jl. n°. 48, 18 April jl. n°. 30, en 17 April jl. n°. 20; gelijke rapporten worden te gemoet gezien ten aanzien van meerdere verzoeken van denzelfden aard, in deze niet genoemd, en waaromtrent Uwe Excellentie almede de consideratiën en het advies der Regering heeft gevorderd.

In afwachting dat de Regering, door de ontvangst dezer rapporten, eerlang zich in staat zal zien gesteld om Uwer Excellentie hare gedachten mede te deelen omtrent den door onderscheidene personen gevraagden afstand van gronden, zij het haar vergund, voor zooveel aangaat de verzoeken der belanghebbenden om uitbetaling van de hun toegewezene schadeloosstelling voor de teruggaaf van landerijen, met de daarop verloopen renten, Uwe Excellentie te doen opmerken, dat haar advies omtrent dit laatste punt, uit den aard der zake, grootelijks moet worden bepaald door de beslissing, welke het Uwer Excellentie zal behagen te nemen op hare voordragt van 26 April jl., n°. 266.

Daarbij is onder anderen, naar aanleiding van het rapport der meergemelde commissie van 15 Maart jl., litt. C, aan Uwe Excellentie voorgesteld om onder ultimo Junij aanstaande drie termijnen in eens (*f* 150,000), op de bedoelde schadeloosstellingen en renten te doen aflossen, en zulks ten einde alsnog gestand te doen aan de overeenkomst, in der tijd door de commissie met de belanghebbenden aangegaan, volgens welke de eerste halfjaarlijksche termijn van aflossing, groot *f* 50,000, bij art. 12 der resolutie van 21 December jl., n°. 12, bepaald op ultimo Junij 1826, reeds onder ultimo Junij 1825 had moeten worden voldaan, zoodat onder ultimo Junij 1826 reeds de derde termijn zou moeten verstrijken.

De Regering neemt de vrijheid, onder referte tot de vroeger reeds aan Uwe Excellentie gezondene bescheiden, alsnog met gepasten eerbied op eene dispositie op hare evenbedoelde voordragt aan te dringen.

Zij neemt de gelegenheid te baat, om almede terug te komen op het voorstel, bij dezelfde missive door haar gedaan, om, op de gronden in het rapport der commissie van 15 Maart jl., litt. C., ontwikkeld, voorloopig aan het Solosche hof te doen uitbetalen de volle termijnen van den pachtschat voor de aan het Gouvernement in huur afgestane landen van Tjabaranka en Karangkobar, in stede van op dien pachtschat de helft in te houden, tot verevening van reeds door Zijne hoogheid den Soesoehoean genoten voorschotten, zoo als men vroeger daaromtrent was overeengekomen.

Uwe Excellentie verzoekende ook op dit punt eene spoedige beslissing

te willen nemen, acht de Regering zich verpligt hier nogmaals, ten overvloede, Uwe Excellentie in bedenking te geven, hetgeen ook reeds bij het rapport der commissie van 15 Maart is in het midden gebragt, dat de Solosche Prinsen, onder de tegenwoordige omstandigheden, zoo niet van alle, immers van hunne voornaamste inkomsten zijn verstoken, en dat alléén het toestaan van den te hunnen behoeve voorgedragen maatregel, hen in staat kan stellen om langer aan de buitengewone en aanzienlijke uitgaven, tot welke diezelfde omstandigheden hen voor het gemeen belang verpligten, eenigzins het hoofd te bieden.

De Luitenant-Gouverneur-Generaal van Neêrlandsch Indië,
Bij afwezendheid,
De Raad van Indië,
(*Was get.*) R. DOZY.
Voor eensluidend afschrift,
De Hoofd-commies,
(*Get.*) DE WAAL.

Behoort bij litt. G.

Aan Zijne Excellentie den Luitenant-Gouverneur-Generaal.

BUITENZORG, 26 Mei 1826.

N°. 10.

Bij de Regering zijn op dit oogenblik nog in overweging, onderscheidene requesten, bij mij ingekomen en door mij aan haar om consideratie en advies ingezonden ter bekoming van land, ter onderneming van onderscheiden takken van cultuur, of tot vergoeding van geleden schade, voortgesproten uit de maatregelen, door het bestuur genomen. Ik stel er belang in, dat de zaken geene verdere vertraging ondergaan, en voor zooverre landerijen gevraagd zijn en zouden kunnen toegestaan worden, is het buitendien voor de ondernemers van gewigt, dat daarmede niet langer gedraald worde. Uwe Excellentie zal mij alzoo verpligten, met die zoo spoedig doenlijk af te doen, en mij de stukken, vergezeld van de consideratiën der Regering, weder in te zenden.

De Commissaris-Generaal,
(*Was get.*) DU BUS.
Voor eensluidend afschrift,
De Hoofd-commies,
(*Get.*) DE WAAL.

Litt. *H.*

Aan Zijne Excellentie den Luitenant-Gouverneur-Generaal.

BUITENZORG, 16 Junij 1826.

N°. 18.

In antwoord op mijne aanvrage van 26 Mei jl., n°. 10, om zoo spoedig mogelijk advies der Regering op onderscheiden requesten ter bekoming

van gronden, of ter vergoeding van geleden schade ten gevolge der teruggave van gehuurde gronden in de Vorstenlanden, heb ik de missive van Uwe Excellentie ontvangen van den 8sten dezer, n°. 540, waarbij zij mij berigt: 1°. dat dit oponthoud veelal het gevolg is van het verder verzenden dier requesten aan verschillende plaatselijke autoriteiten, waaronder de commissie belast met de verevening der zaken voor de verhuurd geweest zijnde landerijen in de Vorstenlanden; 2°. dat het advies der Regering, wat betreft de schadeloosstellingen, grootelijks zal moeten bepaald worden door de beslissing die zal komen te vallen op hare voordragt van 26 April jl., n°. 266.

Op het eerste punt, zoo kan ik niet af, Uwe Excellentie mijne verwondering te betuigen over het voortdurend aanwezen eener commissie, wier werkzaamheden, naar mij voorkomt, zeer gevoegelijk door de gewone autoriteiten zouden kunnen waargenomen worden. Zoo de plotselinge verwarring, waartoe de publicatie van 6 Mei 1823 heeft moeten aanleiding geven, voor de vereffening der onderscheiden belangen het benoemen van zoodanige commissie in den aanvang noodzakelijk gemaakt heeft, zoo vertrouw ik dat het oogenblik gekomen is, waarop zij zeer wel zou kunnen gemist worden, en verzoek ik Uwe Excellentie om mij daaromtrent hare consideratiën te willen mededeelen.

Wat het tweede punt betreft, zoo heb ik juist van mijne zijde alle beslissing ten aanzien der voordragt van 26 April geschorst, tot tijd en wijle mij de consideratiën en het advies der Regering zouden geworden, zoo op de requesten om schadeloosstelling voormeld, als op het punt eener kolonisatie van Europezen in het algemeen, aan de overwegingen der Regering aanbevolen bij mijne missive van 25 Mei jl. n°. 14, en zie ik mij thans te minder in staat om tot eene bepaalde decisie te komen, naar mate de berigten, door mij van onderscheiden kanten ingewonnen, mij in het onzekere hebben gelaten omtrent de juistheid der berekeningen waarop de bewuste schadeloosstellingen in der tijd gevestigd zijn. Ik behoef Uwe Excellentie niet te herinneren dat de eerste indruk, dien de zaak der gehuurde landerijen in de Vorstenlanden op Zijner Majesteits Gouvernement in Nederland gemaakt heeft, is geweest de vrees, dat de billijkheid der reclames, door de huurders ingebragt, tot kostbare en voor 's Lands finantiën drukkende schadeloosstellingen zou aanleiding geven. De berigten daaromtrent naar Nederland opgezonden, zijn wel is waar geruststellend geweest, en gegrond op de berekeningen, die zouden moeten aantoonen dat het Gouvernement gedurende de jaren dat het de administratie der bewuste landen op zich genomen heeft, voor de kosten der administratie volkomen gedekt blijft, en de schadeloosstellingen blootelijk uit de overwinsten zullen betaald worden; doch zonder hier te treden in de mogelijkheid eener misrekening ten gevolge van misgewassen of andere onvoorziene en niet af te weren gebeurtenissen; zonder te treden in de min gunstige kansen die iedere cultuur moet aanbieden, waarbij het Gouvernement de belanghebbende is, en de directie en administratie aan deszelfs ambtenaren is overgegeven, zoo is het thans reeds in de oogen van zeer bevoegde en met den tegenwoordigen toestand der bewuste landen zeer wel bekende beoordeelaars eene uitgemaakte zaak, dat de berekeningen à priori eene geheel andere uitkomst zullen aanbieden dan men wachtende is, en dat de winsten, waaruit de schadeloosstellingen zullen moeten goed gemaakt worden, wel voor het grooter gedeelte zullen moeten blijven strekken, tot het onderhoud eener zeer kostbare en uit den aard der zake in allen deele zeer onvoldoende administratie; het gevolg van al hetwelk niet anders dan tot bezwaar van 's Lands finantiën kan uitvallen.

Deze overwegingen hebben mij doen besluiten om de consideratiën en het advies der Regering te verzoeken op de vraag, of het niet, hetzij in verband met verdere algemeene maatregelen van kolonisatie, hetzij op zich zelf en onafhankelijk daarvan, daarheen zou kunnen gebragt worden, om de bewuste landerijen op nieuw aan particulieren, en daaronder in de eerste plaats, voor zooverre zij zulks zouden mogen verlangen, aan de oude huurders af te staan. In dit laatste geval althans laat het zich aanzien, dat het niet moeijelijk zou zijn, om tot schikkingen te komen die alle belanghebbende zouden kunnen tevreden stellen: de Vorsten in de eerste plaats, wien eene administratie van gouvernementswege op hun eigen gronden niet aangenaam zijn kan; de gewezen huurders in de tweede plaats, voor wie men als schadeloosstelling van hun verloren tijd en moeite eene evenredige verlenging van hunne eerst bedongen pacht zou kunnen toestaan; het Gouvernement, eindelijk, dat daarmede zou ontslagen worden van omslagtige bemoeijenissen, die geen enkele kans van winst en meer dan ééne van schade aanbieden. Voor zooverre wijders de een of ander der oude huurders zich ongenegen mogt toonen, om zijne ondernemingen op nieuw te aanvaarden, en de voorkeur mogt geven aan de schadeloosstelling die hem is toegevoegd, zoo schijnt eene verhuring aan nieuwe ondernemers nog altijd dàt voordeel aan te bieden, dat het Gouvernement eene bepaalde pacht tot dekking der op hetzelve rustende schadeloosstelling zal kunnen bedingen, en zich ten minste ontslaan van al de onzekere en ongunstige kansen eener eigen administratie.

De Commissaris-Generaal over Nederlandsch Indië,
(*Was get.*) DU BUS.
Voor eensluidend afschrift,
De Hoofd-commies,
(*Get.*) DE WAAL.

Litt. *I.*

Aan Zijne Excellentie den heere Luitenant-Gouverneur-Generaal over Neêrlandsch Indië.

DJOCJOCARTA, 21 Julij 1826.

La. *N.*

Het heeft Uwer Excellentie behaagd, bij renvooi van 19 Junij jl., litt. H, in onze handen te stellen eene missive van Zijne Excellentie den heer Commissaris-Generaal van 16 Junij jl., n°. 18, om, met terugzending, te dienen van berigt, consideratiën en advies.

Wij zullen, in pligtschuldige voldoening aan dezen geëerden last, eerbiedig en getrouw ons gevoelen zeggen over de belangrijke punten in die missive voorkomende.

Omtrent het eerste gedeelte, namelijk of het nog noodzakelijk is dat de commissie belast met de verevening der zaken wegens de verhuurde landerijen in de Vorstenlanden blijven voortduren, hebben wij de eer te dienen:

Dat deze commissie was te zamen gesteld uit de heeren: J. J. VAN SEVENHOVEN, resident van Soeracarta, A. H. SMISSAERT, resident van Djocjocarta, en H. MAC GILLAVRY, tweede resident van Soeracarta;

Dat voor deze commissie het Gouvernement geen andere uitgaven heeft gehad dan het tractement van een boekhouder à ƒ200 's maands, en eenen geëmploijeerde op ƒ100 's maands; welke te doene uitgaven, na de verevening der schadeloosstellingen, door het Gouvernement zullen worden gerecouvreerd;

Dat sedert de onlusten de heer Mac Gillavry, thans resident te Soeracarta, alleen met de werkzaamheden van deze commissie is belast geweest;

Dat, als de zaken der verhuurde landerijen op de daarvoor bepaalde wijze voortaan moeten worden verevend, wij van oordeel zijn, dat er verscheidene redenen pleiten voor het voortdurend bestaan van eene commissie.

De schadeloosstellingen die door het Gouvernement gegarandeerd zijn beloopen de importante som van ƒ1,109,932, waarvan nog weinig is verevend.

Het belang van dit kapitaal alleen vordert wel het overleg en de werkzaamheden van meer dan ééne autoriteit, die daarbij dan nog met ander belangrijk werk belast is. De koffij-plantagiën liggen zeer verspreid en op verre afstanden van elkander; dezelve dienen toch van tijd tot tijd geinspecteerd te worden.

De administratie zelve over de verhuurd geweest zijnde landen, vordert vele voorschotten; het bevorderen der transporten naar Samarang van de koffij, en het geheele beheer van deze zaak is van dien aard, dat, bij ontstentenis van de autoriteit, die daarmede belast is, het ligt zoude kunnen gebeuren, dat de gemaakte inrigtingen en werkzaamheden moeijelijk te kennen zouden zijn; terwijl, als er twee of meer autoriteiten met deze commissie belast worden, dezelve altijd bewaakt zullen blijven en opgevolgd worden.

De resident van Soeracarta zal steeds een der meest gepaste en doelmatigste ambtenaren wezen, die mede in de commissie zal dienen te zijn, terwijl ten aanzien van den resident van Djocjokarta, hoe geschikt ook uit hoofde van zijne tegenwoordigheid in der Vorstenlanden, de bedenking bestaat, dat hij zooveel werk zal hebben, wanneer de rust zal hersteld wezen, dat het hem welligt niet mogelijk zal zijn, tijd voor deze werkzaamheden te vinden. Dan, wat het Gouvernement hierover ook zal willen besluiten, wij zijn van oordeel, dat er altijd een commissie zal noodig wezen.

Ten aanzien van het tweede hoogst belangrijk punt, te weten eene kolonisatie van Europeanen op Java, verzoeken wij verschoond te zijn, hierover in het breede onze gedachten te ontwikkelen, ten einde onze gevoelens daarop te gronden. Dit onderwerp is zoo breedvoerig behandeld door bekwamer mannen dan wij zijn, dat ons geschrijf slechts zoude wezen als een stofje aan de weegschaal; en wij houden ons daarom verzekerd, dat Uwe Excellentie, die al deze stukken gelezen en overwogen heeft, gaarne deze verschooning zal aannemen, te meer, daar wij over het onderwerp zelf de vrijheid zullen nemen, onze gedachten te zeggen.

Het is ons gegaan zoo als mogelijk een iegelijk die nieuwelings op het schoone eiland Java komt. Eene heerlijke voorstelling maakten wij ons, bij de gedachte, dat, als de meeste der ledig liggende landen onder het opzigt van Europeanen waren gecultiveerd met producten voor de markt van Europa, dezelve eene ruime bijdrage zouden wezen in de schaal van den handel. Welke voordeelen en genoegens zou zulks hebben kunnen opleveren! Het is wel waar, dat onze blijde vooruitzigten merkelijk verminderen, als wij nagingen en onder onze oogen zagen, dat er niemand, of mogelijk één enkele, hoezeer wij dien niet kennen, was wel-

gevaren bij zijne onderneming. In de Bataviasche Ommelanden herinneren wij ons de heeren TESSEIRE en HARTSING, die de suiker-cultuur hadden ondernomen en beiden insolvent zijn overleden; den bekwamen en ijverigen heer PETEL, die eene indigo-fabriek heeft gehad, en wij meenen tot 12 à 15,000 pond indigo in een jaar heeft gemaakt, en ook geruïneerd is; de heeren JESSEN, TRAIL en C°., die in het Bantamsche eene katoen-plantagie hebben aangelegd, en met groot verlies deze onderneming hebben laten varen. Maar dan troostten wij ons altijd daarmede, dat het niet in de zaak maar in de personen lag, die dezelve uitvoerden. Ook deze troost ontviel ons, toen ook de heeren TIEDEMAN, ROMSWINCKEL en VRIESE, dien het aan beleid noch middelen ontbrak, als ook de heeren S. KELTON en MACQUOID, de eersten met verlies hunne onderneming van de suiker-cultuur moesten staken, en de laatsten, die, niettegenstaande zij eene machine hadden om het suikerriet te persen, er ook, zoo als men zegt, geen voordeel bij hadden.

Wij zijn toen op de gedachten gekomen, hoezeer onze wenschen nog dezelfde bleven, of wel met voordeel eenige cultuur konde worden ondernomen, en werden daarin te meer versterkt, wanneer wij van verstandige lieden en goede calculateurs hoorden, dat zij hun geld niet ligt zouden wagen tot dergelijke ondernemingen.

Het is onze taak niet, de redenen daarvan te onderzoeken, maar wij vermeenen toch, dat het wel tot het belang der kolonisatie van Europeanen behoort, om hieromtrent zekerheid te hebben. Dan, niettegenstaande al deze nadeelige ondervindingen, bleven wij in onze gedachten altijd nog vasthouden aan het belangrijke en nuttige van landen uit te geven aan Europeanen, tot dat wij in den jare 1823 onder onze aandacht kregen de stukken en adviezen die bij het Gouvernement ingediend zijn ter zake van de verhuring der landerijen in de Vorstenlanden. Veel moeite kostte het ons toen, om onze geliefde wenschen, de heerlijke illussie die wij ons gemaakt hadden, ter zijde te moeten zetten, om een juist oordeel over dit onderwerp te kunnen vestigen; en elk punt, dat wij maar konden aangrijpen, bragt ons in blijdschap; maar wij moeten erkennen, dat er ons niets meer ten voordeele overbleef, terwijl wij de volkomenste overtuiging destijds hadden, in de zaak der verhuurde landerijen, dat de voortzetting van hetgeen ondernomen was, schadelijk zoude wezen, en dat de geheele vernietiging daarvan als eene noodzakelijkheid konde worden beschouwd. De redenen en gronden die ons tot dat gevoelen gebragt hebben, zijn te vinden in het rapport van den heer Mr. H. J. VAN DE GRAAFF, raad van Nederlandsch Indië.

Wij waren destijds geroepen, om executie te geven aan de door het Gouvernement bevolen verevening tusschen de huurders en verhuurders der onderwerpelijke landerijen. Zijne Excellentie de heer oud-Gouverneur-Generaal, baron VAN DER CAPPELLE, had ons deze stukken gegeven, en wij hebben toen ter goeder trouw verklaard, dat wij geloofden, en er voor ons zelven van overtuigd waren, dat de maatregel van het Gouvernement doelmatig en noodzakelijk was. Sedert hebben wij de geheele verevening behandeld en ons gevoelen is niet veranderd, terwijl daarenboven in ons gemoed, als ambtenaren, een heilige eerbied heerscht voor de bevelen van het Gouvernement, en wij niet dan ingeval het ons klaar gebleken was (het zij met eerbied gezegd) dat het Gouvernement zich al te zeer vergist had, het zouden durven wagen te veronderstellen, dat zij in eene zaak van zulk een groot aanbelang en welke, om derzelver gevolgen, zoo diep beredeneerd is geworden, het niet beter zoude hebben ingezien dan wij. Intusschen zijn wij aan diezelfde goede trouw (en omdat wij ons niet vermeten ons gevoelen voor onverzettelijk te houden)

verschuldigd, eene zeer belangrijke omstandigheid bekend te maken, die wij niet kenden, toen wij over de zaak der verhuurde landerijen moesten oordeelen; zij is deze: dat in de Vorstenlanden de koffij-plantagiën zijn aangelegd en worden onderhouden, geplukt enz. door vrijwillige personen, die dit werk voor daghuur doen, en niet, zoo als in onze residentiën zoude moeten geschieden, welligt met eenige weinige uitzonderingen, door lieden die daartoe, hoezeer ook daarvoor betaling ontvangende, zouden moeten worden gelast. De vraag is nu, of deze zeer belangrijke omstandigheid van een zoo groot gewigt is, dat daardoor alle andere overwegingen overtroffen zouden worden. Wij mogen het bij deze gelegenheid niet ontkennen, dat, terwijl de steller van dit rapport het bovenstaande ter neder zet, zijn hart hem doet wenschen, dat het middel om fortuin te maken voor eenige personen mogt opengelaten worden, want de koffij-plantagiën in de Vorstenlanden hebben eene uitzondering vertoond, van hetgeen hiervoren omtrent de onderneming en culturen door Europeanen is gezegd geworden; hij ziet in de rijke en welvarende familien, die hierdoor zouden ontstaan, eene ruime bron van genoegens en (afgescheiden van de gedachte, of het voor- of nadeelig zoude wezen op Java rijke familien te hebben) van vertier en vooruitzigten voor zijne landgenooten; maar is de wensch van het hart altijd in verband met hetgeen de staatkunde gebiedt; mogen, om eenigen te bevoordeelen, zoovele andere belangen lijden? Dit, gelooven wij, zal het verstand tegenspreken; deze belangen zijn breed en grondig vermeld in het voormelde rapport van den hoogedelen heer VAN DE GRAAFF. Bij ons komt nog eene gedachte op, die niet in dat rapport is verhandeld, namelijk deze, dat er eigenlijk in de Vorstenlanden geen regt bestaat om de landen op dien voet uit te geven als dezelve verhuurd zijn. Wij weten wel, dat dit vroeger geschied is, aan Chinezen zelfs, maar dat was willekeurig en strijdig met de primitive regten der bevolking. Dit onderwerp van de regten, den Javaan alhier toekomende, is verhandeld door den eersten onderteekenaar, in eene nota die hij dezer dagen zal indienen. De krenking van dit regt is zeer grievend voor de bewoners der Vorstenlanden, en hoezeer het moeijelijk vallen en welligt niet nagekomen worden zal, om de Vorsten van Java te bewegen 's volks regten te handhaven en niet te schenden, zoo zijn wij van oordeel, dat althans van de zijde van het Gouvernement, geene gelegenheid daartoe moet worden gegeven.

Ten aanzien van de in het midden gebragte bezwaren, die zouden bestaan ten nadeele der finantiën van het Gouvernement enz., in meergemelde missive van Zijne Excellentie den Commissaris-Generaal, moeten wij erkennen, dat eenige derzelve zeer juist zijn, doch dezelve zijn voorzien, en het Gouvernement heeft gemeend, dat het groote belang der zaak vorderde eenen ongunstigen uitslag in dit opzigt te moeten wagen. De plaats vindende omstandigheden der onlusten, de daling van den prijs der koffij, heeft natuurlijk nadeelig gewerkt op de verevening der schadeloosstellingen; maar de tijd wanneer dezelve moet worden afgedaan is niet bepaald, en wij mogen dus verwachten, dat bij gewone omstandigheden eindelijk de verevening zal afloopen zonder directe finantiële opofferingen van het Gouvernement, daar alle voorschotten gewis na den afloop der vereveningen aan den Lande kunnen worden gerestitueerd; terwijl, wanneer het vooraf te berekenen is dat er schade op zoude vallen, noch de gewezen huurders, noch iemand anders het zal wagen de onderwerpelijke koffij-plantagiën voor die sommen te nemen, waarvoor de huurders moeten worden schadeloos gesteld; en wat nu belangt dat het voor de Vorsten niet aangenaam kan zijn eene admiuis-

tratie van gouvernementswege op hunne eigene gronden te zien, mogen wij herinneren, dat reeds de tolpoorten, amfioenpachten, vogelnestklippen, buffelslagterijen enz. op het grondgebied der Vorsten door het Gouvernement worden geadmitteerd, en daarbij voegen, dat de administratie in de zaak der verhuurde landen zich niet verder uitstrekt dan tot die der koffijtuinen, terwijl aan de voormalige verhuurders hun regt op het overige gedeelte van de verhuurde landen is gelaten; daar integendeel, als een particulier deze landen weder in huur bekomt, de verhuurder gehouden is zich aan alle verdere bemoeijenis met die landen te onttrekken.

Wij hebben de eer de ontvangen missive hierbij Uwer Excellentie weder aan te bieden, en hopen aan den ons opgedragen last voldaan te hebben.

De Commissie, belast met de verevening der zaken wegens de verhuurde landerijen in de Vorstenlanden,
(*Was Get.*) J. J. VAN SEVENHOVEN.
H. MAC GILLAVRY.
Voor eensluidend afschrift,
De Hoofd-commies,
(*Get.*) DE WAAL.

Litt. *K.*

Aan Zijne Excellentie den Luitenant-Gouverneur-Generaal over Neêrlandsch Indië.

BATAVIA, 25 September 1826.

N°. 65.

Bij marginaal renvooi van 10 Augustus, litt. A, heeft het Uwer Excellentie behaagd in mijne handen te stellen, ten fine van consideratie en advies, eene missive van Zijne Excellentie den Commissaris-Generaal, dd. 16 Junij ll., n°. 18, waarbij Zijne Excellentie:

1°. De consideratiën en het advies van Uwe Excellentie verlangt omtrent de noodzakelijkheid van het langer bestaan eener commissie tot verevening der zaken wegens de verhuurde landerijen in de Vorstenlanden; en

2°. Of het niet, hetzij in verband met verdere algemeene maatregelen van kolonisatie, hetzij op zich zelf en onafhankelijk daarvan, daarheen zou kunnen gebragt worden, om de bewuste landerijen op nieuw aan particulieren, en daaronder in de eerste plaats, voor zooverre zij zulks zouden mogen verlangen, aan de oude huurders, af te staan; — in welken maatregel Zijne Excellentie niet alleen meer voordeel voor 's Lands finantiën ziet, maar waardoor het tevens niet moeijelijk zoude zijn, tot schikkingen te komen die alle belanghebbenden tevreden stelden, inzonderheid de Vorsten, wien in de eerste plaats eene administratie van gouvernementswege op hun eigen grond niet aangenaam zijn kan, en ten tweede, door eene verlenging van hunnen eerst bedongen pachttijd zich zouden zien schadeloos gesteld, terwijl het Gouvernement ten aanzien van zoodanige landen, welke de oude huurders niet zouden verlangen terug te nemen, door dezelven aan anderen te verhuren, eene andere

huur tot dekking van de op dezelve rustende schadeloosstelling zoude kunnen bedingen; — hebbende Zijne Excellentie vooraf hare vrees te kennen gegeven, dat de schadeloosstellingen aan de voormalige huurders der gronden in de Vorstenlanden gegeven of toegezegd, niet dat voordeelig resultaat voor 's Lands finantiën zullen opleveren, hetwelk de berekening a priori gedaan, aantoont.

Bij voormeld renvooi heeft Uwe Excellentie mij tevens gezonden eene aan haar gerigte missive van genoemde commissie tot verevening der zaken wegens verhuurde landerijen in de Vorstenlanden, van 21 Julij 1826, la. A, daarbij dienende van berigt, consideratiën en advies op gemelde missive van Zijne Excellentie den Commissaris-Generaal, in voldoening aan Uwer Excellentie's renvooi van 29 Junij dezes jaars, l[a]. H.

Bij welke missive deze commissie ten aanzien van het eerste punt de noodzakelijkheid beweert van het blijven bestaan eener commissie, indien de zaken op de daarvoor bepaalde wijze moeten worden verevend, te meer daar dezelve slechts eene uitgave vereischt van een boekhouder à *f* 200 en een geëmploijeerde à *f* 100, te zamen *f* 300 's maands, om na de verevening der schadeloosstellingen door het Gouvernement te worden gerecouveerd, en waarbij de commissie, ten opzigte van het tweede punt, aanmerkt:

1°. Dat tot in het jaar 1823, onaangezien alle ondernemingen van landbouw door Europeanen niet aan de verwachting hadden beantwoord, zij is blijven vasthouden het belangrijke en nuttige om landen aan Europeanen uit te geven;

2°. Dat zij echter, na inzage te hebben verkregen van al de stukken en adviezen, bij het Gouvernement ingekomen, de overtuiging had bekomen dat de voortzetting der ondernemingen in de Vorstenlanden schadelijk en de geheele vernietiging daarvan noodzakelijk was;

3°. Dat hij haar sedert eene belangrijke omstandigheid is bekend geworden, welke zij alstoen niet wist: namelijk »*dat het aanleggen van* »*en den arbeid in de plantagiën vrijwillig door de bevolking in* »*daghuur geschiedt*";

4°. Dat zij, niet beslissende of deze omstandigheid van gewigt genoeg is, om alle andere bedenkingen uit den weg te ruimen, echter erkent dat de aangelegde koffij-plantagiën in de Vorstenlanden eene uitzondering vertoonen, van hetgeen omtrent de ondernemingen door Europeanen in de cultuur is gezegd;

5°. Dat, alhoewel uit soortgelijke ondernemingen rijkdom en welvaart voor familiën zouden ontstaan, de staatkunde echter kan gebieden om deze belangen voor andere belangen te doen wijken, en welke belangen breedvoerig en grondig behandeld zijn in het rapport van den heer VAN DE GRAAFF; en

6°. Dat het strijdig is met de regten van het volk der Vorstenlanden, om landen op dien voet uit te geven als dezelve verhuurd zijn, en tot de schennis van welk regt van de zijde van het Gouvernement geen gelegenheid moet worden gegeven.

Terwijl de Commissie in de derde plaats aanmerkt, ten aanzien van het nadeelige voor 's Lands finantiën, door de administratie der landen, zoo als dezelve thans plaats heeft, alsmede nopens het onaangename voor de Vorsten om eene administratie van Gouvernementswege op eigen grond te zien:

1°. Dat vermits de tijd, wanneer de verevening zal moeten zijn afgedaan, niet bepaald is, en dezelve in gewone omstandigheden toch eenmaal moet afloopen, het Gouvernement alle gedane uitschotten zal terugbekomen;

2°. Dat, wanneer het vooraf te berekenen is, dat er schade op zoude vallen, alsdan noch de oude huurders, noch anderen de koffijplantagiën zouden overnemen voor de sommen welke aan de voormalige huurders moeten worden voldaan; en

3°. Dat, wat de onaangenaamheid betreft voor de Vorsten van eene Gouvernements-administratie op hunnen grond, die administratie zich thans niet verder uitstrekt dan tot de koffijtuinen; terwijl toen de verhuurd geweest zijnde landen in handen van particulieren waren, de verhuurder zich van de bemoeijenis met het geheel onthouden moest; waarbij zij opmerkt dat de tolpoorten, amfioenpachten, vogelnestklippen, buffelsslagterijen enz. door het Gouvernement geadministreed worden.

Betrekkelijk het voortduren der commissie, heb ik de eer Uwe Excellentie als mijne gedachten kenbaar te maken, dat mij dezelve allezins doelmatig en noodzakelijk voorkomt, zoolang de verevening en administratie der landen zal blijven bestaan op den tegenwoordigen voet, speciaal omdat dezelve den Lande zeer weinig uitgaven veroorzaakt, en die uit de opbrengst der landen moeten worden terugbetaald.

Aangaande de vrees, door Zijne Excellentie den Commissaris-Generaal geopperd, dat de uitkomst, voor zooverre de finantieële resultaten aangaat, niet aan de verwachting zal beantwoorden, ben ik het met de commissie eens, dat, vermits er geen tijd voor de finale verevening bepaald is, het Gouvernement geen schade zal lijden; dan desniettemin is eene zoo geheel verwijderde verevening strijdig met den geest der aangegane verbindtenissen en gedane beloften, en is het Gouvernement intusschen belast geweest met uitschotten van geld en daartoe nog verpligt, waarvan de mogelijke terugbetaling, vooral in de tegenwoordige tijds-omstandigheden, nog ver verschoven kan zijn.

Ten opzigte van het derde punt, of het niet daarheen zoude kunnen gebragt worden, om, hetzij in verband met verdere maatregelen van kolonisatie, hetzij op zich zelf en onafhankelijk daarvan, de bewuste landen op nieuw aan den voormalige of andere huurders af te staan, zal het Uwer Excellentie uit het rapport van de commissie gebleken zijn, dat deze zich op dit punt niet stellig verklaart, maar van het algemeen door haar aangenomen beginsel uitgaande, vermeent dat er zich belangen van staatkunde als anderzins, behandeld in het rapport van den heer VAN DE GRAAFF, kunnen aankanten tegen eenen maatregel, dien zij als eene bron van rijkdom voor bijzondere familiën of personen beschouwt.

Ik behoef Uwe Excellentie niet in het breede te betoogen, hoe moeijelijk, ja ik mag zeggen gevaarlijk het voor mij is, om, het oog geslagen op zoovele rapporten tegen de kolonisatie en het landbezit van Europeanen, op bedenkingen door anderen daarover gemaakt, en eindelijk op de daadzaken en consideratiën door de commissie wegens het landbezit van Europeanen in het midden gebragt en hierboven vermeld, in eene zaak van zooveel aangelegenheid als de kolonisatie in het algemeen, en waarop de aandacht van geheel Nederlandsch Indië, van het Moederland, en zelfs van vreemde natiën gevestigd is, een bepaald advies uit te brengen.

Ook moet ik bekennen, dat het boven mijn vermogen is, om al het voor en tegen, dat reeds geschreven is, van alle zijden te beschouwen en na te gaan in hoeverre thans op Java kunnen en behooren te worden toegepast, al de bij de onderscheidene rapporten aangehaalde bepalingen van vroegere en latere tijden; al de verordeningen door vreemden en speciaal door het Engelsch-Indisch en Europeesch bestuur, op dit onderwerp uitgevaardigd, en de werken in Nederland en Engeland te dien aanzien door verlichte en kundige mannen geschreven en welke door geenen toegejuicht en door dezen wederlegd zijn geworden. Behalve het

bijna onuitvoerlijke van eenen zoodanigen arbeid, is het dan nog de vraag of zulks wel het feit zoude beslissen!

Ik zoude veilig durven verklaren, dat het proces dan meer ingewikkeld, maar niet voldongen zoude zijn.

Maar wanneer ik mij voor den geest breng de noodzakelijkheid, welke geboren is, om, in weerwil van al de uiteenloopende denkbeelden, eindelijk uitspraak te doen en ik door Uwe Excellentie geroepen ben haar mijne consideratiën en advies mede te deelen op een onderwerp daarmede in verband staande, zoo vind ik mij gedrongen het teeder punt eenigzins aan te roeren.

En zoo vraag ik mij zelven af, kan Java, alleen door eene inlandsche bevolking gecultiveerd wordende, zonder tusschenkomst van Europesche indnstrie, kapitaal en ondernemingsgeest, tot eene hoogte geraken, welke noodzakelijk is, om niet alleen bij den algemeen in andere Oostersche landen toenemenden landbouw de bronnen van bestaan van deszelfs bevolking niet te doen verminderen, maar om tevens voldoende middelen af te werpen om het bestuur van Nederlandsch Indië, niet tot een lastpost van den Staat te maken?

Hoezeer de gevoelens dienaangaande zeer uiteenloopen, ben ik, op de gronden hier nader te ontwikkelen, echter van gevoelen, dat zulks als onmogelijk kan en mag worden beschouwd.

Maar afgescheiden hiervan bestaat er een punt dat over alles heerscht, en bij alle oedenkingen de overhand moet behouden; te weten, de onmogelijkheid dat Java voor Nederland kan behouden worden, zonder het daarstellen van een naauw en natuurlijk (uit den aard der zaak) verband tusschen den Europeaan en den inlander.

Immers mag men buiten den gewonen loop der dingen stellen, dat eenige weinige Europeanen, wier morele magt, waardoor zij het land beheeren, reeds aan het wankelen is, en dagelijks nog meer van deszelfs invloed aan waarde verliest, op den duur een land kunnen blijven bezitten waarvan de bevolking in taal, zeden, godsdienst en gewoonten met hen verschilt, en welke niet op een trap van beschaving en kennis staat, dat zij, haar wezenlijk belang beseffende, geen gehoor zal geven aan priesterlist en aan de roepstem van haar grooten en hoofden, wanneer deze laatsten — want de eersten doen het reeds — het aanwezen van een Europeesch gouvernement niet langer met hun belang overeenstemmend zullen beschouwen. Immers hebben wij de zekerheid niet, dat onder de inlandsche hoofden, thans aan de dienst van het Nederlandsch Gouvernement verbonden, eenmaal geene *Diepo Negoro's* zullen gevonden worden?

Wie kan zeggen dat die inlandsche Vorsten, welke ons thans nog zijn toegedaan, nu zij door de tegenwoordige ondervinding geleerd hebben wat de physieke magt vermag, welke zij tegen de onze kunnen aanvoeren, het nimmer met derzelver belang zullen overeenbrengen, ons van Java te verdrijven of zich van ons geheel onafhankelijk te maken?

En zoo de kennis van hunne eigene kracht, aangevuurd door toenemende verlichting, het onafscheidelijk gevolg van beschaving, de inlandsche Vorsten eenmaal op dat standpunt brengt; en bijaldien er dan tusschen het Gouvernement en den gemeenen man geen ander punt van aanraking bestaat, dan de inlandsche hoofden zelven, — waar is dan de bevolking welker belang, aan den Europeaan verbonden zijnde, hem helpen moet die massa's tegen te houden welke inlandsche Vorsten tegen onze soldaten kunnen overstellen? Immers nergens dan op de nabij Java's hoofdplaats gelegen landerijen, waar de Europesche landheer met zijne opgezetenen één belang en één erf te verdedigen hebben.

Hindostan worde nimmer met Java vergeleken. Daar zijn de Mohammedanen en de Hindoes, alsmede de verschillende kasten der laatsten, zelven een waarborg tegen die tooneelen van oorlog, opstand en volkvereeniging, welke op Java plaats hebben, waar allen de leer van Mohammed toegedaan zijnde, die scheidsmuur niet bestaat, welke in Britsch Indië tusschen de bevolking onderling is opgetrokken.

Bovendien was in Hindostan de staatshuishouding der Vorsten zoodanig, dat met het leger van den vijand de vijand geslagen was, en de rust zich van zelve herstelde, terwijl de Javaansche Vorsten, alleen hoopen volk te been brengende, welke het land verwoesten en afloopen, daardoor alleen den Europeaan door vermoeijenis en gebrek tot den laatsten man doen bezwijken.

En zoo het vorenstaande dan niet als van grond ontbloot beschouwd wordt, zoo volgt daaruit van zelf, dat de bevolking van Java langzamerhand moet worden losgemaakt van hare inlandsche hoofden, om zich, even als zulks zoo gezegend in de Bataviasche Ommelanden plaats heeft, nader aan de Europeanen onmiddellijk te verbinden.

In de gouvernements-landen of residentiën mag de overgang minder spoedig vereischt worden, maar in de Vorstenlanden houde ik het voor allerwenschelijkst, met eerbiedige onderscheiding voor de opinie van zooveel hooge ambtenaren welke daaromtrent andere denkbeelden hebben, dat zulks spoedig geschiede.

Van dit punt uitgaande, zoude ik het alzoo voor de rust van Java heilzaam beschouwen, indien elke Prins in de Vorstenlanden zijne landerijen aan kundige, vlijtige en ondernemende Europeanen had verhuurd, op den voet als zulks bevorens heeft plaats gehad, en dat die Prinsen of grooten op de hoofdplaats onbekommerd hun inkomen verterende, daardoor langzamerhand van de bevolking wierden losgemaakt, waardoor het volk, zich aansluitende en vereenigende met Europeanen, van zelf zou gedreven en aangespoord worden, om de Europeanen tegen muiters en overheerschers zoodanig bij te staan, als waarvan vroeger voorbeelden en later bewijzen gegeven zijn door de opgezetenen van de landen door DEZENTJE en LOUIS bestuurd wordende.

Zoo als ik hiervoren bereids heb aangemerkt, is het voor mij moeijelijk het punt van kolonisatie in het algemeen te behandelen. Zulks alzoo ter zijde stellende, en den door den Commissaris-Generaal voorgestelden maatregel in de Vorstenlanden op zich zelf beschouwende, ben ik in de eerste plaats op grond van de zoo even vermelde staatkundige aangelegenheid en bedenkingen van oordeel, dat hij als eene wenschelijke zaak kan en behoort te worden beschouwd; ten tweede, omdat hij tevens in verband staat met het voordeel van 's Lands finantiën; en in de derde plaats, omdat hij de strekking heeft om de voortbrengselen van dit eiland te vermeerderen en daardoor meerder welvaart aan de in- en opgezetenen te verschaffen.

Want waarom zouden Europesche ondernemers en kapitalisten voor eene reeks van jaren zich niet vrijwillig, zoo als de commissie verklaart, van de overgroote bevolking der Vorstenlanden mogen bedienen, om plantagiën van koffij, suiker en indigo en meer andere artikelen aan te leggen en te onderhouden, waarvan het Gouvernement door de tolpoorten, zoomede door de uitgaande regten, aanzienlijke voordeelen geniet, en waardoor de bevolking in de gelegenheid gesteld wordt, zich van meer objecten van buiten- en binnenlandsche nijverheid te bedienen, waardoor 's Lands inkomsten wederom bevoordeeld worden en waardoor de ondernemers rijke lieden worden, die, gesteld zij brengen de overgewonnen schatten naar andere landen, voor zooverre zij geene Nederlanders

zijn, in allen gevalle het grootste gedeelte van de waarde, waarvoor hunne producten gerealiseerd zijn, op het eiland Java achterlaten.

Er zijn wel is waar vele bedenkingen in het midden gebragt tegen het daarstellen en verkrijgen van deze voordeelen. Daarvan zijn ook vele zeer juist; dan of er zich wel eenige onder bevinden van dat gewigt, om over al de voordeelen de overhand te moeten houden, in verband met de noodzakelijkheid, zoo die erkend wordt, om de inlandsche bevolking in naauwe aanraking te brengen met de Europeanen, daaraan durf ik twijlelen, ten minste volgens mijne wijze van zien.

Men vestigt van Java altoos het oog op Bengalen. Hoe is het daar gelegen met de indigoplanters en nu ook met de koffijplanters? De naam doet hier niets tot de zaak, en de wijze beslist niets.

In Bengalen bezigen Europeanen de inlanders tegen betaling van daghuur, of op zoodanige andere wijze als zij kunnen overeenkomen, om indigo te planten, te snijden en te te helpen vervaardigen, zoomede om koffij-plantagiën aan te leggen, die te onderhouden, de boon te plukken en voor verzending te bereiden.

Begeeren nu de huurders de landerijen in de Vorstenlanden iets anders? Ik geloof te mogen zeggen: neen; waarbij ik gerustelijk nog zoude kunnen voegen, dat, indien de koffij- en indigoplanters in Hindostan het voor hun belang dienstig oordeelen, specerijen en peper te planten, zij weinig tegenkanting van het Indisch Gouvernement zouden ontmoeten, om daartoe de bevolking te emploijeren.

Ik houde het er voor, dat het bestuur van Nederlandsch Indië, een oog werpende in de toekomst, alle middelen moet bij de hand nemen, om die voortbrengselen waarvoor Java's grond berekend is, zoodanig te vermeerderen, dat daardoor het gemis in prijs kan vergoed worden, en alzoo tegen die natiën te kunnen dingen, welke zich zoozeer beijveren om onze Javasche en andere producten op hunne eigene bezittingen in ruime mate voort te brengen; want wordt zulks niet gedaan, wat zal dan van Java worden, wanneer door den algemeenen aanbreng in Europa van koffij, het eenige noemenswaardige product voor buitenlandsche consumtie dat Java oplevert, die boon tot zoodanigen prijs zal zijn gedaald dat de geheele waarde van den uitvoer van Java 5 of 6 millioen zal bedragen?

Is het niet merkwaardig, dat een land welks bevolking ongeveer zes millioen zielen uitmaakt, dat zoo vruchtbaar is als eenig land van den aardbol, en hetwelk zoo geschikt is om alles te produceren, waarvoor de landen binnen of nabij de keerkringen gelegen vatbaar zijn, niets noemenswaardigs naar andere werelddeelen te verzenden heeft dan 260 à 300,000 pikols koffijboonen, vooral indien men in aanmerking neemt, dat daarvan ruim een derde gedeelte door eene provincie begroot op 200,000 zielen wordt voortgebragt, die desniettemin geen graan of andere voorname levensbehoeften van andere provinciën behoeft?

Is het niet opmerkenswaardig dat in een land, waar weleer onder een monopoliestelsel zooveel rijkdom en welvaart onder Europeanen en Chinezen gevonden werd, in datzelfde land na een onverbroken vrede van 13 jaren, de Europesche bevolking bestaat uit menschen waarvan het grootste gedeelte, men mag het zeggen, meer schulden dan bezittingen heeft, en dat, zoo er nog al eenige weinige fortuinen zijn, dezelve gevonden worden, met enkele uitzonderingen, onder vijf of zes overgeblevene familiën van vroegere dagen, terwijl bij de Chinezen, te voren zoo rijk en welvarend, ook, met eenige uitzonderingen, geen welvaart gevonden wordt?

Men zegt, de inlander daarentegen is rijk geworden; dit kan ik ge-

reedelijk erkennen. Maar welk voordeel geeft die overgewonnen rijkdom aan het moederland, aan den handel, aan Europesche ingezetenen en aan 's Lands finantiën?

Bijna niets, de inlander realiseert zijne overwinsten in baar geld of in eenig gouden werken, welke begraven worden en, wat de laatstgemelde betreft, niet dan bij groote gelegenheden voor den dag komen; zijn huis, behoeften, weelde, ondernemingslust vermeerderen niet, ten minste niet in proportie tot den rijkdom; en groote uitzettingen van kapitalen voor den handel, den landbouw of het daarstellen van fabrieken en trafieken komen nimmer binnen het bereik van zijn vermogen.

Zoude er wel een pond indigo, een pikol suiker van Java worden verzonden zonder de onderneming van Europeanen en van Chinezen?

Ja, men mag verder gaan en vragen, indien er geen contracten tusschen inlanders en Chinezen of Europeanen voor de leverantie van koffij gemaakt werden, en de residenten zich niet beijverden aan de koffijcultuur de hand te houden, hoeveel pikols zouden er behalve de dwangkoffij van de Preanger Regentschappen, van Java verzonden worden? Ik geloof zeer weinige. De inlander zal wel eenmaal, dat is nadat eenige geslachten zullen zijn voorbijgegaan, op die hoogte komen dat hij dezelfde ondernemingen doen zal als de Europeaan of de Chinees, maar dan zal het Europeesch gezag mogelijk alleen in de herinnering aan verloopen tijden bestaan.

Ik herinner mij eenmaal gelezen te hebben, dat het voordeeliger was voor den Staat, of liever voor de financiën van het Gouvernement, om de inlandsche bevolking te verrijken, dan eenige kolonisten, die hunne rijkdommen medenemen, en wel omdat die rijkdom van de inlandsche bevolking een belastbaar fonds kan worden voor het Gouvernement.

Als daardoor verstaan wordt, dat de Staat zoodanig gedeelte van dien rijkdom kan opeischen, als dezelve mogt komen noodig te hebben, kan zulks waar zijn; dan daar dit waarschijnlijk de bedoeling niet is, zoo vraag ik, welke belasting kan gelegd worden op in den grond begraven gouden, zilveren en koperen speciën, of op kostbare sieraden van vrouwen en kinderen; daar, zoo als ik reeds heb aangemerkt, inlanders in de eerste eeuw derzelver schatten niet besteden zullen, om zoodanige takken van nijverheid daar te stellen en uit te stellen en uit te breiden, als waardoor geluk en duurzame welvaart verspreid worden, en waaruit alleen een belastbaar fonds kan ontstaan. Maar wel zal dit de Europeaan doen, en de met hem in beschaving bijna gelijkstaande Chinees; deze maakt zich zijnen rijkdom ten nutte, om ten voordeele van zich zelven en van zijne medemenschen te woekeren; zijne schatten worden niet zorgvuldig in den grond begraven, maar door dezelve ledige handen aan den arbeid geholpen, boomen tot hutten en huizen herschapen, woeste velden bebouwd, ja dikwijls tot lusthoven gevormd, aan handel en scheepvaart bestaan en leven gegeven, kunsten en wetenschappen aangemoedigd, en het zingenot voedsel gegeven; kortom zijne rijkdommen worden besteed tot het daarstellen van al hetgeen het geluk van beschaafde volken en maatschappijen uitmaakt.

Men behoeft geen afgetrokken en ingewikkeld vergelijk te maken tusschen den mensch op de verschillende trappen van bescherming en welvaart; ook behoeft men het oog niet te vestigen op andere landen, om hierin te beslissen. Java zelf, onze eigen boezem, is de spiegel waarin de waarheid van hetgeen ik gezegd heb zich vertoont, en Java zelf kan bewijzen, dat zonder Europesche industrie, kapitaal en onderneming, ja ook zonder die der Chinezen, Java zeer weinig is en zal zijn in vergelijk van hetgeen het wezen kan en worden zal, bijaldien aan Europea-

nen de gelegenheid wordt gegeven om van de vruchtbaarheid van den grond en zijne talrijke bevolking dat weldadig en regtvaardig gebruik te maken, waardoor hetzelve alleen tot vorige rijkdom en welvaart zal terugkomen, en dit eiland voor altoos behouden kan worden voor Nederland, en waardoor tevens het Moederland directelijk en indirectelijk groote voordeelen van hetzelve kan trekken. Alleenlijk vraag ik tot dat einde: welk gebruik hebben Europeanen gemaakt van de landen aan hen toebehoorende of op eenige andere wijze afgestaan?

Ik antwoord gerustelijk, dat zij alle mogelijke middelen aangewend hebben, om de inkomsten, dat zijn de voortbrengselen van dezelve te vermeerderen, en daardoor zich zelven en de ingezetenen te verrijken? Met zeer weinig uitzondering hebben allen kosten en tijd besteed aan het graven van kanalen tot uitbreiding van de rijst-cultuur, tot het aanleggen van koffij-plantagiën, indigo-makerijen, het kweeken van katoen en het overbrengen van werktuigen voor de suiker-bereiding.

Door een zamenloop van omstandigheden zijn vele dezer ondernemingen wel is waar òf niet geslaagd, òf hebben zij aan de verwachting niet beantwoord; dan zooveel is zeker, dat de arbeidsloonen, daartoe besteed, de strekking hebben gehad, om de ingezetenen van zoodanige landen te verrijken; want voor de ondernemingen heeft de landheer gelden op zijne landen moeten brengen, die hij aan de bevolking heeft uitbetaald, zonder van haar daarvan iets te hebben terugontvangen, dan het product van haren gepresteerden arbeid. Met betrekking tot de laatstgemelde cultures, mogen de ondernemingen der landheeren niet aan de verwachting hebben voldaan, maar wat de uitbreiding der rijstteelt aangaat, zoo hebben, door het graven van kanalen, het leggen van bandongaas en andere middelen tot besproeijing vereischt, de ondernemers zich zelven en de opgezetenen onbetwistbaar bevoordeeld.

En waar zijn de inlanders die dit gedaan hebben of zullen doen? Welke inlandsche bevolking zal zulke machinerien uit Europa ontbieden, of duizenden besteden om de Bourbon- of andere katoen, naar Java over te brengen, en daarvan plantagiën aan te leggen, zoo als bij voorbeeld de heeren Trail en C°. gedaan hebben te Tjikandie en waarin zij nu eindelijk zullen slagen? Of welke inlanders zullen zich vereenigen om indigo te planten en den noodigen toestel eener zoo kostbare en dikwijls gewaagde onderneming te bewerkstelligen? Welke inlanders bezitten slechts gewone suiker-, pel- en olie-molens? Zoude in de Vorstenlanden die hoeveelheid koffij, waarop het vooruitzigt was bij de publicatie van Mei 1823, zijn voortgebragt geworden, indien Europeanen aldaar geene landen in huur gehad hadden? Dan, afgescheiden van deze daadzaken, is het eene waarheid die niet kan worden tegengesproken, dat geene groote ondernemingen van landbouw en daaraan verbondene fabrieken en trafieken kunnen tot stand komen, zonder kapitaal, volharding en meerdere kennis dan die van het ploegen, zaaijen en oogsten; en of daartoe eene inlandsche bevolking, op zich zelve staande, in staat is, laat ik gerustelijk aan de beoordeeling van een iegelijk over. Maar ik voor mij aarzel niet als mijn gevoelen te verklaren, dat, zal Java een voorraad van al die voortbrengselen aanbieden, welke in de eerste plaats door den handenarbeid der inlandsche bevolking moet worden verkregen, er alsdan aan Europeesch kapitaal en industrie de gelegenheid moet worden gegeven, om, op zoodanige wijze als doelmatig zal worden bevonden, zulks daar te stellen en waaromtrent wat de gouvernements-landen betreft, ik de vrijheid heb genomen mijne gedachten voor Uwe Excellentie open te leggen bij mijne missive van 17 Julij jl., n°. 36.

En alsnu terugkeerende tot de Vorstenlanden, zoo is het dat ik, op

grond van al het bovenstaande, in verband beschouwd met 's Lands finantiën, geen zwarigheid maak Uwe Excellentie te advijseren, om zoo mogelijk en zoodra de tijdsomstandigheden zulks toelaten zullen, de in de Vorstenlanden verhuurd geweest zijnde landerijen, wederom aan de vorige huurders af te staan, of wel aan andere, daartoe gading hebbende, in dier voege als die teruggave onlangs aan den heer Louis heeft plaats gehad.

Met dezen maatregel, zoowel als het in occupatie geven van landen aan particulieren, staat echter in verband eene groote vraag, namelijk in hoeverre vreemdelingen daarin zullen mogen deelen; dan zulks geheel staatkundig zijnde, moet ik de beslissing daarvan aan de Hooge Overheid overlaten, als niet geregtigd zijnde deswege mijne consideratiën aan Uwe Excellentie te suppediteren.

Ik mag deze missive niet eindigen, zonder Uwe Excellentie verschooning te vragen voor de rondborstige en onbewimpelde wijze waarop ik de zaak heb behandeld, haar verzoekende zulks alleen te willen toeschrijven, aan eenen wezenlijken ijver voor de belangen van het Gouvernement en die van het algemeen.

De fungerende Directeur der landelijke inkomsten en directe belastingen en die der inkomende en uitgaande regten,
(*Get.*) KRUSEMAN,
Voor eensluidend afschrift,
De Hoofd-commies,
(*Get.*) DE WAAL.

Litt. *L.*

BATAVIA, den 15den December 1826.

De Regering verlangt mijne consideratiën en advies op de volgende stukken, mij tot dat einde bij renvooi van 28 September jl., litt. *F*, in handen gesteld, als:

a. Eene missive van Zijne Excellentie den Commissaris-Generaal, van den 16den Julij jl. n°. 18, aan Zijne Excellentie den Luitenant-Gouverneur-Generaal gerigt, waarbij in overweging wordt gegeven, of het bestaan der commissie voor de verevening der zaken wegens de verhuurde landerijen in de Vorstenlanden nog noodzakelijk is, en de gedachten van de Regering worden gevraagd, of het, hetzij in verband met verdere algemeene maatregelen van kolonisatie, hetzij op zich zelf, niet raadzaam zou zijn, om de landerijen in de Vorstenlanden verhuurd geweest aan particulieren (maar die daarvan ten gevolge der wet van 6 Mei 1823 afstand hebben moeten doen), op nieuw aan de vorige huurders te laten verhuren, en zoo die daartoe niet genegen mogten zijn, die landerijen aan andere particulieren in huur af te staan, tot dekking der schadeloosstellingen, door het Gouvernement wegens de teruggave dier landerijen verzekerd, en het doen ophouden der administratie dier landerijen van gouvernementswege, en meer andere, in die missieve opgegevene gewigtige rodenen;

b. Eene missive van de commissie belast met de verevening der zaken wegens de verhuurde landerijen in de Vorstenlanden, van den 21sten Julij jl., litt. *N*, waarbij zij, naar aanleiding van het renvooi van den 29sten Junij jl., litt. *H* (om berigt, consideratiën en advies, de even

vermelde missive van Zijne Excellentie den Commissaris-Generaal in hare handen stellende), hare gedachten over het onderwerp mededeelt, zonder echter een bepaald advies uit te brengen;

c. Eene missive van den directeur der landelijke inkomsten en directe belastingen van den 25sten September jl., n°. 65, in wiens handen de voormelde stukken bij renvooi van den 10den Augustus jl., litt. *A*, waren gesteld geworden, waarbij dezelve, na een zeer oordeelkundig betoog, adviseert, om zoo mogelijk, en zoodra de tijdsomstandigheden zulks zullen toelaten, de in de Vorstenlanden verhuurd geweest zijnde landerijen, wederom aan de vorige huurders af te staan, of wel aan anderen, daartoe gading hebbende, in dier voege als die teruggave onlangs aan den heer Louis heeft plaats gehad, en overigens het in occupatie geven van landen aan particulieren aanbeveelt.

Ik zal slechts kortelijk aanstippen, dat ik met de commissie en den directeur der landelijke inkomsten van gevoelen ben, dat, zoolang de zaken wegens de bevorens in huur gegeven landerijen in de Vorstenlanden niet verevend zijn, mij het voortdurend bestaan der commissie, daarvoor benoemd, als nuttig en noodzakelijk voorkomt, te meer, daar de geringe kosten, welke daaraan zijn verbonden, uit de opbrengsten dier landerijen zullen worden goedgemaakt.

Ik zal echter trachten meer uitvoerig te zijn in de behandeling der hoofdzaak, namelijk het in huur geven der landerijen in het algemeen, en van die in de Vorstenlanden gelegen, in het bijzonder, en zoo mijn gevoelen strekken zal, om het in huur geven der landerijen, onder zekere beperkingen, aan te bevelen, is het echter verre van mij, dat ik daardoor zelfs eenigermate zou willen aanranden de wijze inzigten, welke de Regering in der tijd genoopt hebben, om het verhuren van landerijen in de Vorstenlanden niet slechts tegen te gaan, maar zelfs de deswege toen bestaande verbindtenissen te doen verbreken, in het besef van de feilbaarheid mijner wijze van zien. Ik heb geen ander doel, en mag geen ander doel hebben, dan waarheid, immers voor zooveel ik het te behandelene voor waarheid houde en beschouwe, en daar de waarheid op de aannemelijkste wijze door eenvoudigheid wordt geleid en aanbevolen, zal ik mij bevlijtigen haar steeds in mijne voordragt voor te stellen.

Bij mijn betoog, hetwelk ik tracht zoo zakelijk mogelijk in te rigten, stel ik mij voor de ontwikkeling dezer vier punten:

Wat is Java op zich zelf?

Wat is Java voor Nederland?

Wat kan Java in beider belang worden?

Wat is daarvoor dienstig?

Eenvoudige vragen, voorzeker, maar tevens zeer gewigtig.

1°. Wanneer ik wil ontwikkelen de vraag wat Java is, dan heb ik niet blootelijk op het oog dat heerlijk wijduitgestrekte eiland, waarop de natuur, als eene milde voedster, als met volle handen hare gaven heeft uitgespreid en de vruchtbaarheid van welks grond schier door geene andere wordt geëvenaard; dat rijk is aan voortbrengselen niet slechts voor de behoeften des levens, maar ook in producten, schier door geheel Europa en ook in andere werelddeelen gezocht en gewild; welks grond niet slechts vruchtbaar is, voor het kweeken van die voortbrengselen, waarvoor de natuur als het ware hem bestemd heeft, maar ook in het kweeken van de zoodanige als tot eenen anderen grond behooren. Niet slechts dat eiland dat wij bewonen, en dat voorzeker bij de Regering zoowel als bij mij bekend is, is het voorwerp mijner bespiegeling, maar voornamelijk ook deszelfs natuurlijke bewoners (de Javanen). Die inwoners, over het algemeen genomen, zijn zeer gehecht aan hunne wetten,

aan hunne voorvaderlijke zeden en gewoonten, en voornamelijk aan hunne godsdienst, die niet de onze is, en waarin zij, bijgeloovig en dweepzuchtig, de geleidelijke speelballen van hunne overheden, en voornamelijk van hunne veeltallige priesters zijn; welke laatsten die zoo krachtige veren van dweepzucht en bijgeloof laten werken, soms springen, naar mate eigenbelang, of hunne en hunner hoofden staatkundige begrippen; en de inzigten die zij daarbij hebben, dit medebrengen. Gelukkig dat dit volk is van een vadzigen aard, van weinig veerkracht en moed, en dat het niet genoeg beseft en bouwt op deszelfs meer dan honderdvoudige overmagt in getal op de onze, tegen welke overmagt wij hun ver overtreffenden moed, meerder physieke kracht en beleid moeten overstellen. Wij zijn niet meer in de dagen van ouds, toen zij vollen eerbied hadden voor onze meerdere voortreffelijkheid en uiterlijke vertooning, en toen wij op hen met 10 Europeanen meerder konden uitwerken, dan wij tegenwoordig met 100 kunnen doen. Wij hebben hen, wel is waar, reeds veel verlicht, doch zij zijn nog te kortzigtig en te kort van begrip, om dit te kunnen beseffen. Zooveel heeft dit echter op hen bereids uitgewerkt, dat zij meer hunne waarde, hunne kracht van bestaan leeren gevoelen, dat zij op het eenvoudige, natuurlijke, maar tevens voor handel, scheepvaart en nijverheid verderfelijke denkbeeld zijn gekomen, dat de natuur een ieder zijn land heeft aangewezen, waarin hij blijven moet, dat het besef van gelijkheid zich bij hen begint te ontwikkelen, dat bij hen zigtbaar eene poging is te ontdekken om zich vrij te maken van de overheersching, welke wij met een klein getal over hen uitoefenen; dat die poging, vooral in de tegenwoordige omstandigheden, hun meer en meer hunne krachten doet kennen, en, bij het afnemen van hunnen eerbied voor onze meerdere voortreffelijkheid, gevaarlijk is, en hoe langer zoo meer wordt, voor ons bestaan op Java.

Maar dit volk is nog niet op die hoogte gebragt, dat hetzelve het gepaste gebruik kan maken van de middelen, welke hetzelve bezit: het heeft, over het algemeen, geene eigen nijverheid, geene energie genoeg om zelf te scheppen, of uitgebreide kennis genoeg om ondernemingen van grooten omvang te kunnen omvatten; om bij voorbeeld deszelfs middelen te doen dienen tot vermeerdering van welvaart, opwekking van beschaving en weelde, en bevordering van volksgeluk, daarin zijn zij nog kinderen, waarom zij, zoolang het nog noodig is, moeten geleid worden. Dit zij genoeg gezegd voor mijn oogmerk bij dit betoog, om aan te wijzen, wat naar mijn oordeel Java en deszelfs inboorlingen zijn, en van welken kant wij hen tegenwoordig te beschouwen hebben.

2°. Wat Java voor Nederland is, is bij de Regering insgelijks zoo wel bekend, als wat Java op zich zelf is. Nederland, zoo wel voor den handel gelegen, bestaat en leeft meestal van den handel, en vele Nederlanders zijn geboren kooplieden. Dit is niet alleen met de noordelijke provinciën het geval, maar tegenwoordig wel voornamelijk met de zuidelijke, welke provinciën, door het uitgebreide fabriekwezen in dezelve, overvloedig voedsel aan den overzeeschen handel weten te verschaffen. Die Nederlandsche handel bestaat niet alleen in het binnenlandsche vertier, maar hoofdzakelijk in den buitenlandschen, en wel den overzeeschen handel. Koloniën zijn de echte voorwerpen voor den handel, en Java is eene der voornaamste voor den Nederlandschen; die handel is verbonden met scheepvaart en deze met scheepsbouw; de fabrieken geven aan dezelve voedsel, of liever hij dient om de voortbrengselen van het fabriekwezen te realiseren. Hij geeft voedsel aan schier alle takken van nijverheid, en schier iedere stand vindt in hem deszelfs bestaan; hij geeft niet slechts leven en voedsel aan allen die hem bedrijven, maar strekt ook

tot vermeerdering van rijkdom en welvaart in den Staat, en om de kosten van de staatshuishouding voor een zeer groot gedeelte te helpen dragen. Ongetwijfeld is dus Java, hetwelk zulke voorname artikelen voor den handel oplevert, voor Nederland van groot belang, daar met het verlies van Java, zooveel in Nederland zelf zou worden verloren. Zoowel Nederland als Java hebben behoefte aan handel: Nederland voor den uitvoer van de overvloedige producten van deszelfs fabrieken, Java voor den uitvoer van de overvloedige voortbrengselen van deszelfs grond, voor de aankweeking van kennis, en tot bevordering van deszelfs inwendige welvaart.

3°. Dat Java voor Nederland nog niet is wat het had kunnen zijn, zal ik niet behoeven te betoogen. Ik zal voorbijgaan de oorzaak van het verval van den handel met en van zoovele nuttige fabrieken en takken van nijverheid op Java, als vervuld met eerbied voor de maatregelen, door hooger hand met zulke wijze en liberale inzigten genomen, maar die op den handel en de fabrieken en takken van nijverheid, gemerkt de weinige vatbaarheid van den inlander voor het ware doel van beschaving en verlichting, van geen gunstigen invloed hebben mogen zijn; maar evenmin zal het betoog behoeven, dat het rijke Java vatbaar is voor meerdere productie, voor meerdere ware beschaving, om meerder voedsel aan den handel te geven, om meerder de lasten van het Rijk te helpen dragen.

Wanneer men een onderzoekenden blik werpt op den loop der tijden gedurende de 18de en het begin der 19de eeuw, en men daarbij let met welke reuzenschreden de handel is vooruitgegaan, en zich wijd en zijd verspreid heeft, — hoeveel grooter de nijverheid is, hoeveel meerder zij doet voortbrengen; en als men daarbij let op den geest van verlichting onder het voortijds zoo slaafsche, domme volk in deze gewesten, dan moet men zich gedrongen gevoelen om terug te keeren van stellingen, die geadopteerd waren naar toenmalige omstandigheden en toenmaligen volksgèest, en niet op te worstelen tegen den stroom die ons medevoert, te minder daar die op een weldadig einde uitloopt. Wij zullen moeten medewerken met den geest der tijden, en trachten handel, nijverheid en een maatschappelijk volksgeluk ook onder de inwoners van Java bevordelijk te zijn, waarvan het Britsch bestuur van Bengalen ons reeds het voorbeeld gegeven heeft, 't welk namelijk de aanplant van koffij bevordelijk is, door het verhuren van landerijen aan fatsoenlijke particulieren toe te staan; en voorzeker zal dat bestuur het niet bij dat éene product laten verblijven, maar dit ook door meerdere vergunningen van dien aard laten volgen.

4°. Mag het voor waarheid worden aangenomen, dat Java van een zeer groot belang is voor Nederland, dan heeft Nederland ook een groot belang bij het behoud van hetzelve, en zou men mogen zeggen, moet het zich eenige opofferingen, ja al waren het groote opofferingen, daarvoor getroosten; de vraag, of Java is eene bezitting van Nederland of eene harer koloniën, behoeft hierbij niet in aanmerking te komen, noch betoogd te worden: het behoud van hetzelve moet het eenig doel, moet het streven zijn. Reeds te veel kent het volk van Java deszelfs waarde, kracht en aantal; wij behoeven het niet verder te verlichten, dan ons voorbeeld, de tijd en de aard der zaken het doen zal. Wil men voorzigtig handelen, zoo moet men trapsgewijze te werk gaan in het beschaven en verlichten van een onbeschaafd volk; daarbij dient men te letten op de geaardheid, zeden, wetten en gewoonten van dat volk, en op het standpunt of den trap waarop hetzelve ten aanzien van beschaving staat, en niet dan langzaam en naar deszelfs vatbaarheid voortgaan met hen denkbeelden van eigenwaarde en van vermeerdering

van welvaart, beschaving en weelde in te boezemen, en de toenemende ontwikkeling aan den tijd overlaten, want door te veel op eens hier te leeren, krijgen zij verkeerde en verwarde denkbeelden, niet doorgrondende de ware bedoeling. Immers, zoo als gezegd is, reeds te veel kent het volk van Java deszelfs waarde, kracht en aantal om hetzelve met kracht van wapenen te kunnen dwingen, en terug te brengen tot dien onbepaalden eerbied voor ons, als hunne beheerschers zoo noodzakelijk om ons onder hen staande te houden; daardoor worden onze finantiën uitgeput, en Java eer nadeelig dan voordeelig voor Nederland; maar daardoor vooral, en hoe langer wij met hen worstelen, leeren zij hunne krachten meerder kennen, en de toeneming van hunne en de afneming van onze krachten zijn de voorboden voor ons bederf, voor onzen val. Hoog en dringend is het derhalve noodig, hen meer tot zachtzinnige maatschappelijke denkbeelden, ook zelfs ten onzen opzigte, te brengen. Geen der drijfveren welke in 's menschen gemoed omwoelen, werkt sterker, ten minsten aanhoudender, dan het *eigenbelang*, en geen wapen is sterker en meer geoorloofd voor het gebruik, voor zooveel het eigenbelang redelijk en niet met het algemeen belang strijdig is. Dit is hetgeen wij, naar mijn inzien, de hoofden van het volk moeten leeren en inprenten; daarbij zouden wij, naar het mij voorkomt, hen niet slechts moeten toegeven in hunnen vadzigen aard en gemakkelijke levenswijs, maar hen zelfs daarin behooren te gemoet te komen, door hen in het verschaffen van de middelen tot eene gemakkelijke en hoffelijke levenswijs de hand te bieden en bevordelijk te zijn, daardoor zullen zij meer hechten aan een gevoeglijk en vreedzaam leven en ons genegen zijn, dan den wil koesteren, veelmin volbrengen, van zich van ons af te scheuren.

Een tweede middel zou, naar mijn inzien, zijn, dat wij het volk van hunne hoofden, daar waar het onder het onmiddellijk bestuur derzelven is, zooveel mogelijk zoeken af te trekken; en zijn belang aan het onze zoeken te verbinden; dan zullen wij geen gevaar loopen, dat het zich van ons zal aftrekken, zoo als trouwens gedurende de tegenwoordige onlusten in vele gevallen is bewezen, en de invloed welken de hoofden op het volk hebben, zal gebroken zijn en wij zullen dien op het volk kunnen uitoefenen. En wat kan daartoe dienstbaarder zijn, dan toe te staan het verhuren der landerijen in de Vorstenlanden aan Nederlanders, alsmede het in huur uitgeven van landerijen in 's Gouvernement landen? De inlander heeft noch kapitaal, noch ondernemingsgeest genoeg voor groote zaken, de Nederlander bezit die voor hem, of is in de mogelijkheid om ze te bekomen, en weet daarvan de regte partij te trekken; door hem en door zijne nijverheid worden de landen meer en meer productief gemaakt, en de inlander is hem daarin dienstbaar en behulpzaam en hoemeer die landen opleveren en rijker worden, des te meer gaat het, ook den inlander wel, en het voorbeeld van zijnen denkbeeldigen heer, die van zijne welvaart, niet slechts voor zijne speculatiën, maar ook voor zijn eigen leven genoeg gebruik maakt, strekt den inlander tot navolging om ook van zijnen overvloed, dat zijne behoeften gering is, gebruik te maken; daaruit ontstaat beschaving en weelden voor hem en naar zijne denkwijze geschikt, en daardoor verbindt hij zich aan ons en maakt zich onze zeden en gewoonten meer en meer eigen. Op deze wijze, dunkt mij, kan de beschaving en verlichting bij den inlander nog veilig voortgaan.

Maar het is niet slechts van dien kant, dat het in huur uitgeven van landerijen zich aanbeveelt; de Staat heeft daarbij een onmiddellijk belang:

1°. Omdat daardoor de rijkdom en welvaart worden vermeerderd, en waar die vermeerderen vindt, het Gouvernement ligtelijk ondersteuning voor zijne uitgaven, en al moesten dan ook de belastingen zwaar zijn, zij

zouden volgaarne worden opgebragt, omdat de winnende hand mild is, en vooral bij de huurder der landerijen, wiens bestaan met dat van den Staat zoo naauw verbonden is;

2°. Worden de inlanders daardoor in eene zachtzinnigen en jegens hunne overheid betamelijke stemming gehouden; en

3°. Worden zij afgetrokken van hunne hoofden, aan andere belangen gebonden, van malkander afgescheiden en onder Nederlandschen invloed gebragt. Dit staatkundig oogpunt is, vooral op de hoogte waarop den inlander gekomen is, van veel belang. Door ons op slechts enkele plaatsen te vereenigen, welke zoo gering zijn in vergelijk van het geheel, en den inlander werkeloos of aan zich zelven en aan zijne hoofden over te laten, wordt hem tijd en gelegenheid tot nadenken gegeven; kwaden invloed brengt hem zoo ligtelijk van den weg, en het voor hem anders zoo hersenschimmige denkbeeld, van zich aan onze heerschappij te onttrekken, word hem door diezelfde overheden en priesters voorgesteld als eene mogelijke zaak die zich verwezenlijken zal, en welke zij hem zoo gemakkelijk inprenten, misschien minder nog met het oog op onzen val, dan tot verzadiging van hunne heerschzucht. Het is daarom dat wij moeten trachten het volk van hunne hoofden af te trekken, ons op vele plaatsen onder de inlander te vestigen, hun belang aan het onze te verbinden, en op vele plaatsen een wakend oog te houden, waardoor tevens dat nut zal verkregen worden, dat de landhuurders, belang hebbende bij het behoud van hunne eigendommen, met evenveel belangstelling als het Gouvernement zullen trachten de rust te bevorderen, en de goede politie te handhaven.

Maar ook de handel heeft daarbij een onmiddellijk belang. Hoe meer toch een land boven deszelfs eigen consumtie opleveren kan, hoe meer het kan geven, tegen hetgeen van andere landen wordt ingevoerd. Ik wil zeggen: hoe meer een land productief is, hoe meer het in retour, hoe meer voedsel het aan den handel geven kan, en hoe meer dit ook tot bloei van den handel en eigen welvaart strekken moet; en hoe meer het land aan producten voor den handel oplevert, hoe minder andere voor uitvoer of retour geschikte artikelen, als goud en zilver, worden uitgevoerd. Het aanmoedigen en gelegenheid geven om meer te produceren is dus, ook van dien kant beschouwd, van veel belang, en het in huur geven van landerijen aan Nederlanders daartoe allezins dienstbaar. Ik geloof dat men de koloniën dient te beschouwen en te behandelen als voorwerpen van speculatie voor den handel, zonder daaraan eenig ander denkbeeld te hechten, hetzij onder den naam van bezittingen, wingewesten of koloniën, of hoedanig men ze mag verkiezen te noemen, maar welker behoud noodzakelijk is, en een oplettend en voorzigtig bestuur vordert.

Mogelijk rijst onder het lezen mijner voordragt de bedenking, dat door het in huur geven van landerijen aan particulieren, deze welligt te veel voet of wel invloed zouden kunnen krijgen, en gevaarlijk voor ons bestaan in deze gewesten worden. Hoezeer dit, oppervlakkig beschouwd, schijn van grond moge hebben, ben ik er echter verre van af dit te veronderstellen, veelmin te vreezen.

Vooreerst toch zou de grond niet in eigendom mogen worden afgestaan, hetgeen een voornaam punt zou zijn, dat ik zou wenschen te zien bepaald; en daaruit zou dan volgen, dat de pachters slechts voor een bepaald getal jaren bezitters dier landerijen zouden zijn. Ten tweede zou ik wenschen bepaald te zien, dat de landerijen, speciaal in de Vorstenlanden, niet voor een bepaald getal jaren in huur zullen mogen worden afgegeven, dan met voorkennis en na bekomen autorisatie van het Gouvernement, als waardoor hetzelve het in zijne magt zal hebben, om dit

in huur geven der landerijen naar goedvinden te beperken, of wel achtervolgende te laten ophouden. Ten derde zou ik wenschen bepaald te zien, dat geen te groote stukken gronds aan een en denzelfden persoon zullen mogen worden verhuurd, om daardoor voor te komen, dat één persoon een te grooten invloed op een te grooten hoop volks kunne uitoefenen, en ook opdat niet enkelen te spoedig rijk worden en de koloniën verlaten, maar het voordeel onder velen moge komen en de toeneming van productie meer algemeen zijn. En wanneer ik hierbij in de vierde plaats let op den Europeaan en den inlander, op hunne zoozeer verschillende levenswijze, godsdienst, zeden, gewoonten, wetten en gebruiken, op het verschil van den aard van hun belang, in al hetwelk zij nog lang zullen blijven verschillen, — dan geloof ik, dat het Gouvernement in dit een en ander waarborg genoeg vinden moet, tegen eene vereeniging van Europeaan en inlander, tot bederf van ons bestaan alhier; of, zoo het tijdstip daarvoor denkbeeldig wordt verondersteld, geloof ik dat dat tijdstip nog verre af is. Wel kan ik mij voor den geest brengen dat er, door de gedachten, welke wij hen geleerd hebben omtrent zich zelven te voeden, eene neiging bij de inlanders woelt, om zich aan onze heerschappij te onttrekken, maar ik vermeen, dat door hen meer te verdeelen, Europeanen onder hen te stellen en hen meer te doen werken, de voldoening van die neiging zal worden vertraagd, zoo die niet geheel wordt uitgedoofd. Zeer opmerkenswaardig is hetgeen een zeker hooggeschat Nederlandsch schrijver van onzen tijd zegt, die, na betoogd te hebben, dat, ten gevolge der vergunningen door de Engelschen aan hunne Noord Amerikaansche koloniën verleend en der aldaar toegenomene beschaving, die koloniën zich hebben onafhankelijk gemaakt, en zelve als volk en mogendheid zijn opgetreden, maar dat de gevolgen daarvan juist voordeelig voor Engeland en diens handel zijn geweest, daar de handel met Noord-Amerika sedert tienvoudig is toegenomen, aldus vervolgt: »Wij (de Nederlanders) hebben geene uitgestrekte land»bouwende koloniën bevolkt door Europeanen, en vatbaar voor die spoe»dige beschaving, welke een vereischte is van de onafhankelijkheid.

»De volken van den Oost-Indischen Archiepel zullen nog lang werk »hebben, voor dat zij rijp daartoe geworden zijn, gebeuren kan het »echter naar den loop van menschelijke zaken, en indien zij dan ook »vele behoeften van ons trokken, door gewoonte en smaak aan dezelve »gehecht, en prijs stelden op onze markt voor hunne voortbrengselen, »zoo zouden wij ook geene schade lijden door hunne onafhankelijkheid."

De waarheid van dit gezegde moet ons, dunkt mij, ter waarschuwing strekken, om voorzigtig te zijn, en gepaste, met den geest des tijds overeenkomende maatregelen te nemen, en bevestigt mij des te meer in mijn gevoelen, dat men de koloniën moet beschouwen als voorwerpen van speculatie voor den handel, en ze daaraan dienstbaar maken, zonder te hechten aan den naam van bezittingen.

Ook zou de vraag kunnen ontstaan, of de inlander onder het opzigt van den Europeaan wel zoo gelukkig zal zijn als onder zijne eigene inlandsche hoofden; wien toch is het onbekend, dat het Oostersche bestuur tot de willekeurigste behoort welke bestaan, en dat hunne wetten en gewoonten dikwijls aan wreedheid grenzen, waarvan trouwens de gruwzame behandelingen welke zij den onzen en hunnen eigen volkeren aandoen, kunnen getuigen, en dat juist het besef daarvan bij de inlanders uitwerkt, dat zij de zachtzinnigheid van den Europeaan misschien voor kleinmoedigheid houden; maar dat zij boven deze hunne zeden en gewoonten de onze verkiezen, is blijkbaar uit den moed en standvastigheid, waarmede zij hunne Europesche landheeren verdedigen, zoo als

met de heeren Louis en Dezentje het geval is; en zoo wij het oog slaan op zoovele andere landerijen, aan Europeanen toebehoorende, dan moeten wij erkennen, dat onder den inlander welke die landen bewoont en bearbeidt, die woelzieke geest niet bestaat. Ik meen derhalve hieruit met grond het gevolg te mogen trekken, dat de inlanders zich onder het gezag van een Europeaan, wel gelukkiger maar niet ongelukkiger dan onder het gezag zijner vorsten en grooten zullen gevoelen. Evenwel zoude, om daarvan verzekerd te zijn, bepaald kunnen worden, dat bij het aangaan der huurcontracten, den huurder de verpligting zal worden opgelegd, om de inlanders te behandelen overeenkomstig hunne zeden en gebruiken, en zij genieten zullen dat, wat hunne en onze wetten hun toe kennen, en zij niet dan tegen een redelijk loon zullen behoeven te werken.

Dan niet zonder grond zal kunnen worden tegengeworpen, dat het in huur geven van landerijen aan particulieren te weeg zal brengen eene overvloedige aankweeking, speciaal van koffij, welke den prijs van dat product zal drukken, en schadelijk zijn voor die welke uit de Preanger Regentschappen wordt getrokken, en waarvan het Gouvernement zulke groote voordeelen trekt; dan, behalve dat het mij voorkomt, dat deze bedenking op verre na niet gewigtig genoeg zou zijn, om te kunnen opwegen tegen het belang van den maatregel, welke tot instandhouding van ons gezag en bestaan, tot verbetering van de koloniën, tot het geven van voedsel aan nijverheid en handel, en tot vermeerdering van opbrenst van 's Gouvernements belastingen moet strekken, moet hier ook in aanmerking komen, dat de productie speciaal van koffij, op Java thans niet groot is; dat elders overvloedig koffij wordt aangekweekt, de Europesche markten daarvan zijn opgevuld en de prijzen derzelve laag zijn, zoodat daarop veel wordt verloren, zoodra slechts een aanmerkelijke prijs daarvoor wordt besteed, en dat het mitsdien ook in dit opzigt van belang moet worden beschouwd, om te trachten door eene overvloedige productie te vergoeden, hetgeen men aan de lage prijzen verliest. Tot het jaar 1838 is de koffij uit de Preanger Regentschappen aan de Handelmaatschappij afgestaan, dusdanig, dat om de drie jaren de prijs wordt bepaald, en wie weet of met 1838 het tijdstip niet daar of op handen zal wezen, dat men reden genoeg zal hebben om op te geven het stelsel van verpligte levering der koffij in de Preanger Regentschappen en aangrenzende landen, terwijl de cultuur en levering elders vrij zijn. — Ik kan niet in de toekomst zien, maar de tijd, de schokken die deze kolonie ondergaat, en het verlicht oordeel, dat met reuzenschreden voorwaarts gaat, zullen mogelijk in het vervolg gebieden, wat men nu uit hoofde van de plaatsvindende omstandigheden niet aanbevelen mag. En waarlijk, daarvoor behoeft men ook zoozeer geen voorzeggenden geest, als men gelooven mag de berigten van welke ik kennis draag, namelijk, dat de koffij welke in Hindostan, ten gevolge van de vergunning van het Bengaalsch Britsch Gouvernement, bij resolutie van 7 Mei 1824, geproduceerd wordt, den huurder van het land waarop die koffij is gekweekt, op niet hooger komt dan 6 sisia ropijen de pikol; dat van die koffij geen uitgaande regten worden geheven, zoodat die koffij, vrij aan boord geleverd wordende voor 10 sisia ropijen, de landhuurder daarop eene goede, ja zelfs groote winst behaalt. En wanneer men hierbij opmerkt, dat die omstandigheden noodwendig van invloed zijn en verder zullen worden op de Javasche koffij en derzelver prijs, dat 10 sisia ropijen gelijk staan aan *f* 12, en het Gouvernement de koffij in de Preanger Regentschappen koopt voor *f* 7 per pikol, zoodat, indien de Javaansche koffij eens gelijkkwam aan den prijs der Bengaalsche koffij (welke zoo men zegt van eene hoedanigheid is gelijk aan de Mochasche),

het Gouvernement voor administratiekosten, renten op deszelfs uitgeschoten gelden tot inkoop van landen in die residentiën, en voor winst slechts zou genieten *f* 5 per pikol; en wanneer men hiertegenover stelt, dat door het landelijke stelsel in de Preanger Regentschappen in te voeren en de vrije beschikking over de koffij te laten, het Gouvernement zou bekomen $^2/_5$ van het product, hetgeen naar den zoo even genoemden prijs van *f* 12, zou bedragen *f* $4^4/_5$, dan geloof ik dat er grond bestaat om te mogen vermoeden dat het tijdstip niet meer ver af kan zijn, dat men het geraden oordeelen zal, om het stelsel van verpligte levering der koffij in de Preanger Regentschappen en Buitenzorg, te Krawang alleen nog bestaande, en van zelf-administratie, te laten varen. Tot dusverre geldt de koffij van Java bij openbaren verkoop nog ongeveer *f* 20 per pikol, en er bestaan dus voor alsnog en zoolang het Gouvernement nog *f* 23 per pikol van de Handel-maatschappij ontvangt en het contract deswege wordt in stand gehouden, voldoende redenen om dit stelsel voor alsnog niet op te geven.

Maar mag het niet ontkend worden, dat eene overvloedige aankweeking van koffij schadelijk zal zijn voor den prijs der koffij uit de Preanger Regentschappen getrokken wordende, zoo mag het mede niet ontkend worden, dat diezelfde oorzaak van gunstigen invloed zal moeten zijn op den prijs, waarvoor koffij, voor landrenten aan het Gouvernement geleverd wordende, wordt betaald.

Deze algemeene aanmerking over den prijs der koffij en andere producten, kan ik mij intusschen niet wederhouden ter neder te stellen: zoodra het bekend wordt dat Java meerder produceert dan sedert eenige verloopene jaren, en dat hetzelve eene overvloediger markt dan thans voor retouren aanbiedt; dat die markt niet alleen is te Batavia, maar ook te Samarang en Soerabaija, ja dat men op vele andere plaatsen, buiten deze, producten zal kunnen opkoopen, zal ook de scheepvaart toevloeijen, de handel op Java levendiger worden, en de navraag naar producten grooter zijn; en waar veel navraag is, stijgt de prijs, en de kolonie neemt, toe in welvaart en rijkdom, en zoo ik hopen mag in weelde onder den inlander.

Bij de beperkingen, onder welke landerijen aan particulieren in huur zouden kunnen worden gegeven, waarvan ik hiervoren te loops melding maakte, zoude ook nog deze kunnen worden gevoegd: dat dit niet zal mogen geschieden dan aan Nederlanders of aan dezulken, die daarmede bij de wetten gelijkgesteld zijn. Het is buiten twijfel, dat de groote ondernemingsgeest der Engelsche, tevens zoozeer handeldrijvende natie, velen derzelve zou uitlokken, om zich alhier te vestigen en landheeren te worden. De geest van vele vreemdelingen in deze kolonie, kan schadelijk werken op den geest van den inlander en gevaarlijk worden voor ons bestaan.

Indien het gebeuren mogt, dat wel niet te voorzien is, doch hetgeen toch gebeuren kan en waarvoor wij bloot staan, dat deze kolonie door vreemden wierd overweldigd, zullen wij dezelve misschien niet weder terugbekomen; maar zoo daarin veel vreemd kapitaal is gebragt, dan waarschijnlijk zeker niet. Maar buiten dat, en buiten het voorregt dat de Nederlander behoort te hebben boven den vreemdeling, pleit ook hiertegen: vooreerst, dat, hoe meer der Nederlanders men onder den inlander brengt, hoe meer men staat kan maken op de verkleefdheid aan hun wettig Gouvernement en aan hunne trouw, en hoe zwaarder tegenwigt men tegen den inlander stelt; maar ook ten andere, dat een vreemdeling werkt voor zijne natie, voor haren handel, zoodat de vruchten van zijne nijverheid voor het grootste gedeelte in vreemde landen overgaan, terwijl hij, zich rijk genoeg achtende, daarmede zelf naar vreemde

landen vertrekt. In den beginne zal men hierin wel eenige toegevendheid moeten gebruiken, omdat de omstandigheden waarin de Nederlanders in deze kolonie thans verkeeren, en welke in het Moederland niet onbekend zijn, niet uitlokkend zijn, om over te komen. Evenwel dient mijns erachtens de maatregel spoedig in werking gebragt te worden, om te eerder bij te brengen wat dienen kan tot instandhouding van ons bestaan.

Eene andere voorwaarde, waarop landerijen in huur zouden kunnen worden uitgegeven, zou naar mijn inzien behooren te zijn, dat dit niet zou mogen geschieden dan aan welopgevoede lieden, kan het zijn van zachtzinnigen aard en goeden aanleg. Dit punt komt mij voor van een wezenlijk belang te zijn; de inlander toch ziet op het voorbeeld en handelt daarnaar, en het is juist door geschikte menschen onder hen te brengen, dat zij onze meerdere voortreffelijkheid hoogschatten, terwijl lieden van geringe klasse en bekrompen denkbeelden, veel eerder tot onvoegzame en ruwe daden overgaan, en den inlander slechts verbitteren. Het is niet twijfelachtig dat zoodanige geschikte lieden wel te vinden zijn, en zich ook altijd wel zullen voordoen, als men slechts in aanmerking neemt het naauw verband, dat tusschen den handel en het product van nijverheid, dat aan den handel voedsel geeft, bestaat. Ik wil zeggen, dat ik veronderstel, dat altijd wel handelshuizen gevonden zullen worden, die tevens in hun belang zullen willen hebben landhuren, om verzekerd van retourlading te zijn, en dus al ligtelijk geschikte menschen zullen bezigen, om hun daarin behulpzaam te wezen, en mitsdien zoodanige menschen, die genoeg gevonden worden, zullen laten uitkomen.

De regering van Bengalen heeft, zoo als ik hiervoren reeds mogt opmerken, aan ons het voorbeeld gegeven van het toestaan van het verhuren van landerijen voor de aanplant van koffij, en hetgeen ongetwijfeld ook tot de aankweeking van andere producten voor inlandsche nijverheid en voor den handel zal worden uitgestrekt. Ook blijkt uit den geest van den brief van zijne Excellentie den Commissaris-Generaal in den hoofde dezes genoemd, en uit dien door welgemelde Zijne Excellentie 15 Augustus 1826, n°. 11, aan den resident van Soeracarta geschreven, dat Zijne Excellentie overhelt tot het gevoelen om toe te staan het in huur geven van landerijen aan particulieren, en inzonderheid om weder in huur te geven de landerijen, bevorens in de Vorstenlanden verhuurd geweest, zelfs ware het nog mogelijk, aan de voormalige huurders, hetgeen Zijne Excellentie bij die brieven aanbeveelt en aanmoedigt. Dan al ware dit alles ook niet zoo, zoo zoude ik, op de door mij voorgestelde gronden, evenwel van gevoelen zijn, dat het geraden is daartoe te besluiten.

Het resultaat mijner redeneringen leidt mij alzoo om aan de Regering te advijseren, Zijne Excellentie den Commissaris-Generaal voor te dragen:

1°. Om de commissie voor de verevening der zaken wegens de verhuurde landerijen in de Vorstenlanden te laten bestaan, tot dat die zaken werkelijk verevend zijn of de landerijen zullen zijn teruggegeven, tegen buiten-effect-stelling der schadeloosstellingen, of dat zij op nieuw aan particulieren zullen zijn verhuurd;

2°. Om over het algemeen toe te staan het verhuren van landerijen aan particulieren, mits echter daartoe vooraf aan het Gouvernement worde verzoek gedaan, met opgave der productie van het district waarin het te verhuren land ligt, en van de uitgestrektheid en bevolking van hetzelve, naar gissing zoo nabij mogelijk op te geven, eer de defi-

nitieve autorisatie daartoe van hetzelve zij verkregen; en aan Zijne Excellentie als hoofdgronden voor de voorwaarden dier verhuring voor te dragen:

Dat voor alsnog geene landerijen in huur mogen worden gegeven, welke zijn gelegen in de Preanger Regentschappen, Buitenzorg en Krawang, wel te verstaan, voor zooveel die landerijen niet reeds door het Gouvernement aan particulieren zijn afgestaan, als waarover, zoo als van zelf spreekt, de eigenaren de vrije beschikking hebben;

Dat de landerijen niet al te groot noch te zeer bevolkt mogen zijn, ter beoordeeling van het Gouvernement en bij verhuring derzelve niet slechts zullen moeten worden genoemd, maar ook de uitgestrektheid daarvan en de belendingen in het contract vermeld, dat zal moeten worden opgemaakt door een bevoegd persoon in de Nederlandsche en voorts, voor zooverre de landerijen geen domeinen van het Gouvernement zijn, ook in de taal welke de verhuurder spreekt, en hem eigen is;

Dat de verhuringen voor niet langer zullen mogen worden aangegaan, dan voor vijftien jaren;

Dat die verhuringen niet zullen mogen worden aangegaan dan met Nederlanders of dezulken, welke daarmede bij art. 21 der wet van 20 Mei 1823 zijn gelijkgesteld, en wel aan de zoodanige, als welke zijn van een zedig gedrag, welopgevoed en van een gezond oordeel, ter beoordeeling van het Gouvernement;

Dat de huurder op de gehuurde landen niet mag oprigten of daarstellen bazaars, warongs of ranka's, zonder daartoe vooraf verkregene toestemming van het Gouvernement;

Dat de huurder verpligt zal zijn, om de inlanders, welke voor hem arbeiden en op de gehuurde landen wonen, te behandelen overeenkomstig hunne zeden, wetten, gewoonten en gebruiken, en voorts met zachtzinnigheid, en hen te doen genieten al die voorregten welke hunne en onze wetten hun toekennen;

Dat de huurder de inlanders welke hem ten dienste staan in redelijkheid zal betalen, naar 's Lands gebruiken;

Dat op de verhuurde landerijen, ten minste zooveel rijst zal moeten worden gekweekt, als noodig is tot voeding van de opgezetenen van het land en derzulken welke het land bearbeiden, of wel dat de huurder verpligt zij, om tot dat einde steeds voor eenen goeden voorraad rijst te zorgen;

Dat op de in huur te nemen landerijen geen papaver of maankop, waaruit de opium wordt getrokken, mag worden gekweekt;

Dat op de op die landerijen voortgebragt wordende producten, vooreerst en gedurende het eerste bestand van den verhurings-termijn geen directe belastingen ten behoeve van 's Lands schatkist zullen worden geheven;

Dat, zoo in een in huur te nemen district liggen sawa-velden of landen, aan de betaling van landrenten onderworpen, die niet als gehuurd mogen worden aangemerkt, maar steeds zullen moeten worden beheerd door en ten behoeve der ingezetenen, naar Lands gebruik en buiten bemoeijenis van den huurder van het district, waarin die sawa-velden of landen gelegen zijn;

Dat het niettemin aan den huurder vrijstaat, om de door hem gehuurde onbebouwde gronden door het graven van kanalen of het aanbrengen van waterleidingen tot sawa's te maken, en die te laten bearbeiden op zoodanige voorwaarden, als hij met de bevolking kan overeenkomen, alles echter onder goed- of afkeuring van den resident;

Dat het dessa's- en districts-bestuur op alle verhuurd wordende landerijen zal in stand worden gehouden;

Dat geene mandoors of bedienden van de huurders der landen, tot dessa's-hoofden mogen worden benoemd, dan alleen wanneer het ingetenen van de kampongs zijn;

Dat de verhuurde landerijen nimmer in koop op den huurder mogen overgaan;

Dat de huurders, even als alle andere ingezetenen, onderworpen zijn aan de wetten, bepalingen en politie dezes lands;

Dat de residenten zooveel mogelijk zullen bevorderlijk zijn de redelijke oogmerken van den verhuurder en den huurder, edoch met inachtneming der billijkheid en ware belangen van de inlandsche bevolking;

Dat ingeval de huurder zich bestraffenswaardig jegens den inlander mogt gedragen, het Gouvernement hem niet slechts zal straffen, maar zelfs de magt aan zich voorbehoudt om het huurcontract te doen verbreken, waaraan huurder en verhuurder zich moeten onderwerpen;

Dat, als de huurtijd voorbij is en bij huurder en verhuurder genegenheid mogt bestaan, om op nieuw een huurcontract aan te gaan, zij daartoe van het Gouvernement autorisatie moeten vragen, en de toestemming van het Gouvernement daartoe alvorens moeten hebben verkregen;

Dat in het huurcontract deze punten moeten zijn beschreven, en door partijen moet zijn verklaard daarmede genoegen te nemen en zich daaraan te onderwerpen; en dat dit contract zal onderworpen zijn aan de wet op het zegel, en, na te zijn gepasseerd, bij den raad van justitie en den resident der plaats zal moeten worden geregistreerd;

Dat het overigens aan partijen vrij staat, om zoodanige voorwaarden te bedingen, als haar wederzijdsch belang komt mede te brengen, mits die voorwaarden billijk zijn en geene schadelijke strekking hebben voor de belangen van den Staat, ter beoordeeling van den resident;

Dat het Gouvernement aan zich voorbehoudt, om redenen welke hetzelve daartoe zouden kunnen bewegen, en welke aan hetzelve door de belanghebbenden zullen kunnen worden voorgedragen, zelfs afwijkingen van sommige der voorgestelde punten te veroorloven;

3°. Om toe te staan, dat de landerijen, welke in de Vorstenlanden zijn verhuurd geweest, weder aan de vorige huurders worden verhuurd, of wel, zoo die daartoe niet mogten genegen zijn, aan andere particulieren, en zulks tegen buiten-effect-stelling der schadeloosstellingen;

4°. Zoo mede, om in gelijker voege aan de vorige huurders de gronden, gelegen in de districten Djabarangka en Karangkobar, welke districten door het Gouvernement van den Keizer van Solo en Sultan van Djocjo voor dertig jaren in pacht zijn genomen, op nieuw in huur af te staan, of wel, zoo zij daartoe niet mogten genegen zijn, aan anderen, en zulks voor zooveel het Gouvernement niet genegen mogt zijn die zelf aan te houden en te administreren.

De waarnemende raad van Indië,
(*Was Get.*) J. C. GOLDMAN.
Voor eensluidend afschrift,
De Hoofd-commies,
(*Get.*) DE WAAL.

Litt. *M.*

Aan Zijne Excellentie den heere
Luitenant-Gouverneur-Generaal
over Nederlandsch Indië.

BATAVIA, den 11den November 1826.

L. *M.*

Het behaagde Zijne Excellentie den Commissaris-Generaal, bij aanschrijving van den 25sten Mei dezes jaars, aan den heer Luitenant-Gouverneur-Generaal mededeeling te doen, dat bij Hoogstdeszelfs vertrek uit Nederland het Zijne Majesteit den Koning beliefde, als een onderwerp van het hoogste belang voor den bloei en de welvaart dezer gewesten, en dat uit dien hoofde Zijner Majesteits bijzondere aandacht in hooge mate tot zich getrokken had, het naauwkeurigst onderzoek aan te bevelen, vooral wat betrekking heeft tot het ook in Nederlandsch Indië zoo lang behandelde vraagstuk der doelmatigheid al of niet eener kolonisatie van Europezen, en verlevendiging van landbouw en productie bij wege van Europesche nijverheid en kapitaal.

Met herinnering aan eene reeks van voorschriften, welke daaromtrent bij het Reglement op het beleid der regering van 22 December 1818, van art. 105 tot 107 en volgende, zijn gegeven, en waarbij in het bijzonder aan de Regering wordt aanbevolen de beraming der beste middelen, om aanvankelijk of bij voortgang den landbouw door uitgifte van landen en de vermeerdering van eene Europesche bevolking en landbouwers uit te breiden.

Met verdere bekendstelling dat deze bepalingen, zoowel als in het algemeen vrijheid ademende beginselen ten aanzien van alle industrie en handel, bij gemeld reglement vastgesteld, volkomen overeenkomende met Zijner Majesteits bedoelingen ten aanzien harer Oost-Indische bezittingen, verre van bij Hoogstderzelver Gouvernement in Nederland eenige wijzigingen ondergaan te hebben, in tegendeel zijn beschouwd geworden als in allen deele berekend om den bloei en de welvaart dezer gewesten te bevorderen.

Zijne Excellentie de Commissaris-Generaal merkt op, dat gedurende de eerste jaren, hierop volgende, Indië een gunstig tijdvak schijnt genoten te hebben, en de berigten in Nederland ten aanzien van de ontwikkeling van industrie en handel, en den goeden staat van 's Lands geldmiddelen, althans voor het vervolg, de schoonste uitzigten opleverden; maar dat de Indische Regering, zoo niet dadelijk, althans zeer spoedig daarna, andere uitzigten begon te koesteren, en althans bij hare publicatiën van 6 en 20 Mei 1823 openlijk een geheel tegenovergestelden weg is ingeslagen.

Dat echter Zijne Excellentie niet wenschte in eene uitweiding over de de gronden voor of tegen de onderwerpelijke zaak te treden, dan voor zoover de ondervinding van deze laatste jaren en de tegenwoordige staat van zaken, niet reeds eene wijziging in hare gemanifesteerde opiniën mogten hebben te weeg gebragt, en dat er voornamelijk twee punten waren, welke Zijne Excellentie aan de meer bijzondere aandacht en overweging der Regering wenscht aan te bevelen.

Het *eerste*, betreffende het gevoelen, steeds tegen eene kolonisatie van Europezen op den voorgrond gesteld, dat derzelver vlijt, nijverheid en kapitaal, op zijn minst genomen, als overbodig kunnen beschouwd

worden, aangezien de inlandsche bevolking te dien aanzien alles doet wat men zou kunnen verlangen.

Het *tweede* punt, betreffende het voorbeeld van Britsch Indië, en den maatregel, aldaar tegen de vestiging van Europezen genomen en steeds door tegenstanders eener kolonisatie op Java op den voorgrond gesteld.

Hiermede vertrouw ik der Regering een genoegzaam overzigt van den inhoud en de strekking der missive van Zijne Excellentie den Commissaris-Generaal gegeven te hebben, om te kunnen overgaan tot de taak, mij bij haar besluit van den 1 Junij te beurt gevallen, om over dit belangrijk onderwerp haar te dienen van mijne consideratiën en advies.

Het heeft Zijne Fxcellentie den Commissaris-Generaal behaagt te verklaren, dat het Hoogstdeszelfs voornemen niet was, in eenige uitweiding te treden over de gronden, welke de beweegredenen der handelingen in de onderwerpelijke zaak hadden opgeleverd, en dat het Hoogstdezelve aangenaam zou zijn, dat herhalingen van hetgeen vroegere rapporten en advijzen op dit punt inhouden, van de zijde der Regering werden vermeden. Dan de aanmerking, hoe, na de voorschriften, vervat in het Reglement op het beleid der regering, en door Hoogstdezelve aangewezen, de Indische Regering zich de bevoegdheid heeft kunnen toekennen, om op eigen gezag van de beginselen af te wijken, die haar door de toenmalige Commissarissen-Generaal, namens den Koning, tot rigtsnoer harer handelingen waren achter gelaten, maakt het bijna onvermijdelijk op te merken, dat de dagteekening van het Reglement op het beleid der regering (22 December 1818) later was dan de invoering van verschillende maatregelen, waardoor het stelsel van bestuur destijds wierd gewijzigd, terwijl de publicatiën van 6 en 20 Mei 1823 voornamelijk betrekking hadden op de Javasche Vorstenlanden, waaromtrent de Regering konden vermeenen dat een verschillende weg behoorde gevolgd te worden, terwijl de eerste Commissaris-Generaal te dier tijd, mr. P. Elout, bij deszelfs vertrek naar Europa, zijn voornemen bekend maakte, om op dat geheele onderwerp het nader welbehagen van Zijne Majesteit te verstaan, en de zaak dus als inmiddels hangende konden woeden beschouwd.

Dan, na de opening welke het Zijner Excellentie den Commissaris-Generaal behaagd heeft bij hare onderhavige missive aan de Indische Regering te geven, is alle twijfel opgeheven, de wil en de bedoeling van Zijne Majesteit den Koning zijn bevestigd, de verpligtingen der Regering staan vast, en er kan geen andere vraag zijn, als hoe daaraan op de naauwkeurigste, doelmatigste en ijverigste wijze zal worden voldaan.

De taak der Regering is dus, in vergelijking, klaar en eenvoudig geworden.

Dan Zijne Excellentie de Commissaris-Generaal schijnt, voorloopig nog eenige ophelderingen te verlangen omtrent twee punten, die voornamelijk bij de verdediging van eene uitsluiting van Europesche kolonisatiën worden gebezigd, en welke Hoogstdezelve aan de bijzondere aandacht en overweging der Regering aanbeveelt.

Eerstelijk: de bekwaamheid der inlandsche bevolking om uit zich zelve en zonder Europesche hulp aan alle oogmerken van landbouw, nijverheid en handel te kunnen voldoen.

Hierop zij het mij veroorloofd aan te merken, dat mij niet bewust is, dat dit gevoelen in zulk eene ruime uitgestrektheid immer is gekoesterd aangenomen, maar wel dat de kunde en bekwaamheid der inlandsche bevolking in het oefenen van al die vakken van landbouw en nijverheid, waartoe geen groot kapitaal noch vernuft vereischt wordt, zeer ver ging, zoodat zij daarin de onmiddellijke hulp en bijstand van eene Europesche

hand zouden kunnen ontberen, zoo als met de cultuur van koffij, peper, kapas, inlandsche tabak en eenige andere het geval is; doch dat tot de uitoefening van alle takken van landbouw en nijverheid, waartoe een aanzienlijk voorschot van kapitaal of eenige meer dan gewone mechanische kunde, zoo als bij constructie van molens of fabricatie van indigo en suiker, te pas komt, de Europesche hulp niet alleen nuttig, maar onontbeerlijk was; terwijl alleen de moeijelijkheid om het zwakkere Indische ras tegen de hardere inborst en den euvelmoed der Europeanen te beveiligen, de eenige bedenking schijnt geweest te zijn, waardoor de Regering in de vermeerdering eener onbepaalde Europesche kolonisatie is weêrhouden.

Dan de ondervinding, gedurende deze laatste jaren verkregen, schijnt mij voldoende te hebben bewezen, dat eene billijke betaling genoegzaam is om allen noodigen handenarbeid voor den landbouw te kunnen erlangen, en alle vrees voor de onderdrukking der inlandsche bevolking weg te nemen.

Dan nimmer ook, voor zooverre ik mij thans herinner, is door de Regering beweerd geworden dat de inlandsche culturen op Java, aan eene algemeene leiding en toevoorzigt van wege het Gouvernement behoorden te worden onttrokken. Het rapport van den Raad van finantiën van 26 Julij 1817 levert hiervan de bewijzen op. Niet alleen wordt daarbij zulk een algemeen oppertoezigt over de koffijteelt op dit eiland voorgesteld; maar op elk ander gedeelte dier culture, de aanplanting, den pluk, de afscheep en ontvangst op bepaalde plaatsen en bij vaste magazijnen, werd zulk een toezigt en bewaking voorgedragen ten einde de verbastering en verwaarloozing der goede hoedanigheid van dat stapelartikel van grooten handel voor te komen.

Ook werden bij datzelfde rapport van den Raad van Finantiën van 26 Julij 1817 voorwaarden voorgedragen, waarop, in verband met een heerschend stelsel van landdelijke belastingen, gronden aan Europezen in huur of pacht zouden kunnen worden afgestaan.

Deze voorwaarden waren echter omslagtig en moeijelijk, waarvan de reden gelegen was in het tweede punt, 't welk Zijne Excellentie de Commissaris-Generaal aan de bijzondere aandacht en overweging der Regering heeft gelieven aan te bevelen, dat men namelijk het voorbeeld van Britsch Indië, waar destijds de Europesche kolonisatie niet wierd begunstigd, vermeende als een voorbeeld ter navolging op den voorgrond te moeten stellen, en dus de landelijke belastingen als een voortbrengsel van de vlijt en nijverheid der inlandsche bevolking voornamelijk te moeten begunstigen.

Dan of het is het verkeerde van dit beginsel, of het gebrekkige in de toepassing en uitvoering, hetgeen moeijelijk is te bepalen, zeker is het dat de gevolgen hiervan èn voor den finantiëlen toestand dezer gewesten, èn voor den handel, èn voor de verhouding tusschen het Moederland en deze kolonie, zoo droevig zijn geweest, dat men ziende blind zouden moeten willen zijn, om niet eene spoedige en dadelijke verlating van dit stelsel allerwenschelijkst te keuren.

Het verkeerde van het beginsel kan mogelijk hierin zijn gelegen geweest:

a. Dat Britsch Indië zulk eene overwegende scheepsmagt en geldelijk vermogen bezat, dat geene mededinging in vaart of handel haar in eenige deele konde schade;

b. Dat het eene inlandsche bevolking bezat, die, met meerder zielsvermogens en vernuft begaafd, op veel hoogeren trap van beschaving stond; dat het, door sommige klassen althans, meer rijkdom en gelde-

lijk vermogen bezat, die door geen godsdienstig bijgeloof weêrhouden werden, om door interesten haar kapitaal te vermeerderen, en dus in staat waren om in meerdere takken van landbouw en nijverheid ondernemingen te doen;

Als gebreken en oorzaken van de gebreken in de toepassing en uitvoering mogen beschouwd worden:

a. De onvolmaakte kennis der inrigtingen van een vreemd land, welke men zich als voorbeeld ter navolging had voorgesteld;

b. Het voorregt van Britsch Indië van eene volmaakte wetgeving op handel en scheepvaart te bezitten, waardoor de belangen van het Moederland onder den vrijen handel volkomen waren verzekerd;

c. Het weifelende daarentegen van die wetgeving in Nederlandsch Indië;

d. De geest in Britsch Indië om alles met weinige kundige ambtenaren, en onder eenvoudige vormen te besturen;

e. De neiging daarentegen in Nederlandsch Indië om het grootste heil, in eene vermeerdering van ambtenaren en in den omslagtigen vorm van comptabiliteit en contrôle te zoeken;

f. De neiging, eindelijk, om algemeen wantrouwen, in stede van vertrouwen, aan het hoofd van elke administratie te stellen.

Wanneer men nu bij deze oorzaken van eene gebrekkige toepassing en uitvoering voegt, het twijfelachtige, hetwelk bestaat omtrent de doelmatige keus van het beginsel zelf, zoo is het voorwaar niet te verwonderen, dat zich de vruchten van het stelsel eeniglijk hebben bepaald tot eene productie van 33 millioen oude Amsterdamsche ponden koffij; maar integendeel moest men zich verwonderen dat eene inlandsche bevolking, die elke aanplanting van een voortbrengsel dat zich eerst 5 of 6 jaren na de planting laat inzamelen, boven haar vermogen mag rekenen, de hoeveelheid der ingezamelde koffij in 1823, met insluiting zelfs van de koffij der Preanger landen, tot 33 millioen oude Amsterdamsche ponden heeft kunnen brengen; en daar schier alle artikelen van uitvoer en grooten handel op Europa in hetzelfde geval staan, van hare vruchten niet dan eenige jaren na de aanplanting op te leveren, zoo schijnt mij de inroeping van Europesche hulp, beleid en kapitaal en van eene Europesche kolonisatie, in den ruimsten zin, niet slechts een maatregel van verkiezing, maar van uiterste noodzakelijkheid te zijn geworden; vooral wanneer men in aanmerking neemt, dat de koffij het eenige artikel van grooten handel op Europa 't welk ons nog is overgebleven, op dit oogenblik bedreigd wordt door eene mededinging in Britsch Indië, waarvan sommigen beweren dat het product van Java het slagtoffer zal moeten worden, uit hoofde van de merkelijk lagere prijzen waarvoor het voortbrengsel van Bengalen op de markt leverbaar zal zijn, zoodat bij eene strikte volharding bij het thans nog bestaande stelsel van bestuur, Java binnen korten tijd aan het gevaar zoude zijn blootgesteld van al zijne kostbare voortbrengselen voor de markt van Europa te verliezen; terwijl men, rondom zich ziende, en den ganschen toestand van zaken gadeslaande, met deernis gewaar wordt het droevig lot van het meerendeel van 's Gouvernements dienaren en der overige Europesche ingezetenen van deze kolonie, die, velen van hunne posten vervallen en van andere middelen van bestaan ontbloot, in dit duister verschiet geen ander uitzigt op redding kunnen bespeuren, dan hetgeen hen door de wijsheid en welwillendheid van Zijne Majesteit, in eene ruime en onbekrompene uitgifte van landen en eene verlevendiging van landbouw, nijverheid en handel wordt geopend. Zoo moet voorzeker bij alle klassen van Europesche ingezetenen van deze kolonie de mare gezegend zijn, dat het

de vaste wil en bedoeling van Zijne Majesteit den Koning is, dat eene Europesche kolonisatie op dit eiland door de beste middelen bevorderd en uitgebreid worde, en met denzelfden geest bezield, zullen ook de leden der Regering zich beijveren, om, ingevolge de voorschriften van het Reglement op het beleid der regering, aan den nader bevestigden en gemanifesteerden wil van Zijne Majesteit te voldoen.

Vertrouwende hiermede genoeg gezegd te hebben ter beoordeeling van het voorgestelde vraagstuk in het algemeen, zij het mij geoorloofd thans, zonder verdere voorafspraak, dadelijk over te gaan tot de overweging van de drie bepaalde wijzen van kolonisatie, door Zijne Excellentie den Commissaris-Generaal aan de Regering in bedenking gegeven, waarvan gezegd wordt: dat de eerste wijze van kolonisatie zijn zoude die van Europesche landbouwers, in den eigenlijken zin bestemd om door eigen handenarbeid werkzaam te zijn; van welke Zijne Excellentie de Commissaris-Generaal zegt, melding te maken, omdat er in Nederland meer dan eens met betrekking tot deze gewesten aan gedacht is, en dat het Reglement op het beleid der regering daar mede het oog op schijnt gehad te hebben.

Uit de eigene woorden van Zijne Excellentie den Commissaris-Generaal schijnt mij de verwachting, welke Hoogstdezelve koestert van deze wijze van kolonisatie, niet zoo hoog gespannen te zijn, en mag ik hierbij nog mijne geringe bedenkingen en ondervinding over deze zaak voegen, zoo verbeeld ik mij te hebben opgemerkt, dat in geen gedeelte van de verzengde luchtstreek, gelijkstaande met Java, het Europesche ligchaamsgestel bestand kan worden geacht, tegen de vermoeijenissen van den veldarbeid in de open lucht, die tot den landbouw wordt vereischt, gelijk zulks, meen ik, door ondernemingen van den landbouw in het klein, ten tijde van Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal Mossel, van den Gouverneur-Generaal van Imhoff, en anderen beproefd, overtuigend is gebleken; zijnde deze proeven zoo min ten voordeele van landbouw en nijverheid, als ten voordeele van het Gouvernement zelf op particuliere ondernemers uitgevallen. Van deze wijze van kolonisatie in het klein, vermeen ik derhalve dat niet ter bereiking van eenige groote oogmerken van handel of nijverheid, maar enkel ter tegemoetkoming in de behoeftige en bekrompene omstandigheden van eenige particuliere ingezetenen en dienaren, een heilzaam gebruik, onder de onmiddellijke bestelling van het Gouvernement, zoude kunnen worden gemaakt.

Dan volkomen berekend naar de groote en weldadige bedoelingen van Zijne Majesteit den Koning, schijnt mij te zijn de tweede wijze van kolonisatie, die door Zijne Excellentie den Commissaris-Generaal wordt beschreven, als gelijkstaande met die, welke men in Bengalen schijnt voor te hebben: in het groot en op den ruimsten grondslag gronden te koop of in pacht af te staan, op zoo lange termijnen, dat het nagenoeg op hetzelfde nederkomt, aan een iegelijk, zonder onderscheid van natie, die slechts ten aanzien van zijn gedrag voor de publieke rust en veiligheid de noodige waarborgen aan het Gouvernement geeft, niet om die door eigen handen te ontginnen, maar om door vlijt en nijverheid en kennis van den landbouw, inzonderheid ten aanzien van nieuwe takken van cultuur, ondernemingen in het groot te doen, handenarbeid te gebruiken en te betalen, de werkzaamheid van den inlander, die in de tegenwoordige orde van zaken geenen uitweg vindt, daarmede aan te wakkeren, en alzoo zijn lot te verbeteren, kapitalen langs dezen weg in omloop te brengen, eene steeds toenemende uitbreiding te geven aan die culturen die den inlander bekend zijn, en nieuwe daarbij te voegen, de productie van het land te vermeerderen, alle andere takken van industrie voedsel te geven, en den handel te zien bloeijen en toenemen, op deszelfs ze-

kerste grondslagen; rijke voortbrengselen hier te lande, die een uitweg zoeken naar vreemde markten, en eene bevolking wie het welgaat, die behoefte heeft en de middelen om die te voldoen.

Buiten twijfel stelle ik het, dat dit het volmaakste ideaal zoude zijn van eene Europesche kolonisatie, waarvan men zich ook de spoedigste en krachtdadigste werking tot uitbreiding van landbouw, handel en nijverheid en de vermeerdering van eene Europesche bevolking zoude kunnen voorstellen.

Dan overeenkomstig den wenk, door Zijne Excellentie den Commissaris-Generaal deswege aan de Hooge Regering gegeven, mag ik niet verbergen wederom te duchten, dat in dit geval nog eenmaal de geest van navolging van Britsch Indië, van onze zijde te ver zou kunnen worden gedreven.

Britsch Indië is nog en na het eindigen van den Birmanschen oorlog weder in het bezit van zulke immense kapitalen van *zich zelf* geraakt, dat het, zonder eenige vrees of ijverzucht, den invoer van alle vreemde kapitalen kan aanzien. Dan in Nederlandsch Indië, durf ik niet verzekeren of niet welligt de onbeperkte invoer van vreemd kapitaal, zelfs met oogmerken van landbouw, het eiland in eene gelijkstandige positie zoude brengen met sommige onzer belangrijke koloniën in de West-Indiën, die namelijk, van werkelijk opgehouden te hebben Nederlandsche bezittingen te zijn. Ook bestaat er in Britsch Indië eene nog dringender beweegreden dan in Nederlandsch Indië om door den landbouw, op de ruimste schaal begrepen, aan de inlandsche bevolking ten spoedigste een nieuw middel van bestaan te verschaffen, wijl de bewerking der lijnwaden en fijne katoenen stoffen, die sedert onheugelijke tijden, het groote middel van nijverheid en handel bij de bevolking heeft uitgemaakt, in de laatste jaren sterk is gedrukt: 1°. door eene belasting van 50 pct. op die lijnwaden bij invoer in Europa, en ten tweede door den onbelasten invoer van Engelsche lijnwaden in Indië, tot die mate, dat daardoor de sleet en het vertier der inlandsche manufacturen aanmerkelijk is verminderd en de fabricatie bijkans tot niet gebragt.

In de papieren, betrekkelijk de laatste maatregelen in Britsch Indië genomen, meen ik dan ook ontwaard te hebben, dat dezelve aldaar tot nog toe slechts als eene proeve werd beschouwd, welke het mij dus als gewaagd zoude schijnen, van onze zijde in hare geheele uitgestrektheid na te volgen.

Ik vinde mij derhalve wel genoodzaakt ten slotte mij te bepalen, tot die wijze van Europesche kolonisatie, welke door Zijne Excellentie den Commissaris-Generaal in de *derde plaats* is aangewezen, eene kolonisatie namelijk, waarbij enkel Nederlanders of vreemdelingen, die ten gevolge van een zekeren tijd van inwoning, door huwelijk met Nederlandsche of Indische vrouwen, of anderzins, eene nadere betrekking tot deze kolonie zouden verkregen hebben, zouden toegelaten worden. Indien het Uwe Excellentie mogt behagen aan deze wijze van kolonisatie hare goedkeuring te hechten, zoude, dunkt mij, de wijze van uitgifte der landen aan de eenvoudigste formaliteiten kunnen en behooren te worden verbonden, als bij voorbeeld:

1°. Een verzoekschrift aan Zijne Excellentie den Commissaris-Generaal;

2°. Een berigt van de commissie van landbouw in het district waar de landen zijn gelegen;

3°. Eene bepaalde opgave van den tijd waarvoor en den titel van huur of koop waarop men verlangt die te bezitten;

4°. Registratie van de afgestane landen bij de respective raden van justitie;

5°. Bepaling dat op al de afgestane landen het dessa's- en districtsbestuur zal worden in stand gehouden;

6°. Verbod om de particuliere bedienden of mandoors van de huurders of eigenaren der landen tot hoofden van de dessa's of districten te benoemen;

7°. Verbod om de landvolkeren door andere middelen dan de uitloving van een billijk dagloon tot den arbeid te verpligten;

8°. Verpligting der landheeren om, voor zooverre de opgezetenen hunner landen betreft, in hunne behoefte aan rijst in eene ruime mate en in voorraad te voorzien.

De Raad van Indië,
(*Was Get.*) H. W. MUNTINGHE.
Voor eensluidend afschrift,
De Hoofd-commies,
(*Get.*) DE WAAL.

Litt. *N.*

Aan Zijne Excellentie den Commissaris-Generaal over Nederlandsch Indië.

BATAVIA, 29 December 1826.

N°. 1712.

Ik heb de eer Uwe Excellentie bij deze de stukken aan te bieden, welke ten gevolge van hare missives van 25 Mei en 16 Junij, n°. 14 en 18, over het onderwerp eener Europesche kolonisatie en de uitgifte van landen aan Europesche bruikers, ter tafel van de Regering zijn gebragt, hopende dat de volmaakte overeenkomst van denkbeelden, welke men in die stukken aantreft, zoowel als de overeenstemming van al de leden dezer vergadering omtrent al de wezenlijke punten in die stukken behandeld en voorgedragen, mij zullen verschoonen van derzelver inhoud niet door eene nieuwe bewerking te hebben tot een gebragt, voordat ik dezelve als het rapport der Regering Uwer Excellentie aanbood.

Aan de bedoeling van Uwe Excellentie vertrouw ik beter te zullen beantwoorden, door haar, zooveel mogelijk, met den geest der vergadering bij de deliberatien over dit belangrijk onderwerp, bekend te maken.

De meerderheid neigde tot het gevoelen, dat het bezit der uit te geven landen voor eene lange reeks van achtereenvolgende jaren behoorde te worden gegund, ten einde hetzelve des te vruchtbaarder in nuttige gevolgen te doen zijn.

In het algemeen was men van gedachte dat een tijdvak van 50 jaren eene billijke bepaling zoude zijn.

Alleen de heer Directeur-Generaal wenscht dien termijn te verkorten, en alhoewel voorgedragen hebbende om denzelven op 15 jaren te stellen, zoude hij evenwel inclineren tot een termijn van 25 jaren, ten einde daardoor het Gouvernement in staat te stellen, des te vroeger, dit noodig oordeelende, weder over de bedoelde landen te kunnen beschikken.

Omtrent den titel van huur, pacht of koop, waarop de landen zouden worden uitgegeven, toonden de heeren leden met geene vooraf opgevatte denkbeelden te zijn vooringenomen. Alleen vereenigden zij zich

allen in te betreuren de tegenwoordige geldelooze tijden, die alle ondernemingen in den landbouw stremmen en belemmeren, doch in welk gebrek zij wenschen dat Uwer Excellentie nog in tijds de middelen mogten geschonken worden, om boven verwachting te kunnen voorzien.

De Luitenant-Gouverneur-Generaal,
Bij afwezendheid,
De Eerste Raad van Indië,
(*Was Get.*) H. CHASSE.
Voor eensluidend afschrift,
De Hoofd-commies,
(*Get.*) DE WAAL.

Litt. *O.*

Aan Zijne Excellentie den heer Commissaris-Generaal over Nederlandsch Indië.

SOERACARTA, 28 Januarij 1827.

N°. 162.

Uwe Excellentie heeft mij bij hare missive van den 13^{den} dezer, n°. 32, toegezonden een rapport van de Regering in dato 29 December a. p.; n°. 1712, over het punt der *kolonisatie*, benevens de adviezen daaromtrent uitgebragt door de heeren raad van Indië mr. H. W. MUNTINGHE, den waarnemenden raad van Indië J. C. GOLDMAN, en den fungerenden directeur der inkomende en uitgaande regten KRUSEMAN, en verland dat ik Uwe Excellentie over dit belangrijk onderwerp, zoo spoedig de aard der zaak toelaat, mijn gevoelen zal mededeelen.

Met veel genoegen zal ik aan dien vereerenden last bij deze voldoen, en ik kan denzelve met des te meer spoed volbrengen, vooreerst, omdat Uwe Excellentie niet wenscht in eene uitweiding over de gronden voor of tegen de onderwerpelijke zaak te treden, dan voor zoover de ondervinding van deze laatste jaren en de tegenwoordige staat van zaken niet reeds eene wijziging in hare gemanifesteerde opiniën mogten hebben te weeg gebragt; ten andere, omdat ik bereids bij mijn rapport van 2 Julij a. p., n°. 40, mijne denkbeelden over deze zaak, bij gelegenheid dat de heer DIARD tot het in huur nemen van eenige landen verzoek heeft gedaan, heb bekend gesteld, en eindelijk omdat bij de Regering eene volmaakte overeenkomst van denkbeelden heeft bestaan, tot welke ik mij gereedelijk kan voegen.

De ondervinding heeft geleerd, dat de inlandsche bevolking onbekwaam is, om uit zich zelve en zonder Europesche hulp aan alle oogmerken van landbouw te kunnen voldoen, zelfs niet tot het uitoefenen van al die takken van landbouw en nijverheid waartoe geen groot kapitaal of vernuft vereischt wordt.

De Javanen zullen, wanneer zulks aan hen wordt overgelaten, buiten de pady en eenige min belangrijke artikelen, niets cultiveren, althans geene noemenswaardige producten van den handel, en zonder de bemoeijenis der residenten en hunne ondergeschikte ambtenaren zou de koffijcultuur op Java zeker meerendeels verwaarloosd wezen; de ondervinding heeft daarentegen geleerd, dat in vele districten van Java eene billijke betaling en zachte behandeling genoegzaam zijn om daglooners of arbeidslieden voor den landbouw te erlangen.

Van de drie bepaalde wijzen van *kolonisatie* meer speciaal ontwikkeld

in het rapport van den heer MUNTINGHE, geef ik mede de voorkeur aan die, waarbij enkel Nederlanders, of die daarmede gelijkstaan, zouden toegelaten worden

Bij voorkeur ook, zoude ik het huren van landen in de residentiën van Soeracarta en Djocjocarta aanmoedigen, omdat wij daardoor grooter aanhang in die landen zullen krijgen, en naar mijn gevoelen in het vervolg minder opstanden, gelijk de tegenwoordige, te vreezen zullen hebben, en omdat de administratie in die landen zoo vicieus is, dat het voor de opgezetenen als eene weldaad moet worden beschouwd, dat Europeanen er zich nederzetten.

De wijze van uitgifte moet aan eenvoudige formaliteiten zijn onderworpen; de publicatie van 5 Januarij 1819 (*Staatsblad* n°. 10) zal eene wijziging noodig hebben.

In de residentiën zoude ik bij voorkeur landen in huur afstaan in de zoodanige, waar men de presumtie heeft van werkvolk te kunnen huren, omdat het mij minder doelmatig voorkomt, het inhuren van werkvolk in andere residentiën aan te moedigen.

Ik weet niet waarom de waarnemende Raad van Indië GOLDMAN heeft aangeprezen, om in de Krawangsche districten geen landen te verhuren, waarschijnlijk omdat hij vreest, dat wanneer aldaar koffij wordt aangeplant, met de Preanger Regentschappen gesmokkeld zal worden. Dit argument komt mij niet voldoende voor: tegen den smokkelhandel kan men waken, en de Krawangsche districten brengen thans weinig winsten aan het Gouvernement op; welligt kunnen die door de verhuring toenemen; en het punt of de land-eigenaren aldaar het regt hebben om koffij aan te planten en daarmede naar goedvinden te handelen, is nog nimmer stellig uitgemaakt; ik ben altoos van gevoelen geweest dat de land-eigenaars dat regt hadden.

Ik kan mij wel voegen bij het gevoelen van den heer GOLDMAN, om geen landen langer dan voor vijf en twintig jaren te verhuren, omdat het Gouvernement daardoor in staat wordt gesteld, om, na den maatregel door ondervinding te hebben beoordeeld, te bepalen, of die in stand gehouden moet worden.

Om eenig goeds van den voorgestelden maatregel te verwachten, behooren er geen landen in huur te worden afgestaan, dan aan personen die kapitaal hebben, en die gevolgelijk den eenen of anderen tak van cultuur onbekrompen kunnen uitbreiden; anders helpt de maatregel noch voor de welvaart der kolonie in het algemeen, noch voor den handel; ik kan mij derhalve ook niet voorstellen, dat ambtenaren die buiten betrekking zijn, eenig belangrijk voordeel bij het verhuren van landen kunnen genieten, daar zij geen kapitaal bezitten.

Ik heb de eer Uwe Excellentie terug te zenden de mij aanvertrouwde stukken, en hoop door dit beknopt advies genoegzaam mijne gevoelens te hebben ontwikkeld. Eene vierde reden, welke mij heeft doen besluiten om de voormelde stukken niet lang aan te houden, en liever een min uitgebreid rapport uit te brengen, is dezen namelijk, dat indien het Uwe Excellentie behaagt, spoedig in dezen overeenkomstig het geadviseerde te besluiten, dadelijk landen kunnen worden verhuurd, om nog vóór het eindigen der regen-mousson bearbeid kunnen worden.

De Luitenant-Gouverneur-Generaal,
(*Was get.*) DE KOCK.
Voor eensluidend afschrift,
de Hoofd-commies,
(*Get.*) DE WAAL.

Litt. *P.*

Aan den President der Factorij van de Nederlandsche Handel-maatschappij.

BUITENZORG, 14 Augustus 1826.

N°. 34.

De belangstelling die de Factorij der Handel-maatschappij getoond heeft in de opwekking en aanmoediging der cultuur op Java, als eersten grondslag eener vermeerdering van uitvoer en verlevendiging van den handel, hebben mij bewogen in hare handen te stellen eene missive, deswege door mij aan de Regering gerigt, doch waarop ik het antwoord nog wachtende ben; wijders het advies uitgebragt in een particulier geval door den heer MEYLAN, doch hetwelk de zaak uit een algemeen oogpunt behandelt; en eindelijk het personeel gevoelen van Zijne Excellentie den Luitenant-Gouverneur-Generaal over dit stuk.

Het zal der Factorij welligt niet ongevallig zijn deze mededeeling te ontvangen. Het zal mij aangenaam zijn op het onderwerpelijke punt het gevoelen der Factorij te vernemen, die met den geheelen Nederlandschen handel te veel belang bij deze zaak heeft, om niet in de gelegenheid te worden gesteld hare overwegingen daaromtrent aan te bieden.

Ik verzoek U Weledel Gestrenge mij de hiernevens gevoegde stukken, na gemaakt gebruik, wel te willen retourneren.

De Commissaris-Generaal,
(*Was get.*) DU BUS.
Voor eensluidend afschrift,
De Hoofd-commies,
(*Get.*) DE WAAL.

Litt. *Q.*

Aan Zijne Excellentie den heer Commissaris-Generaal over Neêrlandsch Indië.

BATAVIA, 2 September 1826.

Uwe Excellentie doet, bij Hoogstdeszelfs missive van den 14 Augustus jl., n°. 34, de Factorij der Nederlandsche Handel-maatschappij de eer aan haar mededeeling te verleenen:

1°. Van eene missive door Uwe Excellentie aan de Hooge Regering, in dato 25 Mei jl., n°. 14, geschreven, over het zoo hoogst gewigtig punt van het toelaten of invoeren eener Europesche kolonisatie op Java;

2°. Het advies, uitgebragt door den heer MEYLAN op zeker in zijne handen gesteld request, doch waarin Zijn Edele de zaak der kolonisatie naauwkeurig onderzoekt;

3°. Het personeel gevoelen van Zijne Excellentie den Luitenant-Gouvernuer-Generaal over het request van den heer DIARD.

Uwe Excellentie geeft als aanleiding van deze mededeeling op de belangstelling die de Factorij der Nederlandsche Handel-maatschappij getoond heeft, in de opwekking en de aanmoediging der culturen op Java, als eersten grondslag eener vermeerdering van uitvoer en verlevendiging van den handel.

Hoogst aangenaam was het ons te zien, dat Uwe Excellentie regt laat wedervaren aan den vorigen ijver, die ons bezield voor de uitbreiding van den Nederlandschen handel, en voor de welvaart van deze belangrijke bezitting van het Koningrijk der Nederlanden.

Uwe Excellentie veroorlooft ons aan Hoogstdenzelve aan te bieden onze gedachten over het al of niet doelmatige eener Europesche kolonisatie, en de wijze waarop dezelve zou moeten ingerigt worden.

Wij hebben, uithoofde van het belang, dat wij in dien handel en in de welvaart van Java stellen, reeds van het eerste oogenblik onzer aankomst alhier ons met de overweging van het gewigtig voorgesteld vraagpunt onledig gehouden; wij hebben naauwkeurige navorschingen in het werk gesteld, van onderscheidene kanten van het eiland berigten ingewonnen, en zòò trachten te vergoeden het gemis aan plaatselijke kennis en ondervinding, welke, na een verblijf van weinige maanden, niet dan onvolledig kunnen zijn.

Onvolledig zal dan ook zijn, hetgeen wij tot oplossing van de gewigtige vraag in het midden kunnen brengen, maar hetgeen wij zeggen, zal onpartijdig zijn, zonder gehechtheid aan eenige systema, alleen met het oog gevestigd op de ware belangen van ons Vaderland en van deze kolonie, met elkander in verband gebragt.

De heer Meylan heeft in zijn advies de taak op zich genomen, het thans bestaande systema te verdedigen, de vasthouding daaraan zonder de minste afwijking aan te raden. Met schroom zouden wij het wagen geheel andere beginselen aan te raden, dan die van eenen man, die zoozeer in de gelegenheid geweest is een rijken schat van ondervinding op te doen, en aan wiens zuivere beginselen men immers niet twijfelen mag; ware het niet dat de resultaten het bestaande systema op eene veel krachtiger wijze bestrijden, dan wij in staat zijn zulks met woorden te doen.

Wat toch is van Java onder het bestaande systema geworden? Is het eiland daaronder in handel en cultuur en daardoor in rijkdom toegenomen; bevindt het een en ander zich in eenen staat van bloei; belooft de toekomst toenemende welvaart, meerdere gelegenheid tot vertier van de voortbrengselen der Nederlandsche nijverheid en voedsel voor den Nederlandschen handel.

Hoe gelukkig zouden wij ons rekenen, indien wij al deze vragen voldoende konden beantwoorden; hoe gaarne zouden dan ook wij de lofredenaars van het bestaande systema zijn en de volhouding van hetzelve aanraden; met hoeveel leedwezen moeten wij nu niet op al die vragen een bedroevend antwoord geven.

Dat Java verarmd is, blijkt naar ons inzien onwederlegbaar uit het verdwijnen van deszelfs bodem van alle goud en zilver, dat niet meer heeft kunnen dienen alleen als circulerend middel, maar heeft moeten strekken om de nadeelige balans van den handel te dekken.

Is de handel toegenomen? De staten van in- en uitvoer bewijzen, dat de handel van het pas ontstane Sincapoera dien van het sedert twee eeuwen bekende en beroemde Batavia op zijde streeft.

Is het systema gunstig geweest voor de toeneming der cultuur? De hooge prijs der rijst doet vermoeden dat de aanbouw van dit artikel van eerste behoefte verminderd is. De cultuur der koffij is ja vermeerderd, maar dit artikel schijnt ook uitsluitend de belangstelling en zorg der Regering te hebben bezig gehouden; en is de cultuur der suiker niet in eene grootere evenredigheid verminderd, dan die der koffij is vermeerderd? Is niet de cultuur van peper, indigo en katoen geheel verwaarloosd? Heeft men den aanbouw van een eenig nieuw voortbrengsel beproefd?

Kan men onder dit alles zich redelijkerwijze vleijen dat Java in voorspoed zal toenemen, dat de handel daar meerdere bronnen van vertier, ruimere retouren zal aanbieden?

Maar, zegt de heer MEYLAN, de landrenten zijn in de laatste zeven jaren met ruim twee millioen gulden vermeerderd, en beloven nog grooteren aanwas.

Maar indien deze ruimere opbrengst van lasten niet gegrond is op eene vermeerdering van productie, op eene toenemende welvaart, wat zal dezelve dan bewijzen ten voordeele van het bestaande systema?

Bedriegen wij ons niet in hetgeen wij denken van den staat van Java, van de cultuur en den handel van dat belangrijk eiland, dan heeft de ondervinding van een genoegzaam aantal jaren om tot rigtsnoer te kunnen dienen, onwedersprekelijk bewezen, dat, op den tegenwoordigen weg voortgaande, Java zeker een lastpost voor het Moederland zoude zijn en blijven.

Het komt ons even zoo zeker voor, dat, welke maatregelen het Gouvernement ook nemen mogt, om den Javaan tot meerdere werkzaamheid aan te sporen en aan te moedigen, de gevolgen daarvan niet dan ten uiterste langzaam eenige wezenlijke verbetering in den staat des eilands, en bij gevolg ook voor de inkomsten des Gouvernements, zouden kunnen hebben.

Wij beschouwen het daarom volstrekt noodzakelijk de toevlugt te nemen tot Europesche nijverheid en kapitaal, en daartoe een systema van kolonisatie aan te nemen; en kunnen wij niet zien, dat er eenige gegronde bezwaren daartegen bestaan kunnen, noch aan de zijde van het Gouvernement, noch voor het geluk der Javanen.

Wij weten geene reden te vinden waarom het Gouvernement zoude ophouden de vertegenwoordiger van den Souverein te zijn, en onbevoegd zoude worden om onpartijdig regt te spreken tusschen deszelfs Europesche en Indische onderdanen, wanneer het aan de eersten landen ter bebouwing afstond: zij zouden daarom immers niet minder onderdanen blijven, als wanneer zij zich met den handel generen?

Wij begrijpen ook niet, hoe de inkomsten van het Gouvernement er door zouden kunnen lijden, wanneer een gedeelte van Java door Europeanen bebouwd werd; het zal toch voor dezen niet moeijelijk zijn, dezelfde, ja meerdere lasten te betalen, dan de minder geoefende, mindere hulpmiddelen bezittende Javaansche landbouwer; en waarom zouden de Javanen, door de Europeanen betaald wordende voor hunnen arbeid, minder bij magte zijn aan den Staat belastingen op te brengen, dan nu zij voor een groot gedeelte hunne dagen in ledigheid slijten?

Wij zeggen meer: zou niet de verbeterde staat van den landbouw eene grootere waarde aan den grond geven, zou daarvan niet een hoogere grondlast kunnen betaald worden, zou de menigte van producten aan den handel geleverd niet eene nieuwe bron van inkomsten voor het Gouvernement opleveren, en deze dus niet veel eerder toe- dan afnemen?

Maar, zoo het Gouvernement bij het toelaten van Europesche kolonisten geene schade te duchten heeft, zal de Javaan er niet onder lijden, zal zijn lot niet minder gelukkig, minder gunstig worden?

Wij gelooven dit niet, wij gelooven het tegendeel.

Het zal immers de Regering nimmer in de gedachten komen, om de geheele uitgestrektheid van Java aan Europeanen weg te schenken? Hoe aanzienlijk de vraag naar landerijen ook wezen mag, is het mogelijk te veronderstellen dat deze vraag, zoo zij zelfs door de Regering gaaf wierd toegestaan, de helft van de thans onbenut, woest liggende gronden zoude kunnen omvatten? Men schijnt toch daarin overeen te stemmen, dat

meer dan twee derde van Java onbebouwd is, en wat zoude dan den Javaan kunnen beletten, om zijn aandeel in den vaderlijken grond zelven te blijven bebouwen, even als hij dit tot nu toe gedaan heeft?

Waarom zouden de Javanen te beklagen zijn, wanneer zij tegen een aan hunne behoeften geëvenredigd arbeidsloon voor den Europeschen kolonist werkzaam waren? Is dit niet in alle deelen der wereld, is dit niet in het beschaafde Europa, in de door hunne vrijheid meest beroemde landen van dat bevoorregt werelddeel, evenzoo het geval, dat een gedeelte der bevolking, ja het grootste gedeelte, uit daglooners bestaat, en zijn deze de minst gelukkigen van de bevolking? Is het voor de Regering niet mogelijk, ja gemakkelijk, te zorgen dat de Europesche kolonisten geene ander magt over deze daglooners bekomen, dan uit een wederzijdsch aangegaan contract moet voortvloeijen: werken aan den eenen, betalen aan den anderen kant? Zouden daardoor aan hen de middelen benomen worden om iets bij te dragen tot de behoeften van den Staat, om zich door nijverheid een klein vermogen te scheppen, groot genoeg om aan hunne behoeften, ja zelfs aan eene ontluikende weelde te voldoen? Zouden zij daardoor verhinderd worden, om, des verkiezende, weder zelven landbouwers te worden, of op eene andere wijze hun levensonderhoud te zoeken? Zoude niet veeleer de gewoonte van werkzaamheid, die zij verkregen hadden, de ervaring en kennis, die zij bij den meer schranderen Europeaan opgedaan hadden, het hun gemakkelijker maken, om door eigene nijverheid voort te komen?

Het is er dus ver van af dat wij meenen zouden, dat de Javanen minder gelukkig, minder vrij zouden zijn, zoo zij Europesche kolonisten in hun midden hadden en voor hen werkzaam waren; wij gelooven juist het tegendeel, en de zucht die ons bezielt, dwingt ons om het te zeggen; wij zijn het eens met zoodanige kolonisten, die jaren onder de Javanen verkeerd hebben, en die uit éénen mond verzekeren, dat er geen krachtiger middel bestaan om de Javanen te beschermen tegen de willekeur en slechte behandeling van hunne eigene operhoofden, en het doet ons leed er bij te moeten voegen van de Europesche gezaghebbers, dan de tegenwoordigheid van Europesche landbouwers, onafhankelijk genoeg om de Regering te durven waarschuwen, tegen het misbruik dat door hare dienaren van hun gezag gemaakt wordt. Hierdoor zoude zij de middelen in handen bekomen; om toe te zien dat de vaderlijke maatregelen, welke zij voor het geluk der Javanen nemen wil, niet worden verijdeld door de heb- of heerschzucht der mindere gezaghebbers.

De heer Meylan beroept zich op eenige voorbeelden tot staving zijner meening, dat de uitslag eener Europesche kolonisatie niet beantwoorden zoude aan de verwachting die men er van heeft opgevat.

Onze plaatselijke kennis en ondervinding zijn te gering, om ZEd. op dit veld te volgen, maar zouden wij het toch niet mogen wagen te veronderstellen, dat tegen de mislukte proefnemingen ook zeer welgelukte zullen overstaan? Zouden wij ver van de waarheid blijven, wanneer wij meenen, dat de mislukkingen waren toe te schrijven, dan eens dat die aan particulieren afgestane landen te groot waren om door dezelven naar behooren te kunnen worden beheerd en nagegaan; dan eens aan gebrek aan nijverheid, daar de eigenaars soms ver van hunne goederen woonden en het beheer aan huurlingen overlieten; ook niet zelden aan gebrek aan genoegzaam kapitaal voor de uitgestrektheid der ondernemingen of aan gemis van de volstrekt gevorderd wordende kundigheden, om in ondernemingen van landbouw wel te slagen?

Wij wagen het te vragen: konden de Europesche kolonisten onder het bestaande systema in hunne pogingen slagen, daar zij onophoudelijk

te worstelen hadden met openlijke of geheime tegenwerking der residenten of andere gouvernements-ambtenaren?

Wij zullen den heer MEYLAN niet volgen in zijne vergelijking tusschen de kolonisatie op Java en de West-Indische slaven-kolonien, daar wij geen enkel punt van aanraking tusschen de eene en de andere vinden kunnen. Wij zullen ook niet uitweiden over den geest en de bedoeling van de resolutie van den Gouverneur-Generaal van Britsch Indië van 7 Mei 1824: het komt ons voor dat aldaar geen vast stelsel omtrent de kolonisatie zal aangenomen worden, zoolang het charter der Engelsch-Oost-Indische Compagnie duurt; maar Britsch Indië kan nimmer tot een voorbeeld voor Java strekken: de omstandigheden zijn te zeer uiteenloopend.

Dààr, eene nijvere, werkzame bevolking, waarvan de menigvuldige daar bestaan hebbende en nog bestaande fabrieken van lijnwaden (die slechts verminderd zijn omdat zij tegen de Europesche kunstvlijt, door de ontdekking en volmaking van werktuigen geholpen, niet konden opwerken) ten bewijze strekken.

Hier, eene trage, op een lagen trap van beschaving staande bevolking, die naauwelijks een denkbeeld van fabrieken heeft, die afkeerig is van elke nieuwigheid.

Dààr, groote schatten het eigendom der bevolking.

Hier, volstrekt gemis aan kapitalen aan inboorlingen toebehoorende.

In Britsch Indië kan misschien de nijverheid en de kunstvlijt der Europeanen gemist worden.

Op Java zijn zij onmisbaar. Zonder dezelve zal over eene eeuw niets eene meerdere volmaaktheid verkregen hebben, zullen de producten niet vermeerderen of in aantal toenemen. Met behulp van Europesche kolonisten zullen zij het onmisbaar zeker. Gaarne zien wij de bevesting onzer meening, in het getuigenis dat de heer MEYLAN daarvan aflegt; maar wij kunnen met Zijn Ed. de vrees niet deelen, dat Nederland niet in staat zoude zijn, om de talrijke producten van den Javaschen grond in den handel te brengen, zonder zich daarom te ontblooten van al deszelfs goud en zilver; naar mate de producten op Java toenemen, zullen ook de behoeften van deszelfs inwoners vermeerderen, en producten zullen met producten betaald worden; en mogt al eens goud en zilver in gedeeltelijke betaling moeten gegeven worden, Nederland zal daarvoor de waarde ontvangen, en dus niet verarmen.

Wij kunnen ook niet zien, waarom het een ongeluk voor Nederland of Java zoude zijn, wanneer vreemde volken een aandeel in den handel op deze kolonie behielden; de tijden van het monopolie zijn voorbij, en wij zoeken de welvaart der volken, de welvaart van ons Vaderland, in een uitgebreid onderling handelsverkeer, dat alle deelen der aarde omhelst, en alle volken met elkander door den vriendschappelijken handelsband vereenigt.

Wij zijn er daarom ook zeer verre van verwijderd, Uwe Excellentie aan te raden, de voorkeur te geven aan het weder-invoeren of verder uitbreiden van het systema der voormalige Oost-Indische Compagnie: gedwongen aanplantingen, gedwongen leverantiën en bepaalde contingenten; deze zouden zeker het voorgestelde doel niet doen bereiken, zij zouden misschien geheel Java in opstand brengen, zij zouden althans zeker de Javanen niet gelukkig maken. Wij beminnen de Javanen; wij beschouwen het als den geheiligdsten pligt van Nederland om voor het geluk der volken, aan deszelfs gezag onderworpen, te zorgen; wij zullen ons verblijden, wanneer wij hen in welvaart, in nijverheid, in beschaving zien toenemen, wanneer wij hen in dit alles gelijkgesteld zien met

de Europeanen; en daartoe, waar wij kunnen, mede te werken zal eene onzer aangenaamste pligten zijn.

De ondervinding zal het wel als bewezen doen beschouwen, dat het enkel toelaten aan Europeanen, om door contracten op de vermeerdering der producten op Java te werken, niet genoegzaam is om dit doel te bereiken.

Wij willen gaarne erkennen dat de publicatie van den Commissaris-Generaal van 5 Januarij 1819 een heilzame strekking had. Zij moest toch dienen, om den Javaan en elken anderen landbouwer te beschermen tegen het misbruik, dat men van hunne onkunde of verlegenheid zoude willen maken; maar zij heeft dit oogmerk niet kunnen bereiken; de hebzucht heeft de gemaakte bepalingen onnut weten te maken.

De contracten werden zelden gesloten om aan den landbouw bevorderlijk te zijn, maar meestal met het eenig oogmerk, om zich van de producten zoo laag mogelijk meester te maken, tot prijzen waarvoor men vooraf wist dat dezelve niet konden aangebouwd worden.

Wij schrijven voornamelijk aan deze contracten, zeker geheel tegen de bedoeling van den wetgever, de vernietiging der suiker-cultuur toe.

Wel verre van dus in den maatregel der contracten een middel tot opbeuring van den landbouw te zoeken, gelooven wij, dat dezelve meest altijd schadelijk zijn, en den landbouw beletten om de volle waarde van zijn product te bekomen. Wat blijft er dan nu over om Java welvarend te maken, om het moederland te doen deelen in de vruchten van deze welvaart? Naar ons inzien niet anders dan *de verlevendiging van landbouw en productie te beproeven bij wege van Europesche nijverheid en kapitaal.*

Wij znllen ons niet vermeten breedvoerig uit te weiden over het gewigtig vraagstuk, welke de beste wijze van kolonisatie zoude zijn. Uwe Excellentie, die het geheel overziet, die met al de belangen der staatkunde volledig bekend is, die de inzigten en bedoelingen van onzen geëerbiedigden Koning kent, is volledig berekend om in dezen de meeste passende maatregelen daar te stellen.

Wij wenschen dat Uwe Excellentie in den ondernemings-geest onzer natie genoegzame ondersteuning zult vinden, om den bloei dezer Nederlandsche bezitting door Nederlanders te kunnen bewerken, en alzoo niet genoodzaakt zult zijn meerder vreemdelingen toe te laten dan met het welbegrepen belang der staatkunde overeenkomt.

Wij eindigen ons verslag met Uwe Excellentie de verzekering te geven, dat zoowel onze ontvangene instructie als onze neiging het ons steeds tot eene aangename taak maken zullen, naar ons vermogen mede te werken tot al wat den bloei dezer bezitting kan vermeerderen.

De Factory der Nederlandsche Handel-maatschappij,
(*Was Get.*) A. J. L. RAM, *President.*
HEND. BETH, *Lid.*
Voor eensluidend afschrift,
De Hoofd-commies,
(*Get.*) DE WAAL.

Litt. *R.*

Aan den Commissaris-Generaal
over Nederlandsch Indië,

BATAVIA, 15 Februarij 1827.

De Hoofd-commissie van Landbouw heeft de eer Uwer Excellentie, mits deze, de eersttelingen van haren arbeid aan te bieden.

Het behaagde Uwer Excellentie al aanstonds bij de vorming der Hoofd-commissie hare aandacht te vestigen op het stelsel van kolonisatie, met uitnoodiging om dienaangaande zoo spoedig doenlijk een gemotiveerd rapport uit te brengen.

Ten einde hieraan te voldoen, gebruiken wij mits deze de vrijheid, het rapport, door drie onzer leden over dit onderwerp vervaardigd, Uwer Excellentie in originali aan te bieden, onder betuiging dat de gronden en motiven, daarbij aangehaald, door ons ten volle zijn overgenomen, en dat de daaruit getrokkene toepassing het gevoelen der Hoofd-commissie over dat onderwerp uitmaakt.

De Hoofd-commissie van Landbouw,
(*Was get.*) CHASSE.
Voor eensluidend afschrift,
De Hoofd-commies,
(*Get.*) DE WAAL.

Behoort bij lit. R.

Aan President en Leden van de Hoofd-commissie van Landbouw te Batavia.

In de laatstvoorgaande vergadering van de Hoofd-commissie van Landbouw, gehouden den 24sten Januarij jl., door den Hoogedel Gestrengen heer P. Chassé, raad van Neêrlandsch Indië, thans waarnemend Luitenant-Gouverneur-Generaal, voorzitter van gemelde Hoofd-commissie, benoemd zijnde om aan meergemelde Hoofd-commissie over te leggen een rapport aangaande de zoo dikwerf en van verscheiden kanten ontwikkelde, en uit verschillende gezigtspunten verdedigde quaestie betreffende eene kolonisatie van eene Europesche bevolking op het eiland Java, in het algemeen, en eene nadere bepaling aangaande de driederlei soorten van kolonisatie, zoo betuigen wij aan den eenen kant zeer vereerd te zijn, met dezen last aan ons opgedragen, edoch aan den anderen kant kunnen wij niet ontveizen van beschroomd te zijn, dat onze krachten niet zullen toereiken om deze taak voldoende af te werken, daar wij hier een onderwerp gaan behandelen over 't welk reeds zoovele talentvolle mannen geschreven en hunne meeningen bebben in 't midden gebragt, terwijl daarbij het verschil tusschen de gevoelens aangaande dit hoogst belangrijk punt van overweging van beide zijden zoo scherp verdedigd is.

Zoo wanneer wij dus mogten bevonden worden van te kort te schieten in deze onze pogingen, dan verzoeken wij dat het »in magnis voluisse" ons tot eene verschooning zal mogen strekken.

Om dan op dezen onzen weg van beschouwing eenen leiddraad te hebben, dienstbaar om bij den eersten stap niet dadelijk een verkeerd pad te volgen, zoo hebben wij de geschiedenis opgeslagen van de volkplantingen der oude volken, en van den wereldhandel van dien tijd, om uit derzelver gedenkrollen te ontwaren, hoe zij in dezen hebben gehandeld. Aldaar hebben wij de volgende hoofdtrekken aangetroffen, die wij als eene inleiding voor onzen arbeid hier kortelijk willen voordragen.

Hoezeer dan de volkplantingen der Ouden, haren oorsprong dikwijls aan bijna dezelfde oorzaken waren verschuldigd als die der hedendaagsche volken, zoo onderscheidden zich evenwel de eerstgenoemde daarin bij uitzondering (Carthago daarvan uitgenomen), dat de beginselen, op

welke de volkplantingen der Oude gevestigd waren, eene edelmoedigheid aan den dag legden, waarvan ons Europa het verste denkbeeld zelfs niet schijnt gehad te hebben.

Bij de Ouden was eene volkplanting van regtswege vrij verklaard. Zoo werd Syracuse als volkplanting door Griekenland gevestigd; zoo bevolkte datzelfde Griekenland het gedeelte van Italië, bekend onder den naam van Groot-Griekenland; zoo zond het naar Gallië de Phoeniciërs, voorouders op welke de bewoners van het volkrijke Marseille, als nakomelingen, altoos hebben roem gedragen; zoo gingen Tyrus en de Phoeniciërs zich vestigen tot aan de Kolommen van Hercules. De betrekking, die hier bestond tusschen de grondleggers en de volkplanting, was gelijk aan die tusschen ouders en hunne kinderen, eene vereeniging gevestigd door de banden van het bloed en versterkt door de banden van gemeenzamen oorsprong.

Het koloniaal stelsel der Ouden, in 't algemeen genomen, was edel, en ademde een geest van vrijheid, zoozeer geschikt ter ontwikkeling der krachten.

De volkplantingen der Ouden stonden op zich zelve, en hunne staatkundige huishouding werd daardoor de bakermat van zoovele natiën. De volkplantingen der Ouden waren daardoor iets meer dan pachtgoederen, waarvan het kantoor in het moederland bestond, en de kantoorbedienden in de volkplanting woonden.

Bij de Ouden zag men niet dat Tyrus en Griekenland aan Carthago en Syracuse aan de bewoners van Groot-Griekenland of van Klein-Azië de wet oplegden, om zich niet te kleeden dan uit hunne fabrieken, en hunne voortbrengselen niet anders te mogen storten, dan in hunne magazijnen. Eene volkplanting bij de Ouden, volgde in hare betrekkingen alleen de voorschriften van haar eigen voordeel; en echter is er geen bewijs voorhanden, dat noch het moederland, noch de volkplanting daarbij leed. De geschiedenis ten minste leert ons niet, dat deze vrije handel het moederland heeft benadeeld; integendeel ze vertoont ze ons in welvaart, door dat alles, hetwelk deze vrije handel voor de volkplanting konde aanbrengen.

De Romeinsche volkplantingen hebben dien voorspoedigen voortgang niet gehad, dewijl zij meer belemmerd werden door het moederland dan die der Grieken. De Romeinsche volkplantingen konden minder overeenstemmende met derzelver koloniale belangen handelen, waarvan dan ook de gevolgen waren, dat zij zich bij lange na niet op die hooge schaal ontwikkelden, als die der Grieken.

Sicilie was het punt, waar Carthagers en Grieken tegen elkander aanstootten. Beiden hadden hier volkplantingen aangelegd, doch met dien uitslag, dat die der eersten door die der laatsten verduisterd werden, en op den achtergrond geplaatst.

De volkplantingen der Grieken, gesteund door eene vrije ontwikkeling der krachten ten behoeve der volkplanting, gesteund door eene uitstekende vruchtbaarheid van den bodem en door een onbelemmerden uitvoer van hunne producten, stegen weldra tot een hoogen trap van magt en rijkdom.

De volkplantingen der Carthagers leverden hier het tegendeel op; want de bekrompen hand met welke dezelve werden aangelegd, en de angstige ijverzucht, met welke zij bewaakt werden, daartoe aangespoord door den bekrompen geest van den jaloerschen koopman, deden het hoogst bezwaarlijk worden, dat Carthago daarvan die voordeelen konde inoogsten, waarvoor inderdaad die volkplantingen zouden zijn vatbaar geweest.

De vrije Grieken, met hunne liberale denk- en handelwijze, vestigden

zich meer en meer, en verdrongen den Carthager naar diezelfde mate, zoodat deze zich eindelijk moest vergenoegen met het westelijk gedeelte slechts van het eiland, waar Motya, Panormus en Soloes langen tijd hunne hoofdplaatsen waren.

Laat ons nu nog eenige hoofdtrekken uit den ouden wereldhandel nemen, die ons alverder kunnen dienen. Wanneer wij dan, naar aanleiding daarvan, met een vergelijkend oordeel, het oog terugslaan op dien ouden wereldhandel, dan getuigen wij dat die ons toenmaals reeds op het spoor heeft gebragt om daartoe te geraken, waartoe wij nu eerst, na eeuwen zoekens, beginnen te naderen. In dien ouden wereldhandel lagen de kiemen opgesloten van dien toestand, dien wij heden in een vol licht zien aanbreken.

Het hier tot voorbeeld strekkend tijdvak van den ouden wereldhandel is dat tijdvak hetwelk het naast voor en gedurende de Perzische monarchie plaats greep.

De oevers der Middellandsche zee, de groote handelsweg van dien tijd, waren toenmaals bewoond en omgeven door vlijtige en zeevarende volken. Carthago had het grootste gedeelte der Afrikaansche kusten bezet, en poogde zich in het bezit van den handel met het inwendig Afrika staande te houden, terwijl het zijn havens tot den hoofd-ingang deed strekken, door welken de vreemde voortbrengselen aan de volken van dat werelddeel werden toegevoegd. Cyrene, hetwelk het oostelijk gedeelte der kusten beheerschte, stond hier den Carthager op zijde; waarbij de handel en welvaart aanmerkelijk toenamen.

De volken van het inwendig Azië waren door Assyrische en Babylonische landbestormers genoodzaakt geworden, om elkander onderling nader te leeren kennen. Het trotsche Babylon, bestemd, door deszelfs gelukkige ligging tusschen Euphraat en Tigris, tot de heerschappij over Azië, was de zetel van industrie, beschaving en der weelde geworden, terwijl Tyrus en de overige Phoenicische staten hun regt verdedigden door den hoofdarm van den Aziatisch-Europeschen handel door en langs hunne havens te leiden.

Voegt men bij deze algemeene hoofdtrekken het gelijktijdig verkeer van het zuidelijk Afrika, en Ethiopie, dat, door den karavanen-handel, door de Afrikaansche en Arabische woestijnen heen, met Carthago en Tyrus in verband stonden, dan geeft dat tijdvak het voorbeeld van leven, werkzaamheid, van volkeren-verkeer en volkeren-vereeniging over het schoonste en grootste gedeelte der toenmaals bekende aarde.

Vrije volkplantingen en een algemeen wereld-handelsverkeer zijn alzoo de hoofdtrekken uit de geschiedenis der Ouden, waarmede ons die volken tot voorbeeld hebben gestrekt en steeds zullen blijven strekken. — De Siciliaansche en Italiaansche Grieken hebben door de bearbeiding van hunnen vruchtbaren bodem zich groote rijkdommen verworven. Zij waren de vrije volkplantingen van het Grieksche moederland. Het stond hun vrij hunne kracht in het aanbrengen van producten voor den algemeenen handel geschikt, geheel te ontwikkelen. Italie zelf was grootendeels door Etruskers bezet, die, niettegenstaande den naijver der Carthagers, en door den geest van vrije ontwikkeling bezield, zich in de Middellandsche zee staande hielden. De Romeinen, toenmaals heeren van Latium, bezochten slechts met hunne schepen de kusten van Afrika en sloten handelsverdragen met de Carthagers.

Het verkeer met het inwendig Gallie was in handen der Massiliers, de vreedzaamste en gelukkigste van al de Grieksche Staten en die door de Griekschen vrijheidsgeest den bekrompen Carthager van zijne kusten wist verwijderd te houden.

Aan de Spaansche kust bloeiden Gades en andere onafhankelijke Phoenicische volkplantingen.

De Staten van het eigenlijke Griekenland, vooral Corinthe en Athene, hadden zich den handel op de Aegeïsche en Zwarte zeeën toegeëigend. Zelfs had in die dagen het destijds voor alle vreemdelingen gesloten Egypte de Grieken eene vrijhaven in Naucratis geopend.

Na deze inleiding, welke mogelijk een weinig te lang, maar zeker niet te weinig leerzaam zal kunnen worden geoordeeld, willen wij aan de ons opgelegde taak beginnen; daarbij altoos in 't oog houdende, dat de kolonisatie het kardinale punt is, om hetwelk zich onze redeneringen moeten wenden.

Naar ons inzien behoort onder de grondwaarheden ten aanzien van het koloniaal stelsel deze, dat de koloniën bestaan ten einde producten te leveren in den algemeenen handel, en voor die producten in te ruilen al die behoeften van den kolonist die hij zich uit de kolonie niet kan aanschaffen.

Is dit zoo, en wil men in staathoudkunde gedoogen, even als zulks in de natuur plaats heeft, dat de uitwerkselen in eene evenredige verhouding staan tot hunne oorzaken, dan moeten hier van wederzijden de handen niet worden belemmerd.

Zoodra men zulks doet, zoo tast men even dadelijk de natuurlijke zoowel als de staatkundige vrijheid van den kolonist aan.

De Europesche bewoners der kolonië moeten dezelfde burgerlijke regten genieten als de bewoners van het Moederland; want beiden zijn zij leden van denzelfden Staat en moeten alzoo worden beschermd door dezelfde wetten; het is dan ook daarom dat Zijne Majesteit de Koning der Nederlanden, bij Hoogstdeszelfs publicatie van 22 December 1818, ten behoeve van Neêrlandsch Indië heeft besloten, »dat de ingezetenen van Neêrlandsch Indië, zoodanige producten kunnen aankweeken, als zij verkiezen en daarover naar goedvinden mogen beschikken" Den Europeschen bewoner in de kolonie moet het alzoo vrij staan zijne vermogens in het geven van producten, zooverre mogelijk te kunnen ontwikkelen, terwijl hij over deze voortbrengselen van zijne nijverheid vrij moet kunnen beschikken; van deze nu zijn kolonisatie en vrije cultuur de echte steunsels.

Alle inbreuk, gelegd op deze regten van den Europeschen bewoner der kolonie, hoezeer door Zijne Majesteit den Koning aan hem verzekerd zoude eene inbreuk zijn, gelegd op vrije cultuur, die zonder eene Europesche kolonisatie ondenkbaar is, en tevens op den vrijen handel, die van de beide vorige onafscheidelijk is, terwijl dit drietal steeds hand aan hand moet gaan.

Zoo er iemand konde gevonden worden — waaraan wij moeten twijfelen — die deze stelling wilde tegenspreken, dan zoude de zoodanige tevens moeten verdedigen, dat men eene kolonie steeds in een staat van minderjarigheid moet houden, dat men de door den Koning toegestemde vrijheid aan banden behoort te leggen; eene stelling die zich door derzelver schadelijke uitwerkselen van zelf vernietigt, dewijl het natuurlijk gevolg van eene zoodanige handelwijze zoude moeten zijn, dat de ijver van den kolonist verlamde, dat de handel verflaauwde, het leveren van producten verminderde, de kolonie verarmde en op dezen weg met rassche schreden derzelver ondergang nabij zoude komen.

De gemakkelijkheid, gepaard met vrijheid van de overbrengst der producten en eene goedkoope markt voor de wederkeerige benoodigdheden, zijn en moeten zijn de ware grondslagen van het bestaan, van het doel en de strekking van alle koloniën. Bij de laatste analyse toch zal en moet blijken, dat de koloniën geen individualiteiten zijn, maar wel de

organieke zamenstellende deelen van een groot, middel en doel zamentreffend stelsel, het koloniaal stelsel. In dit groote stelsel beoogen al de handeldrijvende volken één doel, te weten een algemeenen vrijen wereldhandel, welke zonder vrije cultuur en deze zonder kolonisatie niet bestaan kan.

De werking en terugwerking die tusschen het Moederland en de kolonie bestaat, moet in eene evenredige verhouding tot elkander worden gebragt. Daardoor alleen is het mogelijk, dat het geluk van den een het geluk der andere helpe uitmaken. Wanneer alzoo het Moederland hier wel berekent, dan moet het al deszelfs vermogens aanwenden, om de kolonie in bloei te doen toenemen. Dit nu is alleen mogelijk door eene vrije cultuur en handel, van welke wederom kolonisatie het ware steunpunt is.

Men moet den Europeschen bewoner der kolonie in de kolonie trachten te vestigen.

Dit oogmerk kan het best worden bereikt door eene kolonisatie van cultivateurs. — De landen die zij in de kolonie zullen bekomen hebben, 't zij in koop of in pacht; de maatschappelijke betrekkingen, die zij in de kolonie zullen hebben aangegaan, zijn zoovele redenen om de zoodanigen in de kolonie te vestigen. Eene der eerste voordeelen die uit dezen maatregel — de kolonisatie — moet voortvloeijen is, dat daardoor alle versatiliteit in het geheel bestaan der kolonie wordt weggenomen, en de kolonie zal ophouden beschouwd te worden als een kortstondige doorgang om spoedig rijkdommen te verzamelen, en met dezelve naar Europa terug te keeren. Eene kolonisatie van Europesche cultivateurs zal voor eene groote reeks van jaren huisgezinnen aan den bodem van Java hechten en in de welvaart van Java belang doen stellen.

Op Java, als het centraal punt der Nederlandssh-Indische bezittingen en van Nederlands betrekkingen in het Oosten, moet de Europesche bevolking het meest worden aangemoedigd. Tot dat einde moeten cultivateurs herwaarts komen, die over kapitalen te beschikken hebben, 't zij uit zich zelven 't zij uit daartoe aan hen geopende vreemde fondsen, om met deze fondsen uitgestrekte gronden te ontginnen. De zoodanige moeten met zich medebrengen gezonde menschen, om hun in deze of geene cultuur en in de veeteelt behulpzaam te zijn. Door eene zoodanige inrigting zullen de denkbeelden aangaande de mogelijke en de voordeel voor den handel aanbrengende producten der kolonie worden opgehelderd, in werking worden gebragt en een groot gedeelte van Java's bodem, dat nu braak en nutteloos daar ligt, zal de middelen van welvaart en voorspoed uit zich ontwikkelen.

Hoevele voortbrengselen zijn er, die de gedwongen staat der kolonie heeft doen miskennen of doen verloren gaan? Wat het laatste aangaat, zoo herinneren wij aan de katoenplant op Sumatra, die men heeft uitgeroeid, uit vreze dat dezelve de pepercultuur zoude benadeelen; — eene daadzaak uit de geschiedenis van Nederlandsch Indië. Hoeveel is er, dat uit gebrek aan cultuur kwijnt, maar hetgeen, beter gecultiveerd, eenen prijs zouden bekomen evenredig aan het belang. Bijv. de grond van Java is volkomen geschikt voor de aanplanting van katoen, voor de zijdeteelt, voor de cultuur van de peper, de notenmuscaat, de chocolaad. Ontleent men de goede en echte varinasplant, zoo brengt men op Java de cultuur van den tabak tot eene hoogte, dat zij een aanzienlijken tak van handel wordt. En behalve deze voorwerpen van cultuur, zoo herinneren wij voor de behoeften der Europesche bevolking aan eene cultuur van zooveel aanbelang, de teelt der tarwe. Tot een schandelijk hoogen prijs betalen wij het ons zoo dierbaar brood met *f* 1 voor vier

kleine brooden, terwijl men in Bengalen voor dienzelfden prijs twee en dertig zoodanige brooden bekomt? Waarom? Omdat de tarwe daar wordt gecultiveerd. Ditzelfde voordeel konde Java genieten, want Java's bodem levert in overvloed grond voor deze teelt. Wanneer mag men zulks verwachten? Dan, wanneer kolonisatie van Europeanen op Java zal zijn gevestigd. Het is alzoo wederom het invoeren en bevorderen van eene kolonisatie, waarop wij hier worden teruggebragt.

Na al hetgeen wij dan nu reeds hebben laten voorafgaan, zoo is het gebleken, dat vele takken van cultuur bestaan, waardoor Nederlandsch Indië in 't algemeen en Java in 't bijzonder, onder de behandeling van Europeanen, d. i. door kolonisatie, de grootste voordeelen zouden genieten, en dat alzoo voor den verstandigen opmerker niets wenschelijker kan worden gedacht dan kolonisatie, het eenig en wezenlijk middel om dat alles tot stand te brengen.

Wij zouden hier nog kunnen uitweiden over de opium-cultuur, en hoe dezelve ongetwijfeld op Java kan worden overgebragt; hoe het Indisch Gouvernement daardoor een voordeel van drie en een half millioen gulden jaarlijks zouden kunnen behalen; dan dat is een onderwerp hetwelk door deszelf individualiteit eene geheel afzonderlijke behandeling vereischt. Wij stappen daarom dadelijk van hetzelve af, hoezeer de gronden en dadelijke bewijzen daarvoor geheel aan ons bekend zijn, evenzeer als dat deze hoogst gewigtige cultuur alleen onder de behandeling van Europesche cultivateurs kan en mag vallen, en alzoo ons wederom tot het daarstellen eener kolonisatie terugvoert: — een grond-idée, hetwelk, bij deszelfs eenvoudigheid, klaarheid en ontwijfelbaar goede beginselen door sophisme alleen, maar nimmer door eene gezonde logica kan worden tegengesproken.

Dan wij hebben dit alleen als in 't voorbijgaan willen aanstippen, en maken nu, om tot ons oorspronkelijk thema terug te komen, daarop aandachtig dat $^1/_8$ van den grond van Java is gecultiveerd, en alzoo $^7/_8$ gedeelte braak en verwaarloosd ligt. En zoo iets is men gedwongen toe te stemmen van het vruchtbaarste eiland onzer aarde! Hoeveel is hier alzoo voor eene kolonisatie te doen. Hoe zeer en hoe dringend roept Java Europesche cultivateurs tot zich om van dien vruchtbaren grond de producten in den algemeenen handel te brengen! Welk een ontzettend uitgestrekt veld ligt hier alzoo nog open, wachtende op duizenden van handen om nu nog onberekenbare voordeelen aan te brengen!

In de voordeelen die hier kunnen geoogst worden zal de Javaan evenzeer deelen als de Europeaan, waarvoor wij zoo straks de nadere bewijzen zullen bijbrengen. Want door eene meerdere toenadering tusschen den Europeaan en den Javaan, welke van eene kolonisatie het gevolg zijn zal, zoo zal de Javaan duidelijk leeren inzien, dat hij door de Voorzienigheid tot een uitgebreider kring is voorbestemd, dan om door dwangarbeid en hooge opbrengsten, volgens een, in deszelfs uitwerkselen, gebrekkig landelijk stelsel, de Indische schatkist te stijven.

Een grooter aantal van cultivateurs, eene uitgebreide cultuur op Java, zullen in alle opzigten der kolonie en der bevolking nuttig zijn. Wij toch, kunnen ons niet voorstellen, dat men uit eene gezonde logica de bewijzen zoude kunnen ontleenen, dat Europesche vlijt, kennis en werkzaamheid een nog ongebruikten, maar vruchtbaren grond niet tot vruchtbaar land zouden kunnen vormen, en dat een toenemend geldvermogen geen ruime dagloonen zoude kunnen betalen aen den Javaan voor zijnen alsdan vrijen arbeid, waardoor hij, in onderscheiding van heden, meer dan het hoogst karige onderhoud zal bekomen.

Dit laatste brengt ons van zelf op het onderwerp 't welk door meer anderen is behandeld, het onderzoek namelijk en de bepaling, voor

welke takken van landbouw en van nijverheid de hulp van Europesche kunstvlijt en van Europesche kapitalen wordt vereischt, om wezenlijk nuttig te zijn, zonder schadelijk op de vlijt en nijverheid van de inlandsche bevolking terug te werken. De rijstteelt, de boomsuiker, de tabak, de sierie enz. maken eene cultuur uit, die den inlander bekend en aan welke hij gewoon is en waardoor hij zich eene ruimere winst kan bezorgen, en welke winst hem gewis zal geworden, zoodra de Javaan ruimer handen zal bekomen hebben, door een geheel ander stelsel, dan datgene, hetwelk heden nog op Java in werking is.

Al deze voorwerpen van cultuur, de tabak uitgenomen, behoeven niet de hulp van eene Europesche bevolking. Wij sluiten de tabaksteelt daarvan uit, omdat wij van oordeel zijn, dat, zoodra eenige Europesche kolonisten zich de goede varinas-soorten uit Amerika zullen hebben aangeschaft, een Europeesch, geenszins een Javaansch kapitaal alleen berekend is, die cultuur voort te zetten en te verbeteren, zoodat zij een tak van handel, althans voor den Indischen Archipel, zal kunnen worden, waarvan Java de voordeelen zal trekken.

De cultuur van het suikerriet en van den indigo is mede den Inlander wel bekend, maar alweder schiet hier het kapitaal van den Javaan oneindig te kort om deze beide culturen tot die uitgebreidheid op te voeren, dat derzelver producten een aanzienlijk aandeel zouden kunnen uitmaken voor den algemeenen handel. Voeg daarbij dat de bekostiging der nieuw uitgevonden werktuigen, hier noodig, geheel boven het vermogen van den Javaan gaat. Om alzoo deze beide culturen voor den handel voordeelig te doen worden, zoo worden op Java eene Europesche bevolking, eene kolonisatie en Europesche kapitalen vereischt.

Dankbaar erkennen wij hier, dat het Indisch Bestuur de onderneming van deze culturen in zooverre heeft aangemoedigd, dat hetzelve tot dat einde onbebouwde landen heeft afgestaan, en den invoer van de hier noodige en nieuw uitgevonden werktuigen van alle belasting heeft ontheven.

Hier kan alzoo Europesche industrie hand aan hand gaan met de reeds verkregen kunde in die culturen van den inlander, en waardoor in volgende tijden een band van vereeniging kan worden daargesteld, die voor beiden voordeelig en evenzoo hoogst nuttig voor het moederland en deze bezittingen zijn kan.

Europesche bevolking toch en Europesche kapitalen, onder de leiding van eene wijze en regtvaardige regering, zullen nimmer den inlander in zijne vlijt, industrie en voordeelen kunnen stremmen, maar wel integendeel deze alle daardoor bevorderd worden, zoodat men na eenige jaren, even als heden in Bengalen, inlanders zal ontmoeten, die zich een zekeren rijkdom en welvaart zullen hebben aangeschaft, waardoor zij geheel op zich zelven culturen van eenig belang zullen kunnen ondernemen.

Zoo even bezigden wij de uitdrukking: »onder de leiding van eene wijze en regtvaardige regering;" daarmede bedoelen wij, dat door dezelve, bij eene plaats hebbende kolonisatie, dáárvoor strengelijk zal worden gewaakt, dat door eene Europesche kolonisatie de Javaan in geenen deele gedrukt worde en tot dat einde verordeningen zal vaststellen die zulks ondoenlijk zullen maken; verordeningen welke wij hierna breeder zullen ontwikkelen, doch waaromtrent wij hier in het voorbijgaan alleen opmerken, dat zij het duidelijk en aannemelijk zullen doen worden, dat eene Europesche bevolking, met Europesche kapitalen, de hier te verlangen cultuur zal kunnen ondernemen, zonder daartoe te behoeven eigendom van grond, veelmin eene onmiddellijke beschikking over de inlandsche bevolking; en evenmin als daardoor zoude kunnen worden opgeheven de belastingen welke de inlander aan het Gouvernement moet

opbrengen. De indigomakerij te Pekalongang, onder het bestuur van den ijverigen en zeer kundigen cultivateur, den heer PÉTEL, strekt daarvan in het klein tot voorbeeld.

Eene wijze en regtwaardige regering zal daarom, bij eene plaats hebbende kolonisatie, naauwgezet, dáárin voorzien, dat men de Europesche cultivateurs niet zal kunnen vergelijken met Poolsche magnaten, waardoor de inlandschen bevolking geheel aan dezelven dienstbaar en ondergeschikt zoude worden. Door deze wijze verordeningen zal tevens worden voorgekomen, dat men den kolonist zoude willen gelijkstellen met eene parasite plant, die het voedsel en de sappen nutteloos verteert, en zich tusschen den inboorling en de regering inwringt. De kolonist en de inlander zullen door deze verordeningen in dezelfde betrekking worden gebragt tot de Indische Regering. Beiden zullen zij arbeiden tot nut der kolonie en van het moederland; de een op eene hoogere schaal dan de ander. De Indische schatkist zal door deze zelfde wijze verordeningen aanmerkelijk worden bevoordeeld, en kolonisatie zal door allen worden erkend als het middel, hetwelk Nederlandsch Indië voor het Moederland zal bewaard hebben: — eene uitkomst, die gewis het belang der Nederlanden als een onafhankelijke Staat, in de staatkundige balans van Europa zal doen stijgen, en zulks zal men, naar onze diepe overtuiging, verschuldigd zijn aan eene wijsselijk geordende en beraamde kolonisatie.

Onder de tegenstanders van kolonisatie zijn er, die in hunnen tegenstand tegen dezen zoo heilzamen maatregel zoo verre gaan, dat zij, als het gewis gevolg van kolonisatie aannemende eene uitbreiding van cultuur en eene daarmede in verband staande vermeerdering van productie, alsdan de vraag in het midden brengen, wanneer daardoor Java binnen korte jaren een rijken schat van koopwaren der handeldrijvende wereld zal kunnen aanbieden, waar dan de genoegzame fondsen, om deze koopwaren aan Java te betalen, zullen gevonden worden? Waarlijk, men staat verbaasd, hoe iemand op het denkbeeld komt, om eene zoodanige vraag te doen, en die te willen doen gelden als een argument tegen kolonisatie.

Zoude het zich zoo moeijelijk laten denken, wanneer door kolonisatie, door uitbreiding van cultuur, door vermeerdering van producten een zoodanige schat van koopwaren der handeldrijvende wereld konde worden aangeboden, er alsdan geene koopers genoeg zouden gevonden worden, voor al die koopwaren; dat wanneer de Nederlandsche kooplieden hun aandeel daarvan zoude hebben ingekocht, geene schepen van vreemde natien zouden komen om van Java die koopwaren af te halen?

Inderdaad, eene zoodanige vrees beangstigt niet onzen geest, maar wel integendeel wenschen wij van ganscher harte, dat die dag moge aanbreken, op welken de, door de bedoelde tegenstanders van kolonisatie gevreesde groote schat van koopwaren door Java, der handeldrijvende wereld zal kunnen worden aangebragt, en wij vertrouwen voorzeker, dat Java alsdan zijne koopwaren zeer goed zal kunnen van de hand zetten.

Intusschen, hoe vreemd ook deze vrees moge schijnen, zoo staat dezelve in verband met eene andere meening, die als een onwrikbaar beginsel op den voorgond geplaatst wordt, en waaruit zich alsdan deze vrees laat verklaren, te weten: men neemt als beginsel aan, dat alle betrekkingen van handel naar het Moederland moeten gerigt zijn en elke mededinging van vreemden zorgvuldig vermeden worden, zoovecl het onderling verband en de gemeenschap van den handel zulks maar eenigzins toelaat.

Dit beginsel — men veroorlove ons opregt te zijn — dit beginsel is gewis zoo anti-koloniaal niet alleen, maar zoo anti commercieel als eenig beginsel zijn kan, want eene bronader van den handel moet door zoodanig beginsel gestopt worden, concurrentie namelijk. Dit beginsel is even-

zeer anti sociaal; want volgens hetzelve moet zich dan de kolonie bijna geheel isoleren in plaats van een organiek deel van den algemeenen wereldhandel te helpen uitmaken. Volgens dit beginsel zoude dan Java alleen voor Nederland bestaan, met uitsluiting van alle mededinging van vreemden, ten minste voor zoover zulks eenigzins met de onderlinge gemeenschap van den handel bestaanbaar is.

Konden nu de tegenstanders van kolonisatie het stelsel zooverre drijven, o ja, dan konde het ook plaats vinden dat Java een grooteren schat van koopwaren eenmaal konde aanbieden, dan het Moederland konde of zoude willen betalen.

Waarschijnlijk zal men nu een zoodanig anti-commercieel stelsel hebben op het oog gehad, toen men deze vrees te kennen gaf. Dan wij voor ons twijfelen er zeer aan, dat immer het Moederland tot zoodanige anti-commerciele en antie-sociale maatregelen zal kunnen gebragt worden. Ja, wij zijn in tegendeel daarvan verzekerd, dat Zijne Majesteit de Koning van geheel andere beginselen, van eene liberale en wijzelijk beraamde kolonisatie zal willen uitgegaan hebben, en dan ook vertrouwen wij dat de koopwaren die Java der handeldrijvende wereld zal aanbieden, niet in de magazijnen zullen verstikken, maar een genoegzaam aantal koopers zoo Nederlanders als vreemden, zullen vinden: — redenen waarom wij eene kolonisatie voor hoogst wenschelijk blijven houden.

Bij deze vrees hebben wij hier en daar nog andere gronden tegen kolonisatie aangetroffen, doch die, wat derzelver waarde aanbelangt, met deze vrees gelijkstaan, en daarom door ons niet zullen vermeld worden, om daardoor tijd te winnen voor gewigtiger overwegingen; te meer, daar wij hierna van zelf zullen geleid worden tot voorslagen en verordeningen, die wij vermeenen dat alle, zoo panische als stelselmatige, vrees voor kolonisatie geheel zullen wegnemen.

Er zijn er die van oordeel zijn, dat de Javaan genoegzame bekwaamheden bezit in den landbouw, om uit zich zelven en zonder Europesche hulp, de cultuur op Java te volbrengen en daardoor te kunnen voldoen aan al de bedoelingen voor landbouw, nijverheid en handel.

Om eene zoodanige stelling werkelijk te kunnen verdedigen, moet men eerst als bewezen hebben aangenomen dat de bekwaamheden van den Javaan in den geheelen omvang van den Indischen landbouw gelijk staat met de bekwaamheden van den Europeaan.

Dit nu te bewijzen is onmogelijk, dewijl het tegen de dadelijke ervaring aandruischt. Het gevoelen gaat alzoo uit van eene petitio principii, die in eene gezonde redeneerkunde niet als geldend mag worden aangenomen.

Zijn nu de bekwaamheden van de Javanen in de landbouw niet toereikende om te voldoen aan het oogmerk, om door eene uitbreiding van culturen en door eene vermeerdering van poducten gunstig te werken op den handel, om daardoor de kolonie in bloei te doen toenemen en dezen bloei gunstig terug te doen werken op het Moederland, dan blijft er niets anders overig, dan om door eene wijsselijk verordende bevolking van Enropesche cultivateurs, alzoo door eene kolonisatie, aan dat oogmerk te voldoen.

Daarbij nu voegt zich nog, dat, om eene zoodanige te erlangen en de verlangd wordende uitgebreidheid aan den landbouw van Java te geven, er zeer aanzienlijke kapitalen, benevens eene hier volstrekt vereischte mechaniek benoodigd zijn; beide kunnen door den Javaan niet worden aangevoerd, en derhalve, daar men deze uitbreiding aan den landbouw op Java wil gegeven hebben, zoo is dan ook weder om deze oorzaak, eene Europesche bevolking van cultivateurs, alzoo eene kolonisatie, volstrekt noodzakelijk.

Tegen deze, zoo wij meene gegronde, redenen kan nimmer in aanmerking komen de bedenking, dat het zeer bezwaarlijk zal vallen, om het zwakke Indische ras (sit venia verbo) tegen de hardere inborst en euvelmoed der Europeanen te beveiligen. Want, wij herhalen het, wijze verordeningen omtrent eene Europesche bevolking van cultivateurs nemen deze bedenking volkomen weg, en doen de mogelijkheid van eenige onderdrukking door Europesche euvelmoed veroorzaakt, verdwijnen. Daarbij zal de landbouw, door Europesche cultivateurs bewerkstelligd altoos blijven onder de leiding en het hoog toevoorzigt der Indische Regering, eene instelling alzoo die nog nader en stellig de genoemde bedenking krachteloos doet worden; terwijl dezelfde Regering de voorwaarden zal bepalen op welke, in verband met een alsdan heerschend stelsel van landelijke belastingen, gronden aan Europeanen in huur of in pacht zullen worden afgestaan. Dan wij vragen billijkerwijze: Zoude men het wel zoo ernstig met deze bedenking meenen? Want ware dezelve zooveel invloed geweest op de opinie aangaande kolonisatie, zoo ware men immers ook sedert lang daarop bedacht geweest om eene verbetering te brengen in het lot van den Javaan, door hem van de onderdrukking en knevelarij te bevrijden van het ongezelligst en voor het leed van anderen ongevoeligst wezen — den Chineschen kolonist in hoedanigheid van cultivateur. Men zal toch onder de categorie van kolonisatie moeten brengen eene vreemde bevolking op Java van ruim 200,000 in getal. Daarbij is het juist deze bevolking welken den Javaan steeds nadeelig is geweest in zijne ontwikkeling en onder wier onderdrukking hij steeds zooveel heeft moeten lijden. Vreemd genoeg daarom is het, dat de tegenstanders eener Europesche kolonisatie op dit stuk steeds het stilzwijgen hebben in acht genomen, en over dit onderwerp zijn heengestapt; een stilzwijgen hetwelk ons aanleiding geeft om tot de meening over te hellen, dat deze tegenkanting tegen eene Europesche kolonisatie zeer wel het uitwerksel kan zijn van eene te sterke gehechtheid aan overoude beginselen, van vooroordeel, van gebrek aan genoegzaam doorzigt en aan liberaliteit, ja mogelijk aan alle te gader; want hoe anders is het mogelijk om in twijfel te trekken, of alles wat het eigendom is van een beschaafd volk, en de schatten die het medebrengt door zijne zeden en beschaving, kunsten en wetenschappen, industrie, vlijt, handelsbeleid, scheepsbouw, zeevaartkunde en kapitalen, niet op een maatschappelijken Staat als die van Java de gunstigste uitwerkselen moet hebben voor het Moederland, voor de kolonie en voor den algemeenen handel, en dat eene welvaart, door eene zoodanige Europesche bevolking aangebragt, niet eenen toenemenden en niet te verloopen voorraad van geldspeciën steeds in de kolonie in omloop zoude houden, welke er voor de huishouding van den Staat en voor den kolonist de meeste voordeelen zoude aanbrengen.

Wij vreezen noch aarzelen alzoo om te verdedigen, dat eene wijsselijk verordende kolonisatie hartelijk te verlangen is, en moet beschouwd worden als het eenig middel om Neêrlandsch Indië uit zijnen gevallen staat op te beuren, voor zijne toekomstige welvaart de zekerste gronden te leggen en het wederom onder de reeks der koloniën te doen hoogachten en waarderen, als ooit voorheen.

In de verdediging van dit ons gevoelen en in de overtuiging dat dit ons gevoelen de waarheid voor zich heeft, worden wij niet weinig versterkt daardoor, dat het bekend is de bedoeling en den wil van Zijne Majesteit onzen geëerbiedigden Koning te zijn, dat eene Europesche kolonisatie op Java door de meest geschikte middelen bevorderd en uitgebreid worde, terwijl wij ons innig overtuigd houden dat de Hooge Indische Regering, geheel van denzelfden geest doordrongen, niets onbe-

proefd zal laten om aan de voorschriften op het beleid der regering, te vinden in de publicatien dd. 19 Augustus 1816 en 22 December 1818, dienaangaande, te voldoen, en alzoo met de meeste spoed, inspanning en ijver de bedoeling en den wil van Zijne Majesteit den Koning op zijde te streven.

Door al het bovenstaande meenen wij dan nu ons gevoelen aangaande kolonisatie of eene Europesche bevolking van cultivateurs op Java, genoegzaam te hebben bekend gesteld en ontwikkeld. Wij vleijen ons dat onze voordragt niet geheel zal worden afgekeurd, ook niet dat dezelve als ondoelmatig zal kunnen beschouwd worden, en daarom willen wij thans overgaan tot eene tweede beschouwing, te weten:

DE VERSCHILLENDE WIJZEN VAN KOLONISATIE.

De eerste wijze is die van Europesche landbouwers in den eigenlijken zin, bestemd om door eigen handen-arbeid werkzaam te zijn: alzoo met één woord *Europesche boeren.*

De tweede wijze van kolonisatie is die van *Europesche cultivateurs*, zonder onderscheid van natie.

De derde wijze van kolonisatie is die van Nederlanders, of van zoodanige vreemdelingen, die door een te bepalen tijd van inwoning, door verkregen burgerregt, door huwelijk met Nederlandsche of Neêrlandsch-Indische vrouwen in eene naauwe betrekking tot deze kolonie staan.

Ieder dezer wijzen van kolonisatie zullen wij nader in overweging nemen.

Alzoo wat aangaan de eerste wijze van kolonisatie, door eigenlijk gezegde Europesche landbouwers of boeren.

In het jaar 1750 heeft men op Java eene proeve genomen van zoodanige landbouwers, en deze proeve is geheel mislukt; maar welke soort van kolonisten waren die van 1750? Het waren grootendeels soldaten en matrozen, een stand in de maatschappij die door eene avontuurlijke en woeste geaardheid, door een rusteloos karakter, door onbedeeld te zijn met de hier noodige kennis en bekwaamheid, alzoo geheel onberekend waren voor al datgene hetwelk zij moesten verrigten, zoodat dit voorbeeld hier niets afdoet.

Wij zijn intusschen van oordeel, dat deze wijze van kolonisatie niet kan worden aangenomen in derzelver algemeenheid, dewijl de verzengde luchtstreek van Java, het in het algemeen gesproken, voor Europeërs ondoenlijk maakt om in de open lucht onder eene brandende zon het land te bebouwen, en al de vermoeijenissen door te staan, waaraan men hier is blootgesteld, zoodat eene zoodanige kolonisatie op Java, ondoelmatig zoude zijn aangebragt.

Wij gelooven echter dat op dit gestelde uitzonderingen moeten gemaakt worden en dat de Europesche gemeene landman voor sommige werkzaamheden wel zoude geschikt zijn. In de eerste plaats voor de veeteelt en hetgeen tot eene boerderij van dien aard al verder behoort; in de tweede plaats voor de wijn-aanplanting en wijnbereiding, en in de derde plaats voor de tabaks-cultuur. In de beide eerste gevallen behoeft de Europesche landbouwer zich niet zoo dadelijk en onder een zwaren arbeid aan de hitte van den dampkring bloot te stellen; in het laatste geval behoort de streek, waar de tabaksteelt op Java slagen kan, tot de meest getemperde van het eiland.

Hoezeer men dan deze eerste kolonisatie niet als de geschikste voor het met eene kolonisatie bedoelde kan aannemen, zoo moet men dezelve echter van de hand wijzen onder deze nadere bepaling, dat men Europesche landlieden, in den eigenlijken zin van het woord, alzoo boeren,

kan toelaten op Java, tot zoodanige landbouwkundige werkzaamheden, welke het Europeesch gestel kan doorstaan en volbrengen in deze gewesten.

De tweede wijze van kolonisatie is die van Europesche cultivateurs, zonder onderscheid van natie, alzoo, algemeen gesproken, van Europeanen.

Deze wijze van koloniseren heeft, naar ons inzien, vele zwarigheden in zich, hoezeer wij er verre af zijn om dezelve geheel af te raden of te willen van de hand wijzen.

Wij willen in de eerste plaats onze zwarigheden en bedenkingen aangeven. Zij zijn de volgende:

In het vermogen en den aanleg tot koloniseren staan wij Nederlanders niet alleen niet gelijk met de Engelschen, maar zijn wij zeer veel bij hen ten achtere. Vooreerst daardoor, dat wij niet over zoodanige ontzettende kapitalen te beschikken hebben als de Engelschen, en dus dat groot aandeel in deze kolonie niet kunnen nemen, als zij zulks kunnen doen; — ten tweede, wij moeten het opregt bekennen, dewijl koloniale kennis oneindig meer algemeen verspreid is onder den beschaafden stand der Engelschen in Europa dan zulks in ons moederland plaats heeft; redenen waarom wij dan ook vooreerst niet kunnen verwachten dat, nadat eene kolonisatie door Z. M. den Koning zal zijn toegestaan en algemeen bekend gemaakt, de toevloed van Nederlandsche cultivateurs herwaarts groot zal zijn; — in de derde plaats ontbreekt het thans den Nederlander, in vergelijking van de Engelschen, aan die energie en aan die groote mate van nationaliteit, welke hier zoozeer noodig is, om deze kolonisatie met kracht en vuur aan te vangen; — ten vierde, hebben de verliezen, welke de Nederlandsche kooplieden in de laatste jaren geleden hebben met de vaart op onze Oost-Indische bezittingen, den Nederlander ontmoedigd om ondernemingen in deze gewesten te doen, bij alle welke redenen wij nog van meer andere belemmeringen zouden kunnen gewagen, indien de tijd ons zulks toeliet.

Het is alzoo te voorzien, dat, zoo wanneer deze tweede wijze van kolonisatie wierd aangenomen in dien ruimen zin, ook alsdan een toevloed van Engelsche cultivateurs, om van de overige vreemde natiën niet te gewagen, herwaarts zouden komen, die, èn door hun aantal èn door hun groot geldelijk vermogen, hier op Java eenen invloed zouden bekomen, die met de rijpe maatregelen van eene wijze staatkunde der Nederlanden weinig zoude strooken.

Dan, hoe waar, hoe gegrond ook deze redenen in zich zelve mogen zijn, zoo is er een verbazend onderscheid, om òf deze wijze van kolonisatie geheel aan te nemen of geheel te verwerpen, òf dezelve onder zekere bepalingen toe te laten. Men moet hier met bedaarde wijsheid en voorzigtigheid, en met een diep inzigt in al de bijkomende omstandigheden te werk gaan.

Deze wijze van kolonisatie in hare algemeenheid aan te nemen en toe te laten, achten wij, om de aangegeven gronden, bij welke zich nog vele andere voegen, geheel ongepast, ja volstrekt ondoelmatig. Deze wijze van kolonisatie geheel te verwerpen achten wij hoogst onvoorzigtig, en zulks daarom, dewijl wij voor ons overtuigd zijn, dat zonder eene toelating van vreemde natiën, van het geheele plan van kolonisatie weinig of niets zal worden. De hulp die Java, zoo door eene Europesche bevolking van cultivateurs, als van de aanzienlijke kapitalen, noodig heeft om het hoofd wederom te kunnen verheffen, en een beduidend gewigt te leggen in de schaal van den handel, is te dringend, en tevens te groot, dan dat wij mogen veronderstellen dat dit alleen door Nederlanders zal kunnen worden bijgedragen.

Verwerpt men alzoo deze tweede wijze van kolonisatie, dan stelt men zich bloot aan den gewissen ondergang van Java, en aan een mogelijk verlies van onze Oost-Indische bezittingen voor het Moederland. Nu is nationaliteit eene eerbiedwaardige deugd; dan van deze eerbiedwaardigheid zoude dezelve geheel ontaarden, zoo men aan deze nationaliteit, door het verwerpen van deze tweede wijze van kolonisatie, onze Oost-Indische bezittingen opofferde.

Wij zijn daarom van gevoelen, dat deze tweede wijze van kolonisatie, onder zoodanige bepalingen, kan, ja moet aangenomen worden, dat zij de minste schade en de meeste voordeelen aan Java kan aanbrengen.

Aangaande deze bepalingen zullen wij zoo aanstonds onze gedachten mededeelen, en nu vooraf de derde wijze van kolonisatie gaan beschouwen.

Deze dan zoude bestaan in Nederlanders, of in zoodanige vreemdelingen, die door een te bepalen tijd van inwoning, door verkregen burgerregt, door huwelijk met Nederlandsche of Nederlandsch-Indische vrouwen of anderszins, in eene naauwe betrekking tot deze kolonie zouden staan.

Daar deze kolonisatie voor Nederlandsch Indië de natuurlijkste is, zoo kunnen ook daarom tegen dezelve geene bedenkingen hoegenaamd in het midden worden gebragt. Maar zoo wanneer men zich alleen bij deze derde wijze van kolonisatie bepaalde, met verwerping van de beide vorige, zelfs met die bepalingen, van welke wij hierboven melding hebben gemaakt, alsdan zouden wij onzen twijfel niet mogen verbergen, noch verzwijgen, aangaande den gelukkigen uitslag derzelve, daar wij meenen te mogen aannemen, om de boven aangehaalde redenen, dat deze derde wijze van kolonisatie alléén het gewenschte oogmerk niet kan bereiken.

Ten voordeele van de tweede wijze van kolonisatie, meenen wij nog te mogen aanvoeren, dat, zoo wanneer dezelve mogt worden toegelaten, zulks den naijver van den Nederlander zal kunnen opwekken om een aanzienlijk aandeel in deze kolonisatie te nemen, hetgeen wederom aanleiding zal kunnen geven om met meerdere inspanning en ijver op de middelen bedacht te zijn, door welke men op eene zekere en goede wijze fondsen zal kunnen openen en losmaken, om de meergemelde culturen in onze overzeesche bezittingen te begunstigen; en de voordeelen daarvan het Moederland te doen genieten.

De slotsom van onze redeneringen komt alzoo daarop neder, dat wij de drie voorgestelde wijzen van kolonisatie alle aannemen: de derde wijze namelijk in haar geheel; de eerste alleen in zooverre als door dezelve kunnen worden toegelaten op Java, eigenlijke landlieden tot zoodanige landbouwkundige werkzaamheden, welke het Europeesch gestel kan doorstaan en volbrengen in deze gewesten; terwijl wij de tweede wijze van kolonisatie voorstellen onder zoodanige bepalingen, als wij zoo dadelijk aan het wijzer oordeel van deze vergadering zullen overleggen, om daarna te worden aangeboden aan Zijne Excellentie den Commissaris-Generaal ter nadere goed- of afkeuring.

BEPALINGEN AANGAANDE EENE KOLONISATIE VAN EUROPEANEN OP JAVA.

Het doel eener kolonisatie van Europeanen op Java is, om door Europesche nijverheid, bekwaamheid, industrie en kapitalen de uitbreiding van den landbouw op Java en de vermeerdering aldaar van producten voor de Europesche markt geschikt, te bevorderen.

1°. Om zulks op eenen vasten en onwrikbaren voet te vestigen, zal gewis Z. M. de Koning deszelfs Koninklijke garantie verleenen omtrent de regtmatigheid, de duurzaamheid en onverbreekbaarheid der verpachtingen van de landen die aan Europesche cultivateurs op Java zullen worden

afgestaan; eene garantie, waarin door geen gezag in Nederlandsch Indië immer eenige verandering of stremming zal kunnen worden gebragt.

2°. De bedoeling der Indische Regering zal zijn om deze kolonisatie in de eerste plaats tot voordeel van het Moederland te doen strekken, en voor den algemeenen handel al verder te doen dienstbaar zijn.

3°. Eene nadere bedoeling en zorg van het Indisch Gouvernement zal daarin bestaan, om wijsselijk en streng er in te voorzien, dat de kolonisatie in geenen deele schadelijk kan worden voor den inlander en evenmin schadelijk voor de landelijke inkomsten, die, als belasting op alle bebouwde landen te leggen, aan het Gouvernement jaarlijks moeten worden uitbetaald.

4°. De Hooge Regering van Nederlandsch Indië zal alzoo alle dusdanige maatregelen nemen, als daarheen zullen kunnen strekken, dat door deze kolonisatie de inlander geenszins kan gedrukt worden, noch in deszelfs verhouding tot de Hooge Regering.

5°. Den Europeschen cultivateur worde alzoo ontzegd alle oppermagt over den inlander; en telkens wanneer de inlander omtrent zijne verpligting in gebreke blijft of zich aan eenige misdaad schuldig maakt, zoo blijve het geheel buiten het beheer van den Europeschen cultivateur, daarin te beslissen of eenige straf op te leggen; wordende al zulks overgelaten aan den regter van gouvernementswege daartoe aangesteld en gemagtigd; terwijl het inlandsch bestuur alzoo geheel in deszelfs verhouding blijft bestaan.

6°. Zoo wanneer er onder de landen welke aan Europesche cultivateurs door het Indisch Gouvernement zullen worden uitgegeven, zoodanige zijn, welke, buiten de braak- en onbebouwd liggende gronden, bebouwde gronden bevatten, en daarbij inlandsche bewoners op dezelve, tot de klasse der belastingschuldigen behoorende, zoo zal het verpachten van zoodanige gronden nimmer aanleiding kunnen geven, dat deze belastingen niet dadelijk aan het Gouvernement worden voldaan; tenzij door of van wege het Gouvernement met den Europeschen pachter andere voorwaarden wierden aangegaan, en de Europesche pachter die belastingen, 't zij in gereed geld, 't zij in producten, volgens den aanslag van de inlandsche bevolking, ontving en de Europesche pachter, volgens pacht-contract, zich verbonden had om het geheel bedrag van die belasting aan den collecteur van het district, op daartoe bepaalde tijden, stiptelijk uit te betalen.

7°. Om zooveel en zoo spoedig mogelijk aan de bedoelingen der Europesche kolonisatie te kunnen voldoen, nemen wij de vrijheid voor te stellen, om de landen van den Staat welke door het Indisch Gouvernement zullen worden uitgegeven, tot die klasse te laten behooren, welke nog grootendeels onbebouwd zijn, dewijl men daardoor juist het oogmerkt bereikt, om de voor $^{7}/_{8}$ gedeelte braakliggende gronden van Java te doen ontginnen en bebouwen, en daardoor de kolonisatie hare ware bestemming te doen bereiken.

8°. Daar nu tot eene zoodanige ontginning van landen vele werkzame handen of landarbeiders gevorderd worden, en men het eene gedeelte van een gegeven en reeds bebouwd district niet kan ontvolken, om het andere nog onbebouwd gedeelte te bearbeiden, zoo stellen wij voor, als middel tot het bekomen van volk, dat landarbeiders volgens minzame voorwaarden door het Gouvernement worden ontboden uit de eilanden die Java omringen, zoo als Bali, Borneo en anderen; dat deze menschen een door het Gouvernement te bepalen dagloon ontvangen van de Europesche cultivateurs, onder welk dagloon moet begrepen zijn eene voor de behoefte van ieder landarbeider noodige hoeveelheid goede, zuivere en gezonde rijst en zout, uit te deelen, 't zij om de 10 dagen, 't zij maandelijks.

9°. Wij voor ons gelooven, dat het voor de belangen van het Moederland en der kolonie vooreerst en voor alsnog verkieslijker zal zijn, om de landen van den Staat te verpachten, in stede van ze te verkoopen aan Europesche cultivateurs, edoch, opdat de Europesche cultivateur de verzekering zoude hebben, dat de gelden, welke hij op Java aan deze of gene cultuur zal gaan besteden, hem door een genoegzaam lang bezit van den grond niet alleen de renten, maar tevens de te verwachten voordeelen zullen kunnen opbrengen, zoo komt ons billijk voor te bepalen, dat een zoodanige pachttijd nooit minder dan voor 25 jaren gecontracteerd worde, en dat de hoogste of langste pachttijd bepaald worde op 99 jaren; in welk laatste geval het effect der pacht voor den Europeschen cultivateur een quasi dominium wordt.

10°. Het moet, naar ons inzien, den pachter vrij staan, om deze pacht aan zijne descendenten, bij zijn overlijden binnen den gecontracteerden pachttijd, bij uitersten wil te kunnen overdoen en alzoo nalaten; wel te verstaan, wanneer de Europesche pachter aan al de voorwaarden zal hebben voldaan die hem bij het aangaan der pacht door het Gouvernement billijkerwijze zullen zijn opgelegd en zijn opvolger al de vereischte hoedanigheden bezit van zijnen voorganger om deszelfs goede voetstappen te kunnen volgen.

11°. Ook vermeenen wij het billijk te zijn, dat aan den Europeschen pachter van een gegeven land de faculteit worde gelaten, om gedurende zijn leven, en voor zòòlang zijn pachttijd aan een ander over te dragen, mits de laatste in die hoedanigheid door het Gouvernement worde goedgekeurd, terwijl dezelfde voorwaarden voor den tweeden pachter even verbindende moeten zijn en blijven als voor den eersten pachter.

12°. Wij stellen voor dat landen van den Staat en ook deze alleen, verpacht worden, zoowel aan de vreemdelingen als aan Nederlanders, zonder daarin eene uit zondering te maken, maar dat aan den anderen kant het Indisch Gouvernement nimmer in het vervolg toelate noch gedooge, dat eenig vreemdeling eenige landen, tot de Vorstenlanden op Java behoorende, in pacht neme, en dat dit verbod behoort onder de voorwaarden op welke het Indisch Gouvernement landen in het vervolg aan vreemdelingen zal verpachten of zal laten verpachten, terwijl de genoemde Vorstenlanden alleen mogen in pacht genomen worden, door geboren Nederlanders en derzelver wettige descenten, tot welke laatste niet zullen mogen gerekend worden kinderen, buiten een wettig huwelijk verwekt en alleen doorgunstige toelating van het Gouvernement gewettigd.

13°. Het moet den Europesche cultivateurs vrijstaan, om tot bijstand in derzelver arbeid Europesche landarbeiders of werklieden in hunne fabrieken van indigo, suiker enz. te nemen, altoos onder die bepaling, dat zoodanige landarbeiders of werklieden bij hunne overkomst hunnen pas aan den magistraat overleggen en daarbij een bewijs van goed zedelijk gedrag.

14°. Zoodanig Europesche landarbeiders of werklieden mogen nimmer door den Europeschen cultivateur aangesteld noch gebezigd worden als hoofden over den inlander, noch zich bemoeijen met het inlandsch bestuur, maar zullen alleen in hunne hoedanigheid van landarbeiders of werklieden in de fabrieken mogen worden in het werk gesteld.

15°. Om als Europeesch cultivateur op Java te kunnen worden aangenomen, worden van den kant van den cultivateur de navolgende hoedanigheden vereischt:

1°. Een bewijs van een goed zedelijk gedrag;
2°. Een goede en geldende pas;
3°. Een getuigschrift van drie ter goeder naam en faam bekend

staande personen omtrent de goede hoedanigheden van den uit te komen cultivateur;

4°. De bewijzen dat hij een genoegzaam vermogen bezit, of over zoodanige vermogen te beschikken heeft, om zoodanige landen van het Indisch Gouvernement in pacht te kunnen nemen, als waartoe hij zich zal bepalen; ziende deze bepaling op de uitgestrektheid der landen, welke op deze wijze zullen verpacht worden; — een maatregel door welken daarin wordt voorzien, dat zoodanig Europeesch planter zijne pachtpenningen behoorlijk kunne voldoen en hij niet ten laste van het Indisch Gouvernement kome;

5°. De uitgekomen Europesche cultivateur moet den eed van getrouweheid aan Z. M. den Koning der Nederlanden en aan het Indisch Gouvernement afleggen, en zich strengelijk verbinden om de kolonie te helpen verdedigen tegen deszelfs in- en uitwendige vijanden.

16°. Zoo wanneer een nieuw aangekomen cultivateur of een zoodanige welke reeds eenigen tijd op Java is verbleven, en van het Indisch Gouvernement landen in pacht heeft, een bebouwd land, door koop aan een ander in vollen eigendom toebehoorende, wilde koopen, kan hem zulks alleen geoorloofd zijn op de volgenden voorwaarden:

1°. Dat hij borg stelle om aan het Gouvernement zijne pachtgelden voor al de volgende pachtjaren te voldoen;

2°. Dat hij aanneme om, binnen een door het Gouvernement naar billijkheid te bepalen tijd, op al de op het aan te koopen land voorhanden liggende en nog niet ontgonnen gronden (in de veronderstelling altoos, dat die gronden daarvoor vatbaar zijn) zoodanige culturen aan te leggen, als voor de Europesche markt geschikt zijn en door die landen kunnen worden aangeteeld, waarvan wij uitsluiten de rijst-cultuur.

17°. De Europesche cultivateurs genieten al de hulp en bescherming van het Gouvernement, welke op eene redelijke wijze aan hen kan gegeven worden, en zulks ter oorzake dat zij het zijn, die hier eene aanmerkelijke bijdrage leveren tot de inkomsten van het Gouvernement die door hunne cultures den handel op en met Java sterk bevorderen, en alzoo voor het Moederland hoogst nuttig en dienstbaar zijn. Onder deze hulp zij inzonderheid begrepen de vergunning om waterleidingen en vergaarbakken aan te leggen, waar zulks ten nutte van een gegeven grond vereischt wordt en niet tot nadeel aan de belendende landen strekken kan.

18°. In het pachtcontract, aan te gaan met een Europeesch cultivateur, worden en staan genoemd al die voorwaarden, welke in de hierboven aangegeven artikelen zijn vermeld geworden.

Na nu dit alles te hebben voorgedragen, na onze gedachten, nopens eene Europesche kolonisatie en derzelver in het oog loopende voordeelen voor Nederlandsch Indië, zoo wij ons vleijen, duidelijk te hebben ontwikkeld, voorzien wij niettemin, dat ons hier eene bedenking zal worden gemaakt van den volgenden aard; te weten:

Aangenomen nu eene zoodanige Europesche kolonisatie, met al derzelver voorwaarden en vooruitzigten — waar zijn dan de fondsen te vinden om eene zoodanige kolonisatie aan te vangen en met vrucht voort te zetten?

Het gewigt van deze tegenbedenking stemmen wij volkomen toe, maar ook daarom spoort zij ons te meer aan om hier naar de middelen uit te zien.

Het is, hoe vreemd het verschijnsel in onze dagen ook moge zijn,

het is evenwel den Nederlander gelukt om eene nieuwe Handel-maatschappij tot stand te brengen, met het zeer aanzienlijk fonds van 37 millioen gulden. Zoude het dan nu zoo geheel ondenkbaar zijn, dat Nederland eene Maatschappij van Oost-Indischen Landbouw oprigtte, met een fonds van twintig millioen gulden!

Wij gelooven neen, en zulks inzonderheid daarom, dewijl het aan de natie bekend is, dat Z. M. de Koning eene Europesche kolonisatie op Java wenscht en wil, en zulks gewis door een volkomen rijp en wijs inzien van Zijne Majesteit; dat eene zoodanige kolonisatie het middel zal zijn om Java te beschermen en in welvaart te doen toenemen, en deze zoo aanzienlijke als hoogst vruchtbare bezitting al die voordeelen aan het Moederland te doen opleveren, als waarvoor dezelve vatbaar is; terwijl eene kolonisatie deze Oost-Indische bezitting meer en meer zal vestigen en verzekeren, inzonderheid door waakzaam te zijn, tegen inwendigen opstand en door eene beproefde bereidwilligheid om den vijand van buiten te keer te gaan.

Z. M. de Koning zal dezen zijnen wensch en wil den Nederlander bekend maken, daarbij hem hinneren met hoeveel inspaning, met hoeveel opoffering van goed en bloed, Nederlandsch Indië gewonnen, beschermd en behouden is; hoeveel roem aan deze Oost-Indische bezitting voor den Nederlander is verbonden; hoe zeer het eene dure, eene heilige verpligting voor den Nederlander is om dezen roem te bewaren, te verdedigen en te behouden.

Wanneer Z. M. de Koning hier de eerste zal zijn, zoo als wij gewisselijk vertrouwen, die hier een aanzienlijk aandeel zal nemen in deze Nederlandsche Maatschappij voor Oost-Indischen Landbouw; wanneer de Nederlander door een zoo Koninklijk en uit echte vaderlandsliefde voortspruidend voorbeeld zal zijn opgewekt, — wie zoude er dan aan durven twijfelen dat de oude Nederlandsche energie en hartelijke deelneming aan alles, wat tot voordeel van het geliefd Vaderland kan strekken, in vollen gloed opwakkeren, en het aan deelnemers in deze Maatschappij voor Oost-Indischen Landbouw zou kunnen ontbreken?

Wij voor ons, ten minste, vleijen ons zeer dat eene zoodanige maatschappij in Nederland zal kunnen worden opgerigt en dat de Nederlander hier, in zijnen ijver opgewekt, niet geheel zal willen onderdoen voor die natie, welke met ons de aanzienlijkste bezittingen in het Oosten hebben, wij bedoelen de Engelschen. Deze toch hebben in het jaar 1825 eene maatschappij voor de koffij en andere culturen van Engelsche Indië in Engeland opgerigt, van welke maatschappij Zijne Koninklijke Hoogheid de Hertog van Gloucester de voorzitter is, en zulks met een kapitaal van vier millioen ponden sterling, terwijl reeds 15 millioen ropijen zijn besteed door de kooplieden van Calcutta ter voortzetting en aanplanting der koffij.

Dit alles nu in aanmerking nemende, zijn wij oordeel, dat een zoodanig bijstand ten behoeve van eene Europesche kolonisatie op Java geenszins kan beschouwd worden als slechts te behooren tot de pia vota; integendeel, wij zien het bestaan van eene zoodanige Maatschappij voor Oost-Indischen Landbouw, in de Nederlanden opgerigt, met eene gegronde overtuiging van derzelver mogelijkheid te gemoet.

En nu eindelijk zouden wij kunnen geacht worden aan onze taak, zooverre onze krachten zulks toelieten, voldaan te hebben; dan wij voor ons vermeenen nog vooraf aan eene verpligting te moeten voldoen, daar wij eene gaping in onzen arbeid zouden hebben overgelaten, wanneer wij zulks met stilzwijgen voorbijgingen.

Het lot en de verbetering van het lot van den Javaan gaan ons ter harte.

Hierboven zeiden wij reeds en betuigden wij opregtelijk, dat eene Europesche kolonisatie nimmer drukkend op den inlander zoude mogen terugwerken; dat deze nimmer daardoor in zijne vlijt en ijver zoude mogen gestremd, noch eenige dwangarbeid van hem zoude mogen gevergd worden, opdat daardoor voorgekomen worden, dat zich de Europesche cultivateur tusschen den Javaan en de Hooge Indische Regering indringe. Maar integendeel deze beiden, de Javaan en de Europesche cultivateur, staan in dezelfde verhouding tot het Gouvernement, beiden als landbouwende cultivateurs, de een wel op een hoogeren trap dan de andere, maar nimmer met eenig meerder voorregt.

Zoodanig durven wij het nemen, om den Javaan op te dragen aan de vaderlijke zorgen en bescherming van onzen Landsvader den Koning der Nederlanden, en wij verzoeken eerbiedig, dat het ons geoorloofd zij om dienaangaande de volgende punten aan de zooveel hoogere wijsheid van Zijne Majesteit den Koning en in Hoogstdeszelfs naam aan Zijne Excellentie den Commissaris-Generaal aan te bieden.

Wij stellen dan voor, om van de Javaansche landlieden, die in den waren zin thans niets meer zijn dan bloote arbeiders, welke, in plaats van eenig geldvermogen, slechts een schamel gedeelte van de voortbrengselen van hunnen zuur volbragten arbeid genieten, om, zeggen wij, van de Javaansche landlieden vrij en onafhankelijke boeren te maken.

Tot dat einde stellen wij voor, dat de inlandsche hoofden der dessa's naar billijkheid de landen de inwoners verdeelen met naauwkeurige inachtneming van omstandigheden en talrijkheid van ieder huisgezin. Dat zoodanig inlandsch hoofd deze verdeeling overlegge aan den inlandschen regent, welke dadelijk daarna verpligt zal zijn, om deze verdeeling ter goedkeuring aan te bieden aan den resident van het district.

Om nu het genot van eene zoodanige verdeeling voordeelig te doen zijn voor en ter aanmoediging te doen strekken van den landman, zoo stellen wij voor dat eene zoodanige streeks gronds, als op deze wijze aan een ieder zal worden toebedeeld, in eigendom aan hem worde afgestaan, mits voldoende daarvoor aan het Gouvernement, bij wijze van verponding, een zeker billijk jaarlijksch pachtgeld of recognitie in producten.

Door dezen maatregel zal de Javaan beginnen in te zien het aangename van een eigendom: het belovende van voor eigen rekening, maar ook voor eigenvoordeel, dit eigendom te bearbeiden en te verbeteren; in het verschiet ziet hij zijn staat en stond een gunstiger aanzien bekomen, en onder zoodanige overwegingen zal zijn hart gewis niet geheel gesloten blijven voor dankbaarheid aan het Gouvernement, dat hem die welvaart heeft aangebrag.

Daardoor zal hij zich langzamerhand meer aansluiten aan den Europeaan, terwijl zijn lust tot opstand zeer zeker daardoor aanmerkelijk, zoo niet geheel, zal verdoofd en vernietigd zijn. Door eene zoodanige uitgifte van land aan den Javaan zal hij in zijne behoeften niet alleen, maar in de aangenaamheden des levens kunnen voorzien. Zulks zal zijne beschaving meer en meer doen toenemen, terwijl een zekere daaruit voortvloeijende weelde hem benoodigdheden zal aanraden die hem uit onze Nederlandsche fabrieken zullen worden aangebragt en zulks zeker met meer vruchtgevolg dan tot hiertoe heeft plaats gehad.

Bij deze uitgifte van landen in eigendom wordt die restrictie, zonder uitzondering, in het oog gehouden, dat, zoodra de inlander in gebreke blijft omtrent de opbrengst van zijne pacht of recognitie in producten, het in eigendom gegeven land van hem wordt teruggenomen, om het aan een ander over te dragen.

Voorts nemen wij de vrijheid al verder voor te stellen, dat landen in grootere afdeelingen worden verdeeld, iedere afdeeling bevattende al de onbebouwde zoowel als bebouwde gronden, die tot 10 als het minste en tot 20 dessa's als het meeste behooren, en dat deze afdeeling wordt verhuurd of verpacht aan zoodanige achtenswaardige inlanders, die zich het vertrouwen van het Gouvernement zullen hebben waardig gemaakt, of zich door eene of andere daad als verdienstelijk bij den Staat zullen hebben doen kennen.

Deze huur of pacht zoude moeten verleend worden, volgens zoodanige voorwaarden en overeenkomsten met het Gouvernement, waardoor men verzekerd kon zijn, dat zoodanige gronden, zoowel de onbebouwde als bebouwde, vlijtig zullen bewerkt worden, en op dezelve gedeeltelijk culturen worden aangelegd, die des verkiezende ter verkoop aan Europesche cultivateurs kunnen worden aangeboden.

Voor zulke gevallen stellen wij voor, dat zoodanig verdienstelijke inlanders eene pacht betalen, evenredig aan de waarde van de werkelijke opbrengst van den grond.

Op deze eenvoudige wijde zoude dan ook de aanzienlijke inlander meer tot den landbouw aangemoedigd zich gevoelen dan wel thans geval is.

Deze inlandsche cultivateurs worden daardoor gebragt in dezelfde betrekking tot het Gouvernement als de Europesche.

De inlander bemerkt dat hem dezelfde regten worden toegestaan; hij leert inzien, dat het Nederlandsch Gouvernement niet zijn harde meester, maar zijn beschermer is, zoowel tegen den euvelmoed van den Europeaan als tegen de verdrukking zijner inlandsche grooten.

En langs dezen weg dan, dit stellen wij voor vast, zal men Java binnen eenige jaren bebouwd zien, en niet meer kunnen zeggen, dat dit zoo vruchtbare eiland, mogelijk het vruchtbaarste van onze aarde, voor $^7/_8$ gedeelte braak en nutteloos daar ligt.

Hiermede dan, eindelijk, eindigen wij onzen arbeid en herhalen, dat, zoo wanneer wij mogten bevonden worden van te kort te zijn geschoten in onze pogingen, wij alsdan verzoeken dat het »in magnis voluisse" ons tot eene verschooning zal mogen verstrekken.

Batavia, den 18den Februarij 1827.

(*Get.*) J. C. ROMSWINKEL.
J. E. DOORNICK.
A. H. BOGAARDT.

Voor eensluidend afschrift,
De Hoofd-commies,
(*Get.*) DE WAAL.

Litt. *S.*

Aan de onderscheiden Residenten op Java.

N°. 55.

Batavia, 23 October 1826.

Bij de overname van mijne nieuwe betrekking mijne aandacht gevestigd hebbende op het landelijke stelsel, is dezelve bijzonder gevallen op de leverantie van koffij, pady en rijst, door de inlandsche bevolking in het algemeen, in betaling van de verschuldigde directe belastingen.

Ik heb vermeend, alvorens aan het Gouvernement mijne gedachten dienaangaande te onderwerpen, UEd. met mijne denkbeelden te moeten bekend maken, en die maatregelen te moeten aanwijzen, welke naar mijn oordeel daartegen, zoowel in het belang van het Gouvernement als in dat van den inlander, zouden kunnen worden daargesteld.

Ik zie de noodzakelijkheid niet in, om eene bepaling te doen voortduren, welke bij de invoering van het landelijk stelsel is daargesteld, om de bevolking de doelmatigheid daarvan te doen gevoelen, en tevens, bij een gebrek aan handelaars en kapitalisten, hun de waarde te verzekeren van de door hen geproduceerd wordende en aan belasting onderworpen artikelen.

Waarom zou het Gouvernement zich belasten met de ontvangst, verzending, afscheep en inname van koffij, daar de cultivateurs, zoo als UEd. te wel bekend is, in de gelegenheid gesteld zijn, dezelve door een aantal opkoopers te verdebiteren; ja zelfs de koffij, voor dat dezelve geplukt is, contract van de hand zetten, daar zulks met kosten en verliezen van de zijde van het Gouvernement gepaard gaat?

De inlander is thans en reeds lang tot die hoogte gekomen dat hij, noch voor zijne verschuldigde landrenten, of wel voor huur van de koffijtuinen, eene boon koffij aan het Gouvernement tegen den vastgestelden prijs zal leveren, indien hij daarvoor van particulieren eenigen meerderen prijs kan bekomen. Het bewijs daarvoor is, dat, wanneer de prijs van het artikel boven de gouvernements-bepaling is, er zeer weinig koffij geleverd wordt en daarentegen zeer veel, wanneer dezelve daarbeneden is.

Het zou mij veel doelmatiger voorkomen, dat door het Gouvernement eens voor al eene bepaling wierd gemaakt, om al de belastingen die nu nog in producten kunnen worden voldaan, alleen in geld te laten betalen.

Ten aanzien van de landrenten is deze bepaling, mijns inziens, aan geene zwarigheden onderworpen, omdat die onmiddellijk in geld betaald en jaarlijks vooraf vastgesteld worden. Ook is het mij voorgekomen, dat de rijst en pady, welke in betaling der landrenten geleverd worden, niet zoo aanzienlijk is.

Voor de landrenten kan wel is waar ook koffij in betaling gegeven worden, dan zulks komt mij oneigenaardig voor en strijdig met den geest van het landelijke stelsel.

Wat de koffijtuinen of paggerkoffij betreft, waar het aandeel van het Gouvernement zich regelt naar de berekende opbrengst van het gewas en die opbrengst, thans $^{2}/_{5}$ volgens de resolutie van den 27sten December 1823 (*Staatsblad* n°. 51) in hoeveelheid koffij wordt betaald, is zulks aan meerdere zwarigheden onderworpen, omdat het Gouvernement dan toch moet bepalen tegen welke geldswaarde hetzelve dat gedeelte koffij hetwelk deszelfs aandeel in de koffijtuinen en paggerkoffij bedraagt, zal berekenen; die waarde moet niet beneden en niet boven den prijs zijn, welken de cultivateurs voor de koffij van particulieren kunnen erlangen; anders zoude eene der partijen worden benadeeld.

Het zoude mij daarom doelmatig voorkomen, dat bij aanslag der koffijtuinen, of wel bij de bepaling van de hoegrootheid van het gewas, de residenten, in voege als zulks is voorgeschreven bij de resolutie van den 2den December 1823, tevens met de bevolking eene schikking maakten voor den prijs welken het Gouvernement zal erlangen voor de hetzelve aankomende hoeveelheid koffij.

Indien zulks echter niet raadzaam gevonden, of aan zwarigheden mogt zijn onderworpen, zoude alsdan tot maatstaf voor de berekening dezelfde prijs kunnen worden bepaald; een zeer lage prijs, zelfs beneden dien, waar-

voor het Gouvernement de koffij der Preanger Regentschappen aan de Handel-maatschappij afstaat.

Ik geloof niet, dat door eene dergelijke bepaling de bevolking eenigermate zal worden benadeeld, terwijl het Gouvernement daarentegen van deszelfs inkomsten op eene eenvoudige wijze wordt verzekerd en zulks tevens een einde maakt aan een aantal lastige en noodelooze bemoeijenissen, staten, registers, die tijd, schrijven en geld verspillen, en waardoor ambtenaren van belangrijke bezigheden worden afgehouden.

Ten einde de bevolking het nuttige van eene dusdanige vereenvoudiging te laten gevoelen, en derzelve den hoogstmogelijken prijs van de koffij in het algemeen te verzekeren, is bij mij verder in overweging gekomen, of de heeren residenten geene middelen zouden kunnen daarstellen of beramen, om op eene daartoe geschikte plaats in de residentie periodieke verkoopingen van koffij aan te kondigen, werwaarts zich al de handelaren van dit eiland begevende, door eene ruime mededinging de landbouwer den waren prijs voor zijne koffij zoude erlangen! Een maatregel welke niet aan veel moeijelijkheden kan zijn onderworpen, aangezien de leverantie van de koffij binnen weinige maanden is afgeloopen.

Het zal mij aangenaam zijn, dat mijne redeneringen, hierboven geciteerd, door U Edel Gestrenge in aandachtige overweging worden genomen, en ik verzoek U Edel Gestrenge wijders, de bedenkingen, welke daartegen bij U Edel Gestrenge kunnen worden geopperd, aan mij te willen kennelijk maken, en daarbij tevens, ter bereiking van het voorgestelde doel, zoodanige maatregelen aan te wijzen, als aan U Edel Gestrenge in dezen dienstig en doelmatig zullen voorkomen.

De fungerende Directeur der landelijke inkomsten en directe belastingen, inkomende en uitgaande regten,
(*Was get.*) J. KRUSEMAN.
Voor copij conform,
De provisionele Hoofd-commies bij de Directie van 's Lands middelen en domeinen,
(*Was get.*) BUTIN BIK.
Voor eensluidend afschrift,
De Hoofd-commies,
(*Get.*) DE WAAL.

Litt. *T.*

HOOG EDELE HEEREN!

Daar de algemeen herhaalde klagten over de schaarschheid van het rijstgewas in de Bataviasche Ommelanden, en de geringe voortgangen van den landbouw in dezelve, reeds dikwerf mijne aandacht hadden getrokken, zoo meen ik eene der voornaamste oorzaken van dezen achterlijken staat gevonden te hebben in eene bepaling, met welker invoering de Hooge Regering in der tijd ongetwijfeld juist het tegenovergestelde bedoelde.

Ik beoog namelijk de wet . . . , waarbij het aan alle landeigenaren in de Bataviasche Ommelanden is verboden, meer dan een tiende gedeelte van het product hunner landen aan huurpacht of recognitie van derzelver opgezetenen te mogen bedingen.

Niet alleen dat deze wet eene harde bepaling van het regt van den eigenaar om naar welgevallen over het zijne te beschikken, en eene ontmoediging inhoudt voor een ieder die bezitter van eenige landerijen

in de Bataviasche Ommelanden is, of wenscht te worden; maar ongetwijfeld is het ook, dat daardoor aan de aangeborene traagheid en ijverloosheid van de Javaansche opgezetenen en gebruikers dezer landen een nieuw voedsel wordt gegeven; de voornaamste prikkel, welke den inlander tot eenen meerderen arbeid zoude kunnen aansporen, het vooruitzigt namelijk daar op zijnen voorouderlijken grond gezeten te blijven, uitgedoofd, de algemeene industrie verachterd en de landbouw onderhouden in dien staat van kwijning en stagnatie, waarin dezelve zich noch bevindt.

Ik behoef aan het wijze doorzigt van U Hoog Edelheden het algemeene principe niet te ontvouwen, dat eene vermeerdering van belastingen, zoolang zij het vermogen der ingezetenen niet te boven gaat, tot eene opwekking strekt van alle takken van nijverheid en tot vermeerdering zoowel van de welvaart van particulieren en van alle producten van hunne vlijt en arbeid, als van de inkomsten van het Gouvernement. Terwijl het in 't oog valt dat ditzelfde principe mede toepasselijk is op de voordeelen, welke de bezitters van landerijen door particuliere schikkingen van derzelver opgezetenen en gebruikers weten te bedingen, en het belang der eigenaren om door een te groot bezwaar de opgezetenen hunner landerijen niet van dezelve te verwijderen, tot een genoegzamen waarborg strekt, dat zij in dezen het vermogen der ingezetenen niet zullen te boven gaan.

Ik twijfel dan ook niet, of U Hoog Edelheden zullen met mij inzien, hoe ontstaatkundig de voorschrevene bepaling geweest zij, en dat daarin veelligt de voornaamste oorzaak gelegen is dat de Batavische Ommelanden tot nu toe buiten staat geweest zijn, om een genoegzamen vooraad van rijst voor de hoofdplaats op te leveren.

Ik vleije mij daarentegen dat eene opheffing van alle restrictien, welke ten dezen opzigte op het regt van eigendom gelegd waren, eene heilzame uitwerking op de vermeerdering zoowel van dit als van alle andere producten van den landbouw hebben zal, en daar ik bij dit motief nog kan voegen de consideratien, dat de meergemelde bepaling door den gewonen loop van zaken reeds bij vele landeigenaren in onbruik geraakt is, en dat eene opheffing van dezelve op dit moment van eenen bijzonder voordeeligen invloed zijn zal op de door mij voorgestelde vendutie van 's lands domeinen in het Tangerangsche en verder in de Ommelanden, zoo vertrouw ik ook dat U Hoog Edelheden geene bedenking zullen maken om zich te conformeren met de propositie welke ik bij deze voordrage, om de wet . . . . , waarbij bepaald is, dat de landeigenaren in de Bataviasche Ommelanden niet meer dan een tiende gedeelte van de voortbrengselen hunner landen bij pachthuur of recognitie zullen mogen trekken, af te schaffen, en om voortaan het regt van eigendom ten dezen van alle restrictien en bepalingen te bevrijden.

(*Was get.*) DAENDELS.
Voor eensluidend afschrift,
De Hoofd-commies,
(*Get.*) DE WAAL.

Litt. *U.*

PUBLICATIE.

Nademaal op de schriftelijke propositie van Zijne Excellentie den heere

Maarschalk en Gouverneur-Generaal op den 3den dezer in Rade van Indiën besloten is, om van nu voortaan alle bevorens gestelde orders en gemaakte bepalingen, volgens welke de respective landeigenaren in de Bataviasche Ommelanden gehouden waren niet meer dan het een tiende gedeelte van de voortbrengselen hunner landen bij pacht, huur of recognitie van hunne opgezetenen te bedingen, op te heffen en te vernietigen, en mitsdien het regt van eigendom ten dezen opzigte van alle restrictien te bevrijden,

Zoo is het, dat allen en een iegelijk hiervan, tot narigt, wordt kennis gegeven.

En zal deze tot dat einde in de Hollandsche en gewone inlandsche talen worden aangeplakt ter plaatse gebruikelijk.

Batavia, ten Gouvernements-huize den 13den Maart 1809.

Ter ordonnantie van Hunne Hoog Edelheden den Heere Gouverneur-Generaal en Raden, uitmakende het Gouvernement-Generaal van de bezittingen van Zijne Majesteit den Koning van Holland in Indië,

(*Was Get.*) J. TIEDEMAN.

Voor eensluidend afschrift,

De Hoofd-commies,

(*Get.*) DE WAAL.

Litt. *V.*

EXTRACT *uit het Registèr der handelingen en besluiten van den Secretaris van Staat, Gouverneur-Generaal over Nederlandsch Indië.*

Aan den Resident van Buitenzorg.

N°. 4. *Zaturdag*, *den* 14 *Junij* 1823.

Gelezen:

a. Eene missive van den Resident van Buitenzorg, in dato 6 Junij n°. 52, daarbij de bevelen van den Gouverneur-Generaal verzoekende te vernemen ten aanzien der klagte bij hem ingebragt door een aantal ingezetenen van het particulier land Kampong-Baroe, wegens de nieuwe heffing van het pady-gewas, door den eigenaar J. DOORNIK, op dat land ingevoerd; berigtende de Resident, dat hij deze klagten heeft gebragt ter kennis van den eigenaar, welke daarop eene verantwoording heeft ingezonden (in originali overgelegd), waarbij hij sustineert geregtigd te zijn tot deze nieuwe heffing, als gegrond op eene meting der landen, en verzoekt in dat regt te worden gehandhaafd, behoudens om terug te geven, hetgeen bij eene nadere opmeting der velden bevonden zou worden te veel door hem te zijn geheven;

b. Eene missive als voren, in dato 10 Junij, houdende berigt, dat sedert het schrijven van den vorigen brief een nog grooter aantal ingezetenen van Kampong Baroe dezelfde klagten hebben ingebragt; dat de landeigenaar, daarop andermaal gehoord, zijne vorige stelling, van geregtigd te zijn tot de door hem vastgestelde heffing, heeft herhaald, en tevens nader heeft aangedrongen om in zijn regt te worden gehandhaafd, als zijnde hetzelve gegrond op de publicatie van 11 Julij 1817, en bedragende zijne heffing juist het daarbij bepaalde één vijfde;

Gelet enz.

In aanmerking genomen zijnde, dat de heffing van 20 ten honderd van de pady-inzaam, toegestaan bij publicatie van 11 Julij 1817, geens-

zins doelt op één vijfde van hetgeen een veld geacht wordt te kunnen of moeten opleveren, maar integendeel op één vijfde van hetgeen werkelijk ingezameld wordt,

Dat mitsdien deze berekening van 20 ten honderd of van het één vijfde niet mag geschieden naar de meting der velden, maar alleen op en van het product, en dat hiervan alleen eene uitzondering zou kunnen worden toegelaten, ingeval het bewezen wierd dat planters door luiheid of achteloosheid misgewas veroorzaakt of geleden hadden, en dat, voor zooverre vaste en vooruitberekende contingenten zouden toe te laten wezen, zulks alleen zoude kunnen zijn in het wel overlegde belang van den landeigenaar en van de ingezetenen gezamelijk, en op overeenkomsten, deswege onderling en met gemeen overleg gemaakt, maar geenszins op eene bloote en willekeurige meting der velden,

Is goedgevonden en verstaan:

Den Resident van Buitenzorg, bij dispositie op zijne boven aangehaalde missives, aan te schrijven en te magtigen om aan den landeigenaar van Kampong Baroe, te doen verstaan, dat zijne opmeting der sawa-velden van dit land en de daarop gevestigde berekening van de opbrengst hem competerende, in geenen deele kunnen worden erkend; dat hij landeigenaar zich mitsdien zal hebben te onthouden van de heffing van het hem competerende contingent, anders dan op het wezenlijk en werkelijk gewas en hoogstens tot een bedrag van 20 pCt. van hetzelve, uitgezonderd alleen, indien eenige velden door buitengewone en van wege den landeigenaar bekostigde waterwerken en leidingen mogten zijn gecultiveerd, in welk geval dit contingent naar billijkheid, en zonder evenwel den last voor de bebouwers te drukkend te maken, eenigzins zal kunnen worden verhoogd;

Dat wijders, indien de landeigenaar mogt kunnen bewijzen, dat eenig misgewas veroorzaakt is door luiheid of achteloosheid der planters, de schuldige planters genoodzaakt zullen zijn het volle contingent op te brengen, hetwelk naar eene billijke berekening zonder deze luiheid of achteloosheid van die velden zoude zijn te wachten geweest; en dat overigens alleen in geval van vrijwillige schikking en overeenkomst tusschen den landeigenaar en de opgezetenen een vast contingent door den eersten zal kunnen worden gevorderd en geheven.

Zullende de Resident van Buitenzorg hebben te zorgen, dat door den landeigenaar van Kampong Baroe aan de ingezetenen van dat land gerestitueerd worde hetgeen welligt door dezelven reeds mogt zijn opgebragt boven de bepaalde 20 ten honderd van de pady-inzaam.

Verlangende de Gouverneur-Generaal rapport te bekomen van de verrigtingen van hem Resident tot dit einde en van den uitslag zijner bemoeijenis.

Extract dezes zal worden gezonden aan den Resident van Buitenzorg tot informatie en narigt.

Accordeert met voorschreven register,
De Algemeene Secretaris,
(*Was get.*) BOUSQUET.
Voor eensluidend afschrift,
De Hoofd-commies,
(*Get.*) DE WAAL.

Lit. *W.*

Bijlage *A.*

EXTRACT *uit eene Nota omtrent de Tolpoorten in de Vorstenlanden, in den jare* 1824 *ingediend door het lid der Commissie tot onderzoek van administrative en finantiële punten van beheer in de Vorstenlanden* H. MAC GILLAVRY *aan Zijne Excellentie den Heere Secretaris van Staat, Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië.*

Alvorens te spreken over de wijze van administratiën der tolpoorten, mag ik aanmerken dat de Javaan onder zijn eigen bestuur niet ongelukkig is, zoo als uit deze eenvoudige waarheid blijkt, dat in de binnenlandsche districten, waar goede regenten zijn, die hunne ondergeschikten tegen de willekeur der Chinezen beschermen, de bevolking welvaart en rust geniet, en in de overige de ellende ten toppunt is geklommen, de rooverijen van dag tot dag vermenigvuldigen en de binnenlandsche oorlogen (Prang dessa's) meer dan immer plaats vinden, en zelden zonder het vermoorden van eenige dessa's-bewoners eindigen.

Alle deze onheilen, die dit anders zoo gelukkig gedeelte van Java in een rampzalig verblijf herscheppen voor diegenen welke door het lot of toeval aan die oorden hunne geboorte verschuldigd zijn of aldaar hun verblijf houden, hebben hun bestaan aan ons te danken, aan ons, die eene menigte onderdrukkers in hunne vreedzame gebergten bij duizenden toelaten, niet om hen belastingen af te vorderen, welke gelijkwerkend en naar een billijken maatstaf geregeld zijn, maar om hen alles af te nemen wat zij bezitten, wat zij moeten verkrijgen en wat de oogst hunner akkers zal opbrengen; — vreemdelingen die hen mishandelen, ongelukkig maken, hunne regenten en hoofden vernederen, met hunne geliefkoosde voorvaderlijke begrippen den spot drijven en zich ongestraft alle daden veroorloven, die met den naam van slecht en onregtvaardig kunnen bestempeld worden.

Eene beschaafde natie die hare eigene waarde gevoelt, hare krachten kent, en eindelijk, wanneer zij moede wordt het juk te torschen, uit de sluimering waarin eene reeks van jaren haar hield, door toeval of omstandigheden, ontwaakt, zal dan, wanneer hare oogen worden geopend, met verbittering en wraak tegen derzelver onderdrukkers opstaan, hare regten trachten te herwinnen en tot de bereiking van dit oogmerk geene opofferingen sparen. Het lot van vele volkeren heeft ons zulks geleerd, maar ook tevens doen zien, met welke onheilen en rampen zulke gebeurtenissen zijn vergezeld geweest. Dan waartoe een voorbeeld gekozen uit de geschiedenis van andere volken: heeft ons Java zelf niet menigwerf de droevige ondervinding van gelijke voorbeelden doen smaken; hebben wij niet gezien, dat, wanneer eene onbeschaafde natie zich tegen hare onderdrukkers verzet en door het fanatisme geleid wordt, alle rede en gevoel stilstaat; dat niets hare woede kan stuiten en wreedheden en oorlogen slechts het einde dier rampen zijn, welke men had kunnen voorkomen door aan pligt en billijkheid gehoor te geven?

Ziedaar, Hoog Edel Gestrenge Heer! de oorzaak waarom de Javaan als ongelukkig is te beschouwen.

Wij zelven zijn het dus, die zulks berokkenen, terwijl de Chinezen daartoe onze werktuigen zijn, en naarmate wij ons jaarlijks meer verheugd hebben over de toenemende vermeerdering der pachten, hetgeen dan op rekening van voorspoed en welvaart gesteld werd, knelden wij hen het ijzeren juk te vaster om de schouderen. Heeft men, zoo als

natuurlijkerwijze moet verondersteld worden, nimmer geweten, dat men voor één millioen gulden jaarlijks het geluk en de welvaart van bijkans twee millioenen menschen verkocht, van menschen die, ofschoon wij dezelven ook niet directelijk als onze onderdanen aanmerken (hetgeen, uit een wijsgeerig oogpunt beschouwd, echter weinig verschil uitmaakt), toch op onze bescherming zulk eene ruime aanspraak kunnen maken, en wier belangen zoo naauw aan de onze verbonden zijn: dan moeten wij thans met zooveel te meer ijver werkzaam zijn, om met de middelen, welke wij voorhanden hebben, hun lot te verbeteren. Van deze gevoelens doordrongen en met de menschlievende inzigten Uwer Excellentie, zoo ik mij overtuigd houde, ten volle bekend, heb ik dan ook geenszins geaarzeld mijne bedenkingen aan het oordeel Uwer Excellentie te onderwerpen.

Om verder te betoogen, hoe gebiedend het wordt gevorderd, dat tegen de willekeurige heffingen en knevelarijen der Chinezen krachtdadige maatregelen worden genomen, en die ondoelmatige belastingen ophouden, zal ik Uwe Excellentie slechts weinige voorbeelden voor oogen behoeven te stellen, daar ik, de dadelijke behoefte van den Lande kennende, niet zoo onvoorwaardelijk tot eene reformatie zoude adviseren, waardoor een millioen gulden jaarlijks in de schatkist minder werd gestort; want indien zulks belastingen waren, welke in billijkheid van de bevolking gevorderd konden worden, zoude het pecuniëel belang van den Lande voor alsnog vereischen, dat, hoe onregelmatig de werking dezer belastingen ook ware, wij zoo lang het bestaande kwaad lieten voortloopen, tot dat zich de gelegenheid aanbood om dezelve door andere middelen van inkomsten te doen vervangen; doch het zijn onmenschelijke en eigendunkelijke vorderingen, welke de pachters moeten doen, om hunnen pachtschat, welke twee of drie malen meerder bedraagt dan zij regtmatig kunnen percipiëren, aan het Gouvernement op te brengen.

Ik zal niet spreken van de heffingen welke zij zich veroorloven op de goederen en artikelen die de tolpoorten passeren, of op de markten ter verkoop worden gebragt, waarvan de gevorderd wordende pacht dikwerf meer bedraagt dan de waarde dier artikelen; ik zal ook daarlaten de monopolisatiën in alle takken van handel en de eerste levensbehoeften, alsmede de extorsiën welke de pachters zich bij zoodanige gelegenheden veroorloven. Dan Uwe Excellentie stelle zich voor den geest, dat de landbouwer, na den ganschen dag in het zweet zijns aanschijns voor zijn behoeftig huisgezin het veld beploegd of bearbeid te hebben, bij het passeren langs de baanderij of andere heffings-plaatsen, tol betalen moet; dat hij tevens aan zoodanige voldoening is onderworpen, indien zijne buffels onder de uitgestrektheid van des pachters ressort grazen; dat het niet aangeven of permissie vragen van zoodanig iets als fraude der quasi-pacht wordt beschouwd en hij daardoor meestal eene boete incurreert, evenredig aan de waarde zijner karbouwen; dat hij soortgelijke boeten zelden mag voldoen, maar de buffels daarvoor worden aangehouden, die de eigenaar alsdan verpligt is telkens tot bearbeiding zijner velden te huren, zoodat, wanneer de oogsttijd daar is, het grootste gedeelte, zoo niet al de vruchten, door den pachter als buffelhuur worden in beslag genomen, en bovendien zijne buffels zelve nimmer worden teruggegeven; dat in eenige districten de pachters eene zware belasting op de velden, bij wijze van aanslag, heffen, onverschillig of zoodanige landerijen den Vorst, andere hofgrooten, dan wel den gemeenen man toebehooren; dat een reiziger, wanneer hij te paard is, eene tolpoort passerende, belastingschuldig is, en bij de minste tegenspraak hem het paard daarvoor wordt ontnomen; en dat, wanneer een voorbijganger niets bij zich heeft

dat zoude kunnen belast worden, voor zijne partes posteriores (welke heffing daarvoor reeds het eigenaardige Javaansche woord heeft verkregen) tolgeregtigheid moet voldoen; dat voorts van de geboorte, zoowel van menschen als beesten, tol moet worden betaald, en de verzwijging van dit met zware boeten gestraft wordt; ja dat zelfs de stoffelijke overblijfselen van den mensch, wanneer hij den tol der natuur betaald heeft, nog eens door den pachter belast worden, alvorens zijn aardhulsel de laatste bestelling ondergaat.

Uwe Excellentie verbeelde zich dan voorts, dat bij elke soortgelijke onwettige en schandelijke daad den naam van het Gouvernement, die Uwer Excellentie of van den resident genoemd wordt, ten einde aan de vordering meer klem bij te zetten, of dezelve in het oog van den Javaan te regtvaardigen; daadzaken die ik Uwe Excellentie als stellige waarheden durf opgeven, maar ook als even zoovele middelen durf doen kennen, welke den Javaan tegen het Nederlandsche gezag innemen en verbitteren.

Daar het ons in der Vorstenlanden geheel aan magt en middelen ontbreekt, om de willekeurige handelingen der Chinezen tegen te gaan, heb ik getracht om zulks zooveel mogelijk door de regenten te doen plaats hebben; dan de ondervinding heeft mij menigwerf doen zien, dat ook van deze zijde weinig goeds te wachten is, en hoe zoude zulks ook mogelijk zijn, daar zij zelven òf door schulden òf geldleeningen van de pachters, aan deze hunne belangen moeten dienstbaar zijn, òf wel, even gelijk de geringe Javaan, al die grieven dikwijls in eene nog ruimere mate moeten ondervinden; want bij het reizen naar de hoofdplaats, hetzij om schatting aan den Vorst te brengen, òf bij Javaansche feestdagen, worden niet alleen hunne goederen en al wat zij medevoeren aan betaling van zwaren tol onderworpen, maar hunne vrouwen en bijwijven moeten dikwerf door pas uit China aangekomen Chinezen, tot onder hunne kleederen een schandelijk onderzoek verduren, of zij ook somwijlen goud of edele gesteenten bij zich verbergen om den tol te ontduiken; en niettegenstaande al die vernederingen en mishandelingen, klaagt nimmer een hunner aan den resident, omdat hij vermeent dat zulks de wil van het Gouvernement is, en dit alles toelaat om de pacht niet te doen verminderen.

Uit dit een en ander zal Uwe Excellentie zich een denkbeeld kunnen vormen op hoedanige wijze deze pachten in de landen van den Pangeran Adi Patti ARIO MANGKO NEGORO worden geadministreerd, alwaar hoegenaamd geen regel of orde is en de bewoners geheel en al door Chinezen geregeerd worden; maar Uwe Excellentie zal ook tevens kunnen beoordeelen, hoe dit alles op het zedelijk bestaan van den Javaan en de daaruit voortvloeijende nadeelige gevolgen moet werken, daar naar mate de pachtschat jaarlijks vermeerdert, ook de onderdrukkingen grooter en de armoede en rooverijen vermenigvuldigd zijn geworden, zoo als Uwe Excellentie uit de onderstaande opgaven zal ontwaren:

Jaren waarover de pacht loopt.	Bedrag van den jaarlijkschen pachtschat der tolpoorten, bazaars.	Geldswaarde der geroofde goederen en effecten, voor zooverre zulks is aangegeven of bekend geworden.	
1817	*f* 496,385	*f* 2,278	
1818	224,190	3,005	
1819	372,924	2,442	
1820	331,052	4,240	
1821	451,580	8,791	
1822	479,052	15,623	
1824	511,320	21,739	in de eerste acht maanden van het jaar.
		10,000	calcul. over de vier laatste maanden berekend.

Naar aanleiding der nog in werking zijnde bepalingen tusschen de voormalige Compagnie en de Vorsten, moet de helft der waarde van de geroofde goederen, indien de daders niet worden geapprehendeerd, door de omliggende dessa's der plaats, alwaar de roof is voorgevallen, worden vergoed, zoodat niet alleen de bevolking deze vergoeding, maar bovendien het vierdubbele moet opbrengen voor het onderhoud der onderscheidene zendelingschappen, welke met het onderzoek en de beslissing der zaak belast zijn, welke zendelingschappen meermalen uit eenige honderd personen bestaan.

Ik hoop dat het alhier ter neder gestelde genoegzaam zal zijn, om Uwe Excellentie met de ware toedragt der zaak bekend te maken, en Hoogstdezelve de overtuiging te bezorgen, dat de tolpoorten in de Vorstenlanden volstrekt moeten worden gesupprimeerd en den Chinezen het verblijf in de binnenlanden derzelve ontzegd, ten minste aan meerdere restrictiën worden gelegd, terwijl er een strikt toevoorzigt behoort te worden gehouden over de bedienden van den amfioenpachter, en later, indien zulks na gedane opname zal worden geregeld, over de pachters van de bazaars, welke als eene afzonderlijke pacht kunnen blijven bestaan.

(*Onder stond:*) Accordeert.
(*Was Get.*) H. MAC GILLAVRY, ***President.***
Voor eensluidend afschrift.
(*Get.*) H. MAC GILLAVRY.
Voor eensluidend afschrift,
De Hoofd-commies,
(*Get.*) DE WAAL.

Litt. X^a.

EXTRACT ***uit het Algemeen Verslag van de afdeeling Malang, residentie Passaroean, over het jaar*** 1825.

EERSTE AFDEELING.

Algemeen bestuur.

De bevolking in deze afdeeling is naarstig in haren landbouw en tevreden.

Wat de koffijteelt betreft is zij minder ijverig dan voorheen, sedert vier à vijf jaren, alzoo de voordeelen of welvaart van die cultuur sedert eenige jaren door het dalen der prijzen merkelijk verminderd zijn, en dat de vreemdelingen uit den geheelen Oosthoek, als Chinezen, Arabieren, Maleijers en Javaansche kooplieden, van andere plaatsen alhier komen en zich in de dessa's begeven, met slechts grove stukken lijnwaden, chitsen, ook grove diamanten, ligt goud, welke zijlieden tegen koffij ruilen, en naar de waarde berekend ontvangt de landbouwer niet meer dan *f* 4 à *f* 5 voor de pikol, terwijl hij buitendien nog met de maat bedrogen wordt, zonder dat het der politie mogelijk is daartegen te waken, want niettegenstaande er in de dessa's behoorlijke maten met het zegel van de residentie zijn, met stelligen last die te gebruiken, zoo weten de Chinezen het onnoozele dessa's-volk toch te bepraten om met hunne maat te meten, 't geen hun somtijds tot 20 katjes op de pikol overwigt geeft; zoodat niet eigenlijk de inwoner al de voordeelen die hij van zijn ijver en vlijt kan trekken geniet, maar het dus blijkt dat de vreemdelingen met de grootste winst en voordeelen, die Malang den ingezetenen aanbiedt, heengaan, en dat daarom de ingezetenen die welvaart niet genieten welke zij inderdaad konden bezitten; waarbij komt, dat zij voor 4 à 5 jaren door den hoogen prijs der koffij in vollen overvloed, ja in weelde leefden, en zich thans niet kunnen verminderen; de bevolking gedurig in schulden is, en met alle hare voordeelen dikwijls gebrek aan geld heeft, en in het eene jaar reeds goederen en gelden opneemt tegen het product van het volgende. De middelen van voorziening hierin zijn, naar mijn inzien, dat het volstrekt verboden moest worden, dat een vreemdeling in of naar de dessa ging, waardoor de inlander verpligt zoude worden zijne koffij naar de stad af te brengen, om aldaar tegen een gemiddelden prijs te verkoopen, hetgeen natuurlijk moest volgen, alzoo de vreemde handelaars, zoo als Chinezen, Arabieren enz., alsdan door den Europeschen koopman gedwongen worden een matigen prijs te volgen, alzoo de Europeaan, die zich niet in de dessa's kan ophouden, dan ook meer kan geven, wijl hij niet verpligt wordt, wanneer hij koffij wil hebben, om agenten, zoo als inlandsche kinderen en mede-inlanders en Chinezen, naar al dezen te zenden, tegen betaling van daggelden of percenten voor hun onderhoud en moeite, welk onderhoud toch alleen op de inwoners valt, en zijlieden dus ten koste van den Javaan leven.

Deze wijze van handelen zoude men mede ten aanzien van den tabak kunnen daarstellen, waarop de inlander alhier zich meer toelegt dan op de koffij-teelt, sedert dat de prijzen van de laatste dusdanig gedaald zijn; en het zoude in eens een einde maken aan alle soorten van kwanselarijen en bedriegerijen, daar de landbouwer, zijn produkt verkocht hebbende, zich het noodige van lijnwaden op de passer kan aanschaffen, alzoo de vreemde handelaar, door niet naar de dessa te mogen gaan, verpligt wordt zijne koopwaren op de passer te moeten verkoopen, en de passer daardoor meer van belang zoude worden; zoomede zoude het den pachter beletten om eenige knevelarijen meer te ondernemen. En het zoude voor de politie eene zaak van het grootste nut zijn, daar dezelve nu van geen belang genoeg is voor eene zoo groote en uitgestrekte afdeeling, die, zoo van de Vorstenlanden als van de inlanders van den Oosthoek, gedurig vol vreemden is.

Om voor te komen dat de inlanders niet in de maat bedrogen worden, komt het mij doenlijk voor, dat dezelven verpligt worden om hunne koffij en tabak op de passer te laten wegen en tellen, van wege een beëedigd ambtenaar, met Gouvernements-schalen en gewigt, op een behoorlijk tractement waarvan hij bestaan kan; dat de kooper voor het

wegen van ieder pikol koffij betaalde een dubbeltje of $2^1/_2$ stuiver, hetgeen tegen 30,000 pikols, ƒ 2500 meerder revenu aan de passer zoude opbrengen, waaruit het tractement van een Europeschen ambtenaar drie maal zoude kunnen gevonden worden; zoomede de tabak, waarvan de uitvoer is geweest in 1825, behalve de consumtie voor de bevolking, 664 laxa 9500 pakjes, dewelke alhier verkocht is voor ƒ 100 tot ƒ 150 de laxa, en waarvan men op de passer zoude kunnen heffen ƒ 1 van de laxa, hetgeen de passer tot eene der merkwaardigste markten van Java zoude maken, alzoo dan een ieder verpligt wierd, zoo om te koopen als te verkoopen, aldaar ter markt te komen, waardoor dezelve tot ƒ 600 's jaars hooger konde worden verpacht, hetgeen alzoo, met de koffij, over de ƒ 8000 's jaars meerder zoude bedragen, en de ingezetenen bewaard worden voor alle soorten van knevelarijen; zoomede zou het Gouvernement voor het uitsmokkelen gewaarborgd worden.

De zucht tot weelde is steeds groot, doch is min of meer afgenomen bij voorheen.

Accordeert, voor zooverre het geëxtraheerde aangaat.
De Commies ter Secretarie van de residentie Passaroean.
(*Get.*) VERMUDER.
Voor eensluidend afschrift,
De Hoofd-commies,
(*Get.*) DE WAAL.

Litt. *X*^b^.

EXTRACT *uit het Algemeen Verslag van de afdeeling Malang*, *residentie Passaroean*, *over het jaar* 1825.

Koffij.

De koffij-cultuur is verminderd doordien vele oude boomen, van 16 tot 20 jaren oud, weinig vruchten meer geven, welke op den staat van 1825 voor memorie zijn gevoerd; en dan, dat de aanplantingen van 1820, 1821 en 1822 meestal kwijnen, doordien men de gronden niet genoeg heeft bewerkt en geen dadap heeft geplant; de aanplantingen van 1825 en 1826 staan gezond en doen zich aanzien van te zullen slagen.

De inlander, door de daling der prijzen, legt zich sinds eenigen tijd meer op den tabak dan op de koffij toe, zoodat men hem gestadig moet aanmoedigen.

Accordeert, voor zooverre het geëxtraheerde aangaat.
De Commies ter Secretarie van de residentie Passaroean,
(*Get.*) VERMUDER.
Voor eensluidend afschrift,
De Hoofd-commies,
(*Get.*) DE WAAL.

Litt. *X*^c^.

EXTRACT *uit het Rapport wegens gedane verrigtingen en bevindingen in de afdeeling Malang*, *gedurende de maand November* 1824.

DISTRICT NGANTANG. — *Koffijcultuur.*

Ten aanzien der koffijtuinen, die over 't algemeen in een goeden staat

zijn, is 't alleen de nieuw gedane aanplanting van het jaar 1822 die zeer schraal staat; vele boompjes zijn dood en de meeste kwijnen; ik heb ontdekt dat er reeds verscheidene wormen, zoogenaamde gaja's, in de stammen van de boompjes zijn, hetgeen, naar mijn inzien, kan worden toegeschreven dat de gronden niet genoegzaam zijn beploegd en derhalve ongezuiverd beplant zijn, en dat men mede, hoewel Ngantang midden in de vlakte van het gebergte ligt en het er doorgaans tamelijk heet is, geene dadapboomen heeft geplant.

In den nieuw aangelegden tuin van 1822, genaamd Trabon Koeloon, waarin 8200 boomen zijn geplant, is geen hoop dat dezelve zullen opwassen. De wijze waarop de koffijtuinen zijn aangelegd is naar mijn gevoelen gebrekkig en voor den planter drukkend geschied; daar men zoowel bij de kotta, als in de dessa's overvloed van goede gronden vindt, heeft men op 6 à 8 voeten gaan planten, zoodat de tuinen van 4 à 5 jaren, waar men nu veel van te wachten had, weinig hoop geven, vermits de boomen reeds in elkander zijn gegroeid en van boven belet zijn lucht te kunnen vatten. Dit beschouw ik weder als de oorzaak van geen geëvenredigden oogst, naar het groot getal boomen die alhier in de afdeeling groeijen, daar men, naar ons inzien, met minder boomen meer vruchten zoude kunnen hebben, indien dezelve op eenen behoorlijken afstand van 10 à 12 voeten geplant waren geweest; het onderhouden, schoonmaken als anderzins zou veel ligter voor den planter zijn, en men had meer partij van de schoone gelegenheden, die Malang ons tot de koffijteelt aanbiedt, kunnen trekken.

En hetgeen deze culture voor de planters nog bezwaarde was, dat men te voren het volk van de dessa's Mendallan en andere bewesten het gebergte van Ngantang liggende, dat 6 en 9 palen distantie is, daarbij over het gebergte een bijna ontoegankelijke weg, die daar goede gronden hadden, naar de kotta liet komen om aldaar te planten, en dat die van de kotta, hoewel ook overvloed van gronden hebbende, naar de dessa's gezonden werden, om aldaar te planten, hetgeen nu evenwel met wederzijdsch genoegen niet weder plaats heeft.

Ik heb alzoo last gegeven dat de dessa's welke nabij elkander liggen gezamenlijk in haar midden een grooten tuin aanleggen, dien men bij deze aanplantingen kan vergrooten, hetgeen hier op eene gemakkelijke wijze door de hoeveelheid gronds kan plaats hebben.

Accordeert, voor zooverre het geëxtraheerde aangaat.
De Commies ter Secretarie van de residentie Passaroean,
(*Get.*) VERMUDER.
Voor eensluidend afschrift,
De Hoofd-commies,
(*Get.*) DE WAAL.

Litt. X^d.

EXTRACT *uit het rapport wegens gedane verrigtingen en bevindingen in de afdeeling Malang, gedurende de maand November* 1824.

DISTRICT PENANGOENGAN. — *Koffijcultuur.*

De koffijtuinen zijn alhier in dien staat niet en worden dan ook niet met die zorg onderhouden, zoo als men deze in het district Ngantang gevonden heeft; de nieuwe aanplanting van 1822 staat, aangezien het-

zelfde gebrek van te digt op elkander te hebben geplant hier mede het geval is, in geen voordeeligen staat; thans is men bezig met het ploegen der gronden voor de nieuwe aanplanting met Januarij 1825.

Accordeert, voor zooveel het geëxtraheerde aangaat.
De Commies ter residentie Passaroean,
(*Get.*) VERMUDER.
Voor eensluidend afschrift,
de Hoofd-commies,
(*Get.*) DE WAAL.

Litt. *X*[3].

EXTRACT *uit het Rapport van gedane verrigtingen en bevindingen in de afdeeling Malang, gedurende de maand December* 1824.

DISTRICT GONDANG LEGGIE. — *Koffijteelt.*

De koffijtuinen staan in 't algemeen schoon; de boomen staan bij uitstekendheid fraai en vet, alsmede de nieuwe aanplanting van 1822; alleen de tuin genaamd Panganbleek Idool, waarin zijn 4170 boomen van 1820 en 1822, staat mager, dewijl, zoo als mij alleenlijk toeschijnt, bij zware regens het water geen afleiding heeft, en alzoo in zoodanige kuilen blijft staan, daar men den grond niet gelijk beploegd heeft, hetgeen mede het gevoelen van den planter is. De tuinen konden schooner onderhouden worden, doch in aanmerking nemende de wijze waarop die zijn aangelegd, kan men daar den planter bezwaarlijk toe aandringen uit hoofde het gebrek hiermede bestaat, dat men het volk van de dessa's Singoro, Slorik, Toeris, Djoewit, Tjoepa, Pagger Tjintjan en Singrin bij de dessa Kepadjen verzameld heeft, en aldaar heeft doen planten. Deze afstanden zijn wel niet verder dan 4, 5, of 6 palen, doch wanneer men den moeijelijken weg, en voornamelijk in den regentijd, door een jatti-bosch vol van tijgers, die sedert eenigen tijd acht paarden bij de dessa Singoro hebben weggehaald, nagaat en bovendien dat de planter zoover zijn aandeel moet onderhouden zonder behulp van zijne vrouw en kinderen, die anders, bijaldien hunne tuinen bij hunne woning liggen, ze schoon en zuiver houden, en wijders dat de inwoners van de dessa Kepadjen zooveel van hunnen oogst kunnen plukken, zonder dat de eigenaar daarvoor het minst waken kan, — dan is het mij nog onbegrijpelijk hoe zijlieden het zooverre hebben gebragt; ik heb hun gevraagd of zulks eigen verkiezing was, waarop zijlieden antwoordden, dat zij gaarne hun aandeel te Kepadjen in den steek wilden laten, wanneer het hun vrijstond bij hunne tuiniers of nabij de dessa te mogen planten; evenwel heb ik hun aangeraden van het aandeel aldaar te blijven onderhouden, en met hunne zeven dessa's, daar er ledige gronden genoeg zijn, gezamenlijk een tuin te beplanten en onderhouden, zooveel mogelijk in hun midden; dat ze slechts een paal van hun huis behoeven te gaan; waartoe zijlieden zeer genegen waren; en dit bestaat mede met drie dessa's genaamd Jelaempoet, Sambi Djajar en Sawaan, nabij het zuiderstrand, hebbende het aandeel bij de dessa Gondang Leggie meer dan 6

palen afstand, waaromtrent ik Uw Weled. Gestrenge's approbatie ben verzoekende.

Accordeert, voor zooverre het geëxtraheerde aangaat.
De Commies ter Secretarie van den resident Passaroean,
(*Get.*) VERMUDER.
Voor eensluidend afschrift,
de Hoofd-commies,
(*Get.*) DE WAAL.

Litt. *Xf.*

EXTRACT *uit het Rapport van gedane verrigtingen en bevindingen in de afdeeling Malang, gedurende de maand December* 1824.

DISTRICT PAKKIES. — *Koffijcultuur.*

De koffijtuinen staan hier redelijk en de nieuwe aanplanting van 1822 belooft mede zeer veel; alleen het te digt op elkander geplant te hebben, zou zulks voor een gedeelte kunnen beletten; ik heb ook hieronder tuinen gevonden die men zoude kunnen afschrijven, welke bosch-koffij schijnt geweest te zijn, doch die door zijn gekapt met wegen en rondom bepad, goed en als tuinen van 1818 zijn opgebragt.

Accordeert, voor zoover het geëxtraheerde aangaat.
De eerste Commies ter residentie Passaroean,
(*Get.*) VERMUDER.
Voor eensluidend afschrift,
de Hoofd-commies,
(*Get.*) DE WAAL.

Litt. *Xg.*

EXTRACT uit het Rapport van gedane verrigtingen in de afdeeling Malang, gedurende de Maand December 1824.

DISTRICT KARANGLOO. — *koffijcultuur.*

De koffijtuinen zijn door de aankomende regens weêr bijgekomen; evenwel staan dezelve, benevens de nieuwe gedane aanplanting van het jaar 1822, in 't generaal mager; hetzelfde gebrek van te digt te hebben geplant bestaat ook hier, als ook zonder dadap.

Accordeert, voor zoover het geëxtraheerde aangaat.
De eerste Commies ter Residentie Passaroean,
(*Get.*) VERMUDER.
Voor eensluidend afschrift,
De Hoofd-commies,
(*Get.*) DE WAAL.

Litt. *Y.*

Aan Zijne Excellentie den Commissaris-Generaal over Nederlandsch Indië.

BATAVIA, 17 April 1827.

N°. 424*a*.

Bij marginaal renvooi van 12 Maart dezes jaars, n°. 7, vraagt Uwe Excellentie mijne consideratiën en advies op eene missive van den resident van Bantam de dato 10 Februarij, n°. 2, daarbij Uwe Excellentie zijne consideratiën aanbiedende op een request van TRAIL en Comp. en J. DEANS, over den definitieven afstand van dat gedeelte van de Bantamsche landen genaamd Tjikandie.

Ten einde aan dezen geëerbiedigden last te kunnen voldoen, zal het genoeg zijn zulks te laten voorafgaan van een succinct verslag van al hetgeen ten aanzien dezer zoolang hangende, dan desniettemin voor de belanghebbenden hoogst gewigtige zaak is voorgevallen, aangezien Uwe Excellentie daardoor te beter zal in staat gesteld zijn om in dezen eene zoodanige beslissing te nemen, als Uwe Excellentie op grond van regtvaardigheid en billijkheid zal vermeenen te behooren.

De residentie Bantam wordt ten oosten beperkt door de rivier Tjikandie en genaamd Tjidorian. Het land gelegen ten westen dier rivier wordt genaamd Tjikandie, verdeeld in Tjikandie Oedik en Jeler. Westwaarts strekt hetzelve zich uit tot aan de rivier Onder Andier; ten noorden tot aan Tertajasa, een door den Sultan van Bantam in vorige dagen gegraven kanaal, en ten zuiden tot aan den grooten weg welke van de dessa Grobogan, aan de rivier Tjidorian, westwaarts loopt tot aan de dessa Troetelor, gelegen aan de rivier Onder Andier.

Midden door dit land loopt de groote weg van Anjer naar Batavia, dewelke Tjikandie Oedik van Tjikandie Jeler scheidt.

Dit landschap was gedurende de Bantamsche onlusten onder den Gouverneur-Generaal DAENDELS, en ook reeds vroeger, eene verblijfplaats van slecht volk, dat zoowel in de Bataviasche ommelanden als binnen het Bantamsche roof en moord pleegde.

Na den overgang van Java aan de Engelschen, het Bantamsche tot de rust van vorige dagen terugkeerende, werd het Tjikandische ook langzamerhand van slecht volk gezuiverd; dan het verslindend gedierte dat in eene groote wildernis, welke zich als het ware tot aan het zuider zeestrand uitstrekt, verblijf heeft, maakte den grooten weg steeds gevaarlijk. Deze omstandigheid en de schijnbaar goede grond van het Tjikandiesche, speciaal voor het katoen, deed den Engelschen resident YTILE bedacht zijn om hetzelve te bevolken. Hij verzocht daartoe de medewerking van zekeren Pangerang SOERAH MANGALLAH, een waardig oud man, en tevens voogd en oudoom van den toen nog te Bantam regerenden Sultan MOHAMMED (1812). Alle de daaraan verbondene voordeelen aan den Pangerang afstaande, werden hem bannelingen en armoedige bergbewoners en meer andere menschen gegeven, die hij daar nederzette en tot den landbouw opleide; ook beijverde zich de genoemde Pangerang destijds, en ook naderhand, toen hij na den afstand van Bantam aan de Engelschen regent was geworden, om de kleine dorpen, welke hier en daar in het Tjikandische langs de Tjikandie of Tjidorian in de Onder Andier gelegen waren, onder een meer regelmatig bestuur te brengen.

Bij de invoering van het landelijk stelsel in 1814 werden al de dor-

pen in het Tjikandiesche in de belasting aangeslagen, voor hoeveel is mij onbekend.

In 1816 bedroeg die aanslag eene som van *f* 16,709,17 over 31 dessa's, zamengesteld uit een aantal gehuchten, zoo als dit het geval is in soortgelijke landstreken, bevolkt met 12,533 zielen. Deze aanslag is echter nimmer gerealiseerd, evenzoo min, als die van het overig gedeelte van Bantam, waarvan de aanzienlijke achterstand door Commissarissen-Generaal, bij besluit van 11 Maart 1818, lit. A, aan de bevolking is kwijtgescholden, daar gebleken was dat dezelve was gesteld op eene schaal, welke onmogelijk door de ingezetenen van die residentie konde voldaan worden.

In 1818 heeft de aanslag bedragen . . . . . . *f* 6440.
» 1820 » » » » . . . . . . - 6563.

hetgeen een genoegzaam bewijs oplevert dat die, door de Engelschen gedaan, niet bestaanbaar was; en ware dit mogelijk geweest, dan zou de zich in het Bantamsche zoo verdienstelijk gemaakt hebbende resident TOBIAS zich met laatstgemelden aanslag niet vergenoegd hebben.

De invoering van het landelijke stelsel en het geven van meerdere regelmatigheid aan het inlandsch bestuur, was schier niet voldoende om het doel van den resident YTILE met het Tjikandiesche te bereiken.

Eenige ingezetenen van Batavia, waaronder de heer LE MARCHAND en de heer PÉLET, werden daarom door dien ambtenaar aangemoedigd en uitgenoodigd, tegen belofte van bescherming en bestaanbare voordeelen, om eenige ondernemingen van landbouw in het Tjikandiesche te doen.

De eerstgemelde, deelgenoot of in verband met de heeren TRAIL en Comp. (destijds JESSEN TRAIL en Comp.) en de andere met den heer DEANS (destijds DEANS SCOTT en Comp.) gaven daaraan gehoor en begonnen eene dusdanige onderneming.

Toen in 1816 Commissarissen-Generaal uit Nederland op Java aangekomen waren, vervoegden zich deze heeren tot Hunne Excellentiën, en verzochten de toezegging tot den afstand van die landen, welke zij wel is waar bereids van het afgetreden Engelsch bestuur bij monde verkregen hadden, dan daarvan geene bewijzen bezaten. Commissarissen-Generaal zegden den requestranten den gevraagden afstand toe, en moedigden hen aan om in hunne ondernemingen voort te gaan, terwijl de definitive regeling daarvan nader zoude plaats hebben. De Commissarissen-Generaal zijn echter van hier vertrokken zonder dat het tot die regeling gekomen is.

De requestranten, dan wel de belanghebbenden, destijds zich geheel en volkomen op de mondelinge cessie van Commissarissen-Generaal verlatende, bleven voortgaan met het voortzetten van derzelver ondernemingen; dan, zoo als te bejammeren is, met groote verliezen, zoo als algemeen bekend en gedeeltelijk in het door TRAIL en Comp. aan Uwe Excellentie ingediend request te vinden is. Intusschen vermeenden de belanghebbenden, dat, alvorens nieuwe ondernemingen te doen, na de mislukte pogingen, vooral met het katoen, het raadzaam was aan het Gouvernement de regeling dezer zaak te verzoeken, te meer daar zij vele onaangenaamheden ondervonden van de zijde van het bestuur van Bantam, hetwelk het aanwezen van Europesche landheeren in die residentie, vooral op eenen onbepaalden voet, schadelijk voor 's Lands en het algemeen belang beschouwde, zoo als zulks ten duidelijkste blijkt uit het rapport van den resident TOBIAS van den 7den December 1820, n°. 27, sub lit. B, door den resident van Bantam bij zijne missive van den 10den Februarij jl. kopijelijk Uwe Exellentie aangeboden. Ook zagen die heeren dat de voordeelen van de toenemende bevolking op hun land, ten gevolge van

derzelver aanwezen aldaar en de daaraan verbondene gelegenheid tot middel van bestaan en welvaart, alleen kwamen ten behoeve van het Gouvernement, terwijl zij daarvan slechts gedurig onaangenaamheden ondervonden, vermits zij, volgens de meening van den resident van Bantam, geene bemoeijenis hoegenaamd mogten hebben, noch met de bevolking, noch met de rijstvelden, hetzij die op het Tjikandiesche waren gekomen, en aangelegd vòòr, dan wel na den afstand van het landschap.

Bij resolutie van den 21sten November 1820, n°. 16, behaagde het der Regering zich te vereenigen met eenen brief (in het Engelsch door den algemeenen secretaris, op last van den Gouverneur-Generaal, aan den heer JOSEPH ABBOT geschreven), waarbij het Gouvernement zich verbindt aan denzelve en aan den heer LE MARCHAND in vollen en vrijen eigendom af te staan het Bantamsche land, gelegen tusschen de Tertajasa, den grooten weg naar Ceram en de rivieren Onder Andier en Tjidorian (hiervoren beschreven onder den naam van Tjikandie Jeler), onder de navolgende bepalingen:

1°. Dat noch de dessa's, noch de gronden, velden en weiden, door de inlandsche bevolking bebouwd of gebruikt wordende en binnen gemelde limiet gelegen, onder den afstand zullen begrepen, maar integendeel daarvan uitgesloten zijn; met dien verstande, nogthans, dat, bijaldien hierna het Gouvernement het grondbeginsel mogt aannemen, om bij den verkoop van land, waar het landelijk stelsel is ingevoerd, de daarop gelegene dorpen daaronder te begrijpen, alsdan aan dezelve of hunne erfgenamen en regtverkrijgenden het regt van preferentie is toegestaan voor den koop van de hiervoren vermelde dorpen, gronden, velden en weiden;

2°. Dat de koopschat zal worden bepaald door vier personen, door partijen te kiezen, tot basis daarvan nemende den staat van het land, toen de heer LE MARCHAND daarvan in 1816 bezit nam; zullende zij in geval van verschil van opinie het regt hebben eenen vijfden te kiezen, wiens uitspraak beslissend zal zijn;

3°. Dat door de koopers zullen worden gedragen de reeds gemaakte en nader te maken kosten van opmeting en overdragt;

4°. Dat de uitzonderingen bij art. 1 omschreven, ten aanzien van dessa's geenszins de koopers het regt benemen, om met de inlanders overeenkomsten aan te gaan tot het verrigten van arbeid of voor de leverantie van producten, voor zooverre zulks bestaanbaar is met de algemeene wetten en bepalingen, ten dezen aanzien bestaande of nader te maken;

5°. Dat de onderwerpelijke landen, met uitzondering van de voormelde restrictie, door hen zullen worden bezeten, onder genot van alle dusdanige algemeene regten, vrijheden en indemniteiten, als waarvan de eigenaars van andere vrije allodiale landen, op dit eiland in genot zijn, of nader aan dezelve zullen worden toegekend;

6°. Dat de voorschrevene landen in gelijker voege worden beschouwd als onderworpen te zijn aan zoodanige algemeene restrictiën, verpligtingen en belastingen, thans liggende of nader zullende worden gelegd op andere vrije allodiale landen;

7°. Dat, ten fine van aanmoediging, het Gouvernement hen voor een billijk tijdvak zal vrijkennen van de belasting van het half per cent, of zoodanige andere belasting, als nader in stede van dien op vaste goederen zal worden gelegd, en welke vrijstelling zal gerekend worden in te gaan met den 1sten Januarij 1821.

Eindigende deze missive aldus:

»Dat het Gouvernement ten duidelijkste te verstaan geeft dat de aan»neming der vorenstaande voorwaarden aan hetzelve zal moeten worden »kennelijk gemaakt binnen den tijd van zes maanden, en die kennisge-

»ving alsdan dadelijk zal moeten worden opgevolgd door eene dadelijke »uitvoering der voorwaarden van den verkoop; zullende bij onstentenis »daarvan, de verzekering hiervoren omschreven, van nul en geener »waarde zijn."

Het blijkt niet dat aan deze laatste clausule is voldaan; ook zijn de redenen daarvoor niet bekend; dan het is buiten twijfel, zoo als nader zal blijken, dat de restrictiën in art. 1 de oorzaak daarvan zijn. Daaraan moet almede worden toegeschreven, dat ook geen gevolg is gegeven aan de resolutie van de Regering, van den 11den Junij 1822, n°. 14, waarbij aan de heeren JESSEN TRAIL en Comp, het land in den hoofde dezes omschreven onder den naam van Tjikandie Oedik, in vollen en vrijen eigendom is afgestaan, onder de navolgende voorwaarden, bij die resolutie bekend gemaakt, als:

1°. Tegen eenen prijs, te bepalen door vier taxateurs (met regt van appel tot eenen vijfden, bij verschil van opinie), overeenkomstig hetgeen de landen zullen worden geschat te zijn waard geweest, toen in het jaar 1817 de heeren JESSEN TRAIL en Comp. daarvan hebben bezit genomen;

2°. Expresse uitsluiting van de dessa's en dessa's-volkeren, en van de door hen gebruikt wordende velden enz., als hierboven beschreven is bij artt. 1, 3, 4, 5 en 6;

3°. Vrijstelling van de belasting van het half per cent of zoodanige andere als daarvoor zal worden in plaats gesteld, voor den tijd van acht jaren te rekenen van den 1sten Januarij 1823.

Den 9den September 1822 hebben zich de heeren JESSEN TRAIL en Comp. andermaal tot het Gouvernement gewend, en na in het breede betoogd te hebben van hoeveel noodzakelijkheid het was voor het behoud van het verdere welslagen van derzelver onderneming, dat ook de dessa's en de daarbij behoorende gronden in den afstand werden begrepen, en eenige verdere bedenkingen omtrent den inhoud der voorwaarden van den afstand, vermeld in de resolutie van den 11den Junij 1822, n°. 14, hierboven omschreven, te hebben in het midden gebragt, verzocht:

1°. Eene wijziging van de daarbij voorkomende grensscheiding (reeds in den hoofde dezes door mij overgenomen);

2°. Afstand van dessa's en gronden op dezelfde voorwaarden als andere particuliere landen zijn afgestaan;

3°. Vrijstelling van de taxatie en opmeting zoo als die bij gedachte resolutie is voorgeschreven, uit hoofde van de kosten en het moeijelijke daaraan verbonden, met verzoek dat de Regering de som zelve zal gelieven te bepalen.

Uitwijzens de resolutie van den 23sten April 1825, heeft de Regering goedgevonden het eerstgemelde verzoek toe te staan, dan de beide andere te wijzen van de hand, ten aanzien van het tweede punt op grond, »dat het aan bedenkingen onderhevig is, of een zoodanige afstand na de invoering van het stelsel der landelijke inkomsten wel in »allen opzigte zoude zijn overeen te brengen met die algemeene begin»selen van regtvaardigheid en billijkheid, welke de Regering zich met »opzigt tot de inlandsche bevolking ten rigtsnoer stelt;

»Dat het in allen gevalle onraadzaam zoude zijn tot den gevraagden »afstand te besluiten, hangende de deliberatiën van Zijne Majesteit over »het al of niet toelaten eener verdere Europesche kolonisatie op het »eiland Java, over welk gewigtige onderwerp aan het Ministerie voor de »Koloniën geschreven is de missive van Commissarissen-Generaal van den »15den Januarij 1819, n°. 163.)"

Sedert de ontvang dezer resolutie, welke den occupanten van Tjikandie

Jeler, ABBOT en LE MARCHAND, mede ten rigtsnoer moest strekken, zijn de belanghebbenden, in afwachting eener eventuele dispositie ten aanzien der Europesche kolonisatie uit Nederland, voortgegaan, om door allerlei ondernemingen, waarvan sommige geslaagd zijn en andere niet of gedeeltelijk, te beproeven zich de aanzienlijke geledene verliezen te vergoeden, gedurig worstelende met moeijelijkheden en onaangenaamheden met de Europesche en inlandsche ambtenaren in het Bantamsche, eensdeels veroorzaakt doordat de resident van Bantam, niet bekend gemaakt zijnde met de resolutie hiervoren genoemd, de heeren JESSEN TRAIL en Comp. het regt van eigendom of zelfs van vruchtgebruik betwist heeft van het bosch Pagendongan (volgens de verbeterde limieten onder hunne landen begrepen) en anderdeels doordat de heeren met zoodanige opgezetenen, als welke geene in vreemde residentiën te huis behoorende arbeiders waren, of onmiddellijk in dienst van hen stonden, met hen niets gemeens mogten hebben, noch met de door hen bebouwd wordende rijstvelden en andere gronden, alsmede omdat de uitoefening van politie en verdere bemoeijenissen onder de surveillance was van de Bantamsche Europesche en inlandsche ambtenaren en er geene geneigdheid bij dezelven bestond (ten aanzien van den resident zelven kan ik dit niet zeggen) om de ondernemingen van de Europesche landheeren te helpen bevorderen. Dit heeft dan wel aanleiding gegeven tot klagten aan het Gouvernement van beide zijden, dan niet tot eene definitive regeling of anders gezegd de executie van de in den hoofde genoemde resolutie, dewelke steeds is achterwege gebleven. Trouwens kon dezelve, volgens mijn inzien, door de belanghebbenden niet worden ten uitvoer gebragt, uit hoofde van de onmogelijkheid voor hen en voor wien het ook wezen mogt, om op de bij die resolutie, speciaal bij art. 1, vermelde voorwaarden, land te bezitten, en wel tot een dusdanig einde als de bedoeling was van de requestranten.

Intusschen heeft het overlijden van den heer ABBOT, in 1824, aanleiding gegeven, dat zijn mededeelhebber LE MARCHANT en JOHN DEANS als executeur in den boedel van ABBOT, en tevens als agent van de curatoren in de massa van DEANS SCOTT en Comp., verbandhouders op het land van ABBOT en LE MARCHAND, zich den 31sten December van dat jaar per request aan het Gouvernement hebben gewend, met te kennengeving:

1°. Dat zij na de eerste toezegging van Commissarissen-Generaal, zich dadelijk tot hunne vrienden hebben gewend, ter verkrijging van fondsen, om hunne ondernemingen te beproeven en voort te zetten;

2°. Dat, met uitzondering van een zeer klein gedeelte, het land woest en van bevolking ontbloot was;

3°. Dat zij door allerlei middelen getracht hebben de bevolking te doen toenemen, en daardoor de cultuur, zonder zich echter met de aanwezige bevolking en rijstvelden in te laten;

4°. Dat zij groote uitschotten hebben gedaan tot onderscheidene ondernemingen, en ook gelden hebben voorgeschoten aan inlanders, tot het aanleggen van sawa's;

5°. Dat zij van de voordeelen, welke zij vermeenden daardoor te zullen erlangen, geheel verstoken zijn, ten gevolge der uitspraak van het Gouvernement, van geene bemoeijenis hoegenaamd te mogen hebben met de door de inlanders gecultiveerd en geoccupeerd wordende gronden;

6°. Dat ten gevolge daarvan alleen het Gouvernement de voordeelen geniet van hunne uitschotten en geïmpendeerde kosten voor hunne ondernemingen, en zij bovendien van hun land geheel verwijderd zullen worden, indien de bevolking genoegzaam toeneemt, om de geheele uitgestrektheid gronds te kunnen beslaan; wordende van 's Gouvernements wege de landrenten geheven zelfs van zoodanige padyvelden, als door

inlanders ten gevolge van de met hen aangegane overeenkomsten zijn beplant geworden, terwijl zij in den tegenwoordigen staat van het hun toegekende regt bloot liggen, aan verschillen en twisten met den inlander, schadelijk voor het eigendom zelf en ruïneus voor de supplianten, hoedanig de uitslag van zoodanige verschillen ook wezen moge;

7°. Dat door den dood van den heer ABBOT en ten gevolge der publicatie van den 20sten Mei 1823, het land binnen den tijd van een jaar moet worden verkocht, en hetzelve, vermits alle ondernemende kapitalisten van de mededinging uitgesloten zijn, waarschijnlijk weinig opbrengen zal;

8°. Dat diegene bij wien het land verbonden is (zoo ik vernomen heb de heer JOHN PALMER te Calcutta), daarop met de verloopen renten te vorderen heeft de som van ruim drie maal honderd duizend gulden (*f* 300.000), welk belangrijk kapitaal hij heeft voorgeschoten, in het vertrouwen op de verzekering van Hunne Excellentiën de Commissarissen-Generaal, bij derzelver proclamatie, alsmede, op die bij monde van den Gouverneur-Generaal erlangd, houdende:

»Dat niet alleen de volkomenste vrijheid zoude worden toegestaan aan »allen, zonder onderscheid, van welken landaard ook, welke genegen »zouden zijn zulks (den landbouw) te ondernemen, maar dat zij ook »door het Gouvernement aangemoedigd en geholpen zouden worden."

Verzoekende de supplianten:

a. Behoorlijk bewijs van eigendom van al het land, begrepen binnen de limieten, bekend gesteld in hun verzoekschrift van den jare 1816, ten einde door hen te worden bezeten op denzelfden voet als andere vrije allodiale landen bezeten worden;

b. Dat de inkomsten door het Gouvernement in ontvangst genomen aan hen worden uitbetaald van dien tijd af aan tot nu toe;

c. Edoch indien het met den tegenwoordig bestaanden wil niet overeen te brengen is om de supplianten, zoo als zulks in de missive van den heer BAUD (algemeen secretaris) van November 1820 uitgedrukt staat, met uitzondering van de in 1816 reeds aanwezige sawa's — en hetgeen het minst is, 't welk de supplianten vermeenen te mogen vragen — zoodanig regt van eigendom toe te staan, dat zij alsdan mogen worden ontlast van hun eigendom, onder toekenning van zoodanige schadevergoeding als naar den aard der zaak en in overweging der door hen geledene verliezen billijk en regtvaardig zal worden geoordeeld.

Dit verzoekschrift, hetwelk voorts loopt over eenige klagten tegen den resident van Bantam, dan dewelke ik stilzwijgend voorbijga, is door den Gouverneur-Generaal bij missive van den 8sten Februarij 1825, ten fine van berigt, gezonden aan den resident van Bantam.

Die ambtenaar heeft daaraan voldaan bij zijne missive van den 28sten Maart 1825, n°. 20, hetwelk in substantie daarop nederkomt, dat de heffing der landrenten door denzelve geschied is op grond van de voorwaarden waarop die heeren de landen bezitten, erkennende hij dat sedert 1816 de bevolking is toegenomen, en van de door dezelve ontgonnen gronden door het Gouvernement de belastingen zijn ontvangen, onder verdere opmerking dat het aangaan van contracten met de dessa's-volkeren, omtrent de leverantiën van pady of andere producten aan de requestranten, geene ontheffing van Gouvernemenst-belastingen ten gevolge kan hebben, terwijl volgens zijn inzien dit punt dan ook geheel vervalt, door de bij de voorwaarde gemaakte bepalingen (hier voren aangehaald); zeggende de resident al verder, dat, even zoo zeker als het bekend is, dat de enorme verliezen welke de requestranten geleden hebben, door verkeerde speculatie zijn ontstaan, het even zoo zeker is, er geene

termen kunnen bestaan, dat het Gouvernement hen daarin te gemoet komt.

Het voormeld request en de zoo even genoemde missive van den resident van Bantam zijn door den Gouverneur-Generaal bij marginaal renvooi van den 17den April 1825 litt. D., in handen gesteld van den directeur van de landelijke inkomsten om consideratiën en advies; dan daaraan is van zelf niet voldaan, en is hetzelve door mij gevonden onder de onafgedane stukken met en benevens de navolgende, almede met de onderwerpelijke materie in verband staande marginale renvooijen, als:

a. Van 28 Januarij 1825, lit. C C C, omtrent een request van JESSEN TRAIL en Comp., houdende klagten tegen den resident van Bantam, ter zake van het kappen van hout in het bosch Pagadongang, hetwelk thans geene verdere dispositie vereischt, doordien de resolutie van den 22sten April 1823, n°. 28, alsnu aan den resident van Bantam bekend is;

b. Van 21 October 1825, litt. I, met referte tot dat van 7 April, hiervoren in het breede behandeld, op een nader adres van de heeren LE MARCHAND en DEANS, daarbij, met referte tot derzelver buiten dispositie gebleven adres ingediend in Januarij 1824, verzoekende dat het Gouvernement overneme het land Tjikandie met al de beplantingen, suikermolens, vee en daarbij behoorende huishoudelijke gereedschappen en de bebouwing voor Gouvernements-rekening worde voortgezet; mitsgaders den suppliante zoodanige vergoeding toe te leggen, als het Gouvernement billijk zal oordeelen; in welke veronderstelling zij alverder verzoeken, dat tot de overname van hetzelve land en het in orde houden der beplantingen spoedige maatregelen mogen worden bevolen, nemende de requestranten aanleiding tot dit verzoek uit eene aanschrijving van de heeren PALMER en Comp., houdende »dat zij geene verdere voorschot»ten op dit land doen kunnen, waardoor zij hunne laatste hoop zeggen »verloren te hebben en hun niets overblijft dan het land met deszelfs »geheele beplanting tot het niet terug te zien keeren en getuige te we»zen dat de groote geldsommen, daaraan ten koste gelegd, geheel en al »verloren zullen gaan;"

c. Van 15 November 1825, litt. A, met referte tot de voorgaande, op een adres van de heeren POLMAN en Comp. te Calcutta, boedelreddeaars van de gewezen firma DEANS SCOTT en Comp. en geldschieters op het land Tjikandie, gedagteekend 30 Julij 1825, daarbij in substantie, onder aanbieding van een afschrift van de hiervoren in het breede vermelde memorie van LE MARCHAND en DEANS, hun verzoek aan de gunstige en spoedige dispositie van het Gouvernement aanbiedende.

Door den directeur der landelijke inkomsten aan alle deze renvooijen niet voldaan zijnde, heeft de Gouverneur-Generaal VAN DER CAPELLEN den laatsten dag van het jaar 1825 deszelfs oppergezag nedergelegd, zonder eene zaak te hebben kunnen eindigen die in het jaar 1816 reeds de hooge aandacht van Zijne Excellentie als Commissaris-Generaal had tot zich getrokken, en waarin, door de tegenspoeden waarmede de belanghebbenden steeds hebben te worstelen gehad, Zijne Excellentie steeds een levendig belang gesteld heeft, dan dewelke dààrom hoofdzakelijk is hangende gebleven, omdat de Regering vermeende niet te kunnen afwijken van het aangenomen beginsel: »om in zoodanige gedeelten van Java, »waar het landelijk stelsel in werking is, bij het afstaan van gronden »aan particulieren, daarvan uit te sluiten zoodanige gronden, als door »inlanders bezeten en bebouwd worden," en bij het bestaan van welk principe het voor de Europesche occupanten van Tjikandie onmogelijk was, ooit ofte immer derzelver bedoeling te bereiken of hunne belangen

te bevorderen. Intusschen is het te bejammeren, dat, vermits eene enkele bepaling, eene pennestreek als het ware, aan de zaak een einde had kunnen maken, de requestranten, zoo mede hunne deelhebbers en crediteuren, daaronder hebben moeten lijden.

Reeds dadelijk na de aankomst van Uwe Excellentie in deze gewesten en aangespoord door den door haar geuiten wil om den landbouw op alle mogelijke wijze te zullen beschermen, voedden de requestranten de hoop, dat door Uwe Excellentie weldra een einde aan de zaak zoude worden gemaakt. Zulks noopte de heeren Trail en Comp. dan tot het indienen aan Uwe Excellentie van een breedvoerig vertoog, eindigende met het verzoek om den vollen afstand van het door hen bezeten wordende gedeelte van Tjikandie, en wel tegen zoodanigen prijs als hetzelve waardig was bij de eerste occupatie, welke zij vermeenen dat zou kunnen worden afgeleid uit de inkomsten welke het Gouvernement destijds van dezelve heeft genoten; de betaling zoodanig geschiedende, als Uwe Excellentie zal vermeenen billijk te zijn, in aanmerking nemende de groote verliezen welke zij hebben ondergaan en de kapitalen in dat land gestoken; dewijl zij al verder zeggen, dat bijaldien Uwe Excellentie in dit verzoek niet kan treden, alle vooruitzigten om de geledene verliezen te recouvreren voor hen verloren zijn, en zij alsdan verpligt zijn om aan het Gouvernement al derzelver aanplantingen, inventaris en werktuigen aan te bieden, tegen terugbetaling van al de door hen gedane uitgaven.

Ook de heer Deans schijnt door het vertrouwen van eene doelmatige en regtvaardige beslissing van Uwe Excellentie te zijn doordrongen geworden, om geene verdere executie aan zijne vroegere requesten, om terugneming der landen te verzoeken, daar hij zich bij missive van 15 Januarij jl. aan Uwe Excellentie heeft geadresseerd, om den afstand van zijn gedeelte van Tjikandie zonder reserve, dan wel eene billijke vergoeding voor het kapitaal en den arbeid daaraan ten koste gelegd.

Beide deze stukken zijn door Uwe Excellentie, bij renvooi van 12 October a. p. n°. 8 en 5 Februarij a. c. n°. 36, om consideratiën gesteld in handen van den resident van Bantam, welke daaraan voldaan heeft bij zijne missive van den 10den daaraanvolgende onder n°. 2, welke missive, zoo als in den hoofde dezes vermeld, door Uwe Excellentie, ten fine van consideratiën en advies, in mijne handen is gesteld bij renvooi van 12 Maart n°. 7; komende het advies van den resident daarop neder, dat het eene wenschelijke zaak is dat door vaste bepalingen gen een einde worde gemaakt aan de menigvuldige geschillen welke er gedurig bestaan en waarvan hij er eenige in zijne missive opnoemt; leggende bij voorts over afschriften van vroegere stukken, waaronder eene missive van den voormaligen resident van Bantam Tobias in dato 7 December 1820, op welk stuk, als ter zake dienstig, de resident Melverda eenige nota's geplaatst heeft, welke voor de beslissing in dezen van belang zijn.

En hiermede geëindigd hebbende mijn verslag van al hetgeen in deze zaak sedert 1816 tot dusverre heeft plaats gehad en hetwelk ik zoo getrouw mogelijk heb trachten te geven, ga ik over Uwe Excellentie mijne consideratiën aan te bieden.

Ik zal niet noodig hebben te betoogen dat de requestranten aanspraak of liever regt hebben op den afstand der onderwerpelijke landen. Zulks is door het Gouvernement bij de hierboven verhandelde resolutie erkend. Hetzelfde is het geval ten aanzien van den prijs waarvoor dezelve behooren te worden afgestaan, daar die bepaald is bij opgemelde resolutiën, namelijk de waarde dier landen in 1816 en 1817.

Eindelijk zoude in aanmerking kunnen komen of de heeren Le Mar-

CHAND en ABBOT, door zich niet binnen den tijd van zes maanden te hebben verklaard, kunnen beschouwd worden van hun regt te zijn vervallen, daar het niet blijkt dat zij zich schriftelijk binnen dit tijdperk hebben geadresseerd; dan het is meer dan waarschijnlijk dat zij den afgetreden Gouverneur-Generaal hierover bij monde hunne bezwaren zullen hebben te kennen gegeven; maar gesteld zulks ware het geval niet geweest, zoo kan dit met geen grond van regtvaardigheid en billijkheid in eenige aanmerking komen, eensdeels uit hoofde van den toestand waarin zij zich toen en steeds bevonden hebben en daar het hun voorts onmogelijk was, met de bij den brief van den Secretaris BAUD, sub n°. 1 voorkomende, restrictiën, mede verhandeld bij de resolutie van 11 Junij 1822, de landen in bezit te nemen, zoo als zij dit nader hebben ontwikkeld en zulks in den loop van dit rapport verhandeld is.

Derhalve beschouw ik thans alleen de volgende punten als het onderwerp van deliberatie:

a. Zullen de Tjikandiesche landen alsnu aan de requestranten worden afgestaan zonder eenige uitzondering, of niet?

b. Is in het laatste geval het Gouvernement gehouden de requestranten te indemniseren de gedane uitschotten?

c. Indien de gronden, welke tot nog toe blijkens de dikwerf genoemde resolutie uitgesloten zijn, aan de requestranten worden afgestaan, tegen welken prijs en onder welke speciale voorwaarden zal die afstand alsdan geschieden?

d. Is het noodig de landen verder te doen opmeten en taxeren?

e. Welke bepalingen dienen er gemaakt te worden ten aanzien der regten en der verpligtingen der inlandsche bevolking met betrekking tot de landheeren, alsmede opzigtelijk de bazaars en andere verpachte middelen?

f. Welke verdere bepalingen en maatregelen zullen er vereischt worden?

a. Zullen de Tjikandiesche landen alsnu aan de requestranten worden afgestaan zonder eenige uitzondering, of niet?

Ik ben van oordeel dat het niet de bedoeling is geweest noch van Commissarissen-Generaal, noch van de requestranten, om daarvan uit te zonderen alle zoodanige gronden waarop reeds ingezetenen waren of met der tijd komen zouden, omdat, indien zulks het geval was, eene steeds toenemende bevolking alsdan eindelijk de requestranten zoude verpligten hun land te verlaten en er alsdan op hetzelfde land twee stelsels en twee administratiën zouden bestaan, namelijk één ten aanzien der ingezetenen, onmiddellijk onder het bestuur der gouvernements-ambtenaren en aan hetzelve grondlasten betalende, en één voor de ingezetenen door de landheeren gronden in gebruik afgestaan zijnde, of als arbeiders in derzelver dienst.

Het is mij toegeschenen en het is blijkbaar uit de resolutie van den 22sten April 1823, dat op de volgende gronden de landen door de inlandsche bevolking in gebruik of benoodigd, niet aan de requestranten konden worden afgestaan:

» Dat het aan bedenkingen onderhevig is, of een zoodanige afstand, » na de invoering van het laatste stelsel, wel in allen opzigte zoude zijn » overeen te brengen met die algemeene beginselen van regtvaardigheid » en billijkheid, welke de Regering met opzigt tot de inlandsche bevol» king zich ten rigtsnoer stelt; in allen gevalle niet hangende de deli» beratiën van Zijne Majesteit over het al of niet toelaten van Europesche » kolonisatie op het eiland Java."

Ik zal deze gronden in het midden laten, en, met referte tot de door

mij bij vorige gelegenheden op dit punt uitgebragte consideratiën, noteren, dat het mijns inziens zoowel met de belangen der ingezetenen, als met die van den handel en landbouw over het algemeen strookende is, dat landen aan nijvere en ondernemende Europeanen, waarop inlanders gezeten zijn, worden afgestaan, mits aldaar uitgestrekte woeste gronden aanwezig zijn, en welke door die Europeanen kunnen gebezigd worden tot het doen bouwen van zoodanige objecten, als voor uitvoer of voor consumtie geschikt zijn; mits expresselijk worde bepaald, dat de inlandsche opgezetenen in het bezit zullen blijven van de door hen gebruikt wordende sawa's en tagalvelden, en dat de Europesche eigenaar op zoodanige velden geen ander regt zal hebben, dan van een zeker gedeelte van den oogst, hetzij als huurgrond, grondbelasting of wel beide, en waarvan het maximum door den Lande behoort te worden bepaald; terwijl eindelijk alle veld en andere arbeid alleen voor en ten behoeve van den landheer niet kan worden gevorderd dan met den wil der ingezetenen en tegen behoorlijke voldoening. Afstand van landen op dusdanige voorwaarden kan, volgens mijn gevoelen, niet strijdig zijn met die billijkheid en regtvaardigheid, welke het Gouvernement ten aanzien der inlandsche bevolking zich tot rigtsnoer wil doen strekken, en ware zulks het geval, zoo zou de verkoop van domeinen in Nederland en van landen in het algemeen in de beschaafde gedeelten van Europa noch regtvaardig noch billijk zijn. Men moet zich bij de onderwerpelijke zaak door geene hersenschimmige bedenkingen laten wegslepen en vooral niet door den kreet, welken zoo velen in dit eiland zonder nadenken aanheffen: Dat het Gouvernement door verkoop van landen waarop menschen » wonen, die menschen verkoopt en van vrije lieden slaven maakt".

Neen, het Gouvernement verkoopt in effecte ledige gronden en het regt van belasting of huur van geoccupeerd wordende gronden. De kooper, zijn belang raadplegende — en wie zal zulks niet doen? — tracht op allerlei wijze de bevolking te doen toenemen en tot meerdere nijverheid aan te sporen, ten einde daardoor de welvaart van zich en zijne onderdanen te vermeerderen; doet hij zulks niet, dan verloopt het volk.

Ik begrijp niet hoe men op het denkbeeld is kunnen komen dat de afstand van landen aan Europeanen de bevolking zoude ongelukkig maken.

Men behoefde alleen in aanmerking te nemen wat de Bataviasche, Jacatrasche, Krawangsche en Indramaijosche landen waren en wat dezelve door en onder de Europesche landheeren geworden zijn. Wat waren de Bantamsche landen, voor dat dezelve in 1809 door den maarschalk Daendels verkocht waren, en wat zijn dezelve nu?

Hebben de uitschotten, die er gedaan zijn tot het graven van kanalen, afleidingen van water, het opruimen van bosschen, het aanleggen van olie- en suikermolens, indigo-makerijen en wat al meer, zoomede het geven van buffels, gereedschappen en geld tot het aanleggen van nieuwe sawa's, zoo als op al die landen het geval is geweest, de strekking gehad om de bevolking rampzalig of ongelukkig te maken, of is dezelve daardoor bevoordeeld? Dragen de ingezetenen van vrije landen kenteekenen van ellende en armoede, of van welvaart? Is die bevolking een hoop arm volk dat zich onderscheidt door roof, moord en allerlei daden van geweld, dat een verdrukt menschdom kenmerkt, of zijn het vreedzame rustige menschen, die in veiligheid derzelver arbeid en beroep volgen?

In één woord, mij is niets bekend, en ik heb het nimmer door anderen met bewijzen zien staven, dat de ingezetenen van landen aan Europeanen toebehoorende in eenig opzigt minder gelukkig zijn, dan die welke gezeten zijn op landen, onmiddellijk door of van wegen het

Gouvernement bestuurd wordende, en ik voor mij zoude het tijdstip wenschen te beleven dat het geheele eiland Java verdeeld was onder Europeanen even als de landen zoo even genoemd.

Op grond van alle deze consideratiën houde ik het er voor, dat het Gouvernement, gestand doende de voorloopige concessie door Commissarissen-Generaal in 1816 gedaan, het land Tjikandie zonder uitzondering aan de requestranten behoort af te staan, op zoodanige algemeene en bijzondere voorwaarden, als hieronder aan de overweging van Uwe Excellentie zullen onderworpen worden.

Het tweede punt van deliberatie, namelijk:

b. Het geven van schadevergoeding in een tegenovergesteld geval, geen onderzoek vereischende, zal ik tot het derde overgaan, echter in het generaal aanmerkende, dat indien Uwe Excellentie tot den ongereserveerden afstand niet mogt kunnen besluiten, het Gouvernement alsdan volgens mijn gevoelen in regt en billijkheid tot schadevergoeding gehouden is, op grond dat bij de eerste concessie van eene dusdanige reserve niet schijnt gesproken te zijn, en het buiten twijfel is, dat in zoodanig geval de requestranten nimmer iets op die landen zouden hebben ondernomen, althans niet in dien uitgebreiden zin; trouwens was alstoen geen zoodanige gereserveerde verkoop van landen bekend, hetgeen, voor zoover mij bewust is, alleen eene vinding is van lateren tijd.

c. Indien de gronden, welke tot nog toe, blijkens de dikwerf genoemde resolutie, uitgesloten zijn, aan de requestranten worden afgestaan, tegen welken prijs en onder welke speciale voorwaarden zal die afstand alsdan geschieden?

Bij de beslissing van dit punt, ben ik van oordeel dat meer de billijkheid op den voorgrond moet geplaatst worden, dan eene berekening van het voordeel van het Gouvernement, waarmede ik bedoel dat bij de bepaling van den prijs of de voorwaarden, voor zooveel de vergoeding door de requestranten aan het Gouvernement betreft, niet alleenlijk gelet moet worden op de inkomsten welke die gronden thans aan den lande afwerpen, maar ook wat dezelve gaven toen de afstand voorloopig door Commissarissen-Generaal in 1816 gedaan is.

Het is mij uit opgaven van den resident van Bantam gebleken, dat het land Tjikandie Oedik of dat van de heeren Trail en Comp. thans aan landrenten opbrengt eene som van . . . . *f* 4.216 00
Tjikandie Jeler of dat van Deans 9,770.00

Te zamen. . .	*f* 13,986.00
In 1820 bragt het eerstgemelde land op	*f* 1,905 00
het tweede	5.386.00
Te zamen. . .	*f* 7,291.00
In 1818 het eerste.	*f* 1,885 00
het tweede.	5,240 00
Te zamen. . .	*f* 7,125 00
In 1816 was het eerstgemelde door de Engelschen aangeslagen voor	*f* 4.687.20
en het tweede	12.021.27
Te zamen. . .	*f* 16,708 47

Dan deze aanslag kan niet in aanmerking komen, aangezien die niet konde gerealiseerd worden, zoo als de ondervinding bewezen heeft in het

geheele Bantamsche, als zijnde Commissarissen-Generaal, zoo als in den hoofde dezes gezegd is, verpligt geweest de verschuldigde landrenten in het Bamtamsche geheel kwijt te schelden.

Indien de requestranten in 1820 bezit gekregen hadden van de onderwerpelijke gronden, te zamen met het woest en onbebouwd overige gedeelte van Tjikandie, zoo zouden tot basis van den prijs genomen zijn geworden de landrenten van 1818: welke waren *ƒ* 7125, hetgeen, tienmaal vermenigvuldigd, den koopschat zoude gebragt hebben op *ƒ* 71,250. En waren de landrenten van 1820, *ƒ* 7291, tot basis genomen, zoo zou dezelve bedragen hebben *ƒ* 72,910.

Alzoo zouden, indien de finale bekrachtiging van het Gouvernement van den door Commissarissen-Generaal gedanen afstand in 1820 ware geschied, de quaestieuse gronden afgestaan zijn voor p m. *ƒ* 72,000.

Hoeveel voor de overige landen, namelijk de onbebouwde en woeste gronden, zoude voldaan moeten worden, is nu even zoo moeijelijk te bepalen als is 1816 of eenig ander supsequent tijdvak.

De gronden, welke misschien eene oppervlakte beslaan van 30,000 morgen, zouden voorzeker van eene zeer groote waarde wezen; dan wat is de waarde van land in deze gewesten, waar de eenige bewoners verslindende en andere dieren zijn, zoo als met het grootste gedeelte van Java het geval is? Welke vruchten kan de bezitter van de schoonste bosschen, den rijksten grond en de gunstigste luchtstreek trekken indien dezelve gelegen zijn ver van het verblijf der menschen? Immers niets! Ten bewijs daarvan strekt, dat in dit eiland de waarde van een land berekend wordt naar de inkomsten die de bezitter daarvan trekt.

Indien dus in het jaar 1816 of sedert, en nog op dit oogenblik, het land Tjikandie te koop werd geboden, zou de werkelijk opbrengst, op eene lage schaal berekend, de basis van de koopsom zijn.

Het is waar dat de situatie dezer landen, aan de oevers van twee groote rivieren en een bevaarbaar kanaal, de waarde daarvan bij eene toenemende bebouwing en bevolking zeer zal doen vermeerderen, dan dit is wederom in de toekomst. Echter kunnen deze voordeelen bij een afstand van deze landen niet geheel uit het oog worden verloren.

Het zijn alle deze bedenkingen en de omstandigheden waarin de requestranten zich als het ware buiten hunne schuld bevonden hebben, — waarbij gevoegd de aanzienlijke verliezen welke zij geleden hebben, en de uitschotten door hen gedaan om landbouwende ingezetenen op de landen te trekken, waardoor het Gouvernement voordeelen heeft genoten, welke hetzelve indien de finale afstand in 1818 en 1820 geschied ware niet zoude gehad hebben, — dat ik Uwe Excellentie vermeen te moeten in overweging geven om tot basis van den koopprijs te nemen den aanslag der landrenten in 1818. . . . . *ƒ* 7,125.00
die in 1816. . . . . - 16,709.17
te zamen. . . *ƒ* 23,834.17
daarvan het gemiddelde of *ƒ* 11,917.08½
zegge *ƒ* 12,000, en zulks te vermenigvuldigen met tien of - 120,000

Deze prijsbepaling aangenomen wordende, zoo zouden de heeren TRAIL en comp. hebben te betalen voor Tjikandie Oedik *ƒ* 33,000, op de volgende gronden:
de aanslag bedraagt in 1818. . . . . *ƒ* 1,885.00
» » » » 1816. . . . . - 4,687.20
te zamen. . . *ƒ* 6,572.20
de helft. . . . *ƒ* 3,286.10

zegge *ƒ* 3300; dit tienmaal is *ƒ* 33,000.

De heer **Deans** voor Tjikandie Jeler *f* 87,000.

de aanslag in 1818.	*f* 5,240 00
» » » 1816.	- 12,021.27
te zamen. .	*f* 17,261.27
de helft. .	*f* 8,630.28½

zegge *f* 8700, tien maal zooveel is *f* 87,000; makende te zamen voor beide landen als boven *f* 120.000.

Deze landen vervolgens in de verponding aangeslagen wordende, zou het Gouvernement daarvan jaarlijks genieten één ten honderd.	*f* 1,200.00
De koopschat onder de requestranten latende, en daarvan heffende 9 pCt. is.	- 10,800.00
te zamen. .	*f* 12,000 00

zijnde iets meer dan de gemiddelde opbrengst dezer landen aan landrenten, hierboven omschreven, en *f* 4,800 minder dan de aanslag over 1826, welke heeft bedragen *f* 16,709; dit verlies van *f* 4,800 mag echter niet in aanmerking komen, uit hoofde het alleen aan het lang hangen dezer zaak is toe te schrijven, dat het Gouvernement in 1826 zooveel landrenten geheven heeft, en daarom zich op grond van billijkheid zoude behooren te laten welgevallen. Bovendien, indien de afstand in 1818 had plaats gehad, en de opbrengst dezer landen aan het Gouvernement alstoen tot basis voor den afstand had gediend, zou de verkoopprijs, naar den voormelden maatstaf, in stede van *f* 120.000, slechts *f* 72,000 bedrage hebben. Alsdan waren de inkomsten van het Gouvernement geweest:

verponding 1 pCt	*f* 720.00
9 pCt. interest op *f* 72,000.	- 6,480.00
te zamen. .	*f* 7,200 00

in stede van *f* 12,000, zoo als ik dezelve thans hierboven berekend heb. Zoodat door den afstand thans te doen plaats hebben in voege voorschreven, het Gouvernement meerder bevoordeeld wordt dan in 1818 of 1820 met *f* 4,800, hetgeen juist zooveel is als het minder bedragen der inkomsten, die ik voortaan bereken in vergelijk van die van 1826.

Het is waar dat de voortbrengselen van den landbouw en de fabrieken der requestranten bij den aanslag der verponding in aanmerking komende, die belasting meer zoude bedragen, dan hierboven is aangegeven; dan ik geloof dat in billijkheid zulks van de ontginners van woeste gronden, en voornamelijk van de requestranten, niet kan gevorderd worden, ten minste voor een aantal jaren, uit hoofde van de groote sommen gelds, welke zij daaraan zonder vrucht hebben ten koste gelegd, waarbij niet uit het oog moet worden verloren, dat van zoodanige artikelen als voor uitvoer buiten 's lands bestemd zijn, den lande de uitgaande regten betaald worden, en welke niet zouden geheven worden, indien zij die onderwerpelijke ondernemingen niet gedaan hadden.

Behalve het land zouden de heeren **Trail** en Comp. ook nog moeten koopen het regt tot den bazaar en de overvaart te Tjikandie, welke ik van oordeel ben dat mede aan dezelve zouden behooren te worden afgestaan; dit een en ander is thans verpacht voor *f* 1407.60; dan bij de eerste occupatie dezer heeren van Tjikandie bedroeg zulks geen *f* 100. Aan derzelver aanwezen aldaar moet deze successive toeneming der waarde van die passer en overvaart, even als die van Onder Andier en Kapot op gouvernements-territoir ook worden toegeschreven, en waarvan

's Lands kas alleen de voordeelen genoten heeft. Op grond daarvan en naar aanleiding van het hierboven in het midden gebragte, zoude ik Uwe Excellentie almede in overweging geven, om de helft van de tegenwoordige opbrengst dezer bazaar en overvaart, tienvoudig vermenigvuldigd, als eenen billijken prijs te beschouwen en zulks alzoo af te staan voor *f* 7000, onder verpligting van eene jaarlijksche opbrengst van 5 pCt., even als van de overige particuliere bazaars in de Bataviasche Ommelanden aan den Lande moet voldaan worden, en mitsdien den geheelen koopschat van Tjikandie Oedik te stellen op *f* 40 000.

Alsnu afgehandeld hebbende den prijs voor den afstand van de onderwerpelijke landen, ga ik over tot.

d. Is het noodig de landen verder te doen opnemen en taxeren?

Naar aanleiding van het bij het voorgaande punt verhandelde, geloof ik dat eene opmeting en taxatie, zoo als zulks is voorgeschreven bij de resolutiën van 1820, 1822 en 1823, hiervoren aangehaald, als overbodig kan worden beschouwd, te meer daar, wat de opmeting betreft, de limieten zoo duidelijk zijn aangewezen, dat zulks niet noodzakelijk is.

e. Welke bepalingen dienen er gemaakt te worden:

1°. Ten aanzien der regten en verpligtingen der inlandsche bevolking met betrekking tot de landheeren;

2°. Ten opzigte der bazaar en andere verpachte middelen?

Aangenaam zoude het mij zijn, indien ik ten aanzien van het eerste punt Uwe Excellentie zoodanige voorstellen konde aanbieden; als, goedgekeurd wordende; ten rigtsnoer zouden kunnen strekken bij den eventuëlen afstand van andere gedeelten van Java aan Europeanen. Dan, zoo als ik de eer heb gehad bij eene vorige gelegenheid op te merken, zoude dit gewigtige onderwerp aan eene daartoe expresselijk te benoemen commissie kunnen worden opgedragen.

Ik zoude daarom van oordeel zijn, dat het beter ware in dezen geene speciale bepalingen te maken, maar te bepalen, dat de onderwerpelijke landen worden afgestaan op dezelfde voorwaarden en met dezelfde regten, privilegiën en servituten als andere vrije allodiale landen in de residentie Batavia, en speciaal die waarop de voormalige Bantamsche landen, gelegen tusschen de rivieren Tjikandie en Tangarang; in 1809 door den Gouverneur-Generaal Daendels zijn verkocht geworden, met de volgende uitzonderingen en speciale bepalingen:

1°. Dat de eigenaars dezer landen zullen hebben het regt om koffij te planten en over het product naar welgevallen te beschikken, zonder verdere tusschenkomst van het Gouvernement, noch ten opzigte van de aanplant, noch van de leverantie;

2°. Dat zij, op poene van verbeurte van derzelver land aan het Gouvernement, niet zullen vermogen te planten, noch op hun land te gedoogen de aanplant der papaver of maankop of de bereiding daarvan tot opium;

3°. Dat de op deze landen thans aanwezige ingezetenen zullen blijven in het bezit van de door dezelven ontgonnen of thans door dezelven in gebruik zijnde sawa's en tagalvelden, onder gehoudenis om van de jaarlijksche opbrengst aan den heer van den lande af te geven het een vijfde gedeelte bij wijze van grondhuur of grondbelasting, in voege als zulks in de overige vrije allodiale landen plaats heeft en gebruikelijk is;

4°. Dat de landen zullen zijn onderworpen aan het middel der verponding, volgens den verkoopprijs;

5°. Dat gedurende een tijdvak van tien jaren, te rekenen van primo Januarij 1827, de onderwerpelijke landen aan geene andere belasting zullen zijn onderworpen;

6°. Dat na ommekomst van dien tijd de landen subject zullen zijn aan alle zoodanige belastingen als in het algemeen zullen worden uitgeschreven.

Ten opzigte der bazaars en verpachte middelen zijn mij de volgende bepalingen noodzakelijk voorgekomen:

1°. Dat het regt om amfioen in het klein te verkoopen, zal zijn begrepen onder de generale verpachting van dat middel door het Gouvernement;

2°. Dat de belasting van 5 per cent op de bazaar zal worden gerekend over den jaarlijkschen pachtschat welke voor de bazaar zal worden verkregen;

3° Dat de thans bestaande bepalingen op de overvaart niet zullen mogen worden veranderd of geamplieerd zonder autorisatie van het Gouvernement.

Het laatste punt dat ik vermeen een onderwerp van deliberatie uit te maken is:

Welke verdere maatregelen zullen er vereischt worden bij den definitiven afstand van Tjikandie?

Er zijn er waarschijnlijk eenige die mij thans ontgaan zijn, dan de voornaamste zoude zijn om het land Tjikandie van de residentie Bantam af te nemen en hetzelve te voegen bij de residentie Batavia.

Deze maatregel is mij zeer noodzakelijk toegeschenen, ten einde voor te komen dat in eene en dezelfde residentie geene twee verschillende stelsels heerschen, hetgeen wel is waar welligt in der tijd in andere residentiën niet vermeden zal kunnen worden, dan dat hier kan en behoort te geschieden, vermits het land Tjikandie onmiddelijk grenst aan de residentie Batavia, waar het landelijk stelsel niet bestaat (de afdeeling Krawang uitgezonderd). Deze afscheiding zal nog het nut hebben, dat de inlandsche hoofden in het Tjikandiesche, welke thans geheel onafhankelijk zijn van de requestranten, en die misschien wel eenigzins door inferieure Europesche ambtenaren zijn gesterkt, in eene betere verhouding tot de landheeren zullen geraken. Voor de politie is dit mede zeer noodzakelijk, daar het plaatselijk bestuur van Batavia beter in de gelegenheid is, zich met de requestranten te verstaan dan dat van Ceram, en bovendien Batavia het punt is, van waar al de handelingen en operatiën der requestranten uitgaan.

Indien Uwe Excellentie zich met deze voorstellen konden vereenigen, en den definitiven afstand der landen Tjikandie op den voorgestelden voet laten gevolg nemen, heb ik de eer haar te adviseren:

1°. Mij te magtigen om dienaangaande met de requestranten in onderhandeling te treden, zoo omtrent den prijs als de algemeene en speciale voorwaarden, en Uwe Excellentie alsdan dienaangaande te dienen van berigt en consideratiën;

2°. Mij al verder te autoriseren om, na afloop der onderhandelingen met de requestranten, mij met de residenten van Batavia en Bantam te verstaan omtrent zoodanige maatregelen en bepalingen van algemeen of bijzonder belang, als bij den definitiven afstand door het Gouvernement zullen behooren genomen te worden, en Uwe Excellentie dezelve benevens mijne consideratiën aan te bieden.

De in mijne handen gestelde stukken heb ik de eer aan Uwe Excellentie bij deze terug te zenden.

De provisionele Directeur van 's Lands middelen en domeinen,
(*Get.*) J. KRUSEMAN.

Litt. *Z.*

ALGEMEEN OVERZIGT der Landelijke Inkomsten op de eilanden Java en Madura over 1818 tot 1824.

BENAMING DER MIDDELEN.	RENDEMENT IN DE JAREN							Vergelijk tusschen 1818 en 1824.	
	1818.	1819.	1820.	1821.	1822.	1823.	1824.	Meerder in 1824.	Minder in 1824.
Ongebouwde eigendommen.	*f*2,940,057.10	*f*3,213,549.26	*f*3,592.110.27	*f*3,590,165.05	*f*3,979,522.05	*f*4,083,033.00	*f*4,150,439.20	*f*1,210,382.10	"
Gebouwde eigendommen.	39,752.00	50,279.12	52,132.05	49,335.27	52,579.11	56,613.18	56,680.06	16,928.06	"
Tuinen.	1,596.00	9,405.12	7,426.00	8,938.20	17,265.03	11,949,14	10,810.02	9,220.01	"
Vischvijvers	78,347.09	97,816.22	97,926.09	97,853.22	111,890.22	109,075.22	134,138.29	55,791.20	"
Koffijtuinen, pagger- en boschkoffij	200,181.06	505,120.01	462,633.09	672,320.14	835,514.05	1,152.858.27	1,084,279.07	884,098.01	"
TOTAAL.	*f*3,259,933.25	*f*3,876,221.13	*f*4,012,228.20	*f*4,418,813.28	*f*4,997,771.16	*f*5,413,530.22	*f*5,436,354.04	*f*2,176,420.09	"

De Provisionnele Directeur van 's Lands Middelen en Domeinen,
(*Was get.*) KRUSEMAN.

Voor eensluidend afschrift,
De Hoofd-commies,
(*Get.*) DE WAAL.

Litt. *AA*[1].

The Collector of Nuddea.

N°. 1617.

Board of Revenue Lower Provinces the 28 *May* 1824.

MISCELLANEOUS DEPARTMENT.

Present:
J. PATTLE.
W. PATON.
W. TROTTER.

SIR!

The Right Honourable the Governor General in Council having been pleased to resolve, that Europeans of respectability shall be permitted, under certain restrictions, to hold lands in the interior of the country for coffee-cultivation, I am directed by the Board of Revenue to transmit to you, for your information, the annexed copy of an extract from the proceedings of Government of 7th instant, stating the rules and conditions, under which this indulgence is to be granted.

These rules, which prescribe the forms and mode of proceeding to be adapted in the first instance by persons wishing to hold lands for the cultivation of coffee, and the measures to be taken for the protection of the landholders and Ryot are so detailed, that it seems unnecessary, to do more on the present occasion than to enjoin your particular and special attention to these provisions.

They appear indeed to the Board to provide amply for every emergency of difficulty that is likely to occur. Should however any special case arise, the Board desire that you will consider it to be your duty to report fully the circumstances for their considerations and orders. I am etc. etc.

(*Signed*) A. TROTTER.
Acting Secretary.
Voor eensluidend afschrift,
De Hoofd-commies,
(*Get.*) DE WAAL.

Litt. *AA*[2].

REVENUE.

RESOLUTION.

1. As far as a judgment in such a case can be formed, until trial be made, there appears to be abundant reason to conclude, that the cultivation of coffee may be successfully prosecuted in this country on an extensive scale, and that the article may indeed be produced at a cost considerably below that, which the lowest prices hitherto known, or the market would amply reimburse, while at the same time there is scarcely any thing of which the consumptiou is likely to experience so large an augmentation in the event of any material reduction of price.

2. The extension of the exporttrade of India is an object of the highest importance both to England and to India, and the introduction of a new branch of trade, such as that in question may eventually become, would be a great national benefit.

The speculation appears therefore te be one, which is in a high degree worthy of the support of the Government. From the nature of the case, it is indispensably necessary, that those, who undertake it, should have an assured tenure in the lands appropriated tho the cultivation for a considerable period of time; and although it is to be expected and desired that the natives will before long enter into the speculation, and be guided by the example set to them, in the conduct of it, yet to its early and successful introduction on a large scale, it appears to be essentially requisite to allow scope to European enterprise and intelligence.

3. The land required in each case will, it is probable, admit of easy demarcation, although in the lower parts of Bengal at least it may not be found practicable to procure a sufficient extent of suitable ground without some intermixture of land applicable only to other purposes, and his Lordship in Council would hope that little difficulty will be experienced in providing for the satisfactory adjustment of all claims and the effectual protection of all rights attaching to lands to be used in the cultivation of coffee, or otherwise necessarily included within the limits of the plantation.

4. For this purpose however and especially for the protection of the Ryots and the security of the real interests of the speculators, it appears to be necessary to prescribe some special rules to be observed before any lands shall be occupied by Europeans, that the arrangements concluded by them with the owners and occupiers of land should be certified by the collectors of the districts, and that the European planters should be held subject to the awards of those officers in all matters touching the payment of rent, the adjustment of boundaries, and the like, with an appeal of course to the Board of Revenue.

5. It appears to be for several reasons desirable, that the tenure of the European planters should be that of lease-holders, not that of proprietors of the land. As to the term of the lease, it seems to be unnecessary to lay down at present any general rule.

6. With the above sentiments his Lordship in Council is pleased to resolve, that Europeans of respectability, being persons of course duly licenced as to residence, shall be authorized to take leases of land for the cultivation of coffee under the following conditions and restrictions.

7. Persons desirous of establishing coffee-plantations shall in the first instance apply for the permission of Government to do so, stating the district, in which they propose to have the establishment and the quantity of land, which they wish to include in their plantations, and each of them such applications to be submitted through the secretary to Government in the territorial department.

8. When permission is granted, the parties shall submit to the collector of the district a detailed statement of the lands, which they desire to occupy, and of the terms which they may have settled with the owners and occupants, including every one whom they may know to possess an interest in the lands; this statement shall be in English, Persian and Bengallee if in Bengal, and in English, Persian and Hindoostanee if in Behar or in the Western Provinces, and in English, Persian and Oryee if in Cuttack.

9. The collector shall cause to be published on the land desired to be taken, or in the nearest stant or village, and shall likewise stick up in his Kutcherry an Ishtahar notifying the contents of the application and requiring all persons, who may desire to submit any representation in the matter to come forward in person, or by Vakeel within the period of one month.

10. Any representation, which may be made to the collector in consequence of such notice, will be duly investigated be him and the result recorded in a regular proceeding.

11. If the result of such investigation shall appear to him to render objectionable the establishment of the proposed coffee-plantation, the collector shall report the circumstance to the Board of Revenue, and be guided by their instructions as to his further proceedings.

12. At the end of the period fixed in the Ishtahar, if there shall not appear to be any objection to a compliance with the application of the party, the collector shall either proceed himself to the spot, or shall depute the Pirgunnah Canvonga or other to measure and mark off the land proposed to be appropriated as a coffee-plantation, and to take from the several parties interested therein the necessary deeds in favour of the planter, and from the planter the requisite engagement in favour of the parties.

13. When the whole is concluded, the collector shall submit his proceedings to the Board of Revenue, who, if satisfied that all claims have been duly attended to, and properly adjusted, will finally confirm the arrangement.

14. Persons licenced as above to hold lands will of course be chargeable with all expenses attending the measurement and demarcation of the same, and the other necessary investigations.

15. Lands occupied by Koodkasht, Ryots or the cultivators enjoying hereditary right of occupancy must not of course be transferred without the consent of those persons.

16. Where the rents may be receivable by a Talookdar or other meddleman coming between the Ryots and the Zeemindar, or Suddar Malgoogar, the right of the latter to object to the arrangement will depend on the nature of the intermediate tenure. But in general it is the desire of Government, that no lands should be taken by Europeans, unless all parties possessing an interest in the soil, or in the rents, shall consent to the arrangement.

17. Europeans permitted to hold lands as above, must bind themselves to submit to the award of the collector of the district, subject only to appeal to the Board of Revenue, in all matters relating to any rent or other consideration demanded from them on account of the land occupied by them, as well as in all disputes touching the possession of the lands or any wells, watercourses, resources or the like.

18. The coffee-plantation shall be liable to sale by the collector in satisfaction of any award passed by him, if not otherwise satisfied within such time, as may be appointed bij the Board of Revenue, to whom in all cases, requiring recourse to sale, a reference shall be made.

19. If any European licenced to occupy land for a coffee-plantation shall violate the engagement into which he may enter or shall usurp or violently disturb the possessions of his neighbours, or shall otherwise be guilty of any act of breach of the peace, the Governor-General in Council reserves to himself the power of cancelling the licences, and of directing the interest possessed by the offender in the plantation to be sold.

20. The Board of Revenue will be authorized to take such further security as they may deem necessary, but in general his Lordship in Council would presume that the plantation itself will afford sufficient security; parties who may suffer in consequence of the annulment of a planters licence will also have their remedy in a suit of court.

21. It will frequently, his Lordship in Council presumes, be necessary to include in the planters possession a certain quantity of land in which coffee can not be grown, besides tanks and the like, and the plant requires the shelter of other shrubs or trees, which may at the same time be otherwise turned to profit; a certain latitude is therefore necessary, but the board will see that itis not abased.

22. It will of course be the business of the collector to see that any adequate rent is paid for all Malgoogaree lands included in a coffee-plantation and the tenure will be secured from the operation of a public sale for arrears of revenue, under the provisions of section 31, Regulation 11, 1822.

23. When a lease may be taken from a subordinate Talookdar, the planter must take the precaution of making the superior holder or holders parties to his engagements, that he may be secure from the consequences of default on the part of the Lepor.

24. Subject to the above provisions, his Lordship in Council is pleased to authorize Dr. Wallick and Mr. Gordon to hold the land for which thus applied. They will be referred to the Board of the collector for the final adjustment.

25. Mr. Loch's application to purchase one thousand Beegahs of land is deemed inadmissible.

Territorial Department, the 7 May 1824.

A true copy.

(*Signed*) H. MACKENZIE, *Secretary to the Governmt.*

Revenue Board.

A true copy.

(*Signed*) A. TROTTER, *Acting Secretary.*

Voor eensluidend afschrift,

De Hoofd-commies,

(*Get.*) DE WAAL.

Voor eensluidend afschrift,

De fungerende Secretaris-Generaal bij het Ministerie van Koloniën

A. L. WEDDIK.

ADVIES VAN DEN MINISTER VAN MARINE EN KOLONIEN DEN HEER ELOUT AAN DEN KONING OVER HET RAPPORT VAN DEN K. G. DU BUS NOPENS DE KOLONISATIE OP JAVA.

'S GRAVENHAGE, 13 Mei 1828.

Het behaagde Uwe Majesteit, bij artikelen 44, 45, 48 en 49, van Hoogstdeszelfs besluit van den 13 September 1825 n°. 79, de aandacht van den Commissaris-Generaal over Neêrlands Indië te vestigen op de koffijkulture, zoowel in de Preanger landen, als in andere gedeelten van Java; voorts op het zoogenaamd stelsel van landrenten, en eindelijk op het bijzondere landeigendom en de kolonisatie. Omtrent al die punten moest de Burggraaf DU BUS een naauwkeurig onderzoek doen, en vervolgens aan dit Departement inzenden een beredeneerd voorstel, geschikt om tot eene eindbeslissing te kunnen leiden.

In een rapport van den 1 Mei 1827 L°. P3* heeft de Commissaris-Generaal het stuk der kolonisatie in het breede behandeld, en die gelegenheid tevens te baat genomen, om ook, hoezeer slechts in het algemeen, over het landeigendom, de koffijkulture en de landrenten te spreken, als staande die onderscheiden onderwerpen in een naauw onderling verband.

Onder aanbieding van dat rapport en van deszelfs bijlagen, heb ik de eer de volgende consideratiën, tot welke het overwegen dier stukken heeft aanleiding gegeven, aan het beter oordeel van Uwe Majesteit te onderwerpen.

Het schrijven van den Burggraaf DU BUS, waarvan hier de rede is, treedt in een diep onderzoek naar de uitkomsten van de in 1818 en 1819 door Commissarissen-Generaal daargestelde inrigtingen, zoo als die naderhand door de Indische Regering veranderd en gewijzigd zijn, en de steller van hetzelve deelt zeer veel heldere en daaronder nieuwe denkbeelden, over dat onderwerp mede. Al de merkwaardige bijzonderheden in den loop van dat onderzoek aangehaald hier op nieuw aan te stippen, zoude tot onnutte herhalingen leiden, en welligt ook schaden aan de duidelijkheid der voordragt. Mij derhalve in het algemeen aan den inhoud van het stuk zelf gedragende, zal ik mij vergenoegen met kortelijk bijeen te trekken, wat op het gezag der ontvangene bescheiden thans de staat van zaken op Java schijnt te zijn, met betrekking tot de ontwikkeling van nijverheid, na het tienjarig bestaan van een stelsel, hetwelk aan den Javaan de vrije beschikking over tijd en vlijt moest verzekeren.

De zoogenaamde vrije koffijkulture, zoo als dezelve geregeld was bij het hiernevens gevoegde besluit van Commissarissen-Generaal van 7 November 1817 (bijlage A), schijnt over het geheel genomen slechts door

Aan den Koning.

den invloed der ambtenaren en hoofden uitgebreid of aan den gang gehouden te zijn. Van den kant des bestuurs schijnt niet ten volle aan de belofte te zijn voldaan, om niet alleen de belasting op de koffijtuinen in natura te ontvangen, maar ook den geheelen pluk aan te nemen tegen eenen jaarlijks vast te stellen prijs; wordende opgegeven dat de Inlanders door allerlei middelen genoopt zijn geworden, om hunne belasting in geld op te brengen, en om hunne koffij niet aan het Gouvernement te leveren wanneer de marktprijs beneden den beschermenden prijs was gedaald. De voordeelen, die de koffijteelt opleverde en die veelal gering zijn geweest, schijnen niet tot den gemeenen man gekomen te zijn, maar op de meeste plaatsen het deel te zijn geweest van zijne hoofden. De hoedanigheid der op deze wijze geteelde koffij wordt opgegeven over het algemeen slecht te zijn, vermits de Javanen aan zich zelven overgelaten de tuinen en boomen niet met zoodanige zorg behandelen, als tot het voortbrengen van deugdzame vruchten vereischt wordt.

De teelt van katoen en indigo, te voren onmisbaar tot vervaardiging van kleedingstukken, wordt gezegd nagenoeg opgehouden te hebben, sedert dat de overvloedige invoer van Europesche lijnwaden, den inboorling een veel goedkooper middel om zich te kleeden, heeft aangewezen. Deze takken van Javaanschen landbouw zijn door geene andere vervangen geworden.

Het bouwen van rijst, en hier en daar van tabak en aardvruchten, wordt opgegeven al te zijn, wat de vrije industrie der Javanen thans nog voortbrengt; de rijst culture, die in het afgetrokkene beschouwd, in eenen bloeijenden staat is, neemt wel toe, maar men twijfelt of dezelve wel een' gelijken tred met den aanwas der bevolking houdt; zeker is het echter dat de productie van artikelen voor den uitvoer geschikt, in weerwil van den invloed des bestuurs, in geen de minste verhouding staat tot de vruchtbaarheid van den grond en het aantal landen.

Volgens eenen bekenden regel van het Indische Staatsregt, is de Souverein algemeene grondeigenaar. Het gansche land is het domein, elke landbouwer is een kleine pachter van den Staat. De rijst, het geliefde voorwerp der landbouwende nijverheid, van den Javaan, wordt bij voorkeur geteeld in landen, die ten allen tijde wanneer de landman zulks nuttig acht, kunnen worden onder water gezet; zulke rijstlanden (sawah) zijn zelden onderhevig aan de misgewassen die, bij gebrek van regen, dikwijls aan de drooge rijstvelden (tipar of gagah) ten deel vallen. — Op vele plaatsen verschaft de natuur, zonder veel moeite van den kant des landmans, het water om sawahs aan te leggen; in andere oorden daarentegen dienen werken van kunst, zoo als doorgravingen, afdammingen, waterleidingen enz. vooraf te gaan. — Om deze laatste te ondernemen, is de pachter te arm en te weinig verzekerd van zijn bezit; terwijl de Vorst, die zulke werken van algemeen nut in zijn belang als algemeene grondeigenaar had behooren tot stand te brengen, zulks nimmer of althans zeer zelden heeft gedaan; hetzij dan als een gevolg der vadsigheid aan Asiatische vorsten eigen, hetzij uithoofde der algemeene oorzaken, waarom, in alle luchtstreken, het te groote landbezit nadeelig is voor eene zorgvuldige kulture. Door dezen zamenloop van oorzaken heeft de bevolking zich bij voorkeur nedergezet dáár, waar het voor de natte reistkulture als van zelf haar te gemoet stroomt, en naar de plaatselijke gesteldheid het ontginnen van gronden bijzonder begunstigt. In zulke streken wonen de Javanen opeengepakt, terwijl andere waar slechts de hand der kunst ontbreekt om de rijkste oogsten aan den grond te ontwoekeren, woest blijven liggen.

De landbouw wordt bij de Javanen dan ook slechts in het klein, en

ter voldoening aan de meest dringende behoeften, geoefend. De gronden om de dorpen gelegen, worden beschouwd als tot het gemeen gebruik der dorpelingen dienende; elk bekomt bij beurtwisseling als pachter, een klein veld, dat een morgen (oude maat) en veeltijds slechts $^1/_4$ morgen groot is, te bebouwen. Er bestaat geen kapitaal, om nieuwe ontginningen te bekostigen, en de grondrente van het Gouvernement (bedragende $^1/_2$, $^2/_5$ of $^1/_3$ van den bruto oogst, naarmate van de hoedanigheid der gronden) heeft eene hoogte bereikt, die aan den kleinen pachter niets meer overlaat dan de verdiensten van den dagloner.

Het nut, hetwelk in dezen stand van zaken door de nijverheid en de kapitalen van Europeanen kon worden te weeg gebragt, had aanleiding gegeven, dat hun bij het Regerings Reglement van 1818 het vooruitzigt was geopend, om hunne kapitalen met voordeel in landbouwende ondernemingen te kunnen besteden; ook was hun daartoe gelegenheid gegeven bij de publicatie van Commissarissen-Generaal van 5 Januarij 1819, (waarvan straks nader,) voorschrijvende de wijze, waarop het aangaan van overeenkomsten tusschen Europeanen en Javanen, tot het leveren van producten, het verrigten van arbeid enz. zoude plaats grijpen. De wijze, waarop die bepalingen zijn ten uitvoer gelegd, en de vijandige gezindheid, die kort daarna tegen de Europesche planters in het algemeen veld won, deed alle ondernemingen van dien aard, welke reeds aangevangen waren, wederom verlaten of kwijnen.

De maatregelen in 1823 omtrent de landverhuringen in de Vorstenlanden genomen, voltooiden dat stelsel, en doofden allen geest van onderneming onder de Europeanen ten eenenmalen uit.

Zoo deze staat van zaken blijft voortduren, stelt de Commissaris-Generaal zich daarvan de uitkomsten voor, die ik hier met de eigenwoorden in het rapport gebezigd, volgen laat:

»De bevolking van Java zal blijven toenemen, maar traag. De ont- »ginning van onbebouwde gronden zal voortgaan, maar nog trager. »Wanneer, na lang tijdsverloop, alle gronden op Java zullen ontgonnen »zijn, zoo zal het over deszelfs geheele oppervlakte eene bevolking be- »zitten, volmaakt dezelfde als die thans een gedeelte dier oppervlakte »bewoont en bebouwt, eene bevolking, namelijk, die overal op een »gedrongen, zal bestaan uit ettelijke millioenen pachters van heele, »halve en kwart morgen gronds; elk bouwende ter verkrijging van zijn »voedsel; elk rijst bouwende en anders niet; elk bouwende tegen de »verdiensten van den blooten daglooner; elk, in voldoening van zijne »eerste levensbehoeften verteerende, wat zijn stukje grond hem geeft, »en zijne landrente hem laat; eene bevolking met een woord, die aan »het Gouvernement wel afwerpen zal de helft, twee vijfde of een derde »van haren rijstoogst, maar die aan den handel, aan den uitvoer niet »meer zal leveren dan wat zij thans levert; van de producten onzer »nationale nijverheid niet meer slijten zal, dan zij thans slijt, en in »den engen kring waar binnen hare maatschappelijke instellingen hare »welvaart en alle mogelijke ontwikkeling omsluiten, onbekend met zoo- »vele genietingen en verkwikkingen des levens, onvermogend om die »ooit te kunnen bereiken, het schoone Java zal bewonen en bebouwen, »op eene wijze, waarbij deszelfs bezit voor den handel, de industrie en »de welvaart van het moederland, van geen meerder belang zijn, of »worden kan, dan het tegenwoordig is."

Het middel in het rapport aan de hand gegeven, om Java uit dezen staat van kwijning op te wekken, is de hernieuwde toelating van Europeanen en derzelver kapitalen tot den landbouw.

Men wil, namelijk, in de nabijheid van de meest bevolkte distrikten,

landen, die woest liggen, in pacht of huur, uitgegeven hebben aan Europeanen, en stelt zich voor dat deze die landen alsdan zullen bebouwen, met vrije arbeiders, die zij uit de naastbijgelegen dorpen (dessas) zullen lokken. Men verwacht dat de verhuizing van deze arbeiders naar de pachtgronden der Europeërs, niet alleen nuttig zal werken op het algemeen commerciële belang van Java, vermits die ondernemers bij voorkeur handelsprodukten zullen teelen, maar ook zal voorzien in de gebreken thans aan de huishoudelijke gesteldheid van het Eiland verbonden, en zoo even opgenoemd. In de dessas hoopt men, zal zich van lieverlede eene betere evenredigheid tusschen de beschikbare bouwgronden, en het getal der dorpsbewoners daarstellen; het genot van een klein stukje land bij beurtwisseling zal vervangen worden door het vast gebruik van eene grootere uitgestrektheid gronds, en terwijl andere kultures naast die van de rijst geboren zullen worden, zullen zich van lieverlede vestigen de beginselen van een meer zeker en individueel landbezit onder de Javanen, » dat (dus spreekt de steller van het rapport,) » de hoeksteen worden moet van alle toekomstige ontwikkelingen van » kultuur op de reeds bebouwde gronden, gelijk de kunde, de nijverheid » en de kapitalen van den Europeër het worden moeten, voor de ont- » ginning en kulture van den nog onbebouwden grond."

Over het geheel genomen kan ik mij zeer wel met dit ontwerp vereenigen, en zonder nu juist in al de bijzonderheden de gevoelens in het rapport ontwikkeld over te nemen, zijn mij geene redelijke bedenkingen voor den geest gekomen, tegen de algemeene strekking van het voorstel.

Als lid der Commissie, die in het jaar 1816 de Oost-Indische bezittingen, uit handen der Engelsche Regering overgenomen, en het bestuur derzelve geregeld heeft, heb ik reeds het gevoelen aangekleefd, dat de nijverheid der Inlanders, aan haar eigen overgelaten, geene vruchten zoude opleveren, in eenige verhouding staande tot de anders zoo gunstige gesteldheid van het Eiland. — Voor den meest oppervlakkigen beoordeelaar was het althans blijkbaar, dat de Javanen noch de vereischte kunde noch het kapitaal bezaten, om ondernemingen tot stand te brengen, welke eene fabriekmatige inrigting op eene ruime schaal vorderen, zoo als suikermolens, indigomakerijen en dergelijken. — De toelating van Europeesch vernuft en Europesche kapitalen, scheen mij het middel te zijn, om in deze gebreken te voorzien; landen werden reeds dadelijk aan partikulieren uitgegeven, onder de voorbehouding van de nader te regelen voorwaarden, en het was met eene volle en eenstemmige overtuiging, dat de Commissarissen-Generaal vervolgens, zoo als reeds gezegd is, bij art. 106 van het Regerings-Reglement, het meer stellig voorschrift ter neder stelden, dat het bestuur door alle middelen binnen deszelfs bereik den landbouw aanmoedigen en de beste middelen beramen en aan het Departement van Koloniën voorstellen zoude, om aanvankelijk of bij voortgang den landbouw uit te breiden, door uitgiften van landen en de vermeerdering van eene Europeesche bevolking en landbouwers.

Maar, hoezeer dan ook destijds omtrent het beginsel zelf geene twijfelingen waren gerezen, zoo was men over de wijze van uitvoering tot geene bepaalde meening gekomen, toen de Commissie zich in de eerste dagen van het jaar 1819 ontbond.

Bij een rapport van 15 Januarij 1819, n°. 163, zonden Commissarissen-Generaal afschriften van al de over dit onderwerp ontvangene rapporten naar het moederland, en lieten de beslissing over aan Uwe Majesteit; den Gouverneur-Generaal intusschen noodigende om, in de onderstelling dat eenmaal door Uwe Majesteit eene uitgifte van gronden

zoude bepaald worden, zoodanige voorloopige onderzoekingen daar te stellen, als geschikt zouden zijn om aan de uitvoering spoed bij te zetten.

Hier te lande is intusschen, ook nadat de papieren met het Linieschip Admiraal EVERTSEN verongelukt, op nieuw uit Indië waren ontvangen, de zaak nimmer tot een onderwerp van bepaalde overweging gemaakt. Ik heb reeds de eer gehad dit aan te stippen in mijn geheim rapport van 1 April 1826, n°. 31[b]. — De regering in Indië, van haren kant, wel verre van hare pogingen daarhenen te doen strekken om de uitvoering van den in beginsel reeds bepaalden maatregel *casu quo*, te bevorderen en te bespoedigen, heeft na de ontbinding der commissie in 1819, al meer en meer voet gegeven aan een stelsel, waarvan de hoofdtrek was het weren van Europeesch landbezit en het ontwikkelen der Javanen, zonder de tusschenkomst van Europesche planters.

De straks opgenoemde brief van Commissarissen-Generaal van 15 Januarij 1819 n°. 163, wordt bij deze alsnog Uwe Majesteit ter lezing aangeboden, als onmisbaar tot de kennis van den loop, dien de zaak genomen heeft.

Eene uitgifte van gronden was het eenig middel niet, dat Commissarissen-Generaal in 1818 op het oog hadden om Europesche kundigheden en kapitalen te doen strekken tot verbetering van Java's landbouw. — Zij bepaalden bij art. 111 van het straks aangehaald regeringsreglement, dat de ingezetenen, die tot voortzetting van eenigen bijzonderen tak van landbouw of van eenige fabriek of trafijk, hetzij gronden of persoonlijke diensten van eenige dorpen mogten noodig hebben, vrijheid zouden hebben om deswegens overeenkomsten te treffen, en regelden nader bij eene publicatie van 5 Januarij 1819 den voet, waarop die contracten zouden moeten worden gesloten. Dit alles was ook in overeenstemming met de beginselen vervat in het regerings-reglement, ten jare 1815 door het Nederlandsch Gouvernement vastgesteld.

Volgens de bedoelde bepalingen (welke bij dezen kopijelijk aan Uwe Majesteit worden aangeboden) konde een Europeaan, bij voorbeeld, eenen suikermolen oprigten, zonder meer gronds in eigendom of in huur te bezitten, dan noodig was voor zijne gebouwen. Het benoodigde suikerriet kon hij zich verschaffen door middel van overeenkomsten met de omliggende Javaansche dorpen; hij kon, met een woord, suikermolenaar worden, zonder te wachten naar de ingeroepen beslissing van Uwe Majesteit op het stuk der uitgiften van land in het groot.

Doch ook deze maatregel vond bij het opvolgend bestuur van Nederlands Indië te weinig bijval, om immer noemenswaardige uitkomsten te kunnen opleveren. Dezelve is dan ook mislukt, om de redenen door den steller van het nu uit Indië ontvangen rapport opgegeven van pag. 175 tot 187.

Wat intusschen de gevolgen zijn geweest van deze afwijkingen, toont de bedroevende slotsom der beschouwing van Java's productie voor den uitvoer, welke voorkomt van pag. 24 tot 74 van datzelfde rapport, hierop nederkomende, dat de waarde van den tegenwoordigen jaarlijkschen uitvoer van Java, voor zooveel die op rekening der menschelijke nijverheid kan gesteld worden, niet meer bedraagt dan vijf millioenen guldens, waarvan nagenoeg drie millioenen bestaan in koffij, die overal door den invloed der ambtenaren wordt geteeld, voorts een millioen aan rijst en een millioen aan takak en andere voorwerpen; zijnde de suikerkulture bijna geheel ten gronde gegaan.

Geen wonder dan, dat ik mij volgaarne vereenig met eene redenering, waarvan de strekking is, om de maatregelen welke reeds in 1818 voor

nuttig en doelmatig zijn gehouden, als nog aan Uwe Majesteit voor te dragen

Het is intusschen niet te ontkennen dat, zoo een tijdverloop van tien jaren, bij sommigen de overtuiging mag hebben doen ontstaan, dat het bestaande stelsel door andere maatregelen moet worden opgevolgd; die vertraginging geene gunstige omstandigheden tot het daarstellen van de maatregelen heeft aangebragt. De prijzen der koloniale voortbrengselen zijn gedaald tot eene ongehoorde laagte; velerlei teleurstellingen, geleden door hen, die in weerwil van den verklaarden tegenzin van het bestuur zich aan ondernemingen op Java hebben gewaagd, hebben den lust tot landontginningen merkelijk doen bedaren; — de afwijkingen, die de Regering zich van aangenomen en bekend gemaakte beginselen heeft veroorloofd, hebben het algemeen vertrouwen verzwakt; — en eindelijk is nu laatstelijk eene rustverstoring uitgebarsten, die, zoo lang zij niet gestild zal zijn, nadeelig moet werken op het vestigen van kapitaal in de kolonie.

Maar deze omstandigheden, hoe nadeelig dan ook, moeten, mijns inziens, de strekking niet hebben, om den voorgedragen maatregel te doen uitstellen; zij moeten slechts worden in aanmerking genomen bij de bepaling der voorwaarden, waarop landen zullen worden aangeboden. — Ik zal thans tot de beschouwing van die voorwaarden overgaan.

De punten, in het rapport van den Commissaris-Generaal van 1 Mei 1827, L°. P³* (van pag. 417 tot 430) opgegeven, als die waarop het voornamelijk zal aankomen, zijn:

1°. Of de gronden in pacht of eigendom zullen worden uitgegeven?
2°. De hoegrootheid der pacht of huur, mitsgaders van den vrijdom aanvankelijk te verleenen;
3°. Of men ook aan vreemden landen geven, dan wel zich uitsluitend tot Nederlanders bepalen zal?
4°. De kultures, die geoorloofd of verboden zullen zijn; en
5°. De wijze van bekendmaking der aan te nemen beginselen.

Ad. 1^m. De afstand in eigendom wordt in het rapport aangeprezen als het meest tot aanmoediging te zullen strekken, en men zou daartoe ook raden, zoo men daartoe niet werd teruggehouden door de omstandigheid, dat de zaak nog te weinig wortel heeft geschoten; dat zij nog te nieuw, te onzeker en bij het Nederlandsch publiek te weinig bekend is; en dat, zoo aan den eenen kant het Gouvernement niet zou behoeven over te gaan om de gronden nagenoeg om niet aan bijzondere personen af te staan, aan den anderen kant, het vorderen van eenen eenigzins hoogen koopprijs zou strekken tot bezwaar der ondernemers, die buitendien reeds uitschotten genoeg zullen te doen hebben.

Men wil dus de gronden in pacht hebben afgestaan, voor 30, 40 of 50 jaren, met het doel en voornemen, om die pachten met der tijd voor eenen afstand in vollen eigendom te doen plaats maken.

De Commissarissen-Generaal bepaalt zich bij het opperen van denkbeelden, en doet geene stellige voordragten. Het is daarom twijfelachtig, of bij de eerste uitgiften der landen in pacht, al dadelijk van eenen lateren afstand in eigendom wil hebben besproken, dan wel, of hij dien lateren afstand met stilzwijgen willen hebben voorbijgegaan. Zoowel voor het eerste als voor het laatste laten zich redenen bijbrengen; want, zoo het in vele opzigten wenschelijk is, dat de ondernemers van den beginne af bekend worden gemaakt met de voornemens, welke het Gouvernement omtrent hunne landen koestert, zoo zoude het echter ook alles behalve aanmoedigend zijn, nu reeds op den voorgrond te stellen het ontwerp van eenen afstand in eigendom, waardoor de ondernemers

zouden moeten betalen de meerdere waarde, die de landen door hunne eigene bemoeijingen en kapitalen zullen verkrijgen.

Een afstand *om niet* of tot zeer lagen prijs, heeft de Commissaris-Generaal ook niet op het oog, want op pag. 421 spreekt hij van de mogelijkheid, om na verloop van den halven pachttijd, den tiendubbelden prijs voor de landen te bekomen.

Wanneer men let, dat de landen, van welker afstand de rede is, bij de eerste uitgifte woest zullen zijn, en dus nog weinig waarde zullen hebben; dat voorts het belang van het Gouvernement bij de zaak meer moet gezocht worden in de algemeene vermeerdering van welvaart en handel, die uit de ontginningen zal geboren worden, dan in de mogelijkheid, om van die landen na eenige jaren een' hoogen verkoopprijs te trekken; dat er meer waarschijnlijkheid bestaat voor een trage, dan voor eene zeer ijverige deelneming in den maatregel, en dat dus zooveel mogelijk behoort te worden vermeden al wat aanleiding zou kunnen geven, om die opwekking nog te verzwakken; en dat er eindelijk in allen geval gelegenheid zal zijn, om na eenigen tijd de voorwaarden der volgende uitgiften te wijzigen naar de meerdere ondervinding, die men zal verkregen hebben; dan komt men tot de gevolgtrekking, dat het doelmatig zal zijn eene proeve te nemen, met uitgifte in pacht voor 40 jaren, onder toezegging van eene nadere verlenging, zoo de belanghebbenden zich daaromtrent na ommekomst van 30 jaren verklaren, en het aan de Regering blijkt, dat die verlenging bevorderlijk zijn kan aan de instandhouding of uitbreiding der aangevangen kultures, fabrieken of tafrieken.

Het is wijders voorgekomen, dat in allen geval de door de ondernemers op te rigten gebouwen derzelver bijzonder eigendom moeten blijven, en dat zij ten allen tijde vrijheid moeten hebben daarover te beschikken, zoo als hun belang zal medebrengen.

Ad. 2m. Omtrent de hoegrootheid van de pachtschat of huur, treedt het rapport van den Commissaris-Generaal in geene bijzonderheden. Hetzelve raadt slechts aan, dezelve zoo min drukkend mogelijk te maken, en om in de eerste jaren vrijstellingen te verleenen, naar gelang dat de kultures, die beproefd zullen worden, meer of minder tijd zullen vorderen, om vruchten af te werpen.

Zoo men aan den eenen kant het gemis van alle data omtrent een zoo belangrijk punt als de hoegrootheid der pachtgelden moet betreuren, valt het aan den anderen kant niet te ontkennen, dat het voordragen van eenen algemeenen maatstaf voor den pachter bijna aan het onmogelijke grenst, wil men althans daarbij eenige verhouding tot de zoo onderscheiden waarde der gronden en de meerdere kostbaarheid van deze of gene kulture, hebben in acht genomen, en niet handelen in navolging der Engelschen, die de uitgiften op de kust van Ava, om niet en op van Diemensland tot de nominale huur van een peperkorrel per akker doen.

De reeds bestaande particuliere landerijen op Java, leverden in deze geen geschikt voorbeeld ter navolging op.

Met uitzondering van enkelde gevallen, waarin zulks bij den verkoop anders bepaald is, zijn die landerijen onderhevig aan eene jaarlijksche verponding van 1 pCt. van de getauxeerde waarde. Daar men nu over het algemeen den koopprijs van landerijen op Java regelt, naar eenen intrest van 12 pCt. zoo staat eene belasting van 1 pCt. van de waarde gelijk met ruim 8 pCt. van de zuivere inkomsten.

Eene gelijke belasting of huur aan de pachters der uit te geven landen op te leggen, kan niet worden aangeraden, vermits dezelve te drukkende zoude

zijn voor ondernemingen, waar alles van de bemoeijenis der planters afhangen, en men hun niets geven zal dan den woesten grond.

Het valt ook niet te ontkennen, dat eene huur, die zich regelt naar eenen maatstaf van waarde, die het koloniaal bestuur zelf bepaalt, den pachter weinig zekerheid geeft, dat die huur steeds binnen de palen der billijkheid blijven zal. — Wenschelijk zoude het daarom zijn een vaste huur per morgen lands te heffen, te bepalen naarvolgens eene klassificatie van het land, in goed, middelbaar en slecht. — De hoegrootheid van deze huur zoude het onderwerp van eene nadere voordragt van het Indisch bestuur dienen te zijn, en Uwe Majesteit zoude slechts nu in het algemeen dienen te bepalen, dat die huur op billijke grondslagen zal worden geregeld.

Het zal te minder bezwaar in zich hebben, om de bepaling der huur nog eenigen tijd te verschuiven, vermits de Commissaris-Generaal tevens het zeer billijk voorstel doet, om die huur in alle geval, gedurende de eerste jaren, niet te heffen, tot dat te doene ontginningen vruchten zullen opleveren, en om vervolgens gedurende eenige jaren slechts halve pacht te vorderen.

Daar het echter moeijelijk zou zijn voor elke kulture eenen afzonderderlijken maatstaf aan te nemen, en sommige planters meer dan eene kulture op hunne landen zullen beproeven, komt het verkieslijk voor, een' algemeenen termijn van vrijstelling aan te nemen, bij voorbeeld, vijf jaren voor de heele- en vijf jaren voor de halve pachtpenningen.

Ad. 3m. De vrage, of men ook vreemdelingen tot het landbezit op den voorschreven voet zal toelaten, is zeer gewigtig, en wordt in het rapport zonder eenig stellig advies, geheel aan de beslissing van Uwe Majesteit overgelaten.

De nadeelen, die een overwegende invloed van vreemde planters in het hart onzer bezittingen kan voortbrengen, behoeven hier niet te worden uiteen gezet; maar, hoezeer ik uit dien hoofde mij zeer stellig tegen eene onbepaalde toelating van Europeanen van allerlei landaard zoude verklaren, gevoel ik met den steller van het rapport, dat eene uitsluiting van vreemd kapitaal de zaak, van welker daarstelling hier de rede is, zeer zoude vertragen.

Ik houde het er voor, dat eene voorzigtige toelating van vreemden raadzaam zal wezen, en dat de zoodanigen die thans reeds op Java als Nederlandsche onderdanen gevestigd zijn, in allen geval tot het landbezit behooren geregtigd te blijven. Derzelver getal is niet zeer groot, en zij bezitten kundigheden en betrekkingen, die waarschijnlijk eenigen hunner reeds dadelijk zullen nopen om een nuttig voorbeeld te geven, in het aanvangen van ontginningen.

De bepaling, dat een vreemdeling, om voortaan landen te kunnen huren, vooraf van Uwe Majesteit zal moeten hebben verkregen brieven van naturalisatie; komt mij voor een genoegzamen waarborg te zullen opleveren tegen het kwaad, dat men van eenen onbeperkten toevloed van zoodanige kolonisten vreest.

Ad. 4m. In de aanwijzing der kultures, die op de verhuurde landen zullen mogen ondernomen worden, is de opium mij toegeschenen het eenig voortbrengsel te zijn, waaromtrent eene voorbehouding noodig zal zijn. Ik vereenig mij ten dezen geheel en al met dit gevoelen, uitgedrukt op pag. 424 van het rapport.

Ad. 5m. Het gevoelen door den steller van dat stuk op pag. 426 van hetzelve ontwikkeld, dat de beginselen van het aan te nemen stelsel, na door Uwe Majesteit te zijn vastgesteld, ook dadelijk hier te lande moeten worden algemeen gemaakt, is ook het mijne. Zulks kan strek-

ken zoo wel tot bevordering van de zoo wenschelijke deelneming onder de ingezetenen van dit rijk, als tot eene meerdere gerustheid voor de deelnemers in het algemeen, welker vertrouwen door de steeds wankelende stelsels en veranderde maatregelen opzigtelijk het Europesche landbezit, zonder twijfel een schok bekomen heeft.

Het spreekt echter van zelf, dat hier slechts de algemeene omtrekken van het stelsel kunnen vastgesteld en bekend gemaakt worden, en dat de verdere uitvoering moet worden overgelaten aan het bestuur in Indië, altoos echter onder Uwer Majesteits nadere goedkeuring; eene voorbehouding, die voorzeker naar het vroeger gebeurde, door de planters in hun voordeel zal worden uitgelegd.

Ik heb de vrijheid genomen, de onderscheiden bepalingen omtrent het verhuren van landen aan Europeanen, die vatbaar zijn voorgekomen om nu reeds door Uwe Majesteit te worden vastgesteld, te vervatten in een ontwerp van besluit, hetwelk Uwe Majesteit bij deze wordt aangeboden sub. L°. C.

Bij inzage van dat stuk zal Uwe Majesteit ontwaren, dat het zelve eenige punten aanroert, die niet in het rapport van den Commissaris-Generaal waren aangewezen; dit is bepaaldelijk het geval met de artikels 1, 3, 5, 6, 8, 9, 13, 14, 15, 16, 17, 18 en 19 van het ontwerp.

Ik zal hier kortelijk de redenen laten volgen, welke tot het inlasschen van die verordeningen hebben geleid; boven en behalve den algemeenen grond, dat het, ter opbouwing van den ontmoedigden geest van onderneming, wenschelijk is voorgekomen, om hier en daar bepalingen op te nemen, die welligt meer onder de bijzonderheden dan tot de hoofdtrekken van het stelsel kunnen worden gerangschikt, doch welker dadelijke kennis het nut zal hebben, dat de toekomstige koloniale wetgeving op het aangelegen onderwerp der landontginningen van nu af aan door de belanghebbenden zal kunnen worden overzien.

Art. 1. Voor zooveel de Europeanen of derzelver afstammelingen aangaat, bevat dit artikel geene bepalingen, die niet reeds in een vroeger gedeelte van dit rapport zijn opgehelderd; doch ten aanzien van de inlanders, is de volgende toelichting noodig. In geen gedeelte van het rapport van den Burggraaf DU BUS wordt de vraag, of Oosterlingen al dan niet in de voorgenomen uitgiften van gronden moeten worden begrepen, aangeroerd; eene verklaring daaromtrent zal echter niet te vermijden zijn.

Dat eene zoodanige uitsluiting voor zooveel de Javanen aangaat, onbillijk zou zijn, valt dadelijk in het oog; en dat zij met betrekking tot Chinezen en andere Oosterlingen vreemd zoude klinken, blijkt daaruit, dat personen tot die natiën behoorende, uitgestrekte landgoederen in de Bataviasche Ommelanden bezitten, en zelfs de meeste suikermolens aldaar aan Chinezen behooren. Die personen in een gedeelte van het Eiland tot het landeigendom toe te laten, en in een ander daarvan uit te sluiten, kan niet wel worden verdedigd.

Daarbij moet nog in aanmerking genomen worden, dat het aan den eenen kant wenschelijk is voor het Gouvernement, dat aan voorname Javanen gelegenheid worde gegeven, zich op den landbouw toe te leggen, ook in verband met het op pag. 318 van het rapport aangekondigde voornemen van den Commissaris-Generaal om de Inlandsche Regenten in land, in stede van in geld te bezoldigen, en dat het aan den anderen kant bedenkelijk zou zijn, zulk een dadig en ijverig soort van menschen als de Chinezen, het vooruitzigt om landontginningen te kunnen beproeven, te benemen.

Het is wel waar, dat aan de Chinezen en niet zonder grond, eene groote schraapzucht wordt ten laste gelegd; en dat de ondervinding ge-

leerd heeft, dat velen hunner geene gelegenheid laten voorbijgaan, om met den veel eenvoudiger en trouwhartiger Javaan handelingen aan te gaan, die voor den laatsten drukkende en schadelijk zijn; doch deze kennis schijnt geen genoegzame gronden te kunnen opleveren, om de Chinezen in den regel, van het bezit van pachtgronden uit te sluiten, en moet het bestuur slechts nopen tot omzigtigheid in het toelaten, en tot waakzaamheid in het gadeslaan van Chinesche landhuurders.

Op al deze gronden zijn bij art. 1 van het Ontwerp van besluit, de Javanen en andere Oosterlingen genoemd als tot het genot van pachtgronden geregtigd; doch de bijvoeging dat zij de middelen en de geschiktheid moeten bezitten om landontginningen te ondernemen, zal aan de Indische Regering genoegzame aanleiding kunnen geven, om van deze vergunning voor zoo veel Chinezen aangaat, slecht dan gebruik te maken, wanneer zich *apriori* met genoegzame zekerheid laat berekenen, dat daarvan geene dan goede gevolgen te wachten zijn. Bij het toezenden van Uwer Majesteits besluit aan de Indische Regering, zoude hare aandacht nader op dat punt kunnen worden gevestigd.

Art. 3. Het slot van dit artikel vereischt opheldering. In de residentie Cheribon, slechts door eene rivier van de Preanger landen gescheiden, bestaan thans bijzondere bepalingen omtrent de koffijkulture, ten doel hebbende, om het sluiken van koffij uit laatstgemelde residentie moeijelijk te maken. Die bepalingen zouden omtrent de Europesche grondhuurders niet wel vol te houden zijn, en daar er oostwaarts van Cheribon, meer gronden zijn dan in de eerste twintig jaren zullen kunnen worden ontgonnen, heeft men raadzaamst geoordeeld, die residentie vooreerst van den maatregel uit te sluiten.

Art. 5. Daar het mogelijk is, dat sommige landhuurders het hier aangegeven middel zouden willen bezigen, en Uwe Majesteit hetzelve reeds bij besluit van 11 Julij 1821, n° 61 aan den heer A. de Wilde had toegestaan, is het nuttig voorgekomen, daarvan hier te spreken, niet alleen om de wettigheid van dat middel boven allen twijfel te stellen, maar ook om de aandacht der ondernemers op hetzelve te vestigen.

Art. 6. Het spreekt van zelve, dat eenige bepalingen van den hier aangewezen aard, al dadelijk zullen noodig zijn, daar intusschen daaromtrent in het rapport van den Commissaris-Generaal geenerhande denkbeelden worden geopperd, heeft men het bij deze algemeene vermelding der zaak moeten laten.

Art. 8. Om de overgangen van pachtgronden gemakkelijk te maken, is het voorgekomen, dat eene uitgifte van grondbrieven zeer nuttig zou zijn. Die stukken kunnen aan de belanghebbenden dienen voor bewijzen van eigendom, zoo lang de pacht duurt, en zullen hen in de meeste gevallen onontbeerlijk zijn, om gelden te kunnen negotiëren, tot het aanvangen of voortzetten hunner ontginningen. De vorm dezer grondbrieven is een punt van belang; volgens art. 18 zal de eindbeslissing daaromtrent bij Uwe Majesteit berusten.

Art. 9. Na hetgeen aan de ontginners van gronden, in de laatste tijden, is wedervaren, is het noodig voorgekomen, aan de huurders eenige bepaalde zekerheid te geven, dat zij niet willekeuriglijk in het genot der vruchten van hunnen arbeid zullen gestoord worden.

De hier voorgedragen bepaling, zal voorzeker het meest geschikt zijn om het gekrenkt vertrouwen te doen herleven, en daarin kan voor het Gouvernement niets bedenkelijks gelegen zijn, daar hetzelve altoos de bevoegdheid behoudt om aan gevaarlijke grondhuurders het verblijf binnen 's lands te ontzeggen. Slechts de onteigening is het, waartoe een vonnis zal noodig zijn.

Art. 13. In Nederlandsch Indië bestaat eene belasting op het overschrijven van vaste goederen van den eenen eigenaar op den anderen. De pachtgronden daarvan geheel vrij te laten, schijnt onnoodig, doch het aangenomen beginsel om, ter meerdere aanmoediging van de ontginningen, dezelve in den beginne zoo min mogelijk te belasten, doet het raadzaam voorkomen de transcriptie der pachtgronden, gedurende den tijd van tien jaren, onbezwaard te laten, en om ook na dien tijd, de zaak nog afhankelijk te doen zijn van eene Koninklijke beslissing.

Art. 14 en 15. Op pag. 173 en volgende van deszelfs schrijven, spreekt de Burgraaf DU BUS van de bepalingen, vervat in de publicatie van Commissarissen-Generaal van den 5den Januarij 1819, als bijlage bij het tegenwoordig rapport gevoegd, sub La B, en van de oorzaken, waardoor is verijdeld geworden de heilzame strekking, welke die publicatie tot bevordering van Europesche ondernemingen had. Hij verklaart zich echter in het slot van het rapport niet, of hij de overeenkomsten hier bedoeld, al of niet wil behouden hebben.

Mijns inziens, kan deze vrage niet anders dan toestemmenderwijze worden beantwoord; er kunnen toch velen zijn, die hetzij uit gebrek aan middelen, hetzij om andere redenen, ondernemingen van den hier bedoelden aard, zullen verkiezen boven het in huur nemen van pachtgronden; en, wat meer is, er bestaan op dit oogenblik verscheiden van die ondernemingen, aan welke het belangrijk is, te dezer gelegenheid die zekerheid en die bescherming toe te zeggen, welke zij, blijkens het rapport van den Heer DU BUS, in de laatste tijden zoo zelden hebben ondervonden, en echter zoo zeer behoeven.

Om al deze redenen zijn in art. 14 en 15 van het Ontwerp van besluit, eenige algemeene bepalingen omtrent dit onderwerp voorgedragen, welke alle twijfeling, die nog bestaan mogt, zullen doen ophouden.

Art. 16. Dit artikel zal niet zonder nut zijn, als eene stellige verklaring van het beginsel, dat voortaan moet worden nageleefd. Vele ambtenaren op Java zijn nog voorstanders van het begrip (dat na 1819 zoo zeer veld genomen heeft) dat de Europesche landontginner slechts is eene parasite plant, die zich tusschen het Gouvernement en den Inlander indringt, en schadelijk is voor beider welvaart.

Art. 17. Een zoodanig driemaandelijksch rapport als hier bedoeld wordt, zal zeer nuttig zijn voor het Gouvernement en het moederland, en de bepaling zal ook, als bewijs van belangstelling van den kant van Uwe Majesteit, een' voordeeligen indruk kunnen maken bij het publiek, hetwelk waarschijnlijk na al het gebeurde, zoo min mogelijk geheel aan het welbehagen van het koloniaal bestuur wenscht overgelaten te zijn.

Art 18. Dit artikel vordert geene bijzondere toelichting, sprekende het van zelf, dat de zaak der grondpachten een aantal kleine bepalingen zal vorderen, welke slechts door ondervinding en plaatselijke kennis kunnen worden aangewezen.

Art. 19. Ofschoon het baarblijkelijk is, dat in dit besluit niet gedoeld is op de Vorstenlanden, is het evenwel nuttig voorgekomen, zulks hier uitdrukkelijk te verklaren, ook om geen verkeerden indruk bij de Inlandsche Vorsten te laten wortel schieten.

Na aldus het geheele ontwerp van besluit over de uitgiften van pachtgronden te hebben toegelicht, zal ik de vrijheid gebruiken Uwer Majesteits aandacht een oogenblik te vestigen op een punt, dat door den Commissaris-Generaal op pag. 430 van deszelfs rapport met die uitgiften in een naauw verband is gebragt, het daarstellen, namelijk, van eene inrigting, welker bestemming zou zijn, om aan de grondpachters geld te schieten tot een matigen intrest, daardoor niet alleen de voorgenomen

ontginningen op het krachtigst ondersteunende, maar tevens den te grooten invloed van vreemden werende, en aan het geheele ontwerp van kolonisatie een nationaal aanzien gevende.

Zeer bekend is het, dat de hooge intrest van het geld op Java steeds op eene gevoelige wijze den landbouw gedrukt heeft; een vrij naauwkeurige schets van den schadelijken invloed, dien deze omstandigheid op de suikerkulture in de Bataviasche ommelanden geoefend heeft, treft men aan in het onlangs verschenen werkje van den Heer Loman: *Het eiland Java in verband beschouwd met Néerlands handel, zeevaart en fabrieken;* waarover handelt het rapport dezerzijds van den 16den Februarij j.l. Lett. H. n°. 77.

De kennis der kwaal is echter, zoo als meermalen, ook hier, niet genoegzaam geweest, om dezelve te genezen, en geen wonder; want het vraagstuk is geen van de minst moeijelijke in de huishoudkunde van Staat.

Eene inrigting van den hier bedoelden aard, kan zeer wel blijven bestaan, indien zij zich onthouden kan van het in omloop brengen van papieren munt, en dit laatste middel is het echter, waartoe alle landbouwende banken toevlugt moeten nemen. De reden is eenvoudig. Om aan den planter gelden te kunnen schieten, beneden den gewonen intrest des lands, moet de bank die gelden tot een nog lager intrest kunnen bekomen. Zilveren of gouden speciën kan zij zich op die voorwaarden niet verschaffen; papieren geld blijft dan de eenige toevlugt.

Daar dit middel van circulatie nu deszelfs nominale waarde niet kan bewaren, zoo hetzelve niet ten allen tijde tegen zilver of goud kan worden verwisseld, en daar hiertoe vereischt wordt eene veel gemakkelijke convertibiliteit der panden dan aan landerijen vooral op Java eigen is, vervalt het papier van eene landbouwende bank weldra tot diskrediet, en daarmede gaat de instelling zelve te gronde.

Wat hier ook van zijn moge, zeker is het, dat bij de toepassing dezer algemeene redeneringen op Java, zich nog plaatselijke zwarigheden van geen minder gewigt voordoen. De geldsomloop van het eiland bevindt zich in eenen staat, die voorzeker niet gunstig is voor een ontwerp om papier in omloop te brengen; het daartoe zoo noodig vertrouwen, ontbreekt schier geheel en al. Doch al was dit het geval niet, zoo is het daarstellen van eene landbouwende bank thans niet wel meer mogelijk.

Blijkens de Bataviasche courant van den 13den December j.l., heeft de Commissaris-Generaal het octrooi en reglement voor de Javasche Bank, bepaaldelijk vastgesteld, en haar (bij art. 3) toegezegd, dat gedurende tien jaren geene andere korporatie, maatschappij of compagnieschap zoude worden toegelaten.

Bij art. 35 van het reglement wordt aan de Bank verzekerd, dat geen ander papier gelijktijdig met het hare zal worden in omloop gebragt. Uit deze bepalingen vloeit dus de onmogelijkheid voort, om zoolang de Javasche Bank bestaat, aldaar eene tweede bank, bevoegd om papier in omloop te brengen, te kunnen oprigten.

De vraag is nu, of welligt de Javasche Bank de zoo wenschelijke ondersteuning aan den landbouwer zal kunnen verschaffen?

Uit art. 18 van het bedoelde reglement blijkt, dat men het beginsel aangenomen heeft, dat die bank niet op onroerende goederen zal mogen beleenen, doch in art. 16, § h, is haar de bevoegdheid geschonken, om onder goeden borgtogt een krediet van niet meer dan tien duizend guldens te verleenen aan alle ter goeder naam en faam staande ingezetenen, met vrijheid om daarover bij assignatie te schikken, tegen betaling van eenen te bepalen intrest.

De Javasche Bank zal dus de landbouwers kunnen ondersteunen ten beloope van dit bank-krediet van hoogstens tien duizend guldens; eene som groot genoeg om in dagelijksche handelingen veel gerief te bezorgen, doch te klein om eene krachtdadige ondersteuning aan ontginningen te schenken.

Behalve dit gerief, zal de bank nog voor den landbouwer zeer nuttig zijn, omdat zij het hare zal bijdragen tot matiging des algemeenen peils van den intrest; voorts omdat zij den geldsomloop zal bevorderen, en eindelijk omdat zij nu en dan des landbouwers producten in beleening zal kunnen nemen; maar zij zal nimmer kunnen worden de in het rapport van den Commissaris-Generaal bedoelde hulp-inrigting, bestemd om aan de Nederlandsche grondpachters geld te schieten tot eenen matigen intrest, en om door hare krachtdadige medewerking het geheel ontwerp van kolonisatie te verheffen boven het gevaar van eenen te grooten invloed.

Men zal dus dienen te overwegen, of die hulp niet van hier zoude kunnen worden verleend.

Als niet ongeschikt om dat oogmerk te bereiken, is mij voorgekomen het oprigten eener naamlooze maatschappij met het bepaalde doel, om aan huurders van pachtgronden op Java de noodige werktuigen, (in het Rijk te vervaardigen), te doen toekomen. Het kostende dier werktuigen met bijvoeging van de vereischte gelden tot derzelver oprigting, zoude onder hypotheek der pachtgronden eene schuld kunnen uitmaken die met eenen intrest van hoogstens 5 pCt. in een bepaald getal jaren zoude moeten worden afgelost, uit de opbrengsten der plantagiën, van welke tot dat einde jaarlijks een gedeelte (bij voorbeeld een tiende) in natura zoude moeten worden afgeleverd aan eenen agent, die de inrigting tot dat einde op Java zoude moeten hebben, om aldaar hare belangen in het algemeen waar te nemen. Naarmate de schulden afgelost werden, zouden de gelden tot het ondersteunen van nieuwe ontginningen beschikbaar worden, en men zoude welligt alles zoodanig kunnen inrigten dat een kapitaal van bij voorbeeld, twee millioenen gulden, behalve de eerste impulsie, die hetzelve aan den landbouw geven zouden, jaarlijks uit deszelfs aflossingen twee tonnen gouds aan nieuwe ondernemingen zoude kunnen toewijden. Op deze wijze zouden, wel is waar, de geldschieters in dit Rijk, geen hoogen intrest van hunne kapitalen trekken, doch het is juist deze overweging, die mij genoopt heeft om van geen grooter fonds te gewagen, dan men verwachten mag dat ook zonder uitzigt op hooge renten, zal kunnen worden bijeengebragt, ter bevordering van een gewigtig nationaal doel.

Of en in hoever een zoodanig ontwerp in den tegenwoordigen staat van het geldbeleg, met vrucht zoude kunnen worden beproefd; en zoo ja, hoedanig de zaak zoude moeten worden aangevat, om de meest mogelijke medewerking bij onze landgenooten voor dezelve te verwerven, dit zijn punten, die Uwe Majesteit beter dan iemand anders kan beoordeelen. Ik verzoek daarom in allen eerbied het bij het bloot opperen van het denkbeeld te mogen laten, in afwachting der bevelen en teregtwijzingen, die het Uwe Majesteit zoude kunnen behagen, daaromtrent verder aan dit Departement te doen geven.

De Commissaris-Generaal spreekt op pag. 326 van zijn rapport van eene Engelsche inrigting van den hier bedoelden aard, onder den naam van *Free labour Society*, welke hij verneemt dat thans reeds krachtig bijdraagt tot ontwikkeling des landbouws in Britsch-Indië. Bestond die maatschappij inderdaad, dan zoude de kennis van hare verrigtingen veel licht kunnen werpen op de overweging van het bovenstaande onderwerp;

doch dit is het geval geenszins. Volgens het bijgaand afschrift van eene missive van den Ambassadeur Falck, d°. 27 November j.l., heeft de *Free labour Society* met zoo vele andere projecten van het jaar 1825, slechts op het papier bestaan, en het is dus niet mogelijk, hare reeds verkregen ondervinding tot leidsvrouw te nemen.

Een belangrijk punt blijft nu nog ter behandeling over, namelijk, dat der reeds bestaande particuliere landen.

Bij art. 48 van Uwer Majesteits besluit van den 13den September 1825, n°. 79, was den Commissaris-Generaal opgedragen, om uit aanmerking van het wenschelijke, dat een einde worde gemaakt aan de bestaande twijfeling omtrent de voorwaarden, waarop de in bijzondere handen overgegane landerijen voortaan zullen worden bezeten, zich te doen voorleggen al wat in die materie mogt zijn verrigt, sedert de in het jaar 1819 plaats gehad hebbende benoeming eener commissie van onderzoek, en zoo spoedig mogelijk een bepaald en beredeneerd voorstel deswege in te zenden. Aan dit artikel zijner Instructie heeft de Burggraaf du Bus slechts zeer onvollediglijk voldaan; want, hoezeer op pag. 214—242 van het rapport een aantal belangrijke redeneringen, en op pag. 435—438 eenige voorstellen omtrent de partikuliere landen worden aangetroffen, zijn vele kwestiën tusschen het Gouvernement en de landeigenaren gerezen, geheel buiten overweging gelaten.

Hoe belangrijk het is, dat in deze na rijp beraad eene eindbeslissing worde genomen, zal Uwe Majesteit kunnen ontwaren uit het navolgende algemeene overzigt van den stand der zaak.

De landerijen, gedurende meer dan eene eeuw, in de Bataviasche Ommelanden, en naderhand ook elders aan partikulieren verkocht, zijn op zeer onderscheiden voorwaarden afgestaan geworden; de tijd en de veranderde omstandigheden hebben echter vele punten van verschil, die aanvankelijk in de conditiën van verkoop bestonden, doen verdwijnen, zoo dat men die landen thans rangschikken kan onder drie voorname cathegoriën, te weten:

1°. Landerijen door de Oost-Indische Compagnie en het voormalig Hollandsch Gouvernement verkocht;

2°. Landerijen, door den Gouverneur-Generaal Daendels in het Buitenzorgsche vervreemd, en

3°. Landerijen, afgestaan door het Britsch tusschenbestuur in 1813.

Ik zal elk dezer cathegoriën afzonderlijk behandelen. Ad. 1m. De voormalige Oost-Indische compagnie verkocht de landerijen gewoonlijk onder de verpligting, om daarop handelsproducten als koffij, peper, katoen, enz., te teelen; en dezelve tegen zeer lage prijzen te leveren. Op eenige landen bestond geene verpligte teelt, maar, zoo de eigenaars zekere producten wilden planten, moesten dezelve geleverd worden aan de Compagnie.

Sommige landen moesten bij voorkomende gelegenheden arbeiders voor de openbare werken, of transportmiddelen voor 's compagnies goederen, andere wederom moesten fourage voor de posterijen en het leger bezorgen; en zoo waren er nog een aantal andere verpligtingen, waartoe de plaatselijke gesteldheid van elk bijzonder landgoed en de behoefte van het oogenblik had aanleiding gegeven.

Langzamerhand zijn deze zoo onderscheiden voorwaarden, hetzij dan stilzwijgende, en uit hoofde der veranderde omstandigheden, hetzij als een gevolg van uitdrukkelijke bepalingen in een gesmolten, zoo dat men nu veiliglijk zeggen kan, dat al de landerijen door de voormalige Oost-Indische compagnie en het voormalig Hollandsch Gouvernement verkocht, in dezelfde verhouding staan tot het Gouvernement.

Allen zijn verpligt transportmiddelen en arbeiders voor de publieke wegen te leveren; het Gouvernement eischt die hulp niet meer om niet, maar betaalt dezelve aan de Javanen, volgens tarieven, die van tijd tot tijd zijn bepaald geworden.

Het teelen van producten voor het Gouvernement wordt niet meer geeischt, en de eigenaar beschikt vrijelijk over zijne vruchten. Het koloniaal bestuur heeft echter in de laatste tijden meer dan eens beweerd het regt te hebben, om op de oude verpligte leverantiën terug te komen

Hoezeer dan ook op deze wijze eene meerdere eenparigheid omtrent het bijzonder landeigendom is tot stand gekomen, is het er zeer ver af, dat de regten en verpligtingen der eigenaren thans met duidelijkheid aangewezen en bepaald zouden zijn.

Al de door de compagnie verkochte of afgestane landen waren vrije allodiale goederen; de eigenaars van de voornaamste dezer goederen droegen den titel van hoofdingelanden en waren leden van het collegie van Heemraden; zij hadden onder meer anderen voorregten, ook dat van de benoeming van eenige inlandsche hoofden; zij waren bevoegd om, gedurende eene nacht, misdadigers in verzekerde bewaring te nemen, en zij oefenden eindelijk op hunne landerijen in vele opzigten dat soort van gezag uit, hetwelk in vroeger jaren op heerlijke goederen bestond, met uitsluiting evenwel van eenig regtsgebied.

De Javaansche opgezetenen waren verpligt één dag in de week, den landeigenaar ten dienste te staan; zij moesten zijne tienden van het rijstgewas om niet stedewaarts voeren, zij konden zich van het land, waarop zij gezeten waren, niet zonder verlof van den eigenaar verwijderen, sub poena van als landloopers te worden opgevat; zij moesten zich eindelijk bij den landheer in eene zoogenaamde ziels-beschrijving laten opteekenen, en tot bewijs daarvan steeds een hoofdbriefje door hem afgegeven, bij zich hebben.

Langzamerhand zijn deze bepalingen in het onzekere geraakt, en hebben de pogingen der Regering de strekking gekregen, om de landeigenaren in magt en invloed te beperken; dit is vooral het geval geweest, gedurende de Britsche bezitneming, in welk tijdvak men vermeende, dat die vormen van bestuur de meeste aanprijzing verdienden, welke den Javaan overal in onmiddelijke aanraking bragten met de Regering, zonder tusschenkomst van hoofden, regenten of landeigenaren.

Bij het Regerings-reglement van 1818, zijn de heerendiensten wel uitdrukkelijk afgeschaft geworden, maar, hoezeer ik eene zoodanige bepaling als algemeenen regel, voor nuttig en voorzigtig houde, om geen voet te geven aan overdreven aanmatigingen van den kant der landeigenaren, ben ik tevens geneigd te gelooven, dat het zeer onraadzaam zou zijn, den band, die tusschen den landeigenaar en den gemeenen man bestaat, op eene onvoorzigtige wijze te verbreken. Die band is het middel, waardoor de landheer op eene krachtige wijze kan medewerken tot handhaving der rust en van eene goede politie, en wat meer is, die band staat in naauwe vereeniging met de oorzaken, waardoor het mogelijk is, dat een gering aantal Europeanen, tallooze Aziatische volkeren kan overheerschen en besturen.

Wanneer men het gevoel van ondergeschiktheid van den Javaan voor zijnen landheer verzwakt, ondermijnt men ook zijne onderwerping aan het Europeesch bestuur in het algemeen.

Bij velen wordt dit evenwel anders begrepen. In de uit Indië ontvangene stukken, bij gelegenheid van het verschil met den heer A. DE WILDE c. s., en bepaaldelijk in de Indische depêche van 17 Julij 1822 n°. 154 en hare bijlage vindt men, zoo als reeds aangemerkt is, den

Europeaan op Java beschreven als een parasite plant, die de voedende sappen veslindt en geene vruchten draagt; en het zal wel geen betoog behoeven, dat ambtenaren, die zulk eene meening aankleefden, geene gelegenheid hebben verzuimd, om den landeigenaar bij den Javaan in een ongunstig daglicht te plaatsen. Hierin behoort op eene voorzigtige wijze te worden voorzien, op eene wijze, namelijk, die zonder den grond te leggen voor eene willekeurige behandeling der Javaansche opgezetenen, echter deze ook houdt binnen die palen van eerbiedige onderdanigheid, welke de voorname steun is van ons geheel bestaan in Indië.

Een tweede punt, waaromtrent eene stellige verklaring zal noodig zijn, is dat der verpligte kultures en leverantiën.

In den zoo even aangehaalden Indischen brief van den 17den Julij 1822 n°. 154, en hare bijlagen, wordt geene moeite gespaard om aan te toonen, dat het Indisch bestuur het regt heeft om die oude verpligtingen te doen herleven, en dat dit bepaaldelijk het geval is met de koffijkulture, op welke steeds als toepasselijk zoude moeten worden beschouwd, de resolutie van den Gouverneur-Generaal in Rade van 7 Januarij 1791, bevelende dat alle koffij door particulieren geteeld wordende, moet geleverd worden aan de Compagnie tot den prijs van 6 Rijksdaalders de 140 oude ponden.

Bij het vooruitzetten van dit beginsel, had de Indische Regering, zoo het schijnt, uit het oog verloren, dat bepalingen, die in het naauwst verband stonden met den zoo strengelijk gehandhaafden alleenhandel der Compagnie, geheel doelloos waren geworden van het tijdstip, dat de Compagnie en haar alleenhandel hadden opgehouden te bestaan. Er is thans geen koffij monopolie meer; de handel in koffij is geheel vrij; in de Preanger Regentschappen wordt wel is waar slechts koffij voor rekening van het Gouvernement geteeld; maar die koffij wordt dadelijk na deszelfs aflevering in 's lands pakhuizen aan den vrijen handel overgegeven.

In het jaar 1816 bestond in de Bataviasche Ommelanden geene koffijkulture, want de tuinen vroeger als een gevolg der verpligte teelt aangelegd, waren langzamerhand weder te niet gegaan. In dit jaar echter werden alomme nieuwe aanplantingen gedaan door de eigenaars der particuliere landerijen, waarvan sommige het daarvoor hielden, dat het Gouvernement niet meer op het plakkaat van 1791, als geheel onbestaanbaar met de zoo zeer veranderde omstandigheden, zoude terugkomen; terwijl andere, van het bestaan van een zoodanig plakkaat onkundig, vermeenden, dat de algemeene inrigtingen van zelve in den volsten zin, vrijheid van kulture medebragten. Het voorgevallene in 1822 strekt aan allen tot bewijs, dat het Gouvernement de zaak nog niet beschouwde als in dien zin uitgemaakt, en hoezeer toen geene maatregelen tot herstel der verpligte leverantie zijn genomen, hebben echter de destijds geopenbaarde beginselen een' nadeeligen invloed gehad op den geest van onderneming der landeigenaren.

Het is derhalve noodzakelijk dat eene stellige verklaring geschiede, welke de eigenaars van de particuliere landen door de voormalige Oost-Indische Compagnie en het voormalig Hollandsch Gouvernement verkocht, gerust stelle; dat geen volgend bestuur der Kolonie zich de vruchten hunner nijverheid zal kunnen toeëigenen.

Er zijn meer andere punten, waaromtrent eene verklaring zal noodig zijn, doch daar dezelve op al de verkochte landen toepasselijk zijn, en zich niet tot een der drie aangewezen cathegoriën bepalen, zal daarvan nader worden gehandeld.

Ad. 2m. De Gouverneur-Generaal DAENDELS verkocht, in onderschei-

dene perceelen de Buitenzorgsche landen, die hem door de Indische Regering, bij besluit van den 29sten Maart 1808, in vollen eigendom waren geschonken, een besluit naderhand door het Gouvernement in het moederland, (waarschijnlijk met eene niet zeer volledige zaakkennis), bekrachtigd.

Die landerijen, in het jaar 1745 aan den Gouverneur-Generaal VAN IMHOFF afgestaan, zijn vervolgens steeds eene tijdelijke bezitting, aan het ambt van Gouverneur-Generaal verbonden geweest, in dier voege, dat de Gouverneur-Generaal steeds het genot der inkomsten van de Buitenzorgsche landen had, tegen uitkeering van eene som in eens, aan zijnen voorganger. Die uitkeering bedroeg voor den Goverenur-Generaal DAENDELS 39,900 Rijksdaalders, en was geheel onevenredig aan de waarde dezer landen.

De Buitenzorgsche landen waren in der tijd aan den Gouverneur-Generaal VAN IMHOFF gegeven, onder verpligting, dat de vruchten, (dat wil zeggen die, waarin de compagnie een' gereserveerden handel dreef), aan haar zouden worden geleverd. Als een gevolg van deze bepaling, heeft de compagnie steeds uit de Buitenzorgsche distrikten eene vrij aanzienlijke hoeveelheid koffij getrokken, die bij de komst van den Gouverneur-Generaal DAENDELS acht à tien duizend pikols bedroeg.

Toen de Indische regering die districten dan in het jaar 1808 in vollen eigendom aan den Gouverneur-Generaal DAENDELS schonk, scheen dezelve te gevoelen, dat eene zoodanige afstand te gunstig zoude zijn, gepaard met eene geheele vrijstelling van de verpligte koffijteelt. Die verpligte teelt werd dan ook bewaard, en de overgifte geschiedde in deze woorden:

»Zoo is goedgevonden en verstaan te verklaren, dat Zijne Excellentie »de heer Maarschalk en Gouverneur-Generaal het landgoed Buitenzorg »in vollen eigendom voor zich en zijne erven bezit, onder deze bepaling »nogtans, dat de koffij leverantie, zonder bemoeijenis van den eigenaar »zal blijven op 8 à 10,000 pikols 's jaars, en het gemelde landgoed, »zoo lang zulks noodig geoordeeld wordt, zal worden geconsidereerd als »een regentschap, ten dezen opzigte gesubmitteerd blijvende aan het »toezigt van den gecommitteerde tot en over de zaken van den inlan»der, doch met ontheffing tevens van de lasten, waaraan hetzelve tot »nog toe als een gedeelte der beneden landen aangemerkt, verbonden is »geweest."

Deze bepalingen zijn in dezen zin toegepast geworden, dat het Gouvernement de bevoegdheid heeft behouden, om buiten bemoeijenis van den eigenaar, bij voortduring acht à tien duizend pikols koffij te doen teelen door de Javaansche bewoners van het district Buitenzorg, doch dat dit landgoed daarentegen ontheven is van de jaarlijksche belasting van $^1/_2$ pCt. (thans 1 pCt.) van de waarde, welke van alle tot dien tijd vervreemde particuliere gronden en huizen geheven werd.

Nadat de Gouverneur-Generaal DAENDELS den vollen eigendom van Buitenzorg verkregen had, splitste hij dat landgoed in de perceelen Tjomas, Tji-jorok, Dermaga, Sindangbarang, Tjiawi, Pondok Gede, Kampongbaroe, Tjiseron en Buitenzorg, en verkocht de acht eersten aan particulieren, terwijl het laatste (waarop het lusthuis Buitenzorg gelegen is), wederom in het bezit van het Gouvernement geraakt is.

Bij de vermelde verkoopingen is de verpligting omtrent de koffijkulture, hier boven genoemd, in stand gehouden, zoo dat op dezen dag, de eigenaars van die perceelen zich moeten laten welgevallen, dat het Gouvernement de Javanen, op hunne landen wonende, buiten hunne bemoeijenis, tot het teelen van acht à tien duizend pikols koffij

bezige, voor welke koffij, aan de Javanen, bij aflevering in het pakhuis te Buitenzorg, evenveel betaalt wordt, als aan de koffijplanters in de Preanger regentschappen.

Dat deze verpligte koffijteelt eene vrij lastige beperking van het eigendomsregt is, en invloed heeft moeten hebben op de prijzen voor de genoemde landen besteed, laat zich ligtelijk begrijpen; want hoezeer het toezigt over de aanplantingen, het aanwijzen der gronden, het onderhoud der tuinen, het leveren der koffij in de pakhuizen, en al wat verder met de zaak in betrekking staat, buiten bemoeijenis der landeigenaren blijft, zoo zijn het toch de opgezetenen hunner landen, die al den arbeid, die deze kulture vordert, verrigten moeten, waardoor aan die opgezetenen minder tijd overblijft voor andere kultures, die aan den landheer grondhuur betalen.

De landheer heeft geen deel in de betaling, welke voor die koffij door het Gouvernement toegestaan wordt, doch is daarentegen ontheven van de verponding, aan welke alle andere vroeger vervreemde vaste goederen onderworpen zijn.

Voor het Gouvernement bestaan geene redenen, om de bewuste landen te ontheffen van eene verpligting, die aan hetzelve jaarlijks acht à tien duizend pikols koffij, voor denzelfden prijs als de Preanger koffij bezorgt; en in allen geval kan daaraan niet worden gedacht, zoo lang de overeenkomst bestaat, die met de Nederlandsche Handelmaatschappij wegens de levering van koffij is gesloten, als zijnde de Buitenzorgsche koffij uitdrukkelijk in de overeenkomst begrepen.

Het is dus blijkbaar, dat de landen in der tijd door den Gouverneur-Generaal Daendels verkocht, anders de Buitenzorgsche landen, eene afzonderlijke cathegorie moeten blijven uitmaken, ten opzigte van de koffijteelt.

Meermalen is de vraag geopperd, of de eigenaren der Buitenzorgsche landen ook voor eigen rekening koffij kunnen planten, mits zulks geschiede buiten nadeel van het regt van het Gouvernement, om op die landen acht à tien duizend pikols te mogen teelen.

Welligt zijn er, in die gegeven omstandigheden, geene redenen, om de gemelde bevoegdheid aan de Buitenzorgsche landeigenaars te ontzeggen; zoo hunne landen, meer dan acht à tien duizend pikols koffij kunnen opleveren, schijnt het wenschelijk, dat zulks geschiede, en hoezeer die koffij dan ook niet in 's Gouvernements pakhuizen zal gestort worden, de middellijke belangen van het Gouvernement zullen op eene andere wijze door die vermeerderde productie van handelsartikelen, worden bevorderd.

Dit is al wederom een punt, hetwelk bij de overweging van de zaak der particuliere landen, de aandacht van het Gouvernement verdient.

Ad. 3m. De landen in het jaar 1813 door het Engelsch bestuur vervreemd, zijn verkocht onder de voorwaarden, welke bij deze kopijelijk worden overgelegd.

Het voorname onderscheid tusschen deze voorwaarden en die, waarop de landen in de 1ste cathegorie vallende, worden bezeten, is, dat deze laatste onderhevig zijn aan eene jaarlijksche belasting, (thans bedragende 1 pCt.) van de waarde naarvolgens kohieren, die van tijd tot tijd zamengesteld worden; terwijl het Gouvernement zich omtrent de landen in 1813 verkocht, verbonden heeft, om als verponding van dezelve niet meer te vorderen, dan ½ pCt. van den oorspronkelijken koopprijs. Voorts bestaat hier nog dit gewigtig onderscheid, dat al de bijzondere landen, (de Buitenzorgsche uitgezonderd) thans, zoo als gezegd, stilzwijgend, schoon nog niet uitdrukkelijk ontheven zijn van verpligte kultures en leverantiën voor het Gouvernement, terwijl de landen in 1813 verkocht, naarvolgens de uitlegging van art. 3 der koopconditiën,

(in verband tot het slot van art. 5) gegeven, niet onderhevig zijn aan verpligte kultures, maar wel aan eene verpligte leverantie van koffij.

Men heeft namelijk van Gouvernementswege staande gehouden, dat het slot van art. 5 medebragt, dat deze landen ook onderworpen waren aan de oude verordeningen van de Compagnie, houdende dat al de koffij, die geteeld wierd, aan dezelve moest worden geleverd, en dat dit dus eene uitzondering was op de algemeene vrijstelling van gedwongen leverantien bij art. 3 toegezegd.

Uit de zaak van den Heer A. DE WILDE c. s. is aan Uwe Majesteit bekend, op welke gronden de eigenaren van een dezer landen, (Soekaboemie) beweerd hebben, dat die uitlegging onregtvaardig en willekeurig was; en uit het rapport van het toenmalig Departement van Koloniën, d°. 14 Junij 1821, n°. 461, alsmede uit mijn advies van den 20sten Junij 1821, (aan Uwe Majesteit eerst kenbaar geworden bij rapport van den 16den April 1825, n°. 17k) blijkt, dat men de zaak hier te lande in dier voege beschouwd heeft, dat wel is waar, volgens art. 3 der koopconditiën, alle gedwongene leverantiën tegen onevenredige prijzen (*all forced deliveries at inadequate rates*) waren afgeschaft, doch dat het slot van art. 5 de bevoegdheid gaf, om gedwongen leverantiën uit algemeene bepalingen voortvloeijende, te bevorderen, mits de prijzen daarvoor aan den landeigenaar betaald slechts genoegzaam (*adequate*) waren, dat wil zeggen, evenrede aan den marktprijs.

Die onderscheiden adviesen hebben ten gevolg gehad, dat Uwe Majesteit bij besluit van 11 Julij 1821, n°. 61, het besluit heeft vastgesteld, dat voor de koffij op de bewuste landen geteeld wordende, eene verhooging van prijs zoude worden gegeven; eene beslissing, waarin natuurlijk opgesloten lag de vasthouding der verpligte leverantie.

Het voormelde besluit is intusschen door de Indische regering in deszelfs uitvoering geschorscht geworden. Kort daarna zijn de langoederen, die de Heer A. DE WILDE en eenige andere in de Preanger Regentschappen bezaten, wederom door inkoop met het domein vereenigd geworden, waardoor de oogenblikkelijke noodzakelijkheid eener nadere uitspraak omtrent het al of niet in stand blijven van Uwer Majesteits besluit van 11 Julij 1821 n°. 61, destijds als het ware is vervallen, vermits die weder ingekochte landen de eenige waren van die, welke het Engelsche bestuur vervreemd had, op welke eene noemenswaardige koffijteelt bestond, en op welke dus de verpligte leverantie van groot gewigt was voor de eigenaars.

Van die landen zijn er thans nog slechts vier in handen van particulieren, namelijk Tjassem en Pamanoekan, behoorende aan den heer WILLIAM TAYLOR MONEY c. s. en Kandong-Auwer en Indramayoe, behoorende aan de heeren TIEDEMAN, ROMSWINCKEL en VRIESE, alle gelegen in de Residentie Krawang, en voorts nog eenige kleinere perceelen nabij Samarang en Sourabaija; doch uit allen hebben slechts de landen Tjassem en Pamanoekan die bijzondere geschiktheid voor de koffijkulture, welke kan doen vermoeden, dat de eigenaars zich, bij eene vrije beschikking, op die teelt zouden willen toeleggen. Zij hebben die beschikking althans reeds meer dan eens verzocht.

De vraag is nu, zal men op die twee landen, ten aanzien van de koffijteelt, toepasselijk laten de verkoops-conditiën, zoo als dezelve in der tijd door het Engelsch bestuur zijn uitgelegd geworden, namelijk dat de eigenaars geene koffij zullen behoeven te planten, maar zulks doende, die koffij aan het Gouvernement moeten leveren voor 6 rijksdaalders de 140 oude ponden, of wel, als nog hier toepassen het beginsel opgesloten in Uwer Majestets besluit van 11 Julij 1821, n°. 61,

namelijk, dat de eigenaars geene koffij zullen behoeven te planten, doch zulks doende, die koffij aan het Gouvernement moeten leveren tegen prijzen evenredig aan den marktprijs; of wel, zal men het alternatief kiezen, door den Commissaris-Generaal op pag. 438 van zijn rapport bedoeld, namelijk, het geheel vrij laten der koffijculture, behoudens zoodanige voorzorgen, als de nabijheid der Preanger landen mogt vorderen.

Het eerste dezer alternatieven behoeft geen punt van overweging meer te worden, nu men het eens is, dat de prijs van 6 rijksdaalders voor 140 oude ponden onvoldoende is, om den Europeschen landeigenaar tot het vrijwillig planten van koffij aan te moedigen.

Het tweede alternatief is vatbaar, om gunstiger uitzigten voor den landeigenaar op te leveren; doch om tot eene juiste beoordeeling te kunnen geraken, dient vooraf beslist te worden, welke evenredigheid men bewaren zal tusschen den marktprijs en den prijs door den landeigenaar te ontvangen. Zoo het Gouvernement bij het volhouden der verpligte leverantie geene winst bejaagd, maar slechts in het oog heeft een maatregel van voorzorg, in verband der nabij liggende Preanger landen, dan zoude men kunnen bepalen, dat de eigenaars steeds zouden ontvangen den vollen tijdelijken marktprijs, na aftrek van zekere nader te bepalen procenten, om te dekken de kosten van opschuring in het binnenlandsch magazijn, en van transport van Batavia. — Wil het Gouvernement nog op de koffij winnen, dan zoude ook die winst kunnen bepaald worden op een zeker gedeelte (bij voorbeeld 10 pCt.) van den marktprijs. Na aftrek van dit een en ander, zouden de eigenaars nog overhouden eene betaling, die boven den vasten prijs van 6 rijksdaalders per pikol van 140 pond, dit zoude vooruit hebben, dat zij steeds evenredig zou zijn aan den marktprijs.

Of echter eene zoodanige bepaling bij den tegenwoordigen stand der prijzen zouden strekken tot aanmoediging der kulture, komt hoogst twijfelachtig voor; en het schijnt integendeel dat, om dat doel te bereiken, aan den planter behoort te worden verzekerd het genot van den vollen marktprijs niet alleen, maar ook de bevoegdheid om desverkiezende zijne koffij op te schuren, tot dat de hoedanigheid verbeterd, of de prijzen gerezen zullen zijn; want het is van de nadeelen van het stelsel der gedwongen leverantiën dat dezelve moeten geschieden dadelijk na den pluk.

Deze onderscheiden overwegingen schijnen te leiden tot de slotsom, dat het derde alternatief de voorkeur verdient, te dien effecte, dat de koffijkulture op de bedoelde landen van alle belemmeringen worde ontheven, behoudens zoodanige voorzorgen, als de nabijheid der Preanger landen mogt vorderen.

De eigenaars van Tjassem en Pamanoekan zullen zich waarschijnlijk tegen deze toezegging wel eene hoogere jaarlijksche belasting willen getroosten, dan de geringe recognitie bij art. 3 der verkoopsconditiën bepaald, welke gerekend wordt naar de nietige prijzen, tot welke die landen in 1813 vervreemd zijn. Dit kan echter slechts op de plaats worden onderzocht en geregeld.

Het schijnt echter uit het voorkomende op pag. 438 van het Indisch rapport dat de Commissaris-Generaal omtrent dit, een wenk wenscht te ontvangen, en dat hij zonder eene zoodanige aanwijzing de zaak zal laten in *statu quo*, in welk geval op de bewuste landen geen koffij zal worden geteeld. Daar het intusschen belangrijk is, dat daartoe alle redelijke aanmoediging worde gegeven, zoude aan den Commissaris-Generaal kunnen worden kennelijk gemaakt, dat Uwe Majesteit geene bedenking ziet tegen het algemeen beginsel, dat op de zoodanige der in 1813 verkochte

landen, voor welke zulks zal worden verlangd, de vrije koffijteel worde toegestaan, behoudens eene verhooging van de jaarlijksche recognitie bij art. 3 der verkoopsconditiën bepaald, in elk geval tusschen de eigenaars en het Indisch bestuur overeen te komen.

Ik zal nu nog eenige algemeene aanmerkingen laten volgen, tot aanvulling van de vorenstaande opgaven van punten, die met opzigt tot het bijzondere landbezit op Java nog onbeslist zijn.

Reeds vroeger is gezegd, dat eene voorzigtige verklaring zal noodig zijn, omtrent de eigenlijke palen van het gezag des landeigenaars.

In een naauw verband hiermede staat de vrage, of de landeigenaar het kanaal van gemeenschap moet zijn, waardoor alle requisitiën en bevelen van het Gouvernement aan de opgezetenen moeten worden medegedeeld. Het bestuur heeft dezen regel, dan eens gevolgd, dan eens verlaten, naar mate men omtrent de landeigenaars meer of min gunstig gesteld was.

De plaatselijke ambtenaren hebben, zonder bepaalde bevelen aan het bestuur, de zaak nu in dezen, dan wederom in genen zin behandeld, naar gelang dat kleingeestige ijverzucht in eenen meerderen of minderen graad invloed had op hunne daden.

Bij de eindelijke regeling van de regten en verpligtingen der landeigenaren, schijnt het Gouvernement zich de bevoegdheid te moeten voorbehouden, om in zaken van politie te handelen buiten bemoeijenis der landeigenaars. Aan den landeigenaar moet ingescherpt worden, dat hij nimmer de maatregelen, die het Gouvernement tot handhaving der politie en der goede orde nemen mogt, zal hebben tegen te werken, maar integendeel verpligt zal zijn den ambtenaren steeds allen bijstand te verleenen.

Ik houde het echter tevens voor nuttig, dat, in alle dagelijksche zaken, de plaatselijke ambtenaar zich wende tot den landeigenaar, die op deze wijze bij zijne opgezetenen zal beschouwd worden, als de persoon die, namens het Gouvernement, een wettig gezag over hen uitoefent. Voor het Gouvernement zelf kan dit niet anders dan voordeelig zijn, daar het op die wijze in elken landeigenaar een' onkostbaren handhaver der politie hebben zal.

De landheeren zouden voorts kunnen worden bevoegd verklaard, om verdachte of schadelijke personen te doen nemen in verzekerde bewaring, onder gehoudenis derzelve binnen een' bepaalden tijd over te leveren aan het plaatselijk gezag, en met verbod om zelf eenige straffen of boeten hoegnaamd op te leggen; en men zou eindelijk stellig kunnen bepalen, dat alle aanvragen van volk, materialen of dergelijke ten dienste van het Gouvernement, zullen moeten gerigt zijn tot de landeigenaar of dengenen daartoe zijnentwege op het landgoed gesteld.

Meermalen is het gebeurd, dat de ambtenaren te Buitenzorg vooral, voor hun eigen gebruik, requisitiën van manschappen, materialen, fourage en dergelijken op de partikuliere landerijen hebben gelegd, onder voorwendsel, dat zij dit een en ander op geene andere wijze konden bekomen. Hoezeer voor die requisitiën in de meeste gevallen betaling is gegeven, zijn dezelve meermalen het onderwerp geweest van klagten, die echter niet hebben kunnen verwerven, dat soortgelijke handelingen verboden zijn, eensdeels, omdat de toenmalige regering in het algemeen min gunstig over de landeigenaren dacht; anderdeels, omdat de regeling van alle zoodanige verschilpunten steeds is uitgesteld, tot dat de Commissie reeds in 1819 door Commissarissen-Generaal benoemd, om de regten en verpligtingen der bijzondere landeigenaren te onderzoeken, door het uitbrengen van haar rapport, aanleiding zoude geven tot eene algemeene beraadsla-

ging over dat onderwerp. Ook dit punt behoort door den Commissaris-Generaal onderzocht te worden, komende het voor, dat er geene gegronde redenen kunnen zijn, om het uitschrijven van zoodanige requisitiën ten dienste der ambtenaren niet eens voor altoos te verbieden.

Nu en dan is de twijfeling op geworpen, of de Javanen op particuliere landen wonende, al dan niet het regt hadden, om in de bosschen, op die landen gelegen, en dus met den grond verkocht, hout, bamboes, rotting en andere materialen te kappen, zonder verlof van den landeigenaar, en zonder hem daarvoor eenige betaling te geven. Sommigen zijn van gevoelen, (en ook mij komt dit zoo voor,) dat de Javaan vrijelijk behoort te kunnen kappen al wat hij tot eigen gebruik, dat wil zeggen, tot vervaardiging van zijn huis, zijne heggen en zijne gereedschappen, noodig heeft; doch dat de landeigenaar zulks kan weigeren, of daarvoor betaling kan vragen, wanneer de Javaan het gekapte wil verkoopen. Dit punt dient bij de eindbeslissing niet te worden over het hoofd gezien.

Op elk landgoed bevindt zich een Inlandsch hoofd, dat voor de belangen van den eigenaar en die der politie waakt, en de schakel is tusschen den eigenaar en de dorpshoofden. Deze personen worden, zoo als van zelf spreekt, door den landeigenaar benoemd, en onderhouden.

In de Bataviasche Ommelanden bestaan Schouten, ten deele Europeanen, ten deele Inlanders; deze zijn Gouvernements ambtenaren; zij worden door het Gouvernement bezoldigd en oefenen het oppertoezigt uit over de politie in districten, die uit een aantal particuliere landen bestaan.

Er hebben nimmer botsingen plaats tusschen deze Schouten en de hoofden der landerijen, omdat het gezag van deze laatsten veel kleiner is dan dat der Schouten of Districtshoofden, en duidelijk van hetzelve is onderscheiden.

Op de landerijen door het Britsche bestuur in het Krawangsche en Preanger Regentschappen verkocht, bestond hieromtrent deze bijzonderheid, dat de verdeeling der politie districten ook tevens die der landerijen was. Zoo zijn bij voorbeeld de thans nog in particuliere handen zijnde landgoederen van Tjassem, Pamanoekan, Indramoyoe en Kandangouwer, allen gelegen in het Krawangsche, sedert onheugelijke tijden, inlandsche Tjoetaks of afdeelingen geweest, en zijn dit ook nu nog. In elke van die afdeelingen bevindt zich thans een hoofd, belast met de belangen van den eigenaar, en tevens een Districtshoofd, door het Gouvernement belast met de handhaving der politie.

Zoo lang nu het Gouvernement tot Districtshoofd denzelfden persoon kiest, aan wien de landeigenaar zijne belangen opdraagt, ontstaat er geen verschil; doch wanneer het Gouvernement en de eigenaar zich hieromtrent niet kunnen verstaan, geeft de gelijkheid der jurisdictiën aanleiding tot gestadige botsingen, welke schadelijk zijn, en voor de algemeene belangen van het Gouvernement, en voor de bijzondere belangen van den landeigenaar. Eene voorziening hieromtrent komt wenschelijk voor, en op dit punt dient dus almede de aandacht van den Commissaris-Generaal te worden gevestigd.

Eindelijk blijft nog over het zeer belangrijk onderwerp der heffingen, welke de landeigenaar zich zal mogen veroorloven, zoowel van het rijstgewas als van andere kultures, waarmede de Javanen zich bezig houden.

Wanneer men deze zaak tot het voorwerp zijner overwegingen kiest, oppert zich dadelijk de vrage, waarom de landeigenaar, als bezitter van den grond, niet even als in Europa, zoodanige overeenkomsten, wegens het gebruik van dien grond, kan sluiten, als waartoe hij zijne pachters zal kunnen overhalen?

Het antwoord is eenvoudig. — Men heeft op Java, bij de eerste af-

standen van landerijen, niet slechts den grond verkocht, maar heeft den landeigenaar tevens gewapend met eene feodale magt, die het zeer bedenkelijk maakte den eenvoudigen en onderdanigen Javaan, zonder bescherming, in het worstelperk der belangen te laten treden, met zijnen veel kundiger landheer. Men heeft daarom dezen laatsten beperkt in de hoegrootheid der pacht, die hij van de Javaansche bruikers van zijnen grond zoude mogen heffen, wel wetende, dat eene geheel vrijwillige overeenkomst tusschen menschen zoo ongelijk in beschaving, wetenschap en stand, bijna niet merkbaar is. De pacht werd dus algemeen bepaald op een tiende van het bruto rijstgewas.

De Gouverneur-Generaal DAENDELS oordeelende, dat deze verordening in meer dan een opzigt schadelijk was, deed in het jaar 1809 daaromtrent een voorstel aan de Hooge Regering, waarvan het gevolg was, dat bij publikatie van den 13den Maart 1809, het regt van eigendom werd verklaard van alle restrictie te zijn ontheven, omtrent de hoegrootheid der pacht of huur, die de landeigenaar zoude mogen vorderen. Dat voorstel en die publiekatie zijn sub Lis. T. en U, als bijlagen gevoegd bij het rapport van den Burggraaf DU BUS.

In het jaar 1817 barstten onlusten uit op een partikulier landgoed in de residentie Krawang; eene Commissie derwaarts gezonden, om de oorzaken van die rustverstoringen te onderzoeken, vermeende dat dezelve gelegen was in het verkeerd bestuur van den opziener, die van wege den eigenaar, op het landgoed woonde, en bragt een rapport uit, hetwelk tevens aanleiding gaf, om de onbepaalde bevoegdheid, bij het plakkaat van 13 Maart 1809 aan de landeigenaars geschonken, om de pacht zoo hoog op te drijven, als hun belang zou medebrengen, als bedenkelijk te beschouwen. Bij publikatie van 11 Julij 1817 werd dan ook bepaald, dat op geene der landerijen, waar ook gelegen, meer dan twintig ten honderd van den rijst-inzameling van de Inlanders, op dezelve wonende, zou mogen gevorderd worden. — Deze verordening, hoewel gunstiger voor de landeigenaars dan de vroegere bepaling, die slechts eene heffing van tien ten honderd wettigde, was breed verschilledde van die van den Gouverneur Generaal DAENDELS. Zij bestaat evenwel thans nog, gewijzigd echter door eene resolutie van den Gouverneur Generaal in Rade van den 14den Junij 1823, (onder de bijlagen van het rapport van den Burggraaf DU BUS; te vinden sub L. V.) in welk stuk, na voorafgaande verklaring, dat de toegestane heffing van 20 pCt. niet anders kan worden gevorderd, dan op het wezenlijk en werkelijk gewas, het beginsel voorkomt, dat »indien eenige velden door buitengewone en van wege »den landeigenaar bekostigde waterwerken en leidingen mogten zijn ge»kultiveerd, het contingent naar billijkheid en zonder evenwel den last »voor de bebouwers te drukkend te maken, zal kunnen worden ver»hoogd; dat wijders, indien de landeigenaar mogt kunnen bewijzen, »dat eenig misgewas veroorzaakt was door luiheid of achteloosheid der »planters de schuldige planters genoodzaakt zullen zijn, het volle kon»tingent op te brengen, hetwelk, naar eene billijke berekening, zonder »deze luiheid of achteloosheid, van die velden zou zijn te wachten ge»weest, en dat overigens alleen in geval van vrijwillige schikking en »overeenkomst, tusschen den landeigenaar en de ingezetenen, een vast »contingent door den eersten zal kunnen worden geheven."

Deze resolutie is intusschen nimmer algemeen gemaakt; zij behelsde slechts de beslissing in een bepaald geval, en men kan dezelve daarom bijna niet beschouwen als een deel der koloniale wetgeving, op het onderwerp, waarvan hier de rede is.

Hoe dit ook zij, die wetgeving wordt in het rapport van den Commis-

saris Generaal als ondoelmatig beschouwd en op pag. 214 tot 242 van hetzelve komen een aantal redeneringen voor, welker strekking is te bewijzen, dat de stap in het jaar 1809, door den Gouverneur Generaal Daendels genomen, op verre weg de voorkeur verdient.

Het is niet te ontkennen, dat het zonderling voorkomt, dat hetzelve bestuur, hetwelk op de domeinen van den Staat eene pacht heft, van $^1/_2$, $^2/_5$ en $^1/_3$ van het bruto gewas, de eigenaars van een gedeelte dier domeinen, hetwelk vervreemd is geworden, wil bepaald hebben tot eene pacht van hoogstens $^1/_5$ van den oogst. Hiertegen laat zich echter aanvoeren, dat het Gouvernement slechts heft van het rijstgewas, en daarentegen den tweeden oogst van boomwol, aardvruchten en andere soortgelijke voortbrengselen, die meest overal, nadat de rijst gesneden is, nog aan den vruchtbaren grond van Java wordt ontwoekerd, geheel vrij van belasting laat. Het is onzeker, of de landeigenaars dit wel overal doen. Het Gouvernement, hetwelk hen belet, om van elk stuk grond een vast kontingent te heffen maar hebben wil, dat zij heffen naar gelang dat stuk grond veel of weinig opbrengt *) zou hen althans moeijelijk het regt kunnen betwisten, om ook een gedeelte van dien tweeden oogst als pacht in te vorderen.

Voorts dient ook aangemerkt, dat de landeigenaars beweren regt te hebben, om zelfs van vruchtboomen huur te vorderen, hetwelk in de Gouvernements landen geen plaats heeft; dat in de Gouvernements bosschen, de Javaan vrijelijk kan hakken, wat hij tot gebruik noodig heeft; terwijl de landeigenaar beweert, dat elke boom, elke bamboes zijn eigendom is, en eindelijk nog dat de Javaan, die op een partikulier landgoed woont, waarschijnlijk meer diensten moet verrigten, dan hij, die op onverkochte gronden gevestigd is.

Zoo het derhalve noodig is, dat het Gouvernement zich inlaat met het bepalen van een maximum van pacht voor de partikuliere landen, dan zijn er onderscheiden omstandigheden, welke pleiten voor het beginsel, om dat maximum beneden de pachten, die het Gouvernement zelf heft, te houden.

Welligt zal daartegen worden aangevoerd, dat de bijzondere landeigenaren zich steeds met eene pacht in natura te vreden houden, terwijl het Gouvernement steeds pogingen aanwendt, om in geld te heffen. Deze bedenking verdient alsmede te worden overwogen, ook in verband met de eindelijke regeling van het zoogenaamde stelsel van landrenten, waarvan straks nader.

Op pag. 435 van het uit Indië ontvangen rapport, wordt in korte woorden in bedenking gegeven, om de bevolking, die thans op de partikuliere landen gezeten is, haar regt te laten behouden, om niet weer uit te keeren dan hoogtens $^1/_5$; doch om, bij nieuwe ontginningen de zaak vrij te laten aan de onderlinge schikkingen der eigenaars en gebruikers, behoudens registratie der overeenkomsten bij den Resident. Deze laatste voorzorg is voorzeker geschikt om misbruiken voor te komen, en tempert in ruime mate het bedenkelijke van de op pag 230 op den voorgrond geplaatste stelling, dat het opheffen van alle beperking omtrent de hoegrootheid der pachters, de bevolking evenmin aan blinde schraapzucht harer heeren zal overlaten, als onze pachters het zijn in Nederland. Ik zou mij mitsdien wel bij dit voorstel kunnen nederleggen indien hetzelve niet in zulke algemeene termen vervat was, en niet vele andere belangrijke kwestiën buiten beslissing liet. Zal, bij voorbeeld,

*) Zie de straks aangehaalde resolutie van den Gouverneur-Generaal in Rade van 14 Januarij 1823.

de blijvende bepaling van het $1/5$ voor oude ontginningen ook betrekking hebben tot Katjang *), Turksche tarwe, Siri †), en andere kultures, of slechts tot het rijstgewas? Zoo neen, moet dan voor die andere kultures; geen maximum van huur bepaald worden, en welk? Moge de landheeren heffingen vorderen van den tweeden oogst, die dikwijls na het snijden der rijst, aan den grond ontwoekerd wordt? Is het hun geoorloofd huur van de Areng §) en vruchtboomen te vorderen? Zoo ja, welke en onder wat bepalingen, en is hier geen maximum noodig? Deze, en meer andere vragen dienen in verband beschouwd te worden met het voorstel op pag. 435 van het rapport, voorkomende, en hetzelve komt mij mitsdien niet vatbaar voor, om tot eene dadelijke beslissing kunnen leiden.

Er zijn, zoo als uit het voorgaande blijk, een aantal zaken, die rijpelijk verdienen overwogen te worden, bij het zamenstellen van een algemeen Reglement omtrent de regten en verpligtingen der bijzondere landeigenaren, thans reeds op Java bestaande; zulk een Reglement is in meer dan een opzigt eene wenschelijke zaak; doch het nu uit Indië ontvangen rapport geeft geen licht genoeg en treedt in geene genoegzame beschouwing der zaak, om tot het zamenstellen van zulk een Reglement te kunnen overgaan.

Hetzelve zal dus als nog, onder medeeling der vorenstaande consideratiën van den Commissaris-Generaal dienen gevraagd te worden, met magtiging om intusschen ten aanzien van de koffijteelt op de landen onder het Britsch bestuur verkocht, en hierboven in de derde cathegorie behandeld, al dadelijk, zoodanige maatregelen te nemen, als hij zal vermeenen te behooren.

Mij blijft nu nog over om te spreken over hetgeen in het Rapport van den Burggraaf DU BUS voorkomt, met opzigt tot de landrenten en de koffijkultuur.

Op meer dan eene plaats gewaagt de Commissaris-Generaal van de gebreken van het stelsel van landrenten, doch men treft geene bepaalde voorstellen tot verbetering derzelve aan, verder dan die, welke in het algemeen in de uitgifte van pachtgronden aan Europeanen, liggen opgesloten.

Uit het voorkomende op pag. 439 moet bijkans worden opgemaakt, dat de Burggraaf DU BUS voornemens is, het daarstellen van die verbeteringen aan den loop des tijds over te laten, en zich vooreerst te bepalen tot het vaststellen van een vijfjarigen aanslag Intusschen wordt in de Bataviasche Courant van 28 April 1826 aangetroffen een besluit van den Commissaris-Generaal, d° 25 te voren n°. 19, houdende, dat de landrenten zullen moeten voldaan worden voor $2/3$ in goud of zilver, en voor $1/3$ in koper geld. Deze bepaling, welke geheel subversief is aan het vroeger beginsel, dat de landrenten naar de keuze des landmans in natura of in geld kunnen worden aangezuiverd, wordt niet boven alle bedenking geacht, daar het zeer twijfelachtig is, of dezelve wel aangenaam zal zijn aan de Javanen. Dezelve kan ook niet wel worden overeen gebragt met het voorkomende op pag. 41—70 en op andere plaatsen van het Rapport, waar op eenen afkeurenden toon gesproken wordt van gelijksoortige middelen door het vorig bestuur in het werk gesteld, om de huur der koffijtuinen, die almede in natura kon betaald worden,

*) Eene aardvrucht (pistache) welke op vele plaatsen in de Bataviasche Ommelanden geteeld wordt, om daaruit olie te persen

†) Een gewas, niet ongelijk aan den peperrank, waarvan het blad gekaauwd wordt.

§) De Borassus Gomutus der natuurkundigen. Deze boom is vooral belangrijk door de suiker, die bereid wordt uit het sap, hetwelk men er uit tapt.

uitsluitend in geld te heffen. Men zal omtrent deze geheele materie nadere en meer bepaalde berigten dienen af te wachten, ook in verband met het geen op pag. 318 gezegd wordt van het voornemen om de Inlandsche hoofden in land in stede van in geld te beloonen, eene zaak, die steeds beschouwd is geworden van eenen moeijelijken aard te zijn, en met het stelsel der landrenten in een naauw verband te staan.

De zoogenaamde vrije koffijkulture, wil de Conmissaris-Generaal almede, behoudens de noodige verbeteringen in den aanslag, voor eerst laten op den bestaanden voet, in afwachting, dat het stelsel van Europeesch landbezit zich gevestigd en deszelfs invloed op den algemeenen staat van landbouw en nijverheid uitgeoefend hebben zal. Op zich zelf is dit denkbeeld niet onnatuurlijk, doch het is tastbaar, dat hier, even als bij de landrenten, nog een zeer gewigtig punt onbeslist wordt gelaten, namelijk, de aanwijzing der middelen, waardoor de gebreken, die in de grondslagen der berekening van de belasting bestaan, zullen worden opgespoord en verholpen. Waarschijnlijk mag men hieromtrent een meer bepaald rapport te gemoet zien, hetwelk dan ook zal dienen te worden afgewacht.

Intusschen kan ik niet afzijn, nu reeds mijn bijval te ontzeggen aan het voornemen op pag. 449 aangekondigd, om zich al spoedig tot het enkel onderhoud der bestaande koffijtuinen te bepalen, dat wil zeggen, om af te zien van de jaarlijksche uitbreiding der tuinen, welke was voorgeschreven bij het besluit van Commissarissen-Generaal van den 7den November 1817 (bij dit rapport gevoegd sub La A).

De omstandigheid, dat de Javanen die zoogenaamde vrije koffijkulture niet dan door de tusschenkomst van het gezag der ambtenaren hebben voortgezet, staat, wel is waar, in een naauw verband met de gebreken van het gemeenschappelijk gebruik der dessas gronden onafscheidelijk; het laat zich, wel denken, dat die kulture bij een individuëel bezit en belang, meer zal behartigd worden; doch ik durf mij niet voorstellen, dat de maatregelen, door den Commissaris-Generaal du Bus voorgedragen, en ook in den loop van dit rapport door mij ondersteund, reeds zoo spoedig derzelver invloed op de algemeene nijverheid zullen doen gevoelen, dat het gezag zich nu reeds zoude moeten onttrekken aan de trapswijze uitbreiding der koffijtuinen, om en bij de dessas der Javanen aangelegd en het gemeen eigendom der dessas volkerén zijnde. Ik geloof integendeel, dat bij het erkende gebrek aan genoegzame retouren voor den Europeschen handel, en bij den opgegeven tegenzin van den Javaan tegen de koffijkulture, het gezag bij voortduring moet werkzaam blijven tot eene voorzigtige handhaving van het evengemelde besluit van Commissarissen-Generaal van den 7den November 1817, en dat daarin geene verslapping moet plaats grijpen, dan wanneer het welgelukken van den maatregel der landuitgiften boven allen twijfel zal verheven zijn, en zulk een overvloed van retouren in de markt zal uitstorten, dat men met derzelver uitvoer verlegen raakt.

Het is mij niet duidelijk voorgekomen, of de Commissaris-Generaal, naar aanleiding van het voorkomende op de laatste bladzijde van deszelfs rapport, eene bepaalde autorisatie verwacht, om kleine stukken gronds, voor het oprigten van woningen geschikt, te mogen verkoopen. Hoe dit ook zij, ik zoude mij zeer verlegen vinden, Uwe Majesteit daaromtrent eenige voordragt te doen, daar hier geene verdere aanwijzing van de ligging dier gronden wordt aangetroffen, dan dat zij niet in den aanslag der landrenten zijn begrepen. Eene zoodanige voordragt schijnt echter ook niet noodig, daar de Commissaris-Generaal reeds, naar aanleiding der missive van den Heer Secretaris van Staat, d°. 30 Mei 1827,

n°. 155, is gemagtigd geworden, om kleine stukken gronds in de nabijheid der steden te verkoopen, en deze welligt dezelfde zijn, waarvan de Commissaris-Generaal hier spreekt.

Thans al de punten in het rapport van den Burggraaf DU BUS van 1 Mei jl. La. P3* aangevoerd hebbende, heb ik de eer Uwe Majesteit als de slotsom mijner consideratiën voor te dragen:

1°. De bepalingen vast te stellen, welke omtrent het uitgeven van pachtgronden zijn vervat in het bij dit rapport gevoegde ontwerp van besluit;

2°. Mij te magtigen, om aan dat besluit de noodige publiciteit te geven, door middel der couranten;

3°. Den Commissaris-Generaal bij de toezending van dat besluit, bekend te maken met Uwer Majesteits verlangen, dat vooreerst geene verandering wordt gemaakt in de toepassing van het besluit van Commissarissen-Generaal van 6 November 1817, daar toch, zoo lang de zoo wenschelijke vermeerdering der artikelen van uitvoer niet op eene genoegzame wijze wordt verkregen door de ondernemingen der Europesche planters, dat doel zoo veel mogelijk moet worden bereikt door den invloed van het Gouvernement op de inlandsche populatie;

4°. Den Commissaris-Generaal onder mededeeling der in dit rapport vervatte consideratiën, te kennen te geven, dat het onderwerp der regten en verpligtingen, van de bestaande landeigenaren, voorgekomen is niet met genoegzame volledigheid in deszelfs schrijven van 1 Mei 1827, La. P3*, behandeld te zijn, om nu reeds tot eene eindbeslissing te kunnen geraken; dat mitsdien van hem als nog zoo spoedig mogelijk, en naar aanleiding van art. 48 zijner instructie wordt te gemoet gezien een volledig ontwerp van Reglement daartoe betrekkelijk; en dat hij wordt gemagtigd, om intusschen met de eigenaren der landerijen onder het Britsch bestuur verkocht en tot de koffijkulture gelegen, zoodanige schikkingen te maken, als kunnen leiden tot eene uitbreiding van die kulture; des noods van den kant van het Gouvernement, geheel afziende van de verpligte leverantie tegen eene billijke verhooging der jaarlijksche recognitie, bij art. 3 der koopconditiën bepaald; en onder zoodanige voorzorgen, als de nabijheid der Preanger Regentschappen zal komen te vorderen.

De oorspronkelijke stukken bij dit rapport gevoegd, worden, na gemaakt gebruik, terug verzocht.

De Minister voor de Marine en Koloniën,
(*Get.*) ELOUT.

WIJ WILLEM, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Overwegende, dat eene uitgifte van gronden, op het eiland Java kan bevorderlijk zijn aan de vereenigde belangen van Nederland, en deszelfs Oost-Indische bezittingen;

Gezien de voordragt van onzen Minister voor Marine en Koloniën in d°. 13 Mei 1828, n°. 113, en het daarbij overgelegde schrijven van onzen Commissaris-Generaal over Nederlandsch Indië, d°. 1 Mei 1827, L. P³*.

Hebben besloten en besluiten:

ART. 1.

Op het eiland Java zullen door den Gouverneur-Generaal in Rade pachtgronden worden uitgegeven, onder de algemeene bepalingen in het tegenwoordig besluit vervat. Die uitgiften zullen niet mogen geschieden dan aan Nederlanders, door geboorte, wetduiding of naturalisatie; voorts aan zoodanige vreemde Europeanen, als reeds ingezetenen van Nederlandsch Indië zullen zijn bij de afkondiging aldaar van dit besluit, en eindelijk aan Javanen en andere Oosterlingen, die bevonden worden de middelen en de geschiktheid te bezitten om landontginningen te ondernemen.

ART. 2.

De pachtgronden zullen tot zoodanige kultures worden gebezigd als den ondernemer zal goed dunken, wordende slechts hiervan uitgezonderd de opium, welke zonder de uitdrukkelijke vergunning van den Gouverneur-Generaal in Rade in geen gedeelte van Neerlandsch Indië zal mogen worden geteeld.

ART. 3.

De pachtgronden zullen in het algemeen moeten zijn de zoodanigen, welke geschikt zijn voor de teelt van voortbrengselen voor de Europesche markt, en waar de nabijheid van volkrijke districten de pachters gelegenheid geeft, om de vereischte arbeiders voor hunne ondernemingen te kunnen huren. Vooreerst zullen de uitgiften zich bepalen tot het Bantamsche en de residentiën beoosten Cheribon gelegen, de laatstgemelde daarin niet begrepen.

ART. 4.

Onder de uit te gevene pachtgronden zullen in geen geval begrepen worden de zoodanigen, welke reeds door Javanen ontgonnen zijn, of, hetzij als gemeene weide, of anderzins, tot de dorpen of dessas behooren.

ART. 5.

Aan de pachters zal kunnen worden toegestaan, om arbeiders op andere eilanden in te huren, en naar Java over te brengen, onder zoodanige bepalingen, als de Gouverneur-Generaal in Rade in elk geval, ter voorkoming van misbruiken, zal oorbaar achten.

ART. 6.

De regten en verpligtingen der pachters van gronden, en hunne verhouding, zoo tot de ambtenaren, als tot de Inlandsche bevolking, zullen nader worden geregeld; wordende echter nu reeds in het algemeen bepaald, dat daarbij zal moeten worden gezorgd, aan den eenen kant

voor eene billijke medewerking van den kant der ambtenaren, en hoofden, ter bevordering van de wettige oogmerken der grondhuurders, en aan den anderen kant, voor eene goede behandeling van den gemeenen man, waaronder ook begrepen wordt de geregelde betaling van een genoegzaam loon, alles onverminderd de bevoegdheid der pachters, om, behoudens het bepaalde bij art. 18 omtrent het registreren van contracten, met de Javanen, die zich op hunne landen zullen nederzetten, zoodanige overeenkomsten te sluiten, wegens de huur der gronden, die zij willen bebouwen, als derzelver belang zal medebrengen.

ART. 7.

De pachten worden aanvankelijk bepaald op veertig jaren, met vrijlating aan de pachters, om na ommekomst van dertig jaren, eene verlenging van dien termijn te vragen, welke door den Gouverneur-Generaal in Rade voor vijf en twintig jaren zal kunnen worden toegestaan, wanneer het blijkt dat de instandhouding of uitbreiding der aangevangen ondernemingen daardoor zal kunnen worden bevorderd.

Bijaldien in enkele gevallen de verzochte verlenging voor bedenkelijk wordt gehouden, zal de zaak ter kennis van het Departement van Koloniën worden gebragt, om aan onze beslissing te worden onderworpen.

Den ondernemers wordt toegekend een regt van eigendom op al wat zij door landbouw, kunst en nijverheid op de pachtgronden zullen voortbrengen of oprigten.

ART. 8.

Bij elken afstand van land in huur of pacht, zal aan de belanghebbenden in onzen naam een grondbrief worden uitgereikt, houdende de beschrijving van het land, mitsgaders de voorwaarden en verpligtingen, onder welke de uitgifte geschiedt. Daarbij zal in elk geval worden aangewezen een termijn, binnen welken de ontginning van het land moet aangevangen worden, bij gebreke waarvan de pacht zal worden beschouwd als niet toegestaan.

ART. 9.

Grondhuurders, die zich schuldig maken aan het onderdrukken der Javaansche bevolking, zullen kunnen worden genoodzaakt, om hunne landen binnen eenen te bepalen tijd aan anderen over te doen, onder dien verstande altoos, dat zoodanige maatregelen niet anders zullen kunnen genomen worden, dan krachtens een regterlijk gewijsde, op aanklagte van den Procureur-Generaal of dengenen, die het regt der Hooge Overheid waarneemt.

ART. 10.

De Indische Regering zal zoo spoedig mogelijk aan het Departement van Koloniën eene beredeneerde voordragt doen omtrent den algemeenen maatstaf van huur of pacht, door Ons voor de uit te geven landen vast te stellen; wordende nu reeds, tot geruststelling der ondernemers, bepaald, dat de voormelde pachtpenningen zeer laag zullen worden geregeld; dat dezelve zullen zijn onderscheiden in drie klassen, naarmate dat de gronden onder de 1ste, 2de, of 3de soort kunnen worden gerangschikt: dat in geen geval eenige pacht zal worden gevorderd, gedurende de eerste vijf jaren der uitgifte, en dat gedurende de daarop volgende vijf jaren slechts halve pacht zal worden betaald.

ART. 11.

De uitgestrektheid land aan een persoon uit te geven zal, (onbegrepen de noodige bosch- en weigronden), niet grooter mogen zijn, dan hij kan geacht worden met zijne middelen te kunnen bebouwen. Hieraan, zooveel de gelegenheid toelaat, voldaan hebbende, zal hij de voorkeur hebben, om meerdere gronden in de nabijheid te bekomen.

ART. 12.

Wanneer de pachtgronden op andere personen overgaan, zal zulks zijn onder gehoudenis hunnerzijds tot naarkoming van alle verpligtingen in de grondbrieven vermeld.

Ingeval van verkoop zullen de nieuwe pachters moeten beantwoorden aan de vereischten bij art. 1 van het tegenwoordig besluit aangewezen.

ART. 13.

De overgang van eigendom van pachtgronden zal tot en met ultimo December 1839, ontheven zijn van alle belastingen, die van het zegel uitgezonderd. Na dien tijd zal daaromtrent nader door Ons worden beschikt, onder dien verstande echter, dat de casu quo in te voeren belastingen in geen geval meer zullen bedragen, dan hetgeen bij den overgang van vaste goederen, in geheelen eigendom bezeten, wordt betaald.

ART. 14.

Degenen, die in stede van zelve landen te ontginnen, mogten verkiezen zich de noodige grondstoffen voor hunne suikermolens, indigomakerijën of andere trafieken, te bezorgen door middel van overeenkomsten met de Javaansche bevolking, zal daartoe de gelegenheid worden gegeven. De meer bijzondere bepalingen nader op dit stuk te beramen, zullen ten grondslag moeten hebben, aan den eenen kant de bescherming der Inlandsche bevolking tegen willekeur en misleiding, en aan den anderen kant, de meest mogelijke zekerheid voor de ondernemers, dat zij gedurende een toereikend aantal jaren, de grondstof voor hunne trafieken benoodigd, op billijke voorwaarden zullen kunnen bekomen.

ART. 15.

Aan degenen, welke overeenkomsten van den aard in art. 14 vermeld, met de Inlanders hebben gesloten, zal op hun verzoek door het Gouvernement moeten worden aangewezen eene genoegzame uitgestrektheid gronds, tot het oprigten der gebouwen voor hunne fabriek of trafiek benoodigd. Zij zullen dien grond in erfpacht en zonder eenige lasten bezitten; wordende omtrent den overgang van eigendom der op te rigten gebouwen het bepaalde bij artikel 13 almede van toepassing verklaard.

ART. 16.

Het is onze uitdrukkelijke begeerte, dat de ambtenaren, elk in den zijnen, de meest mogelijke hulp en bescherming zullen verleenen aan de personen, welke zich op het uitbreiden van den landbouw toeleggen. De Regering zal waken, dat hieraan stiptelijk worde voldaan.

ART. 17.

Telken drie maanden, zal de Gouverneur-Generaal in Rade aan het Departement van Koloniën een omstandig verslag doen van de gedurende den loop van dezelve gedane verzoeken, ter bekoming hetzij van pachtgronden, hetzij van land tot het oprigten van fabrieken, met opgave in hoeverre dezelve door de Regering ingewilligd of geweigerd zijn, en in het laatste geval, om welke redenen.

ART. 18.

Zoo spoedig doenlijk zal de Indische Regering aan het Departement van Koloniën inzenden een reglement, bevattende al zoodanige nadere bepalingen, als ter betere werking van het tegenwoordig besluit, en met name van artikel 6, 8, 10 en 14 van hetzelve zullen worden noodig geacht. Zullende daarbij ook moeten gezorgd worden, voor de geregelde registratie, bij den Resident, van alle overeenkomsten tusschen de landhuurders en de Inlanders aan te gaan, met vermijding evenwel van alle belemmerende en omslagtige formaliteiten.

In afwachting van Onze beslissing op dat reglement, zal hetzelve bij

voorraad door den Commissaris-Generaal in Rade bij alle uitgiften van gronden kunnen worden gevolgd.

Art. 19.

De bepalingen in het tegenwoordig besluit vervat, zijn niet toepasselijk op het huren van grond in de provinciën der Inlandsche Vorsten, noch op de landerijen die thans reeds in vollen eigendom door bijzondere personen worden bezeten.

Aldus enz.

NOTA VAN DEN GEWEZEN KOMMISSARIS-GENERAAL VAN DE WEST-INDISCHE BEZITTINGEN, BETREKKELIJK EEN STELSEL VAN KOLONISATIE VOOR JAVA VOORGEDRAGEN DOOR ZIJNE EXCELLENTIE DEN COMMISSARIS-GENERAAL VAN NEDERLANDSCH-INDIE DU BUS, BIJ RAPPORT VAN 1 MEI 1827. L. P.

Ik doe volkomen regt aan de lúmineúse wijze waarop het stelsel van kolonisatie in het onderwerpelijk rapport behandeld is. Alle bedenkingen daartegen meermalen ingebragt, zijn daarbij rijpelijk overwogen en wederlegd.

De groote voordeelen die hetzelven voor den Javaan kan opleveren zijn voldoende aangewezen, gelijk mede de strekking die daarvan kan worden verwacht om den Inlander meer aan het Nederlandsch Gouvernement te verbinden en van zijne vorsten en opperhoofden af te trekken.

Een eenig punt echter en wel een punt van het hoogste aanbelang waarvan de reussite van het ontwerp geheel afhangt, is daarbij niet in aanmerking genomen.

Het mogelijk debiet namentlijk der voortbrengselen voor de markt van Europa geschikt welke men zich voorstelt, middelens de voorgedragen inrigting te doen teelen.

Het is eene erkende daadzaak, dat geen product van industrie met voordeel kan worden geteeld, tenzij het debiet daarvan kan worden verzekerd.

Dit nu hangt af, vooreerst van de behoefte aan zoodanig product, en in de tweede plaats, van de mogelijkheid om zoo hetzelve ook elders in vereischte hoeveelheid kan worden voortgebragt, daartegen te kunnen markten.

Is de markt reeds voldoende voorzien van zoodanige voorwerpen, kan men die alleen tot hooger prijs leveren dan anderen, dan is het debiet onmogelijk, en de onderneming moet op de ruïne uitloopen van den genen die er zijn kapitaal in aanwend. Overbodig zal het zijn dit te betoogen, de zaak is in zich zelven klaarblijkelijk en algemeen erkend. *De markt van Europa is thans overvloedig voorzien van die koloniale voortbrengselen, welke op Java in het groot kunnen worden geteeld.*

Ten bewijze daarvan strekt de lage en steeds dalende prijs waarvoor die verkocht worden, en waarin geene verbetering te wachten is, althans niet binnen een kort bestek van jaren, zoo dat de prijzen reeds zoo zeer gevallen zijn, dat het gebruik dier artikelen eene groote algemeenheid verkregen heeft, als om dat in eenige landen in Europa die producten thans of zelve worden voortgebragt of door surrogatien vervangen.

In Frankrijk wordt suiker uit beetwortel bereid, bij ons en in Duitschland de siroop uit aardappelen, en in het laatste rijk wordt ook surrogatie van koffij gebruikt. In de zuidelijke provieiën der Vereenig-

de Staten van Noord-Amerika, worden jaarlijks voor meer dan ***honderd millioen guldens*** aan ***katoen*** uitgevoerd, terwijl bovendien het productief vermogen van Amerika ***van dag tot dag*** vermeerderd.

In de Engelsche volkplantingen staat door middel van gepaste inrigtingen de geboorte der slaven ten minste met de sterfte gelijk. In de Portugesche, Spaansche en Fransche koloniën, vermeerdert het getal slaven aanmerkelijk door invoer. In Brazilie zijn sedert de laatste jaren 40,000 slaven elk jaar ingevoerd; in 1828 heeft zelfs dat getal 45,000 beloopen. Neemt men hierbij nog in aanmerking, dat, zoo eenmaal de rust in de nieuwe staten van Amerika hersteld zal zijn, ook deze meer zullen produceren in den voorraad van koloniale voortbrengselen, dan blijkt het genoegzaam, dat de hoop op dediet, niet op het vooruitzigt van schaarsheid en klimmende prijzen, maar alleen op de mogelijkheid om de producten tot de minste prijzen te kunnen leveren, gegrond kan worden.

Gedurende mijn verblijf in de West-Indiën is de toestand des landbouws aldaar een bijzonder voorwerp mijner nasporing geweest, zoowel ambtshalve als uit genegenheid voor een vak, waarin ik van jongs af, werkzaam was. Ik heb dan ook te dien aanzien zelf vele daadzaken verzameld, die welligt over het onderhavig belangrijk punt eenig licht zullen kunnen verspreiden, en waarvan ik tot staving van mijn gevoelen, dienaangaande gebruik zal maken.

De prijs waarvoor de koloniale voortbrengselen aan de markt van Europa kunnen worden geleverd, hangt deels af, van de kosten van transport, deels van de kosten der productie; ook de belastingen waar van de teelt derzelve in onderscheidene landen onderworpen is, behoort daarbij eenigermate in aanmerking genomen te worden; ik zeg eenigermate, om dat die belastingen aan wijzigingen zijn onderworpen, en zeker zullen worden verminderd, indien dit noodzakelijk is om takken van industrie, gewigtig voor het algemeen en bijzonder belang, der landen waar ze thans bloeijen, niet te doen verloren gaan, uit dien hoofde dan ook, behooren de belastingen niet te worden aangemerkt, als noodwendig verbonden met de kosten van produktie.

Dat Amerika boven Java ten aanzien van de kosten van transport veel vooruit heeft, moet dadelijk in het oog vallen, wanneer de afstand van de landen der productie tot de plaats waar de producten moeten worden verkocht, in overweging wordt genomen.

Bijlage n°. 1 doet zien tot welken prijs de suiker te Bahia in Brazilië is ingekocht, en welke kosten en lasten op het transport derzelver naar Nederland gevallen zijn. Deze laatste hebben gezamentlijk, gelijk de berekening aanwijst *f* 8,99 cents het Nederlandsche pond bedragen, en voor den aankoop is bovendien te Bahia besteed *f* 30,75 cents het Nederlandsch pond. Uit bijlage n°. 2 blijkt dat van Fernanbuc de kosten en lasten van transport *f* 11,19 cent hebben belopen, en dat de planter *f* 35,67 cent genoten heeft: n°. 3 wijst aan dat van Havana het transport en de lasten *f* 17,11 cent het Nederland pond, en de suiker *f* 30,49 cent gekost hebben.

Alle deze staten zijn mij door de directie der handelmaatschappij ter hand gesteld; en hoezeer hier onder den naam van conto pinto voorkomende, zijn echter de berekeningen daarbij aangenomen, geheel gegrond op prijzen, werkelijk besteed en op lasten werkelijk gedragen.

Tot nadere bevestiging hiervan leg ik onder n°. 4 eene rekening over van den heer Tilenius Kruijthoff, koopman te Rotterdam, van een partij suiker, die hij voor zijnen broeder den Controleur-Generaal Kruijthoff te Suriname heeft verkocht, en waaruit blijkt, dat de kosten en lasten op

het transport van Suriname vallende ƒ 9,74 cents bedragen, en de planter genoten heeft ƒ 33,33 cents per Ned. pond.

Ik zou deze opgaven met nog vele andere kunnen vermeerderen, dan ik acht dezelve voor het doel genoegzaam.

Het transport der suiker van Java, benevens de lasten daarop vallende naar Nederland, heeft op de meeste economische wijze 18 cents het Nederlandsche pond beloopen.

In enkelde gevallen is dit tot 26 cents gestegen, en in het eerste geval, zijn noch uitgaande regten te Batavia, noch inkomende regten in Nederland betaald. Deze kosten tevens staan volkomen in verband met de prijs daar voor te Batavia betaald, ten bedrage van ƒ 15 de pikol of van het oude pond 12 cent, en dus van het Nederlandsch nog geen 24 cents, terwijl die middenprijs in Amerika, ondanks de hoogere lasten ten minste op 32 cents gesteld kan worden. Het minder kostbaar transport derhalve, verzekert den planter in de West-Indiën reeds een voordeel van 25 pCt. van de waarde van het product, want er kunnen voor den koopman geene andere redenen bestaan, dan het minder kostbaar transport om zoo veel meer aan den planter in Amerika dan te Batavia te betalen, daar de qualiteit van Java suiker gemiddeld niet beneden die van Amerika te stellen is, en zelfs die van Suriname merkelijk overtreft, gelijk de prijs-couranten uitwijzen.

Wat de kosten van productie aangaat, hierin is het verschil nog aanzienlijker. Want hoezeer het onderhoud eens negers vergeleken met dat van eenen Javaan op zich zelven beschouwd, kostbaarder is, bedraagt hetzelve echter in betrekking tot den arbeid, dien hij verrigt, veel minder. Een neger namelijk in de suiker-teelt werkzaam, verrigt meer dan vijf maal zoo veel arbeid dan een Javaan, ook zelfs als deze geholpen wordt, door zijne lastbeesten die de neger althans te Suriname niet gebruikt. Ik heb, toen het mij door ontegensprekelijke daadzaken gebleken was, dat werkelijk zulk een enorm verschil bestond tusschen den hoeveelheid arbeid die de neger boven den Javaan verrigt, mij moeijelijk kunnen overtuigen, dat zulks niet het gevolg was, van eene ondragelijke gestrengheid over den neger uitoefend, en heb om daaromtrent de vereischte zekerheid te erlangen, mij naar de plantagiën begeven, en in mijne tegenwoordigheid den arbeid doen verrigten aan den neger als dagelijksche taak opgelegt. Deze arbeid als toen in graven en spitten bestaande, bedroeg niet minder dan hetgeen een geoefend en sterk arbeider in Europa des zomers kan doen; en ik heb bij die gelegenheid gezien, dat een neger des morgens om half zeven uur zijne taak aanvangende, des middags tegen 4 uren zijn werk had afgedaan; vervolgens naar huis ging, en verder den halven nacht met dansen doorbragt, waarom ik dan ook heb moeten erkennen, dat zijn forsch ligchaamsgestel, gepaard met de gewoonte om van jongs af geregeld af te werken, eene taak die met het toenemen der jaren vermeerderd wordt, hem in staat stelt tot het volbrengen van eenen arbeid, die voor een tropisch gewest alle geloof te boven gaat, en niet te min, door het product dat dezelve oplevert, boven allen twijfel gesteld wordt.

Tot bewijs hiervan leg ik verder over onder n°. 5, een staat van uitvoer van producten der kolonie Suriname van 1826 tot 1827, zoodanig als dezelve aan het tolkantoor zijn aangegeven, en van welke produkten de uitgaande regten zijn betaald.

Gedachte staat toont aan, de trapsgewijze uitbreiding der suiker kultuur in Suriname, bedragende de uitvoer thans reeds boven de 25 millioenen ponden jaarlijks.

Uit den staat n°. 6 bevattende eene recupitulatie van eenen meer uit-

voerigen staat, waarbij de producten van ieder plantagie in het bijzonder, benevens het aantal slaven daarop werkzaam wordt aangewezen, en welke door mij is overgelegd bij mijn algemeen verslag als Kommissaris-Generaal over de West-Indische bezittingen, blijkt het dat op 89 suikerplantagies werkzaam zijn 11,752 negers, vrouwen en kinderen daaronder gerekend; van deze gaat in Suriname circa een derde te veld, dat is 4000 zoo mannen als vrouwen, en aankomelingen, en deze hebben opgelevert circa 25 millioen ponden suiker, behalve nog ruim 8 millioen galons melaje, en 23239 galons rum, derhalve aan suiker alleen, ruim 6000 oude ponden per hoofd.

Een suiker-molen in de ommelanden van Batavia (zie de opgave van den heer TEISSERRE, voorkomende in het 5 deel der verhandelingen van het Bataviasche genootschap bladz. 83, bewerkt door 200 Javaansche en Chineesche arbeiders, en 100 buffels of karbouwen, levert 2100 pikols suiker, dus ruim 10 pikols per hoofd of 1250 oude ponden, dat is ruim een vijfde gedeelte van hetgeen te Suriname mannen, vrouwen en aankomelingen dooreen gerekend per hoofd voortbrengen; bovendien telen deze laatste nog hunne eigene levensmiddelen, voor zoo verre het land die kan opleveren, en gebruiken geene ploegen, maar bearbeiden den zwaren kleigrond geheel met de schop: — men ziet dus dat de arbeid van volwassen negers veel meer dan vijfmaal dien van Javanen in de suiker-kultuur moet te boven gaan. De kosten van het levensonderhoud eens negers voor zoo ver hetzelve niet door zijne eigen arbeid wordt geproduceerd, wordt in bijlage n°. 7 aangewezen, en bedraagt *f* 26,130 per hoofd. Daar echter van de drie menschen slechts een te veld gaat, moet de arbeid van dezen *f* 78,90 opleveren om die kosten te dekken; uit dat oogpunt beschouwd is het onderhoud van eenen neger welligt kostbaarder dan van eenen Javaan, maar beschouwd men het in betrekking tot den verrigten arbeid, dan is die der slaven zeker beter koop, want men zou eenen Javaan niet met $^1/_5$, dat is met *f* 15,74 gedurende een jaar kunnen onderhouden: zelfs wanneer zijn daggeld slechts $2^1/_2$ stuivers daags bedraagt, beloopt dit niet minder dan *f* 48,75, zoodat zeker het geringste arbeidsloon dat op Java gegeven kan worden, in betrekking tot den gedanen arbeid, ten minste 50 pCt. meer bedraagt dan dat der slaven.

Dan dit verschil in arbeids-loon, kan nog beter beoordeeld worden, zoo men het algemeen resultaat der productie in aanmerking neemt.

Het is eene daadzaak van publieke notoriteit, dat het onderhoud der slaven, der gebouwen en gereedschappen, met een woord het geheele plantaadje beheer bestreden wordt, met de opbrengsten der melassen, althans op eene eenigzins uitgebreide plantaadje, b. v. van 350 hoofden, en men zal zich hiervan ligtelijk kunnen overtuigen, wanneer men de opgegevene kosten der negers met de opbrengst der melassen en rum vergelijkt. Het gevolg hiervan is, dat de planter de opbrengst der suiker voor een zeer aanzienlijk gedeelte als winst beschouwen kan, daar hij van dezelve alleen de jaarlijksche sterfte der negers boven die geboren worden, hetwelk te Suriname op de suikerplantaadjes noch 31 pCt. bedraagt; dat verlies is slechts plaatselijk, want in de Engelsche koloniën bestaat dat niet, gelijk reeds vroeger is opgemerkt in de interessen van zijn effect te korten heeft. De waarde van dit laatste wordt algemeen berekend naar het getal slaven daarop voorhanden, en wel tegen *f* 1500 per hoofd, terwijl de slaven op zich zelven door elkander *f* 1000 waardig zijn voor de renten van zijn effect, 6 pCt. moet hij dus p. hoofd stellen . . *f* 90
voor de sterfte. . . . . . . : . . . . - 30

Totaal. *f* 120

Doch daarvoor geniet hij dan ook per hoofd ruim 1000 Ned. ponden suiker, of tegen 33 cents per pond *f* 330, zoodat hij een zuiver voordeel per hoofd van *f* 210 a *f* 215 overhoudt, of wel per pikol nagenoeg *f* 13,50.

Zoo men nu al verder in aanmerking neemt, dat de prijs van *f* 15 de pikol te Batavia, geen genoegzaam aanmoediging aan den planter heeft verschaft om deze kultuur aanmerkelijk uit te breiden, dat tevens eene grootere daling van prijs het gevolg moet zijn, van de toenemende hoeveelheid suiker die thans de West-Indiën oplevert, dewijl men in de meeste gedeelten dier landen werkzaam is, om de teelt van dat product ten koste van de katoen en andere kultuur uit te breiden, dan meen ik het als hoogst twijfelachtig te moeten beschouwen, of wel met eenig vooruitzigt op goed gevolg, de teelt van suiker in daghuur op Java kan worden ondernomen, en of niet veel meer de ruïne der ondernemers daarvan zou moeten worden te gemoet gezien, gelijk zulks in vroeger tijd maar al te dikwerf met de lage prijzen het geval is geweest.

De arbeid welke de koffij-kultuur, de boomen eenmaal geplant zijnde vordert, is minder zwaar dan die, welke de suiker-kultuur vereischt; ligchaams-sterkte is daarop van minder invloed, omdat tot het plukken, droogen en ontbolsteren van koffij, slechts eene matige inspanning van krachten noodig is, en de jaarlijksche aanplanting ter vernieuwing der boomen, inzonderheid in de West-Indiën, waar een boom doorgaans 30 à 40 jaren draagt, niet aanmerkelijk is; van daar dan ook dat het verschil tusschen de hoeveelheid koffij die door een neger en een Javaan kan worden geteelt, niet zoo aanzienlijk is, als ten aanzien der suiker.

In Suriname erkent men, dat een te veld gaande neger, 1000 oude ponden koffij jaarlijksch bij een middelbaar gewas oplevert, zoo men de hoeveelheid koffij vergelijkt die op de bijlage n°. 6 als uitgevoerd voorkomt, met het getal negers op de plantaadjes arbeidende in n°. 5 aangewezen, zal men in deze opgaven eenig verschil, de jaren door een gerekend, opmerken; dan zulks is daaraan toe te schrijven, dat een aantal plantaadjes te Suriname zich in eenen staat van uitputting bevinden, en de geringe voordeelen, of liever den verliezen die op de koffij thans geleden worden, alle lust om nieuwe gronden aan te leggen, heeft uitgedoofd, zoo dat ook allen die de noodige middelen daartoe bezitten hunne koffij, effecten en suiker of indigo plantaadjes veranderen.

De kosten van cultuur op eene plantaadje van middelbare grootte b. v. van 200 negers kunnen berekend worden als volgt:

Voor de plantaadje directie per pikol.	*f* 4,00
De koffij namelijk, levert geen product op als de melasse bij de suiker-cultuur, waaruit de directie-onkosten bestreden kunnen worden, en deze moeten dus ten laste van het product worden gebragt, aan gereedschappen voor de arbeiders noodig, per pikol	- 1,50
Materialen ter repareeren van gebouwen en schuiten. . . .	- 3,00
De gebouwen op de koffijplantaadjes te Suriname zijn zeer uitgebreid, en van hout, dat veel reparatie vordert, daarbij zijn de schuiten, almede aan veelvuldige vertimmeringen onderworpen, doordien de wormen in de rivieren die zeer beschadigen.	
De lasten in de kolonie te dragen, bedragen per pikol circa.	- 3,50
De kosten van transport en de ongelden naar en in Europa. .	- 7,00
Arbeidsloon of eigenlijk het onderhoud der slaven, per pikol .	- 10,00
Totaal. . . .	*f* 29,00

De verkoopwaarde der koffij in Nederland bedraagt 26 cents het oude pond, of per pikol *f* 32,50, en laat dus slechts eene winst over van

ƒ 3,50, die echter nagenoeg geheel verdwijnt, wanneer de plantaadje staat onder het opzigt van eenen administrateur, en van kleinen omvang is, vermits als dan de kosten der directie betrekkelijk hooger zijn.

De koffij te Suriname levert dus voor den eigenaar geene rente meer op van zijn effect, van daar dan ook gelijk reeds gezegd is, dat deze cultuur in Suriname meer en meer afneemt.

Dat zulks ook echter grootendeels moet worden toegeschreven aan de zware lasten in de kolonie, het kostbaar transport naar Nederland, dat hier veel meer dan in Brazilië en van andere koloniën bedraagt, en het onderhoud der plantaadje gebouwen welke een en ander hier zeker een derde meer uitgaven vordert, kan niet worden betwijfeld. In andere landen b. v. in Brazilië, wordt de koffij dan ook nog met voordeel geteeld.

Verbetering in de prijzen wordt in West-Indiën niet te gemoet gezien, integendeel vreest men voor daling, en zulks uithoofde dat overal waar de negers vrij worden, de suiker-kultuur te gronde gaat, en daarentegen de koffij-kultuur eene groote uitbreiding erlangt.

De neger vrij zijnde, is niet te brengen tot dien ingespannen en geregelden arbeid die de suiker vordert, en daarentegen is het dagelijksche aanplanten van koffijboomen een arbeid die met zijnen vadzigen aard meer overeenkomt.

Ook gaan de kapitalen in landen, aan revolutiën onderworpen, veelal te grond.

Geld intusschen is voor de suiker-kultuur onontbeerlijk, terwijl de koffij-kultuur door de vrije negers zonder kapitaal kan worden gedreven; een en ander moet dus almede de uitbreiding der laatste ten koste der eerste bevorderen.

De heer Everards, Nederlandsche consul te Haïte, een even kundig als solide man, berigte mij bij zijn rapport van 20 December 1827, dat Haïte met eene bevolking van circa 325,000 zielen, thans reeds 60 millioenen oude ponden koffij opleverde, en tevens dat de suiker-kultuur waarvan de uitvoer vroeger 78 millioenen bedroeg, geheel te grond is gegaan.

Evenzeer heeft men belangrijke aanplantingen van koffij in de vrij gewordene staten van Zuid-Amerika te verwachten, want hoewel die landen zich thans nog in eenen staat van anarchie bevinden, is het herstel der orde aldaar, even als vroeger op St. Domingo niet onmogelijk. Welke hoeveelheid van bedoeld product, kan als dan van die landen zoo mede van Brazilië niet worden te gemoet gezien, als men nagaat, hoeveel koffij 325,000 negers op Haïte opleveren, duurzaam verhooging van prijs, en dit artikel kan dus almede niet worden verwacht.

Om eene volkomen naauwkeurige berekening te ontwerpen, wat de productie van koffij op Java in vrije daghuur zou moeten kosten, ontbreken mij de noodige stukken; ik meen echter uit hetgene van Java bekend is, en uit het opgegevene met genoegzame zekerheid te kunnen beoordeelen, of deze kultuur in vrije daghuur met de tegenwoordige prijzen, al of niet als eene raadzame onderneming kan worden beschouwd.

Ik stel, namelijk dat voor de directie der kultuur betaald zal worden *ƒ* 3; wanneer men in aanmerking neemt dat eene plantaadje die 1000 pikols jaarlijks oplevert, reeds eene niet onaanzienlijke uitgebreidheid hebben moet, dan kan de eigenaar daarvan niet gezegd worden een te ruim inkomen te genieten, indien hij per pikol *ƒ* 3 rekent voor zijne moeite, inzonderheid, zoo hij van dat geld nog zijne minder opzigters moet betalen.

Voor de gereedschappen en het vervangen der karbouwen die sterven, stel ik *ƒ* 1 per pikol ter reparering van gebouwen, loodsen, en gereed-

schappen, in de veronderstelling dat men hierin veel spaarzamer zijn zal, dan te Suriname ƒ 1 per pikol.

Het arbeidsloon zal ik hier slechts gelijk stellen met dat der West-Indiën, namelijk ƒ 10 per pikol.

Voor het transport der koffij van de plantaadje tot aan boord, gemiddeld ƒ 1,50.

Voor het opslaan der koffij in eene zeehaven, regt op den uitvoer van ƒ 2,50.

Transport naar Europa, verkoop, en administratiekosten aldaar 20 cents van het Ned. pond of p. pikol ƒ 12.50.

Ik durf geloven dat alle deze posten zoodanig gesteld zijn, dat men die eer te laag dan te hoog zal schatten, en niet te min beloopen ze reeds te zamen ƒ 31.50. De Java koffij gemiddeld genomen is waardig 24½ cents het oude pond, of per pikol ƒ 30.65, zoo dat op dat product op die wijze reeds 85 cents per pikol zou worden verloren, zonder nog iets te berekenen voor landhuren en rente van het kapitaal, of in aanmerking te nemen, dat de uitschotten en lasten gedurende vier jaren zullen moeten worden gedragen, alvorens eenig revenue kan worden genoten.

Indien dus deze rekening juist is, of zoo dezelve maar niet merkelijk van den waren staat van zaken verschilt, dat alleen door een nader plaatselijk onderzoek kan worden beslist, moet daaruit volgen, dat deze cultuur in vrije daghuur met den tegenwoordigen staat der prijzen, voor bijzondere personen weinig hoop op voordeel overlaat, en derhalve niet zal worden ondernomen, of spoedig worden gestaakt: en wat zou het gevolg zijn, indien bij eene belangrijke uitbreiding dier cultuur, steeds dalende prijzen zouden moeten worden te gemoet gezien. Dat vroeger belangrijke aanplantingen in de vorstenlanden, hebben plaats gehad, bewijst op zich zelven nog niets, want zulks is onder den invloed van veel hoogere prijzen ondernomen.

Met de teelt van katoen als artikel voor de markt van Europa, is het vooruitzigt noch veel ongunstiger.

Een katoen plantaadje met 100 negers in Suriname levert op 200 pikols katoen en de kosten, op die cultuur vallende, zijn als volgt:

Voor de directie per pikol.	ƒ 4.82
arbeidsloon.	- 24.25
belastingen.	- 5.02
transport naar Europa, en alle kosten tot den verkoop vereischt.	- 9.46
Totaal.	ƒ 43.55
de waarde van dat katoen in Nederland, bedraagt 30 cents het oude pond, dus per pikol	ƒ 37.50
Verlies.	ƒ 6.05

Men ziet hieruit, dat op die kultuur, ondanks den vruchtbaren bodem van Suriname, den goedkoopen arbeid, en de mindere kosten van transport dan van Java, een belangrijk verlies plaats heeft, hetwelk voornamelijk aan den grooten uitvoer van Noord-Amerika, ook eenigermate aan die van Egijpte moet worden toegeschreven, en verder aan de groote uitbreiding die deze kultuur op vele plaatsen ontvangen heeft. In bijlage n° 8, is de invoer van dat artikel in Engeland uit de onderscheidene gewesten aangewezen, de voorraad die er thans van geteeld wordt is voor een gedeelte onverkoopbaar, en men kan dus hieruit afleiden, met hoe weinig vooruitzigt op eenen goeden uitslag, dat product op Java voor de markt van Europa zal kunnen worden geteelt.

Dat de kosten der directie voor het katoen, meer bedragen dan vroeger voor de koffij is opgegeven, is deels daaraan toe te schrijven, dat dat artikel per kop minder per pikol oplevert dan de koffij, en verder daaraan dat de kosten, hier berekend zijn, over een plantaadje van 100 koppen, terwijl op de koffij-plantaadje 200 negers zijn vooronderstelde, en gelijk reeds is opgemerkt, op kleindere plantaadjes de kosten der directie zwaarder drukken dan op grootere.

Ook het arbeidsloon bedraagt hier veel meer dan dat der koffij, niet alleen uithoofde der mindere hoeveelheid pikols katoen, die in vergelijking der koffij geteeld worden, maar tevens, omdat de katoen-plantaadjen eene ligte, voor den zeewind openliggenden grond vorderen, die niet toelaat er bananen voor de slaven op te verbouwen; dit voedsel moet dus worden gekocht, hetwelk het onderhoud der negers zeer bezwaart.

Of het katoen op Java in daghuur zal kunnen worden geteeld voor de markt van China, hangt geheel af van den prijs waarvoor het in Bengalen kan worden geproduceerd, en in hoeverre Java een product van gelijke qualiteit tot denzelfden prijs kan opleveren, in geen geval schijnt men met hoop op eenig goed gevolg, dat voortbrengselen in de binnen landen te kunnen verbouwen; alle proeven daarmede in Suriname genomen zijn mislukt, dewijl de zeewind alleen onderscheidene ziekten waaraan de plant in het groot geteeld, is blootgesteld verhinderen kan; men zal dus hierop bij het nemen van proeven op Java moeten bedacht zijn; overigens heeft men op Suriname, inzonderheid in het district de Nikerie, waar zich vele Engelsche planters gevestigd hebben, schoone plantaadjes van alle noodige werktuigen voorzien; dan allen bevinden zich in eenen staat van kwijning en verval, die de vernietiging van dezen tak van kultuur in die kolonie doet te gemoet zien.

De indigo teelt is in Amerika bijna geheel te gronde gegaan, schoon dezelve thans wederom op eenige plaatsen wordt ingevoerd. Te oordeelen echter naar hetgene ik daarvan op Suriname heb gezien, schijnt het mij toe, dat dit product met de tegenwoordige prijzen aldaar geene grootere voordeelen zal afwerpen dan de suiker; daarbij is het aan meer toevallen blootgesteld, en behoort althans om de beste qualiteit op te leveren, alleen geteeld te worden op eenen zandachtigen en rijken grond. Ik geloof dus niet, dat van die zijde vooreerst eene groote mededinging te vreezen is; Bengalen is thans voornamelijk in het bezit van die kultuur en kan zeker meer indigo leveren dan Europa kan consumeren; men zal dus moeten onderzoeken, tot wat prijs dat artikel in gedacht land kan worden geproduceerd, en dezen moeten vergelijken met de kosten der kultuur op Java; terwijl het al verder zal moeten blijken, in hoeverre de qualiteit aan het oogmerk voldoet. De proeven deswege tot dusverre genomen, zijn geenszins gunstig geweest, doch zijn ook naar mijn inzien, geenzins beslissend.

Uit het opgegevene vlei ik mij, zal met genoegzame zekerheid kunnen worden afgeleid, dat het onderwerpelijk stelsel van kolonisatie met groote moeijelijkheden zal hebben te worstelen; dat het vooruitzigt om daardoor de hoofd-producten als *koffij*, *suiker* en *katoen* voor de markt van Europa met voordeel te teelen, alles behalve aanmoedigend is voor de ondernemers, en minder noch voor de geldschieters, die daarin hunne kapitalen zullen wagen, vermits men in Suriname onder den invloed eener gunstiger ligging en goedkooper arbeidsloon, dezelve ziet te gronde gaan, en dat de mogelijkheid om indigo met voordeel te teelen, als twijfelachtig moet worden beschouwd. Het is dus te vreezen, dat deze teelten mislukkende, de rijstbouw het hoofd-product zal worden, dat op de afgestane gronden zal worden verbouwd, en het zal noodig zijn te

onderzoeken welk gevolg daarvan, zoo voor het finantiëel belang van het Gouvernement, als voor dat van den Javaan moet worden te gemoet gezien.

Dat rijst op zoodanige gronden met voordeel kan worden verbouwd, bewijzen de Buitenzorgsche en andere landen in den omtrek van Batavia. De ondernemers zullen dus al spoedig overgaan tot eenen tak van landbouw die zekere voordeelen belooft, hetzij dan dadelijk wanneer zij met het ongunstig vooruitzigt, dat de andere kultures aanbieden bekend worden, hetzij na proefondervindelijk de nadeelen daarvan te hebben leeren kennen, wordt derhalve aan het stelsel van kolonisatie eene groote uitbreiding gegeven (en zonder dat is het een ongenoegzame maatregel) dan zal de hoeveelheid rijst op Java grootelijks vermeerderen, en de prijs derzelve aanmerkelijk minder worden. De Europesche industrie zal de rijst beter pellen, waartoe geschikte werktuigen welke de Javaan zich niet kan aanschaffen, gevorderd worden. De Europeaan zal daardoor de hoofd leverancier worden, zoo voor den uitvoer, als voor de voornaamste markten, en de inlander zal dien ten gevolge zijne minder goede rijst, alleen tot zeer lage prijzen kunnen van de hand zetten, zoo dezelve niet geheel onverkoopbaar wordt, waardoor hij buiten staat gesteld zal worden om zijne landrenten te voldoen.

Wat zal in dat geval zijn toestand en die van de finantiën van het Gouvernement niet worden; terwijl tevens het geheele doel om producten voor de markt van Europa geschikt, te verbouwen, te niet zal gaan; ook uit dat oogpunt beschouwd, verdient de zaak ernstige overweging, en het zal noodig zijn bij het invoeren van meer bedoeld stelsel, door de gepaste maatregelen de ontaarding daarvan voor te komen, waardoor het in plaats van een zegen, verderfelijk voor het Gouvernement zou kunnen worden, maar de zaak uit andere oogpunten beschouwd, welke in het onderwerpelijk rapport van zijne Excellentie den Commissaris-Generaal in het breede zijn aangewezen, schijnt mij van zulk een hoog belang; het is zoo zeer te wenschen, dat het vraagstuk eens proef-ondervindelijk beslist worde, in hoeverre Java vatbaar is voor een stelsel van vrije industrie, dat over alle bezwaren behoort te worden heengestapt, en overgegaan tot het nemen eener proeve, en dat wel op een schaal, breedgenoeg, om, het resultaat voor beslissend te houden, en nogthans niet zoo ruim, dat bij eene eventuële mislukking, daaruit groote nadeelen zouden moeten ontstaan.

Ik ben dus van gevoelen, dat tot eene zoodanige proeve moet besloten worden; dat men daartoe eenige der meest geschikte gronden behoort uit te kiezen en af te staan op de meest aanmoedigende voorwaarden aan de ondernemers; dat aanvankelijk alleen op de geschiktheid der personen tot zulk eene onderneming behoort te worden gelet, en derhalve geen onderscheid moet worden gemaakt tusschen Nederlanders en vreemdelingen; enkelen van deze laatste zullen toch nimmer de zekerheid van ons bezit doen wankelen.

Is eene eerste proeve gelukt, dan kan men nadere bepalingen dien aangaande vaststellen.

Overigens zal het Gouvernement zich eenige pecuniëele voorschotten moeten getroosten, want een goede uitslag is te onzeker, en het voorbeeld van zoo velen die zich in diergelijke speculatiën hebben geruineerd, ligt te versch in het geheugen om te doen veronderstellen, dat particulieren hunne kapitalen daarin wagen zullen.

Alverder zullen bepalingen ten aanzien van de rijst-bouw, op de verstrekte gronden behooren te worden gemaakt, ten einde verzekerd te zijn dat de teelt van producten voor de markt van het moederland, geschikt zal worden ondernomen, en eindelijk zal het vooral noodig zijn, aan het hoofd dezer onderneming te plaatsen, en met het oppertoezigt

over dezelve te belasten, eenen man genegen in den geest van het stelsel te werken, van genoegzame magt voorzien om alle tegenwerking voor te komen, en die tevens in het wel gelukken der zaak geacht kan worden een hoog belang te stellen.

Onder deze bepalingen schijnt het mij toe, dat de proeve beslissend zijn kan, zonder aan groote inconvenienten bloot te stellen.

N°. 1.

CONTO PINTO over 169 kisten witte Brazil suiker, van Bahia naar Amsterdam.

Weeg. n°. 7534 Arrobas s. Rs. 1822.			Rs. 13,731 $ 100
Onkosten aldaar. . . .			» 655 » 540
			Rs. 14,376 $ 640
Commissie 2 pCt. . . .			» 287 » 530
			Rs. 14,664 $ 170
Wissel à 46 en *f* 12 pr. $ . . .		*f* 33,727	
Bank Commissie ¾ pCt. . .		» 353	
		f 34,080	
Onkosten alhier.			
Vracht à £ 3 en 5 pCt. pr. ton voor 70 ad.	*f* 4060		
Assurantie op *f* 35,000 à 2½ pCt. . . .	» 875		
Lands regten en administ. ongelden. . . .	» 184		
Entrepôt-ongelden.	» 142		
Onkosten bij het van boord halen, opslaan, kuiploon en afleveren.	» 408		
Courtagie ½ pCt.	» 200		
Pakhuishuur 3/m.	» 140		
Brandpremie.	» 41		
		f 6,050	
		f 40,130	
Commissie 1 pCt. . . .		» 400	
		f 40,530	

Zullen leveren 16½ ℔ Br. pr. arrobas		
	124,310 ℔ Br.	
Tarra 2 pCt.	24,860	
	99,450 ℔ à *f* 20¾ pr. 50 ℔.	*f* 41,270
	korting 1½ pCt.	» 620
		f 40,650

N°. 1.

Onkosten.

645,540
287,530

933,070
46

5598420
3732280

4292/1220

2146:5
353 »
6050 »
400 »

99,450 8949,50 = 1 : x

894905 / 795600 / 899 cents het Ned. pond.

993050 / 895050 / 9

980000 / 895050 / 9

84950

Prijs der suiker te Bahia ingekocht.

Rees. 13731100
46

82386600
54924400

63163/0600

99,450 31581:50 = 1 : x.

3158150 / 298350 / 31,75 cents het Ned. pond.

174650 / 99450 / 1

752000 / 696150 / 7

568500/5

N°. 2.

CONTO PINTO over 314 kisten witte Brazil suiker van Pernambucco naar Amsterdam.

Weeg n°. 16410 ad à Rs. 1846 (870 boven perros)	Rs.	30,291	$	575
Onkosten aldaar. . . .	»	2,023	»	610
	Rs.	32,015	$	790
Commissie 4 pCt. . . .	»	1,292	»	605
	Rs.	83,607	$	790

Wissel à 51 per 1000 Rs. en f 12 p. £ £ . . .	f	85,700
Bank commiss. te Londen ³/₄ pCt.	»	643
	f	86,343

Onkosten alhier.

Vracht à 63 schelling per ton van 2240 pond en 5 pCt.	*f* 9322	
Assurantie op *f* 87,500 à 2½ pCt.	» 2188	
Lands regten en Admin. ongelden	» 365	
Entrepôt ongelden.	» 328	
Onkosten bij het van boord halen, opslaan, kuiploon en afleveren.	» 1085	
Courtagie van verkoop ½ pCt.	» 520	
Pakhuishuur 3/m.	» 280	
Brand premie ¾ pCt.	» 68	
		f 14,156
		f 100,499
Comm. van verkoop 1 pCt.		» 1,005
		f 101,504

Hebben uitgeleverd 16½ pond Bs. pr. arrobos of

270,765 pond.			
54,155 »			
216,610 » à *f* 23²/₄ pr. £ pond .	*f* 102,890		
1½ pCt. korting. . .	» 1,540		
		» 101,350	

Er is thans voor de Maatschappij eene lading van Pernambucco onder weg die alhier op *f* 21 te staan komt.

N°. 2.

Onkosten.

2,023,610
1,292,605
3,316,215
31
3316215
1658/1075
8456,30
643 »
14156 »
1005 »
2166,10 24260,30 1 n°.
24260,30 *f* 11,19 het Ned. pond.
2166,10
2599,30
2166,10/1
4332,00
2166,10/1
21659,00
19494,90/9
2164,10

Prijs der suiker te Pernambucco ingekocht.

```
           30,291,575
                   51
         ------------
             30291575
           151457875
         ------------
           154487/0325
           -------
216610     77243  50      1 n°.
           ---------
           77243  50
           649830     f 35,67 cent het Ned. pond.
           ----------
           12260  50
           10830  50/5
           ----------
           1430000
           1299660  /6
           ----------
           1303400  /7
```

N°. 3.

CONTO PINTO over 1474 kisten blond Havana Suiker. Van Havana naar Amsterdam.

Weeg n°. 24688 arrobas á 10 ³/₄ rial.		$ 32,044
Voor de kosten á 26 ℔ . . .		» 4,790
		$ 36,834
Onkosten te Havana . . .		» 4,000
		$ 40,834
Commiss. 2 pCt. . . .		» 816
		$ 41,650
Bank Commissie aldaar ³/₄ pCt. . . .		» 313
		$ 41,963
Wissel $ 444 ₰ 100 en 10 pC. premie . . .		ƒ 103,104
Bank Commissie te London ³/₄ pCt. . . .		» 773
		ƒ 103,877
Onkosten alhier.		
Vracht á £ 3 en 5 pCt. pr. ton van 2240 ℔ Eng.	ƒ 10480	
Assurrantie op ƒ 105,000 à 2¹/₂ pCt. en polis. .	» 2630	
Lands regten en administ. ongelden.	» 2385	
Entrepôt ongelden.	» 203	
Onk. bij het van boord halen, opslaan, kuiploon, af te leveren en Courtagie ¹/₂ pCt	» 1382	
Pakhuishuur 3/m.	» 260	
Bankpremie.	» 140	
		ƒ 17,840
		ƒ 121,717
Comm. Agenten 1 pCt. . . .		» 1,217
		ƒ 122,934

Hebben uitgeleverd 51 ℔ Br. pr. 100 ℔ Spaansch netto
of 314,940 ℔
tarra 18 pCt. 56,690

258,250 ℔ à f 24 1/8 pr. 50 ℔. f 124,610
korting 1 1/2 pCt. » 1,870

» 122,740

N°. 3.

Onkosten.

$ 4790
4000
816
313

9919
245 2/3

49595
39676
19838
6612

2436767
77300

2514067
1784000

4298067
121700

258,250 4419767 = 1 x.

4419767 / 258250 /17,11 ct. het Nederlandsch pond.

1837267 / 1807750 /7

295170 / 258250 /1

369200/1

Prijs der suiker te Havana ingekocht.

$ 32044
245 2/3

160220
128176
64088
21362

258,250 7872142 = 1 x.

7872142 / 774750 /30.49 cents het Ned. pond.

$$\frac{1246420}{1033000}/04$$

$$\frac{2134200}{2066000}/9$$

N°. 4.

VERKOOP-REKENING over 23 vaten suiker, aangebragt per kapt. D. O. Duif, schip *de Twee Gebroeders* van Suriname en verkocht als volgt:

23 vaten	suiker.
W. B°.	11940
Af 1 pCt.	119
	11821
Af 1 pCt. p. p.	118
	11703
Park 20 pCt.	2341

Nto. 9362 af 43½			ƒ 4072,47
			40,72
			ƒ 4031,75
Af			
Inkomende regten	ƒ	15,92	
Vracht à 5/d.	»	64,22	
Avarij 10 pCt.	»	64,72	
Havengeld en Waakloon	»	7,77	
Aangeving	»	8,00	
Waagl. pakh. arbeidsl.	»	28,00	
Courtage	»	18,00	
Commissie en Delcred 3 pCt. . .	»	122,17	ƒ 911,80
			ƒ 3119,95

Rotterdam, 4 Augustus 1827.
(*Get.*) G. C. TIELENIUS KRUIJTHOFF.

Het Ned. pond suiker is derhalve verkocht voor	ƒ 43,07	cents	
Hetzelve beloopt aan vracht en verdere onk. .	9,74	»	
Zoo dat de planter genoten heeft	33,33	»	per Ned. p.

N°. 5.

ALGEMEENE STAAT van uitgevoerde producten sedert de weder in bezitneming dezer kolonie door het Nederlandsch Gouvernement, beginnende met den 5den Maart 1816, en eindigende met ultimo December 1827.

JAREN.	GETAL SCHEPEN.	KOFFIJ.				KATOEN.			SUIKER.	MELASSE.	CACAO.	RUM.	AANMERKINGEN.
		Heele.	Gebroken.	Gruis.	TOTAAL.	Schoone.	Vuile.	TOTAAL.	Oude ponden.	Gallons.	Ponden.	Gallons.	
1816	80	4468087	486525	9929	4964541	960244	106693	1066937	11568503	375838	94040	15558	
1817	106	7606930	828310	16904	8452144	1290710	143412	1434122	13468964	363045	113454	115	
1818	123	7579961	825373	16844	8422178	1205654	133961	1339615	18874267	576751	97489	〃	
1819	101	5031158	547837	11180	5590175	1147912	127545	1275457	15409004	529033	34301	105	
1820	127	4333534	471873	9630	4815037	1195419	132824	1328243	19533905	614527	8715	500	
1821	128	4138859	450676	9197	4598732	2447157	271906	2719063	21275276	747232	10556	1035	
1822	101	4486203	488497	9969	4984669	1646825	182980	1829805	18371640	805495	60783	458	
1823	107	6404655	697396	14232	7116283	1260453	140050	1400503	17878155	709740	61733	1706	
1824	130	5750153	531364	9690	6291207	2339876	112806	2452682	22864433	879051	71380	909	
1825	117	3676781	511629	8165	4196575	2232787	96820	2329607	23815707	855626	116105	2278	
1826	95	3341182	501485	〃	3842667	1484240	63460	1547700	21927145	844750	15960	575	
1827	114	2813471	301836	〃	3115307	2568570	105600	2674170	25884245	905508	46445	〃	
		59630974	6642801	115740	66389515	19779847	1618057	21397904	232871244	8406596	730961	23239	en 1908 ponden INDIGO.

N°. 6.

RECAPITULATIE DES STAATS N°. 4.

NUMMER VAN ORDE.	HOEVEELHEID EN SOORT DER PLANTAGIEN.	SLAVEN.	SLAVERNIJ.	TOTAAL.
	89 Suiker.	6,143	5,609	11,752
	175 Koffij	9,071	8,151	17,222
	65 Katoen.	4,026	3,185	7,211
	54 Houtgronden.	1,159	1,094	2,253
	3 Verlaten plantagiën. . . .	32	36	68
	36 plantagiën kostgronden en diverse buitenverblijven . .	1,154	1,009	2,163
	8 Koffij en katoen.	529	550	1,079
	3 Koffij en cacao.	74	67	141
	1 Koffij en suiker.	103	99	202
	9 Bebouwde percelen land . .	63	42	105
	443 Plantagiën.	22,354	19,842	42,196

N°. 7.

SUIKER PLANTAGIE RUSTENBURG.

Op 1 Januarij 1827 was de slavenmagt sterk 265 hoofden te weten:

Mannen	83
Vrouwen	101
Jongens	48
Meisjes	33
	265

Af sedert de jaren 1822, 1824 en 1826 absent 15 Mannen en Vrouwen
250 hoofden.

Amerika Provinciën.

14 vaten zout		*f* 91,68	
10 » Haring		» 167,30	
2 » Makreel		» 45 »	
1 » Komando beschuit. . .		» 15,05	
5½ » Blom		» 56,50	
1200 ℔ tabak à 32 cents		» 390 »	
10 vaten Cabbeljaauw 14,442 pond.		*f* 1480,62	
			f 2246,15
In Suriname aangekochte goederen.			
2 vaten rijst 1325 ℔ 13 centen. .		*f* 172,25	
180 Matrozen messen.		» 18 »	
Linnen		» 8 »	
Medicijnen	*f* 76,96		
Wijn voor zieke slaven	» 27,89		
		f 104,85	
Practijk aan Doctor en Chirurgijn te Paramaribo		» 133,08	

Ofschoon in 1827 geen diverse Chi-

Transportere. *f* 436,18 *f* 2246,15

Per transport.			*f* 436,18	*f* 2246,15
rurgijn de vaste practijk dezer plantagie waargenomen heeft, wordt evenwel zeer berekend.				
Vaste practijk van den diverse Chirurgijn bij 265 hoofden op 1 Januarij 1827 aanwezig geweest, à *f* 1, per hoofd.			*f* 265 »	*f* 701,18
Uit het Vaderland ontvangen goedederen volgens factuur.				
Medicijnen		*f* 111,87		
2 koppen rond visch 50 pond Ned. .		» 6,63		
12 grossen Negerspijpen.		» 12,40		
6 Schips bokken		» 3,80	*f* 134,70	
70 Scheermessen . .	*f* 29,16			
200 Kammen . . .	» 19,17			
150 Scharen. . . .	» 28,75			
1000 Naainaalden . .	» 2,10			
150 Spiegels. . . .	» 13,75			
150 Toneeldoozen en Stalen	» 25,62			
6000 Vuursteenen . .	» 2,70			
2000 Vischhoeken . .	» 4,20			
dito kist . .	» 2,50			
		f 127,96		
195 Neger hoeden à 80 cents.	» 156,00			
151 belezeroenen à *f* 1,45	» 218,95			
8 pond grijs en blauw garen	» 7,20			
4 halve leggers *f* 50 worden niet berekend als dienende tot drankvaten		» 382,15		
17 ps. ornab. winkel linnen 1437 G. ellen à 17½ Rijksdaalders. .	» 628,69			
32 Volkomen 5/4 vischbont 1605 ellen à 8⅞ stuivers	» 692,16			
	f 1320,85			
af 1 pCt. .	» 13,21			
	» 1307,64			
Onkosten.	» » 70			
5 halve leggers *f* 62,50 worden niet berekend om redenen als voren.		» 1308,34		
6 Gevoerde waakrokken à *f* 8.	» 48,00			
172 Gevoerde Negersduffels à *f* 5,25. . . .	» 903,00			
3 halve leggers *f* 37,50 worden niet berekend.		» 951,00	*f* 2904,15	
Transportere. . .			*f* 2904,15	*f* 2947,33

Per transport . . .			*f* 2904,15	*f* 2947,33
Aandeel in de onkosten van pakken schepen Cautien enz.		*f* 27,35		
Assurantie *f* 3250 à $2\frac{1}{2}$ pCt.	*f* 81,25			
Polis	» 1,00			
$\frac{1}{2}$ pCt. Provisie	» 16,25			
		» 98,50	*f* 125,85	
			f 3030 »	
Commissie $2\frac{1}{2}$ pCt. van *f* $2904,15\frac{1}{2}$			» 58,08	
			f 3088,08	
Vracht en Avarij			» 290 »	
			f 3378,08	
Onder deze *f* 3378,08 zijn begrepen nieuwejaars goederen ter som van	» 2769,45			
Aandeel in de gezamenlijke onkosten	» 450 »			
	f 3219,45			
Af $\frac{1}{3}$ van *f* 3219,45 hetwelk men aftrekke, aangezien nieuwjaars goederen niet om het jaar maar om de 18 maanden uitgedeeld worden.			» 1073,15	
				f 2304,93
Hoofdgelden 265 hoofden a *f* 5				» 1325 »
				f 6577,26

Over 250 presente slaven *f* 6577,26 is *per hoofd* *f* 26,30.

NB. Gereserveerd hetgeen bij schraalte aan kort aan bananen besteed moet worden.

N°. 8.

INVOER in Engeland van Katoen uit onderscheidene landen door den heer SERVIN, Inspecteur van het Customhouse, op den 17 Junij 1826, aan het Parlement opgegeven.

	1824.	1825.	1826.	*Aanmerkingen.*
	Ponden.	Ponden.	Ponden.	
Portugal	13,841.93	230,060	17,736,28	
Italiën	71,343	319,839	35.251,32	
Maltha	86,523	646,667	204,940	
Turkeij.	13,345,47	77,193,68	189,382,46	
Oost-Indie	47,600	»	260	
	148,391,17	164,200,05	202,942,62	
Othaïte en Africa . .	238	9,308	400	
Kaap de Goede Hoop .	»	»	10,889	
Britsch Noord-Amerika .	71,859	»	12,552	
West-Indie.	70,347,93	62,693,06	81,939,48	
Vreemde West-Indie. .	139,290	46,604	433,274	
Vereenigde Staten van Noord-Amerika. . .	142,532,112	921,876,62	139,908,699	
Mexico	»	141,342	2090	
Columbia	130,162	284,436	487,035	
Pira.	38,261	480,32	192,767	
Chili en Buenos Ayros.	»	170.879	»	
Brasilie.	235,146,41	248,495,52	331,804,91	
Andere landen . . .	177,924	37,062	846,678	
Totaal.......	191,402,503	140,380,122	228,005,291	
Uitgevoerd.	93,184,03	132,095,05	180,049,53	
In Engeland verwekt.	182,084,100	136,080,617	210,000,338	

ADVIES VAN DEN LUITENANT-GENERAAL VAN DEN BOSCH OVER HET STELSEL VAN KOLONISATIE.

'S GRAVENHAGE, 6 Maart 1829.

Het heeft Uwer Excellentie behaagd, bij missive van den 2den Januarij jl., lit. *H* n°. 69, in mijne handen te stellen een rapport, met de daarbij behoorende bijlagen, van den Commissaris-Generaal van Nederlandsch Indië, dd. 1 Mei 1827, lit. *P.* [3*], handelende over het stelsel eener kolonisatie op Java; over den tegenwoordigen staat van landbezit aldaar door particulieren; over de koffij-kultuur, en de landrenten; alle welke onderwerpen in een onderling verband staan. Bij voorschreven missive zijn wijders aan mij overgelegd: de minute van een rapport van Uwer Excellentie's departement, daartoe betrekkelijk, dd. 13 Mei 1828, litt. *H.* n°. 113; de minute van het rapport van hetzelve departement, dd. 4 October daaraanvolgende, litt. *H.* n°. 80, betreffende het request van W. F. MONAY; twee rapporten van den Raad van State, dd. 22 December 1828, n°. 9*a* en 9*b*, en eindelijk eene missive van den heer Secretaris van Staat, dd 29 December 1828, n°. 78.

Uwe Excellentie verlangende mijne gedachten over het bedoeld verslag van den heer DU BUS te vernemen, heb ik al de mij toegezonden stukken met die aandacht overwogen, welke het gewigt des onderwerps kennelijk vordert.

Al dadelijk is het mij toegeschenen dat het systema door den heer Commissaris-Generaal voorgesteld, den grootsten invloed en de bedenkelijkste gevolgen zou kunnen hebben, zoo op den staat der productie van Java als op de Gouvernements-inkomsten en andere aangelegenheden aldaar, en ik zou dus gelooven, nalatig in mijnen pligt te wezen, indien ik te dezen aanzien niet met alle vrijmoedigheid en opregtheid de bedenkingen mededeelde, welke mij bij mijn onderzoek en overweging voor den geest zijn gekomen.

Mijne verkregen kennis van den staat des landbouws in de Nederlandsche en andere West-Indische koloniën is mij bij dat onderzoek van veel nut geweest, en heeft mij de overtuiging gegeven, dat die koloniën in de teelt van voortbrengselen voor de markt van Europa geschikt, in vele opzigten verre boven Java begunstigd zijn. Zal een stelsel van kolonisatie op vrijwilligen arbeid gegrond, op dat eiland gelukken, dan moet de concurrentie tegen die koloniën kunnen worden volgehouden; zonder dat kan men op Java evenmin die voortbrengselen telen, als hier de suiker uit mangel- of beetwortel, omdat niemand in zijn belang eene aansporing vindt om zulks te ondernemen. Ik mag aannemen dat men op Java van den staat van zaken in Amerika onkundig geweest is, en men hier niet de vereischte bijzonderheden deswege gekend heeft, en dat derhalve die staat van zaken noch bij den steller van het ontwerp, noch

Aan Zijne Excellentie
den Minister voor de Marine en Koloniën.

bij de beoordeeling van hetzelve in aanmerking genomen heeft kunnen worden.

Intusschen erken ik gaarne dat ik zelf in de dwaling kan vervallen, welke ik aan anderen toeschrijf; dan wanneer ik met volkomen onderwerping aan wijzer oordeel, de gronden ontwikkeld heb, waarop mijne bedenkingen steunen, en ik de beslissing geheel aan anderen overlaat, geloof ik niet de grenzen der welvoegelijkheid te zullen overschrijden, welke mijn eerbied voor de gevoelens van zooveel kundige mannen mij voor oogen stelt. Uwe Excellentie zal mij immer vatbaar vinden voor overtuiging en ten volle bereid op de nieuwe loopbaan, mij door den Koning aangewezen, die rigting te volgen welke Hoogstdezelve de beste zal oordeelen.

Na dit voorafgaande zal ik overgaan, om meer bijzonder de aandacht van Uwe Excellentie te vestigen op die daadzaken, welke, naar mijn inzien, tot andere maatregelen moeten leiden dan in het ontwerp zijn aangewezen. Ik zal trachten die daadzaken. voor zoover ze niet van publicke notoriteit zijn, met de meest volledige bewijzen te staven, en alleen op de zoodanige mijne gevolgtrekkingen gronden.

Volkomen ben ik met den steller van het rapport van gevoelen, dat, zoo eene kolonisatie van Europeanen op de voorgedragen voet en wijze als uitvoerbaar beschouwd kon worden, er voor het Gouvernement niets wenschelijker zou zijn dan de invoering van zoodanig een stelsel.

Bij het systema wordt tot grondslag aangenomen eene kolonisatie van Europeanen, aan welke òf in eigendom verstrekt, òf voor eenen langen tijd zouden worden verhuurd woestliggende gronden, om die in daghuur door vrije inlandsche arbeiders te doen bearbeiden, en deze maatregel wordt voorgesteld met het doel om daardoor de teelt der producten voor Europesche consumtie uit te breiden, terwijl, ten betoog van de mogelijkheid der uitvoering, een groot getal bewijzen wordt aangevoerd.

Het zal overbodig zijn den geheelen inhoud van het genoemd ontwerp alhier in het breede op te geven; immers het is aan Uwe Excellentie in zijne volle uitgestrektheid bekend, en het zal dus voldoende wezen den hoofd-inhoud daarvan te hebben aangestipt, om tot een gepasten leiddraad in het voorgenomen onderzoek te kunnen strekken.

Al aanstonds moet in aanmerking komen na het onderwerpelijke stelsel, gelijk trouwens de schrijver zelf erkent, geenszins nieuw is.

De Javasche Ommelanden zijn voor meer dan eene eeuw reeds in grootere en kleinere perceelen aan bijzondere personen afgestaan, wel is waar met enkele ristrictiën ten aanzien van de teelt van eenige producten, doch voor het overige was het toenmalige stelsel op hetzelfde beginsel van eigendom en vrijen arbeid gegrond.

Intusschen zijn die ristrictiën bij het onderhavig ontwerp als verwerpelijk en als de oorzaak beschouwd, waarom de maatregel niet aan het doel beantwoord heeft, doch, naar mijn inzien, zijn het deze niet geweest, welke den invloed hebben uitgeoefend dien men daaraan bij de memorie toeschrijft, want zij hebben niet verhinderd dat de Ommelanden eenmaal als met suiker-molens overdekt ware, zoo lang namelijk de prijs van de suiker in Europa der Compagnie veroorloofde eene ruime vergoeding aan den planter toe te staan; zelfs toen deze prijzen, ten gevolge van den toenemenden landbouw in de West-Indische koloniën, inzonderheid op St. Domingo, aanmerkelijk daalden, is aan de suikerteelt alle mogelijke aanmoediging gegeven, de suiker dikwerf aangenomen boven den marktprijs, en nadat men eindelijk het fabricaat geheel aan de vrije beschikking van den planter heeft overgelaten, is die kultuur nagenoeg te niet geloopen en thans, nu zij in den volsten zin dat

voorregt geniet, is de teelt daarvan onbeduidend en zijn de meeste planters geruïneert.

Deze daadzaken, die tot belangrijke gevolgtrekkingen leiden, meen ik eerst nader te moeten bewijzen.

Ik zal bij voorkeur daartoe gebruik maken van zoodanige stukken, die genoegzaam vertrouwen verdienen en hier verkrijgbaar zijn; zoo, bij voorbeeld, vindt men in het 1ste deel der Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap (dat van het jaar 1779, bladz. 173) dat in de Bataviasche Ommelanden nog gevonden werden 55 suikermolens; het werkvolk daarvan werd gesteld op 11,000 koppen, en de opbrengst op 99,000 pikols, en dat vroeger, in het jaar 1710, het getal molens 131 bedragen had.

In de jaren 1782, 1783 en 1784 (zie 5de deel der Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap, 1ste druk, bladz. 192) was het getal suikermolens reeds tot op 40 verminderd, en werd de jaarlijksche leverantie daarvan op vier en tachtig duizend pikols of tien millioen oude ponden geschat, en dat wel ondanks verscheidene aanmoedigingen aan die cultuur gegeven, die door meerdere personen, inzonderheid door den kundigen Mossel, van het uiterst gewigt werd beschouwd.

In het jaar 1790, bij de aankomst van den heer Nederburgh, was dezelve al meer en meer in verval geraakt, gelijk uit de memorie van dien gezagvoerder te zien is; destijds echter werd ze wederom eenigermate opgebeurd door de hernieuwde aanmoedigingen daaraan gegeven, die dan ook gedurende mijn verblijf in Indië nog in werking waren. De suikerplanters, namelijk, ontvingen een voorschot van het Gouvernement jaarlijks en betaalden het in suiker, welke boven marktprijs werd aangenomen en slechts door het Gouvernement gedebiteerd kon worden, door aan de Amerikaansche kooplieden en schippers alleen koffij af te staan, onder voorwaarde, dat zij tevens eene bepaalde hoeveelheid suiker moesten overnemen. Zoo weing werd destijds de waarde van dat artikel geacht, dat niet zeldzaam, om ruimte te winnen, de suiker over boord geworpen werd, ten einde meer koffij te kunnen laden (zie Nederburgh, Beantwoording der vragen, blz. 229). Dat gedeelte, wat op deze wijze door den planter aan het Gouvernement niet werd geleverd, bleef te zijner vrije beschikking (zie blz. 228 van hetzelfde stuk). Op die wijze was destijds de cultuur wederom gebragt tot 8 à 10 millioen ponden jaarlijks, en in dien staat van zaken werd ze door den Gouverneur-Generaal Daendels gevonden, die de verleende aanmoediging, als te nadeelig voor het Gouvernement, afschafte (zie deszelfs memorie, bladz. 12—86) en het product geheel aan den planter overliet, waarvan dan ook het gevolg geweest is, dat de teelt daarvan spoedig afnam, en er in het jaar 1815 nog slechts 20,000 pikols geteeld werden (zie Raffles, 1ste deel, bladz. 212 en 213).

Na het weder in bezit nemen der kolonie in het jaar 1816, zijn er van tijd tot tijd oogenblikken geweest, dat de teelt der suiker door hooge prijzen werd aangemoedigd, eenige uitbreiding ontving en stoommachines en rhum-stokerijen werden ingevoerd; dan sedert de prijs tot 15 gulden de pikol gedaald is, kwijnt deze tak van handel bij eene onbeperkte vrijheid andermaal, en de uitvoer van suiker bedraagt thans weinig meer dan twee en een half millioen ponden of wel 19,795 pikols (zie Staat van uitvoer van Batavia in de *Haagsche Courant* van 31 December ll., n°. 156); zelfs is men, indien ik wel onderrigt ben, onlangs, om de noodige suiker voor Japan te bekomen, verpligt geweest die van eenen Manilla-vaarder te koopen.

Uit het opgegevene meen ik te mogen afleiden, dat, naar mate de

prijzen van de suiker op Java gedaald zijn, ook in dezelfde mate de kultuur afgenomen en nagenoeg tot niet gebragt is. Het zou al verder niet moeijelijk vallen hier aan te toonen, dat die prijsvermindering het gevolg geweest is van de uitbreiding van de suikerteelt in de West-Indische bezittingen; dan deze algemeen bekende daadzaak zal wel geen betoog behoeven, en daar dat artikel tot de tegenwoordige prijzen, gelijk nader zal blijken, met geen voordeel kan verbouwd worden, schijnt men daaruit te mogen concluderen, dat op Java de planters de concurrentie tegen die der West-Indiën niet kunnen volhouden; een gevoelen waarvan ik de zekerheid door het hierna volgend vergelijk tusschen de kosten van transport van Java en de West-Indiën, de gesteldheid en vruchtbaarheid der gronden in de beide gewesten, de kosten van arbeidsloon, benevens de verhouding van de suikerteelt tot andere kultures, zal aantoonen; zullende het daarna niet moeijelijk wezen om te beoordeelen, of ook elders op Java dan in de Ommelanden, met beter vooruitzigten de suiker-kultuur kan worden ingevoerd. Alvorens echter daartoe over te gaan, zal het niet ongepast zijn te doen opmerken hoezeer de bestrijders van het stelsel van kolonisatie zich bedriegen, indien zij den Europeaan onvoorwaardelijk als eene parasite plant nadeelig voor Java beschouwen, en het Europeesch kapitaal als niet noodig om den landbouw te doen bloeijen.

Uit het voorafgaande toch is gebleken, dat, onder de leiding van Europeanen en door middel hunner kapitalen, de grond van Java eene hoeveelheid van producten heeft opgeleverd, welke alles overtreft wat men op eenige andere wijze van dien grond verwachten kan. Ieder suikermolen toch met 200 menschen bearbeid, verschafte 2100 pikols suiker, dat is ruim 10 pikols per hoofd: berekend tegen eene waarde van 15 gulden de pikol, levert zulks op *ƒ* 150. Wanneer men nu aanneemt dat in de Gouvernements-provinciën 500,000 mannen gevonden worden, dan zou door dezen, indien het mogelijk ware hen op gelijke wijs te emploijeren, een uitvoer van 75 millioen verkrijgbaar zijn, terwijl zeker het lot van den Javaan niet verergerd zou worden, door hem de gelegenheid aan te bieden in suikermolens te arbeiden. Evenmin zou zoodanig stelsel die misbruiken of gevaren opleveren, welke diezelfde bestrijders als daaraan onafscheidelijk verbonden opgeven; en zulks bewijst dan ook genoegzaam, hetgeen ik reeds in den aanvang dezer heb gezegd, dat het als hoogst wenschelijk te achten zou wezen, dat zulk een stelsel meer algemeen kon worden ingevoerd; jammer slechts dat het wenschelijke niet altijd mogelijk is; — dat zulks hier althans met betrekking tot de suiker het geval is, zal het hierboven bedoeld vergelijk buiten twijfel stellen.

Vooreerst dan zijn de ongelden vallende op het transport van de suiker op Java naar herwaarts, ongelijk veel grooter dan die welke het overbrengen uit de West-Indiën veroorzaakt. Onder n°. 1 voeg ik hiernevens een conto-finto van eene hoeveelheid suiker van Batavia aangevoerd, waaruit blijkt dat een Nederlandsch pond suiker, waarvan de inkoopsprijs aldaar circa 24 centen bedraagt, door de kosten van transport en andere ongelden reeds te Amsterdam op ruim 50 centen te staan komt; dus beloopen die ongelden nagenoeg 26 centen op het Nederlandsch pond. Deze berekening steunt geenszins op eenen willekeurigen grond, maar op het resultaat verkregen door ondervinding, bij eene reederij waarvan ik lid geweest ben.

Sedert echter bedoelde partij suiker hier te lande is aangekomen, zijn de uitgaande regten, daarop vroeger geheven, op Java afgeschaft; de vracht-gelden zijn almede verminderd en partijen suiker, later aangevoerd,

hebben minder aan gewigt verloren. Een en ander heeft een merkelijken invloed gehad op de kosten van transport. Onder n°. 1, litt. *A*, voeg ik hierbij eene berekening van een ander koopman, mede op Java handelende, volgens welke dan ook de ongelden, thans op de suiker vallende, op ruim 18½ cents per Nederlandsch pond zouden moeten worden gesteld *).

N°. 2 der bijlagen bevat eene berekening van wezenlijk uit Suriname aangevoerde suiker van eene plantagie hier bij fondshouders verbonden, waaruit blijkt dat de onkosten op vier partijen, te zamen uitmakende 26,246 Nederlandsche ponden, bedragen hebben met de provisie *f* 2590.52½, dat is nog geen 10 cents voor het Nederlandsche pond bruto.

Bijlage n°. 2, litt. *C* behelst de opgave van eene andere partij suiker, door een anderen planter, wiens plantagie niet bij fondshouders is verbonden, naar Rotterdam overgevoerd; uit die opgaaf blijkt het dat de transport-ongelden daarop gevallen 9,74 ct. per Nederlandsch pond bedragen hebben, terwijl hij er 33,33 ct. per Nederlandsch pond vrij geld voor genoten heeft. Daar het nu wel niet verondersteld kan worden dat de kooplieden hier te lande de planters te Suriname meer in rekening zullen valideren, dan hun werkelijk competeert, is het ongerijmd aan te nemen, dat de transport-ongelden van suiker van Suriname meer zouden hebben bedragen dan op de beide rekeningen is vermeld; trouwens, dat die ongelden uit de West-Indiën zooveel minder bedragen dan uit Java, wordt nog nader bevestigd door eene rekening van denzelfden koopman, die heeft willen betoogen dat de transport-ongelden van de suiker uit Suriname aangevoerd, hooger zouden loopen dan die van Java aangebragt; men zie bijlage 2, litt. *D*, welke gaat over eene partij suiker door hem uit Brazilië aangevoerd, en waarvan de kosten van het bruto pond slechts 8,87 ct. bedragen hebben, of van het netto gewigt 9,87 ct. Er kunnen geene redenen bestaan waarom de suiker uit Brazilië overgebragt, minder aan transport zou kosten dan uit Suriname: ook de ondervinding bij de Handel-maatschappij bevestigt dit volkomen (zie bijlage 2, litt. *E*). Immers deze doet zien dat de transport-ongelden van suiker door dezelve van Bahia aangevoerd, per Nederlandsch pond netto 8,99 ct. bedragen hebben, terwijl de bijlage n°. 2, litt. *F* en *G*, almede door de Handel-maatschappij mij verschaft, aantoonen dat de transport-ongelden uit onderscheidene plaatsen der West-Indiën wel eenig verschil opleveren, maar dat echter ten hoogste gesteld, die ongelden niet meer dan 11½ cents per Nederlandsch pond bedragen, en dus vergeleken met die van Java, tegen 18½ cents per dito pond, nagenoeg een verschil van 50 percent opleveren.

Hieruit volgt dat 100 Nederlandsche ponden suiker te Batavia *f* 7 minder waardig zijn, dan wel indien ze in de West-Indiën geteeld waren, omdat in allen gevalle de koopman verpligt is den prijs dien hij voor eenig artikel besteedt, te regelen naar de onkosten die het transport daarvan vordert.

Uit deze staten blijkt het al verder dat, daar de suiker te Batavia, tegen *f* 15 de pikol gekocht, pl. m. 24 cents aan den planter oplevert, die op Suriname daarentegen ruim 33 cents opbrengt, terwijl in Brazilië de planter van 31¾ tot 43,63 cents per pond geniet.

Het vergelijk tusschen de gesteldheden der gronden op Java en de West-Indiën, levert in de tweede plaats, een niet minder groot verschil op in het nadeel van Java.

---

*) Het daarbij gevoegd betoog intusschen, dat het transport van Suriname naar het Moederland meer zouden moeten kosten dan van Java, is blijkbaar ongerijmd, gelijk nader zal worden aangetoond.

De vruchtbaarheid van dit eiland wordt in het algemeen hoog geroemd, en is het geenszins te verwonderen dat Europeanen die het met West-Indische gronden nimmer hebben kunnen vergelijken, een zeer hoog denkbeeld daarvan opvatten, daar werkelijk de vruchtbaarheid van Java, vergeleken met die onzer gronden en zelfs met die van de meeste eilanden in den Oost-Indischen Archipel, op eenen hoogen trap staat.

Met Suriname echter en zelfs met de eilanden in de West-Indiën, kan Java den toets niet doorstaan. Tot een bewijs daarvan moet ik mij beroepen op de verhandeling van den kundigen landbouwer A. TEISSEIRE, voormaals een der grootste suikerplanters op Batavia, voorkomende in het 5de deel der Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap. In dat stuk wordt de geheele cultuur van de suiker op Java omstandig beschreven; onder anderen wordt op bladz. 2 vermeld dat voor eenen suikermolen gevorderd worden 93 tot 107 morgen suikerriet, dat is ruim 200 Surinaamsche akkers, waarvan de gemiddelde opbrengst op Java bedraagt 2100 pikols of wel p. m. 130,200 Nederlandsche ponden, makende per akker 651 ponden. Een akker suikerriet in Suriname daarentegen, gelijk algemeen bekend is, geeft twee vaten suiker van 500 tot 600 dito ponden, ieder dus nagenoeg het dubbel.

Op het eiland Cuba, waar niet minder dan 780 suiker-plantagien gevonden worden, en de uitvoer 70 millioen Nederlandsche ponden bedraagt, levert de hectare op 3000 Nederl. ponden, dus nog veel meer dan te Suriname. (Zie VON HUMBOLDT, 2de deel, bladz. 395.)

Het minder vruchtbaar Jamaïca geeft 1760 kilogrammen per hectare (zie denzelfden schrijver, 2de deel, bladz. 397) en voert uit 80 millioen Nederlandsche ponden, en na al de informatiën die ik heb kunnen bekomen, bedraagt het gemiddeld product in de West-Indiën zeker niet minder dan twee vaten suiker per akker, en dus ongelijk veel meer dan op Java. Bovendien is het suikerriet op Java veel waterachtiger dan in de West-Indiën; van daar dat men veel hout op Java noodig heeft om de suiker te kooken, terwijl het uitgeperste riet in de West-Indiën daartoe meer dan voldoende is, welke omstandigheid een niet onbelangrijk verschil in de kosten der productie veroorzaakt.

Het arbeidsloon, in de derde plaats, levert almede een aanmerkelijk verschil op ten nadeele van Java, daar hetzelve blijkbaar niet alleen beschouwd moet worden in betrekking tot het kostende van het onderhoud der arbeiders, maar ook wel degelijk in betrekking tot de hoeveelheid van arbeid voor het loon verkregen.

Uit de missive sub n°. 3, van den oud-generaal-majoor SCHULTZE, die te Batavia als chef van het Departement der Genie in de gelegenheid is geweest om met juistheid den arberd te beoordeelen, welken een Javaan kan verrigten, blijkt het, dat die arbeid niet hooger kan gesteld worden dan op 30 kubieke voeten daags, terwijl die der negers ongelijk veel hooger moet worden geschat. Gedurende mijn verblijf te Suriname heb ik den arbeid welken een neger gewoonlijk elken dag verrigt, naauwkeurig nagegaan, en bevonden dat 15 slaven dagelijks een half morgen grond omhakken, en 25 dito een half morgen grond omspitten; dat over het algemeen de slaven in genoemde kolonie in die soort van veldarbeid en bij het graven van slooten of grachten zooveel verrigten, als de sterkste arbeider in Europa gewoon is te doen, en niettemin hunne taak tegen 4 ure des namiddags volbragt hebben, zoodat de arbeid eens negers zeker vijf maal meer bedraagt dan die van een Javaan; iets hetwelk trouwens bevestigd wordt door een vergelijking van de opbrengst der plantagiën bearbeid door een zeker getal slaven, met de opbrengst der gronden op Java en het werkvolk daartoe gebezigd.

Daar echter de hoeveelheid van arbeid niet alleen afhangt van de mate der ligchaamskrachten der arbeiders, maar daarop ook van invloed zijn de aard van de bewerkte gronden, het trekvee en andere hulpmiddelen, waarvan men zich in het eene land dikwerf meer en beter bedienen kan dan in het andere, zoo zal de beschouwing tot welke ik thans overga, tevens doen zien in hoe verre hierdoor de zwakkere krachten van den Javaan, in vergelijking met die des negers, als het ware worden vergoed, vermits te dezen aanzien Java zeker boven Suriname is begunstigd.

Uit de hierboven aangehaalde memorie van den heer TEISSEIRE, voorkomende in het 5de deel der Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap, bladz. 83, blijkt het dat op eenen suikermolen op Java gehouden worden nagenoeg 200 Chinesche en Javaansche arbeiders, en bovendien, volgens bladz. 45, honderd karbouwen; met deze nu kunnen jaarlijks gemiddeld 2100 pikols of 262,500 oude ponden suiker worden gemaakt.

Uit den onder n°. 4 hierbij overgelegden staat, waarbij de opbrengst der plantagiën te Suriname en de bevolking derzelve over het jaar 1827, wordt opgegeven, zal het Uwer Excellentie blijken, dat op alle suikerplantagiën, die eenigen tijd bestaan hebben en alwaar dien ten gevolge de arbeid behoorlijk is geregeld, de slaven elk jaar per hoofd opleveren 1000 à 1200 Nederlandsche ponden suiker. In het algemeen rekent men, dat van eene goed zamengestelde slaven-magt, waarvan het $^1/_3$ gedeelte, bestaande uit mannen, vrouwen en aankomelingen, te veld kan gaan, over het geheel gemiddeld 1100 pond per hoofd geleverd wordt; zoo brengt dus de arbeid van de te veld gaanden, dooreen gerekend, jaarlijks op, ruim 3300 Nederlandsche ponden suiker, en bovendien telen deze wat hunne voeding vordert en de grond daartoe kan opleveren. Op Java daarentegen wordt per hoofd slechts 600 pond verkregen; rekent men nu dat op eenen suikermolen op Java alleen volwassen mannen gebezigd worden, dat bovendien daaronder vele chinezen, ongelijk veel sterker dan de Javanen, worden aangetroffen, en eindelijk een aanzienlijk aantal buffels den arbeid helpt verrigten, dan blijkt het dat de neger nog vijf maal meer arbeid presteert dan de Javaan, door de genoemde hulpmiddelen ondersteund. Deze verhouding kan nog nader uit den staat sub n°. 5 blijken: volgens dezen toch bedraagt het geheel getal negers in de suikerteelt te Suriname werkzaam, nog geen 12,000 hoofden, van welke zeker niet meer dan 4000 te veld gaan. De staat n°. 6 toont verder aan dat de kolonie thans oplevert 25,000,000 oude ponden suiker en dus per hoofd ruim 6000 oude ponden, nagenoeg met het zoo even opgegevene overeenkomende; moetende het gering geschil dezer met de voorgaande opgaven daaraan worden toegeschreven, dat op alle nieuw aangelegde plantagiën de vereischte hoeveelheid suikerriet nog niet wordt geteeld. Op Java daarentegen kan men, volgens het vroegere opgegevene, aannemen dat 8000 menschen en 4000 buffels op 40 plantagiën werkzaam, een product verschaffen van 8 à 10,000,000 oude ponden suiker (zie meergenoemde verhandeling bladz. 192), zoodat Suriname, met 4000 hoofden, twee en half maal zooveel suiker oplevert als Java met 8000 hoofden en 4000 buffels, en dus ook hier de kultuur in betrekking tot de arbeiders beschouwd, staat als 1 tot 5. Wanneer zich nu zoovele omstandigheden vereenigen om eene op ervaring gegronde daadzaak te bevestigen, dan voorzeker is men geregtigd om die als bewezen aan te nemen.

Het is echter nog niet genoeg de verhouding van den arbeid hier te hebben aangewezen, ook het kostende daarvan moet in aanmerking komen; op den prijs toch van den vrijen arbeid, moet ieder stelsel van vrije industrie zijn gegrond, althans zoo het product daarvan in concurrentie moet treden met dat elders voortgebragt.

Ik acht het van zeer veel belang, het onderscheid dat hier tusschen de Oost- en West-Indische koloniën plaats heeft, in alle bijzonderheden te ontwikkelen, ten einde daaruit niet alleen gevolgen af te leiden in onmiddellijk verband staande tot het onderhavig betoog, maar ook daarvan nog in het vervolg tot andere doeleinden gebruik te maken.

Het onderhoud des negers is ontegensprekelijk kostbaarder dan dat des Javaans. De vraag echter is hier alleen, in welke evenredigheid die kosten staan tot de waarde van hunnen wederkeerigen arbeid.

Uit de bijlage n°. 7 blijkt het, dat het onderhoud eens negers aan onderscheidene objecten die ingekocht moeten worden, het hoofdgeld daaronder begrepen, *f* 26,30 bedraagt.

Hierbij gerekend de interesten van het kapitaal voor den slaaf besteed, op *f* 1000 geschat, en dan nog hetgeen de jaarlijksche sterfte de geboorte overtreft, gemiddeld bepaald op 3 percent, dan blijkt het dat het kostende van den arbeid des negers jaarlijks *f* 110 bedraagt.

Een Javaansche arbeider daarentegen heeft maandelijks noodig 20 Nederlandsch ponden schoongemaakte rijst, of wel jaarlijks voor.	*f* 12.00
Tot aankoop van visch, zout, betel, 's maands *f* 1.50, dus in het jaar.	- 18.00
Kleeding in het jaar.	- 6.00
Totaal .	*f* 36.00

Dit voorzeker is het minste waarvoor een slaaf op Java met mogelijkheid kan worden onderhouden, bedragende niet meer dan 2 stuivers daags.

Zoo nu een Javaan voor dien prijs te bekomen was, dan zou het onderhoud eens negers, zoo als het zoo even opgegeven is, slechts drie maal zooveel bedragen; doch daar de laatste vijfmaal zooveel arbeid verrigt als de Javaan door zijn lastvee ondersteund, zou de door hem verrigte arbeid aanmerkelijk minder in prijs komen te staan.

Dan het is er verre af, dat naar dezen maatstaf het arbeidsloon zou kunnen worden berekend. De planter is in het eene geval niet alleen belast met de kosten van het onderhoud des arbeidenden negers, maar tevens ook met 2 andere slaven die in den arbeid niet deelen, daar, gelijk opgegeven is, slechts een derde der slavenmagt kan te veld gaan, en derhalve moet de arbeid van den werkenden neger op *f* 324 gesteld worden.

De Javaan, in het ander geval, kan niet arbeiden voor een loon dat slechts in zijn eigen onderhoud voorziet. De verdiensten van iedere soort van arbeid, moeten toelaten dat het geslacht des arbeidenden in stand blijve; hij moet dus daaruit een huisgezin zamengesteld uit eene vrouw en drie kinderen, kunnen onderhouden. Het zegt niets dat in deze of geene bijzondere omstandigheid een arbeider zich met een loon vergenoegd heeft, alleen voor zijn eigen onderhoud toereikende, om daaruit te willen besluiten tot wat prijs de arbeid in het algemeen verkrijgbaar is. Bij een stelsel van algemeene industrie, op vrijwilligen arbeid gegrond, moet het loon ontegensprekelijk geëvenredigd zijn aan het kostende van een huisgezin, en zoo men nu slechts stelt dat dat van de vrouw met de drie kinderen 1½ maal meer kost dan dat van den Javaan alleen, dan kunnen ook zijne verdiensten niet minder dan 5 stuivers daags of *f* 80 jaarlijks beloopen.

Uit de reeds meermalen aangehaalde memorie van den heer TEISSEIRE, bladz. 132, blijkt het trouwens, dat in de toenmalige goedkoope tijden het arbeidsloon van den Javaan 6 stuivers daags heeft bedragen, zelfs met de daarbij komende ongelden op 7 stuivers daags moest worden gesteld; ter-

wijl dat van den chinees nog veel meer bedroeg. Volgens deze berekening, overtreft dus het arbeidsloon van den neger dat van den Javaan met 3/4, doch daarentegen verrigt de eerste ook in den suikerarbeid vijf maal zooveel werk, zoodat, uit welk oogpunt men de zaak beschouwe, het resultaat altijd hetzelfde blijft, dat namelijk de kosten van den arbeid des negers, in betrekking beschouwd tot die van zijn onderhoud, minder bedragen dan die des Javaans.

Nog eene bijzonderheid, die op het kostende van eenig fabricaat van invloed is, zal hier in aanmerking dienen te komen, namelijk het kapitaal daartoe in het eene, vergeleken met het andere land, vereischt. Te dezen aanzien is Java zeer boven de slaven-koloniën begunstigd, omdat een huurling geenszins de uitschotten vordert welke het aankoopen van eenen slaaf veroorzaakt. Om na te gaan van welken invloed het verschil in kapitaal is op de waarde der productie, zal het thans noodig zijn nader aan te toonen het kostende van de suiker te Suriname geteeld en te Amsterdam afgeleverd, met die op Java gefabriceerd. Onder n°. 8 gaat hiernevens eene opgave van het kostende der negers op eene koffijplantagie, dat der directie, der gereedschappen en gebouwen daaronder gerekend. Ik maak bij voorkeur van deze gebruik, omdat mij dezelve door den heer WEISSENBRUCH te Suriname is ter hand gesteld, ten betoog dat de koffij-plantagiën aldaar te gronde moeten gaan, en noodzakelijk eene vermindering van lasten behoeven, en dus op dien staat wel geene posten van uitgaven vergeten zullen zijn; terwijl er bovendien geen aanmerkelijk verschil bestaat tusschen de kosten voor dit onderhoud der slaven van de verschillende soorten van plantagiën.

De totale uitgav. op genoemden staat voorkomende, bedragen.	*f*	7198,55
Waarvan echter moeten worden afgetrokken de kosten van de naar Europa gezonden producten, als hier niet in aanmerking komende en welke bedragen.	»	2067,75
Zoodat de kosten ten behoeve der plantagie geïmpendeerd bedragen.	*f*	5530,80

of wel per hoofd circa *f* 55,31

Om de hoeveelheid suiker te teelen welke de heer TEISSEIRE als het product eens suikermolens op Java opgeeft, worden 130 slaven gevorderd, waarvan dus de kosten bedragen	*f*	7590,30
De renten van het kapitaal der slaven, à *f* 1000 per hoofd, bedragen.	»	6500,00
De renten van het kapitaal in gebouwen en gronden besteed à *f* 500 per hoofd *) voor ieder slaaf, beloopen. . .	»	3250,00
Verlies op de slaven, à 3 per cent p. m.	»	4000,00
Totaal. . . .	*f*	20,940,30

Zoodat de kosten van kultuur van p. m. 130,000 Nederlandsche ponden suiker te Suriname *f* 20,940,30 bedragen; deze zullen thans moeten vergeleken worden met de opbrengst dierzelfde quantiteit te Amsterdam verkocht.

Uit de bijlage sub n°. 2, vroeger aangehaald, blijkt het dat 26,246 Nederlandsche ponden te Amsterdam hebben opgebragt *f* 6002,13½, en

derhalve zouden 130,000 ponden hebben opgebragt. . . .	*f*	29,700.00
Bovendien aan melasse 10,000 gallons, waardig. . . .	»	3,333.00
en dus de totale opbrengst.	*f*	33,033.00

*) Op Suriname wordt de waarde der suikerplantagiën thans berekend tegen *f* 1500 per hoofd, waaronder dan slaven, gebouwen enz. begrepen zijn.

Hiervan nu afgetrokken de kosten van kultuur, ten bedrage van. . . . . ƒ 20,940.30

geeft eene zuivere winst van. . . . . ƒ 12,092.70

en dus circa 60 percent voordeel op de kosten van kultuur.

Uit de opgave van den heer Teisseire daarentegen, bladz. 128, kan men zien, dat de productie alleen van de opgegeven hoeveelheid suiker op Java, in de toenmalige goedkoope tijden, eene uitgave van 12,142 rijksdaalders, of in Nederlandsch geld ruim ƒ 24,000, vorderde, zonder dat daarbij iets in rekening was gebragt (zie bladz. 84) voor het gebruik of de huur van den grond, p. m. 400 morgen groot, of voor de interessen van het circulerend en vast kapitaal voor het bedrijf noodzakelijk. Zoo ook deze in aanmerking genomen worden, dan blijkt het dat de kosten van kultuur, meer bedragen dan de opbrengst van de suiker, daar dezelve tegen den tegenwoordigen prijs van ƒ 15 de pikol, niet meer dan ƒ 30,000 zou opleveren, en dus wel niemand in zijn belang, eene aansporing vinden kan om zich op Java op de suikerteelt toe te leggen.

Het lijdt dus geene bedenking, dat, hoezeer aan Java in het bezit zijner lastbeesten en het minder kostbaar onderhoud zijner arbeiders eenig voordeel boven de West-Indische koloniën moet worden toegekend, deze voordeelen echter overwogen worden door de gunstiger ligging der laatste en de meerdere physieke krachten der negers, en derhalve, gelijk reeds gezegd is, de suikerteelt op Java met vrije arbeiders, niet tegen die der West-Indische kan worden volgehouden, te minder daar de prijs nog circa 2 stuivers op het Nederlandsche pond zou kunnen dalen, en dan nog te Suriname de kosten der productie en de interressen van het kapitaal zou vergoeden, terwijl in dat geval op Java de suiker niet meer dan ƒ 9 de pikol zou kunnen gelden, dus met een verlies van meer dan 30 pCt. zou geproduceerd moeten worden.

Zoo ik mij niet bedrieg, geloof ik thans voldoende bewezen te hebben dat de landbouw in de West-Indiën, met betrekking tot de suiker beschouwd, boven Java begunstigd wordt door een goedkooper transport, vruchtbaarder grond en minder kostbaar arbeidsloon, en dus hierin, en niet in de veronderstelde restrictiën, de oorzaken gelegen zijn, dat deze weleer bloeijende cultuur te grond is gegaan, en zich nog in eenen staat van voortdurende kwijning bevindt. De vraag zou hier alleen kunnen zijn, in hoeverre de gesteldheid van Amerika verhooging of daling in den prijs van dat artikel kan doen verwachten; dan daar ik straks dat vraagstuk ook in het belang der andere cultures moet onderzoeken, zal ik thans daarbij niet verder stilstaan, maar dadelijk overgaan om, in de vierde plaats, eene bijkomende oorzaak aan te wijzen, waarom op Java, al waren de opgegevene omstandigheden al eenigzins minder ongunstig, er nog andere drangredenen overblijven, om èn den Javaan èn den Europeaan terug te houden, zich bij voorkeur op de cultuur der producten voor Europesche consumtie toe te leggen.

In ieder land waar de beschaving slechts eenige vordering gemaakt heeft, bestaan ook dringende behoeften aan sommige artikelen welke van buiten 's lands moeten worden aangevoerd, en zoo deze behoeften tot eerste noodwendigheden des levens behooren, moet een volk zich ook den arbeid getroosten, welke vereischt wordt om die artikelen magtig te worden. Had de Javaan geen ander hulpmiddel om daartoe te geraken, hij zou zich de teelt van producten voor de Europesche consumtie moeten getroosten, al ware het ook dat deze groote opofferingen van hem vorderde; dan de natuur heeft hierin te zijnen aanzien gunstig voorzien:

de grond van zijn welgelegen eiland, doorsneden met vele kleine waterrijke rivieren, is zeer geschikt voor de rijst-teelt; dit product is op de naburige eilanden zeer gewild, het verschaft hem eene grootere belooning voor zijnen arbeid dan de teelt van eenig ander object van landbouw, en hij wordt dus daardoor in staat gesteld, om datgene aan te koopen, wat hij van anderen noodig heeft.

De arbeid van een man met een span buffels levert gemiddeld op 4000 oude ponden rijst; om die voort te brengen behoeft hij 120 dagen; dan men stelle, om niet te hoog te rekenen, een koijang van 3333 pond in dien tijd, hetgeen eene waarde van *f* 70 oplevert; wanneer hij daarvan nu de hoogste belasting betaald, namelijk de helft, dan nog is het overschot voldoende, om hem en zijn huisgezin een geheel jaar te voeden, en vermits hij nu, tot welke kultuur hij zich bepale, altijd eene belasting moet voldoen, zoo kan men hieruit reeds afleiden, dat het verbouwen van rijst voor hem veel aanlokkelijks bezit, te meer nog daar dit product het hoofdbestanddeel zijner voeding uitmaakt. Om diezelfde reden kan de Europesche landbouwer die over den arbeid van eenen man te beschikken heeft, dien niet voordeeliger aanwenden dan ter verbouwing van de rijst, en dat is de natuurlijke oorzaak waarom de eigenaars der Ommelanden van Batavia zich alleen op de teelt van dit product hebben toegelegd. Het zijn niet de restrictien op de koffij-kultuur geweest die hen daartoe verpligt hebben, want voor deze waren hunne gronden, gelijk alle soortgelijke op Java, ongeschikt, en die bepalingen zijn daarop waarschijnlijk meer van toepassing gemaakt, om voor te komen dat koffij-boomen op de landen geplant, en de koffij van de inlanders der regentschappen, voor lage prijzen ter sluik ingekocht, als eigen geteelde koffij verkocht werd. Ieder die de Ommelanden van Batavia kent, weet zeer goed dat er de koffij-teelt zich zelve verbiedt. Daardoor laat het zich dus genoegzaam verklaren waarom de eigenaren van het land Tjikandi, die zich op de koffij-kultuur hebben toegelegd (zie bladz. 373 der memorie van den heer DU BUS), daarbij hunne rekening niet hebben gevonden, terwijl de bezitters van de Krawangsche landen die rijst telen, daarin eene ruime vergoeding vinden. Zeer velen met mij hebben trouwens dezelfde proef op Java genomen, en het resultaat is altijd hetzelfde geweest, namelijk dat rijst met voordeel is verbouwd en andere cultures, vrij of onvrij, om het even, eindelijk hebben moeten worden opgegeven, echter doorgaans niet dan voor dat de belanghebbenden er zich in hadden geruïneerd. Deze bijkomende oorzaak moet dus wel degelijk in aanmerking komen als eene hinderpaal, die de teelt van producten voor de Europesche markt geschikt, tegenwerkt, en zij bevat tevens de natuurlijke verklaring, waarom de ingezetenen op Sumatra vrijwillig koffij en peper telen; dat land, namelijk, levert geene genoegzame hoeveelheid rijst op en kan geen geschikter product dan peper en koffij voortbrengen, om het ontbrekende magtig te worden.

Uit de omstandigheid op Sumatra zou men dus ten onregte de mogelijkheid eener Europesche kolonisatie op Java, met het doel om producten voor de markt van Europa geschikt te leveren, willen afleiden; een nader vergelijk tusschen de koffij-teelt in de West-Indiën en die van Java, zal welligt verder ophelderen, waarom ook in dit product de concurrentie aan de Europesche markt niet kan worden uitgehouden.

Reeds is betoogd hoe groot het verschil in transport-kosten tusschen Oost- en West-Indische koloniën met opzigt tot de suiker is; ten aanzien der koffij is dat verschil almede zeer aanmerkelijk.

De conto-finto onder n°. 9 hiernevens overgelegd en naar waarheid opgemaakt, benevens de opgaven en bijlagen sub n°. 8, doen het be-

langrijk onderscheid zien tusschen de ongelden vallende op de koffij van Java en die van Suniname aangebragt, zijnde dit verschil niet minder dan op ieder Nederlandsch pond ruim 9 cents.

Wat de vruchtbaarheid des gronds voor de koffij-cultuur betreft, is het onderscheid niet minder groot dan met betrekking tot de suikerteelt is aangewezen, want niet alleen zijn alle lage gronden, gelijksoortig aan de Ommelanden van Batavia, daartoe ongeschikt, maar zelfs in het meer vruchtbare gedeelte leveren de boomen naauwelijks ¼ pond oud gewigt op. Zulks blijkt uit de omstandigheid dat in de Preanger Regentschappen circa 51,000 huisgezinnen verpligt zijn ieder 1000 boomen te onderhouden, en deze, gemiddeld berekend, niet meer opleveren dan 100,000 pikols, zijnde dit weinig meer dan 225 oude ponden per huisgezin, en dus nog niet wel ¼ pond per boom, terwijl bovendien de boomen om de tien jaren moeten worden vernieuwd.

Te Suiname daarentegen en ook elders in de West-Indiën, geeft elke boom van een pond tot een half pond koffij, en zij behoeven slechts van 30 tot 40 jaren te worden vernieuwd (zie Blom, Surinaamsche landbouw, bladz. 167), zoodat ook in dat opzigt de West-Indiën merkelijk boven Java zijn begunstigd.

Met het arbeidsloon intusschen is het verschil niet zoo in het oogloopend, en dit is waarschijnlijk hieraan toe te schrijven, dat tot die soort van arbeid minder ligchaamskracht dan behendigheid gevorderd wordt, en hierin staat de Javaan niet beneden den neger; van daar dat een man, door zijne huisgenooten geholpen, op Java 225 pond koffij levert, terwijl zulks op Suriname circa 1000 ponden bedraagt (zie overgelegden staat n°. 8); hetgeen dus aantoont dat het verschil hier nagenoeg staat als één tot vier; doch men kan tevens aannemen dat de Javaan meer boomen zou kunnen onderhouden, daar in gunstige jaren de pluk wel eens een derde meer, en dus 300 ponden in plaats van 225 bedragen heeft; bovendien teelt hij met deze cultuur zijn eigen levensmiddelen, zoodat men welligt zou kunnen rekenen dat een Javaan, zich uitsluitend op de koffij-teelt toeleggende, 500 ponden jaarlijks zou kunnen oogsten, welke dan, volgens den tegenwoordigen prijs, 60 gulden zouden waardig zijn.

Veel hooger kan dit echter niet gesteld worden, daar hij jaarlijks zooveel meer nieuwe gronden moet aanmaken ter vernieuwing der boomen, dan de neger te Suriname, en op dien arbeid is ligchaamskracht wel degelijk van invloed. Met de rijst-teelt echter kan hij in vier maanden, gelijk gebleken is, *f* 70 verdienen; van daar dan ook, dat de Javaan tot de koffij-kultuur, die hem in een geheel jaar slechts *f* 60 kan opleveren, zoo ongenegen is, en dat, gelijk in de memorie van den heer du Bus, bladz. 27, gezegd wordt, alleen door den invloed van het Europeesch gezag er nog koffij-tuinen bestaan. Op Java schijnt men nog van gevoelen te zijn, dat de koffij onder directie van Europeanen tegen 15 gulden de pikol geteeld kan worden, doch de gegrondheid dezer berekening is mij niet gebleken, daar de Javaan dan weinig meer dan 3 stuivers daags zou verdienen; en dit is zoowel in betrekking beschouwd met hetgeen zijn onderhoud vordert (op bladz. 29 aangewezen), als met hetgeen men vroeger in de goedkoopste tijden op de suikermolens betaalde, te weinig.

Dan men neme deze berekening aan, men stelle zelfs dat in deze prijs de kosten van transport en opslag in de magazijnen begrepen zijn, dan nog kan geen Europeesch planter in zijn belang eene aansporing vinden, om met de tegenwoordige prijzen zich op de koffij-teelt toe te leggen, dewijl hij dan slechts *f* 2 op de pikol zou profiteren; neemt

men nu in aanmerking dat een morgen grond op Java, met 1200 boomen beplant, 300 oude ponden koffij, of twee en twee vijfde pikols oplevert, dan zullen 1000 pikols ruim 400 morgen gronds vorderen. De planter zal gedurende vier jaren alle uitschotten moeten doen van het arbeidsloon, vervolgens *f* 30,000 jaarlijks noodig hebben, om de kosten van arbeid te betalen, en daarvoor zal hij *f* 4000 genieten. Trekt men nu hiervan af de rente der uitgeschotene gelden en de huurwaarde van den grond, dan zeker blijft er zoo weinig over dat dit tot geene vergoeding van de risico strekken kan, en nog veel minder tot eene belooning voor zijne moeite en directie. En hij zou dit doen in een land waar de rijst-cultuur hem met minder gevaar en mindere voorschotten en moeite een ruim voordeel belooft! Dit toch is niet te verwachten.

Wel is waar, de heer du Bus maakt in zijn rapport gewag van groote aanplantingen van koffij die in de Vorstenlanden op gehuurde gronden hebben plaats gehad; dan het is geheel iets anders, te doen zien dat vele boomen geplant zijn, dan aan te toonen dat het product daarvan met voordeel is verkocht. Bovendien hebben die aanplantingen plaats gehad in eenen tijd dat de prijzen der koffij *f* 30 tot *f* 40 de pikol beliep, terwijl die thans tot *f* 17 gedaald zijn. Dat op Java koffij en suiker kunnen worden geteeld, met toereikende hooge prijzen, lijdt geen tegenspraak, want vermits de Javaan vroeger in daghuur suiker heeft geproduceerd, en deze cultuur veel moeijelijker is dan die der koffij, spreekt het van zelf, dat die van het laatste product in het veronderstelde geval mede zeer goed kan plaats hebben. Gelijk de prijzen thans staan, blijkt zulks genoegzaam onmogelijk te zijn.

De ondernemingen der Engelsche Free-Labour-Societeit in Bengalen zijn almede aangevoerd als een grond op te leveren om het stelsel van Europesche kolonisatie op Java te introduceren; dan daar de ontwerpen dier societeit reeds in rook verdwenen zijn, zal het wel nutteloos zijn daarbij langer stil te staan.

Alleen zou men misschien mogen veronderstellen, dat een bedaard onderzoek de ondernemers overtuigd moet hebben van de onmogelijkheid, om met voordeel die producten in Bengalen in vrije daghuur te verbouwen, welke men zich thans voorstelt op Java door het stelsel van kolonisatie te doen telen.

Uit de bijlage sub n°. 8 kan het overigens blijken, dat de koffij-cultuur te Suriname, ondanks de mindere kosten van transport, vruchtbaarder grond en goedkooper arbeidsloon, thans zelfs dààr de kosten van cultuur niet meer vergoedt, veelmin dat dezelve eene vergoeding zou schenken voor de renten van kapitaal daarin aangewend. En hoe zou men nu op Java koffij met voordeel kunnen telen, onder den invloed van alle opgegevene schadelijke en het doel weêrstrevende omstandigheden?

Daar dan de koffij-cultuur in de slaven-koloniën der West-Indiën zoo nadeelig geworden is, is het dan ook natuurlijk dat ze meer en meer vervangen wordt door die der suiker, en het bewijst tevens dat men in die landen geene gunstige verandering in de prijzen der koffij te gemoet ziet.

Dat de rijst-teelt, in betrekking tot de koffij beschouwd, veel voordeeliger is op Java, zal na al het aangevoerde wel geen nader betoog behoeven; alleen dit nog meen ik te dezen aanzien te moeten opmerken, dat de koffij, hoewel minder voordeelig dan de rijst, niettemin nog als eene bijkulture met vrucht kan worden aangewend, in zoodanige streken waar de laatste niet in genoegzamen overvloed kan worden voortgebragt, om tot middel van voeding en tot inkoop der noodwendigheden van vreemden oorsprong te worden gebruikt; van daar dan ook dat buiten

Java in meerdere streken, gelijk reeds van Sumatra gezegd is, de inlander zich vrijwillig op dezelve toelegt, waaruit nuttige wenken tot de leiding der industrie in de Oost-Indische bezittingen kunnen voortvloeijen.

De twee hoofd-kulturen, *suiker* en *koffij*, die als de meest geschikte producten, om in groote hoeveelheid naar Europa over te voeren, beschouwd kunnen worden, thans afgehandeld hebbende, zal ik overgaan tot het onderzoeken van andere die als zoodanig in aanmerking komen, namelijk het *katoen* en de *indigo*.

De teelt van het *katoen* is tot dusverre op Java mislukt. Ik wil gelooven en heb maar al te veel reden te veronderstellen, dat zulks voornamelijk is toe te schrijven aan de ongeschikte behandeling van hetzelve, inzonderheid in het uitkiezen der gronden.

Ik vlei mij dus dat van die teelt partij te trekken zal zijn, niet echter voor de markt in Europa, maar wel voor die van China. Ik zeg, niet voor Europa, op grond dat zelfs in de West-Indische eilanden de concurrentie in die kultuur niet kan worden volgehouden tegen de Noord-Amerikanen in de zuidelijke provinciën van hun Rijk, waar deze van dag tot dag toeneemt, en waaruit thans jaarlijks voor meer dan honderd millioen gulden van dat product wordt uitgevoerd. De staat n°. 10, hiernevens overgelegd, doet zien in welke evenredigheid Engeland uit de onderscheiden landen deze grondstof trekt, en al verder wordt aangetoond door bijlage n°. 11, dat dit product in Suriname almede de kosten van kultuur niet meer vergoedt.

Indien men nu in aanmerking neemt, dat de kosten van transport op dat artikel zoo drukkend zijn, dan kan men hieruit afleiden, hoe weinig men zich mag vleijen hetzelve op Java tot eenen prijs te telen, die het vertier daarvan in Europa zou toelaten. In China echter schijnt men zich een mogelijk debiet van dat artikel te mogen beloven, daar de Engelschen uit Bengalen eene groote hoeveelheid naar dat land met voordeel overbrengen, en ik kan niet nagaan dat men aldaar in de teelt van dat product voordeelen boven Java bezit.

Ook de *indigo* zal mogelijk met succes op Java kunnen worden verbouwd. Wel is waar dat de proeven, daarvan genomen, tot dusverre niet gunstig zijn uitgevallen, dan de oorzaak is denkelijk meer in de personen, die zulks ondernomen hebben, dan in de zaak zelve gelegen, en vordert in alle gevallen, alvorens zulks voor beslist te houden, een nader onderzoek.

De reussite der zaak is echter te onzeker, om daarop een algemeen stelsel van industrie te bouwen, waarvan het lot van den Javaan en de belangen van het Moederland zoozeer afhankelijk zijn. In het onderhavig geval zou het te meer onraadzaam wezen een te groot vertrouwen op die kultuur te stellen, daar welligt een groot gedeelte der bevolking daarin werkzaam, eene hoeveelheid van indigo zou opleveren, welke den prijs van dat artikel aanzienlijk zou doen dalen *); en daar Java, met een systema van vrijwilligen arbeid, altijd in concurrentie zal moeten treden met landen, ten aanzien van de hoofd-bestanddeelen van landbouw zoozeer boven hetzelve begunstigd, moet altijd de daling van prijs voor dat eiland het verderfelijkste gevolg hebben. Als bijzaak verdient de indigokultuur echter de grootste aandacht, even als het katoen voor de markt van China; maar ik herhaal het, voor alsnog zijn te dien aanzien geene resultaten verkregen, die regt geven om daarop een ontwerp voor de toekomst te bouwen. Daar er nu op Java geene andere producten voor alsnog geteeld zijn, die als algemeene artikelen van handel in groote

*) . Het halve morgen op Suriname levert 60 à 100 pond indigo op.

hoeveelheid naar de markt van Europa kunnen worden vervoerd, en de opgegevene alleen schade beloven, of van een geheel onzekeren uitslag zijn, zoo meen ik dan ook hieruit te mogen afleiden, dat er geen Europeanen zich met de teelt dier producten zullen willen bezighouden, of wel daarvan spoedig de schadelijke gevolgen zullen ondervinden, en in dat geval de gronden hun afgestaan, even gelijk zulks in de Ommelanden van Batavia heeft plaats gehad, met rijst zullen betelen. Wat hiervan het gevolg zou wezen, behoort thans verder te worden onderzocht.

De invloed van het stelsel van kolonisatie, algemeen ingevoerd, zou in dat geval op verscheiden aangelegenheden eenen gewigtigen invloed uitoefenen: vooreerst zou de rijst overvloediger en tevens goedkooper worden, en daar nu de landrente die de Javaan te betalen heeft, zoowel afhangt van den prijs der rijst als van het gewas, zou dan ook deze in dezelfde mate verminderen, als de prijs van dat artikel zou afnemen. Niet onmogelijk is het zelfs dat de Europeanen door geschikte werktuigen de rijst beter zouden pellen en schoonmaken dan de Javanen, en de eersten zouden daardoor de leveranciers kunnen worden van al de rijst die uitgevoerd of op de bazaars verhandeld wordt. In dat geval zou de Javaan geen middel vinden, om zijne rijst te verkoopen, en het Gouvernement zou verpligt wezen, in voldoening der landhuur, een onverkoopbaar product aan te nemen.

In de tweede plaats zijn de woeste gronden uitgestrekt genoeg om al de Javanen van rijstvelden te voorzien, want ieder Javaansch huisgezin bebouwt thans zeker niet meer dan een bunder rijst-veld, de bevolking dooreengerekend. Voor de gezamenlijke bewoners, buiten die der Vorstenlanden, zullen dus 600,000 bunders land voldoende zijn, dat is minder dan 300 vierkante uren oppervlakte, hetgeen naauwelijks het $^1/_{10}$ gedeelte der grondvlakte uitmaakt; wordt dus het systema van kolonisatie algemeen, dan is het te voorzien dat de Javanen de gouvernements-gronden verlaten en zich op de particuliere landerijen vestigen zullen, om de eenvoudige reden, dat de eigenaars daarvan zich met $^1/_5$ van den oogst als huur kunnen en zullen tevreden stellen, om zooveel meer inwoners te lokken. De Javaan zal liever rijstvelden tegen $^1/_5$ huur bebouwen, dan tegen $^2/_5$ of de helft van het gewas. Dat de Europesche kolonist zich met het opgegevene bedrag kan en zal vergenoegen, moet daaruit worden opgemaakt, dat zulks vroeger altijd zoo plaats heeft gehad, en thans wederom door de eigenaars der landgoederen ***Tjassem*** en ***Pamanoekan*** gevolgd wordt (zie bladz. 375 der memorie van den heer du Bus; dan men stelle dat de kultuur van vrijen landbouw niet zoo algemeen worde, en dat slechts de Javaansche planters voor een gedeelte op de vrije landen overgaan, wat zal dan het gevolg zijn? Zal dan niet het misnoegen onder de planters op de gouvernements-gronden algemeen worden, als zij zien dat de Javaan op de particuliere gronden slechts de helft of een derde der lasten heeft te dragen, waaraan zij op de gouvernements-gronden onderworpen zijn? Niets toch is algemeener dan haat en ontevredenheid onder de menschen, wanneer zij aan ongelijke bedeeling der lasten onderworpen worden; zoodat, van welke zijde men de extensie der rijst-kultuur door Europeanen ook beschouwe, daarvan voor het Gouvernement groote ongelegenheden te wachten zijn; en staat men deze aan den Europeschen landbouwer niet toe, dan is het even goed als of men hem allen landbouw verbiedt, vermits, gelijk reeds betoogd is, de overige kulturen die als algemeen artikel van landbouw beschouwd kunnen worden, door hen niet dan met schade kunnen worden volgehouden.

Dan hoezeer al de opgegevene bezwaren te voorzien zijn, zoo eenmaal eene groote extensie in de rijst-kultuur het gevolg was van het systema

van kolonisatie, zoo volgt daaruit nog geenszins, dat, zoo men dat systema tot enkele proeven bepaalde, bij voorbeeld tot de Ommelanden van Batavia en eenige aangrenzende landen (mits alleen het particuliere landbezit aldaar het uitsluitend systema worde), ook dan nog dezelfde nadeelen te wachten zouden zijn. De vermeerdering van rijst toch, daarvan het gevolg, zou niet zoo groot zijn, dat er algemeene ongelegenheden uit zouden ontstaan. Men kan derhalve welligt zoodanig eenen grond bezigen tot eene proeve, in hoeverre van het systema van kolonisatie partij te trekken is en welke artikelen met voordeel in vrije daghuur kunnen worden verbouwd. De beslissing van dat vraagstuk beschouw ik van zooveel gewigt, dat het wel eenige opofferingen van de zijde van het Gouvernement waardig is. Uit dien hoofde zoude men zich bij zoodanig eene proef niet alleen tot vlakke streken moeten bepalen, maar die ook tot bergachtige streken uitstrekken, en zelfs zoo aanvankelijk de bevolking in die streken gering en daarvan een te hoog arbeidsloon het gevolg mogt zijn, zoo zou men premiën ter aanmoediging behoren te verleenen, groot genoeg om het verschil, vergeleken met de goedkoopste plaatsen op Java, te vereffenen. Zoodanige proefnemingen door onderscheidene eigenaars zullen meer beslissen dan het beste betoog. Van hier dan ook, dat ik mij, onder eenige bepalingen, nader op te geven, wel kan vereenigen met het aan Zijne Majesteit aangeboden concept-besluit, bij rapport van 13 Mei 1828, maar geenszins met het voorstel om het systema van Europesche kolonisatie aan te nemen als een algemeen beginsel van industrie voor Java tot teling van producten voor Europesche consumtie.

Een gewigtig punt blijft mij thans nog te behandelen over; namelijk, daar het gebleken is, dat het stelsel van kolonisatie op Java vooral wordt tegengewerkt door de laagheid der prijzen van de producten die aldaar geteeld kunnen worden: welke verandering in dien stand der prijzen moet worden te gemoet gezien. Het vooruitzigt op gunstiger prijzen is mijns bedunkens niet gegrond; dan om ook dit mijn gevoelen met behoorlijke bewijzen te staven, zal ik verpligt zijn, eenigermate breedvoerig de gronden daarvan aan te wijzen, en te dien einde de aandacht Uwer Excellentie op de aangelegenheden van Amerika te vestigen, hetwelk thans, op geringe uitzonderingen na, alle producten levert, welke op Java, bij een algemeen stelsel van Europesche kolonisatie, zouden moeten worden voortgebragt.

Men heeft opgemerkt dat in alle Amerikaansche landen, waar de negers vrijverklaard worden, de suiker-kultuur te gronde gaat; zoo bijv. leverde St. Domingo vroeger op 78 millioen oude ponden suiker, en thans niets; terwijl evenzoo die kultuur afneemt in alle de provinciën van het vasteland, waar de negers vrij zijn.

De oorzaak hiervan is gelegen, deels in het gebrek aan kapitaal, deels in de onmogelijkheid om zich van een toereikend getal daglooners te voorzien. In een land waar ieder voor zich zelven kan en wil arbeiden, kan de suiker-kultuur niet bestaan; zij vordert vele uitschotten en een groot aantal menschen, die voor een matig daghuur eenen zwaren en onafgebroken arbeid willen verrigten, en deze zijn in die landen niet te vinden. Van daar dat de koffijteelt zich in die streken uitbreidt en meer en meer zal toenemen. In ieder land toch, gelijk reeds vroeger is opgemerkt, heeft de eenigzins beschaafde mensch een product noodig, waardoor hij de geriefelijkheden, die het land niet voortbrengt, koopen kan, en tevens heeft zijn Gouvernement er belang bij, dat een product voor den buitenlandschen handel geschikt, geteeld worde, ten einde daardoor gouden en zilveren speciën magtig te worden, zonder welke geene lasten geregeld kunnen worden voldaan, en zonder welke het

Gouvernement den krachtigsten hefboom mist, om de slapende krachten der bevolking in beweging te brengen, en in het algemeen belang aan te wenden; daarom dan ook zullen zoodanige kultures, die ter bereiking van het doel strekken kunnen, door die Gouvernementen worden aangemoedigd. Voor den vrijen neger is voorzeker de koffij-teelt het meest geschikt te achten. Elk neger die slechts over eenigen grond beschikken kan, is in staat eenige koffijboomen aan te planten; daartoe wordt weinig meer, dan arbeid en grond gevorderd; hij kan dit tevens doen zonder hulp van anderen, en er zijn vadzigen aard in volgen: terwijl zijne verdiensten, al bekomt hij slechts 3 stuivers voor het oude pond, nog aanmerkelijk zijn, daar het gebleken is, dat per hoofd 1000 pond, behalve het noodige levensonderhoud, kunnen worden geteeld, hetgeen voor het doel van den neger en zijn Gouvernement beide voldoende is; van daar dan ook dat van St. Domingo, hoe gebrekkig deszelfs maatschappelijke instellingen ook nog zijn mogen, reeds 60 millioen ponden koffij worden uitgevoerd *), en daar nu het militair despotismus eenmaal in Columbia bestaat, zal dit Gouvernement almede zijnen invloed aanwenden, om kultures als deze te bevorderen.

De kolonisten, die met slaven in de West-Indiën arbeiden, hebben dan ook de concurrentie tegen deze nieuwe soort van arbeiders niet kunnen volhouden; deze toch hebben geene renten te betalen van hun uitgeschoten kapitaal, noch risico van sterfte te berekenen, en dit heeft dan ook ten gevolge gehad, dat de koffij-teelt in de slaven-koloniën beneden de kosten van kultuur gedaald is, en dat er een algemeen streven bestaat om de koffij-plantagiën in suiker-plantagiën te veranderen. Deze laatste kultuur, gelijk reeds gezegd is, heeft de vrije neger aan de slaven-koloniën moeten overlaten, hetgeen aanvankelijk eene prijsverhooging in dat artikel ten gevolge gehad heeft, die echter meer en meer daalt, en dalen zal naar mate de teelt daarvan in die koloniën wordt uitgebreid, tot zoolang de productie zal ophouden eene redelijke winst op te leveren.

Het katoen — ook dit is reeds vroeger opgemerkt — wordt meer en meer het eigendom der Noord-Amerikanen, die hetzelve met het beste gevolg in de zuidelijke streken van hun land teelen, daarvan reeds voor meer dan honderd millioen gulden uitvoeren, en wel tot eenen prijs welke dien in de koloniën zoodanig drukt, dat het voordeel op dat artikel van landbouw geheel verdwenen is, en het de kosten van kultuur niet meer dragen kan.

Uit dien algemeen erkenden staat van zaken moet dus voortvloeijen, dat de koffijteelt meer en meer het eigendom der vrije negers, die van de suiker het eigendom der slaven-koloniën, en die van het katoen, dat der Noord-Amerikanen worden zal, indien namelijk het vereischte getal handen, voor iedere categorie gevorderd, voldoende is; want van den vereischten grond behoeft niet te worden gesproken. Hoeveel arbeiders nu de productie dezer onderscheidene kultures vordert, en in hoeverre ze voorhanden zijn, verdient nader te worden onderzocht.

Volgens von Humboldt †) bestaat de bevolking in Amerika thans uit:

Vrije lieden, blanken	13,471,000
Indianen	8,610,000
Vrije negers en gemengde rassen	7,816,000
Slaven	5,047,000
Totaal. . .	34,944,000

*) Men zie daaromtrent de memorie van den consul Everards, sub nº. 12 in originali hierbij overgelegd.

†) Zie deel II bladz. 160 en 165.

Ik zal mij nu alleen tot de vrije zwarten en slaven bepalen, omdat deze tot het gevorderd bewijs meer dan voldoende zijn.

VON HUMBOLDT *) beweert, dat de geheele consumtie van suiker in Europa bedraagt 457 millioen kilogrammen. Zoo men al aannemen kan, dat hij zich hier eenigermate mogt hebben vergist, dan nog was zulks niet van belang. Eenige millioenen kilogrammen meer of minder doen hier niets ter zake. Men rekene dat de consumtie 1000 millioen oude ponden bedrage, en de slaven, gelijk gebleken is, leveren door elkander, behalve hetgeen zij teelen voor hun levensonderhoud, 2500 oude ponden; doch dit stelle men minder en wel op 2000 dier ponden; dan nog worden er slechts 500,000 negers tot de kultuur der opgegevene hoeveelheid gevorderd, terwijl het getal der slaven circa 6 millioen beloopt. Daar nu betoogd is, hoevele voordeelen de suikerteelt oplevert, kan men thans nagaan welke uitbreiding men te dien aanzien te wachten heeft. Men behoeft trouwens slechts gade te slaan hoezeer dezelve sedert het jaar 1816 in Suriname en nog meer in Demerary en andere koloniën heeft toegenomen, en nog dagelijks toeneemt, hetgeen uit zooveel gedrukte stukken blijkt, en te algemeen bekend is, dan dat ik zulks meer bijzonder zou behoeven aan te wijzen. Het is dus te voorzien, dat de suiker in prijs dalen zal, gelijk reeds vroeger gezegd is, tot den voormaligen prijs, zoo zij zelfs niet daarbeneden valt.

De koffij die thans in Europa wordt geconsumeerd, beloopt volgens VON HUMBOLDT †) 140 millioen ponden. Iedere neger-familie kan teelen 1000 oude ponden, gelijk gebleken is, en zijn de opgaven van den consul EVERARDS te St. Domingo, ten aanzien der bevolking, gegrond, dan wordt reeds op St. Domingo nagenoeg deze hoeveelheid per hoofd geteeld, zoodat 140,000 neger-familiën gevorderd zouden worden voor de vereischte teelt; intusschen zijn er verre meer dan 1,200,000, ongerekend nog de Indianen, zoodat het ook wel niet twijfelachtig is, of dat artikel kan dalen tot den voormaligen prijs, zoo niet beneden denzelve.

Het overschot der vrije blanken, negers en slaven, voorzeker, laat almede niet toe om aan te nemen, dat de noodige handen voor de katoenteelt zullen ontbreken; te minder daar thans ook in Egypte dat artikel wordt verbouwd, terwijl er in al die voorwerpen eene bestendige strekking tot daling wordt opgemerkt, althans zoo de periodes niet te kort genomen worden, want het eene jaar kan door een misgewas of andere buitengewone oorzaak wel eenige verhooging, met het voorgaande vergeleken, opleveren; maar zoo men tijdperken neemt van vier of vijf jaren, dan ziet men welk eene belangrijke trapsgewijze daling de objecten ondergaan hebben.

Ook met de indigo-teelt, bijna te niet gegaan in Zuid-Amerika, begint men zich in de slaven-koloniën bezig te houden; en daar nu de landbouw in die koloniën in zoovele opzigten begunstigd is boven dien van Java, mag men te dezen aanzien eerlang almede eene gevaarlijke concurrentie verwachten.

Voor het overige wordt mijn gevoelen, dat de aanwezige negers talrijker zijn dan noodig is om de vereischte hoeveelheid producten, welke Europa behoeft, op te leveren, gestaafd door VON HUMBOLDT (zie deel 12, blz. 1 en volgende).

Het zijn de opgegeven daadzaken, welke mijns inziens alle verwachting op eene verhooging van prijs uitsluiten, en integendeel nog eene merkelijke daling moeten doen te gemoet zien; en hoezeer nu alle mogelijke

---

*) Zie deel 12 bladz. 189.

†) Zie deel 5, bladz. 87.

berekeningen van dezen aard, en de vooruitzigten daarop gebouwd, niet altijd worden bewaarheid, en dus ook in het onderhavig geval de mogelijkheid moet worden toegegeven, dat buitengewone omstandigheden eenen geheel anderen uitslag aan den natuurlijken loop der zaken geven kunnen, zoo kan dit echter geen grond opleveren om daarop een stelsel van industrie te bouwen.

Uit de opgegeven omstandigheden, in verband beschouwd met het vroeger betoogde ten aanzien van eene voordeeliger ligging en daaruit voortvloeijend goedkooper transport, vruchtbaarder bodem en goedkoooper arbeidsloon in Amerika boven Java, meen ik te mogen afleiden, dat de bedoelde producten op Java, wat suiker, koffij en katoen betreft, door gehuurde arbeiders niet kunnen worden geteeld, terwijl zulks ten aanzien van den indigo nog onzeker is; en dat derhalve het systema van kolonisatie, zoodanig als het is voorgedragen, onmogelijk gelukken kan, en dus niet behoort te worden ingevoerd, en dat wel te minder, daar hetzelve, behalve de reeds opgegeven bezwaren, teleurstellingen van andere niet minder schadelijke gevolgen doet te gemoet zien, waarop ik mij almede veroorloven moet de aandacht te vestigen.

Op Java zijn, seders de Nederlandsche natie aldaar gevestigd is, zeker meer dan 800 millioen gulden aan numerair ingevoerd, en dat geld is uit de circulatie verdwenen, zonder als het ware eenige sporen van zijn aanwezen te hebben nagelaten. Thans wederom zijn sinds de laatste jaren aanzienlijke sommen in zilver naar derwaarts overgebragt, en vele van de benoodigdheden der kolonie zijn hier betaald, terwijl desniettemin het zilver er thans wederom zeer schaars is. Dit bewijst, mijns inziens dat de behoeften van dat land niet met deszelfs eigen voortbrengselen kunnen worden bestreden, daar bestendig de toevallige baten, in zilver verkregen, zoo spoedig uit de circulatie verdwijnen. Gelukt het op Java den vrede tot stand te brengen, dan zal blijkbaar niet alleen de onderstand, thans in zilver gezonden, ophouden, maar Java zal zelf verpligt zijn, twee millioen en drie maal honderd duizend gulden van deszelfs voortbrengselen af te staan, ter betaling der renten en aflossingen van de schuld ten zijnen behoeve gecontracteerd; en zoo thans deszelfs voortbrengselen niet eenmaal toereikend zijn, met den buitengewonen toevoer in geld, en met verschooning van de genoemde opbrengst, wat zal dan blijkbaar het gevolg anders kunnen zijn, dan eene steeds toenemende verarming? Ieder land toch, en inzonderheid ieder land door een vreemd leger en vreemde ambtenaren bezet, heeft behoeften te vervullen, welke als eerste noodwendigheden van vreemden oorsprong kunnen worden aangemerkt, en welke uit dien hoofde gekocht en betaald moeten worden. Zijn de voortbrengselen, die het land oplevert, daartoe niet voldoende, dan moet het circulerend medium er toe gebezigd worden, gelijk zulks maar al te zeer uit de schaarsheid van hetzelve op Java blijkt, en zoo nu het medium van circulatie daardoor zoodanig vermindert, dat het voor den gewonen omloop niet meer toereikend is, dalen niet alleen alle effecten en inkomsten in prijs, maar zelfs wordt de perceptie der belasting, anders dan in natura, onmogelijk. In zoodanig geval zou Java voor het Moederland een ondragelijke lastpost moeten worden, daar hetzelve wel verpligt zou zijn, op de eene of andere wijze, in het gebrek aan circulerend medium te voorzien.

Deze toestand van zaken kan blijkbaar alleen worden voorgekomen door het productief vermogen der kolonie uit te breiden; en daar nu tot dat doel het voorgestelde systema van kolonisatie niet geschikt is, en de invoering van hetzelve de strekking hebben zou, het nemen van andere maatregelen te vertragen, zoo zou het gebrek aan circulerend

medium als het ware voor de deur staan, eer men zulks vermoedde, en misschien is het nu reeds aanwezig.

Ik herhaal het, ik moet deze mijne wijze van zien aan het beter oordeel van Uwe Excellentie onderwerpen; mogt ik gedwaald hebben, niemand zal zich daarover in het belang van het Vaderland en der kolonie meer verheugen, en niemand eerder dan ik van zijne dwaling terug te brengen zijn; doch ook dan nog durf ik mij vleijen, dat U Hoog Edel Gestrenge mijne bedenkingen niet geheel van gewigt ook ontbloot, en mijne bezorgdheid niet als kwalijk geplaatst zal oordeelen. Hier toch betreft het zeer gewigtige belangen, en eene verkeerde keus, leidt voorzeker tot schromelijke gevolgen, daar het niet altijd mogelijk is, op den eenmaal ingeslagen weg terug te keeren.

Ik gevoel echter, dat, zoo men al de gegrondheid der door mij geopperde bedenkingen genegen mogt zijn te erkennen, het niet genoeg zal zijn de klippen te hebben aangewezen, waarop de industrie van Java kan schipbreuk lijden, maar dat men regt heeft van mij de oplossing van het vraagstuk te erlangen, op welke andere wijze Java, dan voor zich zelf en voor het Moederland nuttig kan worden gemaakt; of, zoo dat niet mogelijk zijn mogt, alsdan ten minste daarvan het volledig en onbetwisbaar bewijs. Daardoor toch zal ik alleen aan het vereerend vertrouwen, in mij gesteld, kunnen beantwoorden, en daarom zal ook niets meer het doel mijns strevens zijn, dan de oplossing van dat zoo moeijelijk problema tot den hoogsten graad van zekerheid te brengen. Zulks echter nu reeds te verlangen ware voorzeker niet billijk; daartoe wordt niet alleen een grondig plaatselijk onderzoek, maar welligt eene reeks van proefnemingen gevorderd, welke alleen allen twijfel kunnen wegnemen.

Gaarne intusschen wil ik aan Uwe Excellentie mijne vooruitzigten, en de hoop daarop gebouwd, mededeelen; mogt mijn gevoelen dienaangaande aan het verlicht oordeel van het Gouvernement aannemelijk voorkomen, dan zoude ik mij daardoor aangemoedigd vinden, en met vertrouwen de moeijelijke loopbaan, mij aangewezen, intreden.

Vooraf zal het niet ondienstig zijn, een oogenblik stil te staan bij de onderscheidene gevoelens die op Java zijn aangenomen, ten aanzien der inrigting welke aan de industrie aldaar zou behooren te worden gegeven. Die gevoelens kunnen hoofdzakelijk tot de drie volgende worden gebragt: vrije beschikking van den Javaan over de producten van zijnen arbeid, tegen betaling eener billijke rente van den grond, met uitsluiting van den invloed van Europeanen op denzelve; — kolonisatie van Europeanen met afstand van grond, hetzij in vollen eigendom of in hunr, te betelen door vrije arbeiders; — en eindelijk het oude stelsel der voormalige Compagnie of dat der geforceerde kultuur.

Het gebrekkige van het eerste stelsel, namelijk dat der vrije beschikking van den Javaan over zijnen arbeid, zonder invloed van Europeanen op de productie, is in de onderwerpelijke memorie van den heer DU BUS genoegzaam aangetoond; trouwens, zoolang de Javaan met meer voordeel rijst dan andere producten verbouwen kan, zal hij in zijn belang wel geene aansporing vinden, om zich op die andere kultures toe te leggen; van daar dan ook, dan de koffij-teelt genoegzaam reeds zou te niet gegaan zijn, indien het aanplanten en onderhouden der koffijboomen hun niet tot pligt was opgelegd (zie pag. 67—70 der memorie), waardoor inmiddels toch eene inbreuk werd gemaakt op de regten den Javaan toegekend.

Bij dat stelsel gaat dus het belang van het Moederland geheel te gronde. Wat toch baat het bezit eener afgelegene kolonie, die in tijd

van oorlog of bij buitengewone omstandigheden, zulke enorme opofferingen in menschen en geld vorderen kan, indien zij aan de nationale welvaart geene geëvenredigde uitbreiding verschaft? En hoe kan zij zulks doen, zonder de markt van het Vaderland van eene groote hoeveelheid met voordeel vertierbare producten te voorzien? Daar het dus door de ondervinding gebleken is, dat het onderwerpelijke stelsel, die strekking niet bezit, worden dan ook in hetzelve zoodanige modificatie gevorderd, door welke èn dat gebrek kan worden verholpen, èn Java aan den handel dienstbaar gemaakt. Van het geldgebrek en andere bezwaren, welke uit ieder stelsel moeten voortvloeijen, hetwelk geene genoegzame hoeveelheid producten tegen zilver uitvoerbaar verschaft, zal ik hier niet behoeven te gewagen. Het Gouvernement heeft te zeer het inconveniënt daarvan ondervonden, dan dat eene breedvoeriger aanwijzing hier noodig zou wezen.

Dat het tweede stelsel, namelijk kolonisatie van Europeanen, op de voet en wijze bij de memorie van den heer DU BUS voorgesteld, niet geschikt is om in de gebreken aan het eerste stelsel toegekend te voorzien, is genoegzaam uit al het vroeger betoogde gebleken, terwijl het bovendien nog zijn eigendommelijk bezwaar met zich brengt.

Het derde blijft alzoo nog alleen ter beschouwing over. Indien de voorstanders van het voormalig stelsel daarmede beoogden het wederinvoeren van het oude gebrekkige volksbestuur der Javanen, en de leverantiën der contingenten in rijst, in plaats van de thans bestaande landrente, zou men regt hebben, hun gebrek aan doorzigt toe te schrijven. Het lijdt mijns inziens geene bedenking, of het bestuur van den inlander, zoodanig als het door de heeren Commissarissen-Generaal in den jare 1818 geregeld is, is verkieslijk boven den onregelmatigen en gebrekkigen vorm van vroegere tijden, aanvankelijk door de Compagnie waarschijnlijk in stand gehouden, omdat het van belang geacht werd, geene nieuwigheden in te voeren bij volken eerst kort onder haar gebied gebragt en uit hunnen aard wantrouwend en afkeerig van alles, wat van hunne eenmaal aangenomen gebruiken verschilde. De tijd had als het ware dat stelsel geheiligd, en zonder eenen buitengewonen schok, door de Engelschen, gedurende derzelver bezit van het eiland, daaraan gegeven, had men welligt nog zeer lang het diep ingeworteld vooroordeel blijven voeden; niet, dat men onkundig was van de gebreken aan zulk een stelsel, uit een half barbaarschen tijd afkomstig, eigen, maar men vreesde de gevolgen eener ontijdige afschaffing bij een volk, nog te weinig verlicht om het heilzame eener in te voeren verandering te waarderen; doch thans, nu het nieuw ingevoerde stelsel de proef als het ware heeft doorgestaan, zou het zeker eene dwaling zijn, tot het oude en minder volkomene terug te keeren, hoezeer echter hiermede niet wordt beweerd, dat ook dat nieuwe niet voor eenige wijzigingen, inzonderheid betrekkelijk tot de achting aan inlandsche hoofden te bewijzen, zou vatbaar wezen.

Evenzoo is het stelsel van landrente, met regtvaardigheid omgeslagen en met billijkheid ingevorderd, zeker te verkiezen boven dat eener leverantie van rijst in natura; omdat het productiver en tevens meer regelmatig is en aan de inlanders een bepaald genot der vruchten van hunnen arbeid verzekert, terwijl het hun tevens van vele bezwarende diensten ontslaat.

Er was dus aanvankelijk een goede grond gelegd, en men had dien ten gevolge mogen verwachten, dat, nu de ondervinding uitspraak zou hebben gedaan over de meest voordeelige wijze, waarop dit stelsel, even gelijk dat der vroegere contingenten, kon dienstbaar gemaakt worden ter voortbrenging van producten voor den handel van Europa geschikt, de wijzigingen daaraan zouden zijn gegeven, welke zoo in het belang van

het moederland als in dat van Java zouden blijken noodig te zijn. Zulks echter schijnt door een zamenloop van omstandigheden te zijn verhinderd; aanvankelijk deed een wilde speculatie-geest in Europa het geld stroomen naar de kolonie, de producten werden ver boven derzelver waarde verkocht, hetgeen in den beginne eenen misleidenden schijn van welvaart te weeg bragt; men geloofde niets anders te behoeven, althans zich niet met veranderingen te moeten haasten; dan naauwelijks was de eerste drift eener overdrevene mededinging tusschen de handelaars der onderscheidene natiën geweken, en hadden lage en steeds dalende prijzen de zaken van gedaante doen veranderen, of het droombeeld verdween en men vond zich op den rand van een afgrond geplaatst, die alles verzwolg wat de kolonie kon opleveren en het moederland daaraan bijzetten, omdat de inrigtingen te kostbaar waren. Java ondervond wel ras de gevolgen die altijd eene meerdere vertering, zonder toereikende middelen om die te bestrijden, moet na zich slepen. Van dat oogenblik af heeft men de noodzakelijkheid ingezien om het aangenomen stelsel te wijzigen; dan, gelijk het doorgaans gaat, verschilden de opiniën wegens het meest doelmatige der middelen en schokten zich welras onderling.

De gekrenkte eigenliefde speelde eene hoofdrol en verblindde iedere partij ten aanzien der gebreken, eigen aan deszelfs stelsel, en voor het goede in dat van de anderen.

Van daar die stelselzuchtige geest op Java, die bestendig tot uitersten drijft en alles doet verwerpen, wat niet met het geliefkoosde begrip overeen te brengen is.

Zonder zoodanige partijdigheid in de gevoelens, zou men hebben ingezien, dat ieder stelsel zijne eigenaardige strekking had en voordeelen aanbood; met minder vooringenomenheid zoude men het goede van ieder derzelve hebben trachten te behouden, en daardoor het gebrekkige in het aangenomene hebben verbeterd. Het is er intusschen ver af, dat ik zulks aan te weinig doorzigt of laakbare bedoelingen van het bestuur zou willen toeschrijven: de drang der omstandigheden waaraan het zich eensklaps onderworpen zag, door ontoereikende inkomsten en vermindering van handel aan de eene, verdeeldheid in de gevoelens en onbesliste daadzaken aan de andere zijde, maakte voorzeker eene goede keuze moeijelijk, te meer nog daar eene kennis van het gebeurde in Amerika en van den toestand der industrie aldaar, welke noodig was tot eene juiste beoordeeling, zoowel van de oorzaken eener plotselinge rijzing en daling in de producten te weeg gebragt, als van hetgeen men van de toekomst te wachten had, welligt moeijelijk op het verafgelegen Java te verkrijgen was. Bij mijne wijze van beschouwing bedoel ik zaken en geenszins personen, en uit dien hoofde dan ook meen ik niemand te krenken, wanneer ik beweer, dat, zoo men het oude stelsel met onpartijdigheid had onderzocht en daarvan had afgezonderd alles wat een gebrekkig bestuur van den inlander daaraan had toegevoegd, men bij het dalen der producten en den afnemenden staat van welvaart op Java, daarin een middel van herstel zou hebben gevonden, en tevens ingezien dat het in zijne beginselen regtvaardig, in zijne strekking zoowel voor het moederland als voor Java heilzamer, en voor den Javaan voordeeliger was, dan eenig ander, dat van de vrije beschikking over zijnen arbeid niet uitgezonderd.

Ik weet dat ik hier eene stelling op den voorgrond plaats, door het gevoelen van zooveel anderen tegengesproken; dat ik op de toestemming daarvan niet mag hopen, zonder er beslissende bewijzen voor bij te brengen. Deze echter kunnen niet worden gegeven, zonder eene algemeene beschouwing van den eersten grondslag aller industrie. Uwe Excellentie zal mij derhalve wel eenige uitvoerigheid in dezen willen ten beste houden.

Ik meen te mogen aannemen dat de grondslag van allen arbeid, boven en behalve dien welken de onmiddellijke vervulling der dierlijke behoeften vordert, het gevolg is van dwang; dat die dwang dikwerf het meest op het bestaan van den arbeider drukt, waar hij het meest vrij schijnt te zijn, en dat waar zoodanig een dwang niet bestaat of ingevoerd kan worden, de mensch niet meer werkt als zijne dringende natuurbehoeften het volstrekt vorderen.

In de meeste landen van Europa en ook in ons land is de dwang het gevolg, of liever wordt hij te weeg gebragt doordat de kapitalen, bepaaldelijk die der vaste goederen, als land en gebouwen, zich in handen bevinden van eenige weinigen in vergelijking van de geheele bevolking, en dat de bearbeiding van den grond aan den arbeider alleen wordt vergund, onder voorwaarde dat hij tot loon van zijnen arbeid niet meer zal genieten dan even noodig is om hem in het leven te houden en zijn geslacht voort te planten, terwijl al het overige, hetwelk zijn arbeid kan opbrengen, het aandeel blijft van den grondbezittter of eigenaar. Dat ik hier niet te veel zeg, kan daaruit blijken, dat het loon des veldarbeiders, gedurende zes maanden van het jaar tegen 16 stuivers daags en gedurende de zes andere maanden op 11 stuivers daags gesteld, zeker hooger is, dan tot algemeenen maatstaf kan worden aangenomen; gemiddeld zal het dan 13 stuivers daags bedragen; men stelle slechts 14 dagen, waarop in het geheele jaar niet gearbeid wordt, de feestdagen, buiten de Zondagen, daaronder gerekend, dan zal blijkbaar zoodanig een arbeider niet meer dan *ƒ* 200 jaarlijks verdienen.

Men stelle nu dat de man een vrouw heeft met vier kinderen (en hoe dikwijls zijn in de volksklasse huisgezinnen met meer kinderen), dan heeft hij wekelijks noodig 20 Nederlandsche ponden roggebrood; men stelle die op 6 centen het Nederlandsch pond, waarvoor het slechts zeldzaam te bekomen is, dan bedraagt zulks in het jaar. . . . *ƒ* 62.40

Men neme aan dat hij zich met het goedkoopste voedsel voede, dat is aardappelen, dan heeft hij noodig een Nederlandsch mud in de week, tegen 21 stuivers berekend, maakt dus $1^1/_4$ cent voor iederen maaltijd per hoofd (middag- en avondeten), vordert jaarlijks.	» 54.60
Tot kleeding voor zes personen, zooveel noodig om de naaktheid te bedekken	» 50.00
Voor licht, zout enz. 6 stuivers in de week.	» 15.60
Huishuur	» 18.00
	ƒ 200,60

Het loon van zijnen arbeid in dat geval is dus droog brood en aardappelen met zout, een weinig kleeding, zooveel vuur en licht dat hij zijn soberen maaltijd kan bereiden en zijne slaapplaats tegen het ongunstig weder beveiligt; wordt hij ziek of voor den arbeid onbekwaam, dan is hij van de algemeene weldadigheid afhankelijk. Dit nu is het lot van het groot getal onzer arbeiders *), terwijl alle genietingen van den meer gegoeden stand het aandeel uitmaken, dat de kapitalist van zijnen arbeid teruggehouden heeft. Alle posten hier in rekening gebragt ten aanzien van verdiend arbeidsloon, zijn zeker boven den middenprijs gesteld

*) In de koloniën der Maatschappij van Weldadigheid, heeft men met de meeste juistheid de behoeften der huisgezinnen leeren kennen; aldaar wordt verstrekt aan een huisgezin van 6 personen: 20 Nederlandsche ponden brood 's weeks, een mud aardappelen, *ƒ* 75 aan kleeding 's jaars, melk en boter van een of twee koeijen, vrij brand en huishuur, benevens 60 cents 's weeks aan winkelgeld; en daaraan hebben zij niet te veel.

en alle posten van uitgaven beneden denzelve, en voor het overige zijn beide van zoodanige algemeene bekendheid, dat de juistheid deze rekening wel geen nader bewijs zal behoeven.

Het is waar, dat hij die minder kinderen heeft of kinderen meer in jaren gevorderd, die mede iets kunnen verdienen, eenigermate in gunstiger toestand verkeert; dan hoeveel moet er niet bijkomen alvorens men zeggen kan, dat het lot van den arbeider geëvenredigd is aan de inspanning die in het belang van den meer gegoeden stand van hem gevorderd wordt? Is het dan ook te verwonderen dat er meer dan 700,000 bedeelden in ons land gevonden worden, welligt 1/5 van het geheele getal arbeiders?

De volstrekte behoefte en de drang der omstandigheden mogen den arbeider dwingen zich aan zoodanig lot te onderwerpen; eene langdurige gewoonte moge hem zelfs daarmede verzoenen, maar bevredigends heeft die toestand niets, en uit dien hoofde dan ook, is het niet te veel gezegd, wanneer men aanneemt, dat de dwang, dien de kapitalen in handen van weinigen te weeg brengen, in die landen waar de arbeider met de meeste vrijheid over zijnen arbeid beschikt, den meest drukkenden invloed heeft op de middelen van zijn bestaan. Die vrijheid toch om over zijnen arbeid te beschikken, baat hem weinig, daar hij zelden iemand vinden zal, die hem een hooger dan het gewoon dagloon verleent. De invloed van zulk een nooddwang en het vooruitzigt op ellende in geval van ziekte of ouderdom, moet bij den eenigzins denkende onder hen eene groote bezorgdheid doen ontstaan, en eene zucht tot de meest mogelijke inspanning te weeg brengen, om het akelig lot, hem bedreigende, voor te komen; en paart zich hierbij een geest van spaarzaamheid, dan kan zeker, bij eenen zamenloop van gelukkige omstandigheden, de gelegenheid gunstig zijn, om een klein kapitaaltje te verwerven en zelfs eigenaar te worden van eene woning en een stuk gronds, waardoor voorzeker zijn toestand merkelijk wordt verbeterd.

De vrees voor armoede en de hoop op een beter lot brengt dan ook eene tweede drijfveer tot werkzaamheid voort, van welke wel niet gezegd kan worden dat de dwang, door de kapitalen te weeg gebragt, de naaste oorzaak is; doch die dwang blijft niettemin de meer verwijderde oorzaak, daar het de vrees is voor zijne gevolgen, welke die soort van nijverheid te weeg brengt; van daar dan ook dat men dezelve alleen aantreft in die landen, waar het stelsel van particulier grondbezit bestaat, en een sterkeren dwang over de arbeidenden uitoefent.

In de slaven-koloniën heeft de kapitalist zich meester gemaakt van de arbeidenden zelven, hier is de zweep het middel van dwang, waardoor hij hen tot den arbeid brengt, doch daarentegen is de meester ook met hun onderhoud belast, en met hunne verpleging bij ziekte of ouderdom. De slaaf geniet ook een grooter aandeel van het product van zijnen arbeid, gelijk blijkt uit de vroegere opgaven der verstrekkingen welke hun gedaan worden; bedragende jaarlijks voor zes personen, groot en klein, zeker meer dan ƒ 120, boven en behalve het dagelijksch voedsel, en deze aanzienlijke verstrekkingen aan den slaaf, hebben plaats in een land waar de kleeding en brand tot verwarming overtollig zijn en waar in zijne woning kosteloos voorzien wordt. Zoo derhalve het lot van den slaaf door gemis van persoonlijke vrijheid en door afhankelijkheid dikwijls van eenen onbillijken meester, aan de eene zijde als oneindig ver beneden dat onzer arbeiders te stellen is, zeker echter is het aan den anderen kant, dat hem een grooter aandeel in de vruchten van zijnen arbeid, dan aan deze laatsten wordt toegestaan.

Daar hij echter nimmer eigenaar worden kan, noch armoede te vreezen heeft, en dus dien prikkel welke zoo sterk tot arbeid aanspoort mits,

is het dan ook niet te verwonderen, dat, met uitzondering van eenige weinige werktuigelijke verrigtingen, hij over het algemeen minder arbeid presteert, dan de Europeaan, inzonderheid in alle zoodanige gevallen waar overleg en vernuft gevorderd worden, en daar tevens de slaaf een grooter aandeel geniet in het product van zijnen arbeid, dan de blanke arbeider, zoo moet noodwendig zijn arbeid duurder komen te staan, dan die van laatstgenoemden. Op Java en elders wordt de grond aangemerkt als het eigendom van den Souverein, en het gebruik daarvan aan den landbouw vroeger en gedeeltelijk nog nu vergund, onder voorwaarden om een zeker gedeelte van zijn oogst op te brengen, en een bepaald getal van heerendiensten jaarlijks te verrigten. Niemand dan de zoodanige aan wie gronden ter bebouwing waren afgestaan, was op Java tot eenige heerendiensten verpligt (in het meergenoemde werkje van den heer NEDERBURGH, pag. 45, wordt aangewezen naar welken maatstaf in onderscheidene districten deze verdeeling plaats had). Als beginsel aangemerkt, is dus deze handelwijze niet onregtvaardig; want waarom zou, indien alle grondbezit het eigendom van een eenig man in een land geworden is, zijn regt daarop van eene andere natuur worden, dan wanneer dat eigendom tusschen twee of meer personen verdeeld is; en wilde men tot den eersten oorsprong van dat regt opklimmen, om daaruit eenig gevolg af te leiden, dan voorzeker zou men in het eene geval niet minder duisterheden dan in het andere ontmoeten. Het Gouvernement dus, in het regt van bezit des gronds op het eiland Java gesteld, heeft dat overgenomen van de voorgaande bezitters en was volkomen bevoegd om daarvan met billijkheid gebruik te maken. De vraag kan dus hier alleen zijn, op wat wijze dat gebruik heeft plaats gehad, ten einde den toestand, welke hiervan het gevolg was, te vergelijken met dien van vrije arbeiders in Europa, met dien der slaven, en verder te toetsen aan de regels van billijkheid.

Op tweederlei wijze geschiedde zulks, òf de Javanen betaalden eene zekere belasting in rijst, die met alle bijkomende lasten welligt in de meest vruchtbare districten de helft van zijn oogst bedroeg, doch dan was hij van heerendiensten ontslagen, die niet onmiddellijk in zijn eigen belang, als voor wegen, bruggen en waterleidingen, noodig waren, òf wel hij was verpligt tot eene opbrengst van $^1/_{10}$ van den oogst en het presteren van 66 dagen heerendienst. De arbeid intusschen dien de rijstteelt vordert, duurt niet langer dan 120 dagen. Deze arbeid levert een product op waarvan circa de helft voldoende is tot zijn onderhoud, en zelfs tot een ruim onderhoud, overal waar de rijstvelden niet al te beperkt geworden zijn door de steeds aangroeijende bevolking. Over zijn overigen tijd behield hij de vrije beschikking, en verkoos hij zelfs twee maal in een jaar zijne rijstvelden te betalen, dan werd daardoor zijne belasting niet verhoogd.

Onder zulke omstandigheden en onder den invloed van een climaat als dat van Indië, waar de mensch voor gebrek beveiligd is, en buiten de mogelijkheid gesteld, om als grondeigenaar zich aan de verpligting tot arbeiden te onttrekken, moet dan ook de nijverheid minder zijn dan in Europa; het ligchaam moet, bij minder sterke oefening, ook minder geschikt wezen voor den arbeid, en daar de Javaan in zoodanig een toestand dan ook geen beweeggrond heeft om evenveel te werken als een arbeider alhier, kan men van de aangeboden gelegenheid om in daghuur te arbeiden, niet dezelfde uitwerking als in Europa verwachten, dat is, niet zooveel arbeid uit hoofde van gebrek aan ligchamelijke krachten, en tevens hooger vergelding, in betrekking beschouwd tot de hoeveelheid die verrigt wordt.

Uit het opgegevene zal tevens gebleken zijn, dat met het vorig stelsel, en evenzeer thans met dat der landrente, de Javaan acht maanden van het jaar over zich zelven kan beschikken, en dezen tijd in zijn eigen belang kan aanwenden. Bovendien is ieder hunner, die slechts verkiest, in de gelegenheid eene woning kosteloos te bouwen, vruchtboomen en pluimvee te bezitten, zooveel hij verlangt; en na dit alles in aanmerking genomen te hebben, zal men door het lot van den eene arbeider in het eene land, bij dat van den anderen te vergelijken, ligtelijk de slotsom kunnen opmaken, wàår de toestand der arbeiders het verkieslijkst geacht moet worden, en in hoeverre de algemeene eigenaar der gronden op Java van het middel om tot arbeid te kunnen verpligten, in die gewesten een genereus gebruik heeft gemaakt.

Indien zij, die altijd op den bloei onzer steden, op de grootheid van ons nationaal inkomen wijzen, als de vruchten van onze maatschappelijke inrigtingen, begrepen, dat die bloei en dat inkomen eigenlijk representeren de som op de verdiensten van den arbeider ingehouden; dat, om gelijksoortige resultaten op Java te verkrijgen, niet minder dan de zweep, waarmede de neger wordt voortgedreven, zou worden vereischt, of wel een dwang gelijk aan dien, welken de Spanjaarden over de ongelukkige bewoners van Amerika vroeger hebben uitgeoefend, — waarlijk zij zouden althans in hunne philanthropische denkwijze, geene aansporing vinden om den Javaan het lot onzer arbeiders toe te wenschen; een lot dat noch zijn physiek gestel, noch zijn climaat hem veroorlooft te dragen. Ik wil intusschen met al het opgegevene geenszins beweerd hebben, dat niet meermalen het stelsel van belastingen en dat der heerendiensten den Javaan opgelegd, is misbruik; dit was het natuurlijk gevolg van zijn gebrekkig Javaansch bestuur en de beperktheid zijner verstandelijke vermogens, en daarom is het als een geluk voor hem aan te merken, dat hij bij de nieuwe orde van zaken aldaar ingevoerd, aan minder gevaar te dezen aanzien is blootgesteld. Intusschen, het misbruik dat kan hebben plaats gehad, doet geenszins te kort aan de deugdzaamheid van het beginsel, daar evenzeer ieder ander stelsel van belasting kan worden misbruikt; en zoo het nu al verder blijkt, dat de inrigtingen die op Java bestonden, den Javaan voordeeliger zijn, dan die welke hem het stelsel van vrije beschikking over zijnen arbeid aanbiedt, dan voorzeker zal men moeten toestemmen, dat zulk een beginsel niet geheel verwerpelijk is, inzonderheid wanneer daarvan in het belang van het Gouvernemen, en van het Moederland in het bijzonder, een nuttig gebruik gemaakt kan worden.

Om te beoordeelen in hoeverre dit werkelijk het geval was, zal het noodig wezen, den aard der zoogenaamde geforceerde culturen nader te onderzoeken.

De geweze Compagnie stond het gebruik harer rijstvelden af, onder voorwaarden dat van derzelver oogst $^1/_{10}$ gedeelte aan de Javaansche hoofden betaald en 1000 koffijboomen onderhouden zouden worden.

Het product dier 1000 boomen kon gelijk gebleken is, op 225 oude ponden worden gesteld, waarvoor de Javaan bij de aflevering circa *f* 9, of voor het oude pond 4 cents, ontving. Thans bevrijd van deze verpligting ten aanzien van de koffij, betaalt hij van vruchtbare gronden de helft van de waarde zijner producten als belasting.

In welk der beide gevallen genoot nu de Javaan de grootste vergelding voor zijnen arbeid? De landrente bedraagt gemiddeld op Java *f* $2^1/_2$ per ziel, eigenlijk meer, omdat alle Javanen geene rijstvelden bezitten; dan wij willen het minimum nemen, als het minst voordeelig voor de stelling die betoogd moet worden. Een Javaansch huisgezin, op 5 personen ge-

rekend, heeft dus als landrente te betalen *f* 12.50, hetgeen eenen oogst *f* 25 waardig veronderstelt; van deze betaalt hij met het stelsel van geforceerde kultuur het 1/10 gedeelte en houdt dus over . . . *f* 22.50
Bovendien geniet hij van de koffij . . . . » 9.00

Dus bedraagt zijn inkomen . . . . *f* 31.50
Men stelle nu dat een Javaan, met het stelsel der landrente, de helft van zijn product betaalt, dan blijft hem van zijn rijst-oogst over . *f* 12,50
Van de koffij geniet hij almede de helft, dat is, de pikol op *f* 15 gesteld *), van de 225 ponden . . . . » 13,50

Totaal . . . *f* 26,00

Zoodat hij met het stelsel van vrijen arbeid, werkelijk *f* 5,50 minder geniet, dan met dat der geforceerde kultuur, en echter in beide gevallen juist dezelfde hoeveelheid arbeid te verrigten heeft.

Maar hoeveel grooter wordt niet het verschil, zoo men aanneemt dat hij meer rijst verbouwt dan hier is verondersteld; hoeveel minder heeft hij daarenboven niet van misgewassen te vreezen, waaraan de koffij zoozeer bloot staat, en hoeveel beter is het lot van zijn huisgezin door het bezit van eene groote hoeveelheid rijst niet verzekerd! Het is dit stelsel, dat, gelijk Uwer Excellentie bewust is, nog onafgebroken in de Preanger Regentschappen voortduurt, en nimmer heeft men in die streken eenig oproer of misnoegen bespeurd. Zoolang de producten hoog in prijs geweest zijn, mag men gelooven dat het stelsel der landrenten den Javaan aangenaam geweest kan zijn, maar met de daling van dezen zal hij het verschil in zijn nadeel spoedig hebben leeren inzien; want hoezeer hij weinig in de cijferkunst bedreven is, vindt hij echter in de bevredigde of onbevredigde behoeften van zijn huisgezin, een tamelijk goeden maatstaf om te beoordeelen wat hem het voordeeligst is.

Ik geloof dan niet te veel gezegd te hebben, wanneer ik beweerde dat het oude stelsel, afgescheiden van het gebrekkige inlandsche bestuur, hem tot meer voordeel strekte dan dat der landrenten. Het eenige wat men in het voordeel van dit laatste nog zou kunnen aanvoeren, bestaat welligt alleen daarin, dat de Javaan onder hetzelve zich zou kunnen vergenoegen met 120 dagen in het jaar rijst te telen, en zijn overigen tijd in ledigheid door te brengen; dan, zoodanig eene gezindheid aan te moedigen kan voorzeker niet strooken met de bedoelingen van het Gouvernement, omdat daardoor het bezit van Java nutteloos zou worden voor het moederland; van daar dan ook dat men, vermits de Javaan in zijn belang geene aansporing meer vindt om koffij te telen, reeds wederom toevlugt genomen heeft tot het voormalig stelsel. De memorie van den heer du Bus levert daarvan op vele plaatsen de bewijzen op, dat namelijk, zonder de koffij-kultuur den Javaan als pligt op te leggen, de opbrengst daarvan reeds geheel onbeduidend zou geworden zijn. En wat zou dan het Gouvernement kunnen verhinderen, om het gebruik van deszelfs grond aan den Javaan af te staan, onder voorwaarden in zich zelve noch onregtvaardig noch onbillijk, en waaraan hij sedert onheugelijke tijden gewoon is? Hoe veel voordeelen biedt tevens zoodanig een stelsel niet aan! Vooreerst, het Gouvernement ontvangt voor 522 oude ponden koffij, ingekocht voor *f* 9, een product, dat, tegen *f* 15 de pikol berekend, *f* 27 waardig is, en dus een zuiver overschot van

*) Meer kan den Javaan met de tegenwoordige markt van *f* 17 niet worden betaald, daar het transport, magazineren en de winst voor den opkooper uit het verschil moeten worden gevonden.

f 18 oplevert, terwijl het met die inrigting tevens ontslagen is van bijna alle kosten van het binnenlandsch bestuur, welke thans afzonderlijk moeten worden gedragen; — in de tweede plaats ontvangt het op die wijze een product, dat het verlies der landrente ruim vergoedt, en tevens de gelegenheid openstelt, om de noodige zilveren geldspeciën jaarlijks te bekomen; — terwijl in de derde plaats een product verkregen wordt, geschikt om op de markten van Europa te worden gedebiteerd, en nog verkoopbaar is, al mogt ook de tegenwoordige prijs der koffij met 30 pCt. verminderen, omdat dan de opbrengst daarvan nog gelijk zou staan met de landrente; want de koffij verkocht wordende tegen *f* 12 de pikol, geven 225 pond *f* 21,75, en daarvan afgetrokken den koopprijs à *f* 9, zoo blijft er *f* 12,75 over, dat is ruim het bedrag der landrente, welke thans de huisgezinnen, dooreen gerekend, betalen.

Uit het betoogde vlei ik mij het gevolg te mogen afleiden, dat deze inrigting geenszins strijdt met de regtvaardigheid; dat van het regt van eigendom op Java geen ongepast gebruik is gemaakt, en tevens dat de voormalige inrigting der geforceerde kultuur, voordeeliger geacht moet worden voor den Javaan (met den tegenwoordigen stand der prijzen), dan die der landrente, terwijl al verder zoowel het belang van het Gouvernement als van het moederland gelijkelijk zal bevorderd worden. Gelijk gebleken is, dwang is overal de grondslag der industrie; de wijziging en de strekking van dien dwang hangen af van de omstandigheden en het climaat; daar waar hij niet bestaat, is er industrie noch beschaving, gelijk de toestand van zoovele woeste volken aantoont. De Iroquees zal bijv. jagen, om een middel te vinden tot het stillen van zijnen honger; in zijne woning teruggekomen, legt hij zich echter in zijne hangmat neder, en laat den arbeid aan zijne vrouw over, tot dat de honger hem andermaal uitdrijft. De neger op de kust van Guinea, mag zooveel arbeiden dat hij des daags zijnen honger stillen, en des nachts dansen kan; des noods zal hij, om zijne genietingen uit te breiden, met levensgevaar zijnen buurman bestelen, ook wel zijn eigen zoon tot slaaf verkoopen, maar om door eenen ingespannen arbeid, boven hetgeen zijne dierlijke voortduring vordert, zich de middelen van genot te verschaffen, dat niet; en daar dus in iedere welgeordende maatschappij eene zekere dwang bestaat als grondslag der industrie, zie ik dan ook niet in, waarom van een middel op Java geen gebruik kan worden gemaakt, waaraan men wel hatelijke namen geven kan, doch waarvan men niet kan aantoonen dat het door een meer gepast middel in het belang van den Javaan en het Gouvernement kan vervangen worden; en waaruit ik dan al verder meen te mogen besluiten, dat, zoo het tegenwoordig bestaande stelsel van landrente en volksbestuur kan dienstbaar gemaakt worden, om de voormalige inrigting in zooverre te herstellen, als zulks voor de teelt van producten voor Europesche consumtie noodig is, zulks voordeelig zal wezen, en in geenen deele strijdig met het welbegrepen belang van den Javaan. Naar mijn inzien zou men, ter bereiking van het voorgestelde doel, van het beginsel behooren uit te gaan, dat het Gouvernement het gebruik van deszelfs gronden aan den Javaan vergunt, onder voorwaarde dat hij de helft, $^2/_5$, of zooveel hij thans van den oogst opbrengt, aan het Gouvernement zou betalen, of wel dat voor het gebruik der rijstvelden, waarvan de landhuur *f* 15 zou bedragen, van hem naar landsgebruik (de adat) zal worden aangenomen de levering van eenig product 66 dagen arbeids vorderende, waarbij dan altijd zou behooren te worden gevoegd, eene kleine geldelijke remuneratie bij de aflevering van het product, gelijk bij de koffij.

Het genoemd beginsel zou zeker op eene zachtere wijze kunnen worden

uitgedrukt. Men zou bijv. kunnen zeggen, dat het Indisch bestuur in betaling der landrente zal kunnen aannemen een product van Europesche consumtie, of wel grondstoffen voor nuttige fabricaten geschikt. Ik erken dat het dikwerf noodig kan zijn, bestaande vooroordeelen niet te schokken, en in zoodanig een geval dergelijke omschrijvingen te gebruiken. In eene instructie echter voor het Indisch bestuur schijnt het mij toe, dat er overeenstemming moet bestaan tusschen de uitdrukkingen van het Gouvernement en deszelfs bedoelingen. Het is hier toch het oogmerk om den Javaan, hoezeer op de voorzigtigste wijze daartoe te brengen, 66 dagen te doen arbeiden ter voortbrenging van producten voor de markt van Europa geschikt, en in zoo verre strookt dit mijn voorstel met het gevoelen van Uwe Excellentie, bij rapport van 13 Mei 1828, n°. 113, aan den dag gelegd, en waarbij gezegd wordt: »dat, bij »het erkend gebrek aan genoegzame retouren voor den handel van Eu»ropa en bij den opgegeven tegenzin van den Javaan in de koffij-kul»tuur, gezag bij voortduring moet werkzaam blijven tot eene voorzigtige »handhaving van het besluit van Commissarissen-Generaal van 7 Novem»ber 1818, en dat daarin geene verslapping moet plaats grijpen, dan »wanneer het welgelukken van den maatregel der landuitgifte boven »allen twijfel is verheven, en zoodanig een overvloed van retouren in de »markt zal uitstorten, dat men met dezelve verlegen wordt."

Tot dat tijdstip toe, dat naar mijn inzien nog ver af is, wenscht dus Uwe Excellentie het gezag dienstbaar te maken tot instandhouding en uitbreiding der kultures, en dat wel door den Javaan daartoe te verpligten. Hetgeen ik dienaangaande heb voorgedragen, is dus slechts eene toepassing van hetzelfde beginsel, voor zoo verre namelijk zulks ter invoering van een gewijzigd stelsel van kolonisatie noodig is.

Met de voorgestelde bepaling kunnen overigens alle inrigtingen, thans op Java aanwezig, zoowel die der geforceerde kultuur in de Preanger Regentschappen als die der landrente op Java, blijven bestaan; en niettemin kan aan het algemeen stelsel van belasting die strekking gegeven worden, welke het nationaal belang vordert. Daar waar de aangelegenheden van het Gouvernement zulks mogten noodig maken, zou men van den Javaan koffij in betaling kunnen aannemen, gelijk in de Preanger Regentschappen, of wel de waarde daarvan in geld op andere plaatsen; elders zou men, tegen afstand van de landrente, de teelt van katoen, indigo-plant en suikerriet kunnen invoeren, en deze, onder de opgegevene voorwaarden, in natura doen leveren aan Europesche fabrikanten in de nabuurschap, tegen zoodanige vergoeding van dezen aan het Gouvernement, als men bij onderlinge overeenkomst zou bepalen. Zoo zou, om dat voorstel door een voorbeeld op te helderen, met de inwoners van een welgelegen kampong of dorp van 200 huisgezinnen, hetwelk thans jaarlijks drie à vier duizend gulden landhuur betaalt, van wege het Gouvernement kunnen worden overeengekomen over de hoeveelheid indigo-plant, berekend tegen 66 dagen werkens, per huisgezin te leveren.

In de onmiddellijke nabuurschap van dat dorp, zou aan een Europeaan de noodige grond kunnen worden afgestaan ter oprigting eener fabriek van indigo. De planten zouden aan hem door den Javaan, tegen de gering bedongen betaling, worden geleverd, en de fabrikant die voor zijne rekening doen verarbeiden, onder voorwaarde, gelijk gezegd is, om eene billijke huur, hetzij in natura of in numerair, aan het Gouvernement te voldoen, naar mate dat noodig bevonden zal worden. Op gelijke wijze zou gehandeld kunnen worden met ieder ander product, hetwelk, alvorens afgeleverd te worden, eene nadere bewerking behoeft.

Het lijdt geene bedenking of de huur, die de fabrikant op deze wijze betalen kan, zal dikwerf minder zijn dan de waarde die de landrenten anders beloopen zouden hebben; want indien dit het geval niet ware, zou men op den voorgrond moeten stellen, òf eene onregtvaardigheid in het opleggen der belasting, òf de mogelijkheid om de concurrentie tegen de Amerikanen vol te houden.

Het eerste behoort niet en het laatste kan niet, gelijk gebleken is; daarom zal deze huur dikwerf minder bedragen, dan hetgeen de landrente zou hebben opgebragt, en langs dien weg kan eene merkelijke vermindering in de inkomsten van het Gouvernement ontstaan.

Dan dat bezwaar is niet onoverkomelijk. Op Java bestaat gebrek aan rijstvelden; om die aan te leggen zal het slechts noodig zijn, dat het Gouvernement waterleidingen, gelijk de Slokkan in de Ommelanden, late graven, en eenige voorschotten in buffels en gereedschappen verleene; op dezelfde wijze als zulks bij het uitbreiden der kultuur op particuliere landgoederen te Tjassem en Pamanoekan plaats heeft en altoos op Java heeft plaats gehad.

Het gebruik dier rijstvelden kan onder de opgegeven voorwaarden aan den Javaan worden afgestaan, en zoo de fabriekant dan slechts de rente der uitschotten daarover gedaan, betaalt, kan zulks wel winstderving, maar geen verlies in de inkomsten veroorzaken. Deze winstderving moet dan geleden worden in het belang van het Moederland, als het eenige middel om op Java te doen voortbrengen producten voor de markt van Europa geschikt, en tevens om het vereischte goud en zilver voor de circulatie te bekomen. Alles wat Java meer kan opbrengen dan tot het onderhoud van het bestuur en verdediging aldaar noodig is, moet in het belang van het moederland worden aangewend, en dit kan niet anders geschieden dan door de teelt van voortbrengselen, voor deszelfs markt geschikt, uit te breiden. Zonder zoodanig eene inrigting zoude Java, in de gegeven omstandigheden, mijns inziens, nimmer iets anders zijn dan een lastpost voor het Gouvernement in Europa, en het bezit daarvan zou aan geen der doeleinden beantwoorden.

Het lijdt geen twijfel of de Europeaan, verzekerd dat hij de grondstof voor zijne fabriek altijd bekomen kan tot eenen prijs die hem het debiet van zijn fabricaat waarborgt, zal gaarne zich op deze wijze vestigen; zoodat aan dat systema eene groote extensie zal kunnen gegeven worden, en op deze wijze eene Europesche kolonisatie tot stand zal kunnen worden gebragt.

Aan den Javaan zelven mag men aannemen dat het niet ongevallig zal zijn. Aan soortgelijke inrigtingen gewoon, en uit den aard afkeerig van alles wat overleg en voorzorg vordert, zal hij liever zijne landrente in natura voldoen dan in geld; te meer nog, daar hij zoo dikwerf door de koopers zijner producten wordt verschalkt en benadeeld, en hij te eenvoudig is om zich voor hunne streken te wachten. In geen geval echter zou men hem aan het gezag van den fabrikant dienen te onderwerpen, maar alles zou onder de leiding zijner hoofden behooren te geschieden.

Ingeval de fabrikant invloed bekomt op de kultuur, zal hij den arbeid aanwenden in zijn belang, zoodanige producten doen telen welke hem meer voordeel opleveren, en zijne fabriek zal alsdan slechts in naam bestaan. De Javaan is overigens ten volle geschikt voor zulk eene inrigting, hetgeen dààruit kan worden afgeleid, dat de geforceerde koffijkultuur beter koffij oplevert, dan die door de particulieren geteeld, en dat vroeger indigo, suiker en katoenen garens, alle van uitmuntende qualiteiten, door hem als verschuldigde contingenten geleverd zijn. Onder de leiding zijner opperhoofden is hij tot alles wat oplettendheid en omzigtigheid in de bearbeiding vordert te brengen, maar niet altijd is hij

handelbaar onder de leiding van Europeanen. Tot een bewijs daarvan kan ik aanvoeren, dat gedurende mijn verblijf op Java van de zes eigenaars van landgoederen die het mijne aldaar omringen, vijf vermoord zijn, en één reeds voor mijne komst *), gelijk almede in mijnen tijd alle Chinesche landhuurders in het Cheribonsche en Bantamsche zijn vermoord of verjaagd.

De laatsten hadden wel is waar den naam dat zij den inlander dikwijls bedrogen, en zij waren zeer gehaat, maar ook velen der Europeanen wekten door hunne handelwijze de haat en de wraakzucht van de inlanders op.

Wanneer het derhalve niet noodig is, den Javaan aan het onmiddellijk gezag van eenen belanghebbende bij zijnen arbeid te onderwerpen, acht ik het verkieslijk, dat zulks zoo min mogelijk het geval zij.

Intusschen spreekt het van zelf, dat ik hiermede niet bedoel het huren van vrije arbeiders, die het regt hebben om heen te gaan als zij zulks verkiezen, maar ik heb bepaaldelijk het oog op gevestigde inlanders, aan wie eene zekere hoeveelheid arbeid, in betaling van hunne lasten, wordt opgelegd.

Gaat men van het beginsel uit, dat de Javaan onder zijn eigen opperhoofd zal arbeiden, dan durf ik gelooven, dat het niet moeijelijk zijn zal, hem te overreden, om de voorgestelde bepaling aan te nemen. In geen geval, zelfs ook dan niet, wanneer het verrigten van den voorgestelden arbeid aan het gebruik der rijstvelden onafscheidelijk wierd verbonden, zou er iets van hem gevorderd worden, hetwelk onbillijk zou te achten zijn. Ik durf dan ook gelooven, dat, naar mate de aangelegenheden van het Gouvernement het zullen toelaten, dat stelsel van landbouw, zonder schokken of botsingen, zal kunnen worden uitgebreid, nadat het aanvankelijk door overreding en het aanleggen van rijstvelden zal zijn ingevoerd.

Ten aanzien van de Ommelanden van Batavia en ten einde te beproeven in hoeverre grondbezit, aan particulieren afgestaan, voor den bloei en de welvaart van Java dienstbaar gemaakt kan worden, zoude ik de volgende algemeene bepaling als nuttig beschouwen, namelijk dat het Gouvernement in Indië van 's Konings wege wierd geautoriseerd, om gronden gelegen tusschen de rivier Indramaijo en de westelijke punten van Java in vollen eigendom af te staan, of wel voor een zeker aantal jaren te verhuren, onder voorwaarde dat de eigenaars de vrijheid zullen hebben, daarop alle zoodanige vruchten te telen, als bij het contract van afstand of huur zal worden bepaald, en met vrijen onbelemmerde beschikking over dezelve; verder onder zoodanige andere bepalingen als het bestuur van Indië zal noodig oordeelen; en eindelijk, dat aan de eigenaars van reeds afgestane of vroeger gekochte landerijen een gelijk privilegie, onder gelijke voorwaarden, zal kunnen worden verleend. Het schijnt mij toe dat deze bepalingen genoegzame latitude in zich bevatten om alle bestaande geschillen uit den weg te ruimen, en eene genoegzame hoeveelheid van gronden aanbieden, tot het nemen van proeven om te beslissen welke producten alsnog met voordeel door partikulieren kunnen worden verbouwd. De goede uitslag der te nemen proeven en de extensie die aan dat plan zal kunnen gegeven worden, zullen veel dáárvan afhangen of het door het beter pellen der rijst mogelijk zijn zal, dat product tot een artikel van uitvoer te maken voor de markt

---

*) Namelijk de heer Trisseire, de beide broeders de Bock, de Europesche Mandadoor van het landgoed Panoembing en de heer Perrot. De heer Hoijman is vroeger vermoord op Pondok-gedé, doch bezat het landgoed Gondron, dat mede aan het mijne grensde.

van Europa geschikt *). Ten aanzien van andere voortbrengselen dan de rijst, behoort al het mogelijke te worden beproefd, zelfs de teelt daarvan door het verleenen van premiën te worden aangemoedigd, waartoe de som als huur of koopschat jaarlijks te trekken zou kunnen worden gebezigd. Het Gouvernement zal altijd genoeg gewonnen hebben zoo uitbreiding van industrie het gevolg van den maatregel zijn kan; en wordt het voorgestelde goedgekeurd, dan zal het concept-besluit, bij rapport van 13 Mei, wegens het uitgeven van gronden, door Uwe Excellentie Zijner Majesteit aangeboden, behoudens eene geringe wijziging, bij de te ontwerpen instructie voor den Gouverneur-Generaal tot leiddraad kunnen strekken.

Tot het Cheribonsche geloof ik dat de maatregel vooreerst niet moet worden uitgestrekt, vermits eene nieuwe inrigting in zulk een district gevaarlijk zou kunnen worden, uit hoofde van deszelfs ligging zoo nabij de Vorstenlanden, en bovendien, aangeduide gronden zullen genoegzaam zijn tot het nemen eener proeve op de uitgebreidste schaal.

Niet ongepast zal het nog zijn op te merken, dat het afstaan van gronden aanvankelijk met eenige omzigtigheid zal moeten plaats hebben, en alleen naar mate de mogelijkheid gebleken is, om eenige producten met voordeel te kunnen telen, verder behoort te worden uitgebreid. Zoo een te groot aantal ongeschikte menschen zich met deze onderneming inlaat, zullen teleurstellingen en verliezen daaraan onafscheidelijk verbonden wezen; zulks slaat den moed van anderen neder, discrediteert eene onderneming van dezen aard, en doet de belangstelling daarin verflaauwen. Eenige ondernemingen, daarentegen, met eenen goeden uitslag bekroond, verwekken eene algemeene belangstelling en strekken tevens tot nuttige voorbeelden, welke slechts behoeven te worden nagevolgd.

Ten aanzien van het verhuren van gronden in de Vorstenlanden, zou kunnen worden vastgesteld, dat het huren van dessa's aldaar zal kunnen worden toegestaan, onder zoodanige bepalingen, als in het algemeen belang noodig geoordeeld en bij de te verleenen brieven van vergunning omschreven zullen worden.

Van dat regt echter zou aanvankelijk een spaarzaam gebruik dienen te worden gemaakt, en het zou zich niet verder dan tot een honderdtal dessa's moeten uitbreiden, ten einde eerst proefondervindelijk de strekking te leeren kennen, welke zoodanige ondernemingen met den tegenwoordigen staat der prijzen van de producten hebben zullen.

Het Gouvernement kan ligtelijk, door hierin te ver te gaan, zich de handen binden, en later in zijne bedoelingen belemmerd worden.

Het vaststellen dezer bepalingen als algemeen beginsel, welker wijziging in de applicatie aan het bestuur in Indië wordt overgelaten, schijnt mij geschikt om het doel op Java te bereiken, en daar thans de inwoners der Preanger Regentschappen per hoofd een product opleveren, zes gulden waardig, en voor de markt van Europa geschikt, schijnt het niet onmogelijk, met een stelsel dat dezelfde strekking heeft, en waarvan het uitvoerbare niet op losse theorie berust, maar door eene onafgebroken ondervinding van zoovele jaren is bevestigd geworden, de productie van Java met 15 à 20 millioen gulden jaarlijks te vermeerderen. Inzonderheid, zoo men de waarde in aanmerking neemt, die de nadere

*) Goede pelmolens, die men in Engeland bekomen kan, zullen tot dat einde dienen te worden uitgezonden, benevens eene hoeveelheid caroline-rijst in de bolster, of welligt die soort ook boven de Javaansche rijst zou te verkiezen zijn; ook was het van het grootste belang een koffij- en katoen-molen naar Java te zenden, door welke de kultures merkelijk vergemakkelijkt kunnen worden. De heer Keen, mechanicus te Suriname, is thans hier aanwezig, en deze is in staat dergelijke werktuigen te vervaardigen.

bewerking van de indigo-plant en het suikerriet aan het ruwe product doet verkrijgen, dan voorzeker zou de handel geene geringe uitbreiding erlangen, en zeer zeker het deficit in de balans der kolonie zijn gedekt. Mogt dit onverhoopt het geval niet zijn, mogt de afvoer van specie toenemen naar mate van deszelfs invoer, dan zou het een punt van overweging kunnen worden, om de lasten zooveel mogelijk in producten te ontvangen, en deze aan de Handelmaatschappij tegen kontant geld te verkoopen.

Voor alsnog echter zou ik dat middel niet durven aanraden, maar welligt zal het door de omstandigheden blijken noodig te zijn; en mogt de finantiële staat van Java het veroorloven om de prijzen der producten zeer matig te stellen, dan zou de Handelmaatschappij de verpligting op zich kunnen nemen, om een gedeelte der winst aan het Gouvernement in Europa uit te keeren. Een zoodanig vooruitzigt kan zich zeer goed verwezenlijken. Men behoeft slechts na te gaan dat de voormalige Compagnie jaarlijks voor 6 à 7 millioen in geld of geldswaarde aan het Gouvernement van Indië zond, en daarvoor een retour van 15 à 20 millioen ontving. Deze voordeelige tijd zal gewis wel niet weder geheel terugkomen, dan het is geenszins bewezen dat niet iets soortgelijks in de toekomst mogelijk zou zijn. Alles hangt van het groote vraagstuk af, of men de concurrentie tegen andere landen kan volhouden; is zulks mogelijk, dan is Java eene goudmijn voor het Moederland, — en zonder dat is het niets voor het nationaal belang. Alle instellingen moeten dan ook de strekking hebben om dat doel te bereiken en Java producten te doen leveren, niet kostbaarder dan die van Amerika.

Ten slotte zij het mij vergund nog op te merken, dat de toestand van Java, zal hetzelve in zijne eigene behoefte voorzien, en aan de engagementen, te zijnen behoeve aangegaan, voldoen, dringend een middel noodig heeft, om deszelfs producten van vertierbare objecten te vermeerderen. Dat tot dit oogmerk geen twijfelachtig, langzaam werkend en veel kapitaal vorderend middel strekken kan, gelijk dat van het voorgedragen stelsel van kolonisatie, zal wel geen nader betoog behoeven. Van waar toch de millioenen te nemen, die het, ook slechts op eene matige schaal ingevoerd, vorderen zal? Men stelle dat het maar eene productie van 3 à 4 millioen gulden jaarlijks zal opleveren; dan nog zal, met de matigste berekening, daartoe niet minder dan 10 millioen gulden aan uitschotten gevorderd worden, omdat deze, in de eerste plaats, niet minder kunnen zijn, dan het kostende van den arbeid om het product jaarlijks voort te brengen; in de tweede plaats, dikwerf een voorschot van jaren vereischen zal, alvorens de eerste oogst kan plaats hebben, en in de derde plaats de noodige gebouwen, vee en werktuigen, tot zulk eenen omslag vereischt, moeten worden aangeschaft. Waar, ik herhaal het, die millioenen, daartoe noodig, te vinden, en, hetgeen nog meer zegt, waar de menschen tot agronomische ondernemingen bekwaam op Java te vinden, aan wie deze millioenen kunnen worden toevertrouwd?

Hoe bezwaarlijk tevens zal het niet zijn, den lust tot eene dergelijke onderneming op te wekken! Indien men toch in aanmerking neemt, dat in de Ommelanden van Batavia eene uitgestrektheid van eenige honderden vierkante mijlen aan particulieren is afgestaan; dat deze met opzigt tot de suiker reeds lang van alle restrictiën ontheven zijn; dat vele derzelve voor de suiker-kultuur volkomen geschikt en daartoe vroeger aangewend zijn; dat de bezitters dier gronden nagenoeg de eenige Europeanen op Java zijn die kennis der kultuur bezitten; dat eenigen hunner niet van middelen ontbloot zijn, en niemand echter in zijn belang eene nasporing vindt om zich op gedachte kultuur toe te leggen, — is

het dan te verwachten, dat hij, die daartoe een woesten grond moet koopen of huren, bosschen uitroeijen, woningen en verdere noodige gebouwen voor zich zelven en zijne arbeiders oprigten, geneigd zal zijn om onder zoovele minder gunstige omstandigheden de suikerteelt te ondernemen? Wel is waar, men hoopt dat zulks elders dan in de Ommelanden, op plaatsen waar de prijs van het arbeidsloon minder is dan in de omstreken van Batavia, mogelijk zal zijn; doch zoo men nagaat, dat de suiker-kultuur vroeger in het Cheribonsche, te Japara en te Joanna bestaan heeft, dat de eerste provincie zelfs destijds 12,000 pikols opleverde, en die kultuur aldaar is te niet gegaan onder veel gunstiger omstandigheden dan thans, zoo vraag ik, met welke hoop op een goeden uitslag men die nu in het Cheribonsche wederom zou kunnen invoeren.

Daar nu de suiker, van alle producten welke thans voor de markt van Europa geteeld worden, het beste den arbeid beloont, en de uitslag van de kultuur van indigo en katoen geheel onzeker is, zal men wel moeten toestemmen, dat het stelsel van kolonisatie als een hoogst onzeker hulpmiddel is aan te merken, en wanneer de gesteldheid van Java geene andere ressources overliet, dan waarlijk zou de toekomst met bezorgdheid moeten worden te gemoet gezien. Kan men daarentegen besluiten, om met die wijzigingen, welke veranderde tijden en omstandigheden vorderen, terug te keeren tot een vroeger stelsel, waarvan het voordeelige door de ondervinding is bevestigd; waardoor het Gouvernement in Indië in staat is geweest, zonder eenige ondersteuning of bijdrage van het moederland, sedert het jaar 1795 tot 1808 in alle kosten van bestuur te voorzien; een leger te onderhouden niet minder talrijk dan het tegenwoordige; eene vloot van zeventien oorlogschepen, waaronder vier linieschepen, te bekostigen; eenen oorlog in het Cheribonsche te voeren en gelukkig ten einde te brengen; en dat alles zonder schulden te maken, of eenige vrees te moeten voeden omtrent de getrouwheid of verkleefdheid van de Javanen aan het Gouvernement, waarvan de inwoners der Preanger Regentschappen thans wederom zulke sprekende bewijzen opleveren, — kan men daartoe besluiten, dan zal men een stelsel omhelsd hebben, dat, gelijk vroeger is betoogd, in geenen deele onregtvaardig is, dat in vele opzigten voordeeliger is voor de Javanen, dat strookt met hunne begrippen en gewoonten, en bovendien geschikt is, om eene groote hoeveelheid producten voor de markt van Europa op te leveren.

De wijzigingen, die dien ten gevolge in het thans in vigueur zijnde systema zouden noodig zijn, vorderen slechts geringe uitgaven, daar de kosten van kultuur door den Javaan zelven zullen worden gedragen. Het systema zal rusten op eenen stelligen grond, op de mogelijkheid namelijk, van de grondstof tot dien prijs te kunnen bekomen, dat het fabrikaat, daarvan bereid, vertierbaar zij. Het is voor eene spoedige uitbreiding vatbaar, en schijnt mij aan de dringende behoefte van het oogenblik te zullen voldoen; want wat het bestuur in Indië van de ingevoerde bezuiniging mogen beweren, indien het betoogde ten aanzien van den geringen tegen geld verwisselbaren uitvoer, welke aan Java nog overblijft, gegrond is en het zilveren medium van circulatie, gelijk almede gezegd wordt, genoegzaam is verdwenen, dan zie ik niet, op welke wijze Java jaarlijks de millioenen zal bekomen, die het noodig heeft om de rente en aflossing der schuld, ten behoeve van hetzelve hier gecontracteerd, en deszelfs behoefte aan vreemde waren te betalen. Zoolang dit niet mogelijk is, blijft Java, gelijk meermalen gezegd is, een lastpost voor het moederland; en dit dan ook zal mijne bezorgdheid regtvaardigen, om niet ten voordeele van eenig hulpmiddel

te advijseren, dat mij de strekking niet schijnt te hebben, om het opgegeven bezwaar te doen ophouden.

Uwe Excellentie zal verder beseffen, dat het voor mij van het grootste belang is, dat het Gouvernement alhier de algemeene beginselen bepale, die ten grondslag van het stelsel van industrie op Java zullen behooren te worden gelegd, daar het wel te voorzien is dat, ten gevolge van de verschillende opinien, die deswege bestaan, welk systema ook gevolgd worde, er altijd eene groote tegenwerking van de zijde van vele ambtenaren moet worden verwacht.

Ik meen tevens in het belang van het Europeesch Gouvernement te moeten verzoeken, dat de bepalingen deswege voor te schrijven, niet té naauw begrensd worden, ten einde het mij mogelijk zij, over al de middelen, welke het eiland en de omstandigheden opleveren, ter bereiking van het doel te kunnen beschikken.

Overigens wordt bij deze het door mij voorgestelde ter beslissing aan het meer verlicht oordeel van Uwe Excellentie overgelaten.

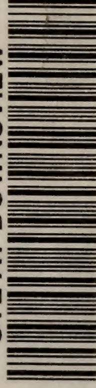
(*Get.*) J. VAN DEN BOSCH.

Voor eensluidend afschrift,

De fungerende Secretaris-Generaal bij het Ministerie van Koloniën,

A. L. WEDDIK.

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 13 07 07 04 007 7